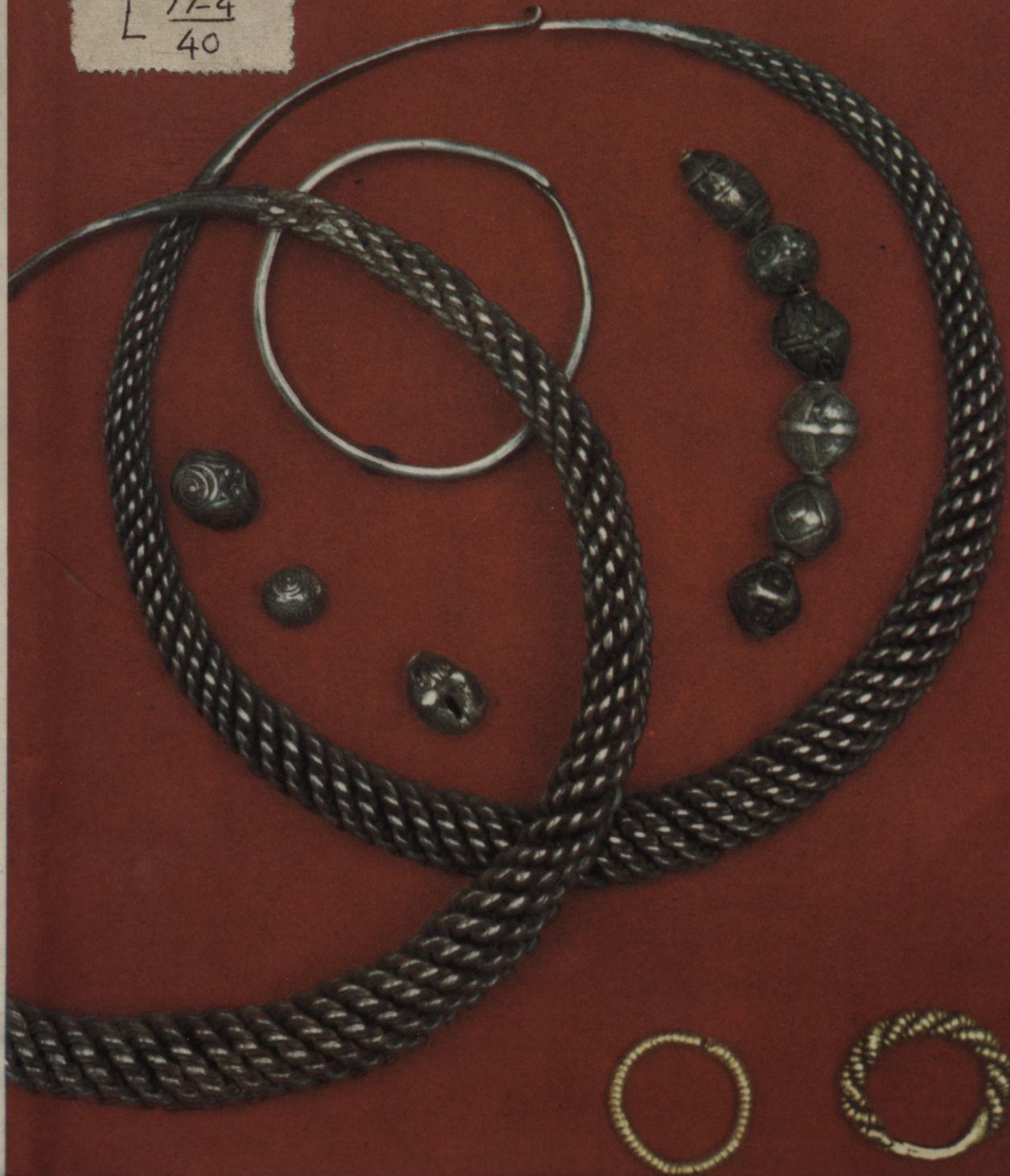

V. URTĀNS

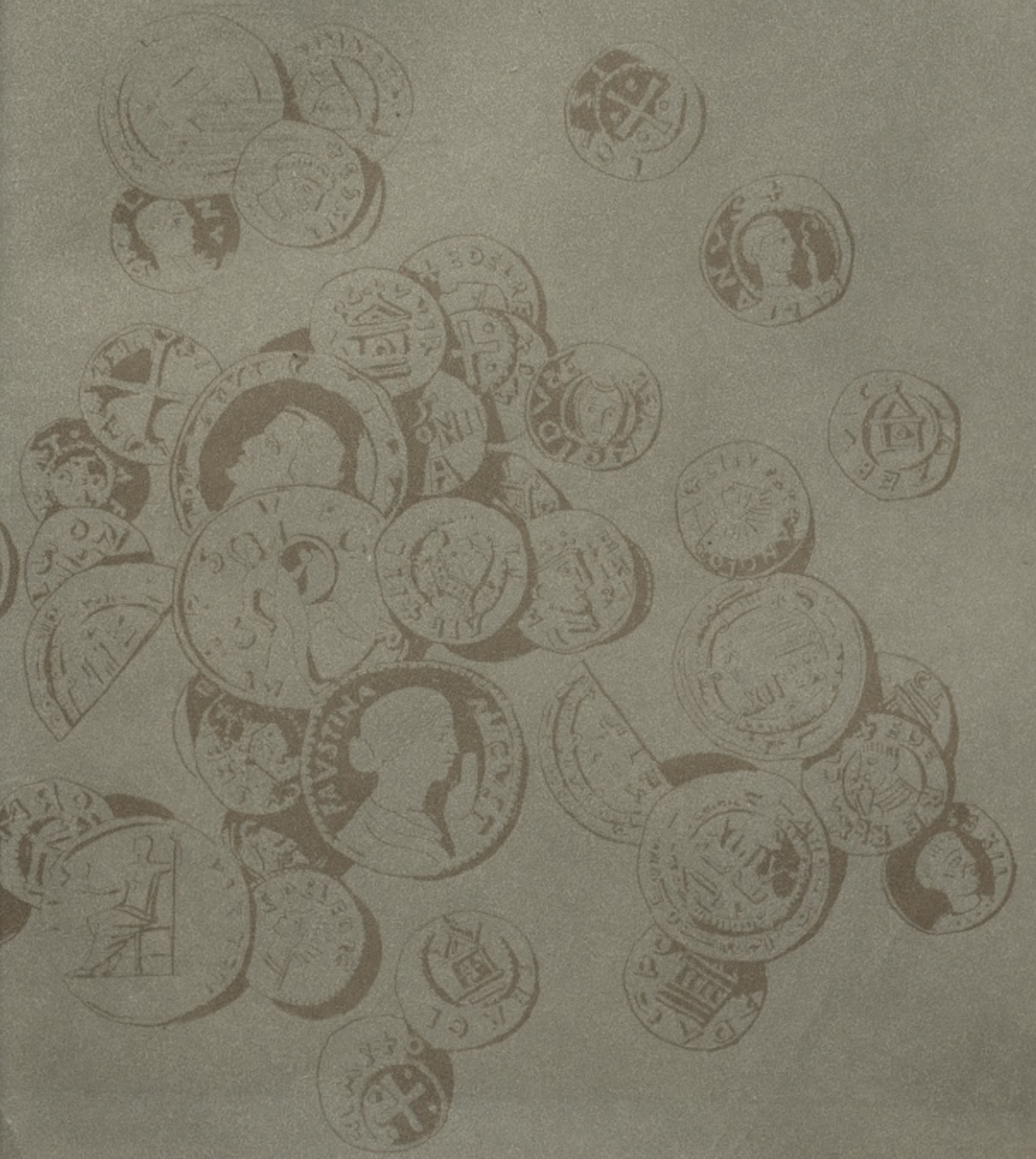
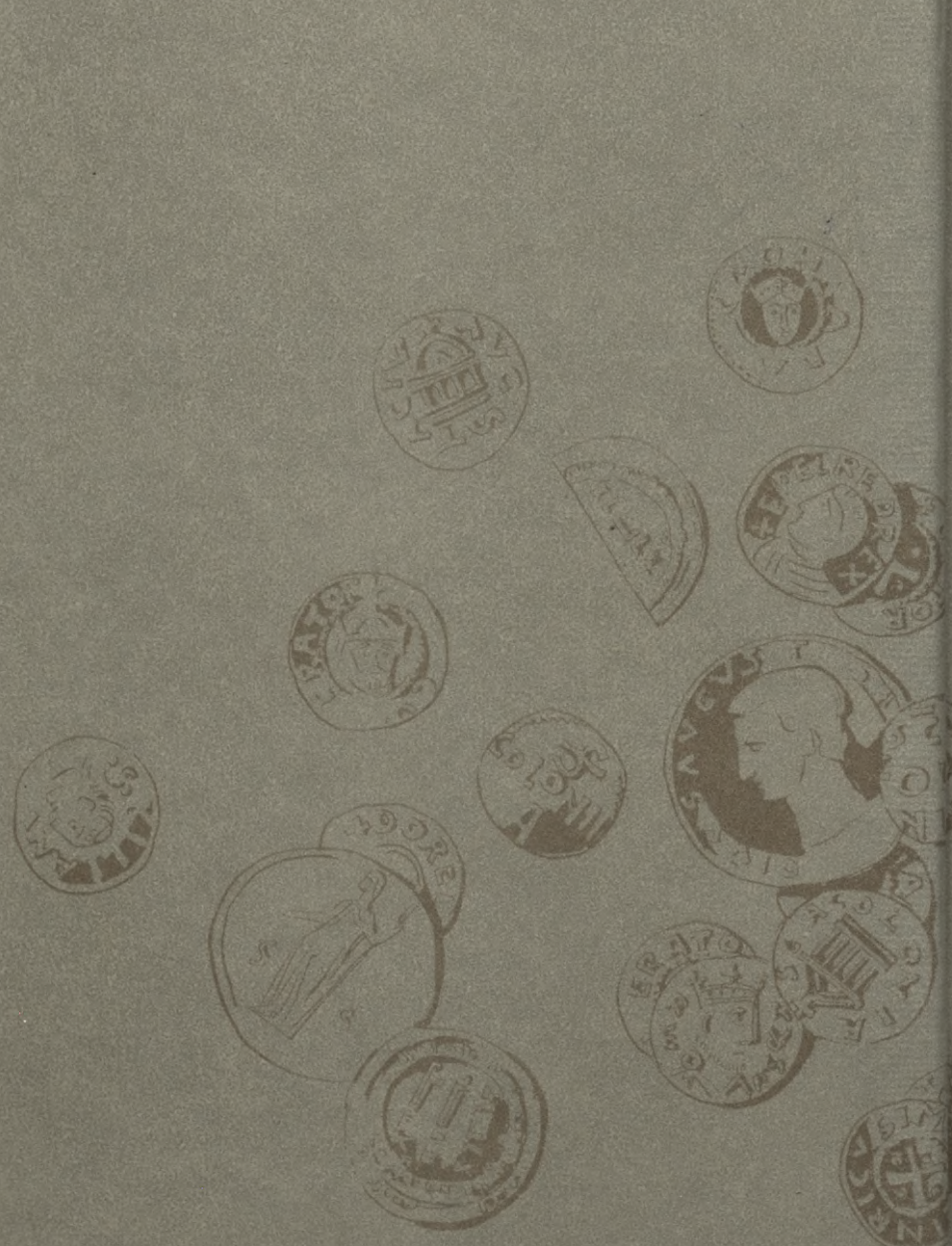
SENĀKIE DEPOZĪTI LATVIJĀ

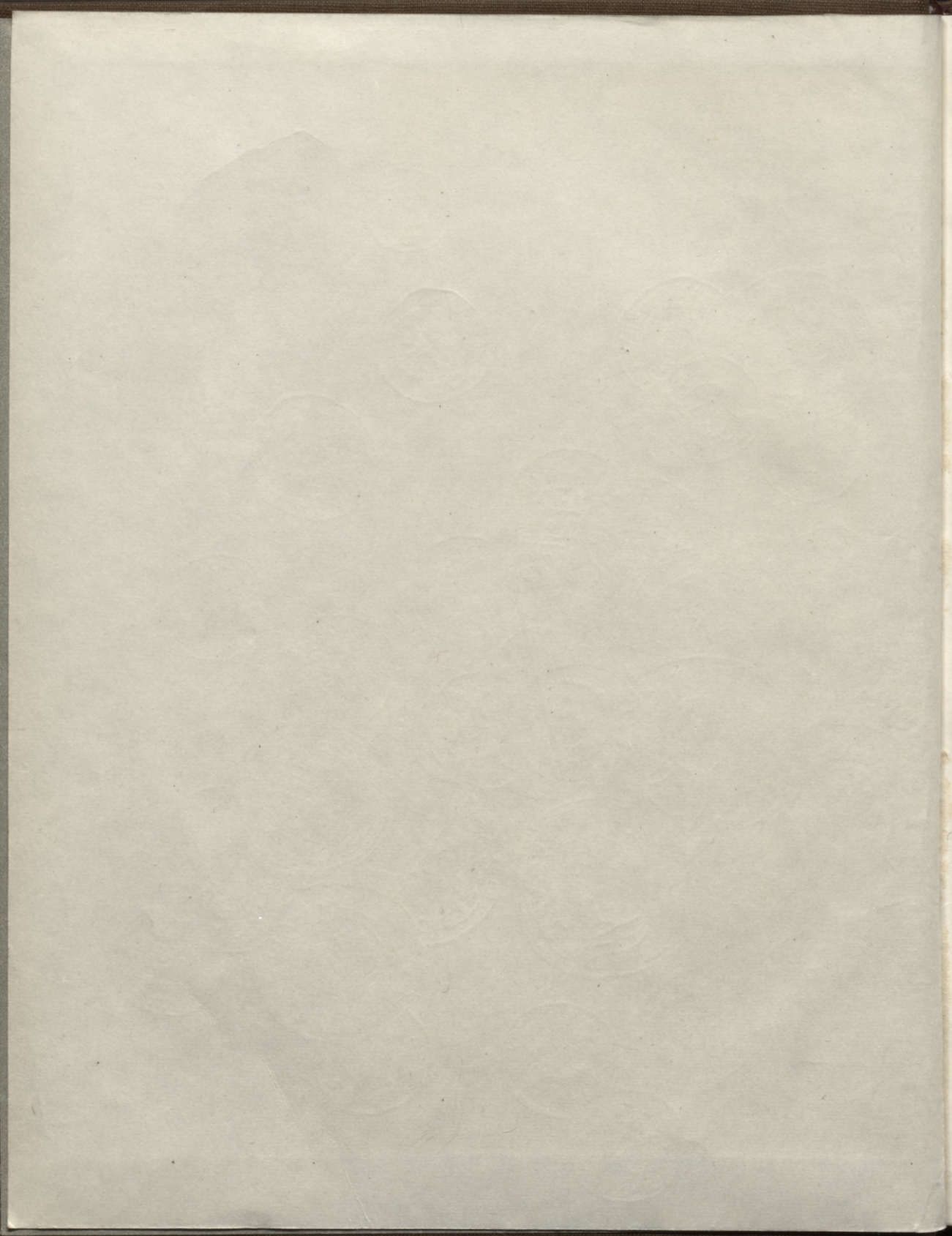
L 77-4
40

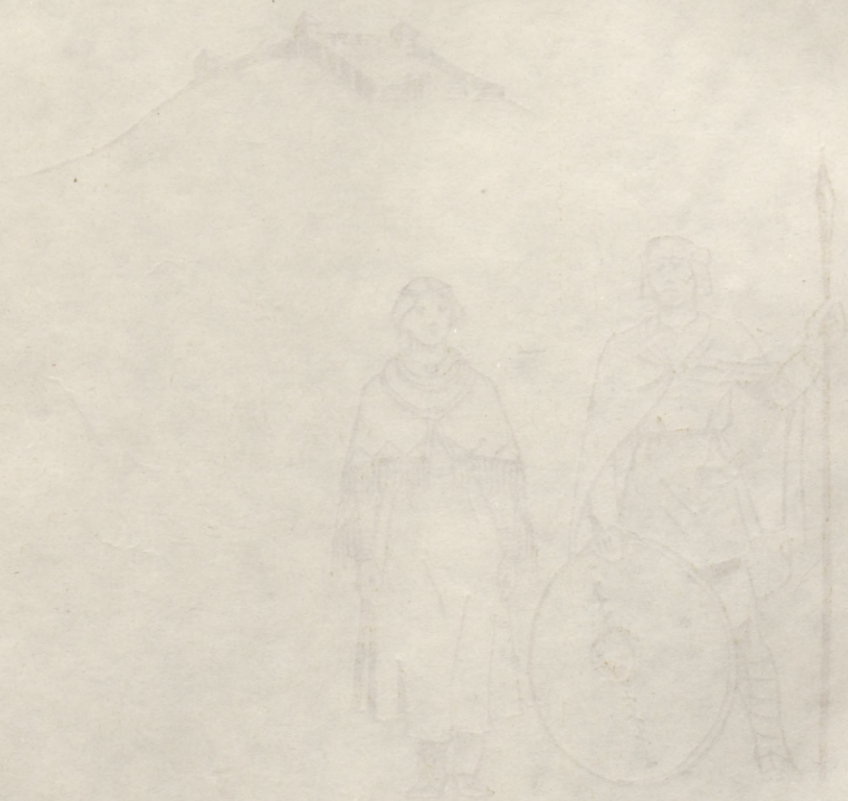
V. URTĀNS SENĀKIE DEPOZĪTI LATVIJĀ

LATVIJAS PSR VĒSTURES MUZEJS

L 77-4
40

V. URTĀNS

SENĀKIE DEPOZĪTI LATVIJĀ (līdz 1200. g.)

IZDEVNIECIBA «ZINĀTNE» RĪGA, 1977

sub
L
9

902.6
Ur 790

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

78-10.660.4c
0304093744

Владислав Антонович Уртанс
ДРЕВНЕЙШИЕ КЛАДЫ НА ТЕРРИТОРИИ ЛАТВИИ
(до 1200 г.)
(Музей истории ЛатвССР)
Издательство «Зинātне», Рига 1977
На латышском языке

E. KRASTENBERGAS mākslinieciskais noformējums

Publicēts saskaņā ar Latvijas PSR
Zinātņu akadēmijas Redakciju un izdevumu padomes
1976. gada 29. aprīļa lēmumu

SENĀKIE DEPOZITI LATVIJĀ
(līdz 1200. g.)
ИБ № 280

Redaktore *A. Feldhūne*
Māksl. redaktors *G. Krutojs*
Tehn. redaktore *E. Poča*
Korektore *L. Brahmane*

Nodota salikšanai 1976. g. 29. jūnijā. Parakstīta iespiešanai
1977. g. 22. martā. Tipogr. papīrs Nr. 1, formāts 70×90/16.
18 fiz. iespiedl.; 21,06 uzsk. iespiedl.; 23,35 izdevn. l. Metiens
5000 eks. JT 07067. Maksā 2 rbl. 76 kap. Izdevniecība «Zi-
nātne» Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Iespiesta Latvijas PSR Mi-
nistru Padomes Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu
tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa» Rīgā, Blau-
maņa ielā 38/40. Pasūt. Nr. 3441-D.

© Izdevniecība «Zinātne», 1977

U 10602—039
M811(11)—77

Priekšvārds

Termins «depozīts» cēlies no latīņu vārda *depositum* un nozīmē noguldīts, noglabāts vai glabāšanai nodotais. Arheoloģijā par depozītu uzskata vērtības, kas ar nodomu noslēptas, ierokot tās zemē, noglabājot celtnēs, krāsnīs, zem akmeņiem, purvos u. c., turklāt vienā vietā un parasti arī vienā laikā.

Depozīti nav sajaucami ar atradumiem sagraudās senās celtnēs, darbnīcās, apmetnēs, tāpat arī ar ziedojumiem avotos, ezeros un kapulaukos.

Lielas grūtības sagādā savrupatrastu senlietu rakstura noteikšana, jo ziņas par to atrašanās apstākļiem parasti ir visai nepilnīgas. Savrupatradums var būt kādreiz nozaudēta lieta, var nākt no izpostīta kapa, tas var būt arī kāds priekšmets no vēl nezināmas senas celtnes vai apmetnes. Tāpēc par depozītiem tiek uzskatītas tādas atsevišķi atrastas senlietas (galvenokārt sudraba un zelta lietas), kuru sastāvs, raksturs un atradumu apstākļi ir labi zināmi, kuras nevarētu būt nejauši nozaudētas un atbilst depozīta jēdzienam. Var droši apgalvot, ka daļa no savrupatrastajām senlietām, sevišķi dārglietām, kādreiz bijušas depozītu sastāvā.

Līdz šim lielāku ievēribu guvuši dārglietu un monētu depozīti. Materiālās un garīgās kultūras skaidrojumam, sevišķi depozītu īpašnieku sociālā stāvokļa raksturojumam, svarīgi arī materiālā ziņā mazvērtīgāki noglabājumi. Amatniecības un tirdzniecības, kultūras un vēstures jautājumu skaidrošanai depozīti, sevišķi ja tie zinātniski aprakstīti un pareizi datēti, ir neatsverams vēstures avots, it sevišķi par tiem posmiem, par kuriem rakstīto avotu trūkst.

Darba pamatā ir Latvijas teritorijā atrastie 108 depozīti (91 drošs un 17 nedroši), kas glabājas Latvijas PSR Vēstures muzejā Rīgā, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā, Jelgavas Ģ. Eliasa Vēstures un mākslas muzejā, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūtā Rīgā, Valsts Vēstures muzejā Maskavā, Valsts Ermitāžā Ļeņingradā un Igaunijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūtā Tallinā. Zudumā gājušie,

nepieejamie un depasportizētie depozīti apskatīti, pamatojoties uz publikācijām, arhīvu ziņām, aculiecinieku aptaujām.

Hronoloģiski darbs aptver ap 2500 gadus ilgu periodu — no 1300. g. p. m. ē. līdz m. ē. 1200. gadam. Depozīti aprakstīti hronoloģiskā secībā, par pamatu ņemot depozīta noguldīšanas laiku.

Senlietu tabulas, plānus un rekonstrukcijas zīmējušas M. Jānkalniņa, A. Lubgāne, B. Vaska. Foto attēlus publicēšanai sagatavojis L. Balodis.

Autors apzinās, ka nav izdevies atrisināt visus ar depozītiem saistītos jautājumus. Numismātiskā materiāla detalizēti pētījumi būtu veicami ciešā sadarbībā ar numismātiem. Lielāku skaidrību dotu plašākas atradumu tehniskās analīzes. Tāpat folkloras, etnogrāfiskā un rakstīto avotu materiāla izmantojumam darbā ir ilustratīvs raksturs. Būtu vajadzīga arī pilnīgāka depozītu bibliogrāfija (piemēram, Kokumuižas pirmais depozīts apskatīts apmēram 70 darbos), kā arī izsmeļošs monētu un senlietu apraksts. Jāpiezīmē, ka par visu to savākts plašs, vēl nepublicēts materiāls.

Par atsevišķu periodu vai atsevišķu veidu (sevišķi monētu) depozītiem parādījies daudz publikāciju, izstrādātas vairākas disertācijas gan Padomju Savienības republikās, gan ārzemēs. Ar monētu depozītiem saistītos jautājumus risina arī Latvijas arheologi un numismāti. Tas rāda, ka depozītu tēma ir visai aktuāla.

Darba tapšanā lielu atbalstu sniedza Latvijas PSR Vēstures muzeja, kā arī Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta arheologi un numismāti. Visiem sirsnīgs paldies!

DEPOZĪTU PĒTNIECĪBAS VĒSTURE

Pirmie zināmie un arheoloģiskajā literatūrā atzīmētie Latvijas depoziāti atrasti 18. gs. beigās: Rīgas tuvumā — 36 arābu sudraba monētu depoziāts atrasts ap 1790. g.,¹ pods ar vairāk nekā 100 veseliem un daudziem sagrieztiem 8.—10. gs. arābu sudraba dirhemiem un vienu sudraba lieto stieni — pie Grobiņas 1796. g. Šis Grobiņas depoziāts kā pirmais no Latvijas depoziātiem minēts zinātniskajā literatūrā.² 1818. g. 7. augustā referātu par to nolasīja Silvestrs de Sasī (Parīze) un 1819. g. 4. jūnijā — Kristians Martins Frēns (Pēterburga). Abi referāti publicēti 1822. g., pievienojot arī monētu litogrāfiju.³ Tātad Latvijas depoziātu pētniecības vēsturei vairāk nekā 180 gadu.

Protams, zemes klēpis paslēptos depoziātus atklāja arī pirms 1790. g., tikai ziņas par tiem nav saglabājušās. J. Arnts 18. gs. vidū Livonijas hronikas pielikumā raksta, ka zemnieki atrodot Rīgā kalto siknaudu zemē un mārciņām nododot to vara kaltuvei.⁴ A. Hupels 18. gs. otrajā pusē stāsta, ka sudraba kaltuve iepērk pārkausēšanai no zemes izrakto.⁵ Latvijas PSR teritorijā atrastos depoziātus īsti sāka vākt un uzskaitīt tikai pēdējo 100—150 gadu laikā. Interese pieauga pēc Zvārdes Kokumuižas pirmā depoziāta atklāšanas 1869. g. Par šo depoziātu, kura sastāvā pāri par 1260 priekšmetu, rakstījuši ne mazāk kā 30 autoru apmēram 70 darbos.

Latvijas depoziātu vākšanas un pētniecības darbā izšķirami trīs galvenie posmi: pirmais — no 18. gs. beigām līdz 1917. g., otrais — no 1920. līdz 1940. g., trešais — no 1940. g. līdz mūsu dienām.

Pirmajā pētniecības posmā, t. i., līdz 1917. g., atrasti 45 depozi,ti, no tiem 35 ir droši un 10 — nedroši. No šiem 45 depozi,tiem septiņi drošie un trīs nedrošie muzejos ienākuši otrajā posmā, t. i., laikā no 1920. līdz 1940. g. Bez tam Priekules Kalēju bronzas laikmeta depozi,ta senlietas atrastas gan pirmajā, gan otrajā posmā, bet ienākušas muzejos otrajā posmā, pie kura depozi,ts arī pieskaitīts.

Tikai divās depozi,tu atradumu vietās izdarīti pārbaudes izrakumi. Tos veica A. Bilenšteins Dobeles rajona Zvārdes Kokumuižā un R. Hausmanis kopā ar A. Bilenšteinu Dobeles rajona Tērvetes Kalnamuižā.

Depozi,tu senlietas bieži vien tika izkaisītas vai pat pazaudētas un glabājās privātajās kolekcijās. Kokumuižas pirmā depozi,ta nekonservētās lietas sarūsēja, to forma mainījās. Vairākas lietas, piemēram, literatūrā minētā sudraba aproce, stieples u. c.,⁶ vairs nav atrodamas. Depozi,ta senlietas arī vēl tagad atrodas gan Rīgas, Jelgavas, Tallinas un Maskavas, gan arī Helsinku un Kopenhāgenas muzejos un citās iestādēs.

No Kalnamuižas ieroču depozi,ta, kas glabājās Kalnamuižas grāfa L. Pālena privātajā kolekcijā un gājis zudumā jau sen, nav pat zināmas visas lietas. Grūti spriest arī par to izskatu, jo saglabājušies tikai divi vairogu umbonu attēli.⁷

Depozi,tu monētas ieklūda privātās kolekcijās, muzejos tika sajauktas ar citām monētām (Bornsmindes, Ilģu, Grobiņas, Eversmuižas, Kapsēdes, kā arī Rīgas tuvumā atrastais depozi,ts u. c.) vai pat nodotas pārkausēšanai (Eversmuižas, Makašēnu, Līvānu depozi,ts).

Tomēr, par spīti minētajiem trūkumiem, depozi,tu vākšanai tika piegriezta relatīvi liela vērība. Tā kā Doma muzejam Rīgā, Kurzemes Provinces muzejam Jelgavā un Arheoloģiskajai komisijai Pēterburgā bija plašs korespondentu tīkls, pēdējie, būdami materiāli labi situēti (muižnieki, mācītāji, ierēdņi), uzskatīja par goda lietu dāvināt muzejiem depozi,tus. Tāpēc sniegtās ziņas par depozi,tu atrašanas apstākļiem, kaut arī nepilnīgas, parasti tomēr ticamas. Bez tam senlietu un seno monētu kolekcionāru pirmajā posmā bija mazāk un muzejiem ar tiem bija samērā labi kontakti. Tā kā nebija likuma, kas noteiktu, ka atrastie depozi,ti nododami valstij, atsevišķu depozi,tu (piemēram, Salgales Pudžu un Skrundas Ropju depozi,ti) iegūšana muzejiem bija saistīta ar lielām grūtībām.

Uz pirmo pētniecības posmu attiecināmas ap 50 informācijas vai nelieli raksti par depozi,tiem.⁸ Rezumējoša darba par visiem depozi,tiem tomēr nav. Te vietā būtu atzīmēt R. Hausmaņa un A. Buhholca 1896. g. sastādīto 10. arheologu kongresam (Rīgā) veltīto katalogu, kurā uzskaitīti svarīgākie atrastie depozi,ti,⁹ kas arī kartografēti (ar dažiem izlaidumiem).¹⁰ Depozi,tu problēmu R. Hausmanis skar arī turpmākajos gados.¹¹ Tāpat depozi,ti tiek pieminēti citos vispārīga rakstura darbos.¹²

Nozīmīgāki ir monētu depozi,tiem veltītie raksti, kuros publicētas ziņas par noteiktajām monētām un sniegti arī vispārīgi secinājumi. Visvairāk to ir par arābu un Rietumeiropas monētu depozi,tiem, jo no romiešu monētu depozi,tiem bija zināms tikai Bornsmindē atrastais.¹³ No pirmā posma numismātu darbiem paliekama nozīme ir K. Frēna, H. Franka un A. Markova rakstiem par arābu monētām,¹⁴ kuros ietverti arī Latvijā atrastie dirhemi. Dirhemi ir noteikti, analizēti to ieklūšanas ceļi un laiks.

No publicējumiem par Rietumeiropas monētām pieminami raksti par Brantu,¹⁵ Eversmuižas,¹⁶ Cēsu¹⁷ un Jaunmoku¹⁸ depozītiem. Tie ir īpaši nozīmīgi, jo vairāki no depozītiem gājuši zudumā vai depasportizēti.

Sudraba stienišus visplašāk šajā posmā analizējis A. Buhholcs,¹⁹ apskatīdams galvenokārt vēlākos marķētos naudas stienišus. Atzīmējamas arī publikācijas par Lēdurgas pirmo depozītu,²⁰ kā arī par Lielvārdes Ipšu stienišu, dārglietu un monētu depozītiem.²¹

Baltijas vācu, cariskās Krievijas un ārzemju arheologi un numismāti depozītus gan atzīmēja literatūrā, taču to fiksācija bija nepilnīga: trūka situācijas plānu, reti tika publicēti attēli, ziņas par atrašanas un glabāšanas apstākļiem, kaut arī precīzas, tomēr bija fragmentāras. Latvijā atrastos depozītus mēdza saistīt ar citu zemju kolonistiem un tirgotājiem, vietējo iedzīvotāju materiālo, garīgo un sociālo dzīvi atstājot bez ievēribas. Tomēr nav noliedzams, ka šai posmā Latvijas depozītu uzkrāšanā un pētniecībā bija paveikts visai nozīmīgs darbs.

1919. g., nodibinoties padomju varai, visas muzeju kolekcijas ar Latvijas Padomju valdības 27. aprīļa dekrētu tika pasludinātas par valsts īpašumu.

Buržuāziskās Latvijas gados (1920.—1940. g.) iegūti 44 depozīti, no tiem 37 droši un septiņi nedroši. Starp nedrošajiem parasti ir monētu depozīti, kuri iepirkti no kolekcionāriem, kas nereti peļņas nolūkā pārdeva salasītās vai citādi iegūtās monētas un senlietas, uzdodot tās par depozītiem un norādot arī atrašanas vietu un pat atrašanas laiku. Dati pārbaudē neapstiprinājās. Tāpēc Straupes, Engures Marijas kalniņa, Raunas Jaunzemju, tāpat Rīgas romiešu monētu depozīti ir apšaubāmi un pie to numuriem tekstā un kartē likta jautājuma zīme. Līdzīgs stāvoklis ar Bulduru, Dandāles un Vaiņodes romiešu monētu depozītiem. Cēsu apkārtņē atrastais sudraba stienišu depozīts, kas pārdots muzejam vairākās reizēs, bija sadalīts, pie kam viena un tā paša stieniša viena puse iegūta no viena kolekcionāra, otra — no cita. Arī Nāvessalas monētu depozīts iepirkts pa daļām.²²

Lai gan laika posmā no 1920. līdz 1940. g. depozīti tika fiksēti un kartografēti pamatīgāk nekā iepriekšējā posmā, tomēr vairāki jaunie depozīti netika ne uzzīmēti, ne arī fotografēti. Tā kā daži no tiem pilnīgi vai arī daļēji gājuši zudumā (Mālpils Ķunču sudraba stienišu depozīts, Sauleskalna pirmais un trešais depozīts, Nāvessalas un Berkavas dirhemu depozīti), to attēli būtu neatsverams avots depozītu pētniecībā. Bez tam daži zudumā gājušie un nenofotografētie monētu depozīti nebija arī noteikti, jo nebija speciālista austrumu numismatikā.

Minētie trūkumi daļēji mazina tā darba vērtību, kas bija veikts, depozītus savācot, pārbaudot un fiksējot. Jāatzīmē, ka 1923. g. oktobrī nodibinātā Pieminekļu valde, kurai bija plašs korespondentu tīkls, par depozītiem izsniedza samērā lielu atlīdzību, tāpēc otrajā posmā pazudušo depozītu skaits nevarētu būt liels. Lai gan likums paredzēja, ka zemē atrastās senlietas nododamas valstij, tomēr dažus depozītus (Salgales Rijnieku un Lībagu Sāraju) izdevās glābt tikai ar tiesas palīdzību.

Svarīga nozīme bija tam apstāklim, ka depozītu atrašanas vietās parasti centās izdarīt izrakumus un precīzāk fiksēt noguldīšanas un

atrašanas apstākļus. Izrakumi tika veikti Priekules Kalējos, Zvārdes Kokumuižā (Līgotnēs), Rubas Rūsīšos, Vestienas Lejaslepjos, Mežotnes Dumpjos pie Diduļu mājām, Rucavas Tiras purvā, Sauleskalnā (trešā depoziņa atraduma vietā), Blomes Pērļukalnā. Bez tam pa depoziņam iegūts Daugmales un Mežotnes pilskalnu izrakumos. Vairāku agrāk atrasto depoziņu (Lielvārdes Ipšu, Līvu Veišaru, Rubas Rūsīšu, Vārnavas Saulīšu, Gaviezes Ķaupu) atrašanas vietas pārbaudītas dabā, sastādot situācijas plānus vai fotografējot.

Galvenie depoziņi tika kartografēti, par tiem tika savākta svarīgākā bibliogrāfija.²³

Bronzas laikmeta Priekules Kalēju, Pāles Laveru un Kursīšu Kalnēju depoziņus publicējis un analizējis E. Šturms.²⁴ Mūsu ēras pirmo sešu gadsimtu depoziņiem (romiešu monētu un senlietu depoziņiem) lielu vērību veltījis H. Moora, precīzi tos aprakstot, īpaši izceldams ar hronoloģiju, tipoloģiju un izplatību saistītos jautājumus.²⁵ Kokumuižas otrā depoziņa materiālus publicējis H. Riekstiņš.²⁶ Minētajam autoram pieder vairākas informācijas presē par jaunatklātajiem depoziņiem (Kokumuižas otro, Lībagu Sāraju, Nāvessalas, Smiltenes apkārtnes), kā arī pirmie nopietnākie secinājumi par I. g. t. vidus depoziņiem. Seit var minēt arī P. Stepiņa informāciju.²⁷ Plašāka un pamatīgāka ir R. Šnores publikācija par Salgales Rijnieku depoziņu.²⁸ R. Šnore devis kopsavilkumu par Latvijas teritorijā atrastajām romiešu, arābu, Bizantijas, Rietumeiropas monētām un sudraba stienīšiem.²⁹ Lai gan rakstā (tekstā un kartēs) nav minēti Makašēnu, Līvānu, Berkavas, Austrumlatvijas u. c. depoziņi un līdz ar to arābu monētu kopējais skaits — 767 — un Rietumeiropas monētu skaits — ap 1500 — ir daudz mazāks par reālo, tomēr tas ir nozīmīgs publicējums, kas joprojām noderīgs arheologiem un numismātiem. Vairākās publikācijās par monētu un stienīšu depoziņiem Latvijas materiāls parasti nepilnīgs un apskatīts kopā ar citu zemju materiālu.³⁰

R. Šnorem pieder prioritāte Latvijas sudraba kalto un lieto stienīšu zinātniskajā analizē un publicēšanā.³¹ Viņa publicētie dati noderējuši par pamatu visiem nākamajiem vispārīgajiem un speciālajiem rakstiem ar līdzīgu saturu.

Pētniecības otrajā posmā depoziņi kļuva par pilntiesīgu senās vēstures avotu, it sevišķi tirdzniecības, amatniecības, sociālo un etnisko jautājumu jomā. Īsteni nebija neviena nozīmīgāka darba par Latvijas senatni, kurā nebūtu minēti Latvijas depoziņi.

Tomēr kā visos pirmspadomju arheologu publicējumos, tā arī depoziņu aprakstos dominēja senlietu tipoloģijas un datēšanas jautājumi, ietekmes ceļu un kultūras novadu meklēšana. Dārglietu depoziņus neizmantoja sabiedrības mantiskās vai šķiriskās nevienlīdzības parādīšanai, bet pēc tiem mēdza secināt par vispārēju labklājību. F. Balodis, runājot par vidējā dzelzs laikmeta depoziņiem, pieļāva domu, ka zemgaļu un Sauleskalna ieroču depoziņi atspoguļo gotlandiešu iebrukumu, kas esot piespiedis zemgaļus apvienoties un spēcīgāk noorganizēties.³²

1940.—1941. g. Padomju Latvijā visi esošie depoziņi tika ņemti īpašā uzskaitē.

Vācu fašistiskās okupācijas gados daudzi depozīti vai to daļas gājuši zudumā vai depasportizēti (10., 35., 38., 40., 41., 47., 53., 59., 64., 68., 70., 71., 77., 88., 95., 98., 100., 101. nr. u. c.). Muzejos nenonāca neviens depozīts, un nav arī nevienas publikācijas, kurā būtu apgaismots depozītu jautājums, to vēsturiskā vērtība vai saudzēšana. Vienīgi 1944. g. tika uzrakstīts darbs par Mežotnes pilskalna depozītu,³³ taču tas netika publicēts. Nevar neatzīmēt toreizējā Latvijas Vēstures muzeja darbinieku pašai aizliedzību: lai arheoloģiskos depozītus neaizvestu uz Vāciju, tos kopā ar citām izcilākajām lietām paslēpa muzeja lifta šahtā. Tā tika saglabāti visi Latvijas Vēstures muzejā esošie dārglietu depozīti, un tos izņēma tikai tad, kad Rīga bija atbrīvota no vācu fašistiskajiem iebrucējiem.

Pēckara gados atrasti 19 depozīti. Bez tam Neretas Mūrnieku (33. nr.) un Basu Celmiņu (83. nr.) depozīti iegūti iepriekšējā posmā, bet nonākuši muzejos pēc kara. Raksturīgi, ka 18 depozīti iegūti arheoloģiskajos izrakumos, tāpēc to sastāvs, hronoloģija, noglabāšanas apstākļi un fikšācija noder par mērauklu citiem depozītiem. Vienīgi dirhemu depozīts (49. nr.) atrasts Rīgā celtniecības darbos. Diemžēl no tā saglabājusies tikai viena monēta.

Visi Latvijas sudraba un zelta depozīti ņemti speciālā valsts uzskaitē. Proves valde noteikusi to kvalitāti, tiem ir speciālas inventāra grāmatas. Uzkrātie diezgan plašie materiāli par depozītiem (izziņas, apraksti, plāni, noraksti, fotogrāfijas) rodami to iestāžu arhīvos, kurās glabājas attiecīgais depozīts. Latvijas, Maskavas, Ļeņingradas, Tallinas un dažās ārzemju iestādēs tagad glabājas vai vismaz ir dati par 108 Latvijas teritorijā atrastiem depozītiem, kuri attiecināmi uz laiku līdz 12. gs. ieskaitot un no kuru sastāva uzglabājušās vai vismaz zināmas 7229 lietas un monētas. Šis materiāls ir pietiekami plašs un daudzveidīgs, lai kļūtu par izcili Latvijas senākās vēstures avotu.

Padomju arheologi depozītus saista ar attiecīgā laikmeta ražošanu un ražošanas attiecībām, ar bagātnieku un tirgotāju izdališanos, privātipašuma rašanos, šķiru veidošanos. Šis viedoklis izpaužas vairākās publikācijās, kurās skarta depozītu tēma vai aplūkoti atsevišķi depozīti.³⁴

Bronzas laikmeta četru depozītu,³⁵ tāpat arī trīs Mūkukalna izrakumos atrasto depozītu materiāls³⁶ aplūkots J. Graudoņa publikācijās. J. Daiga analizējusi pašas atklātos Raušu ciema kalēja un rotkaļa depozītus,³⁷ kā arī Kābeļu ciema dzintara depozītu.³⁸

Latvijā atrasto romiešu monētu depozītu un atsevišķu monētu vispilnīgākā uzskaitē un analīzē rodama padomju arheologa un numismāta V. Kropotkina darbos.³⁹ V. Kropotkina secinājumi balstās uz jaunākajiem pētījumiem un visā PSRS teritorijā iegūto monētu apkopojumu, tāpat uz ļoti plaša materiāla bāzes.⁴⁰

Balstoties uz vairākām Kokumuižas pirmā depozīta senlietām, A. Anteins⁴¹ devis jaunas atziņas par melnā metāla apstrādi Latvijā 5. gs.

Latvijas 8.—12. gs. numismātisko materiālu (arābu dirhemus, Bizantijas un Rietumeiropas monētas, sudraba stienīšus) analizējis, kartografējis un ar senajiem tirdzniecības ceļiem saistījis Ē. Mugurēvičs, izmantodams arī arheoloģisko materiālu, senās kartes, hronikas, dokumentus.⁴² Ē. Mugurēvičs centies pierādīt, ka Austrumlatvijas tirdzniecībā ar

austrumiem galvenā nozīme bijusi krievu un nevis skandināvu tirgotājiem. Minētā autora monogrāfijā naudas depozīti aplūkoti galvenokārt kā tirdzniecības, seno ceļu un sakaru trašu apliecinātāji. Depozītu skaitā gan nav ietverti Berkavas muižas depozīta 140 arābu dirhemi,⁴³ 36 dirhemi, kas atrasti Rīgas tuvumā,⁴⁴ 55 dirhemi, kas atrasti Daugavas krastā (Nāvesšālas depozīta daļa),⁴⁵ 167 Rietumeiropas monētas no Līvānu depozīta,⁴⁶ pāri par 130 arābu un Rietumeiropas monētu no Eversmuižas depozīta,⁴⁷ lieto sudraba stienišu depozīts no Mālpils Ķunčiem⁴⁸ u. c. Tas stipri izmaina monogrāfijas autora doto monētu skaitu, to procentuālās attiecības, atradumu karti, kalšanas vietas u. c., taču vispārīgie secinājumi paliek spēkā.

Pilnīgākais Latvijas teritorijā atrasto Rietumeiropas monētu saraksts, kas sastādīts, pamatojoties uz literatūras un arhīvu avotiem, kā arī uz Latvijas PSR Vēstures muzeja Numismātikas nodaļas vadītājas R. Cepļītes sniegtajiem datiem, rodams krievu padomju numismāta V. Potina darbā.⁴⁹ Tānī esošos datus minētais autors ietilpinājis monogrāfijā, kurā aptvertas visā Padomju Savienības teritorijā atrastās Rietumeiropas monētas.⁵⁰ V. Potina dotie salīdzinājumi un secinājumi ļoti nozīmīgi arī attiecībā uz Latvijas teritoriju. Par ikvienu depozītu un savrupatradumu sniegta plaša bibliogrāfija, uzdotas depozītu senākās un jaunākās monētas, plaši izmantoti seno rakstu avoti u. tml.⁵¹

Jāatzīmē padomju arheologa G. Fjodorova pētījumi par Lietuvas tipa sudraba naudas stienišiem un monētām.⁵² Autors savos rakstos ietver arī Latvijas depozītus un savrupatradumus. (G. Fjodorovs Lietuvas stienišos ieskaita gan kaltos lentveida un spirālveida stienišus, gan dažādu formu un dažāda svara lietus stienišus.) Jāpiezīmē, ka kartēs Latvijas PSR teritorijā atzīmētās 12 atradumu vietas sastāda tikai nepilnu pusi no visām atradumu vietām, kas faktiski bija zināmas minētā autora darbu uzrakstīšanas laikā. Neprecizitātes arī ģeogrāfiskajos nosaukumos. G. Fjodorova darbiem ir historiogrāfiska nozīme — viņš pirmais no pēckara padomju arheologiem un numismātiem publicējis rakstus par naudas stienišiem Latvijas teritorijā, pamatodamies galvenokārt uz jau minēto R. Šnores rakstu.⁵³

Ar Latvijas depozītiem vairākas saistītās problēmas (hronoloģija, depozītu sastāvs un atsevišķi priekšmeti, dārgmetālu apstrāde, apgērba rekonstrukcija) apskatījis šī darba autors,⁵⁴ mēģinot kartografēt visus Latvijas senākos arheoloģiskos depozītus un dot arī īsu pārskatu par tiem.⁵⁵

Latvijas depozītu jaunākā analīze sniegta 1974. g. iznākušajā «Latvijas PSR arheoloģijā».⁵⁶

Būtu atzīmējami daži raksti vai to daļas, kas veltīti atsevišķiem depozītiem (Kaņķumu,⁵⁷ Asotes pilskalna⁵⁸ depozītam, Kokneses pilskalna otrajam depozītam⁵⁹) vai to daļām (Sauleskalna,⁶⁰ Rūsīšu depozītam⁶¹). Arī tie devuši savu ieguldījumu depozītu problēmu risinājumā. Padomju numismātiem J. Pahomovam (Baku), A. Bikovam (Ļeņingrada) un I. Dobrovoļskim (Ļeņingrada) jāpateicas par Latvijā atrasto arābu monētu noteikšanu.

Latvijā atrastie depozīti aplūkoti arī dažu ārzemēs dzīvojošo autoru darbos.⁶² Tajos galvenokārt pārņemts materiāls no padomju arheologu darbiem. Depozītu problēmu risinājumā šie autori dod maz jauna. Daļa cittautu arheologu un numismātu izmanto agrāk publicētos materiālus par Latvijas depozītiem savu secinājumu vai pierādījumu apstiprināšanai (V. Jammere,⁶³ G. Albrehts,⁶⁴ M. Stenbergers,⁶⁵ B. Nermans⁶⁶). Diemžēl valodu barjeras vai arī nepietiekamas padomju literatūras pazišanas dēļ šie autori nereti izmanto novecojušos literatūru. Tāpat šo autoru darbos sastopami normānisma teorijas pārspīlējumi, kaut arī ne tik krasi kā pirmskara publikācijās.

DEPOZĪTU SASTĀVS

(Hronoloģija, tipoloģija, izplatība)

Lai depozītus varētu lietderīgi izmantot dažādu problēmu risināšanai, vispirms jānoskaidro to hronoloģija. Te palīdz depozītu monētas, uz kurām atzīmēts to kalšanas laiks vai valdnieks, kura laikā monēta kalta un kura dzīves vai valdīšanas gadi parasti zināmi pēc rakstītajiem avotiem. Otrkārt, vairāki izrakumos atsegti depozīti labi datējami pēc tā slāņa senlietām, kurā šie depozīti atrasti. Treškārt, hronoloģijas noteikšanai nepieciešama senlietu tipoloģija un to salīdzinājums ar slēgtos kompleksos atrastām lietām. Tipoloģiskās un salīdzināmās senlietu studijas ļauj depozītu pareizi izvietot laikā un telpā, pie kam bieži vien korigējot tā noguldīšanas laiku un nosakot noguldītāja etnisko piederību.

Latvijas depozītu noguldījuma laiks noteikts pēc jaunākās depozītu monētas vai senlietas. Novērojumi rāda, ka starplaiks starp jaunāko depozīta monētu un tā paša depozīta noguldījuma laiku ir samērā mazs, parasti tikai daži gadi. Depozītu pēc jaunākās monētas datē lielākā daļa krievu un padomju depozītu pētnieku (I. Tolstojs, A. Markovs, N. Bauers, R. Fasmers, V. Jaņins, V. Kropotkins, V. Potins).¹

Pastāv arī otrs uzskats, proti, ka depozīta datēšana pēc jaunākās monētas ir ļoti nedroša un starplaiks starp vēlākās monētas kalšanas gadu un depozīta noglabāšanas laiku var būt 50, 100 un pat vairāk gadu. So uzskatu no padomju depozītu pētniekiem aizstāv G. Korzuhina,² tas vērojams arī igauņu arheologa E. Tenisona darbā.³

Depozīta noglabāšanas datējums pēc tā jaunākās monētas pamatojas uz

monētu apgrozības sastāva atjaunināšanos. Jo regulārāka bija monētu kalšana, jo dzīvāks bija pieplūdums patērētājiem, līdz ar to pamatotāks depozīta datējums pēc jaunākās monētas. Tomēr arī otrā uzskata aizstāvjiem ir sava taisnība. Laikā, kad vēl nebija pietiekami attīstīts metālu un monētu imports, tāpat periodos, kad monētu pieplūdums bija apstājies, apgrozībā esošo monētu sastāva atjaunināšanās ieilga. To liecina vairāki depozīti, kuros kopā ar monētām ir pat vairāk nekā par 100 gadiem jaunākas lietas. Tā, Svētciema Uņģenu depozītā (46. nr.) ir 710./711. un 792./793. g. arābu dirhemi, taču, pamatojoties uz depozīta sudraba apročveida spirālēm, kuru hronoloģija labi izsekota Skandināvijas valstu arheoloģiskajā materiālā, jāpieņem, ka depozīta noguldīšanas laiks ir ap 900. g. Salaspils Reznu depozītā (96. nr.) monētpiekariņi ir no 10.—11. gs., bet, izsekojot krustadatu, pakavsaktas un citu senlietu tipoloģijai un hronoloģijai, Reznu depozīta noguldījuma laiks atvedināms uz 12. gs. Dirhempiekariņš ir pat 15.—16. gs. Pildas Bulišu depozītā. Tāpēc depozīti, kuros ir monētpiekariņi, it īpaši dirhemi, datējami visai uzmanīgi. Monētas kalšanas gadu un tās noguldīšanu kapā nereti pieņem gandrīz par vienlaicīgu (piemēram, Čehijā un Morāvijā)⁴ vai arī ietver 50 gadu diapazonā,⁵ tomēr Latvijas kapu materiālā vairākkārt konstatēta lielāka starpība. Tā, dirhempiekariņš atrasts Salaspils Mārtiņsalas 1212. kapa kaklarotā kopā ar piecām Rietumeiropas monētām (vēlākā 1192.—1216. g.). Dundagas Laukumuižas 4. kapā dirhems ir no 902./903. g., bet kops datējams ar laiku ap 1300. g., jo vēlākās Rietumeiropas monētas ir no 1271. līdz 1306. g. Līdzīga aina vērojama Laukskolas 2. kapā, Allažu 13. kapā, 8. kapā pie Ikuldas ezera, Krimuldas 18. kapā un citur.

Visumā tomēr depozīti, tāpat kā kapi, kuros nav monētpiekariņu, bet gan ir parastās 9.—12. gs. monētas, it īpaši Rietumeiropas, datējami, pamatojoties uz jaunāko monētu. Starplaiks starp jaunāko depozīta monētu un depozīta noguldījuma laiku parasti nav liels. Grūtāk spriest par romiešu monētu depozītiem, jo parasti ar tiem nav citu datējamu senlietu vai arī to ir ļoti maz. Tomēr liekas, ka starp romiešu monētu depozītu jaunāko monētu un depozīta noguldīšanas laiku pagājis ilgāks laiks, nekā tas vērojams 9.—12. gs. depozītos. Tas arī saprotams, jo, ja kontakti un imports bija tik plaši, monētas tik ejošas un plaši izmantotas kā izejmateriāls, nauda un rotas, tad tās parasti nevarēja būt ilgā lietošanā, lai gan izņēmumi zināmi. Novērojumi rāda, ka arī Latvijā rotaslietas vienas paaudzes laikā, t. i., apmēram 50 gados, izmainās. Tas sevišķi labi vērojams pilnīgi izpētītajos pieminekļos, piemēram, Lejasbitēnu kapulaukā, kur apbedījumus var datēt ar precizitāti līdz 50 gadiem. Darbariku un ieroču formas izmainās daudz lēnāk, tāpēc to izmaiņa precīzai hronoloģijai mazāk noderīga. Tas pats sakāms arī par bronzas un sudraba stieņiem, kuru tipoloģija un hronoloģija vēl nav izstrādāta.

To Latvijas senlietu un depozītu hronoloģija, kas pamatota un dota agrākajos pētījumos, šajā darbā nav sīki iztirzāta. Tas sakāms, piemēram, par 5.—6. gs. depozītu senlietām,⁶ kā arī par atsevišķu depozītu publicējumiem (Tīras purva depozīts,⁷ Mūkukalna trīs depozīti,⁸ Rijnieku depozīts⁹ u. c.).

Rotas

Galvasrotas

Diadēmas paliekas bija Ķivutkalna pirmajā depoziņā, bet priekšmets apdedzis un patinējies tik tālu, ka sabira.¹⁰ Diadēmu no 7.—6. gs. p. m. ē., kā tiek datēts Ķivutkalna pirmais depoziņs, Baltijā pagaidām nav.

Ar dubultsaulītēm rotātas trīs bronzas *lentveida vainaga starpskārdītes* un dažāda lieluma bronzas *spirālītes*, kas varētu būt no vainaga, ir Asotes pilskalna depoziņā (80. att.: 4). Tā kā depoziņs atklāts 10. slānī, ko, pamatojoties uz stratigrāfiju un senlietu analīzi, datē ar 10. gs.,¹¹ arī bronzas lentveida vainaga daļas attiecināmas uz to pašu laiku. Līdzīgus vainadziņus ar starpskārdītēm nēsājušas latgaļu sievietes kopš 7. gs. (Kivtu 4. kapā) līdz 12./13. gs. (Jaunpiebalgas uzkalniņu kapulauka 1. kapā un Bērzaunes Pakalniešu sievietes kapā).¹²

Deniņu gredzeni. Sauleskalna trešajā depoziņā ir divi bronzas deniņu gredzeni (86. att.: 17). Tie nav tipiski Latvijas teritorijai, kur zināmi deviņi eksemplāri, bet ir raksturīga slāvu meiteņu galvasrota. Sauleskalna deniņu gredzeni veidoti no dobās pūsmēnessveida bronzas plāksnītes un stieplveida loka. Gar malām tiem trīs līdztekus ejošu reljefu punktu rindu ornamenti. Gredzenu diametrs 67 mm, platums 34—35 mm. Sauleskalna deniņu gredzenu analogijas rodamas Ļubitas 1. kurgānā, kur atrasts 10. gs. ugunskauss ar bezripas keramiku, Podbolotjes kapulaukā un bij. Minskas guberņas Igumenas apriņķa Gbeņā.¹³ Mazliet atšķirīgi eksemplāri — ar dubultsaulīšu trim grupām virspusē — atrasti Staraja Ladogā (kopā septiņas saulītes) un Zilupē (kopā 10 saulītes).¹⁴ To forma un trīs līdztekus esošo izcelto punktu ornamenti analogs Sauleskalna deniņu gredzenu ornamentam, pēdējie, pamatojoties uz pārējiem Sauleskalna trešā depoziņa materiāliem, noguldīti zemē 10. gs. beigās vai ap 1000. g.

Kaklarotas

Kaklariņķi

Kaklariņķis ar atliektiem galiem un tordētu loku, kura diametrs 160×170 mm (36. att.: 1), ir Ķivutkalna pirmajā depoziņā. Šādi bronzas kaklariņķi izplatīti bij. Austrumprūsijā bronzas laikmeta sestā perioda (750.—500. g. p. m. ē.) depoziņos (Hubnikenā bij. Fišhauzenas apriņķī) un kapos (sievietes kaps Fricenes mežniecībā Fišhauzenas apriņķī).¹⁵ Hubnikenas kaklariņķi bez V. Gērtes analizējuši arī A. Becenbergers, K. Engels un D. Bonzaks, pie kam pēdējais datē to ar Austrumprūsijas senāko dzelzs laikmetu.¹⁶ J. Kostševskis šādu Mirošinā atrasto kaklariņķi datē ar 500.—400. g. p. m. ē. un norāda, ka tas Austrumpomorjē ievests no Mazūrijas.¹⁷ J. Graudonis Ķivutkalna pirmo depoziņu un līdz ar to arī kaklariņķi ar atliektiem galiem datē ar 950.—750. g., ar 8.—6. un ar 7.—6. gs. p. m. ē.¹⁸ Jāpiekrīt pēdējam datējumam.

Kaklariņķis ar caurumu galā no Ķivutkalna pirmā depozīta (36. att.: 2) ir gluds, ar šķērsriezumā apaļu loku, gali sašaurinās un nesaiet kopā. Tā diametrs 140×150 mm. Tā kā bronzas kaklariņķis ir dedzis un tā galu forma nav visai labi izšķirama, tas, pamatojoties uz šī depozīta kaklariņķi ar atliektiem galiem un tutulu, datējams ar 7.—6. gs. p. m. ē.

Kaklariņķi ar kāšveida un cilpiņas galu. Diviem Mišķiņevas depozīta sudraba kaklariņķiem ar īsu aptinumu un kāsi un cilpiņu galos vidusdaļa ir paresnināta ar iegarenām fasetēm uz loka, to gali neiet pamišus, bet saspaužami (53. att.: 1, 2). To diametrs 210 mm un 205 mm, svars 316 g un 327,7 g. Šādi kaklariņķi raksturīgi Dienvidkrievijai un Viduskrievijai, tie zināmi arī Bohēmijā, Austrumlietuvā un Dienvidaustrumigaunijā, kur tie datējami ar laiku ap 500. g.¹⁹ Tā kā to agrākās formas pazīstamas Dienvidkrievijā, tad no turienes tie, varbūt ar Augšdņepras baltu starpniecību, izplatījušies uz Lietuvu (Panevėžas rajona Jostininki un Zarasu rajona Užpaļi), Baltkrieviju (Zaborci), Okas baseinu (Kuzmina, 50. kaps), Dienvidaustrumigauniju (Pelistveres un Virikilas depozīti) un Latviju (Mišķiņevas depozīts) un datējami ar 5.—6. gs.²⁰ Līdzīgi kaklariņķi, bet ar gludu loku izplatīti ļoti plašā teritorijā. Lietuvā seši tādi darināti no sudraba, daži — arī no bronzas. Sudraba kaklariņķis Veršvu 98. sievietes kapā un līdzīgs Kalnišķu bronzas kaklariņķis tiek datēts ar 5. gs.²¹

Kaklariņķi ar kāšveida galu. Lejaslepju depozītā ir viens šāds sudraba kaklariņķis (otra gala tam trūkst), tā diametrs 221 mm, svars 215,42 g (55. att.: 7), bet Vecmoku depozītā ir līdzīgs bronzas kaklariņķa gals (56. att.: 7). Lejaslepju kaklariņķim ar tievākiem galiem un paresninātu vidusdaļu ir sekla iegarenas fasetes, kādas raksturīgas kaklariņķiem uz dienvidiem un dienvidaustrumiem no Austrumlatvijas. Baltijas kaklariņķiem uz loka parasti regulāri izvietotas rombveida vai noapaļotas fasetes. H. Moora Lejaslepju depozīta kaklariņķi ar atliektu kāšveida galu, tāpat kā līdzīgus kaklariņķus, tikai ar aptītiem galiem, kādi ir Mišķiņevas depozītā (53. att.: 1, 2), datē ar 5.—6. gs.²² Pēdējie Lietuvā, pamatojoties uz kapu kompleksiem, datēti ar 5. un 6. gs.²³ Lejaslepju kaklariņķim nav gala aptinuma, acīmredzot tas ir vēlākas cilmes. Tā piederību pie 6. gs. balsta arī pārējo šī depozīta kaklariņķu analīze. Vecmoku depozīta kaklariņķa gals ar kāšveida atliekumu ir gluds, tā loks uz vidu paresnināts. Veselajam kaklariņķim otrs gals laikam veidojis kāsi vai cilpu. Pārējo Vecmoku depozīta senlietu analīze ļauj šo kaklariņķa galu datēt ar 6. gs. vai pat ar laiku ap 600. g.²⁴

Gredzenotie kaklariņķi ar cilpas un kāša galiem. Gredzenotā kaklariņķa fragments, kam sudraba stieple aptīta ap bronzas asi (48. att.: 3), ir Kokumuižas otrajā depozītā. Pēc analogijas ar citiem Latvijas un Lietuvas kaklariņķiem tam galos vajadzēja būt cilpai un kāsim. Sāvus 3.—6. gs. kaklariņķus analizējis H. Moora, un Kokumuižas eksemplārs pēc šīs analīzes datējams ar 5. gs. Tam divās grupās ir pa trim gredzeniem un vienā grupā pie loka vidus — divi gredzeni. Agrākajiem eksemplāriem parasti ir pa divi gredzeniem. Kokumuižas kaklariņķa vēlā pazīme ir arī aptinamā gala ovālais šķērsriezums, kas agrākajiem ir apaļš.²⁵ Tāds hronoloģiski agrāks kaklariņķis iegūts sievietes apbedījumā Naudītes Jāņogānās II uzkalniņa 1. kapā.

13 *Kaklariņķi ar karotveida un kāša galiem* zināmi Mišķiņevas depo-
zītā (53. att.: 3—4). Viena kaklariņķa karotveida gals rotāts ar skujiņām,
otra — ar sešām iedziļinātām paralēlām gropēm un slīpām līnijām. To
diametrs 225 un 220 mm, bet svars 378 un 424,2 g. Šie kaklariņķi tipiski
Lietuvai, kur reģistrēts pāri par 50 uz laiku no 3. līdz 5. gs.²⁶ attiecināmu
eksemplāru, no kuriem seši ir sudraba. Austrumlietuvā daži eksemplāri
attiecināmi pat uz 6. gs.²⁷ No Lietuvas tie nokļuvuši ne tikai Austrum-
latvijā, bet arī bij. Vitebskas guberņā (Zaborci, Sebežas apkārtnē) un bij.
Austrumprūsijā (Grumbļi, Bendiglaukena). Mišķiņevas barokālie kakla-
riņķi ir vēlākais to variants. Tāpēc tie datējami ar 5.—6. gs., datējumu
pastiprina arī mucīņveida pogu noslēgums, kas Latvijas teritorijā ir rak-
sturīgs uz 1. g. t. vidū attiecināms rotājums. Liekas, ka šos kaklariņķus
valkāja sievietes un arī bērni.²⁸

Kaklariņķis ar kāša un krukā galiem un tordētu loku ir Saulišu depo-
zītā (66. att.: 3, 3^a). Tas ir sudraba, ar saākētiem galiem. Tipoloģiski
līdzīgs ir Raseiņu rajona Draustines 7.—8. gs. sudraba kaklariņķis.²⁹

Kaklariņķi ar pasesninātiem galiem. Latvijā zināmi 12 šādi sudraba
kaklariņķi.³⁰ Kaklariņķis ar pasesninātiem un šķērsgrīzumā apaļiem ga-
liem ir Piltenes (27., 44. att.) un Kīšukalna depo-
zītā (59. att.), kaklariņķis ar pasesninātiem galiem un daudzskaldni šķērsgrīzumā — Podžu
depozītā (60. att.), ar pasesninātiem un šķērsgrīzumā rombveida ga-
liem — Sauleskalna pirmajā depo-
zītā. Šādu rotu agrās formas sīki ana-
lizējis H. Moora.³¹ Agrākais no tiem datējams ar 5. gs. Piltenes sudraba
kaklariņķis, kam pie galiem un loka ir četras šķērsrievu joslas ar iecirtu-
miem un ieštancētiem trīsstūrīšiem, kuriem sietiņa motīvs vidū un riņķītis
galā, daļā starp šķērsrievu joslām ir apzeltīts.

Podžu sudraba kaklariņķim pie šķērsrievu joslām saulītes uz pasesni-
nātās daļas pusi veido likloki ar saulīšu rindu galos (60. att.). Izstieptais
saulīšu rotājums, vienkāršākais šķērsjoslu darinājums, zemās raudzes
sudrabs un citas detaļas liecina, ka kaklariņķis ir jaunākas cilmes. Ana-
logs rotājums ir uz līdzīgajiem Lietuvas kaklariņķiem Šauļu rajona Līgu-
mos³² un Tituvēnu rajona Līduvēnos.³³ Līdzīgs bronzas kaklariņķis at-
rasts Anduļu 319. skeletkapā kopā ar spirālgredzenu, vārpstas skriemeli
vai ripu, aproci ar paplašinātiem galiem un pūcessaktu, kas datējama ar
laiku ap 800. g.³⁴

Kīšukalna depo-
zīta sudraba kaklariņķis (59. att.) kā atsevišķs atra-
dums grūti datējams. Šādi kaklariņķi izplatīti galvenokārt Dienvidrietum-
latvijā, sevišķi Dienvidzemgalē, bet arī Rietumlietuvā, Igaunijā, Somijā,
retāk — Senprūsijā. Pēc H. Mooras, Latvijā tie attiecināmi uz 6.—7. gs.³⁵
Atradumi Ķeipenes Ūsiņu 11. kapā, Kārļu Simtēnu 1. un 7. kapā attieci-
nāmi uz 5. gs. beigām. Kaklariņķi ar pasesninātiem un šķērsgrīzumā
apaļiem galiem izplatīti 1. g. t. otrajā pusē ne tikai Latvijā, bet arī Iga-
nijā³⁶ un Lietuvā.³⁷

Sauleskalna pirmā depo-
zīta sudraba kaklariņķis ar pasesninātiem,
šķērsgrīzumā rombveida galiem gājis zudumā. Ar šo rotu kopā atrastie
sudraba kaklariņķi ar seglu un kāša galiem un tordētiem rombiskiem
galiem, tāpat arī saglabājusies pūcessakta (72. att.) ļauj datēt kakla-
riņķus ar 9. gs.³⁸

Kaklariņķus ar pāresnīnātiem galiem parasti valkāja sievietes un tikai retumis arī vīrieši (Dobeles Ošu un Kārļu Simtēnu kapulaukā).

Kaklariņķi ar fasetētiem galiem. Latvijas teritorijā atrasti 13 sudraba kaklariņķi ar pāresnīnātiem skaldņotiem jeb fasetētiem galiem.³⁹ Lejaslepju depozīta pieci sudraba kaklariņķi (55. att.: 1—3, 5, 6) neatšķiras no līdzīgajiem bronzas eksemplāriem Simtēnu, Meņģeles, Pļavniekkalna un Ziedoņskolas kapulaukos un Daugmales pilskalna valnī. Šī tipa kaklariņķi Latvijas teritorijā zināmi vismaz no 11 atradumu vietām un no trim vietām Ziemeļlietuvā.⁴⁰ Tie izplatīti zemgaļu teritorijā, no kurienes nonākuši arī pie austrumkaimiņiem un Igaunijā. Tā kā šie kaklariņķi atrasti visvairāk kapos un depozītos, tie labi datējami.⁴¹ Agrākajiem kaklariņķiem galu šķērsriezums noapaļots, un tie raksturīgi laikam ap 500. g. (Simtēnu 6. kaps), 6. gs. gali noplacinās un to šķērsriezums ir četrstūris (Pļavniekkalna 26. kapā, kurā atrasta arī labi datējama 6. gs. stopasakta ar lāpsta pēdu).

Lejaslepju depozīta kaklariņķi pieder pie to otrā varianta un datējami ar 6. gs.⁴² Spriežot pēc atradumiem Pļavniekkalna, Meņģeles un Simtēnu kapos, bronzas kaklariņķus ar fasetētiem galiem nēsāja gan sievietes, gan arī vīrieši, bet sudraba eksemplāri Pļavniekkalna 13. un 26. kapā bija vīriešu rota.

Kaklariņķi ar lielām rombveida skaldnēm galos. Latvijas teritorijā zināmi seši šādi sudraba kaklariņķi:⁴³ pa vienam Lejaslūdu (61. att.), Ikšķiles apkārtnes (62. att.: 1), Mūrnieku (65. att.: 2), divi Saulišu (66. att.: 1, 2) depozītā (kaklariņķim gar rombu malām ir trīsināta līnija) un kaklariņķa gala skaldne — Tērvetes pilskalnā.⁴⁴ Ziemeļlietuvā zināmi 12 šādi eksemplāri. Šo kaklariņķu datēšanai noder kopā ar tiem atrastie kaklariņķi ar seglu un kāša galiem: agrākajiem ir nelieli segli, imitēts tordējums pie galiem, uz galiem fasetes. Migoņu depozītā Lietuvā kopā ar šādu sudraba kaklariņķi atrasts analogs kaklariņķis, kas tikai pie galiem aptīts ar stiepli, kā arī kaklariņķis ar lielām rombveida skaldnēm; pēdējie datēti ar 7.—8. gs.⁴⁵ Līdzīgas formas ir kaklariņķiem ar seglu un kāša galiem kapu kompleksos (Boķu IV uzkalniņa 12. kapā, Lejasbitēnos u. c.), kas attiecināmi uz 7.—8. gs. sākumu.

Sudraba kaklariņķi ar lielām rombveida skaldnēm galos attīstās no 5.—6. gs. kaklariņķiem ar fasetētiem galiem, turklāt šī attīstība notiek Austrumlatvijā un Austrumlietuvā — sēļu, latgaļu un zemgaļu teritorijā. Skaldņu attīstība labi vērojama, salīdzinot 6. gs. Lejaslepju depozīta kaklariņķu daudzās skaldnes (55. att.: 1—3, 5, 6) ar vēlākām paplatinātām Daugmales pilskalna kaklariņķa sešarpus skaldnēm (ap 600. g.), vēl platākām 7. gs. sākuma Lejaslūdu četrarpus skaldnēm (61. att.) un barokālajām 7. gs. Ikšķiles apkārtnes (62. att.: 1), Mūrnieku (65. att.: 2) un Saulišu depozītu kaklariņķu trīsarpus rombveida skaldnēm (66. att.: 1, 2). Šis process turpinās no 5. gs. beigām līdz 8. gs. sākumam. Mūrnieku un Saulišu depozītu kaklariņķi ir to vēlās formas, datējami ar laiku ap 700. g.

Kaklariņķi ar tordētiem četrskaldņu galiem ir Lejaslepju (55. att.: 4) un Sauleskalna pirmajā depozītā. Šo sudraba rotu diametrs 198 un 207 mm. Lejaslepju kaklariņķa svars 92,22 g. Loka vidus tiem ir gluds,

šķērsgriezumā apaļš. Latvijā atrasti seši sudraba kaklariņķi ar tordētiem četrskaldņu galiem, Lietuvā — viens (Šauļu rajona Šapnagi), Igaunijā šāds 6. gs. kaklariņķis Kardlas depoziatā ir no zelta.⁴⁶ Vēl vairāk to ir no bronzas. Agros kaklariņķus sīki analizējis H. Moora, pierādot, ka tie radušies ap 500. g. un Lejaslepju kaklariņķi datējot ar 6. gs.⁴⁷ Sauleskalna pirmā depoziatā kaklariņķis ar tordētiem četrskaldņu galiem ir zudis, bet pēc saglabājušās pūcessaktas tas datējams ar 9. gs.⁴⁸

Baltijā šie kaklariņķi saglabājas līdz 12. gs. un ir tipiska austrumbaltu (latgaļu, sēļu, zemgaļu, augštaišu) sieviešu rota. Atsevišķi vēlie eksemplāri zināmi arī Igaunijā, Somijā, Rietumbaltijā.

Kaklariņķi ar paplašinātiem un noplacinātiem galiem. Latvijas depoziatos zināmi 11 šādi kaklariņķi: viens sudraba — Dumpju depoziatā (64. att.: 2), viens bronzas — Mūkukalna otrajā depoziatā (69. att.), deviņi bronzas (daži no tiem fragmentāri) — Sauleskalna trešajā depoziatā (86. att.: 5, 6). To diametrs 154—217 mm, bet galu platums 10—13 mm. Šie 7.—11. gs. kaklariņķi izplatītāki Austrumlatvijā (latgaļiem un sēļiem),⁴⁹ Austrumlītuviā,⁵⁰ daži zināmi arī Zemgalē, Somijā⁵¹ un Baltkrievijā.⁵² Kopš 10. gs. beigām pie šādu kaklariņķu viena gala sāk piekarināt trapecveida mēlītes, vēlāk arī zvārgulišus. Šādi kaklariņķi Austrumbaltijā nēsāti līdz 13. gs. sākumam un ir tipiska sieviešu kaklarota.

Dumpju depoziatā sudraba kaklariņķim (64. att.: 2) noplacinātie gali šķērsgriezumā ir trīsstūrveida — 7.—8. gs. raksturīga iezīme. Uz galiem iecirtumi vēl atgādina rombus, kas iecirsti uz 6. gs. sudraba kaklariņķiem ar fasetētiem galiem. Sevišķi tuvu pēdējiem stāv Igaunijas teritorijā Hummulī un Navesti depoziatā sudraba kaklariņķi.⁵³ No otras puses, Dumpju depoziatā kaklariņķis ir tipoloģiski vēlāks, un fasetes tam ir tikai galu vidusdaļā. Tas reprezentē jaunu kaklariņķu paveidu ar noplacinātiem un paplašinātiem galiem, kuros iecirsti rombiņi vienā vai trīs rindās, tie raksturīgi latgaļiem un sēļiem 7.—10. gs. Dumpju kaklariņķis, pamatojoties arī uz citām senlietām,⁵⁴ datējams ar laiku ap 700. g.⁵⁵

Jaunāks ir Mūkukalna otrā depoziatā bronzas kaklariņķis (69. att.). Pēdējam līdzīgi visvairāk atrasti 7.—9. gs. kapos (Kivtu 6. un 18. kapā, Lejasbitēnu 113., 155. un 375. kapā, Ludvigovas 1. kapā). Šī tipa kaklariņķi ar neizteiktām fasetēm jeb iecirtumiem sastopami vēl 10. gs. beigās, piemēram, trīs eksemplāri Sauleskalna trešajā depoziatā (86. att.: 6). Mūkukalna kaklariņķa fasetes nav tik reljefas kā attiecīgajiem 7.—8. gs. kaklariņķiem, arī galu šķērsgriezums tam gandrīz segmentveida un ar gludu apakšpusi. Bez tam šī kaklariņķa galos un pie loka ir gravētu rombu rotājums, kāds raksturīgs kaklariņķiem 1. g. t. beigās.⁵⁶ Tāpēc Mūkukalna otrā depoziatā kaklariņķis attiecināms uz laiku ap 800. g. vai uz 9. gs.⁵⁷

Sauleskalna trešajā depoziatā bijuši deviņi bronzas kaklariņķi ar paplatinātiem un noplacinātiem galiem. No tiem saglabājušies piecu kaklariņķu fragmenti (86. att.: 5, 6). Viens no tiem ir rotāts ar trīsinātas līnijas rombu rindu, divi ar lauztu līniju ornamentu, divi bez ornamenta, trīs ar fasetēm, viens ar iecirstu svītru ornamentu. Galu šķērsgriezums tiem ir noplacināts trīsstūris, un paralēles rodamas 10. retāk — 11. gs. Austrumlatvijās kapu materiālā.⁵⁸ Pamatojoties uz pārējo Sauleskalna trešā

depozīta inventāru, šie kaklariņķi attiecināmi uz 10. gs. beigām vai uz laiku ap 1000 g.

Kaklariņķi ar seglu un kāša galiem. Latvijas depozītos zināmi 23 šādi kaklariņķi, no kuriem deviņi bronzas — Sauleskalna trešajā depozītā un 14 sudraba: Ikšķiles apkārtnes depozītā — divi (62. att.: 2, 3), Mūrnieku — viens (65. att.: 1), Baltinavas — pieci (67. att.), Sauleskalna pirmajā depozītā — viens, Stukmaņu — viens (81. att.), Ķalnaliepiņu — viens (82. att.), Pudžu — divi (87. att.: 1, 9), Rijnieku — viens (90. att.: 1). Šo kaklariņķu diametrs 170—250 mm, bet sudraba kaklariņķu svars no 192,99 līdz 462,27 g. Šādas rotas izplatītas galvenokārt Austrumlatvijā un Austrumlietuvā 7.—12. gs., retumis arī Igaunijā, Somijā, Zviedrijā, Baltkrievijā, Augšdņeprā, uz austrumiem no Peipusa ezera. Agrākajiem kaklariņķiem segli un kāsis ir mazi, kāsis ar mazliet izliektu augšdaļu, loks viscaur vienādā resnumā. Gali nereti aptīti ar trīsšķautņu stiepli, bet loka gali tordēti vai arī tordēts vai fasetēts viss loks. 8. gs. tiem segli lielāki, gali iet pamīšus, uz galiem parādās riņķīšu, trīsinātas līnijas vai citi rotājumi, galu aptinums kļūst retāks. Šā tipa agrajai formai pieskaitāmi Ikšķiles apkārtnes (62. att.: 2, 3), Mūrnieku (65. att.: 1) un Baltinavas (67. att.) depozītu 7.—8. gs. kaklariņķi, pie kam Baltinavas kaklariņķi tipoloģiski un hronoloģiski ir vēlāki. Sauleskalna pirmā depozīta zudušais sudraba kaklariņķis ar seglu un kāša galu, spriežot pēc saglabājušās pūcessaktas (72. att.), attiecināms uz 9. gs.⁵⁹ Šie kaklariņķi kļūst masīvāki, galu aptinums pazūd, gali paresninas, tordējums vai fasetējums tiem imitēts. Kopš 9. gs. seglu gali paceļas augšup, to vidū rotā parasti divas šķērssvītras vai ieštancēti trīsstūrīšu, rombiņu, līkloču vai svītriņu rotājumi. Kaklariņķu otrs kāšveida gals augšdaļā arvien vairāk ieliecas, kļūst līdzīgs krukim. Šādi kaklariņķi no Stukmaņu (81. att.) un Ķalnaliepiņu (82. att.) depozītiem datējami ar 10. gs., deviņi kaklariņķi no Sauleskalna trešā depozīta (86. att.: 7), divi kaklariņķi no Pudžu depozīta (87. att.: 1, 9) attiecināmi uz 1000. g., bet Rijnieku depozīta kaklariņķis (90. att.: 1) — uz 11. gs. sākumu.⁶⁰ Minētie sudraba kaklariņķi ir tordēti, bet deviņi bronzas kaklariņķi no Sauleskalna trešā depozīta ir ar fasetētu loku. Šos kaklariņķus labi datē ne tikai depozītu un kapu kompleksi (piemēram, Lejasbitēnu kapulaukā), bet arī monētas.⁶¹

Šie kaklariņķi ir tipiska austrumbaltu rota, to nēsāja sievietes. Tikai atsevišķi sudraba eksemplāri, piemēram, Boķu IV uzkalniņa 12. kapā, bija vīriešu rota. Latvijas teritorijā zināmi 19 sudraba kaklariņķi ar seglu un kāša vai krukļa galiem un tordējumu galos, Lietuvā — 12,⁶² Igaunijā — seši.⁶³ Līdzīgu bronzas kaklariņķu Austrumbaltijā ir vairāki simti. Tie cēlušies no Austrumbaltijas kaklariņķiem ar cilpas un kāša galiem, kas sākotnēji izplatīti Baltkrievijā, Augšdņeprā, Austrumlietuvā un Austrumlatvijā. Austrumlatvijā tie pastāv līdz 12. gs.⁶⁴

Vitais kaklariņķis ar uzliktiem konusiem galos zināms Sauleskalna trešajā depozītā; tas nav saglabājies. Pamatojoties uz citām depozīta senlietām, kaklariņķis datējams ar laiku ap 1000. g. Spriežot pēc apraksta inventāra grāmatā, tas bijis bronzas, vītis no trim stieplēm, divas stieples galos noplacinātas, trešajai galā konuss. Kaklariņķa diametrs 188 mm.

Līdzīgs kaklariņķis atrasts Lietuvā Pamūšas kapulaukā.⁶⁵ Parastākais šo kaklariņķu variants raksturīgs ar to, ka vienā galā tam viens, bet otrā — trīs konusi.⁶⁶ Šie kaklariņķi Austrumlietuvā un Rietumbaltkrievijā parādās jau 8. gs. (Lintupi, Loša) un pastāv arī agrajā feodālismā.⁶⁷ Latvijas teritorijā tos nēsāja latgaļu, sēļu un zemgaļu sievietes galvenokārt 11.—12. gs. Tā, Nukšu kapulaukā iegūti deviņi šādi bronzas kaklariņķi 11.—12. gs. sieviešu kapos.⁶⁸ Gotlandē iegūtas līdzīgas sudraba vītās apročveida spirāles ar izceltām trim skaldnēm vienā galā un vienu skaldni otrā galā. Spriežot pēc monētām, tās noguldītas 10. gs., un skandināvu zinātnieki uzskata, ka to cilme — Austrumbaltija.⁶⁹

Vitie kaklariņķi ar cilpu galiem ir viena no izplatītākajām Latvijas agrā feodālisma rotām. Tie ir vīti no trim šķērsgrīzumā apaļām stieplēm, pie kam no vienas stieples galā izveidota cilpa, bet ar otru stiepli pie cilpas veidots aptinums, riņķa gali iet pamīšus. Kurzemē šādi kaklariņķi ir masīvāki un garāki, tie veido pat spirāli. Šie kaklariņķi daudzkārt analizēti.⁷⁰ Tie izplatīti Baltijā, Senprūsijā, Somijā, Polijā, to prototipi iesniedzas jau vidējā dzelzs laikmetā un turpinās līdz 13. gs. sākumam. Pēc H. Mooras domām, to sākumi (ar cilpu un kāsi) meklējami Senprūsijā jau ap 600. g.⁷¹

Latvijas depozītos ir trīs kaklariņķi ar cilpu galiem: sudraba — Pudžu depozītā (87. att.: 2) un bronzas — Celmiņu (101. att.: 3) un Ķaupu (108. att.: 1) depozītos. Pudžu eksemplāram līdzīgi, bet spirālaprocē sagriezti kaklariņķi ir Kušķu (79. att.: 5), Jaunzemju (83. att.: 1) un Aizkraukles pilskalna (97. att.: 1) depozītos, pie kam Jaunzemju depozītā jaunākā monēta ir Oto III (983—1002), bet Aizkraukles pilskalna depozītā — Egberta II (1068—1090) denārs. Līdzīgs sudraba kaklariņķis ir Lietuvā,⁷² bet četri sudraba eksemplāri — Gotlandes depozītos, kuri norakti ap 980. g. (Botersā), ap 1035. g. (Lillaklintegordā) un 11. gs. otrajā pusē (Katlundsā un Norē).⁷³

Celmiņu (101. att.: 3) un Ķaupu (108. att.: 1) depozītu kaklariņķi raksturīgi Kursai. Uz Celmiņu kaklariņķa noplacinātās cilpas ir trīsstūrīšu iecirtums. Abi kaklariņķi attiecināmi uz 11. gs. beigām un 12. gs. sākumu, lai gan Ķaupu kaklariņķa gals nav tik noplacināts.

Kaklariņķi ar cilpu galiem Austrumlatvijā ir tipiska sieviešu rota, pie kam, valkājot vairākus kaklariņķus, lielākos parasti vilka pirmos. Kursā tos nēsāja sievietes un vīrieši.

Pītie kaklariņķi ar noplacinātiem galiem atrasti Ipšu depozītā (93. att.: 15, 16). Tie pīti no 10 stieplēm, pinums vidū resnāks, pinumā ir lūki, gali plakani — viens uzrotīts, otra trūkst. Plakanie gali piemetināti pinumam. Abi sudraba kaklariņķi datējami ar 11. gs. otro pusi: kopā ar tiem bija vismaz 243 monētas, jaunākā to vidū — Ungārijas valdnieka Salomona (1063—1074).

Kaklariņķis ar tievākiem, griezumā apaļiem galiem ir Celmiņu depozītā (101. att.: 18). Tas ir no bronzas, rotāts ar pinuma un saulišu rakstu, diametrs 162×173 mm, raksturīgs 11. gs.

Kaklariņķi ar nezināmiem galiem. Latvijas depozītos ir trīs kaklariņķi (fragmentāri vai pazuduši), kuru gali nav droši zināmi. Rūpīgi darinātais bronzas kaklariņķis no Kokumuizās pirmā depozīta⁷⁴ nebija atrodams

jau 1882. g.⁷⁵ Tas, tāpat kā viss depoziāts, attiecināms uz 5. gs. beigām. Sudraba kaklariņķa izstieptais gals Pudžu depoziātā (87. att.: 8) tordēts, veidojot triju rievu joslu, gals sīki tordēts, pie gala uz skaldnēm ieštan-cētas dubultsaulītes. Šis kaklariņķis varēja būt ar seglu un kruķa galiem vai arī ar kruķa galiem. Tāpat kā depoziāts, tas datējams ar laiku ap 1000. g. Celmiņu depoziāta bronza kaklariņķa gabals vīts no trim šķērs-griezumā apaļām stieplēm (101. att.: 4). Tam galos droši vien bija cilpas.

Latvijas depoziātos zināms 71 kaklariņķis: 28 bronza un 43 sudraba.⁷⁶ Tipoloģijā un hronoloģijā, kā arī krāsaino metālu apstrādes tehnikā starp bronza un līdzīgajiem sudraba kaklariņķiem būtisku atšķirību nav. Kakla-riņķi ir viena no raksturīgākajām Latvijas iedzīvotāju rotām jau kopš bronza laikmeta. Kurši kaklariņķus nēsāja vēl 14. gs. Kaklariņķi izplatīti visā Latvijas teritorijā un nēsāti ap kaklu ar galiem uz leju. Tikai par dažiem tipiēm (sudraba kaklariņķi ar lielām rombveida skaldnēm galos un pītie kaklariņķi ar noplacinātiem galiem) nav skaidrības, jo tie Lat-vijas teritorijā nav atrasti kapos.

Kreļļu rotas

Kaula krelles vai ripiņas zināmas Kokumuižas otrajā depoziātā (48. att.: 11). Ugunī tās ir deformējušās, un no tām palikuši tikai frag-menti. Vai šie nelielie priekšmeti, kam vidū caurums un šķērsriezums ir konusveida vai citāda veida, kalpojuši par krellēm, piekariņiem, vai noderējuši citām vajadzībām — nav iespējams droši pateikt. Pamatojoties uz citām Kokumuižas otrā depoziāta senlietām, kaula krelles vai ripiņas datējamas ar 5. gs. beigām.⁷⁷

Dzintara krelle ir Celmiņu depoziātā (101. att.: 14). Tā ir neregulāra, plakana, ar drusku slīpu virspusi, diametrs 16,5—19 mm, biezums 11 mm. Spriežot pēc lieluma, neregulāritātes un caurumiņa nelielā diametra, tā nevarēja kalpot par vērppjamo skriemeli, bet drīzāk varēja būt piekariņš. Celmiņu dzintara krelle, pamatojoties uz citām šī depoziāta senlietām, da-tējama ar 11. gs. Aprakstītajai krelles formai līdzīga ir dzintara vēr-pjamā skriemeļa forma no tā paša Celmiņu depoziāta (101. att.: 16).

Dzintara krelles, visbiežāk bikoniskas, Rietumbaltijā ir visai parastas. Viriešu kapos bieži ir tikai viena krelle. Kuršu ugunskaupos tās ne vien-mēr saglabājas, Rietumlietuvas kapulaukos bieži sastopamas dzintara kreļļu virknes, bet Lietuvas centrālās un ziemeļu daļas kapos (Grauži, Linksmuči) atrod pa vienai dzintara krellei, kādas daudz nēsātas 10.—11. gs.⁷⁸

Sudraba krelles, pavisam 11, ir Ipšu depoziātā (25. att., 93. att.: 1—11). Tās datējamas ar 11. gs. otro pusi, jo depoziātā vēlākā ir Ungārijas vald-nieka Salomona (1063—1074) monēta. Dobās krelles darinātas filigrāna un granulācijas tehnikā, tās ir iegarenas un apaļas, to garums 11—20 mm, diametrs 12—16 mm, visu 11 kreļļu kopējais svars 15,65 g. Līdzī-gas sudraba krelles lielā vairumā sastopamas Gotlandē un Zviedrijā,⁷⁹

tās atrastas Senprūsijā,⁸⁰ Kijevas Krievzemē⁸¹ un rietumslāvu teritorijā,⁸² atvedināmas galvenokārt uz 11.—12. gs. Ipšu krellei (93. att.: 2) līdzīga, tikai slaidāka, atrasta Salaspils Laukskolas apmetnes 65. pavardā. Ieves-tās sudraba krelles raksturīgas lībiešu teritorijai.

Bronzas krelles zināmas Reznu depoziā krūšu rotā: pie krustadatām piestiprinātie bronzas riņķi divās vietās savienoti ar divām bronzas mucīņveida krellēm. Šādas lietās bronzas krelles vairākkārt iegūtas lībiešu kapulaukos un dzīves vietās, piemēram, Laukskolā un Daugmalē, tās atvedināmas uz 11. un 12. gs.

Stikla krelles ir Kokneses pilskalna pirmajā depoziā (109. att.: 3) un Reznu depoziā. No Kokneses depoziā saglabājušās trīs veselas krelles, divas krellu puses un vairāki fragmenti. Apaļās krelles degušas, tāpēc deformējušās. Tās ir parastākais atradums pilskalnu 12. gs. slāņos Latvijā un kaimiņu zemēs. Kokneses pilskalna pirmais depoziā ierakts 12. gs. slānī.

No Reznu depoziā saglabājusies apaļas zeltotas krelles puse. Bijuši vēl fragmenti, bet sadrupuši. Šīs stikla krelles kopā ar sešām sudraba 10.—11. gs. Rietumeiropas piekariņmonētām (jaunākā monēta — Knuta, 1016—1035) droši vien veidoja lībietes kaklarotu, kādas konstatētas igauņu un lībiešu atradumos, piemēram, Leverages depoziā Igaunijā,⁸³ Mārtiņsalas 1212. kapā. Tomēr, spriežot pēc pārējām Reznu depoziā lietām (divas krustadatas ar tiltiņiem starp noplacinātām ripām, pakav-sakta ar atrotītiem galiem un šķērsgrīzumā apaļu loku, divas bronzas mucīņveida krelles), Reznu depoziā un arī tā stikla krelles attiecināmas uz 12. gs.

Divkārsa *spirālišu virkne*, kas uzvērta uz linu diegiem, konstatēta Reznu depoziā. Tādas bronzas kaklarotas vairākkārt atrastas lībiešu sieviešu 11. un 12. gs. kapos.

Rotadatas

Rotadata ar plakanspirāles galvu ir Ķivutkalna otrajā depoziā (38. att.: 2). Tā veidota no šķērsgrīzumā apaļas bronzas stieples, tās garums 111 mm. Līdzīgas, tikai īsākas bronzas adatas atrastas Daugmales pilskalnā un Mūkukalnā.⁸⁴ Mūkukalna adatai galvas veidojums mazliet atšķirīgs, tomēr adata pārstāv to pašu tipu. Šīm adatām paralēles ir senākajos Smoļenskas un Pievolgas pilskalnās, Lužicas un Zarubincu kultūras novados. Pamatojoties uz tām, Daugmales un Mūkukalna adatas tiek datētas ar 1. g. t. p. m. ē. otro pusi.⁸⁵ Tā kā Ķivutkalna otrajā depoziā kopā ar rotadatu bija vēlā tipa bronzas uzsmavas cirvis un depoziā atradās uz 1. un 2. slāņa robežas, adata ar plakanspirāles galvu attiecināma uz 1. g. t. p. m. ē. vidu, lai gan citur pazīstamas arī visu 1. g. t. p. m. ē. otro pusi.

Rotadata ar profilētu konusveida galvu un izceltu aci ir Rūsišu depoziā — tā ir no dzelzs, garums 112 mm (52. att.: 1). Analogas dzelzs un bronzas adatas atrastas zemgaļu teritorijā Latvijā (Daugmales agrie

slāņi, Dobeles Oši, Katlakalna Pļavniekkalns, Meņģele) un Lietuvā (Sauļu un Ķēdaiņu rajona kapulaukos), kā arī Igaunijā, kur tās datējamas ar 5.—6. gs.⁸⁶

Rotadata ar sēnes galvu no Vecmoku depoziā (56. att.: 6), bronzas, raksturīga zemgaļiem Latvijas un Lietuvas teritorijā.⁸⁷ Atsevišķi eksemplāri sastopami Igaunijā un Somijā, datējami ar 6. gs.⁸⁸

Rotadatas ar trīsstūrveida galvu ir no bronzas, to garums 160—177 mm. H. Moora pierāda, ka tās cēlušās Latvijā 5. gs., lietotas galvenokārt 6. gs.; adatas ar profilētām pogām ir jaunākas par 5. gs.⁸⁹ Tā kā Vecmoku depoziā pārstāvēti abi šo adatu tipi, tas datējams ar 6. gs., šim datējumam par labu runā arī ovālais šķīlamakmens, samērā slaidie uznavas cirvji un profilētā rotadata ar sēnes galvu.⁹⁰ Vecmoku bronzas adatām ar trīsstūrveida galvu bez pogām galos ir daudz paralēlu Baltijas slēgtajos 6. gs. kompleksos (Meņģelē, Pļavniekkalnā, Kirimē), bet tipoloģiski vēlākajai trīsstūradatai ar apaļām pogām un profilējumu stūros zem pogām analogijas rodamas galvenokārt zemgaļu teritorijā — Bālās, Ošos, Lielaucē, Sķibes Jēģeros.⁹¹ Divas Vecmoku depoziā bronzas rotadatas ar nolauztām galvām (56. att.: 1, 2) droši vien ir līdzīgas aprakstītajām. Tipoloģiski un hronoloģiski daudz vēlāka un garāka (garums 181 mm) ir Celmiņu depoziā bronzas adata (101. att.: 12). Līdzīgas rotas ar plakanām sirdsveida pogām galos un jumtveida izcēlumu virs malas vidus atrastas lībiešu vai lībiešiem tuvajos novados — Daugmales pilskalnā, Laidzes Laugaļos, Dobeles Sķērstaiņos, Aizkrauklē, kā arī Kļaipēdas apgabalā, Igaunijā un Gotlandē.⁹² Tās datē ar 11. gs.⁹³

Krustadatas. Latvijas depoziātos ir trīs bronzas krustadatas: viena Celmiņu depoziā, tās garums 331 mm (101. att.: 13), divas Reznu depoziā, garums 176,5 un 178,5 mm (18. att.). Celmiņu krustadatas galva noplacināta, uz plakanajām ripām ir sudraba platējums ar četriem sudraba konusiem, ripas rotātas ar imitētu filigrānu četrās joslās. Šādas krustadatas atrastas Purmsātos, Islicas pag., Cēsīs,⁹⁴ tāda ir Liepājas muzeja adata ar nezināmu atraduma vietu⁹⁵ u. c. Cēsīs sievietes kapā šādas adatas bija kopā ar raksturīgām 11. gs. senlietām, to vidū arī ar anglosakšu peniļpiekariņu (Etelreds II, 978—1016).⁹⁶ Ar 11. gs. datētas līdzīgas adatas, kas atrastas Lietuvā (piemēram, Prišmančos⁹⁷) un Novgorodā.⁹⁸

Reznu depoziā abas krustadatas ar alvojuma paliekām galvas virspusē, kā arī ar tiltiņiem starp ripām kā pie mums, tā sevišķi Igaunijā raksturīgas 12. gs. beigām un pat 13. gs.⁹⁹ Tā Daugmales pilskalna fragmentārās adatas attiecināmas uz 12. gs., jo 13. gs. slāņa Daugmalē nav. Analogā Reznu kapulauka krustadata (6. uzkalniņā pie 2. pēcapbedījuma) pēc aprocēs ar paplašinātu vidu, vitām aprocēm ar noplacinātiem galiem, stikla krellēm, kaklariņkiem ar cilpu galiem un citām lietām datējama ar 12. gs. Parasti šī tipa adatas ar tiltiņiem starp ripām uzskata par ievēdumu no Igaunijas,¹⁰⁰ kur zināmi 29 to eksemplāri.¹⁰¹ Biežie šādu krustadatu un līdzīgu piekariņu atradumi Daugavas un Gaujas baseinos liecina, ka šīs lietas darinātas uz vietas. Arī igauņu arheologu datējums (12. gs. beigās — 13. gs.) ir pagarināms, jo šādas krustadatas zināmas 12. gs.¹⁰² un varbūt pat 11. gs. beigās.

Latvijas depozītos ir 11 bronzas un viena dzelzs rotadata. Kaula adatas lietotas jau akmens laikmetā. Bronzas laikmetā kaula un bronzas rotadatas izplatītas visā Latvijas teritorijā. Vēlāk tām pievienojās dzelzs rotadatas. Adatām bija ne tikai praktiskās funkcijas — sievietes un vīrieši ar tām sasprauda tērpu, bet tās sprauda arī rotājumam. Vairāku rotadatu tipi raksturīgi atsevišķām etniskām grupām, piemēram, rotadatas ar profilētu vai trīsstūra galvu — zemgaļiem, bet vēlās krustadatas ar tiltiņiem starp ripām — lībiešiem un igauņiem. Vīrieši parasti sasprauda drēbes ar vienu, bet sievietes ar divām rotadatām, kas savienotas ar bronzas važiņām, kā tas konstatēts, piemēram, Reznu depozītā. Rotadatas Latvijas teritorijā lietotas līdz 13. gs., lai gan atsevišķi eksemplāri zināmi pat vēl 17. gs. beigās (Bangu depozīts).¹⁰³

Saktas

Stopasaktas ar lējumā veidotu adatturi, kurām stiegra vidū pietūkusi (45. att.: 1—3), *stopasaktas ar atliektu pēdu* (45. att.: 4), kurām pie loka pamata aptinums, un *stopasaktas ar zvaigznes pēdu* (45. att.: 5) no Kokumuižas pirmā depozīta sīki analizējis H. Moora, datējams tās ar 5. gs.¹⁰⁴ Šīs rotas raksturīgas Rietumbaltijai. Kokumuižas otrajā depozītā bijušas piecas stopasaktas ar īsāku vai garāku lējumā veidotu adatturi, trīs stopasaktas ar atliektu pēdu (divas pazudušas)¹⁰⁵ un viena stopasakta ar zvaigznes pēdu. Pirmie divi tipi Latvijā sastopami biežāk, stopasaktas ar zvaigznes pēdu ir tikai divas: Kokumuižas pirmajā depozītā un Kandavas Reinu kapulaukā. Tās, tāpat kā stopasaktas ar lējumā veidotu adatturi un stopasaktas ar atliektu pēdu, pārņemtas no bij. Austrumprūsijas un Klaipeņas novada.

Stopasakta ar šķērsrievotu kāju un loku, ar puslodes pogaļu galiem un nelielu stiegras pietūkumu ir Rūsīšu depozītā (52. att.: 2). Analogijas rodamas zemgaļu materiālā, kas attiecināms uz laiku ap 500. g. un 6. gs.,¹⁰⁶ piemēram, Pļavniekkalna 16. kapā, Zvārdes Grīnertos 5. un 6. kapā, Kuršiņu Meždāmniekos. Ar 500. g. vai 6. gs. līdzīgas bronzas saktas datētas arī Lietuvā¹⁰⁷ un Igaunijā.¹⁰⁸

No sudraba *stopasaktas ar noplacinātu un atliektu pēdu* Dumpju depozītā saglabājušies tikai fragmenti (64. att.: 3). Tāda pati sudraba stopasakta nāk no Lielplatoles kapulauka; pēc kapa inventāra tā atvedināma uz laiku ap 700. g.¹⁰⁹ Divas šādas 7. gs. sudraba saktas atrastas Lietuvā — Kretingas rajona Ķauleiķos un Pakrojas rajona Linksmučos.¹¹⁰ Daudz vairāk ir analogu bronzas stopasaktu. Tās raksturīgas zemgaļiem, latgaļiem un sēļiem, izplatītas Viduslietuvā un Austrumlietuvā, tāpat arī Viduslatvijā un Austrumlatvijā. Latvijā tās nēsātas arī 8. gs. pirmajā pusē,¹¹¹ pie kam senākie tipi sastopami zemgaļu teritorijā Viduslietuvā un Dienvidzemgalē. Šādas saktas atrastas vīriešu kapos uz krūtīm, parasti spraustas slīpi. Ar tām sasprauda vilnas virsdrēbes.

Stopasaktas ar zalkša galvu galiem. Grobiņas depozītā viena šāda sakta ir darināta no bronzas un apzeltīta (63. att.: 1), otra — no sudraba (63. att.: 2), Mežotnes pilskalna depozītā — no bronzas (70. att.: 1).

Saktu garums 139—149 mm. Literatūrā šo saktu galvas dažkārt sauc par dzīvnieku galvām. Zalkšu galvas parādās arī uz citām baltu rotām, jo baltiem zalktis bija svēts dzīvnieks. Ar zalkša galvām beidzas saktu pēda, loks un stiegra. Šādas rotas izplatītas galvenokārt kuršu teritorijā Rietumlietuvā un Dienvidrietumlatvijā, Viduslietuvā un Ziemeļlietuvā, zemaļa teritorijā Latvijā, tāpat arī Somijā un Skandināvijā. Šo saktu tipoloģiju un hronoloģiju izstrādājuši jau H. Kemke, N. Obergss, O. Klēmanis, E. Brīvkalne.¹¹² Grobiņas apzeltītā stopasakta ar 18 zilo stikliņu ielikumiem, spriežot pēc rotājuma, pieder pie II zvēru stila un datējama ar 7. gs.¹¹³ Tai līdzīga atrasta senprūšu Daumenas kapulaukā 108.^a kapā. Grobiņas apzeltītās stopasaktas forma ir baltiska, bet stilizēto zvēru rotājums — skandināvisks. Tipoloģiski un hronoloģiski vēlāka ir Grobiņas sudraba stopasakta (63. att.: 2), vēl vēlāka Mežotnes pilskalna depoziāta bronzas stopasakta (70. att.: 1), kurām ass galos reljefas magoņpogaļas. Šis tips parādās jau 7. gs. beigās, raksturīgs 8. gs.,¹¹⁴ lai gan zalkšu galvas uz saktu pēdām parādās jau 6. gs. (Rucavas Ģeistautu 2. kapā). Tipoloģiski agrākas ir tās saktas, kurām virs ass nav zalkšu galvu. Mežotnes pilskalna depoziāta stopasaktai ar zalkšu galvām līdzīga nāk no Kunilepas Igaunijā, kuru A. Talgrens datē ar 8. gs. beigām vai, vēlākais, ar laiku ap 800 g.¹¹⁵ Uz to pašu laiku attiecināma līdzīgā Bunkas Kalniņu bronzas stopasakta un arī Mežotnes pilskalna depoziāta stopasakta.¹¹⁶ Klasiskās stopasaktas ar plastiskām zalkšu galvām virs ass lietotas 7.—9. gs., bet to vēlākie noplacinātie un stilizētie varianti sastopami līdz pat 11. gs.¹¹⁷

Noplacinātā šķērsrievotā stopasakta ar magoņpogaļu galiem ir Pudžu depoziāta (87. att.: 7). Sudraba saktas garums 147 mm, platums 47 mm. Reminiscences no zalkšu galvām tai uz loka gala. Līdzīgas četras sudraba stopasaktas zināmas Lietuvā.¹¹⁸ Latvijā atrastas kādas 18 analogas bronzas stopasaktas vai to daļas, kas datējamās ar 10.—11. gs. sākumu. Tā, Lejasbitēnu 332. kaps ar šādu saktu gan pēc pārējā inventāra (masīvā trīsvītņu bronzas aproce, dzelzs uznavas šķēpa gals u. c.), gan pēc kapa situācijas (atradās starp 10. gs. kapiem) datējams ar 10. gs.¹¹⁹

Līdzīgi datēta Mērdzenes Dzērvju stopasakta.¹²⁰ Pudžu depoziāta saktai līdzīga atrasta Kretingas rajona Prišmančos, to datē ar 10.—11. gs.¹²¹ Sevišķi daudz šādu saktu Rietumlietuvā.¹²² Arī to pirmparaugi nākuši no Rietumlietuvā un Rietumlatvijas. Tās izplatītas galvenokārt kuršu un zemaļu teritorijā, aizsniegušas lībiešu un latgaļu teritoriju (Aizkraukle, Aizkraukles Lejasbitēni, Ludzas Odukalns, Mērdzenes Dzērves), Igauniju¹²³ un Somiju.¹²⁴ E. Kivikoski uzskata, ka prāvais šādu saktu skaits Somijā (ap 25 eksemplāri) liecina, ka vikingu laikā tās darinātas arī Somijā.¹²⁵ Spriežot pēc novietojuma kapos, šādas saktas nēsāja vīrieši, saspraūžot ar tām virsdrēbes vai apmetņus. Saktas atrastas uz krūtīm vai pleca un parasti spraustas slīpi.

*Pūcessakta*¹²⁶ ir vīriešu bronzas rota ar sudraba platējumu. Saktas veidojums atgādina pūci. Ar to sasprauda uz krūtīm virsdrēbes. Fragmentārā latgaļu pūcessakta zināma Sauleskalna pirmajā depoziāta (72. att.). Analoga, tikai vesela pūcessakta atrasta Ludzas Odukalna III₉₈ kapā kopā ar 9. gs. dzelzs kaujas nazi, bronzas trīsviju spirālaproci, rokautu, masīvu aproci, jostas paliekām, septiņiem gredzeniem, važiņām ar trapecveida

mēlītēm un bronzas pakavsaktu ar atrotiem galiem. Līdzīgas 9. gs. pūcessaktas ir Lejasbitēnu 434. kapā, tās atrastas Dienvidlatgalē (tuvāka atraduma vieta nav zināma), Cēsu rajona Ķeveru kapulaukā (divi eksemplāri), Vitebskas muzeja kolekcijā (atraduma vieta nezināma), Kaišadores rajona Kapitonišķu kapulaukā Lietuvā, Kunilepā Igaunijā. Baltijā zināmas 32 pūcessaktas vai to fragmenti, tās datējamās ar 7.—9. gs.

Šķēršotā stopasakta, bronzas, ar sudraba platējumu, ir Mežotnes pilskalna depozītā (70. att.: 2). Tā 112 mm gara, ass garums 112 mm, apakšējā šķērša garums 122 mm. Šo saktu izejpunkts ir 5. gs. beigās — 7. gs. sākuma stopasaktas ar pēdas un loka šķērsi, kādas sastopamas senprūšu, kuršu, zemgaļu un sēļu apdzīvotajā teritorijā. 7. gs. no saktas ar pēdas un loka šķērsi attīstījusies šķēršotā stopasakta, domājams, Mazūrijā. Mazūru jaunākā tipa šķēršotā stopasakta atrasta Dobeles Ošos. Šīm saktām radniecīgas arī Lietuvas¹²⁷ un Latvijas 7.—11. gs. stopasaktas (Grobiņas Remesos, Mežotnes pilskalna depozītā, Višķu Maskavas ciema 63. kapā, Salaspils Jaunzemjos, Mežotnes 1. kapā). Mežotnes pilskalna depozīta saktai, kuru datē ar 9. gs. sākumu,¹²⁸ tuvākās analogijas rodams Vesceitu saktā, kas tipoloģiski mazliet agrāka, jo tai spirālveida stiegras atzarojumi nav tik gari, nav arī laipiņas, kas saista šos atzarojumus ar stiegru.¹²⁹ Turpretī drusku vēlāka ir Kretingas rajona Prišmanču līdzīgā sakta.¹³⁰ Šķēršotās stopasaktas 9. un 10. gs. parasti platētas ar sudrabu vai alvotas. Šo saktu attīstības pēdējā stadijā 13.—14. gs. plakano saktu četri lodziņi, kas radušies, stiegras spirālveida atzarojumiem pārveidojoties, kļuvuši par apaļiem caurumiem (Talsu Vilcumuižas ezers, Dundagas Laukumuižas kapulauks).

Latvijas depozītos zināmas 17 stopasaktas, no tām trīs sudraba un 14 bronzas. No bronzas saktām viena ir apzeltīta (63. att.: 1), bet divas ar sudraba platējumu (70. att.: 2; 72. att.). Stopasaktas Latvijas teritorijā zināmas jau no l. g. t. p. m. ē. pēdējiem gadsimtiem (Lenču Striķi), vēlākās stopa-šķēršu saktas attiecināmas uz 14. gs. Ar stopasaktām, sevišķi ar masīvajām, sasprauda tērpu, galvenokārt vīrieši.

Pakavsaktas ar atrotiem galiem. Latvijas depozītos ir sešas šādas bronzas saktas ar atšķirīgu loku. Senākā ir Mežotnes pilskalna depozītā, kurai loks viscaur ir vienāda resnuma, šķērsgriezumā astoņskaldņains. Blīvi atrotiem gali pieguļ cieši lokam, tiem tāds pats platums kā lokam (70. att.: 5). Uz trim virsējām loka šķautnēm, sākot ar atrotojumu, ir liekti padziļinājumi ar trim vai četrām lāsītēm. Analogs ornaments ir uz otras Mežotnes depozīta pakavsaktas ar skaldņu galiem. Gandrīz tāds pats ornaments ir uz līdzīgās Durbes Kapsētas saktas. Mežotnes pakavsakta ar atrotiem galiem sīki analizēta un datēta ar 800 g. vai 9. gs. sākumu.¹³¹

Hronoloģiski drusku vēlāka ir Tiras purva depozīta bronzas pakavsakta ar šķērsgriezumā rombisku loku (71. att.: 1).¹³² Līdzīga tipa pakavsakta atrasta 1935. g. Bunkasmuižas 1. kapā, tikai pēdējā ir masīvāka un uz loka tai garenisku rievīņu rotājums. Kopā ar saktu bija bronzas ap-

kalums ar kniedītēm, kuram, tāpat kā Tiras purva jostas sprādzes apkalamam, gar malām rievīņas. Tā kā šis bērna kaps nav ugunskaups, tas attiecināms uz 9. vai pat uz 10. gs. Uz šo laiku attiecināma līdzīga pakavsakta no Lejasbitēnu 294. kapa.

Vēl vēlākas ir trīs zudumā gājušās pakavsaktas ar atrotiem galiem un šķersgriezumā apaļu loku no Sauleskalna trešā depoziņa. Vienai no tām loks tordēts. Pamatojoties uz citām Sauleskalna depoziņa senlietām, kas ir saglabājušās, saktas datējamas apmēram ar 1000. g.

Uz 12. gs. attiecināma Režnu depoziņa bronzas pakavsakta ar gludu, šķersgriezumā apaļu loku (18. att.). Lai gan šajā depoziņā ir 10.—11. gs. monētas, tomēr krustadatu, kreļļu, važiņu un arī pakavsaktas analīze norāda uz 12. gs. Analogas pakavsaktas 12. gs. materiālā sastopamas masveidā, piemēram, Daugmales un Asotes pilskalnā, tāpat daudzos kapulaukos. Pakavsaktas ar atrotiem galiem ir visvairāk izplatītais saktu tips Latvijā no 8. līdz 15. gs. Ar to sasprauda drēbes vīrieši, sievietes un bērni. Pakavsaktas ar atrotiem galiem izplatītas visā Latvijā un kaimiņu zemēs, to centrs ir Austrumbaltija.

Pakavsakta ar skaldņu galiem. Divas šādas bronzas saktas ir Mežotnes pilskalna depoziņā (70. att.: 3, 4). To loks šķersgriezumā astoņskaldņains, gali, uz kuriem novietotas skaldnes, nav pacelti uz augšu. Galus un vidu rotā iesistu liku padziļinājumu vai leņķīšu rindas. Līdzīga pakavsakta ar analogu ornamentu atrasta Igaunijā, Kunilepā, tā datēta, vēlākais, ar 800. g.¹³³ Tomēr vairākas Kunilepas senlietas (pūcessakta, zobeni) attiecināmas uz 8. un 9. gs. miju vai pat uz 9. gs. sākumu. Sudraba pakavsakta ar skaldņu galiem un šķersgriezumā trīsstūrveida loku ir Makašēnu monētu depoziņā (96. att.), otra, līdzīga, gājusi zudumā. Makašēnu depoziņā jaunākā ir Frīzijas markgrāfa Egberta II (1068—1090) monēta, tāpat datējamas arī depoziņa pakavsaktas.

Pakavsakta ar rēdžu galiem un sudraba platējumu (11. gs. beigas) ir Celmiņu depoziņā (101. att.: 10). Gali tai izcelti, lokam trapeceveida šķersgriezumā. Šāda tipa masīvas saktas nēsāja vīrieši, visbiežāk Rietumlatvijā 10. un 11. gs. Tā tās datētas arī Somijā¹³⁴ un Lietuvā,¹³⁵ lai gan to sākumi meklējami vismaz par 100 gadiem agrāk. Pītais rotājums uz saktas loka vidusdaļas raksturīgs 9.—11. gs. Tā vienkāršotais variants ir uz Tiras purva 9. gs. vidus aprocēs un apkalumiem. Pakavsaktas ar skaldņu un rēdžu galiem lielā skaitā sastopamas Austrumbaltijā, tās izplatītas arī Somijā, Skandināvijā, atsevišķi eksemplāri sastopami ap Ladogas ezeru, Novgorodā un Vladimiras kurgānos¹³⁷ un citur.

Pakavsakta ar magoņpogaļu galiem un šķersgriezumā sešstūrīgu loku ir Celmiņu depoziņā (101. att.: 11). Šīs saktas tips ar augstu izvirzītiem galiem izplatīts Baltijā un kaimiņu zemēs, bet par tā izplatības centru uzskatāma Austrumbaltija. Latvijā to pazīst libieši, kurši, zemgaļi, latgaļi, sēļi. Baltijā pakavsaktām ar magoņpogaļu galiem izplatītāks ir apaļš loka šķersgriezumā, bet Somijā parastāks ir loka sešstūra šķersgriezumā.¹³⁸ Šīs pakavsaktas nēsājuši Latvijas teritorijā kā vīrieši, tā sievietes. Lietuvā tās parādās jau 10. gs. (Gintelišķes kapulaukā), bet visplašāk sastopamas 11. gs., kad šīm saktām ir daudzi varianti.¹³⁹ Skandināvijā tās atrod kopā ar 11. gs. monētām,¹⁴⁰ Baltijā tās nēsātas arī

12. gs. un vēlāk. Novgorodas trīs bronzas pakavsaktas ar magoņpogaļu galiem atrastas slāņos, kas datējami ar 11. gs. vidu un 12. gs. sākumu.¹⁴¹ Pakavsaktas ar magoņpogaļu galiem pastāv līdz 15.—16. gs. Vēlajos kapos tās retākas, pie tam ir mazākas un ar lielām magoņpogaļām.¹⁴²

Latvijas depozītos ir 12 pakavsaktas: divas sudraba, deviņas bronzas un viena bronzas ar sudraba platējumu. Starp šīm saktām sešas ir bronzas ar atrotītiem galiem, divas bronzas pakavsaktas ar skaldņu galiem no Mežotnes pilskalna, divas sudraba pakavsaktas ar skaldņu galiem no Makašēnu depozīta, viena bronzas pakavsakta ar rēdžu galiem un sudraba platējumu un viena bronzas pakavsakta ar magoņpogaļu galiem no Celmiņu depozīta. Baltijā bronzas pakavsaktas zināmas kopš mūsu ēras sākuma: Lietuvā emaljētās pakavsaktas ar ripu galiem un saktas ar atrotītiem galiem ir kopš 2. gs.¹⁴³ Emaljētas bronzas pakavsaktas Baltijas zemēs, Somijā, Polijā un Skandināvijā sprautas līdz 6. gs. Pēc tam pakavsaktu izplatībā vērojama ap 200 gadu ilga lakūna, un Latvijā, tāpat kā kaimiņzemēs, tās atkal parādās 8. gs. Senākās ir dzelzs pakavsaktas ar atrotītiem galiem.¹⁴⁴ Pakavsaktas ir visu Latvijas etnisko grupu visizplatītākā rota, un to atrasts vairāki tūkstoši. Latvijas teritorijā drēbju saspraušanai tās lietoja vīrieši, sievietes un bērni līdz pat 17. gs.

Piekariņi, važturi, važiņrotas

Brillveida piekariņš ir Kokumuižas pirmajā depozītā. Tas, tāpat kā iekārtā vienrindas važiņa, ir darināts no bronzas (45. att.: 13). Šādu piekariņu teritoriālais un hronoloģiskais diapazons ļoti plašs: tie pazīstami daudzās Eiropas daļās kopš agrā bronzas laikmeta, datējami ar 5. gs.¹⁴⁵ Šādi piekariņi kalpojuši arī par važturiem un deniņu gredzeniem, piemēram, deniņu gredzeni atrasti 11. gs. slānī Asotes pilskalnā.¹⁴⁶

Sauleskalna trešā depozīta no dzelzs vijiņas darināts brillveida priekšmets ar vāji saskatāmām platējuma paliekām virspusē, kura garums 44 mm un platums 37 mm, gājis zudumā. Tas, tāpat kā viss depozīts, ierakts zemē 10. gs. beigās vai ap 1000. g.

Divas *trapeceveida mēlītes* Sauleskalna trešajā depozītā ir no bronzas, tās iekārtas V veida važturi. Mēlītēm galos punktiņu rindas (86. att.: 11). Trapecveida mēlītes ar V veida važturiem 10.—11. gs. nēsātas kā piekariņi pie kaula un bronzas putniņiem, spirālgredzeniem, vainadziņu bizēm¹⁴⁷ un citām sieviešu un vīriešu rotām. Sauleskalna trešā depozīta mēlītes ir dažāda lieluma un ar atšķirīgu ornamentu (86. att.: 10, 11, 16). Mazākās bijušas iekārtas zvaniņveida dobu piekariņu malās (86. att.: 16). Trapecveida mēlītes Latvijas teritorijā zināmas jau no 8. gs. (Kivtu 4. un 36. kapā, Nukšu 89. kapā), kopš 10. gs. beigām tās piekar pie kaklariņķiem ar noplacinātiem galiem, mēlītes lieto vēl 14. gs.¹⁴⁸ un pat pie etnogrāfiskajām Kurzemes villainēm — mēlenēm.

Bronzas ripveida piekariņš ar atrotījumu vienā malā iekāršanai, izceltu dobu vidu, četru saulīšu grupu un punktu rakstu gar malu bijis Saules-

kalna trešajā depoziņā. Tā diametrs 71 mm. Apaļie piekariņi ap 1000. g. (kā tiek datēts Sauleskalna trešais depoziņš) ir zināmi vairākos pieminekļos.

Zvaniņi. 11 bronzas zvaniņi, no kuriem septiņi fragmentāri, ir Sauleskalna trešajā depoziņā: seši ar gludām un pieci ar cilņainām malām (86. att.: 15). Bez tam viens zvaniņš ar gredzentiņa palīdzību bija iekārts bronzas spirālaproces galā, bet 17 zvaniņi karājās važiņrotas galā. Zvaniņu diametrs 25—31 mm. Lai gan 7.—11. gs. zvaniņi Latvijā zināmi vismaz 55 pieminekļos,¹⁴⁹ Sauleskalna trešā depoziņa zvaniņi pēc citām depoziņa senlietām, tāpat pēc analogiem zvaniņiem daudzos apkārtnes kapulaukos, datējami ar 10. gs. beigām vai 1000. g. Tos 7.—11. gs. latgaļu un sēļu sievietes piekāra pie vainadziņiem, kaklarotām, krūšu rotām, spirālaprocēm, rotadatām, bet vīrieši — pie galvassegām, krūšu rotām, spirālgredzeniem. Šī «mode» tika pārņemta un zvaniņi ieviesti arī kaimiņu un pat attālākajās zemēs: Lietuvā, Igaunijā, Baltkrievijā, Gotlandē, Somijā, Polijā. Latvijas teritorijā zvaniņus kopš 10. gs. izspiež zvārguļi ne tikai dzīvē, bet arī folklorā. Viens zvārgulītis ar taisnu šķēlumu apakšpusē, kas iekārts važiņā, ir Sauleskalna trešajā depoziņā (86. att.: 19).

Zvaniņveida piekariņi ar mēlītēm. Sauleskalna trešajā depoziņā ir 12 bronzas zvaniņveida piekariņi ar trim caurumiņiem malās, kur iekārtas bronzas trapeceveida mēlītes (86. att.: 16). Līdzīgi atradumi zināmi Ludzas Odukalnā, Aizkalnes 2. kapā, Rēznas Jusos, Koknesē, Aulejas Vēveros, vairāki eksemplāri Smoļenskas apkārtnes garo uzkalniņu kapos (Arefina, Hatiņa, Jarceva, Piščina, Akatova, Zaozerje, Sugailova). Spriežot pēc kapu inventāriem Ludzas Odukalnā un Aizkalnē, tie datējami ar 10.—11. gs. un likti sieviešu un bērnu kapos. Varbūt lielākie no tiem bijuši zirgu rotājums, jo tādi atrasti Sauleskalna trešajā depoziņā, kura sastāvā bija arī zirglietas.

Monētpiekariņi. Latvijas depoziņos ir ne mazāk par 30 sudraba monētpiekariņiem, tiem malā viens, reizēm divi caurumiņi vai cilpiņa. Depoziņos romiešu monētpiekariņu nav. Salaspils Mārtiņsalas apmetnē gan atrasta 2. gs. bronzas monēta (Lucilla, mirusi 183. g.) ar bronzas cilpiņu, bet piederīga 13.—14. gs.¹⁵⁰ Dirhempiekariņi ir šādos depoziņos: Sārajos — trīs, Uņģenos — viens (76. att.: 3), Nāvessalā — trīs, Lielvārdes Ipšās — viens (ar cilpiņas paliekām), Austrumlatvijas depoziņā — deviņi. Rietumeiropas sudraba monētpiekariņi ir Lēdurgas otrajā depoziņā (sešām monētām pa vienam, bet vienai monētai divi caurumiņi) un Reznu depoziņā — seši (caurumiņi divām monētām, bronzas cilpiņas četrām monētām). Reznu depoziņa monētpiekariņi piederīgi pie kaklarotas.

Piekariņš — bronzas balodītis ir Laukskolas otrajā depoziņā (114. att.: 6). Līdzīgi piekariņi plaši izplatīti lībiešu teritorijā (Daugmale, Laukskola, Mārtiņsalas pils, Aizkraukle, Vampenieši, Rauši, Cēsis), ir arī kaimiņos (Lejasdopeļu kapulauks, Talsu pilskalns, Lēņu kapulauks) 12. gs. un arī vēl 13. gs.¹⁵¹

Bronzas važturis, kuram lunulas forma, piecas cilpiņas un virspusē līklocis (114. att.: 5), ir Laukskolas otrajā depoziņā. Šādas 12. gs. rotas pazīstamas lībiešu pieminekļos, lai gan to cilme agrāka un saistāma ar Rietumbaltiju.

Važiņrotas Sauleskalna trešajā depoziņā ir divas. No vienas saglabā-
jies trīskāršās važiņas fragments. Važiņai bija segmentveida važturis ar
trim iekārtiem, savstarpēji savienotiem bronzas gredzentiņiem, pie kuriem
piekārtas trīsriindu važiņas. To galos sešos bronzas gredzentiņos iekārti
17 zvaniņi. Šīs rotas kopgarums ap 390 mm, važtura garums 44 mm,
platums 40 mm, zvaniņu diametrs 27 mm. Šādas važiņrotas sākumā vei-
dotas no spirālītēm un kopš 7. gs. zināmas latgaļu un sēļu teritorijā
(Dzērbenē, Jaungulbenē, Slatē). Zudumā gājušajai Sauleskalna važiņ-
rotai līdzīga varētu būt Nukšu 161. kapā (zēna) atrastā; kaps tiek datēts
ar 11. gs.¹⁵²

Otra bronzas važiņrota no Sauleskalna trešā depoziņā bija cita tipa:
viļņveida važturī piekārtas trīs bronzas divriindu važiņas, vienā no tām
saglabājies iekārtis apaļš bronzas zvārgulītis ar taisnu šķēlumu apakšdaļā
(86. att.: 19). Važtura garums 13 mm, platums 32 mm, garākās važiņas
garums ap 120 mm. Līdzīgas 11. gs. važiņrotas atrastas sieviešu kapos
Taurenas Lazdiņu 9. kapā un Pļaviņu Radzēs 1. kapā. Tās gan ir kuplā-
kas, važiņu galos ir trapecveida mēlītes un bumbiņveida zvārguļi ar
krusta šķēlumu apakšdaļā. Sauleskalna važturis tipoloģiski un hronolo-
ģiski senāks un datējams ar 10. gs. beigām vai ar laiku ap 1000. g.

Ipatnēja un sarežģīta lībietes važiņrota pie divām vēlajām krustada-
tām ir Reznu depoziņā (18. att.). Pēc krustadatatām, pakavsaktas un bron-
zas krellēm, kas ir šīs važiņrotas sastāvā, tā datējama ar 12. gs.

Aproces

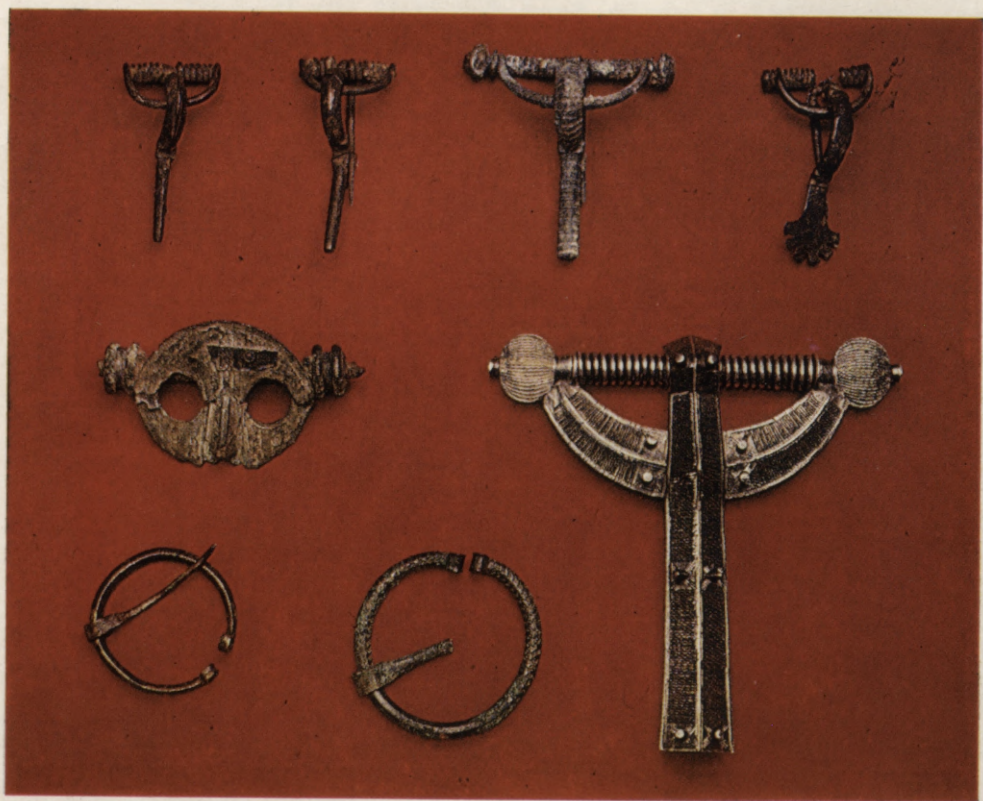
Šaurās šķērsgrīzumā lēcveida aproces ar rievīņu grupām. Divas šādas
bronzas aproces ir Kalēju depoziņā (34. att.: 8, 9). Vienai aprocei pamišus
izveidotās slīpu un vertikālu rievīņu grupas labi saskatāmas, otrai tās
redzamas tikai vietumis. Līdzīgs rotājums ir konstatēts bij. Austrumprū-
sijas teritorijā uz bronzas laikmeta trešā perioda (apmēram 1400.—
1100. g. p. m. ē.) apocēm,¹⁵³ kā arī uz Austrumpomerānijas apocēm,
kuras datē ar 1250.—1100. g. p. m. ē. un pieskaita baltu kultūrai.¹⁵⁴

Šķērsgrīzumā apaļa aproce ir Ķivutkalna otrajā depoziņā (38. att.: 3).
Tā pārlūzusi un vienā galā izdrupusi. Šķiet, ka aprocei gluda virsma.
Šāda tipa bronzas aproces sastopamas dažādos periodos, un pēc šī depo-
ziņā bronzas rotadatas ar plakanspirāles galvu (38. att.: 2) un vēlā tipa
bronzas uznavas cirvja (38. att.: 1), kā arī pēc depoziņā stratigrāfijas
pilskalnā tās datētas ar 1. g. t. p. m. ē. vidu.¹⁵⁵

Aproces ar vāļu galiem Latvijas depoziņos ir astoņas, visas bronzas:
Kokumuižas pirmajā depoziņā — septiņas (45. att.), Kokumuižas otrajā
depoziņā — viena (48. att.: 1). Tās nēsāja vīrieši un sievietes. Šādas ap-
roces Baltijā raksturīgas 5.—6. gs.¹⁵⁶ Sākumā tām vāļu gali nelieli, apaļi
vai šķautņaini, vēlāk kļūst masīvāki un noapaļoti, šķērsgrīzumā tie gan-
drīz vai trīsstūrveida. Uz galiem ir punktiņu, sauliņu vai pat mēnessiņu
rindu rotājums. Šādas aproces ir abos 5. gs. beigu Kokumuižas depozi-
tos.¹⁵⁷

1. att. Depozītu kaklariņķi.

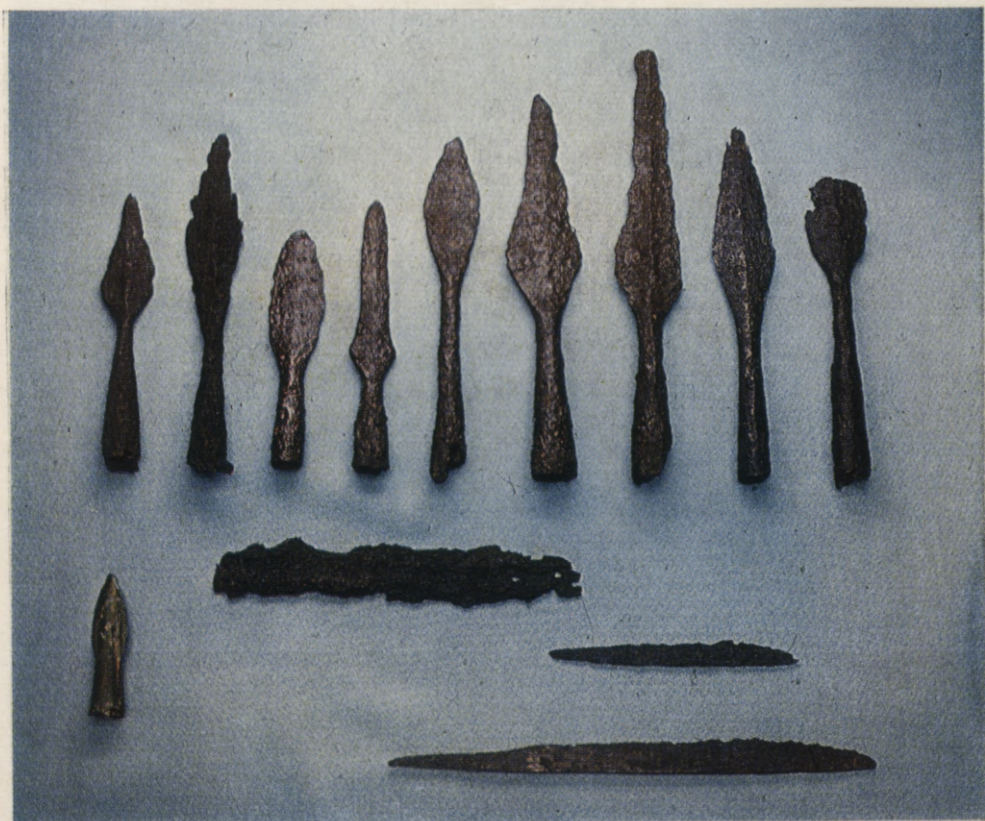
2. att. Depozītu saktas.

3. att. Depozitu aproces un spirăles.

4. att. Depozitu gredzeni.

5. att. Depozitu ieroči.

6. att. Depozītu cirvji.

7. att. Depozītu zemkopības un lopkopības darbarīki.

8. att. Depozītu iedzīves priekšmeti.

9. att. Depozītu sudraba kaltie un lietie un bronzas lietie stienīši.

Trīs *aproses ar trīsstūrveida šķērsgrīzumu* ir Kokumuižas pirmajā depozītā (45. att.), piecas — Rūsišu depozītā (52. att.: 3—6). Dažreiz tām vidus šķautne vairāk izcelta. Senākās *aproses* parasti šaurākas. Uz *aprocēm* ir likloča, mēnestiņu vai rievīņu rotājums. Tās atrastas slēgtos kompleksos Pļavniekkalna kapulaukā, Igaunijas Ķirimē kapulaukā, Ķardlas un Pali depozītos. Šīs diezgan masīvās *aproses* raksturīgas Rietumlatvijai, galvenokārt zemgaļu apdzīvotajai teritorijai 5.—6. gs.¹⁵⁸ Tāpat tās datē Lietuvā.¹⁵⁹ Tās valkāja vīrieši un sievietes.

Aproces ar paplašinātiem galiem un tīkliņa rotājumu. Divas šādas *aproses* ir Kokumuižas pirmajā depozītā (45. att.: 9): vienai šķērsgrīzums segmentveida, uz galiem tīkliņa un pildīto šķērskrustu rotājums, otrai saplacināta trīsstūra šķērsgrīzums, mazliet citāds tīkliņa un slīpo krustu rotājums.¹⁶⁰ Šādas *aproses* valkāja vīrieši un sievietes. Tās izplatītas zemgaļu apdzīvotajā teritorijā 5.—6. gs.¹⁶¹ Kokumuižas pirmā depozīta *aproses*, kuras samērā šauras un kurām gali tikai mazliet paplašināti, attiecināmas uz 5. gs. beigām.

Manšetveida aproces Ķentes apmetnes depozītā ir divas (68. att.), Mūkukalna pirmajā depozītā — divas (75. att.), Sauleskalna trešajā depozītā — divas (86. att.: 8). Senākie paraugi zināmi no 7. vai pat no 6. gs. un veidojušies no *aprocēm* ar vidus šķautni.¹⁶² Agrākās *aproses* ir šauras, ar pilnu šķautni, lai gan līdzās tām pastāv līdzīgas *aproses* ar dobu šķautni, kā tas ir arī Ķentes apmetnes depozītā. Uz šīm *aprocēm* trūcīgs trīsinātās līnijas rotājums, uz *aproses* ar pilno šķautni vēl arī retu saulīšu raksts. Līdzīgas *aproses* ir Lejasoķēnu 2. kapā, Lejasbitēnu 33. kapā, Kalniešu 30. kapā un citos 7.—8. gs. kapos. Tā kā Ķentes dienvidu apmetnes 1. kārtā pēc tur atrastajām senlietām un stratigrāfijas tiek datēta ar 8.—9. gs. sākumu, manšetveida *aproses* attiecināmas uz 8. gs.¹⁶³ Šīs *aproses* no ilgas valkāšanas nodilušas, vienai nolūzis un atjaunots gals. Iespējams, ka tās darinātas jau 7. gs., bet pēc ilgas lietošanas nodotas rotkalim pārstrādei, jo kopā ar manšetveida *aprocēm* bija arī divas bronzas sagataves.

Abas Mūkukalna pirmā depozīta manšetveida *aproses* ar trīsinātās līnijas veidotu skujiņas un slīpo krustiņu ornamentu (75. att.) datētas ar 9.—10. gs.¹⁶⁴ Analogas *aproses* atrastas tuvajos Lejasbitēnu 9.—10. gs. kapos (375. un 410. kapā), kas labi datējami ne tikai pēc senlietām, bet arī pēc apbedīšanas vietas kapulaukā.

Līdzīgas un uz to pašu laiku attiecināmas ir Sauleskalna trešā depozīta divas manšetveida *aproses*, no tām saglabājusies viena (86. att.: 8). Sauleskalna *aprocēm* tikpat kupls no trīsinātās līnijas veidotais raksts, kas papildināts ar dubultsaulītēm. Līdzīgas 10. gs. *aproses* atrastas Ludzas Odukalnā.¹⁶⁵ Par Sauleskalna un Mūkukalna depozītu manšetveida *aproču* vēlo cilmi liecina kuplais ornaments, *aproču* platums, dobā šķautne un trīs rievās gar *aproču* malām.

Manšetveida *aproses* izplatītas 7.—11. gs. galvenokārt latgaļu, sēļu un zemgaļu teritorijā. Tās zināmas Lietuvā kādos 20 pieminekļos, galvenokārt Ziemeļlīdumā.¹⁶⁶ Latgaļu un sēļu manšetveida *aproses* ar savu rotājumu atšķiras no Zemgales un Lietuvas eksemplāriem. Latvijas depozītu

manšetveida aproces ir latgaļu tipa. Tās nēsāja parasti sievietes uz katras rokas pa vienai.

Aproce ar trīsstūrveida šķērsgrīzum un pārsnītiem galiem ir Tīras purva depoziā. Tā ir diezgan masīva, galos tai divas šķērsrievu rindas, divas paviršas pērļotu rombu rindas un atsevišķi iecirsti rōmbiņi, bet uz šķautnes — šķērsrievu (71. att.: 2). Līdzīga rota atrasta Misijonarka Narovajā (Traku rajonā) ugunskapā kopā ar vairākām citām aprocēm, bronzas spirāles krellēm un māla vārpstas skriemeļiem. Tāds pats rotājums kā uz Tīras purva aproces sastopams arī uz citām šī laika senlietām, piemēram, uz bronzas apkalumiem no Grobiņas Remesiem. Tīras purva depoziā ierakts zemē 9. gs. vidū.¹⁶⁷

Divas aproces ar paplašinātiem dobiem galiem ir Asotes pilskalna depoziā. Šīm bronzas aprocēm gali rotāti ar šķērssvītēm, pinuma rakstu un gulošā krusta motīvu ar četrām saulītēm (80. att.: 1, 2). Tās ir raksturīga latgaļu 9.—10. gs. rota. Asotes pilskalna 10. slāņa stratigrāfija un tur atrasto senlietu analīze ļauj šo slāni līdz ar tajā ierakto depoziā datēt ar 10. gs.¹⁶⁸

Divas dobās aproces ar sašaurinātiem galiem un šķērsrievām ir Sauleskalna trešajā depoziā. Tām šķērsrievu grupas atdalītas ar skaldņu joslām (86. att.: 9). Šīs aproces raksturīgas 7.—10. gs. latgaļiem un sēļiem un attīstījušās no šķērsrievotajām aprocēm ar segmentveida grīzumu. Pēdējās sastopamas sēļu, zemgaļu un lietuviešu apdzīvotajā teritorijā 4.—7. gs.¹⁶⁹ Sauleskalna trešā depoziā dobās aproces pārstāv šo aproču vēlāko tipu: tām rievās nav tik reljefas, dobums ir lielāks, arī pašas aproces līdz ar to ir it kā lielākas, raksturīgas laikam ap 1000. g. Analogs ir Ludzas Odūkalna 10. gs. eksemplārs.¹⁷⁰ Šīs aproces maz izmainītā veidā pastāv vairāk nekā 300 gadu. Salīdzinājumam var noderēt 8. gs. otrās puses aproces no Kalniešu otrā kapulauka¹⁷¹ un aprakstītās 10. gs. beigu aproces no Sauleskalna trešajā depoziā. Šādas aproces ar galiem uz iekšpusi valkāja latgaļu un sēļu sievietes, retāk — vīrieši, pie kam sievietes parasti uz abām rokām, bet vīrieši uz vienas rokas.

Dobās aproces ar sašaurinātiem galiem ir četras, visas sudraba: divi fragmenti Ipšu depoziā (93. att.: 12, 13) un divas veselas aproces Smiltenes apkārtnes depoziā (115. att.: 1, 2). Abi tipi atšķirīgi, jo pieder pie dažādiem attīstības posmiem. Aproces ir kaltas un Latvijā parādās 11. gs. Par paraugu tām noderējušās Gotlandes lietās dobās masīvās aproces ar sašaurinātiem galiem un līdzīgu ornamentu.¹⁷² Uz Ipšu depoziā kaltajām aprocēm joslās iecirsti trīsstūrīši ar lāsīti vidū, dubulttrīsstūrīši, lāsītes un lāsīšu līklocis ar asiem stūriem. Pamatojoties uz Ipšu depoziā jaunāko monētu (Ungārijas valdnieka Salomona (1063—1074) denārs), šīs aproces datējamas ar 11. gs. otro pusi, bet ir arī vēl 12. gs. sākumā. Tās zināmas Salaspils Dakteru un Laukskolas kapos, Pērnavas rajona Painveres depoziā¹⁷³ un citur. 12. gs. un sevišķi 13. gs. tās kļūst arvien platākas un plānākas. Raksturīgi 12. un 13. gs. paraugi ir Igaunijā — Vīlandes rajona Suislepes, Harju rajona Kalaveres, Rakveres rajona Tormas pirmajā un Kehales depoziā.¹⁷⁴ Pie šī tipa pieder arī Smiltenes apkārtnes depoziā aproces. Līdzīga sudraba aproce iegūta Priekuļu Podiņos. Mārtiņ-

salas 1212. kapā šī tipa aprocei ir mazliet šaurāka vidus daļa. Kopā ar to bija sešas sudraba piekariņmonētas, jaunākā no tām Osnabrikas bīskapijas — Oldenburgas grāfa Gerharda (1192—1216) — denārs. Sudraba aproces ar plato vidu valkā arī vēlākajos gadsimtos. Aplūkotās sudraba un bronzas aproces raksturīgas lībiešu un igauņu sievietēm. Tās atrastas kapos un depoziēs, parasti pa pārim, un nēsātas uz katras rokas pa vienai ar plato daļu uz augšu.

Divas *lentveida aproces* ir Ķentes apmetnes depoziētā. Tās faktiski ir bronzas aproču sagataves (68. att.). Vienai ir nolauzti gali, lūzums arī vidū, šķērsgriezumam ir iegarena sešstūra, bet otrai — šķērsgriezumam iegarena četrstūra forma. Tās, tāpat kā daļēji bojātās 7.—8. gs. manšetveida aproces, bijušas rotkaļa īpašums. Ka šādas sagataves kādreiz pildījušas aproču funkcijas, liecina analogs 8. gs. atradums Boķu VIII uzkalniņa 4. kapā (virieša).

Divas *lentveida aproces ar sašaurinātiem galiem* ir Celmiņu depoziētā. Gali tām šķērsgriezumā segmentveida, uz tiem ir šķērsrievu, bet uz loka — slīpu rievu rotājums (101. att.: 1, 2). Šāds rotājums parasts 11. gs. arī uz citu tipu aprocēm Kurzemē un Rietumlietuvā,¹⁷⁵ bet pazīstams jau bronzas laikmetā uz Kalēju depoziēta aprocēm (34. att.: 8, 9).

Lentveida aproces ar segmentveida šķērsgriezumu un šķērsrievu, slīpu rievu un pinuma rotājumu ir Celmiņu depoziētā — trīs (101. att.: 7—9) un Ķaupu depoziētā — desmit, visas tās darinātas no bronzas (108. att.: 2—11). Tā kā Ķaupu depoziēta aproču malas ir nodilušas (aproces nēsātas cita virs citas), tām šķērsgriezums izmainījies. Aproču gali rotāti ar taisnu un slīpu rievīņu un pinumu ornamentu, dažreiz ornamentu papildina saulītes un rombiņi. Šādas t. s. kuršu tipa bronzas aproces raksturīgas Latvijas un Lietuvas kuršiem 11.—12. gs.¹⁷⁶ Ķaupu depoziēta aproces ir nedaudz vēlākas par tā paša tipa aprocēm Celmiņu depoziētā: to liecina ielikums loka vidū, kā arī kuplāks ornaments. Celmiņu depoziēta aproces datējamas ar 11. gs. beigām, bet Ķaupu depoziēta aproces — ar 12. gs. sākumu.

Aproces ar zvērgalvu galiem Latvijas depoziētos ir piecas, visas no bronzas: Celmiņu depoziētā — divas (101. att.: 5, 6) un Kokneses pilskalna pirmajā depoziētā — trīs (109. att.: 1), no kurām samērā labi saglabājusies viena.

Celmiņu depoziēta aprocēm loks šķērsgriezumā četrstūrainis, zvērgalvas stilizētas, izceļot ausis un svītrojot purnu. Tās raksturīgas 11. gs., pie kam vairāk gadsimta beigām nekā sākumam. Paralēles rodamas Nukšu kapulaukā, kur tās tiek datētas ar 11. gs. un 12. gs. sākumu.¹⁷⁷ Reljefākās šī tipa aproces Latvijā un arī Lietuvā zināmas jau 10. gs.¹⁷⁸ 12. gs. tās vēl vairāk stilizētas, zvērgalvām ausis iezīmētas shematiski, loks noplacināts, bieži tas ar noapaļotu vidus šķautni, ornamentēts. Šim tipam pieskaitāma Kokneses pilskalna pirmā depoziēta aproce (109. att.: 1). Analogijas tai rodamas starp 12. gs. aprocēm Kārļu Ainavas 4. kapā¹⁷⁹ un Asotes pilskalnā.¹⁸⁰ Bez tam Kokneses pilskalna 7. slāni, kurā depoziēts ar aprocēm un stikla krellēm atsegts, stratigrāfiski un arī pēc senlietu atradumiem izrakumu autors A. Stubavs datē ar 12. gs.

o) Aproces ar zvērgalvu galiem nēsāja sievietes un vīrieši Latvijas teritorijā 10.—13. gs. Tām ir daudz variantu. Pēc sīkākas analīzes būs iespējams noteikt, kādi šo aproču varianti raksturīgāki latgaļiem, zemgaļiem, kuršiem un citām etniskām grupām Latvijas un Lietuvas teritorijā.

Bronzas spirālaproces Latvijas depozītos ir sešas: divas no tām Mežotnes pilskalna depozītā (70. att.: 6, 7), viena fragmentāra Asotes pilskalna depozītā (80. att.: 5) un trīs salūzušas Sauleskalna trešajā depozītā. No Asotes un no divām Sauleskalna aprocēm saglabājušies tikai fragmenti. Mežotnes pilskalna spirālaproču viju šķērsriezums ir trīsstūris, galos divas nepilnas vijas rotātas ar iegravēto skujiņas rakstu, uz citām vijām iegravētas šķērsrieveņas vai trīsstūrīši. Pēc citām šī depozīta senlietām spirālaproces datējamas ar 9. gs. sākumu.¹⁸¹ Asotes pilskalna spirālaproces vijas ir šauras, bet Sauleskalna spirālaproču viju platums 11—18 mm. Šķautne tām maz izcelta. Uz vienas no Sauleskalna aprocēm trīsinātās līnijas veido rombu rakstu, ornamentēta arī otra Sauleskalna spirālaproce, uz pārējām rotājums nav saskatāms. Sauleskalna spirālaprocēm vijas noplacinātākas un platākas, arī pēc ornamenta spriežot, tās ir drusku vēlākas par Asotes pilskalna tā paša tipa spirālaproci. Balstoties uz citām vienlaikus atrastajām senlietām un Asotes pilskalna 10. slāņa stratigrāfiju, jāsecina, ka Asotes pilskalna depozīts noguldīts agrāk (10. gs.)¹⁸² nekā Sauleskalna trešais depozīts (ap 1000. g.). Vienai no Sauleskalna spirālaprocēm galā bija iekārts bronzas zvaniņš — raksturīga latgaļu īpatnība kopš 8. gs. Smiltaines, Lejasbitēnu, Kivtu un citos kapulaukos. Mežotnes, Asotes un Sauleskalna spirālaproces, spriežot pēc atradumiem kapos, raksturīgas zemgaļu un latgaļu sievietēm. Mazāku apmēru rotas nēsāja arī meitenes, pie kam vienmēr uz katras rokas pa vienai.

Bronzas spirālaproces Baltijā zināmas jau vēlajā bronzas laikmetā, kad spirāles motīvs izplatīts arī citās rotās (rotadatas ar spirālgalvu, spirālveida rotas). Sevišķi plaši izplatītas bronzas spirālaproces m. ē. 1. g. t. un 2. g. t. sākumā kā baltu, tā somugru teritorijā. Ir vairāki spirālaproču tipi, kas hronoloģiski atšķiras gan pēc viju šķērsriezuma (segments, aplis, trīsstūris, plāns četrstūris), gan pēc ornamenta (šķērsrieve, skujiņa, trīsinātā līnija, rombi).

Spirālaproces raksturīgākas latgaļiem un sēļiem, tās nēsāja arī zemgaļu, kuršu un somugru sievietes uz katras rokas pa vienai. Tā kā aproču iekšpusē nav auduma nospieduma, aproces acīmredzot nav valkātas virs piedurknēm. Latvijas teritorijā spirālaproces nēsātas vēl 13. un pat 14. gs. (atradumi Kaplavas un Mārtiņsalas kapulaukos).

Mazliet masīvākas trīsviju spirālaproces uz kreisās rokas 9.—10. gs. nēsāja arī vīrieši (Lejasbitēnu 332. kaps, Jaunsvirslaukas Ciemaldes 3. kaps, Ludzas Odukalna III₉₈ kaps), bet tās stipri atšķiras no sieviešu aprocēm.

Sudraba apročveida spirāles ar atliektiem cilpu vai S veida galiem ir Uņģenu (76. att.: 2), Kušķu (79. att.: 1, 2) un Gaiļu (88. att.: 1) depozītos. Bez minētajām depozītu četrām spirālēm vēl ir Salaspils Laukskolas 2. un 30. kapā pa divām aprocēm, savrupatradumi Koknesē un Mežotnes pilskalnā. Tām vijas šķērsriezumā rombyeida. Arī Gaiļu depo-

zīta aprocei, kurai vijas tordētas un pie galiem šķērsgriezumā ovālas, viju šķērsgriezums bijis rombisks. Ka aproces piederīgas pie viena tipa, liecina tas, ka Laukskolas 30. kapa aprocei viens gals atliekts cilpas veidā, bet otrs S veidā. Kušķu depozīta divas sudraba aproces ar atliektiem cilpu un S veida galiem un divas līdzīgas sudraba spirālaproces ar sašaurinātiem, šķērsgriezumā apaļiem galiem, pamatojoties uz depozītā atrastajiem arābu dirhemiem (jaunākais no 952./953. vai 955./956. g.), datējamas ar 10. gs. otro pusi. To, ka šīs aproces Latvijā dzīvo vēl ilgāk, norāda atradumi Laukskolā: vīrietim tirgotājam 2. kapā un meitenei 30. kapā bija uz katras rokas pa vienai aprocei. Tās apmēram trīs reizes vieglākas par citām. Kapu inventārs (30. kapā citronveida u. c. krelles, divi bronzas kaklariņķi ar cilpu galiem, bet 2. kapā brokāta lente, atsvariņš, sudraba pakavsakta ar garo zoslu, uznavas šķēpa gals ar inkrustēto uznavu, Saltovas tipa kaujas cirvis un citas lietas) liecina, ka šī tipa aproces nēsātas vēl 10. gs. beigās un ap 1000. g. Ap 1000. g. noguldīts arī Gaiļu depozīts, kurā bez sudraba spirāles ir kaltais stienītis, kas Latvijas teritorijai raksturīgs 11. gs. Apskatīto spirāļu un aproču datējumu ar 10. gs. vai 1000. g. apstiprina Tallinas tuvumā atrastā depozīta spirāle, kas bija kopā ar diviem kaklariņķiem ar seglu un kāša galiem un ar Samanīdu dinastijas dirhemu no 919. g.

Ar minētajām sudraba spirālēm un spirālaprocēm laika ziņā sasaucas t. s. Permas tipa sudraba spirāles, kurām vienā galā skaldņots četrstūris, otrā cilpa. Abu tipu spirāles zināmas Uņģenu depozītā (76. att.: 1, 2), kurā saglabājusies jaunākā monēta ir no 792./793. g. Tā kā visas depozīta monētas nav saglabājušās, tāpat arī spriežot pēc abu tipu aproču analogijām un datējumiem Gotlandē (850.—950. g.)¹⁸³ un Dānijā (izbeidzas 10. gs. sākumā),¹⁸⁴ Uņģenu depozīts varētu būt noguldīts ap 900. g. E. Kivikoski gan norāda, ka t. s. Permas tipa spirāles Somijā sastopamas arī pirms 800. g. un ka to cilme varētu būt Somija vai vismaz somu apgabali.¹⁸⁵ H. Moora tām pirmparaugus ne bez pamata saskata Rietumbaltijā.¹⁸⁶ Dobeles Ošu 22. kapā (8. gs.) ir spirālveidā saliekts kaklariņķis ar cilpas un pogas galu (analogi Dumpju depozīta kaklariņķim).

Vītās apročveida spirāles Latvijas depozītos ir septiņas: Kušķos — viena (79. att.: 5), Jaunzemjos — divas (83. att.: 1, 2), Pudžās — trīs (87. att.: 3—5), Aizkraukles pilskalnā — viena (97. att.: 1). Šīs sudraba aproces vītas no trim šķērsgriezumā apaļām vienādi resnām stieplēm. Trim ir cilpu gali (Kušķi, Jaunzemji, Aizkraukle), trim — noplacināti (viena — Jaunzemjos, divas — Pudžās), vienai — volūtveida gali (Pudžās). Tās būtībā neatšķiras no analogiem kaklariņķiem. Varbūt tās sagrieza spirālveidā un uzmauca uz rokas transporta ērtību labad. Tās labi datējamas pēc depozītu jaunākajām monētām: Kušķos pēc 952./953. vai 955./956. g. dirhema, Jaunzemjos pēc Oto III (983—1002) denāra, Aizkrauklē pēc Egberta II (1068—1090) denāra. Minētās spirāles un līdzīgie kaklariņķi ar cilpu galiem Baltijā nav retums. Sevišķi daudz ir šādu bronzas kaklariņķu, pie kam 11. gs. tiem cilpas kļūst lielākas un vieglāk ornamentējamas.¹⁸⁷ Vītās sudraba spirāles un kaklariņķi ar cilpu galiem labi zināmi Gotlandē no 10. gs. vidus līdz 11. gs. otrajai pusei, kur tie darināti pēc ievestajiem paraugiem no dienvidiem vai arī no Baltijas.¹⁸⁸

Variants vītajai spirālei ar cilpu galiem ir Pudžu depoziā — tā ir no trim stieplēm vītā spirālaproce ar noplacinātiem, uz iekšpusi ierotītiem volūtveida galiem (87. att.: 3). Analoga spirāle atrasta ap 985. g. noguldītājā Gotlandes Botelsas depoziā.¹⁸⁹

Līdzīgas bronzas spirāles vai kaklariņķa gals atrasts Jersikas tuvumā.¹⁹⁰

No vītājām sudraba spirālēm ar noplacinātiem galiem viena ir Jaunzemju depoziā (83. att.: 2), kur jaunākā monēta ir Oto III (983—1002) denārs, un divas Pudžu depoziā (87. att.: 4, 5). Pēc izgatavošanas tehnikas un stila tās līdzīgas. Arī ornamentālie motīvi uz aproču galiem radniecīgi. Analogas sudraba spirāles zināmas Gotlandes depoziātos: Botelsā (ap 985.—990. g.), Malgordā (ap 1000. g.), Lillavallā (ap 1050. g.), Norē (ap 1060.—1070. g.), Zibenarvē (ap 1075. g.), bet to nav pašā Zviedrijā.¹⁹¹ Sādu sudraba spirāļu izcelsmes vieta ir Rietumbaltija, kur tās sastopamas līdz 13. gs., bet Gotlandes eksemplāri, pēc M. Stenbergera, ir ievesti no Austrumbaltijas.¹⁹² Tomēr Latvijas un Lietuvas austrumu daļā to nav. Radniecīgais eksemplārs Ziemeļkrievijā¹⁹³ ir ievedums no rietumiem.

Nezināma veida aproces. Ir ziņas par vairākām zudušām Latvijas depoziā aprocēm. Kokumuižas pirmajā depoziā bijusi viena sudraba un divas bronzas vai dzelzs aproces (tātad no Kokumuižas pirmā depoziā 15 aprocēm saglabājušās 12)¹⁹⁴ no 5. gs. beigām, kad noguldīts depoziā. Stukmaņu depoziā, kura sudraba kaklariņķis ar seglu un kruķa galu datējams ar 10. gs., it kā bijušas divas ornamentētas bronzas aproces, pēc citām ziņām — bronzas gabali.¹⁹⁵ Kokneses pilskalna pirmajā depoziā, kas datējams ar 12. gs., ir divi 70—72 mm platas bronzas aproces fragmenti (109. att.: 1). Bez tam Latvijas depoziātos ir vairāki apročveidā saliekti kalti sudraba stieniši vai to fragmenti, kam galvenokārt ir naudas, nevis rotaslietu funkcijas, tāpēc tie ietilpināti nodaļā par naudas stienišiem.

Latvijas depoziātos ir 84 aproces vai apročveida spirāles, no tām 65 bronzas un 19 sudraba. Sudraba aproču vidū 14 ir spirālēs sagrieztie kaklariņķi. Latvijas teritorijā aproces konstatētas kopš akmens laikmeta. Tās valkāja vīrieši un sievietes, gan pieaugušie, gan bērni. Pēc 13. gs. tās kļūst par sieviešu rotu. Daži aproču tipi raksturīgi atsevišķām etniskām grupām: dobās šķērsrievotās aproces ar sašaurinātiem galiem — latgaļiem un sēliem, aproces ar trīsstūra šķērsgriezumu un izcelto šķautni — zemgaļiem, lentveida (t. s. kuršu tipa) aproces — kuršiem un dobās skārda aproces — lībiešiem. Dažas no aprocēm ir tipiska sieviešu rota (manšetveida aproces, lībiskās dobās skārda aproces), citas raksturīgas vīriešiem, bet aproces ar vāļu galiem, dobās aproces ar sašaurinātiem galiem un šķērsrievu rotājumu, aproces ar zvērgalvu galiem nēsāja kā sievietes, tā vīrieši. Sievietes biežāk valkāja aproces uz abām, bet vīrieši uz vienas rokas, lai gan ir arī izņēmumi. Sudraba apročveida spirāles pildīja arī naudas funkcijas.

Gredzeni

Spirālgredzeni. Latvijas depoziātos ir 29 veseli bronzas spirālgredzeni, kas darināti no stieples, kurai trīsstūra (22 eks.) vai segmenta (6 eks.) šķērsriezums, vai arī no iedobtas (1 eks.) stieples. Bez tam Sauleskalna trešajā depoziātā ir lielāks vairums spirālgredzenu fragmentu. Lai gan tie pieskaitīti pirkstu gredzenu kategorijai, tos dažreiz uzvēra uz kaklariņķiem, izmantoja grīstes vainagu darināšanai, nažu spalū aptīšanai u. c. vajadzībām.

Hronoloģiski agrākie ir Kokumuižas pirmā depoziāta (45. att.: 14) un Rūsīšu depoziāta trīs spirālgredzeni (52. att.: 8—10), kas veidoti no stieples ar trīsstūra šķērsriezumu. Kokumuižas gredzeniem ir 5,5, 4,5 un 6,5 vijas, vienam no tiem gali slīpi. Analogijas minētajiem spirālgredzēniem rodama zemgaļu 5.—6. gs. kapos — Grīnertos, Rūsīšos, Stūros, Agrāriešos u. c. Diezgan bieži šī laika spirālgredzēniem gali noplacināti.

Sauleskalna trešajā depoziātā, kas noguldīts 10. gs. beigās vai ap 1000. g., 16 spirālgredzeni veidoti no šķērsriezumā trīsstūra stieples, seši — no šķērsriezumā segmentveida stieples, viens no iedobtas stieples, kas galos rotāta ar iecirstām svītriņām (86. att.: 1—3). Analogijas šiem gredzēniem rodama gandrīz visos šī laikmeta latgaļu un arī citu etnisko grupu kapos. Retāk sastopami spirālgredzeni ar iedobtu stiepli raksturīgi 1. g. t. pēdējam ceturksnim (Balvu Nauduševas 9. gs. sievietes kapā kopā ar spirālgredzēniem, kas darināti no trīsšķautņainas stieples, Smiltaines 15. kapā, Lejasbitēnu 68. kapā).

Spirālgredzeni Latvijas teritorijā zināmi no mūsu ēras sākuma līdz vēlajiem viduslaikiem. Tos valkāja sievietes un vīrieši uz abu roku pirkstiem. Bez bronzas eksemplāriem ir arī sudraba.

Spirālgredzeni ar vidusplāksnīti zināmi trīs: Asotes pilskalna depoziātā — divi (80. att.: 3, 7),¹⁹⁶ Sauleskalna trešajā depoziātā — viens (86. att.: 4). Asotes gredzens, kas saturēja aprocus, ir dedzis un patinējies, rotājumu saskaņot nav iespējams, bet otrajam, nedegušajam gredzenam malējās vijas un vidus plāksnītes šķautne šķērsrievota. Sauleskalna gredzens ir gluds. Analogi ir Nukšu 28. kapa¹⁹⁷ un Lejasbitēnu 433. kapa bronzas gredzeni, kas attiecināmi uz 10.—11. gs. Spirālgredzeni ar vidusplāksnīti Latvijas teritorijā parādās 5. gs.¹⁹⁸ un zināmi vēl 13. gs.¹⁹⁹ Tos valkāja vīrieši un sievietes. Ir ne tikai bronzas, bet arī daži sudraba vai apsudraboti eksemplāri.²⁰⁰

Gredzens ar vītu priekšpusi ir Ipšu depoziātā. Gali tam iet pamīšus, priekšpuse vīta no divām šķērsrievotām stieplēm, gredzena diametrs 29,5×33,0 mm, svars 21,35 g (93. att.: 25). Tā kā Ipšu depoziātā jaunākā monēta ir Ungārijas valdnieka Salomona (1063—1074) denārs, zelta gredzens attiecināms uz 11. gs. otro pusī. Gotlandē līdzīgus zelta gredzenus datē ar 11. gs. otro pusī un 12. gs.²⁰¹ Šis gredzena tips plaši izplatīts Ziemeļ- un Viduseiropā.

Rievots zelta gredzens ar vaļējiem galiem ir Ipšu depoziātā, gredzena diametrs 28—29 mm, svars 10,42 g (93. att.: 24). Tas, tāpat kā iepriekšējais zelta gredzens, attiecināms uz 11. gs. otro pusī.

Gredzens ar pītu priekšpusi un pinumā ieliktu vītu sudraba stiepli no Smiltenes apkārtnes depoziņa (115. att.: 3) gājis zudumā. Tas diezgan masīvs, diametrs 30 mm. Analogijas zināmas 11.—13. gs. Daugmales pilskalnā,²⁰² Asotes pilskalnā,²⁰³ Ikšķīles Kābelēs, Ikšķilē, Lielvārdes 15. kapā, Laukumiņas 9. kapā, Mazstraupē,²⁰⁴ Kokneses pilskalnā, Lejasbitēnos u. c.

Ir dati par Latvijas depoziņu 35 gredzeniem un to fragmentiem.²⁰⁵ Latvijas teritorijā tie zināmi kopš mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem, citur (piemēram, Polijā) jau bronzas laikmetā. Visizplatītākie ir bronzas spirāl-gredzeni, tie iesniedzas vēlajos viduslaikos. Daudz retāki ir sudraba un zelta gredzeni. Gredzenus valkāja dažāda vecuma sievietes un vīrieši, pie tam visu etnisko grupu pārstāvji. Ir apbedījumi, kuros mirušajiem uz abu roku pirkstiem 10 gredzeni (tautas dziesmās — «pilni pirksti abas rokas zelta grieztu gredzentiņu»), citos apbedījumos tikai viens gredzens vai arī to nav nemaz. Depozītos pārstāvēti piecu tipu gredzeni, bet Latvijā zināms vismaz trīs reizes vairāk tipu.

Tutulas, sprādzes, ādas jostas

Tutula, kuras diametrs 110 mm, ir Ķivutkalna pirmajā depoziņā (36. att.: 3). Tai gar malu divas paralēlas rievās, vidū ap 30 mm garš izvirzījums ar smailu galu, apakšpusē masīva laipa. Šādas bronzas tutulas baltū kultūras novadā lietotas visā bronzas laikmetā,²⁰⁶ kā arī agrajā dzelzs laikmetā. Latvijas agrās tutulas no Ivašiem, Gailīšiem un Aizezeriem analizējis H. Moora, sniedzams paralēles no citām zemēm un datēdams tās ar 1.—2. gs.²⁰⁷ Ķivutkalna bronzas tutula varēja aizstāt sprādzi, jo tai apakšpusē ir masīva laipa. Aiz laipas varēja aizstiprināt jostas galus, un tutula noderēja arī par rotu. Patālas paralēles Ķivutkalna tutulai rodamas Senprūsijas bronzas laikmeta beigu materiālā,²⁰⁸ kas labi sasauca ar Ķivutkalna pirmā depoziņa bronzas kaklariņķi ar atliektiem galiem (7.—6. gs. p. m. ē.). Šim datējumam par labu liecina tas, ka depoziņš atsegts Ķivutkalna apdzīvotības sākotnējā slānī. Šīs tutulas izvirzījums atšķiras no citiem ar to, ka tam galā nav «cepures».

Ovālas sprādzes ar pasesnīnātu priekšdaļu ir Kokumiņas otrajā depoziņā — 19 dzelzs, divas bronzas un vismaz četri dzelzs sprādžu fragmenti, kurām varēja būt līdzīga forma (49. att.: 1—18, 21). Šis tips plaši izplatīts Latvijā un arī citur.²⁰⁹ Parasti šā tipa sprādzēm zoslas smaile noliekta uz apakšu, bet pie pamata bieži četrstūrainis vairogs. Dažreiz zoslas smaile veidota dzīvnieka galvas veidā (49. att.: 1). Šādas dzelzs un bronzas sprādzes ir 5.—6. gs. kapos Katlakalna Pļavniekkalnā, Dobeles Ošos, Tērvetes Stūros, Vārves Striķos.

Bumbierveida sprādze, kas savienota ar šauru jostas bronzas apkalumu, ir 9. gs. Tīras purva depoziņā (71. att.: 5).²¹⁰ Tai paralēles Grobiņas Smukumu 64. kapā un Gotlandes sprādzēs, kas datējamas ar laiku ap 800. g.²¹¹ Līdzīgi apkalumi zināmi Grobiņas Smukumu XI, 30. un 64. kapā,

bet līdzīgas sprādzes — Grobiņas Remesos. Sāda 9.—11. gs. sprādze ar apkalumu ir arī Klaipēdas Plucos (Oberhofā).²¹²

Sprādze ar ovālu un četrstūrīgu jostas turētāju bijusi Sauleskalna trešajā depoziņā.²¹³ Apraksts Latvijas Vēstures muzeja inventāra grāmatā liecina, ka sprādzei zosla nav bijusi, bet bijušas ādas jostas paliekas. Sprādzes garums kopā ar jostas turētāju 38 mm, platums 24 mm. Sauleskalna trešajā depoziņā ir lielāks daudzums ādas fragmentu (platums 18 un 39 mm), uz kuriem divās un trijās rindās apaļu apkalumu pēdas (85. att.: 11). Apkalumi piederīgi vismaz divām ādas jostām vai arī jostai un ādas vainadziņam.²¹⁴ Sprādze, tāpat kā viss Sauleskalna trešais depoziņš, datējama ar 10. gs. beigām vai ar laiku ap 1000. g.

Apkaltās ādas jostas ar rievotām sprādzēm. Tērvetes pilskalnā iegūti trīs jostu rituļi, kuros astoņas apkaltas ādas jostas ar jostu sadalitājiem un rievotām sprādzēm (118. att.). Uz ādas jostām, kas apliekas ap bērza tāsī, ir roboti, zvaigžņveida un dzīvnieku figūrām līdzīgi bronzas apkalumi, kam virsū pielodēts ornamentēts sudraba platējums. Platējums ir arī uz jostu apkalumiem. Tērvetes pilskalna 11.—13. gs. slāņos atrasti līdzīgi apkalumi. Tie, tāpat rievotās sprādzes, labi zināmi Latvijas 12.—13. gs. pieminekļos (Daugmales, Asotes, Kokneses pilskalns, Rauna, Raskumi). Tērvetes pilskalna jostu depoziņš, pamatojoties uz stratigrāfiju, datējams ar 13. gs. sākumu, lai gan līdzīgi atradumi Tērvetes pilskalnā un citur attiecināmi uz 11.—13. gs.²¹⁵

Nezināma veida sprādzes. Literatūrā ir ziņas, ka Kalnamuižas depoziņā bijušas deviņas dzelzs sprādzes,²¹⁶ iespējams, ar paresninātu priekšdaļu, jo attiecināmas uz 5.—6. gs. un atrastas zemgaļu teritorijā. Kalnamuižas depoziņa hronoloģija pamatojas uz umboniem, atskabargainajiem uzmavas šķēpu galiem un citām senlietām, kas gājušas zudumā.

Latvijas depoziņos ir viena tutula, 36 jostu sprādzes un astoņas apkaltas ādas jostas. Tutulas bija sieviešu apģērba sastāvdaļa, bet sprādzes un apkaltās jostas, kā liecina Latvijas kapulauku materiāls, nēsāja galvenokārt vīrieši. Bez šaurākām un platākām ādas jostām bija vēl austās jostas, kas parasti nesaglabājās. Dažas sprādzes, bet tādu depoziņos nav, lietotas zirgu siksnām un piešu piestiprināšanai.

Apkalumi, stieples, riņķi, važiņas, spirālītes, gredzentiņi

Apkalumi. Kokumuižas pirmajā depoziņā, kas noguldīts zemē 5. gs. beigās, ir iegarena, nedaudz liekta bronzas plāksnīte ar caurumiņiem malā (45. att.: 15).²¹⁷ Plāksnītei dobu punktiņu rinda arī gar malām un galos, tās garums 110 mm, platums 20—26 mm. Līdzīgu apkalumu Latvijā nav, tā nozīme un piederība (varbūt maksts apkalums?) nav skaidra.

Tiras purva depoziņā ir divas iegarenas rotātas bronzas apkaluma dubultplāksnītes (garums 31—32 mm, platums 8 mm) ar divām kniedītēm galos (71. att.: 4). Paralēles tām rodamas Latvijā, Lietuvā, Senprūsijā

un Gotlandē, tikai šiem apkalumiem virspusē nav rotājuma vai arī tas ir citāds.²¹⁸ Šādi dzelzs un bronzas priekšmeti iegūti kapos un arī kā savrupatradumi. Daļu no tiem uzskata par jostu apkalumiem, daļu par koka šķirstiņu apkalumiem. Tie parādās Gotlandē agrajā dzelzs laikmetā un turpinās vēl 9.—11. gs.²¹⁹ Pinuma rakstu, kāds ir uz apkalumiem, B. Nermans datē ar 750.—850. g.²²⁰ Tiras purva apkalumiem atstatums starp abām plāksnītēm 11 un 17 mm. Josta tik bieza nevarētu būt. Šādi apkalumi noderējuši vairoga dēļu sastiprināšanai (depozītā ir divi dēlišu vairogi, dēļu biezums 6—14 mm) vai arī bijuši apkalumi šķirstiņam.²²¹

Tiras purvā kādā kūdras gabalā atrasta gredzenveidā saliekta sudraba plāksnīte, kas nav saglabājusies. Tā kā plāksnīte atrasta depoziā tuvumā, tā varēja būt šī depoziā sastāvā.

Asotes pilskalna depoziā ir doba bronzas apkaluma fragments, kas bijis laikam četrstūrainis un sudrabots (80. att.: 6). Tas, tāpat kā Sauleskalna trešā depoziā apaļie apkalumi ar kājiņu (85. att.: 11),²²² varētu būt no ādas jostām, zirgu iemauktiem vai vainadziņiem, kas labi pazīstami šī laika kapos.

Sauleskalna trešajā depoziā bija kāda plāna apzeltīta plāksnīte ar izspiestu līniju un lodīšu rakstu, kuras garums 36 mm, platums 13 mm (86. att.: 14), un divas caurulītē saliekta plāksnītes.

Ipšu 11. gs. otrās puses depoziā ir apzeltīts lunulveida apkalums, kura garums 28 mm, platums 15 mm, svars 2,57 g (93. att.: 23), un seši sudraba apkalumi vai rotu fragmenti (93. att.: 17—22), no kuriem trīs reljefie ir rotāti un apzeltīti (93. att.: 20—22). Laukskolas otrajā depoziā ir trīs plāna bronzas skārda dobas apaļas ripiņas ar reljefu rozetes rakstu (114. att.: 7). Tādas lietotas siksnu apkalumiem un lībiešu villainēs.

Stieples. Kokumuižas pirmajā depoziā bijušas resnas sudraba un bronzas stieples un atritinātas spirālstieples.²²³ Saglabājusies viena saliekta, šķērsgriezumā apaļa bronzas stieple. Vai tas ir izejmateriāls vai kaklariņķa gabals, vai tam cita nozīme — grūti secināt. Kokumuižas otrajā depoziā, kas noguldīts 5. gs. beigās, ir vairākas fragmentāras dzelzs stieples un pat viens naglai līdzīgs priekšmets (jauns?), to nozīme nav skaidra. Ir ziņas, ka 11. gs. sākuma Eversmuižas depoziā bijušas «sudraba drātis zīmuļa resnumā un dažādi citi sudraba gabali, gan apaļi, gan kantaini, arī viens sudraba gredzens»,²²⁴ bet lietas nav saglabājušās.

Dzelzs riņķis ir Kokumuižas otrajā depoziā, tas ir plakans, tā diametrs 40 mm, loka platums 7 mm (49. att.: 20). Varbūt riņķim bijušas sprādzes funkcijas. Nelieli slēgti divi dzelzs riņķīši ir Rūsišu depoziā (52. att.: 18, 19); tie varbūt saistāmi ar zirglietām, jo ap 500. g. noguldītajā depoziā bija zirgu laužņi un pieši. Tiras purva depoziā, kas noguldīts 9. gs. vidū,²²⁵ ir no šķērsgriezumā apaļas stieples darināts dzelzs riņķis vaļējiem galiem un bronzas stieple ar segmentveida šķērsgriezumu, tā sagriezta divās cilpiņās (71. att.: 7, 6). Līdzīga, tikai drusku lielāka 9.—11. gs. dubultcilpiņa, kurā iekārts nazis, aplikta ap jostu Klaipeādas Plucos.²²⁶

Važiņas. Kokumuižas otrajā depoziā ir pieci nelieli no šķērsgriezumā apaļas stieples darināti dzelzs riņķīši vaļējiem galiem (varbūt važiņas daļa) (49. att.: 19). Bronzas važiņu fragmenti ir Sauleskalna trešajā

depozītā un Celmiņu depoziētā. Ap 1000. g. lietoja ne tikai vienrindas, bet arī divrindu važiņas dažādām krūšu rotām, piekariņiem.

Spirālites, gredzentiņi. Lielāks skaits bronzas spirāļu ir sešos Latvijas depoziētos: Rūsišos (52. att.: 7), Tīras purvā (71. att.: 3), Asotes pilskalnā (80. att.: 4), Sauleskalna trešajā depoziētā (86. att.: 12, 12a, 12b), Launkalnes Brantos un Turlavas Celmiņos. No pēdējiem diviem depoziētiem spirālites nav saglabājušās. Spirālites ir dažāda lieluma un resnuma, un viju šķērsriezums tām trīsstūris vai segments. Vijas ar lielāko diametru Rūsišu depoziētā varētu būt no salauzta bērna spirālaproces (pavisam deviņas vijas). Asotes pilskalna, Sauleskalna un Celmiņu depoziēti spirālites varētu būt no villaiņu rotājuma, jo depoziētos ir villaiņu gredzentiņi, bet Sauleskalna trešajā depoziētā — ar bronzu rotātas villaines paliekas. Tomēr lielākās un resnākās Sauleskalna spirāles nav raksturīgas villainēm, bet rotām. Arī Tīras purva, Brantu un Celmiņu depoziētu bronzas spirālites vedamas sakarā ar latviešu rotām vai villainēm.

Spirālites Latvijas teritorijā zināmas jau mūsu ēras 3. gs. sākumā,²²⁷ un vairāk nekā 1000 gadu tās ir viena no raksturīgākajām baltu rotu sastāvdaļām. Agrākajām ir trīsstūrveida, tad segmentveida un vēlākajām — apaļš šķērsriezums, lai gan ir arī izņēmumi.

Ieroči

Ieroči, sevišķi šķēpi, bultas un cirvji, noderēja ne tikai cīņām un karos, bet arī medībās un saimniecībā. Arheoloģiskajā materiālā ne vienmēr var izšķirt, kurš ir ierocis, kurš darbarīks. Tāpēc šķēpi, bultas un cirvji pie ieročiem tiek pieskaitīti, paturot prātā aprādīto nosacījumu.

Zobeni. Kokumuižas pirmajā depoziētā bijuši seši zobenu asmeņu fragmenti un trīs zobenu rokturi,²²⁸ pēc citām ziņām — saglabājušies trīs abpusēgo asmeņu fragmenti ar gropi vidū no viena vai vairākiem zobeniem, kuru platums līdz 4 cm.²²⁹ Latvijas PSR Vēstures muzejā un Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā glabājas trīs zobenu asmeņu fragmenti, kuru garums 17 cm, 22 cm un 28 cm (46. att.: 22), bet zobenu rokturi ir zuduši. Zudumā gājis arī Kalnamuižas depoziēta zobena dzelzs asmens. Toties labi saglabājies Rūsišu depoziēta vienas asmens zobens ar paplašinātu galu un uguns patinu, tā garums 280 mm, platums 21 mm (52. att.: 20). Šie zobeni attiecināmi uz 5. gs. beigām, 6. gs. un laiku ap 500. g., kad minētie zemgaļu depoziēti norakti zemē. Rūsišu zobens ir viens no agrākajiem skramasaksiem. Analogijas tam ir 6. gs. zemgaļu un sēļu kapos — Zvārdes Grīnertos,²³⁰ Ābeļu Boķu III uzkalniņa 23. un 24. kapā. Bez tam no mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem un 1. g. t. vidus zināmi zobenu vai to daļu atradumi Lāzdiņu, Gailišu un Salenieku kapulaukos, 5.—6. gs. Dobeles Ošu 13. kapā un Bāļu 40. kapā, Rucavas Ģeistautu 2. kapā, Jaunpiebalgas Kalnabricu 2. kapā.

Uzmavas šķēpu gali. Vienīgais bronzas uznavas šķēpa gals ir Kalnēju depoziētā (37. att.: 1). Tas daudzkārt analizēts un datēts ar 750.—500. g. p. m. ē.²³¹ Latvijas teritorijā saglabājušies 12 bronzas uznavas šķēpu gali, no tiem četri attiecināmi uz 750.—500. g. p. m. ē.²³²

Ap 700 dzelzs uzmavas šķēpu gali attiecināmi uz 5.—6. gs.: vairāk nekā 550 šķēpu galu Kokumuižas pirmajā depoziņā (46. att.: 1—21, 47. att.: 4—6), 41 — Kokumuižas otrajā depoziņā (49. att.: 27—34), pieci — Mūkukalna trešajā depoziņā (51. att.: 10—14), viens — Rūsīšu depoziņā (52. att.: 26), vairāki zudumā gājušie no Kalnamuižas depoziņa un 24 — Vecmoku depoziņā (57. att.: 1—24). Kokumuižas pirmā depoziņa un Kalnamuižas depoziņa šķēpu galus analizējis un datējis H. Moora,²³³ bet Mūkukalna trešā depoziņa šķēpu galus — J. Graudonis.²³⁴ Lai gan dažu šo šķēpu formas ir pazīstamas jau 3. gs. (51. att.: 10, 13) un dažas formas pastāv vēl 6. un 7. gs. (51. att.: 12, 57. att.: 18), šie depoziņi datēti ar 5.—6. gs. Šķēpu galu tipi, kas sastopami Kokumuižas otrajā depoziņā (49. att.: 27—34) un Rūsīšu depoziņā (52. att.: 26), konstatējami arī Kokumuižas pirmajā (46., 47. att.) un Mūkukalna trešajā depoziņā (51. att.: 10—14), tātad attiecināmi uz to pašu laiku. Rūsīšu depoziņa šķēpa galam (52. att.: 26) analogi ir 5.—6. gs. kapos Rūsīšos (II uzkalniņa V kapā)²³⁵ un Grīnertos atrastie šķēpu gali (4.(?) kapā), kurus labi datē citas kopā atrastās senlietas.

Dažas līdzīgas šķēpu formas sastopamas Vecmoku depoziņā (57. att.: 9, 16—18), tomēr lielākā daļa ir atšķirīgas un raksturīgas 6.—8. gs., piemēram, šķēpu gali ar slaidām uzmavām un nelielām lapām vai ar slaidām vītollapām (57. att.: 1, 2, 4, 5, 7), kādi ir Popē, Kalniešu 15. kapā, Dobeles Baļu 1. kapā. Spriežot pēc rotām un šķīlamakmeņiem, Vecmoku depoziņš noguldīts 6. gs. Vēlākais, 10. gs. beigu dzelzs uzmavas šķēpa gala fragments ir Sauleskalna trešajā depoziņā, attēlā dota tā rekonstrukcija (85. att.: 1).

Uzmavas šķēpu gali ar atskabargām. Kalnamuižas depoziņā bijuši 54 dzelzs uzmavas šķēpu gali, daļa no tiem ar atskabargām.²³⁶ Nav saglabāties ne to sikāks apraksts, ne attēls. Uzmavas šķēpu gali ar atskabargām Latvijā ir reti, agrākie no tiem atrasti zemgaļu teritorijā: divi Rubas Rūsīšu,²³⁷ viens Iles Gailīšu kapulaukā (kapā III_B). Rūsīšu II uzkalniņa V kapā uzmavas šķēpa gals ar divām atskabargām bija kopā ar uzmavas šķēpa galu, kam mazliet izcelta vidus šķautne. Otrs, līdzīgs uzmavas šķēpa gals ar atskabargām ir savrupatradums Rūsīšu II kapu uzkalniņā. Šā uzkalniņa visi datējamie kapi un senlietas pieder pie 5. gs.²³⁸ Tā kā viens no šiem šķēpu galiem bija centrālajā kapā, tas varētu būt attiecināms uz 5. gs. sākumu vai uz laiku ap 400. g. Lietuvā uzmavas šķēpu galus ar atskabargām datē ar 4.—5. gs.²³⁹ Uzmavas šķēpa gals ar atskabargām zināms arī Kentē, bez tam viena šāda šķēpa gala atraduma vieta nezināma. Vesela līdzīgu Latvijas šķēpu grupa datējama ar agrā feodālisma beigām (11.—13. gs.).

Pamatojoties uz pārējām Kalnamuižas depoziņa senlietām un uz atskabargaino uzmavas šķēpu galu analīzi, kā arī uz R. Hausmaņa piezīmi,²⁴⁰ Kalnamuižas depoziņa šķēpu gali ar atskabargām datējami ar 5.—6. gs.

Šķēpu kā medību un arī cīņas ieroci pazīst jau mezolītā. Masīvākie un lielākie šķēpu gali noderēja tuvciņai, vieglākie un atskabargainie bija metamie šķēpi. Tie ir tipisks vīriešu piederums, likts ne tikai depoziņos, bet arī kapos pie galvas vai kājām.

Bultu gali. Latvijas depozītos zināmi 28 dzelzs bultu gali: astoņi uz-
mavas bultu gali Kalnamuižas depozītā un 20 iedzītņa bultu gali Saules-
kalna otrajā depozītā (73. att.). Visi tie gājuši zudumā. Bez tam litera-
tūrā minēts, ka Kokumuižas pirmajā depozītā bijuši 472 šķēpu vai bultu
gali.²⁴¹ Tā kā neviens bultas gals no Kokumuižas pirmā depozīta nav
saglabāties, iespējams, ka par tiem noturēti mazie un fragmentārie šķēpu
gali. Kalnamuižas depozīts, spriežot pēc depozīta priekšmetu apraksta,
diviem dzelzs umbonu attēliem, kā arī pēc līdzīgiem depozītiem citās vie-
tās, datējams ar 5.—6. gs.²⁴² uz šo laiku attiecināmi arī astoņi uz-
mavas bultu gali.

Sauleskalna otra depozīta bultu galu formas tuvas Latvijas 8.—9. gs.
iedzītņa šķēpu galu formām. Viens bultas gals (73. att.: 1) atgādina
10. gs. plakanās bultas ar rombveida lapu.²⁴³ Daži bultu gali (73. att.: 2,
6, 8) līdzīgi laikā no 9. līdz 11. gs. Somijā izplatītiem eksemplāriem,²⁴⁴
lancetveida bultu gali (73. att.: 5, 8) — 9.—10. gs. atradumiem Āraišu
ezera mītnē.²⁴⁵ Viens Sauleskalna bultas gals (73. att.: 11) līdzīgs atradu-
mam Mūkukalnā,²⁴⁶ bet vairāki (73. att.: 6, 7) atgādina Ķentē atrasto
bultas galu.²⁴⁷ Sauleskalna bultu galiem analogijas rodamas Birkas 9.—
10. gs. atradumos.²⁴⁸ Lai gan Sauleskalna bultu galu depozīts gājis bojā,
tā attēls, kas saglabāties, un apraksti nedod pilnīgu ieskatu par priekš-
metu detaļām, šeit minētās analogijas pieļauj iespēju, ka depozīts nogul-
dīts 9. gs.²⁴⁹

Kātcauruma cirvji (Nortikenas tips). Kalēju depozītā ir septiņi bronzas
kātcauruma jeb Nortikenas²⁵⁰ tipa cirvji (34. att.: 1—7). To garums
148,0—153,7 mm, asmens platums 48,7—54,0 mm. Līdzīgi cirvji iegūti
Parumbā, Rietumlietuvā, Ziemeļpolijā, bet visvairāk bij. Austrumprūsijā,
kur šī forma acīmredzot attīstījās. L. Kīliana kartē Nortikenas tipa cirvji
atzīmēti 13,²⁵¹ bet M. Gimbutas kartē — 16 vietās.²⁵² Bronzas laikmeta
pētnieki, sīki analizējuši šo cirvju tipu, uzskata to par baltu kaujas cirvi
(austrumu variantu, kas hronoloģiski vēlāks par rietumu variantu) un
datē ar 1300. (1250.)—1100. g. p. m. ē.²⁵³ Apskatāmo cirvju raksturīgākās
īpašības: slaidums, uz korpusa četras rievās, uz pieta «cepurīte», kātcau-
rums apaļš un asmens pusapaļš; visi šie cirvji ir aptuveni vienāda
lieluma.

Kātcauruma cirvji ar šauru asmeni. Vismaz par 1500 gadiem vēlāki ir
dzelzs kātcauruma cirvji Kokumuižas pirmajā depozītā (46. att.: 28—33,
47. att.: 3) un Mūkukalna trešajā depozītā (51. att.: 8—9). Agrākajiem ir
apaļš, vēlākajiem — olveida kātcaurums (tievākais gals uz leju). Koku-
muižas 5. gs. depozītā pārstāvēti galvenokārt cirvji ar apaļu kātcaurumu,
bet vismaz vienam, kas ir agrākais šī tipa cirvis Latvijā, tas ir olveida.
Kokumuižas kātcauruma cirvji, kas ir Latvijas šaurasmens cirvju rietumu
nozarojums, sīki analizēti un datēti ar 5. gs.²⁵⁴

Mūkukalna trešā depozīta abi cirvji ar olveida kātcaurumu datēti ar
5./6. gs., iespējams, ar 6. gs.²⁵⁵ Tie pieder Latvijas šaurasmens cirvju
austrumu zaram. Sēļu un latgaļu kapulaukos Slatē, Boķos, Kalnabricos
un Mazvēveros atrastie ir no 5. un 6. gs.

Hronoloģiski vēlākie ir trīs Sauleskalna trešā depozīta cirvji: tie ir
smagāki, ar platāku asmeni, abpusīgi pagarinātais piets ir taisnāks un

pāreja no pieta uz asmeni platāka (85. att.: 2—4). Tā ir tipiska Austrumlatvijas 10. gs. cirvju forma ar olveida kātcaurumu. Atsevišķi šīs formas cirvji ir arī 9. un 11. gs.²⁵⁶ Bez tam divi dzelzs šaurasmens cirvji ir 11. gs. Raušu otrajā depoziņā.²⁵⁷

Kātcauruma cirvji ar platu asmeni Latvijas depoziņos ir divi: viens šāda cirvja fragments Pērļukalnā (111. att.: 4) un viens cirvis ar sapsiestu pietu Audekinos (116. att.). Abi tie ir dzelzs, ar apaļu kātcaurumu. Bez tam Pērļukalna depoziņā viens platasmens cirvis pārkalts par kapli, cirvja forma tomēr daļēji saglabājusies (111. att.: 3). Šie cirvji raksturīgi 11.—12. gs., un paralēles tiem rodamas Asotes pilskalna XIII slānī,²⁵⁸ Nukšu 130. kapā,²⁵⁹ Alsviķu Pudiķos.²⁶⁰ Šādi Novgorodas cirvji datēti ar 11.—12. gs. vidu.²⁶¹

Uzmavas cirvji (bronzas). Pa vienam bronzas uzmavas cirvim ir Lavēru (35. att.),²⁶² Kalnēju (37. att.: 2), kā arī Ķivutkalna otrajā depoziņā (38. att.: 1). Pirmie cirvji sīki analizēti un datēti ar 950.—750. un 750.—500. g. p. m. ē.²⁶³ Ķivutkalna otrā depoziņa cirvis ir vēlāka bronzas uzmavas cirvju forma, jo korpuss tam gluds, ar tikko manāmiem valnišiem sānos, apmale gluda, osas nav. Cirvis, liekas, nav pilnīgi izveidots, un tā forma atgādina agros dzelzs uzmavas cirvjus. Tas datēts ar 1. g. t. p. m. ē. vidu. Tāds pats datējums izriet no depoziņa spirāladata analīzes. Arī depoziņa situācija pilskalnā uz 1. un 2. slāņa robežas (80—92 cm dziļumā) liecina par tā vēlo cilmi. Ne visai tālu (V laukumā, 80 cm dziļumā) tika atrasts raga rokturis ar dzelzs rūsas paliekām,²⁶⁴ kas arī norāda uz otrā depoziņa vēlo cilmi.

Uzmavas cirvji (dzelzs). Trijos Latvijas depoziņos ir 141 dzelzs uzmavas cirvis: Kokumuižas pirmajā depoziņā — 128 (45. att.: 29, 46. att.: 23—27, 47. att.: 1—2), Kokumuižas otrajā depoziņā — viens (49. att.: 26), Vecmoku depoziņā — 12 (56. att.: 10—21). Tos dala četrās grupās.²⁶⁵ Cirvji no kapļiem jeb cērtēm atšķiras ar to, ka to sāni ir nedaudz asimetriski, asmens, skatoties no sāniem, ir taisns, bet tā apmales puse, kas tuvāk līkajam kātam, ir zemāka. Latvijas depoziņu agrākie dzelzs uzmavas cirvji pieder pie otrās grupas (īsi, pataisni, ar ķīļveida asmeni, asmens reti plātāks par uzmavu), kādi ir Kokumuižas pirmajā depoziņā (46. att.: 27) un viens, ja tikai nav aplūzis, Vecmoku depoziņā (56. att.: 14). Tie, kaut arī agrākas formas, bijuši tāpat vēl 5. un 6. gs. Pie trešās grupas pieder līdzīgi uzmavas cirvji, bet tiem asmens daļa parasti daudz garāka par uzmavas daļu, sānu ierāvums mazs, asmens ar taisniem vai noapaļotiem stūriem (46. att.: 23, 56. att.: 19, 21). Tie parādās 4. gs. un lietoti arī vēl 6. gs. Vislielākais skaits uzmavas cirvju pieder pie ceturtās grupas, tie pārstāvēti visos trijos depoziņos (46. att.: 24, 49. att.: 26, 56. att.: 10—13, 15—18, 20), ir pasmagi un slaidi, ar ierāvumu sānos, paplatu asmeni ar noapaļotiem stūriem, asmens daļa daudz garāka par uzmavas daļu, zīmīgi 6.—7. gs.

Bronzas un dzelzs uzmavas un kātcauruma cirvji ir raksturīgs vīriešu darbarīks un arī ierocis; tiem likts no zara vai saknes veidots liks kāts. Bronzas un agrākajiem dzelzs uzmavas cirvjiem kāts tika piesaistīts pie

speciālas osiņas. Vīriešu kapos cirvji novietoti pie galvas vai pie kājām. Uzmavas cirvji visraksturīgākie ir kuršiem un zengāļiem, tie atrasti arī libiešu un igauņu, atsevišķi eksemplāri — arī latgaļu un sēļu zemēs. Latvijas teritorijā tie sastopami pirms mūsu ēras un, tāpat kā Lietuvā, lietoti līdz 9. gs.

Umboni, vairogī. Kādi 10 dzelzs umboni bijuši Kalnamuižas depoziatā, saglabājušies divi umbonu attēli (54. att.). Umbons pie koka vairoga ir Tīras purva depoziatā (14., 30., 32. att.). Spriežot pēc attēla, Kalnamuižas depoziatā umbons, kura diametrs 17 cm, apmales platums 3 cm, atgādina mazliet saspiestu puslodi (54. att.: 1) un ir līdzīgs Tērvetes Stūros 15. kapā atrastajam un ar laikosmu ap 500. g. datētajam umbonam.²⁶⁶ Otrs Kalnamuižas umbons, kura diametrs 15 cm, apmales platums 3 cm, ir koniskas formas (54. att.: 2). Uz tā apmales ir caurumiņi kniedēm. Mazliet līdzīgs ir Dobeles Ošu 20. kapa umbons, kas datējams ar 6. gs.²⁶⁷ Kalnamuižas depoziatā umbonam analogijas var saskatīt Igaunijā 6. gs. atradumos Kirimē.²⁶⁸ Ar ādu apvilktajam Tīras purva egles dēlišu vairogam bija bērza māzerpuna izdabts puslodesveida umbons (14. att.). Vairoga diametrs 85,5 cm (agrāk ap 90 cm), dēlišu biezums 0,6 cm (30. att.). Otrs vairogs, no kura saglabājušies divi izliektie dēļi ar četrstūra caurumiņiem rokturim (31. att.), bija apaļš un izliekts, tā diametrs 73 cm. Liekas, ka šim vairogam umbona nebija. Tīras purva depoziats noguldīts 9. gs. vidū, uz šo laiku attiecināmi arī vairogī.²⁶⁹

Zirglietas

Iemauktu dzelži un laužņi. Rūsīšu depoziatā ir piecdaļu (52. att.: 17), bet Sauleskalna trešajā depoziatā — divdaļu iemauktu laužņi (85. att.: 5). Iemauktu dzelži spiež, bet laužņi ar aizsargdzelžiem vēl arī plēš zirgam muti un tātad ir spēcīgāks zirga savaldīšanas līdzeklis. Agrā dzelzs laikmeta trīsdaļu iemauktu laužņu eksemplārs ir no Saukas. Vairāk to ir no 5.—6. gs.: Īles Cibēnos pie 1. kapa un Gailīšos III uzkalniņa O ugunskurā, Auru Agrāriešu 3. kapā.²⁷⁰ Divdaļu 5. gs. iemauktu dzelži pazīstami Lietuvā²⁷¹ un būtībā neatšķiras no Rūsīšu piecdaļu eksemplāra, kas datējams ar laiku ap 500. g.²⁷²

Sauleskalna trešā depoziatā divdaļu iemauktu laužņiem analogijas ir Lietuvā, Eišišķu rajona Seņeju Maceļu kapulauka 19. uzkalniņā (9.—10. gs.).²⁷³ Ar 10. gs. datējami iemauktu dzelži ir Jasmuižas Maskevičišķu 5. kapā (vīrieša), laužņi — Višķu kapulaukā.²⁷⁴

Sauleskalna trešajā depoziatā ir ādas siksnu paliekas, kas divās un trijās rindās apkaltas ar apaļām dobām ripiņām, tāpat saglabājies trīsdaļu ādas veidojums ar apaļiem galiem un caurumiņiem. Tas viss varētu būt no zirga *iemauktiem*, kādi atrasti Birkā 832. kapā (10. gs.) un rekonstruēti.²⁷⁵ Līdzīgas zirglietas izplatītas un rekonstruētas arī Lietuvā.²⁷⁶

Raušu otrajā depoziatā ir divi dzelzs *krustveida apkalumi*, vairākas figurālas siksnu *apkaluma plāksnītes*, dažas ar apsudraboju paliekām, kā arī deviņi dzelzs *zvārguļi* ar krusta šķēlumu galā. Sādi atradumi

zināmi Latvijas un Lietuvas 11. gs. materiālā (Daugmales pilskalns, Sirvintu rajona Rusu Rags); tā tiek datēts arī depoziāts.

Trīs pasmagi dzelzs važu komplekti ir Raušu otrajā depoziāta. Iespējams, ka tie izmantoti kā zirgu pinekli 11. gs.²⁷⁷

Kubveida piekaramā atslēga (99. att.: 12) no Raušu otrā depoziāta izmantojama dzelzs važu jeb zirga pineklu noslēgšanai. Šādas atslēgas zināmas Novgorodas materiālā.²⁷⁸

Kāpslis ir zināms Kalnamuižas depoziāta un 11. gs. Raušu otrajā depoziāta. Kalnamuižas kāpslis pazudis, bet depoziāts pēc umbona, atskabarainā šķēpa gala un citām senlietām attiecināms uz 5.—6. gs.

Pieši. Rūsišu depoziāta ir četri nelieli dzelzs pieši, kuriem ap 1,5 cm garš parasts vai profilēts dzelksnis, kas uzsēdināts uz šaura, plakana, nedaudz liekta loka (52. att.: 13—16). To diametrs 52—60 mm, loka vidus daļa paplašināta, uz loka dažiem piešiem rievu grupu rotājums. Visi tie pieder pie viena tipa, atgādina no Romas provincēm importētos plākšņveida piešus un uzskatāmi par pēdējo vēlo formu.²⁷⁹ Latvijas teritorijā šādi pieši iegūti Iles Gailišu III uzkalniņa O ugunskurā, trīs Ķentē, viens Auru Agrāriešu 16. kapā.²⁸⁰

Pātagkāts ar paplašinātu, apaļu un dobu lejas galu un rombveida augšgalu (85. att.: 7) ir Sauleskalna trešajā depoziāta. Tā garums 230 mm, lejas gala diametrs 31 mm. Rombveida gals, kurā ievēra riņķi, fragmentārs. Šādi 9.—10. gs. atradumi zināmi Jasmuižas Maskevicišķu 5. kapā, Āraišu ezera mītnē (divi) un Višķu kapulaukā. Tādi paši priekšmeti ir Somijā (Kurkijoku Lopoti), datējami ar 800.—850. g.,²⁸¹ Skandināvijā, Gņezdovas, Ladogas ezera apkaimes, kā arī Austrumlietuvas kapulaukos.²⁸² Visi minētie jātnieku rīki, kurus uzskata par pātagkātiem vai par zirgu rūnīšanas rīkiem (S. Orlovs, A. Vīress), attiecināmi uz 9.—11. gs.

Kā liecina iemauktu, kaula un bronzas detaļu atradumi Mūkukalnā,²⁸³ zirglietas Latvijas teritorijā pazīstamas jau bronzas laikmeta beigās vai senākajā dzelzs laikmetā. Sevišķi daudz un dažādas tās atrod kopš 1. g. t. vidus, ziedu laikus tās sasniedz vidējā dzelzs laikmetā.

Zemkopības un lopkopības darbarīki

Lemeši. Latvijas depoziātos zināmi 10 dzelzs lemeši: trīs asimetriskie — Pērļukalnā (111. att.: 5, 6), trīs zudumā gājušie — Audekinos, divi asimetriskie Mieriņu (123. att.) un divi asimetriskie un pazudušie — Bordovas depoziāta (113. att.: 5, 6). Tie visi bijuši no divlemešu spīļarkliem.

Trīs Pērļukalna depoziāta lemeši datējami ar 12. gs.,²⁸⁴ jo Pērļukalna depoziāta trīs kapļi (viens pārkalts no platasmens cirvja) un platasmens cirvja fragments ar apaļu kātcaurumu un pieta segas pagarinājumu uz abām pusēm datējami ar 12. gs.: līdzīgi cirvji zināmi 11.—12. gs. kompleksos Pļaviņu Radžu (Letgaļu) 3. kapā (12. gs.)²⁸⁵ un Tērvetes pilskalnā.²⁸⁶ Pērļukalna strupajiem kātcauruma kapļiem analogijas iespējams atrast Tērvetes pilskalnā 12. gs. slāņos.

Audekinu depozītā bijuši trīs lemeši, trīs izkaptis un viens platasmens cirvis, saglabājies tikai cirvis (116. att.). Spriežot pēc mazliet deformētā cirvja formas (apaļš kātcaurums, pietam abās pusēs trīsstūrveida izlaidumi, asmens uz abām pusēm paplašināts), depozīts noguldīts zemē 12. gs. vai ap 1200. g. Līdzīgi cirvji zināmi Asotes pilskalna B laukuma 13. slānī, kas datēts ar 12. gs., 13. gs. kapos Baltinavas Aizelkšņos un Tirzas Zvanulejās un 12. un 13. gs. mijā Novgorodā.²⁸⁷

Tā kā Mieriņu depozīta lemešiem ir vāji izteikta asimetrija, daži zinātnieki uzskata tos par agrākiem, salīdzinot ar Pērļukalna lemešiem.²⁸⁸ Arī tie, tāpat kā asimetriskie Bordovas depozīta divi lemeši, ir no divlemešu spīlarkla un neatšķiras no 10.—12. gs. līdzīgiem atradumiem Novgorodā, Staraja Ladogā, Skandināvijā. 12. gs. fragmentārie lemeši atrasti Asotes,²⁸⁹ Tērvetes²⁹⁰ un Jersikas pilskalnu, kā arī Mārtiņsalas pils izrakumos.

Latvijas arheoloģiskajā materiālā zināms ap 40 lemešu, daļa glabājas Latvijas PSR Vēstures muzejā Rīgā, Jēkabpils un Daugavpils muzejos, ZA vēstures institūtos Rīgā un Tallinā, daļa gājusi bojā.

Kātcauruma kapļi. Latvijas depozītos ir 18 dzelzs kātcauruma kapļi: Kokumuižas pirmajā depozītā 13 (45. att.: 25—27, 47. att.: 8), Rūsīšos — viens (52. att.: 25), Pērļukalnā — trīs (111. att.: 1—3), Bordovā — viens (113. att.: 1). Kokumuižas un citus kapļus analizējis H. Moora.²⁹¹ Kokumuižas kapļiem analogs ir Rūsīšu depozīta kaplis, kas atšķiras no Kokumuižas kapļiem vienīgi ar savu garumu un apaļo vai olveida kātcaurumu. Tie, tāpat kā abi depozīti, datējami ar 5.—6. gs. Bordovas kaplis, pamatojoties uz citiem zudušā depozīta priekšmetiem (113. att.), datējams ar 12. gs.

Kātcauruma kapļi ir raksturīgs zemgaļu sieviešu darbarīks, kas likts sieviešu kapos.

Kātcauruma smailkaplis jeb cērte ir Kokumuižas pirmajā depozītā, tās asmens platums nepilni 2 cm. Līdzīgs, hronoloģiski daudz vēlāks rīks zināms Tērvetes pilskalnā.²⁹²

Uzmavas kalti. Iespējams, ka starp Kokumuižas pirmā depozīta un Vecmoku depozīta zudušajiem un fragmentārajiem 5.—6. gs. uzmavas cirvjiem, daži, kam taisns stāvs un apmale horizontāla, varēja noderēt par kaltiem. Literatūrā tos dēvē par uzmavas kapļiem, jo, skatoties no sāniem, tiem asmens liekts uz vienu pusi. Tā kā tie izplatīti galvenokārt zemgaļu teritorijā, kur vienlaikus izplatīti arī kātcauruma kapļi, t. s. uzmavas kapļiem varētu būt kaltu funkcijas — ar tiem izcirta koku stumbros bitēm mājokļus un lietoja arī citām vajadzībām jau kopš 5. gs.²⁹³ Sākumā šie rīki ir īsi, asmens tiem šaurs, uzmava šķērsgriezumā apaļa. Laika gaitā tie kļūst slaidāki, un vēliem eksemplāriem uzmava šķērsgriezumā kvadrātveida. Kokumuižas pirmajā depozītā vismaz diviem rīkiem varētu būt uzmavas kaltu funkcijas, viens no tiem 22 cm garš,²⁹⁴ bet otrs — fragmentārs, aptuveni tāda paša garuma, glabājas Helsinku Nacionālajā muzejā (47. att.: 7).

Sirpji un raukņi. Latvijas depozītos ir septiņi nelieli dzelzs sirpji vai raukņi un seši lieli likie sirpji: Kokumuižas pirmajā depozītā — viens (45. att.: 28), Ķentes pilskalnā — viens (50. att.: 2), Mūkukalna trešajā

depozītā — pieci (51. att.: 1—5), Raušu otrajā depoziētā — četri (99. att.: 11), Bordovas depoziētā — divi (113. att.: 3, 4). Bez tam Mūkukalna trešajā depoziētā no sirpja izveidots nazis (51. att.: 6). Mazāko riku garums 108,5—207 mm, asmens platums 16—27 mm. Visiem sirpjiem ir aizliekts asmens gals. Pēc asmens stāvokļa tie dalāmi trijās grupās: 1) asmens liekts tūlīt aiz iedzītņa (50. att.: 2, 51. att.: 4, 5), 2) sirpja mugura ar iedzītņi veido taisnu līniju (51. att.: 1—3), 3) lielle likie sirpji (99. att.: 11, 113. att.: 3, 4). Abi pirmie pastāv blakus un at-rasti Mūkukalna depoziētā. Tie sastopami jau 5.—7. gs.²⁹⁵ (Slate, Rites Melderiški, Kārļu Simtēni, Katlakalna Pļavniekkalns), attīstās arī vēlākajos gadsimtos, kad tiem iecērt zobņus. Sirpju lielums un asmens platumš ir dažāds. Pēdējais gan atkarīgs arī no nodiluma. Agrie sirpji, kas pazīstami akmeņu krāvumos (Salenieki, Kaugars II), ir mazāki, bet masīvāki. Sākumā ar tiem pļāva labību, sienu, tos lietoja sakņu un atvašu griešanai līdumzemkopībā.²⁹⁶ Vēlākos produktīvākos sirpjus ar asmens līniju slaida loka veidā un iecirstiem zobņiem, kādi zināmi 11. gs. Raušu otrajā depoziētā un 12. gs. Bordovas depoziētā, sastop Lokstenē, Koknesē, to izcelsme meklējama austrumslāvu un Lietuvas teritorijā.²⁹⁷

Sirpji likti sieviešu kapos. Tie, tāpat kā citi primitīvie pļaujāmie rīki, cēlušies no naža. Latvijas senākie bronzas sirpji no Daugmales pilskalna atvedināmi uz 2. g. t. p. m. ē. beigām un atgādina nažus.²⁹⁸ Sirpjiem bijis koka kāts. Sirpji un raukņi raksturīgi Latvijas austrumu un ziemeļu daļai — latgaļiem, sēļiem, igauņiem un lībiešiem, daudz mazāk to Zemgalē un Kurzemē, kur sirpja funkcijas veica izkaptis.

Izkaptis. Latvijas depoziētos zināmas 17 dzelzs izkaptis: Rūsīšos — divas (52. att.: 28, 29), Vecmokās — 11 (58. att.), Audekinos — trīs un Bordovā — viena (113. att.: 2). Pēdējās četras nav saglabājušās. Rūsīšu izkapšu garums 300 un 348 mm, asmens platums 34—51 mm. Izkaptīm pēdas galā ir izcilnis, kas iedzenams izkaptis koka kātā. Spriežot pēc arheoloģiskā un etnogrāfiskā materiāla, pēdu pie kāta nostiprināja ar auklu vai klūgām.²⁹⁹

Rūsīšu izkaptis (52. att.: 28) stipri līdzīga Tērvetes Stūru 15. kapa izkaptij, kas datēta ar laiku ap 500. g.³⁰⁰ Otrai Rūsīšu izkaptij (52. att.: 29) līdzīgas atrastas tā paša laika vīrieša kapā Īles Gailīšos (kaps Q III uzkalniņā)³⁰¹ un 6. gs. vīrieša kapā Tērvetes Stūros (21. kaps).

Vecmoku depoziēta izkaptis hronoloģiski jaunākas, jo ir garākas un slaidākas par Rūsīšu depoziēta izkaptīm. Tām analogijas ir lībiešu akmeņu krāvuma kapulaukā Dundagas Osbirzēs.³⁰² Vecmoku izkaptis ar 6. gs. labi datējamas pēc citām depoziēta senlietām: slidajiem dzelzs uznavas cirvjiem un it sevišķi bronzas rotadatām, kam vēlā tipa trīsstūra galva, pēc trīsstūradatas ar lielām pusapaļām pogām galos un profilētās adatas ar podziņu.³⁰³

Zudušās Audekinu depoziēta trīs izkaptis, spriežot pēc platismens cirvja formas (116. att.), datējamas ar 12. gs. vai ar laiku ap 1200. g. Uz to pašu laiku attiecināma arī Bordovas depoziēta izkaptis (113. att.: 2), kurai līdzīga iegūta Aizkraukles pilskalna 12. gs. slānī.

Rūsīšu un Vecmoku depoziētu izkaptis raksturīgas zemgaļu teritorijā, kur tās izplatās kopš 5. gs., bet Audekinu un Bordovas izkaptis ir no

latgaļu teritorijas. Latvijā izkaptis parādās jau 3. gs. (Rucavas Mazkatužu kapulauks).³⁰⁴ Ar 5. gs. izkapti pārņem zemgaļi un lībieši, bet pāris gad-simtu vēlāk arī rietumlatgaļi un sēļi. Austrumlatvijā tās retas pat agrajā feodālismā. Izkapts likta vīriešu kapos, sākumā pie galvas, vēlāk pie kājām. Tikai retumis tā ir sievietes kapā (Pļavniekkalna 8. kapā).³⁰⁵

Dzirkles atrastas Salaspils depoziņā (91. att.: 2) kopā ar kalto sudraba stienīti un 10.—11. gs. pirmās puses Rietumeiropas monētām. Šim atsperīgajām lībiešu dzelzs dzirklēm garums 214 mm, to gala loks ieapaļš. Līdzīgas dzirkles agrā feodālisma pilskalnos (Asote, Aizkraukle, Talsi) un kapulaukos (Salaspils Laukskola, Krimuldas Liepeņu otrās grupas 4. uzkalniņš) nav retums, tās izplatītas arī kaimiņzemēs.

Otra tipa atsperīgajām dzirklēm gala loks ir eliptisks. Tās hronolo-giski agrākas (Ķente, Zlēku Priednieki).

Latvijas teritorijā dzirkles pazīstamas kopš 3. gs. sākuma.³⁰⁶ Ar šādām dzirklēm vēl nesen cirpa aitas, grieza drēbi, matus, tās izmantoja drēbnieki, dzirkles noderēja dažādos mājas un saimniecības darbos. Kokneses pilskalna 12. gs. dzirklēm ar zeltījuma (?) pēdām garums 76 mm, tās uzskatāmas par tualetes rīku.³⁰⁷ Kapos dzirkles dotas līdz sievietēm, lai gan sastopamas arī vīriešu kapos (Salaspils Laukskolā, Krimuldas Liepeņu otrās grupas 4. uzkalniņā), parasti pie galvas.

Amatnieku darbarīki

Laktas. Ir trīs dzelzs laktas 5. gs. beigu Kokumuižas pirmajā depo-zitā (29. att.: 7—9) un viena lakta Raušu otrajā depoziņā (99. att.: 3).

Lielās Kokumuižas laktas kvadrātveida virsma (77×82 mm) kalšanas rezultātā izliekta, malas atsistas. Laktas garums 332 mm, svars 5660 g, ķīļa leņķis 19°. Lakta stipri korodējusies, tās agrākais svars pārsniedzis 6000 g. Raušu otrā depoziņa (11. gs.) kalēja laktai darba virsma kvadrāt-veida (115×115 mm), ar nelielu ragu stūrī. Tās garums 160 mm, svars 6,5 kg.

Divas mazākās laktiņas no Kokumuižas pirmā depoziņa (5. gs. beigas) raksturīgas rotkaļiem. No kalšanas virsmas tām izliektas un malas at-sistas. Mazākās laktiņas garums 74 mm, kvadrātveida virsma 42×34 mm, tagadējais svars ap 300 g, bet, ievērojot korozijas bojājumus, tas nav bijis mazāks par 360 g. Līdzīgas formas laktiņas zināmas arī 10.—13. gs. pieminekļos (Talsu, Kokneses, Aizkraukles, Daugmales pilskalns, Plā-teru—Spietiņu meža apmetne u. c.).³⁰⁸

Veseri. Divi dzelzs veseri ir 5. gs. beigās noglabātajā Kokumuižas pir-majā depoziņā (29. att.: 5, 6) un trīs veseri 11. gs. Raušu otrajā depoziņā (99. att.: 4, 5, 7). Kokumuižas mazākā vesera garums 108 mm, plātums 16 mm, svars ap 100 g, bet lielākā vesera garums 119 mm, pieta plātums 33 mm, svars 380 g. Abi veseri korozijas bojāti un agrāk bijuši smagāki.

Raušu otrajā depoziņā (11. gs.) bija ap 150 g smags veserītis sīku priekšmetu apstrādei. Tas ir plāns, ar paplatu un asu vienu un noapaļotu otru galu, laikam bijis metāla kātā. Otrā vesera svars 0,5 kg, trešā — 1,8 kg. Tie paredzēti lielāku un pavisam lielu priekšmetu kalšanai un vei-došanai.³⁰⁹

Latvijas senākais, 106 mm garais dzelzs veseris zināms 3. gs. kalēja kapā (19. kaps) Rucavas Mazkatužos. Kalējs apbedīts arī 5. gs. Rubas Rūsišu II uzkalniņa 6. kapā, kurā dažādas dzelzs lietas un 63 mm garš dzelzs veserītis.³¹⁰ 10.—12. gs. kalēju vai rotkaļu veseri ir Daugmales, Mežotnes, Tērvetes, Aizkraukles, Ikšķiles un Auzeļu pilskalnos vai senpilsētās, viena vesera atraduma vieta ir Zemgale, viena — Latgale.³¹¹

Lūkšas no Raušu otrā depozīta ir divējādas: kricu — ar plati pavērtiem galiem un kalēja — ar īsiem strupiem galiem un apļveida atvērumu starp tiem (99. att.: 1, 2).³¹² Līdzīgi eksemplāri zināmi Ikšķilē u. c. Agrākās lūkšas ir 3. gs. kalēja kapā (19. kapā) Mazkatužos un Ķentes apmetnē (8. gs.), 11.—13. gs. — Talsos, Mežotnē, Zemgalē, Aizkrauklē, Raušu ciemā. Tās tomēr atšķiras no depozītu lūkšām.

Cirtņi jeb kaltiņi metāla nociršanai un ornamentēšanai atrasti kopš 3. gs. Mazkatužu 19. un 23. kapā, Zvirgzdenes Ķivtu apmetnē, Reņu kapulaukā pie Vadakstes. Vairāki līdz 20 cm gari dzelzs cirtņi pēc konservēšanas konstatēti 5. gs. Kokumuižas pirmajā depozītā (29. att.: 1—4). Tiem resnākais gals šķērsgrīzumā kvadrātveida, malas atsistas, bet asmens plāns, 10—12 mm plats. Pēc atradumiem Ķentes, Kokneses, Daugmales un Aizkraukles pilskalnos un citās dzīves vietās 1. g. t. otrajā pusē un 2. g. t. sākumā vērojama liela cirtņu dažādība un specializācija.

Caurumsitņi, dažāda lieluma un formas, ir 11. gs. Raušu kalēja depozītā (99. att.: 8—10): masīvais ir 280 mm garš, sitamā virsma 45×41 mm, otrs uz pusi mazāks. Mazākajam veserīša forma, kātcauruma nav, garums 92 mm, svars 200 g, darba gals — četrstūris (15,5×22 mm).³¹³

Vīles. I. Undsets savā 1882. g. izdotajā darbā min, ka Kokumuižas pirmajā depozītā bijušas dažas vīles. H. Moora tās nevarēja konstatēt.³¹⁴ Pēc senlietu konservēšanas vīles droši nav konstatējamas, lai gan šķērsgrīzumā četrstūrveida priekšmets ar koka spalū (garums 198 mm, plātums ap 12 mm, biezums 9 mm)³¹⁵ līdzīgs vīlei. Tāda vīle atrasta, piemēram, Ķentes pilskalnā.³¹⁶ Pavisam Ķentē zināmas trīs 6.—8. gs. vīles. Iespējams, ka arī viena no Zvirgzdenes Ķivtu apmetnē atrastajām senlietām ir vīle. Vēlākas vīles zināmas Daugmales, Mežotnes un Tērvetes pilskalnos.³¹⁷

Lāpstiņa ar mazliet ieliektu pamatdaļu (29. att.: 10) ir 5. gs. Kokumuižas pirmajā depozītā. Tā apdrupusi, kāta gals nolūzis, lāpstiņas pašreizējais svars 124 g, garums 230 mm, tās forma atklājās tikai pēc konservēšanas. Līdzīgs, bet lielāks un masīvāks 2.—3. gs. priekšmets atrasts Polijā Svaicarijas kapulaukā, tas tiek traktēts kā dzelzs lemesis.³¹⁸ Kokumuižas lāpstiņa nevarētu lemeša funkcijas pildīt savu izmēru un svara dēļ. Tā uzlūkojama par ogļu rušināmo rīku. Tādi zināmi Somijā,³¹⁹ Igaunijā (Kundā),³²⁰ Ladogas ezera apkārtnē³²¹ un Talsu, Daugmales, Tērvetes un Aizkraukles pilskalnu 10.—12. gs. slāņos. Lauku kalēji līdzīgas lāpstiņas vai kāšus oglēm lietoja vēl nesen.

Kokumuižas pirmā depozīta lielākais dzelzs *krics*, kas izkalts prizmatiski, ar nedaudz noapaļotiem stūriem (110×76×39 mm), sver 1450 g. (29. att.: 11), vidējā un mazākā krica konfigurācija nav izmainīta. To svars 1090 g un 925 g, un uz to virsmas redzamas pat kokogļu paliekas. Tā kā kricos liels oglekļa daudzums, tie jāuzskata par tērauda kriciem.³²²

Vairāki *sārņu gabali* Kokumuižas pirmajā (smagākais sver 540 g) un divi *sārņu gabali Rūsīšu depoziņā*, tāpat kā krici, liecina par dzelzs un tērauda ieguvu no vietējās purva rūdas.

Vara plāksnes ir Raušu trešajā depoziņā: vienas ovālās plāksnes svars 18 kg, izmēri 520×315 mm, otras līdzīgās plāksnes svars 7 kg, izmēri, 465×363 mm (112. att.). Apakšpuse plāksnēm gluda, ar iecirstu zīmi V, paaugstinātās apmales veido sastinguši pilieni. Plāksnes atradās 12. gs. krāsni un bijušas varkaļa izejmateriāls.³²³

Dzintars, neapstrādāts, ir 11. gs. Celmiņu (101. att.: 15) un 11.—12. gs. Kābeļu depoziņā. Pēdējais glabājās bedrē vai pagrabā zem celtnes, daļēji dedzis. Salasīts ap 25 kg dzintara dažādos toņos — no gaišas līdz ķiršu krāsai.³²⁴ Zemē apslēptie dzintara depoziņi — seno tirgoņu vai amatnieku krājumi — labi zināmi senā dzintara ceļā.

Vesercērte ar apaļu kātcaurumu 11. gs. Raušu kalēja depoziņā (99. att.: 6) nodereja koku dobuļošanai un ieciršanai, tā stipri nolietota.³²⁵ Arī dažus kātcauruma kapļus varēja lietot koku dobšanai, tāpat bijušas uzmavas cērtes.

«*Kaķis*» — namdara iezīmējamais rīks ar diviem zariem, ir 11. gs. Raušu kalēja depoziņā. Ar to ievilka svitras baļķos. Šādi rīki zināmi kopš vidējā dzelzs laikmeta (Ķente), bet sevišķi izplatīti 10.—13. gs. pilskalnu slāņos (Tērvete, Koknese, Talsi, Daugmale).³²⁶

Kaltiņš ir 9. gs. Tīras purva depoziņā: bronzas kaltiņam koka spals, tā resnākajā galā iegriezts rotājums ar lāsītēm (71. att.: 8).³²⁷ Kaltiņa garums 60 mm, spala garums 97 mm. Līdzīgs lāsīšu rotājums ir uz šī laika bronzas arocēm un citām senlietām.

Taisnleņķa skava, nagla un kniede ar rombisku plāksni ir 11. gs. Raušu kalēja depoziņā. Tās izmantotas celtniecībā, laivām un izplatītas 10.—12. gs. Trīs dzelzas naglas no apkaluma ir 12. gs. Laukskolas otrajā depoziņā (114. att.: 4).

Ciroji apskatīti pie ieročiem, lai gan lietoti arī kā darbarīki.

Naži. Depozītos ir 23 dzelzs naži vai to fragmenti.³²⁸ Visi tie, izņemot Sauleskalna trešā depoziņa 10. gs. beigu masīvā naža fragmentu (85. att.: 6), attiecināmi uz 5.—6. gs.: Kokumuižas pirmajā depoziņā vismaz trīs fragmenti, Kokumuižas otrajā depoziņā deviņi nažu fragmenti (49. att.: 23—25), Mūkukalna trešajā depoziņā divi naži (51. att.: 6—7), Rūsīšu depoziņā četri naži (52. att.: 21—24), Kalnamuižas depoziņā četri naži. Visi tie viensmens, ar koka spalvu, jo uz dažiem iedzītņiem saglabājusies koksne. Nažiem ir taisna uzbiezināta mugura, tikai Mūkukalna trešajā depoziņā no sirpja gatavotajam nazim uzbiezināta mugura lika (51. att.: 6). Nažu garums 140—164 mm, Sauleskalna trešā depoziņa nazis bijis vēl garāks. Daži naži pie iedzītņa ieraukti, citi — ar paplašināto galu (52. att.: 22, 23) — ir vēlāko skramasaksu priekšteči.

Naži ir raksturīgs vīriešu darbarīks, kas izmantots amatniecībā, saimniecībā, mājas dzīvē. Tikai 11.—13. gs. nažus jeb dunčus liek kapos arī sievietēm, sevišķi libietēm. Kapos nazis novietots parasti mirušajam jostas vietā, reti — pie galvas vai kājām.

Īleni. Depozītos ir trīs dzelzs īleni: smailis Ķentes pilskalna depoziņā varētu būt arī rotadatas daļa (50. att.: 1), bet divi droši īleni ir Rūsīšu

depozītā (52. att.: 30—31). Tie šķersgriezumā apaļi, plakanais iedzītis bijis koka spalā. Garākais veselais īlens ir 88 mm garš. Īlenu formas ir konservatīvas un atšķiras galvenokārt ar garumu un masīvu. Tordējums pie iedzītņa raksturīgs vēlākajiem eksemplāriem. 1. g. t. vidū (kā datējami Ķentes pilskalna un Rūsišu eksemplāri) tordētu īlenu Latvijā nav. Īleni 1. g. t. vidū atrasti vīriešu un sieviešu kapos.³²⁹ Tie zināmi jau kopš akmens laikmeta, pie kam to darināšanai izmantots krams un kauls, vēlāk — bronza, dzelzs un kauls.

— *Galodas*. Depozītos ir 25 akmens galodas no 5. un 6. gs.: Kokumuižas pirmajā depozītā 15 (45. att.: 23, 24), Kokumuižas otrajā depozītā deviņas (48. att.: 23—28), Vecmoku depozītā viena (56. att.: 9). Tās ir iegarenas, šķersgriezumā plakani četrstūrainas vai kvadrātveida. Mazākajām parasti vienā galā ir caurumiņš, lai varētu piekārt pie jostas. Tās nēsāja līdz, bet lielākās galodas, kam caurumiņu nebija, lietoja mājsaimniecībā. Kvarca, slānekļa vai smilšakmens galodas bija raksturīgs vīriešu darbarīks visos laikos. Depozītu galodām analogas ir 5.—6. gs. zemgaļu un kuršu kapos: Iles Cibēnos, Bēnes Liekņos, Durbes Dīros.³³⁰

Vērpjamie skriemeļi. Kokumuižas otrajā depozītā, kas noglabāts 5. gs. beigās, ir smilšakmens vērpjamais skriemelis (48. att.: 13), bet Celmiņu 11. gs. depozītā ir dzintara skriemelis un plienakmens vērpjamā skriemeļa fragments (101. att.: 16, 17). Abi skriemeļi ir plakani un ripasveida. Šī konservatīvā skriemeļu forma pastāv ilgi. Sevišķi tie iemīļoti 1. g. t. vidū kā zemgaļu un kuršu sieviešu kapu piedeva Tērvetes Stūros, Ezeres Andziņos, Rucavas Ģeistautos,³³¹ pazīstami arī igauniskajos akmeņu krājumos (Slavēka)³³² un apmetnēs (Kivtu apmetne).³³³

Arī dzintara vērpjamie skriemeļi ir izteikts sieviešu darbarīks, kas kopš 1. g. t. vidus parādās galvenokārt Rietumlatvijā. Daudz to vēlā dzelzs laikmeta kuršu (Vērgaļu Arāji, Turlavas Celmiņi) un lībiešu (Salaspils Jaunzemji, Doles Vampenieši, Koknese, Rīga u. c.) pieminekļos. Skriemeļu forma vai nu plakana, vai sfēriska, novirzes tikai dažos gadījumos.

Cels (arī celu galdiņš jeb dēlītis), dedzis un fragmentārs, ir Kokumuižas otrajā depozītā (48. att.: 6). Tas bijis gandrīz kvadrātveida, gluds un plakans, garums 30 mm, platums 29 mm, biezums 10 mm. Vienā stūrī saglabājies apaļš no vienas puses izurbts caurumiņš, divu līdzīgu caurumiņu atliekas redzamas vēl divos stūros un lielākā apaļā cauruma (diametrs ap 13 mm) atliekas arī vidū. Līdzīgi divi celi ar pieciem caurumiņiem atrasti Kokneses pilskalnā³³⁴ un viens cels Ķentē.³³⁵ Tie stratigrāfiski attiecināmi uz 1. g. t. vidu, kā datējams arī Kokumuižas otrā depozīta kaula cels. Šādi kaula celi zināmi vēl Ķīšu pilskalnā pie Ludzas,³³⁶ 9.—10. gs. Āraišu ezera un Lisas ezera mītnēs,³³⁷ Aizkraukles pilskalnā.

Līdzīgi divi etnogrāfiskie koka celi ar četriem caurumiņiem stūros un vienu caurumu vidū zināmi no Hallistes Pērnavas tuvumā, tie glabājas Igaunijas PSR Etnogrāfiskajā muzejā (Tartu).³³⁸ Liekas, ka ar šādiem celiem austi groži un līdzīgas jostas no resniem diegiem vai aukliņām.

Jau 9. gs., kā rāda atradumi Āraišu ezera mītnē un Asotes pilskalnā, izplatīti celu dēliši bez vidējā cauruma. Līdzīgi 10.—13. gs. kaula celi, dažkārt ornamentēti, atrasti daudzos pieminekļos. Pusgatavu celu atra-

dumi Āraišu mītnē, Asotes un Daugmales pilskalnos liecina par to vietējo cilmi. Daudz biežāk sastopami miniatūrie celi 10.—13. gs. kuršu kapos Latvijā un Lietuvā. Parasti tomēr lietoti koka celi, bet tie reti saglabājušies.

Tērpa daļas

Galvassega ir 9. gs. vidū noguldītā Tīras purva depoziņā (10. att.: 5).³³⁹ Sašūtais pārlocītais rupjvilnas triniša auduma gabals atgādina kapuci. Lai tā būtu siltāka, vilnas audums ar putnu un dzīvnieku spalvām iekšpusē savelts. Auduma velki un audi tumši un gaiši brūni, tāpēc audums izskatās rūtainis. Šī laika vīriešu galvassegas konstatētas Ķalniešu otrajā kapulaukā.³⁴⁰ Kapucveida galvassegas Ziemeļeiropā zināmas jau bronzas laikmetā, tās nomainīja micei līdzīgās galvassegas.³⁴¹

Apmetnis ir Tīras purva depoziņā: triniņi austā vilnas auduma garums 210 cm, platums 110 cm (10. att.: 3). Vienai auduma malai ir vīlei līdzīgs noslēgums, otrai — vīle. Celaines un ripsa malas velki sagriezti resnās auklās, kuras galos sasietas, veidojot lielu cilpu vai pušķi. Apmetnis bijis zilā krāsā. Pieļaujams, ka tas ir kādas lielas sagšanas atliekas.³⁴² Kuršu karavīrus 9. un 11. gs. ar auduma vai ādas apmetņiem rekonstruē arī lietuviešu arheologi.³⁴³ Apmetņos tiek rekonstruēti arī vikingi.³⁴⁴ Ziemeļeiropā apmetnis zināms jau kopš bronzas laikmeta.

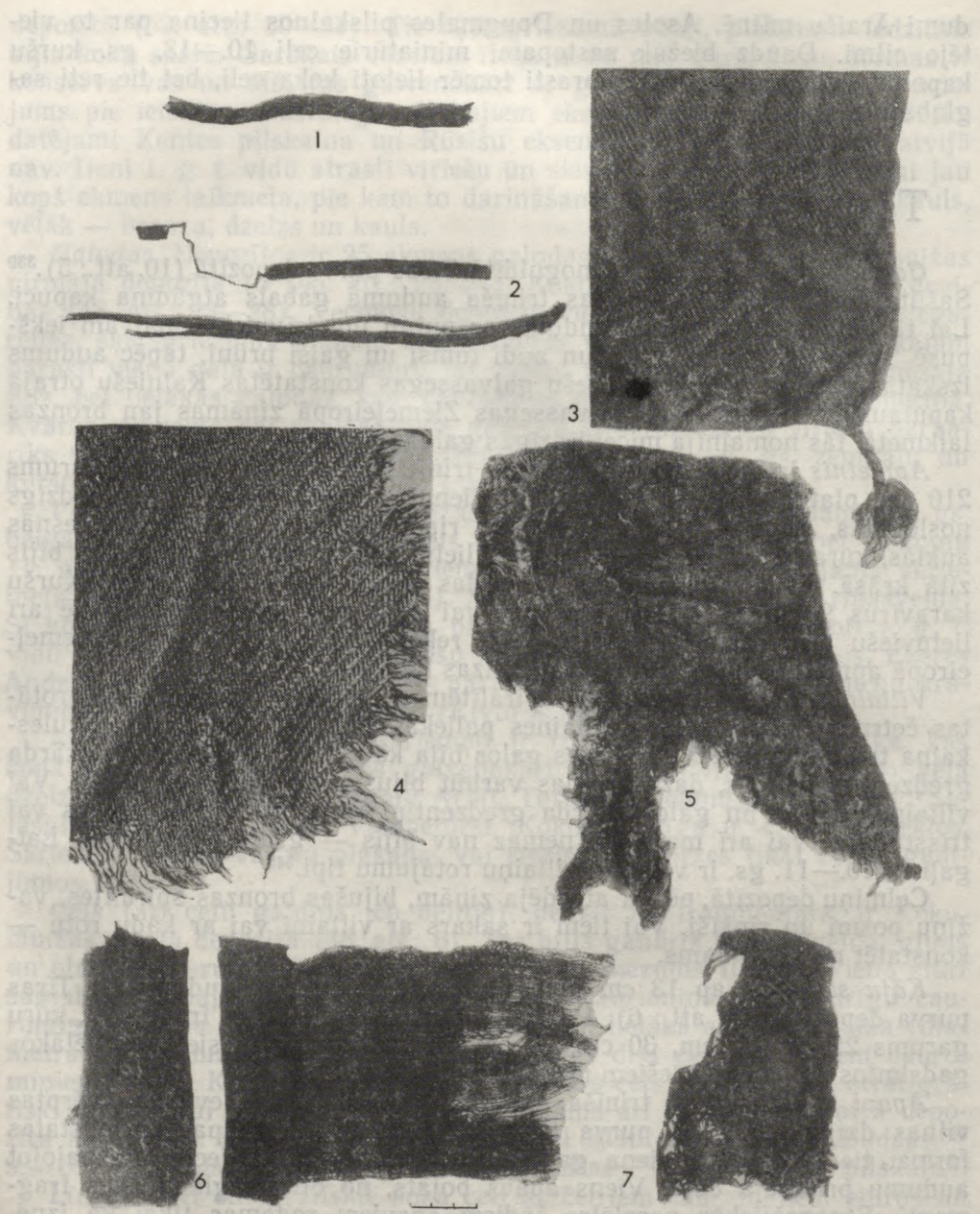
Villaines. Galos ar bronzas spirālītēm un skārda gredzentiņiem rotātas četnrīšu triniņi austās villaines paliekas (86. att.: 12, 13) ir Sauleskalna trešajā depoziņā. Villaines galos bija kādas 10 pamīšus liktu skārda gredzentiņu rindas, dažas rindas varbūt bijušas arī villaines malās. Vai villaines malās un galos skārda gredzentiņi izvietoti taisnās rindās vai trīsstūrīšos, vai arī malās to nemaz nav bijis — grūti rekonstruēt. Latgaļiem 10.—11. gs. ir visi trīs villaiņu rotājumu tipi.³⁴⁵

Celmiņu depoziņā, pēc tā atradēja ziņām, bijušas bronzas spirālītes, važiņu posmi un riņķīši. Vai tiem ir sakars ar villaini vai ar kādu rotu — konstatēt nav iespējams.

Kāju sietavas, ap 13 cm platas, no skujota vilnas auduma, ir Tīras purva depoziņā (10. att.: 6). Pavisam ir pieci lāpīti brūni fragmenti, kuru garums 22 cm, 22 cm, 30 cm, 74 cm un 108 cm. Kāju sietavas vēlākos gadsimtos zināmas vīriešiem un sievietēm.

Apavi no ļoti rupja triniša auduma, kas austeris nevienādi vērptas vilnas dzijas, ir Tīras purva depoziņā (10. att.: 7). Apaviem pastalas forma, tie veidoti no viena gabala, to pārlokot un attiecīgi noapaļojot audumu priekšējā daļā. Viens apavs bojāts, no otra saglabājušies fragmenti. Etnogrāfiskās paralēles šādiem apaviem rodamas tikai kā izņēmumi (vilnas auduma apavi veciem cilvēkiem un mirušajiem). Toties vīrs līdzīgiem vilnas apaviem daudzkārt valkāti ādas apavi vai arī zem tiem likta izturīga pazole.

Sandaļtipa ādas apavi konstatēti Latvijā pāris gadsimtu agrāk nekā Tīras purva depoziņā apavi.³⁴⁶ No lūku auklām darinātie sandaļtipa apavi

10. att. Tīras purva depoziāts (39. nr.). Vilnas tēpa daļas: 1 — pinīte, A 9170: 7; 2 — celaines, A 9170: 8; 3 — apmetņa stūris, A 9170: 11; 4 — auduma gabals, A 9170: 12; 5 — kapuce, A 9170: 27; 6 — kāju sieta-vas, A 9170: 15; 7 — apavs, A 9170: 16.

ar cilpiņām malās labi zināmi 9.—10. gs. Āraišu un Lisas ezeru mītnēs.³⁴⁷ 10.—13. gs. pazīstami dažādu tipu ādas apavi Aizkraukles Lejasbitēnu 321. kapā, Kokneses pilskalnā,³⁴⁸ Rīgā.³⁴⁹

Audumi. Vilnas audumu paliekas konstatētas Mežotnes pilskalna depo- zītā pie bronzas stopasaktas ar zalkšu galvu galiem, lielāks skaits labi saglabājušos audumu fragmentu — Tīras purva depo- zītā (10. att.: 4), paliekas — Sāraju depo- zītā un Sauleskalna trešajā depo- zītā. Tīras purva dažādās tehnikās austie zilie un brūnie audumi varēja būt no vīrieša svār-kiem, biksēm un citām tērpa daļām.³⁵⁰ Audumu palieku saglabājies vis- vairāk 9. un 10. gs. depo- zītos. Rupjais audums pie Kābeļu depo- zīta dzin- tara bijis laikam no maisa, kurā, iespējams, glabājies dzintars.

Celaines. Tīras purva depo- zītā saglabājušies deviņi vilnas celu audumu fragmenti, kuriem rakstu un svītru krāsas neizdevās atšifrēt (10. att.: 2). Sīks celaines fragments konstatēts arī Reznu 12. gs. noguldī- tajā depo- zītā.

Pīnīte, kas pīta no vilnas dzijas pavedieniem, ir Tīras purva depo- zītā (10. att.: 1). Tā ir fragmentāra, tās garums 10 cm, platums 5 mm. Vītās pīnes ir arī Sauleskalna trešajā depo- zītā (85. att.: 10).

Koka saspraudes. Tīras purva depo- zītā ir astoņi kokā griezti priekš- meti ar konusu vienā un kājiņu otrā galā un divi šādu priekšmetu frag-menti (71. att.: 10). Divi no tiem kūdrā atrasti salikti krusteniski. Veselo priekšmetu garums 73—89 mm. Lai gan tiem drošas paralēles arheolo- giskajā un etnogrāfiskajā materiālā nav izdevies atrast, nosacīti tos va- rētu saukt par saspraudēm, kas noderējušas apģērba sasprašanai.

Iedzīves un kulta priekšmeti

Keramika. Ir ziņas par keramikas atradumiem deviņos Latvijas depo- zītos: šaubīgajā Bulduru (jaunākā monēta 249.—251. g.) un Dandāles (jaunākā monēta 268.—270. g.) romiešu monētu depo- zītā, Kokumuižas pirmajā, Nāvēssalas, Rīgas, Grobiņas, Sauleskalna trešajā, Lēdurgas pir- majā un Ipšu depo- zītā.³⁵¹ Vienīgi no Sauleskalna trešā depo- zīta saglabā- jušās 12 lauskas, pēc kurām rekonstruēta māla trauka apakšdaļa ar gludu virsmu (85. att.: 9). Dibena diametrs ap 120 mm, iedzelteni pelēka- jās 7—8 mm biežajās lauskās rupju zvirgzdu piejaukums. Monētu un vērtslietu ievietošana māla traukos un ierakšana zemē plaši pazīstama dažādos laikos.

Kāsis ar koka rokturi, kura garums 455 mm, ir ap 500. gadu noguldī- tajā Rūsišu depo- zītā (52. att.: 27). Līdzīgs ir ap 320 mm garais Ķentes pilskalna dzelzs kāsis ar atliektu rokā turamo galu, kuru lietoja katla nocelšanai no uguns vai kāda smaguma vilkšanai.³⁵²

Līceņi, plakani, ar kāšveida galiem, ir Raušu otrajā depo- zītā. Šādi dzelzs līceņi no koka spaiņiem un traukiem labi zināmi 11.—13. gs. dzīves vietās Daugmalē, Aizkrauklē, Raušos.

Dzeramie ragi. Kokumuižas abos depo- zītos un Rūsišu depo- zītā, kuri ierakti zemē 1. g. t. vidū, ir viena vesela un septiņas salūzušas dzeramo

ragu bronzas apmales, pēdējās, domājams, no sešiem dzeramajiem ragiem (45. att.: 17, 18, 48. att.: 2, 52. att.: 11, 12).³⁵³ Paši ragi nav saglabājušies, bet to rekonstrukcijai noder 9. gs. veselais eksemplārs ar līdzīgu šauru bronzas apmali no Tiras purva depoziāta (71. att.: 9).³⁵⁴ Dzeramajiem ragiem, kas apkalti ar bronzas apmali un raksturīgi Austrumbaltijai kopš 3. gs.,³⁵⁵ izmantoti vēršu un tauru ragi. Mazkatužu 23. kapā dzeramais rags ir 3. gs. vīrieša kapā, bet Ģeistautu 12. kapā divi dzeramie ragi ar labi profilētu apakšdaļas apkalumu un šauru bronzas apmali datējami ar 1. g. t. vidu. Šajā laikā dzeramie ragi diezgan plaši sastopami arī zemgaļu kapos (Īles Cibēni, Auru Agrārieši, Rubas Rūsīši u. c.). Greznis, ar sudrabu apkalts 8. gs. dzeramais rags bija Lejasbitēnu 1. kapā.³⁵⁶ Ja sākumā dzeramo ragu bronzas apmales ir pašauras un cilpiņas piekāršanai mazas un neizrotātas, kā tas ir Tiras purva dzeramajam ragam (71. att.: 9), tad vēlāk apmales, sevišķi cilpiņas, iegūst barokālākas formas. Tiras purva dzeramajam ragam pie dobās bronzas skārda apmales izveidota cilpiņa, bet pie smailā raga gala — iegriezums piekāršanai.

No koka dēlīšiem darināts *šķirstiņš*, apmēram 30×30 cm liels, kam caurslēdzama atslēga ar atsperi, sirdsveida apkalums un rokturis, ir Laukskolas otrajā depoziātā (114. att.: 1—3). Caurslēdzamās atslēgas un attiecīgās slēdzenes parādās 11. gs. beigu un 12. gs. pieminekļos — Mežotnē, Tērvetē, Daugmalē, Aizkrauklē. Šādas atslēgas mehānisms ir Mežotnes pilskalna 5. slānī 12. gs. celtnē.³⁵⁷ Koka šķirstiņā (15×10—12×10 cm) atradās Ķentes apmetnes 8. gs. rotkaļa depoziāts. Koka šķirstiņš ar dzelzs apkalumiem konstatēts Grobiņas skandināvu līdzenajā 50. kapā (ap 800. g.).³⁵⁸

Šķīlamakmeņi. Latvijas depoziātos ir 59 šķīlamakmeņi: vienam iegarena četrstūra forma (50. att.: 4), pārējie ir ovāli. No 59 šķīlamakmeņiem 10 ir fragmentāri. Šķīlamakmeņus uzskaitījis un analizējis (pāri par 150 eksemplāru) H. Moora, aplūkodams arī 57 eksemplārus no abiem Kokumuižas depoziātiem, kā arī no Vecmoku depoziāta un datējot tos ar 5. un 7. gs.³⁵⁹ Ovālie, ne visai regulārie un vāji apdarinātie šķīlamakmeņi sastopami ne tikai ap mūsu ēras sākumu, bet vēl pat 5. un 6. gs.: Tērvetes Stūru 21. kapā, Bēnes Liekņu 4. kapā, Īles Gailīšu III uzkalniņa O ugunskurā. Tāpēc Ķentes pilskalna depoziāta ovālo, vāji apdarināto šķīlamakmeņi bez sānu gropes nevar droši atvedināt uz 1. g. t. sākumu, kad šādi šķīlamakmeņi parādās. Daži Kokumuižas pirmā depoziāta šķīlamakmeņi ar vāji izceltu gropi tāpat līdzīgi Ķentes pilskalna ovālajam šķīlamakmenim.

Ķentes pilskalna depoziāta otrajam šķīlamakmenim (garums 106 mm, platums 45 mm, biezums 30,5 mm) ir iegarena četrstūra forma, kas parādās gan agrāk, bet, kā to rāda līdzīgais šķīlamakmens Īles Cibēnu kopatrādumā, sastopama vēl 5. gs. Tāpēc Ķentes pilskalna depoziāts, kurā abi apskatītie šķīlamakmeņi, dzelzs smaile un 5.—7. gs. raksturīgais sirpis, attiecināms uz 5. gs. vai uz laiku ap 500. g.³⁶⁰

Ovālie vai smaili ovālie šķīlamakmeņi ar sānu gropi ir raksturīga 5.—6. gs. vīriešu kapu piedeva un visizplatītākie Latvijas depoziātos: abos 5. gs. Kokumuižas depoziātos (45. att.: 19—22, 48. att.: 14—22), Ķentes pilskalna (50. att.: 3), tāpat 6. gs. Vecmoku depoziātā (56. att.: 8). Ovālo

šķīlamakmeņu atradumi vēlākos pieminekļos (Ķentē, Āraišu ezera mitnē, Aizkraukles pilskalnā, Mārtiņsalā) liecina, ka tie izmantoti arī vēlāk.

Latvijas depoziņu šķīlamakmeņi gatavoti no kvarcīta, kvarca vai smalkgraudaina smilšakmens. Ovālo šķīlamakmeņu garums 57—115 mm, plātums 33—60 mm, biezums 14—38 mm. Šķīlamakmeņi izplatīti galvenokārt Baltijas jūras baseina zemēs. Tos nēsāja vīrieši, piekārtus pie jostas vai arī makā vai maisiņā.

Šķīlamdzelzs ar paplatinātu vidu un atliekiem galiem (49. att.: 22) ir Kokumuižas otrajā depoziņā. Divas līdzīgas fragmentāras šķīlamdzelzis atrastas Katlakalna Pļavniekkalna kapulaukā, bet iespējams, ka tās ir no vēlākiem kapiem.³⁶¹ Kalnaziēdu pilskalna izrakumos, kur iegūta tikai 1. g. t. vidus un otrās puses bezripas keramika ar gludo un apmesto virsmu, nogāzes lejas daļā 20 cm dziļumā atrasta lirasveida šķīlamdzelzs puse ar atliektu galu, kas griezumā kvadrātveida. Kalnaziēdu pilskalna šķīlamdzelzs atšķiras no vēlākajām šķīlamdzelzīm. Tomēr arī šis atradums nav iegūts droši datējamā senlietu kompleksā. Lirasveida šķīlamdzelzs zināma skandināvu līdenā kapulauka 2. kapā pie Grobiņas, kuru pēc kapa inventāra datē ar 800. g. vai pat ar 9. gs. sākumu. Skandināvijā tāda forma zināma kopš 7. gs. otrās puses.³⁶² Somijā ir četras lirasveida šķīlamdzelzis no 6. gs. otrās puses, bet viena varbūt pat no 200.—400. g., lai gan dažām hronoloģija vēl precizējama.³⁶³ Iegarenās šķīlamdzelzis ar atliekiem galiem, kā arī lirasveida šķīlamdzelzis, ļoti izplatītas 2. g. t. sākumā un tālād pazīstamas jau 1. g. t. vidū.

Lampiņa it kā bijusi šaubīgajā Vainodes romiešu monētu depoziņā (jaunākā monēta Konstantija II, 337—361), bet pazudusi. Romiešu māla lampiņa apgaimei atrasta Medzes Kapsēdē,³⁶⁴ bet bronzas lampiņa — Tartu apkaimē.³⁶⁵

Ķemmes. Ar saulītēm izrotāti četri kaula lietu fragmenti ir Kokumuižas otrajā depoziņā (48. att.: 7—10). 1. g. t. vidū, kā datē Kokumuižas otro depoziņu, ar saulītēm rotātas kaula vienaspusīgās ķemmes ar izliektu muguru bijušas pazīstamas Ķentes³⁶⁶ un Daugmales³⁶⁷ pilskalnās. Saulītes ir arī uz Somijas agrajām ķemmēm,³⁶⁸ kā arī uz Kokumuižas otrā depoziņa kaula krelles (48. att.: 12).

Ādas maks, paliels, bet fragmentārs, augšmalā savelkams ar vītu astru valdziņu (augšmalas plātums ap 280 mm), ir Tiras purva 9. gs. depoziņā (33. att.). Āda arheoloģiskajos pieminekļos, īpaši depoziņos, parasti saglabājas slikti. Ādas maki konstatēti pēc to bronzas apkalumiem Dundagas Ošbirzēs,³⁶⁹ Tauresnes Lazdiņu 7. kapā, Priekules Ķampu 1. kapā, Ķapiņu Kristapēnu 30. kapā.³⁷⁰ Tajos vairākkārt likti svāriņi un atsvariņi, kas 10.—13. gs. doti līdz kapā tirgotājiem, piemēram, Salaspils Laukskolas 2. kapā, Ābeļu Priednieku 2. kapā, Madonas 24. kapā, Lejasžagaru 16. kapā.

Dziju kamols, dzijas, auklas. Vilnas dzijas kamols, kura diametrs 41×47 mm, ir Tiras purva 9. gs. depoziņā (71. att.: 11). Tāds atrasts arī Rietumlietuvā, Kretingas rajona Kurmaiču kapulauka 22. kapā, kur 2. gs. beigās vai 3. gs. sākumā apbedīta 14—16 gadus veca meitene ar bagātīgu rotu klāstu, pie kam galvas kreisajā pusē novietota bērza tāšu vācele ar dažādām rotām un vilnas diegu kamols.³⁷¹

Vilnas un līnu dzijas gabali ir Sauleskalna trešajā depoziņā, kur konstatēti arī vīto auklu fragmenti. Ar tām bija sasiesti bronzas kaklariņķi un aproces. Auklām izmantoti arī lūki. Reznu 12. gs. depoziņā ir vilnas un līnu diegu paliekas.

Statuete. Šaubīgajā Dandāles romiešu monētu depoziņā (vēlākās ir Klaudija II (268—270) monētas) ir arī kaila vīrieša bronzas statuete, kuras augstums 75 mm (41. att.: 28). Vairākas šaubīgas romiešu laika bronzas statuetes zināmas arī Lietuvā.

Laiviņas. No divām vienkoča laiviņām, kas atrastas Brendiķu purvā pie Valmieras, saglabājusies viena, kurai viens gals slaidš, bet otrs bojāts (89. att.). Ozola vai oša koka laiviņas garums 630 mm, platums 158 mm, dziļums 95 mm, dibens tai apaļš, iekšpusē vērojamas griezuma pēdas. Veselā gala malās iegriezti rombi, jumtiņi un stūrainie līkloči. Šādi rotājumi izplatīti uz Latvijas 10.—11. gs. kaklariņķiem ar noplacinātiem galiem, celainēm, uz kapu kokiem Ludzas Odukalnā, Pildas Nukšos. Koka laiviņas, kuras tiek traktētas kā bērnu rotaļlietas, retāk — kā zvejnieku ziedoņi, atrastas Gdaņskā,³⁷² Pleskavā, Rīgā. Dažām Gdaņskas vienkoča un no mizas darinātām 11.—12. gs. laiviņām (dažas ar buru balsta paliekām) ir attāla līdzība ar Brendiķu purva atradumu.

Tirdzniecības priekšmeti

Svariņi. Sauleskalna trešajā depoziņā ir divi bronzas svaru kausiņu fragmenti, kuru diametrs 66 mm (86. att.: 18, 18^a). Kausiņu iekšpusē un ārpusē ir ar cirkuli veidotu riņķu grupas, bet iekšpusē arī ar cirkuli ievilkta rozete. Šādi svaru kausiņi Latvijas teritorijā zināmi daudz 10. gs. otrās puses—13. gs. pieminekļos. Līdzīgs ornaments konstatēts 10. un 11. gs. kapos (Abeļu Priednieku 2. kapā, Mežotnes kapulauka 9. un 32. kapā, Aizkrauklē) atrastajiem svaru kausiņiem, kuru ir maz. Sauleskalna svariņi ir vieni no agrākajiem Latvijā: pēc citām depoziņā senlietām tie datējami ar 10. gs. beigām vai ar laiku ap 1000. g.

Bezmens un divas dzelzs svaru bumbas ir Raušu otrajā depoziņā.³⁷³ Bezmena ass ir griezumā apaļa, stienis bez iedaļām, vienā galā tam kustīgi piekniedētas trīs cilpas, divās iekārts pa plakanam dzelzs riņķim, trešā paredzēta ar bronzu klātajam un izrotātajam dzelzs kāsim. Saglabāties arī rokturis. Bikonisko svaru bumbu svars 2,26 (ar kāsi) un 1,3 kg. Līdzīgs bezmens atrasts Novgorodā 11. gs. pirmās puses slānī, bet 11. gs. bikoniskā svaru bumba ar kāsi (2,865 kg) un 12. gs. izrotātais bezmena kāsis iegūts Kokneses pilskalnā.³⁷⁴

Lieti bronzas un vara stienīši. Viens vara stienītis ir Bulduru depoziņā (40. att.: 8), septiņi bronzas stienīši — Jaunjelgavas apkārtnes (119. att.), seši — Ventspils apkārtnes (120. att.), ap 30 — Stiebru (121. att.) un 51 — Ērgaļu (122. att.) depoziņā. Ir ziņas, ka Ērgaļu depoziņā to bijis daudz vairāk.

Šaubīgajā Bulduru depoziņā kopā ar lieto, šķērsriezumā četrstūrains vara stienītis (garums 59 mm, platums 16 mm, biezums 9—9,5 mm), kam

viena puse gluda, bet otra grumbuļaina un mazliet ieliekta, atrastas septiņas romiešu monētas (jaunākā Decija Trajāna, 249—251). Stienītis un monētas it kā bijuši māla podā.

Jaunjelgavas apkārtnes depoziāta stienītim, kura garums 39,15 mm (119. att.), viens gals resnāks, otrs tievaks, šķērsgriezumā apaļš. Tā kā zināms tikai viena stienīša zīmējums, pie kam priekšmets nedaudz liekts un ir nevienāda resnuma, bez tam tā resnākais gals ir nocirsts, tas varētu būt arī kaklariņķa fragments. Bet J. Bērs, kura kolekcijā nonāca šis atradums, piezīmē, ka atradējs izracis septiņus stienīšus, kas bijuši pēc lieluma un formas līdzīgi, tie nav bijuši kapā un, iespējams, varētu nākt no kādas senas darbnīcas.³⁷⁵ Stienīši ar apaļu šķērsgriezumu lieti jau bronzas laikmetā, tie zināmi arī mūsu ēras 1. un 2. g. t.³⁷⁶ Jaunjelgavas stienītim līdzīgs (drusku atšķirīgs šķērsgriezums) iegūts Mārtiņsalas pilsdrupās,³⁷⁷ kur atrastās senlietas attiecināmas uz 12.—14. gs.³⁷⁸

Depoziātu lieto veselo bronzas stienīšu garums 350—419 mm, svars 164,4—284,15 g. Tiem parasti izcelta virspuse un nedaudz ieliekta apakšpuse, šķērsgriezums segmentveida, pusapaļš vai trīsstūrveida. Vienīgi Ērgaļu depoziāta stienītis (122. att.: 16) šķērsgriezumā trapeceveida. Stienīši visplatākie un biezākie parasti vidusdaļā: Ventspils apkārtnes depoziāta stienīšu platums un biezums 19—21×6,5—9 mm, Stiebru depoziāta — 18×8,5—18 mm, Ērgaļu depoziāta — 9—16×7—12 mm.

Līdzīgas formas stienīši, parasti gan tikai to fragmenti, zināmi dzīves vietās. Tā, Ķentes apmetnē XXXIII celtnes pavarda inventārs rāda, ka tur 8. gs. beigās vai 9. gs. sākumā darbojies bronzas stienīšu lējējs, jo iegūtas ne tikai astoņas vaļējās māla formiņas šķērsgriezumā apaļu, ieapaļu vai trapeceveida stienīšu liešanai, bet arī stienīša gabals ar ovālu šķērsgriezumu. Ķentes stienīši ar pusapļa un trapeceveida šķērsgriezumu attiecināmi uz laiku ap 800. gadu.³⁷⁹ Visvairāk tomēr ir lieto bronzas stienīšu, kas līdzīgi depoziātu stienīšiem attiecināmi uz 10.—13. gs. Tie atrasti Mežotnē, Daugmalē, Tērvetē, Talsos, Mārtiņsalā u. c. Ventspils depoziāta stienīšiem ar stipri ieliektu apakšpusi, tāpat arī Ērgaļu depoziāta stienīšiem līdzīgi stienīši atrasti Mārtiņsalas 12.—14. gs. pilsdrupās.³⁸⁰ Līdzīgs, 398 mm garš un 360,9 g smags, šķērsgriezumā trīsstūrveida stienītis atrasts Novgorodā 12. gs. 70.—80. gadu slānī, kam analogijas rodamas arī Skandināvijā vikingu laikmetā.³⁸¹

Zināmu ieskatu par bronzas stienīšu hronoloģiju un topogrāfiju sniedz vaļējās māla formiņas stienīšu atliešanai Ķentes apmetnē (ap 800. g.), Āraišu 9.—10. gs. ezera mītnē, 11. gs. slānī Oliņkalna pilskalnā un 12. gs. slānī Talsu pilskalnā. Bronzas stienīšu un attiecīgo lejamu formu analīze ļauj datēt Jaunjelgavas apkārtnes, Ventspils apkārtnes, Stiebru un Ērgaļu stienīšu depoziātus ar 10.—12. gs. Uz to norāda minētās analogijas, arī veselo stienīšu garums.

Cetriem Ērgaļu un diviem Stiebru depoziāta stienīšiem veiktas ķīmiskās vai spektrālās analīzes.³⁸² Tās rāda, ka stienīšu ķīmiskais sastāvs raksturīgs Baltijai (II grupa) un stienīši nav attiecināmi uz laiku pirms mūsu ēras.

Lietie sudraba stienīši. To ir 78 trīspadsmit drošos 10.—12. gs. depoziātos (Nr. 50, 63, 69, 71, 74, 80, 84—89, 94). Bez tam vismaz trīs lietie

MONETAS LATVIJAS DEPOZITOS (LIDZ 1200. G.)

Depozīta Nr.	Atraduma vieta	Grieķu antīkās monētas	Romiešu monētas			Arābu monētas		
			vecākā monēta (valdīšanas gadi)	jaunākā monēta (valdīšanas gadi)	kopa	vecākā monēta (kalšanas gadi)	jaunākā monēta (kalšanas gadi)	kopa
1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	Kazzemnieki	—	117—138	138—161	2+x	—	—	—
7?	Bulduri	—	117—138	249—251	7	—	—	—
8?	Dandāle	—	253—268	268—270	44	—	—	—
9?	Straupe	4	27. p. m. ē. — m. ē. 14	276—282	28	—	—	—
10	Daugavpils tuvumā	—	31—12	306—337	34	—	—	—
11?	Rīgā, Gorkija ielā	2	41—54	306—337	10	—	—	—
12?	Vaiņode	1	27. p. m. ē. — m. ē. 14	337—361	14	—	—	—
13	Priedkalni	6	31—12	337—361	11+x	—	—	—
14	Bornsminde	—	161—180	364—375	7	—	—	—
15?	Engure (Marijas kalniņš)	—	306—337	364—378	42	—	—	—
16?	Jaunzemji	—	337—350	395—408	125	—	—	—
42?	Iļģi	—	—	—	—	833	852/853	3
43	Sāraji	—	—	—	—	698/699	863/864	57
44?	Vidzemes guberņa	—	—	—	—	751	872	38
46	Uņģeni	—	—	—	—	710/711	792/793	2+x
47	Nāvēssala	—	276—282	276—282	5	797/798	913/914	311+x
48	Kaņkumi	—	—	—	—	862/863	914/915	40
49	Rīga	—	—	—	—	?	944/945	1+299x
50	Grobiņas tuvumā	—	—	—	—	766	946	100+x
51	Kušķi	—	—	—	—	856/857	955/956	106
52?	Rīgas apkārtnē	—	—	—	—	754	998?	5
53?	Berkava	—	—	—	—	?	?	140
54?	Rīgas tuvumā	—	—	—	—	?	?	36
58	Jaunzemji	—	—	—	—	904/905	917/918	3
64	Eversmuiža	—	?	+183	2	766/767	1012/1013	710+x
65	Salaspils	—	—	—	—	—	—	—
66	Stalģene	—	—	—	—	—	—	—
67	Laukskola (pirmais depozīts)	—	—	—	—	—	—	—
68	Jaunmokas	—	—	—	—	?	?	2
69	Lēdurga (pirmais depozīts)	—	—	—	—	—	?	1

Rietumeiropas monētas			Pavisam kopā	Monētu attēls	Inventāra Nr.	Citu senlietu skaits
vecākā monēta (valdīšanas gadi)	jaunākā monēta (valdīšanas gadi)	kopā				
10	11	12	13	14	15	16
—	—	—	2+x	39. att.	CVVM 120210 : 1—2	—
—	—	—	7	40. att.: 1—7	„ 120192 : 1—7	2
—	—	—	44	41. att.: 1—27	„ 120193 : 1—27	2
—	—	—	32	—	„ 110122—110148, VII 2097—2101	—
—	—	—	34	42. att.	„ PV 23663—23696	—
—	—	—	12	—	„ 93596, 93597, 103791, 109869— 109877	—
—	—	—	15	—	„ 120191 : 1—15	1
—	—	—	17+x	—	„ 120189 : 1—17	—
—	—	—	7	—	agrāk Jelgavas muzejā	—
—	—	—	42	—	CVVM 120190 : 1—42	—
—	—	—	125	43. att.	„ 120188 : 1—125	—
—	—	—	3	—	agrāk Jelgavas muzejā	—
—	—	—	57	74. att.	CVVM 101126 : 1—51	—
—	—	—	38	—	—	—
—	—	—	2+x	76. att.: 3— 4	„ 101128 : 1—2	2
—	—	—	316+x	77., 78. att.	„ 101116 : 1—160, PV 16185—16239	1
—	—	—	40	—	CVVM 101127 : 1—27, 163458	—
—	—	—	ap 300	—	ГИМ 95384	1
—	—	—	100+x	—	agrāk 8 monētas Jelgavas muzejā	2
—	—	—	106	—	agrāk Jelgavas muzejā	5
—	—	—	5	—	—	—
—	—	—	140	—	agrāk Doma muzejā	—
—	—	—	36	—	—	—
936—973	983—1002	5	8	84. att.	CVVM 58010—58016	2
919—936	1016—1035	248+x	1104+x	—	VRVM 11441 (64 monē- tas), 11433	x'
936—1002	1016—1035	8	8	—	agrāk Doma muzejā	2
983—1002	1021—1036	16	16	—	CVVM 101124 : 1—2	—
1035—1040	1038—1057	5	5	—	VI 128 : 2701—2705	—
936—1002	1034—1055	418	420	—	VRVM 15060	—
978—1016	11. gs.	2	3	—	CVVM 93635	9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
70	Cēsu tuvumā	—	—	—	—	—	?	1
71	Ipšas	—	—	—	—	?	?	5
72	Straumes	—	—	—	—	—	—	—
73	Lēdurga (otrais depozīts)	—	—	—	—	—	—	—
74	Klaukava	—	—	—	—	—	—	—
75	Makašēni	—	—	—	—	?	?	3 (4?)
76	Aizkraukles pils- kalns	—	—	—	—	—	—	—
77	Branti	—	—	—	—	—	—	—
78	Daugmales pils- kalns	—	—	—	—	—	—	—
81?	Kapsēde	—	—	—	—	?	?	2+x
82	Līvāni	—	—	—	—	—	—	—
91	Austrumlatvija	—	—	—	—	876/877	980/981	194
96	Reznes	—	—	—	—	—	—	—
K o p ā		13				331+x		2059+x

x — ir bijušas monētas, bet nav sīkāku datu
 x' — ir bijušas senlietas, bet nav sīkāku datu
 ? — nedrošs depoziāts vai arī nav sīkāku datu

Piezīme: Kopējais monētu skaits 4982 nesaskan ar grieķu, romiešu, arābu un Eversmūizas depoziāta un 73 monētas (2+x arābu un Rietumeiropas) no Medzes Kapsēdes

stienīši no Rijnieku depoziāta nav saglabājušies. Ir ziņas par dažiem, domājams, lieto sudraba stienīšu depoziātu atradumiem, piemēram, Kurzemē,³⁸³ taču tie muzejos nav nonākuši un nav droši. No 78 sudraba lietajiem stienīšiem 64 ir veseli, 14 fragmentāri. Veselo stienīšu garums 82—185 mm (parasti 113—178 mm), platums vidū 11—24 mm (parasti 12—20 mm), biezums 6—18 mm (parasti 8—13 mm), svars 56,75—230,16 g (parasti 99,51—209,6 g). Stienīšu šķērsgriezums vidū ir segmentveida ar dažādām novirzēm: gan ar mazliet ieliektu (lieti vaļējās veidnēs), gan ar noapaļotu apakšu, segments var būt izcelts un noplacināts. Vienā gadījumā šķērsgriezums ir gandrīz trīsstūrveida³⁸⁴ un vienā gadījumā — trapecveida.³⁸⁵ Dažādi ir stienīšu gali: sašaurināti, tāda paša resnuma kā vidusdaļa un paplatināti resp. noplacināti, paši gali var būt noapaļoti, taisni vai arī smaili.

Agrākais lietais stienītis ir Grobiņas depoziātā kopā ar dirhemiem (jau-nākais no 946. g.). 9. un 10. gs. lietie sudraba stienīši ir reti Austrum-eiropā;³⁸⁶ Krievzemē to maz arī 11. gs., kur tie masveidā ieviešas 11./12. gs. mijā.³⁸⁷ Latvijā un Gotlandē tie izplatīti jau 11. gs. Lietie stienīši kopā ar 11. gs. monētām vai senlietām zināmi četros Latvijas depoziātos: no

10	11	12	13	14	15	16
973—983	1039—1056	15	16	—	agrāk Doma muzejā	—
978—1016	1063—1074	238	243	—	VRVM 15060, 15061— 1—105	35
983—1002	1047—1075	151+x	151+x	94. att.	CVVM 101120: 1—69, 101121: 1—22	4
936—973	1047—1075	340+x	340+x	—	” 101122: 1—97, 101123: 1—10	—
973—983	+1086	60	60	—	” 10125: 1—38	3
936—973	1068—1090	120+x	123+x	—	agrāk Valsts Ermitāžā Leņingradā	2
936—973	1068—1090	189	189	97. att.	A 12300: 2—191	1
983—1002	1068—1090	89	89	—	agrāk Doma muzejā	6
936—973	1038—1057	ap 50	ap 50	98. att.	CVVM 58099—59101	—
?	?	x	73	—	—	—
?	?	167	167	—	agrāk Valsts Ermitāžā Leņingradā	—
973—983	1068—1090	237	431	107. att.	agrāk Tartu, Rezvova kolekcijā	—
978—1016	11. gs.	6	6	—	VI 133: 31—36	9
		2364+x	4982+x			89+x

Rietumeiropas monētu kopskaitu tāpēc, ka 144 monētas (arābu un Rietumeiropas) no depozīta ietilpinātas tikai kopējā skaitā.

11. gs. sākuma Rijniekos un Lēdurgā, no 11. gs. otrās puses Ipšās un Klaukavā. Šiem stienišiem šķērsriezums segmentveida, mugura parasti nav izcelta, lai gan izņēmumi ir. Agrākajiem stienišiem lielas svārstības svarā un lielumā, vēlāk stienišu forma nostabilizējas un lokalizējas, tos sāk marķēt ar sešlapi, astoņlapi vai citām zīmēm, kam jāgarantē stienišu raudze un svars.³⁸⁸

Ropju un Grumaltu depozītos lietie stieniši ir kopā ar kaltajiem, bet bez monētām. Kaltie stieniši raksturīgi Latvijas teritorijai 11. gs., bet ap 1100. g. izzūd.³⁸⁹ Kaltais sudraba stienītis ir arī 12. gs. tirgotāja kapā Kēdaiņu rajona (Lietuvas PSR) Graužu kapulauka 53. ugunskapā, kur bija sudraba saktas ar zvērgalvu un skaldņotiem galiem, viens lietais un viens kaltais stienītis, atsvaņiņi.³⁹⁰ Domājams, ka arī Latvijas teritorijā kaltie stieniši nav izzuduši ap 1100. g. Uz to norāda atradums Grumaltos Mārtiņsalā, kuras apdzīvotība pirms 12. gs. pagaidām nav pierādāma, kaut arī tur atrasti daži agrāki priekšmeti.

Trīs lieto stienišu depozīts no Kokneses pilskalna iegūts rotkaļa krāsni,³⁹¹ kas pieder pie 12. gs. slāņa. Pārējie pieci depozīti ar lietiem stienišiem (Spārnu pilskalns, Cēsu apkārtnē, Salacas purvs, Ķunči,

LATVIJAS DEPOZITU SUDRABA LIETO STIENISU IZMĒRI MILIMĒTROS UN SVARS GRAMOS

Depozīta Nr.	Atraduma vieta	Veselo stienīšu skaits	Garums	Platums	Biezums
1	2	3	4	5	6
50	Grobiņas tuvumā	1	x	x	x
63	Rijnieki	18	159	17	12
			130	19	12
			149	20	11
			148	18	12
			123	18	14
			139	19	11
			133	16	10
			143	17	12
			127	24	12
			148	20	18
			163	20	12
			142	18	13
			140	20	12
			145	20	12
			182	20	9
148	20	13			
178	19	10			
171	20	8,5			
69	Lēdurga (pirmais depozīts)	2	185	18	10
			115	11	6
71	Ipšas	3	147,5	19,5	13
			113	17	10
			82	16	8
74	Klaukava	—	—	—	—
80	Ropji	1	107	x	x
84	Grumalti	1	119	14	10
85	Spārnu pilskalns	2	117	12	11
			121	12	10
86	Cēsu apkārtnē	20	176	14,5	9
			170	15,5	9
			173	16	8
			168	15,5	10,5
			158	14,5	10
			145	15	12
			177	16	10,5
			170	16	9,5
			154	15	9
			137	16	8,5

(LIDZ 1200. G.)

Svars	Šķērsgriezums	Iecirtumi	Inv. nr., attēls	Datējums vai Jaunākā monēta	Fragmen- tāro stieniņu skaits
7	8	9	10	11	12
x	x	x	x	946	—
198,1	segments	—	A 8959 : 2; 20., 24., 90. att.	11. gs. sākums	2
200,5	"	2	: 3		
201,6	"	1	: 4		
199,6	"	2	: 5		
203	"	1	: 7		
209,6	"	1	: 9		
103	"	vairāki	: 10		
203,4	"	2	: 11		
159,9	"	4	: 12		
194,5	"	1	: 13		
199,8	"	4	: 14		
205,6	"	—	: 15		
193,4	"	3	: 16		
203,9	"	3	: 17		
197,7	"	2	: 18		
201,5	"	vairāki	: 19		
204,1	"	2	: 20		
189	plakans segments	1	: 6, 40		
201,25	segments	5	CVVM 93094 : 1; 92. att.	978—1016	3
56,75	plakans segments	—	: 3		
200,62	trīsstūris	2	CVVM 58188; 93. att.	1063—1074	8
116,02	segments	3	58189		
57,13	"	3	58193		
—	—	—	— 95. att.	+1086. g.	1
x	x	x	x 100. att.	11. gs.	
99,90	trapece	2	A 8987 : 2; 22., 102. att.	11.—12. gs.	
99,51	segments	—	KPM 1734 : 1; 103. att.	11.—12. gs.	—
104,92	"	6	: 2		
158,30	"	—	CVVM 93095; 104. att.	11.—12. gs.	—
180,05	"	—	93096 : 1		
168,90	"	vairāki	: 2		
169	"	—	: 3		
127,75	"	—	: 4		
156,90	"	1	: 5		
182,15	"	—	93097 : 1		
174	"	—	: 2		
152,60	"	—	: 3		
121,45	"	—	: 4		

1	2	3	4	5	6
			173	16,5	11
			162	14	8
			158	16	12
			160	16	9
			156	14	8
			149	15,5	10
			137	16	11,5
			151	15,5	8
			152	14	9
			170	16	10
87	Salacas purvs	6	170	15	10
			165	16	12
			160	16	8,5
			160	15,5	10
			160	16	9
			144	12	13
88	Ķunči	3	x	x	x
			x	x	x
			x	x	x
89	Kaunata	4	159	16,5	13
			116	13,5	10
			116	15	18
			129	13	9
94	Kokneses pilskalns (otrais depozīts)	3	121,7	13	8
			131,2	13	8
			123,3	13	8,5
102	Veišari	1+3	123	37	
	Kopā	68			

Kaunata), pamatojoties uz to tipoloģiju, sastāvu un svaru, atvedināmi uz 11.—12. gs. Pirmkārt, starp šiem depozītiem nav marķēto stieniņu, kas raksturīgi Latvijai 13. gs. un vēlāk. Otrkārt, Cēsu apkārtnē atrasto 20 veselo stieniņu, tāpat Salacas purva sešu veselo stieniņu un Kaunatas četrus veselo stieniņu svars vēl samērā svārstīgs, kas parasti ir agrāko stieniņu pazīme. Kaunatas depozītā ir viens slaidis vienāda resnuma stienītis ar noapaļotiem galiem, gludu virsmu un segmentveida šķērsriezumu (106. att.: 4), bet divi līdzīgi stieniši ir Spārnū pilskalna depozītā (103. att.). Šī stieniņu forma biežāk sastopama no 12. gs. beigām līdz 15. gs. gan ar marķējumu, gan bez tā (Lēdurgas Zalties, Kalsnavas Gravēni, Smiltenes Groti, Rozulas Ruckas muiža, Auri, Rīga, Mārtiņsala,

7	8	9	10	11	12
207,90	segments	—	93099 : 1		
132,65	plakans	—	: 2		
	segments				
185,25	"	—	: 3		
143,65	"	—	: 4		
137,36	"	—	: 5		
158,02	"	—	93103 : 1		
157,60	"	—	: 2		
143,29	"	—	: 3		
136,77	"	—	: 4		
180,77	"	—	93097; 93103 : 5		
156,50	ovāls	—	CVVM 98098 : 1; 105. att.	11.—12. gs.	—
194,60	"	—	: 2		
156,20	segments	—	: 3		
140,60	"	—	: 4		
160,70	"	—	: 5		
156,75	ovāls	—	: 6		
317,8	x	x	VII 2692	11.—12. gs.	—
	x	x	2693		
	x	x	2694		
230,16	segments	—	CVVM 93100 : 1; 106. att.	11.—12. gs.	—
105,25	"	1	: 2		
111	plakans	—	: 3		
	segments				
103,50	ovāls	—	: 4		
	segments				
102,691	"	2	VI A 62 : 5346; 110. att.	12. gs.	—
102,481	"	—	: 5364		
101,88	"	—	: 5346		
204,39		—	agrāk VRVM; 117. att.	ap 1200. g.	—
					14

nav datu

Litenes Podnieki, Valtaiņu Zaļkalni, Suntažu Briežu krogs un Lielgroti u. c.).³⁹² Šāda stieniņu forma retumis sastopama arī 12. gs. un pat 11. gs., piemēram, Rijniekos (20. att. malējais pa labi) un Ipšās (93. att.: 38).

Jāpakavējas vēl pie Cēsu apkārtnes 20, Salacas purva sešiem un Kauņatas depozīta diviem lietajiem sudraba stieniņiem, kuriem noplacināti un drusku paplatināti trīsstūrveida gali, šķērsgriezums segmentveida. Tikai viena stieniņa svars ir 105,25 g, triju — 194,60—230,16 g, pārējo 24 stieniņu svars 121,45—185,25 g. Pēc formas tie visi līdzīgi. Šādi stieniņi sastopami 12. gs. depozītā Kokneses pilskalnā (110. att.: 1), 12. gs. Kēdaiņu Grauzu 54. kapā³⁹³ un Viļņas depozītā.³⁹⁴ Tātad šī tipa stieniņi Baltijā pazīstami 12.—13. gs. To nav M. Stenbergera dotajos attēlos par

SUDRABA KALTIE STIENĪSI LATVIJAS DEPOZITOS (LIDZ 1200. G.)

Depozīta Nr.	Atraduma vieta	Lentveida aproces	Lentveida spirāl-aproces	Kalto stienīšu fragmenti	Kopā	Svars gramos	Datējums
60	Pudžas	1+1*	—	—	1+1*	97,25+x	ap 1000. g.
61	Gaiļi	—	—	1	1	24,12	ap 1000. g.
63	Rijnieki	1	15	4+x**	20+x**	99,4; 90,4—128,1; 1,7—57	11. gs. sākums
65	Salaspils	—	—	1	1	22,10	11. gs. pirmā puse
69	Lēdurga (pirmais depozīts)	—	3	—	3	96,3; 50,19; 49,70	11. gs.
71	Ipšas	1	—	3	4	44,33+3x	11. gs. otrā puse
72	Straumes	—	—	4	4	13,86; 8,81; 4,40; 18,70	11. gs. otrā puse
74	Klaukava	—	—	2	2	55,90; 3,10	11. gs. otrā puse
80	Ropji	—	8	—	8	?	11. gs.
84	Grumalti	1	—	—	1	26,30	11.—12. gs.
Kopā		4+1*	26	15+x**	45+1*+x**		

* — zināms pēc literatūras
 ** — vairāki kaltie stienīši zuduši

Gotlandes vikingu laiku depozītiem,³⁹⁵ G. Korzuhinas krievu depozītu atēlos (līdz 1240. g.),³⁹⁶ nav arī autoram zināmajos atradumos ar 13.—15. gs. monētām (Suntažu Briežu krogs un Lielgroti, Mētaguze,³⁹⁷ Mārtiņsala). 11.—14. gs. analizētajiem lietajiem sudraba stienīšiem zelta procents visiem apmēram līdzīgs — 0,14%—1,4%. Daudz atšķirīgāks ir sudraba un vara procents: agrākajiem, 11. gs. lietajiem, tāpat kā kaltajiem stienīšiem no Klaukavas un Rijnieku depozītiem, vara procents ir zemāks un sudraba procents attiecīgi augstāks, salīdzinot ar marķētajiem 13.—14. gs. stienīšiem. Analizētajiem Cēsu apkārtnes, Salacas purva un Kaunatas depozītu lietajiem stienīšiem ar noplacinātiem un nedaudz paplašinātiem trīsstūrveida galiem vara procents augstāks, turpretī sudraba procents attiecīgi zemāks nekā 11. gs. stienīšiem un aptuveni līdzīgs (reizēm, zemāks, reizēm augstāks) 13.—14. gs. stienīšu sastāvam. Tātad, pamatojoties arī uz ķīmisko analīžu datiem, Cēsu apkārtnes, Salacas purva un Kaunatas depozīti būtu atvedināmi uz 12. gs. vai uz laiku ap 1200. g.

Ķunču depozīta trīs lietie sudraba stienīši (viens no tiem pārlauts), kuru kopējais svars 74½ zolotņiki (= ap 317,8 g), vācu fašistiskās okupācijas gados no Daugavpils muzeja pazuduši, un par to svaru un formu sīkāku datu trūkst. Pamatojoties uz stienīšu kopējo svaru, var pieņemt, ka

Tabula

Attēls	Inventāra nr.
87. att.: 6	KPM 803
88. att.: 2	A 9651 : 2
20. att.; 90. att.: 7—10	A 8959 : 22, 21, 23—26, 28, 29, 31, 33—38, 41, 27, 30, 32, 39
91. att.: 1	DM I 795
92. att.: 6, 7, 8	CVVM 93094 : 5, 6; VII 822
93. att.: 14, 26—28	CVVM 58179, 58196 : 1, 2, 3
—	CVVM 93111 : 1—3; VVM 26143
95. att.: 2—3	CVVM 93105 : 2—3
100. att.	Valsts Ermitāžā Ļeņin- gradā
22. att.: 5;	A 8987 : 1
102. att.: 1—1 a	

stieniši būs bijuši nedaudz smagāki par 100 g un datējami ar 11.—12. gs. Tabulā (66.—69. lpp.) ietilpināti kā stienišveida, tā rombveida (Veišaru depozīts) lietie stieniši (kopā 82).

Rombveida sudraba stienītis, līdzīgs Čerņigovas tipa stienītim, ir Veišaru depozītā (117. att.). Tā garums 123 mm, platums vidū 37 mm, svars 204,39 g. Šajā depozītā bijuši vēl, liekas, trīs līdzīgi sudraba stieniši, kas nav saglabājušies un par kuriem sīkāku datu trūkst. Divi no tiem bijuši divas reizes smagāki.

Latvijas PSR Vēstures muzeja Numismātikas nodaļā glabājas rombveida sudraba stienītis ar iedobumiem virspusē: tā atraduma vieta nav zināma. Stienītis ienācis no bij. Finanšu ministrijas kolekcijas, tā garums 122 mm, platums vidū 38 mm, svars 199,20 g.

G. Korzuhina šādu stieniņu apgrozības laiku datē ar 12. gs. pēdējiem trim gadu desmitiem

un 13. gs. pirmo pusi.³⁹⁸ Līdzīgi tos datē N. Bauers.³⁹⁹ Arī pēc F. Medvedeva, Kijevas tipa sudraba stieniši nav agrāki par 12. gs. vidū.⁴⁰⁰ Šie stieniši izzūd pēc mongoļu iebrukuma Kijevā 1240. g. Daudzos Gotlandes vikingu laiku depozītos Čerņigovas un Kijevas tipa sudraba stieniņu nav, bet pēdējie ir vēlākā depozītā Lietuvā.⁴⁰¹ Pamatojoties uz šiem datiem, Veišaru sudraba stienītis datējams ar laiku ap 1200. g., lai gan depozīts var būt noguldīts tikpat labi 12. gs. otrajā, kā 13. gs. pirmajā pusē.

Kaltie sudraba stieniši. Ir zināmi 46 šādi stieniši desmit Latvijas 10.—12. gs. depozītos. Tie līdzīgi lentveida aprocēm vai lentveida spirālaprocēm. Bez tam depozītos ir 15 kalto stieniņu fragmenti. Piecos depozītos kaltie stieniši atrasti kopā ar monētām. Pēc jaunākās monētas tie datējami ar 11. gs. pirmo (Salaspils, Lēdurgas pirmais) un otro pusi (Ipšas, Straumes, Klaukava). Arī pārējo piecu depozītu kaltie sudraba stieniši vai to fragmenti (Pudžas, Gaiļi, Rijnieki, Ropji, Grumalti) ir tādi paši kā kopā ar 10.—11. gs. monētām atrastie, tāpēc attiecināmi galvenokārt uz 11. gs. Tomēr agrāk veiktā kaklariņķu, spirālaproču, noplacinātās stopasaktas, gredzenu analīze šo depozītu un to stieniņu hronoloģiju vēl precīzē: Pudžu un Gaiļu depozīti atvedināmi uz laiku ap 1000. g., Rijnieku — uz 11. gs. sākumu, Ropju — uz 11. gs. un Grumaltu — uz 11.—12. gs.

DEPOZĪTU NOGLABĀŠANAS IEMESLI

Par depoziņu noglabāšanas iemesliem ir dažādas domas. Vairāki autori šai sakarā min karus un līdz ar tiem draudošās briesmas, citi — reliģiskos jeb kulta, vēl citi — mantas uzkrāšanas motīvus. Bieži vien dažādie iemesli savijas. Daļai depoziņu noglabāšanas iemeslus var tikai minēt, bet ne pierādīt.

Visbiežāk depoziņus noslēpa briesmu gadījumos. Galvenokārt tā senos krievu depoziņus traktē padomju pētnieki G. Korzuhina¹ un B. Ribakovs,² Igaunijas PSR teritorijā noglabātos — E. Tenisons,³ Gotlandes depoziņus — B. Nermans⁴ un M. Stenbergers,⁵ savus uzskatus pamatojot ar rakstītiem avotiem un analogijām un ņemot talkā folkloru un etnogrāfiju. Šai sakarā tiek citēts bizantiešu autora Pseidomaurikija teiciens 6. gs. beigās par antiem, ka viņi ierokot zemē slepenās vietās visu, ko tikai iegūst.

Padomju numismāts V. Potins izšķir ekonomiskos, kultiskos un etnogrāfiskos monētu kompleksus, ietilpinādam tur ne tikai depoziņus, bet arī monētu savrupatradumus un monētu rotas, kā arī kritizēdam vācu, poļu u. c. numismātu uzskatus par monētu depoziņu glabāšanas iemesliem.⁶ Rietumeiropas zinātnieku uzskatus par depoziņu glabāšanas iemesliem sīki iztīrā Gotlandes vikingu laikmeta depoziņu pētnieks M. Stenbergers.⁷ Reliģiskie jeb kulta motīvi depoziņa ierakšanai bijuši dažādi: mantu noglabāja viņsaules vajadzībām, tāpat arī aizstājot kapu, ziedojot, lai kaujas iznākums būtu sekmiģs, izlūdzoties kaut ko u. tml. Dažreiz iemesli ir pavisam īpatnēji: Svarfāla sākā stāstīts, ka Torstens ieguva

zemi Islandē un sava jauniegūtā īpašuma stūros apraka pusmārkas sudraba.⁸

Latvijas depoziņu glabāšanas daudzus iemeslus var reducēt uz diviem galvenajiem, resp. visus depoziņus var iedalīt divās kategorijās: 1) *ekonomiskie depoziņi*, kas aptver briesmās noslēptās vērtības un arī t. s. mājas depoziņus jeb uzkrājumus, 2) *sakrālie jeb ziedojuma depoziņi*, kuru pamatā reliģiski jeb kulta motīvi.

Ekonomiskie depoziņi Latvijas teritorijā visos periodos ir visizplatītākie. Ķivutkalnā, kas ir l. g. t. p. m. ē. nocietināta dzīves vieta, izrakumos 80—92 cm dziļumā tika atsegts depoziņš, kura sastāvā trīs bronzas lietas: uzmavas cirvis un rotadata ar spirālgalvu atradās apmēram 80 cm dziļumā, bet aprocēs zem tiem — 85—92 cm dziļumā. Nekas neliecināja, ka, noslēpjot zemē šo depoziņu, būtu veikti kādi rituāli. Priekšmeti nav bijuši ugunī, tie ir veseli, cirvja uzmavā saglabājušās pat trūdējuša koka paliekas. Atraduma vietā nav bijusi ne celtne, ne kulta vieta. Depoziņš norakts zemē briesmu, iespējams, ienaidnieka uzbrukuma, laikā.⁹

Mežotnes pilskalna zemgaļu rotu depoziņš (11. att.) ierakts 9. gs. sākumā pie vaļņa sienas staba. Šajā pašā slānī atraktas vaļņa nocietinājuma drupas un zem tām apdeguši pieauguša un jaunekļa skeleti, šķēps, nedaudz tālāk divi bultu gali. Šie cīnītāji gājuši bojā, aizsargājot pili; degošā vaļņa siena uzkritusi tiem virsū, un mirušie apdega. Pilskalna vaļņa piekāvē zem deguma kārtas atrastais šī paša laika karolingu divasmeņu zobens ar ierakstu «ULFBERHT» varēja piederēt kādam no iebrucējiem. Uzbrukuma laikā tika ieraktas drānā ietītas saimes rotas: sieviešu spirālaprocēs, vīriešu stopasaktas, kā arī pakavsaktas, ko nēsāja kā vīrieši, tā arī sievietes.¹⁰

Līdzīgi noticis ar Ķentes apmetnes depoziņu, kura sastāvā divas bojātas manšetveida aprocēs un divas neizstrādātas lentveida aprocēs (68. att.). Šādas lietas noderēja rotkaļiem par izejmateriālu rotu gatavošanai. Tās glabājās acimredzot apmetnes rotkaļa dzīvojamā ēkā. Uzbrukuma laikā depoziņš, kas atradās šķirstiņā, droši vien tika noslēpts. Bet ugunsgrēks izpostīja apmetnes celtnes, laikam bojā gāja arī pats rotkalis, un viņa noguldījumu arheologa lāpsta atklāja tikai pēc 1150 gadiem. Raušu ciema 11. gs. kalēja depoziņš bija īpaši ielikts koka traukā un ierakts ārpus celtnes.

Kokneses pilskalna otrais depoziņš, kura sastāvā trīs sudraba lietie stieniši, 12. gs. bija ierušināts rotkaļa pavardā. Domājams, ka ar uzbrukumu pilskalnam saistīts arī Spārnu pilskalna sudraba stienišu depoziņš.

Mūkukalna divi latgaļu sievietēm raksturīgo rotu depoziņi ierakti samērā sekli starp akmeņiem, un rituālu paliekas to tuvumā nav vērojamas. Tie uzskatāmi par briesmās noslēptiem un ap 800. un 900. g. piederējuši Mūkukalna iedzīvotājiem. Fasetētais bronzas kaklariņķis ar noplacinātiem galiem ir sava laika mākslas šedevrs. Īpašniece to steigā ierakusi zemē starp akmeņiem. Arī tas, ka Mūkukalna pirmā depoziņa bronzas manšetveida aprocēs, tāpat kā Ķentes apmetnes manšetveida aprocēs, noglabātas zemē, ieliekot vienu otrā, norāda, ka to īpašnieki rīkojušies tā, lai ērtāk būtu noglabāt un līdz ar to vēlāk arī ērtāk izņemt.

Āsotes pilskalna 10. gs. sieviešu rotu depoziņš bija ierakts bedrītē zem

11. att. Mežotnes pilskalna rotu depoziāts (38. nr.) pēc atsegšanas, CVVM 64609: 1—7.

vaļņa uzbēruma melnā 10. slāņa virsmā. Uguns katastrofa pilskalnā nav saudzējusi sekli ierakto depoziātu — priekšmeti deguši, apkusuši, tos saēdusi patina. Zīmīgi, ka divas bronzas aproces, lai tās būtu ērtāk novietojamas un izņemamas, bija savienotas ar bronzas spirālgredzenu.

Jaunzemju tirgotāja sudraba monētu un aproču depoziāts nebojāts ap 1000. g. bija ierakts daļēji zem liela akmens, kas noderēja par labu orientieri. Ipašnieks laikam gājis bojā, nespējis savu mantu celt gaismā.

Mieriņu divi dzelzs lemeši pirms ierakšanas zemē bijuši iebīdīti viens otrā un gulēja pie veca satrudējuša ozola celma saknēm.

Nav šaubu, ka arī liela daļa no monētu depoziātiem ierakta zemē briesmu gadījumā. Par to liecina kaut vai tas, ka monētu depoziāti (Bulduru, Dandāles, Vaiņodes, Nāvessalas, Rīgas, Grobiņas tuvuma, Lēdurgas pirmais, Ipšu) atrasti māla traukos, ietīti audumā (Sāraji), tāšu vācēlē (Aizkraukles pilskalns). Daugmales pilskalna 11. gs. sudraba monētu depoziāts bija sakusis. Tas atsegts degumu bojātajā mītnu slānī un, bez šaubām, saistāms ar kādu no pilskalna daudzajām katastrofām.

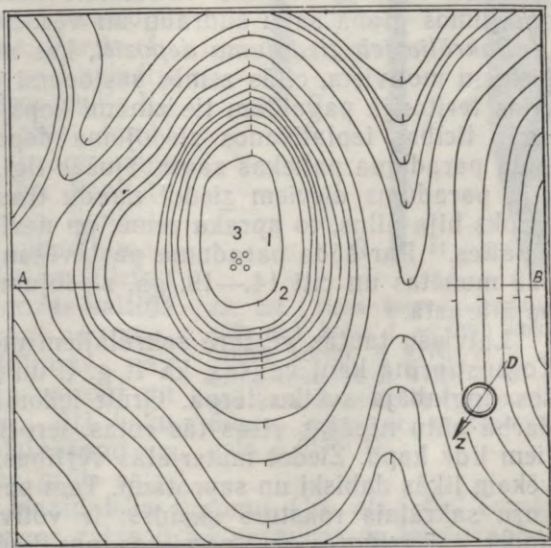
Sai pašai ekonomisko depoziātu kategorijai pieskaitāmi depoziāti, kuriem mantas uzkrājuma raksturs. Raksturīgs piemērs ir ap 1000. g. ieraktais Sauleskalna trešais depoziāts. Senlietas bija saliktas apaļā bedrē, kuras diametrs 45 cm. Pamatā, ap 80 cm dziļumā, nesaspiesti novietoti trīs dzelzs cirvji, no tiem atdalītas citas lietas: divi bronzas aproču sainīši, kas apsieti ar linu diegu, iemaukti, pātagkāts, deniņu riņķi, sviriņi, vilaine. Pašā augšā, apmēram 25 cm dziļumā, bija kaklariņķi, sasieti divos

saiškos ar auklu, pārējie brīvi. Vērojams, ka senlietas nav liktas steigā, kā tas būtu pēkšņu briesmu gadījumā, bet gan zināmā kārtībā, pašā apakšā vairākās kārtās pakļājot tās. Apkārt depozītam atradās septiņi nelieli laukakmeņi, lai vieglāk konstatētu ierakuma vietu. Sauleskalnā iegūti bez tam vēl divi 9. gs. depozīti un vairāki ar nākošiem gadsimtiem datējami atradumi, kuriem varētu būt depozītu raksturs. Tie visbiežāk bijuši zem lieliem akmeņiem, kur parasti ogļaina zeme. Vietā, kur atrasts sudrablietu depozīts, veidojās it kā ap 5 m garš un 2 m plats nepārtraukts mazu akmeņu (diametrā ap 20 cm) klāsts. Par dzelzs bultu galu depozīta atraduma apstākļiem ir ziņas, ka tie gulēja kopā vienā virzienā, pie kam bija manāmas vēl satrudējušo koka kātu paliekas. Iespējams, ka tie atklāts bultu maks ar tajā ievietotajām bultām.

Sauleskalna depozītiem nav funerāla rakstura: kaulu paliekas šeit nav konstatētas, senlietas nav ar nolūku bojātas vai dedzinātas. Sauleskalna tuvumā ir kapulauks «karakapi», kura inventārs sasaucas ar Sauleskalna atradumiem. Lai gan Sauleskalnā atrasts daudz rotu un ieroču, tas pilskalna nocietinājumu veidošanai nav izdevīgs, tam arī nav nocietinājuma pazīmju. Tas saprotams, jo tuvumā atrodas Braslavas pilskalns u. c. šī laika pilskalni. Pats Sauleskalns, kā liecina arī tradīcijas un

nostāsti, ir sena kulta vieta. Vēl šodien apkārtnes iedzīvotāji par Sauleskalnu runā kā par senu pulcēšanās, upura, soda vietu un mantu glabātavu. Noguldītāji varbūt bija Sauleskalna svētnieki un bagātnieki: kulta un pulcēšanās vietā tie apraka depozītus, ticot, ka tur tie būs lielākā drošībā. To glabāšanas un paša Sauleskalna īpatnības, kā arī tas, ka Sauleskalnā atrasti trīs droši depozīti un vairāki atradumi ar depozītu raksturu, apstiprina domu, ka Sauleskalnā kā senā kulta un pulcēšanās vietā, kur dzīvoja arī kulta vadītāji, 9.—12. gs. vērojami dažāda rakstura depozīti. Arī glabāšanas iemesli tiem bija dažādi.

Raksturīgs mantu noguldījums konstatēts Tērvetes pilskalnā. Te B laukuma 3. slāņā paliekās, tumšā, ogļēm un graudiem bagātā zemē, kas sajaukta vēlākā

12. att. Sauleskalna depozītu situācija: 1 — pirmais depozīts (4 sudraba rotas); 2 — otrais depozīts (20 dzelzs bultu gali); 3 — trešais depozīts (dažādas senlietas).

posmā, atraka citu citam līdzās trīs ādas jostu rituļus ar astoņām bagāti apkaltām jostām. Varbūt tie glabājušies kādreiz klēti un ap 1200. g. ugunsgrēka katastrofā nokļuvuši zemē starp graudiem. Līdzīgs ir Kābeles ciema 11. vai 12. gs. dzintara krājums. Liekas, ka šis kāda feodāļa uzkrājums glabājies celtnes pagrabā, kas nodegusi, tāpēc dzintars no virspuses apdedzis.

Šādi mājas jeb uzkrātās mantas depozīti varētu būt arī vēl citi. Tos vai nu noslēpa zemē, vai arī tie saglabājušies, celtnēm sadegot vai sabrūkot. Tomēr arī minētie depozīti saistīti ar nedrošību un pieskaitīti pie ekonomisko depozītu kategorijas. Ir zināmi rakstītie avoti par Skones iedzīvotājiem un lapiem, kuri mēdza uzkrāto mantu noslēpt zemē kā sava veida «krājkasē».¹¹ Latgalē līdzīgi mantas uzkrājumi glabāti zemē vēl 20. gs. sākumā.

Gandrīz visi rakstītie avoti par Latvijas teritoriju līdz 1200. g. apraksta sirojumus, karus un lielo nedrošību.¹² Lai gan šis ziņas jāuzņem kritiski, tomēr kari un cīņas pret svešzemju sirotājiem nevarētu būtu parādīti tik reljefi bez iemesla. To pašu liecina arheoloģiskais materiāls — lielais daudzums ieroču 1. g. t. un 2. g. t. sākuma kapulaukos, pilskalnu nocietinājumi un vairākkārtēja to nopostīšana, bieži ieroču depozīti. Arī Latviešu Indriķa hronikā vairākkārt minēts, ka vietējās ciltis briesmu gadījumos glabā savu sudrabu un vērtības mežos vai zemē.¹³

Sakrālie jeb ziedojuma depozīti, kas noguldīti aiz kultiskiem vai reliģiskiem motīviem, citās zemēs sastopami jau kopš akmens laikmeta. Latvijas teritorijā pagaidām tie zināmi kopš bronzas laikmeta. Līdz ar kristīgās ticības izplatīšanos ziedojuma depozīti visumā izbeidzas, lai gan šāda paraduma paliekas saglabājušās ilgi. Tā, agrākajā Suntažu pagastā bija paradums dieviem ziedot naudu traukā pie Baldiņu svētozola. Kad trauks bija pilns, to apraka zemē, un neviens nedrīkstēja šo naudu piesavināties.¹⁴ Par šāda paraduma pastāvēšanu varētu liecināt nesen atrastās 628 monētas un citi 14.—19. gs. ziedojumi Lībiešu upurālās Svētupes labajā krastā.¹⁵

Latviešu tautas vēsturē sakrālajiem motīviem ir visai nozīmīga vieta. To apstiprina kaut vai tas, ka 1. g. t. un 2. g. t. sākumā piederīgie mirušos apglabāja svētku tērpā. Grūti iedomāties, ka arī ikdienas dzīvē un darbā būtu nēsātas visas tās rotas, ieroči un darbarīki, ko deva mirušajiem līdz kapā. Ziedot materiālās vērtības, aprokot tās zemē, tā laika cilvēkam likās dabiski un saprotami. Tam par apstiprinājumu noder depozīti, kuru sakrālais raksturs skaidrs: ir votīvie jeb pateicības ziedojumi un upuri, lai izlūgtos vai pateiktos par kaut ko, un ir funerālie depozīti, kam sakars ar nāvi, miršanu. Bieži vien votīvos depozītus ir grūti atšķirt no funerālajiem.

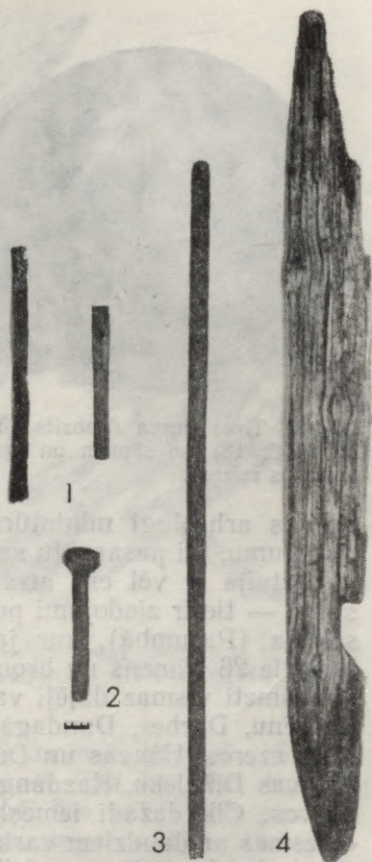
Ne vienmēr iespējams droši noteikt, ka depozīts ir sakrāls. Dažreiz izšķirīga ir tikai kāda detaļa. Tā, Kālēju bronzas kaujas cirvju un aproču depozīts (1300.—1100. g. p. m. ē.) atrasts viszemākajā apkārtnes vietā pie strauta, vienā līmenī ar tuvējo purvāju. Visas senlietas sedz brūngana purva patina. Lielākā cirvju daļa nav bijusi pat lietošanā. Depozīta raksturs un noglabāšanas vieta, kā arī līdzība ar Skandināvijas un Austrumprūsijas purvu ziedojumiem ļauj Kālēju depozītu traktēt kā sakrālo, lai

gan dažkārt to uzskata par kalēja noguldījumu.¹⁶ Jāpiebilst, ka abi uzskati viens otru neizslēdz.

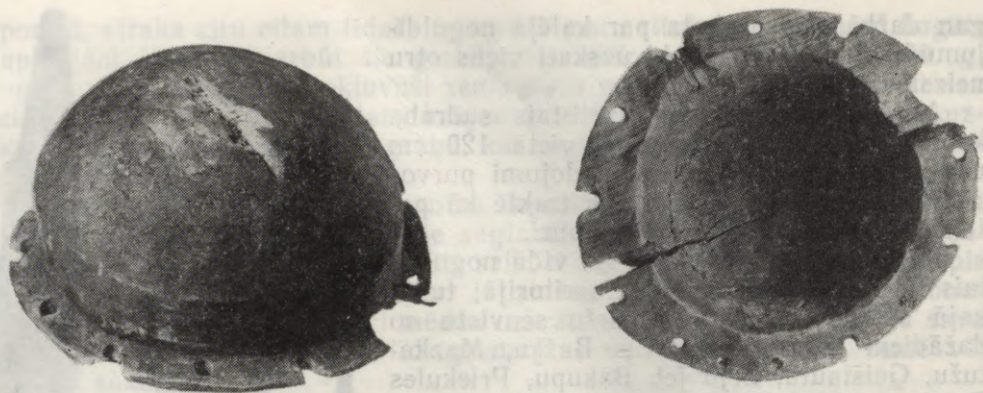
Arī Piltenes 5. gs. apzeltītais sudraba kaklariņķis atrasts purvainā vietā 120 cm dziļumā. Līdzīgi dārglietu ziedojumi purvos zināmi Skandināvijā, kur tos traktē kā pateicības ziedu vai izlūgšanas upuri.

Rucavas Tīras purvā 9. gs. vidū noguldītais depoziāts atrodas kuršu teritorijā; tuvākajā apkārtnē ir daudz kuršu senvietu no dažādiem laikiem: Rucavas Bašku, Mazkatužu, Ģeistautu, Leju jeb Bakupū, Priekules Drīviņu un bijušās Purmsātu muižas kapulauki, Impiltes un Apūles pilskalni. Atradumu vieta, senlietu raksturs un forma ļauj secināt, ka tas ir kuršu depoziāts. Vilnas apģērba daļas un ap depoziātu sadzītie mieti purva vidū vedina domāt, ka depoziāts noguldīts ziemā, kad purvs bija sasalis un sauss. Depoziāts saistāms ar sadursmēm, jo vairogā un umbonā ir seno cirtumu pēdas. Par kuršu cīņu 845. g. pret dāņu un 855. g. pret zviedru iebrucējiem stāsta Rimberta hronika.¹⁷ Kā liecina izrakumi, Impiltes un Apūles kuršu pilskalni piedzīvojuši vairākus uzbrukumus un sevišķi stipri nocietināti 9. gs. Senlietu noguldījums Tīras purvā nav kaps. Senlietu izvietojums te citāds nekā apbedījumos, trūkst kaulu, nav arī citu kapu lietām līdzīgu atradumu. Tādas senlietas kā bronzas kaltiņš izrotātā koka spalā un divi vairogi nav konstatēti nevienā kapā. Noguldījums nav ierakts arī briesmu gadījumā, jo vairogi un ieroči tādās reizēs nepieciešami. Arī koku nociršanu, notēšanu, galu apdedzināšanu un mietu sadzīšanu ap noguldījumu grūti saistīt ar noguldījuma drošību un ienaidnieka tuvumu (13. att.: 4). Tomēr depoziāta dzeramais rags un bronzas rotas it kā sasauca ar kuršu apbedīšanas un zieda tradīcijām. Ticamāk liekas, ka Tīras purva depoziāts ir turīga kurša pateicība par sekmīgu kauju vai arī, kas mazāk iespējams, atpirkšanās no nāves un nelaimēm.

Par kulta objektiem uzskatāmas abas 10.—11. gs. Valmieras Brendiķu purvā noglabātās laiviņas. Saglabājusies laiviņa meistarīgi izgredta, malas rotātas, laivas forma atbilst sava laika īstajām laivām. Lai gan nekādu sīkāku datu par Brendiķu purva laiviņām nav, par rotaļlietām tās nevar uzskatīt precīzā izstrādājuma un ornamenta dēļ. Arī tas, ka purvā atrastas kopā divas laiviņas, liek piešķirt tām kultisku nozīmi.

13. att. Tīras purva depoziāta (39. nr.) koki: 1 — lapu koka šķeltie kociņi, A 9170: 3; 2 — ozola rokturis, A 9170: 3; 3 — oša kāts, A 9170: 3; 4 — purva priedes miets ar apdedzinātu galu, A 9170: 17.

14. att. Tiras purva depozīts (39. nr.). Vairoga umbons no izdabta bērza māzerpuna (A 9170: 18) no sāniem un apakšas. Redzamas cirtuma pēdas (samazināts apmēram divarpus reizes).

Polijas arheologi miniatūrās laiņņas traktē kā zvejnieku un pārcēlāju ziedojumu, lai pasargātu savas īstās laivas no nelaimēm.¹⁸

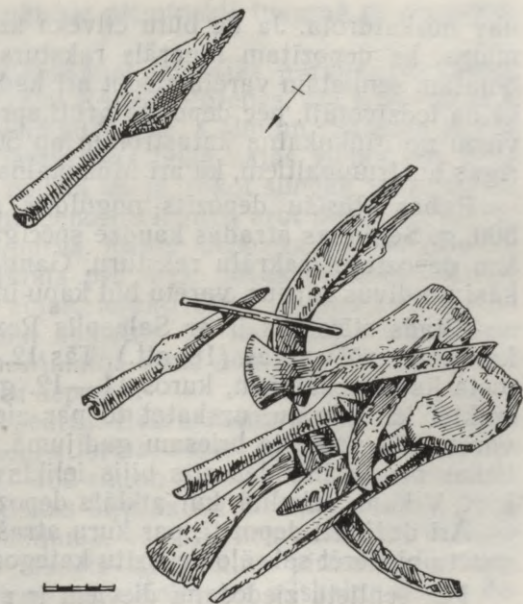
Latvijā ir vēl citi atradumi purvos un ūdeņos, kuriem sakrāls raksturs, — tie ir ziedojumi purva un ūdens dievībām. Tā, Daugavā pie Kēr-sēkliša (Parumbā), kur jau no seniem laikiem bija pārcelšanās vieta, atrastie 26 akmens un bronzas laikmeta priekšmeti, kā arī daudzie dzelzs priekšmeti vismaz daļēji varētu būt ziedojums. Atradumi zināmi Rušonu, Brocēnu, Durbes, Dundagas Videļu, Ēdoles Kaķu, Talsu Vilcumuižas un citos ezeros, Užavas un Durbes upēs, Alsungas Almāles, Durbes Rolavu, Ārlavas Dižnieku, Kazdangas Bāzēnu, Tāšu Stibu, Jaunsieksātes un citos purvos. Cik dažādi iemesli var būt atradumiem ūdeņos, liecina tautas dziesmas ar daudziem variantiem.¹⁹ Toties Krotas Brūveros atrastās 11.—12. gs. kuršu senlietas saistāmas ar ziedojumu svētavotā.²⁰

Sakrāls raksturs arī Ķivutkalna pirmajam depozītam (7.—6. gs. p. m. ē.). Tas atrasts īpatnējās 5×5 m lielās celtnes ugunsкура pelnos ar degušiem graudiem. Depozīts ierakts bedrītē varbūt koka iesaiņojumā, jo saglabājušās koksnes daļas. Izrakumu vadītājs to uzskata par upur-depozītu, kas atradies īpatnējā, ar māliem klātā kulta celtnē,²¹ kādas otras pilskalnā nav.

Senlietu ziedojums (50. att.) Ķentes pilskalna vaļņa nogāzē aiz ārējās sienas saistāms ar vareno zemes darbu uzsākšanu pilskalnā ap 500. g.²² Varbūt sirpis šajā gadījumā bija zemkopja darba un labklājības simbols, bet šķiļamakmeņi — aizsargs pret ugunsnelaimi koka nocietinājumos. Ar pilskalnu nocietinājumu, vārtu un celtnu būvi saistāmas divas dobās 7.—8. gs. aproces, kas atrastas katra atsevišķi Ķentes pilskalna dienvidu vaļņa celtniecības pamatos, kuršu aproce, kā arī cilvēku upuri Daugmales senpilsētas vārtu pamatos, zirgu un citu lopu galvaskausu ziedojumi Talsu, Aizkraukles un Daugmales pilskalnu un senpilsētu celtnu un pavardu pamatos.

Sakrāls raksturs ir abiem Kokumuižas depozītiem, kuru senlietas bijušas ugunī, daudzas ar nolūku iepriekš sabojātas. Abi depozīti ierakti pils-

kalna tuvumā purvainā vietā 5. gs. beigās (16. att.). Abiem virspusē bijuši šķīlamakmeņi, bet dzelzs un bronzas lietas zem tiem. Arī Vecmoku 6. gs. depozītā, kas atrasts Vecmoku jeb Skamaņu pilskalna tuvumā, daļa priekšmetu ar nolūku iepriekš bojāta, vienam šķēpam ir uguns patina. Par Kalnamuižas 5.—6. gs. depozīta atrašanās apstākļiem ziņas skopas, tas izrakts pie liela akmens Tērvetes pilskalna tuvumā. Ne kauli, ne ogles netika manīti. Vai lietas bijušas ugunī un vai tās bojātas — ziņu nav, bet pašas senlietas zudušas. Maz ticams, ka briesmās zemē ieraka vairogus un citus ieročus. Varbūt akmens bija kulta akmens, jo tādi labi zināmi Latvijā un kaimiņu zemēs. Arī Mūkukalna dzelzs lietu depozīts ierakts pilskalna pakājē ap 500. g.; kāti

15. att. Mūkukalna trešā depozīta (21. nr.) dzelzs lietu novietojums. CVVM 163184: 1000—1013.

no cirvjēm un šķēpiem izņemti un senlietas saliktas īpašā kārtībā (15. att.) uz speciāli sagatavota plašāka akmeņu krāvuma.²³ Visi šie pieci depozīti aprakti 5.—6. gs. un atrodas pilskalna tuvumā. Tie nevar būt paslēpti krājumi, jo daudzas senlietas ar nolūku bojātas, degušas. Depozītos pārsvarā ir ieroči un vīriešu inventārs. Tāpēc, lai gan depozītiem ir sakrāls raksturs, tie saistāmi arī ar daudzajām savstarpējām cīņām šai laikā, kad sairst tēva ģints iekārta un notiek bieži ārējie iebrukumi.

Kokumuižas pirmajā depozītā blakus Rietumlatvijas senlietu tipiem ir Austrumlatvijas senlietas, piemēram, kātcauruma cirvji, sirpis. Depozīts nevarētu būt no Austrumlatvijas atvests laupījums, jo tas ir ap 200 kg smags, tajā maz rotu, pie kam pēdējās (sevišķi aproces), tāpat pārsvarā esošie uzmaivas cirvji, ir vietējās cilmes. Tomēr, atceroties daudzus savstarpējos karus, jāpieņem, ka Kokumuižas pirmais depozīts ir vietējo zemgaļu pateicības ziedojums pēc uzvaras pār iebrucējiem no Austrumlatvijas. Trešajam pieņēmumam, ka noguldījums būtu abu grupu kopēja karagājiena rezultāts, nav pieturas punktu.

Liekas, ka aplūkotie 5.—6. gs. sakrālie depozīti daļēji votīva, daļēji funerāla rakstura: zemgaļu depozīti saistāmi ar vienā reizē daudzu mirušo, droši vien kaujā kritušo karotāju lietu sabojāšanu ārpus depozīta aprakšanas vietas, kā tas novērots šī paša laika līdzīgos atradumos Igaunijā.²⁴ Dažādība izskaidrojama ar to piederību pie ļaudīm, kam dažāds sociāls stāvoklis, dažāda nodarbošanās un kas dažreiz arī etniski atšķirīgi. Kokumuižas otrajā depozītā ir neapstrādāti kalcinēti kauli, kuru piederība

nav noskaidrota. Ja tie būtu cilvēka kauli, stingrāku pamatu gūtu pieņēmums, ka depozītam funerāls raksturs — pēc sekmīgas kaujas reizē ar bojātām senlietām varēja ziedot arī kādu gūstekni. Ar ko cīnījušies Mūkukalna iedzīvotāji, pēc depozīta grūti spriežams. Tas varētu būt saistāms ar vienu no Mūkukalna katastrofām ap 500. g. Ziedotās senlietas ir raksturīgas austrumbaltiem, kā arī Mūkukalna iedzīvotājiem.

Rubas Rūsīšu depozīts noguldīts zemgaļu kapulaukā (17. att.) ap 500. g. Senlietas atradās kaudzē spēcīga ugunsкура vietā. Tas viss piešķir šim depozītam sakrālu raksturu. Gandrīz visi priekšmeti, izņemot dzelzs kāsi un divus sārņus, varētu būt kapu inventārs.

Citāds stāvoklis ir ar Salaspils Reznu depozītu, kura sastāvā lībietes kakla un krūšu rotas (18. att.). Tās 12. gs. ierakstas vienā no bronzas laikmeta kapu uzkalniem, kuros 11.—12. gs. apbedīti lībieši. Šo depozītu var traktēt kā sakrālu, uzskatot to par ziedošanu, bet tikpat lielā mērā tas varētu būt noslēpts briesmu gadījumā. Par to liecina, pirmkārt, kriju paliekas pie rotām: depozīts bijis ielikts 15×15 cm lielā kriju vācelē. Otrkārt, V kapu uzkalnā, kur atklāts depozīts, lībiešu pēcapbedījumu nebija.²⁵

Arī daži citi depozīti, par kuru atrašanas apstākļiem zināms visai maz, varētu piederēt sakrālo depozītu kategorijai.

Par senlietu ziedošanu dieviem ir ziņas 13. gs. rakstītajos avotos. Tā, kuršu un zemgaļu kaimiņiem žemaišiem pirms iebrukuma Kursā 1259. g. viņu svētnieks, izpildot dažādas ceremonijas, pareģo panākumus un saka:

«Bet trešo daļu dieviem būs
Jums solīt, tad tie glabās jūs.
Ja dievi rādās labvēlīgi,
Tad tie jūs sargās uzticīgi.
Ir dievi vērti to, ka bez runas
Tiem zirgus, tāpat labas bruņas
Un krietnus vīrus ziedošanai,
Tos sātā liekot pēc parašam.»²⁶

Senlietu ziedošanas tiek minēti arī hronikas citās vietās.²⁷

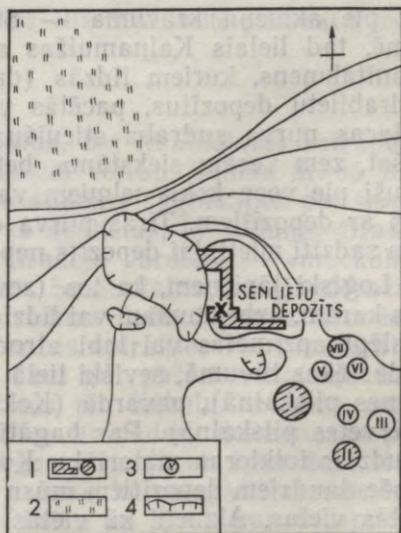
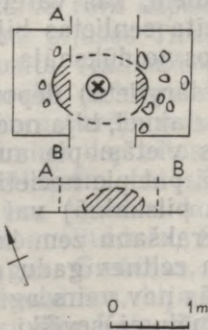
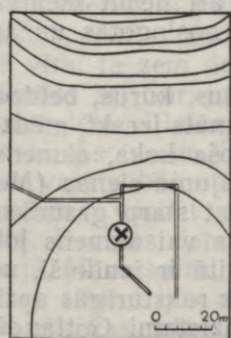
Mazvērtīgāka materiāla (dzelzs, akmens, kaula, bronzas, drēbes) senlietas biežāk ir sakrālo, bet monētas un dārglietas — ekonomisko depozītu sastāvdaļa.

Depozītu glabāšanas iemesli noteica glabāšanas vietas izvēli. Kā redzams kartē (skat. 124. att.), depozīti noglabāti visā Latvijā, galvenokārt tur, kur vairāk attiecīgā laika pieminekļu. Pavisam nav vai ir ļoti maz depozītu Kurzemes austrumu daļā, Zemgales ziemeļu daļā, Latgales rietumu daļā, kur mazāk šī laika pieminekļu, jo senatnē šie apgabali bija purvaini, mežaini un neauglīgi. Bez tam arheoloģiskie pieminekļi, īpaši Rietumlatgalē, izpētīti samērā vāji. Lai gan depozīti bieži vien atrasti nejauši un 17 depozīti nav droši, tomēr to izvietojums sniedz ieskatu par to izplatību un intensitāti. Salīdzinot depozītu izvietojumu ar attiecīgā laika kapulauku, dzīves vietu un savrupatradumu izvietojumu, izrādās, ka 73% depozītu atrasti dzīves vietās un kapulaukos vai to tuvumā. Apmēnēs, senpilsētās vai pilskalnos iegūti 28, kapulaukos četri, dzīves vietu un kapulauku tuvumā 47 depozīti. Apmēram 29 depozītiem, no tiem pie-

ciem apšaubāmiem, tā laika arheoloģiskie pieminekļi tuvumā nav zināmi, bet, iespējams, ka tiks atrasti.

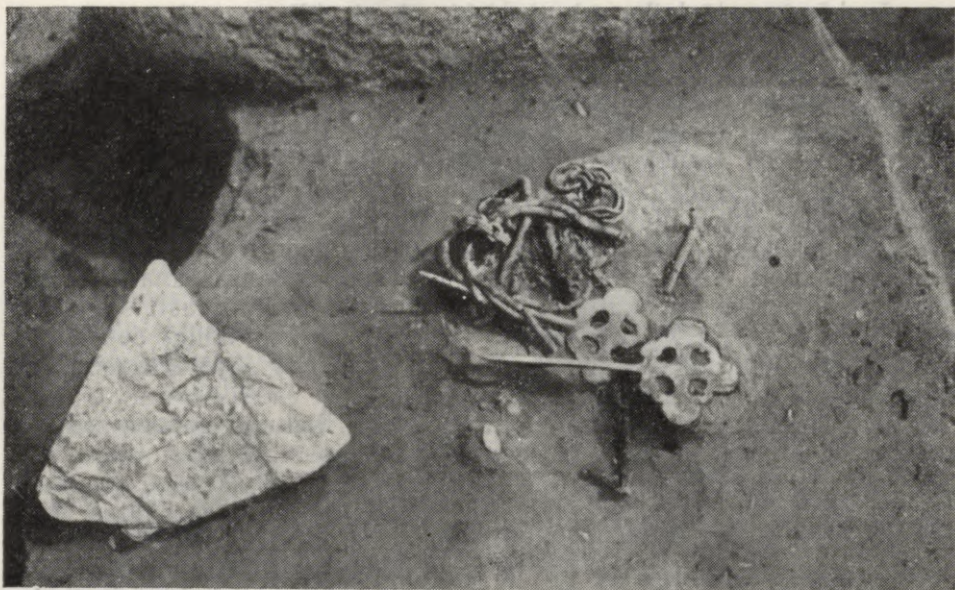
Desmit gadījumos depoziņu noglabāšanai izvēlējās purvus, purvainas vietas vai zemes. Sādās vietās atrasti Kalēju, Piltenes, abi Kokumuižas, Saulišu, Tiras purva (19. att.), Brendiķu purva, Celmiņu, Salacas purva un Ķaupu depoziņi. Iespējams, ka ierakšanas laikā šajās vietās nav bijis purvs. Tā, Saulišu depoziņš atrasts nelielā ielejā, rokot sūneklī linu mārkū, bet zeme te bijusi smilšaina. Celmiņu depoziņš iegūts, arot purvainu pļavu, bet Salacas depoziņš — darbojoties purvā. Ķaupu depoziņa atrašanas vietā kādreiz bijis diķis, un depoziņš atklāts pēc diķa nosusināšanas. Pārējie depoziņi, par kuriem saglabājušās ziņas, ierakti sausā, parasti smilšainā zemē. Tā tas ir ar visiem pilskalnu, apmetņu un kapulauku depoziņiem un vairākiem citiem noguldījumiem. Mālainā zemē noglabāti Kazzemnieku romiešu monētu un Gaiļu sudrablietu depoziņi.

Depoziņi ierakti dažāda lieluma bedrēs. Bedru lielumu noteica senlietu daudzums un apmēri. Dažāda ir bedru forma, tāpat arī bedru sienu stāvums. Depoziņu senlietas atrastas 7—150 cm no sākotnējās zemes virsmas. Apmēram tik dziļas vai drusku seklākas bijušas arī izraktās bedres. Pilskalnos depoziņi iegūti vēl lielākā dziļumā, jo virs tiem uzkrājies vēlāku gadsimtu mītnu slānis. Pavardos atsegts Ķivutkalna pirmais depoziņš, Raušu ciema trešais, Laukskolas pirmais un Kokneses pilskalna otrais depoziņš, bet spēcīga ugunsкура vietā kapulaukā — Rūsišu depoziņš. Ar uguni saskāries Asotes, Daugmales un Kokneses pilskalna pirmais depoziņš, kā arī Kābeļu ciema dzintara depoziņš. Pie pilskalna vaļņa nocietinājumiem atrasti Ķentes, Mežotnes un Asotes pilskalna depoziņi. Akmeņi novēroti Sauleskalna pirmā un trešā depoziņa tuvumā. Zem vai starp akmeņiem atradās trīs Mūkukalna, Kokneses pilskalna pirmais un Pērļukalna depoziņi,

16. att. Kokumuižas otrā depoziņa (apzīmēts ar x) situācija un izrakumu plāns. Tuvumā atklāts Kokumuižas pirmais depoziņš. Abi depoziņi ierakti pilskalna pakājē.

17. att. Rūsišu depoziņa (22. nr., apzīmēts ar x) situācijas plāns pētītajā lidzenajā kapulaukā. Ar romiešu cipariem apzīmēti kapu uzkalniņi. 1 — pētītie uzkalniņi; 2 — pļava; 3 — nepētītie uzkalniņi; 4 — bojājumi.

18. att. Reznu depoziņa (96. nr.) rotas (VI 133:23—26) pēc atsegšanas.

bet pie akmeņu krāvuma — Stiebru depoziņš. Ja šie akmeņi atradās zemē, tad lielais Kalnamuižas akmens, tāpat arī Gramzdas Jaunzemju granitakmens, kuriem līdzās (daļēji zem tiem) izraka dzelzs ieroču un sudrablietu depoziņus, pacēlās virs augsnes un bija labi redzami. Par Salacas purva sudraba stieniņu depoziņu teikts, ka tas atrasts, «purvu pošot, zem vecām siekstām», bet Audekinu, Ērgaļu un Mieriņu depoziņi bijuši pie vecu koku celmiem vai saknēm, kas varētu arī nebūt vienlaidīgi ar depoziņiem. Tīras purva depoziņa senlietas bija noslogotas un ap tām sadzīti mieti, lai depoziņš nepaceltos no dūksnāja.

Loģiski jāpieņem, ka tos (sevišķi dārglietu) depoziņus, kurus, beidzoties karam, uzbrukumam vai līdzīgai nelaiemei, bija nodomāts izrakt, mēdza noslēpt apzīmētās vai labi atrodamās vietās: pie augoša koka, akmens, kādas ēkas tuvumā, sevišķi lielā steigā pat pie nocietinājuma sienas (Mežotnes pilskalnā), pavardā (Kokneses pilskalnā) vai pat starp graudiem (Tērvetes pilskalnā). Par bagātību ierakšanu zem koka vai akmens ļoti daudz ir folkloras materiālu. Koki un celtnes gadu gaitā ir iznīkuši, un tāpēc daudziem depoziņiem mūsu dienās nav vairs agrāk raksturīgās apzīmētās vietas. Akmeņi kā vietas apzīmējumi sevišķi pazīstami Gotlandē, Igaunijā un citās zemēs. Ierokot senlietu depoziņus kā ziedojumus, nemēdza speciāli apzīmēt norakšanas vietu virs zemes.

No 108 Latvijas depoziņiem tikai apmēram par 21 ir ziņas, ka tie nav atrasti tieši zemē, bet gan kādā iesaiņojumā vai arī kopā ar keramiku, drēbes paliekām, tāsīm, krijām. Var apgalvot, ka gandrīz visi ekonomiskie

19. att. Tīras purvs no rietumiem. Depozīts (39. nr.) atrasts pie baltā dēļa, kas atrodas krastā.

depozīti bija noslēpti zemē kādā iesaiņojumā, bet iesaiņojums satrūdējis vai arī depozītu atradēji tam nav piegriezuši vērību. Vilnas drānā bija ietīts Mežotnes pilskalna rotu depozīts, jo audums saglabājies pie stopasaktas. Vilnas audumā bijušas Tīras purva senlietas, jo audums atradās kā virs, tā zem depozīta. Audumā (pēc atradēja vārdiem — «muckulī») atradās arī Sāraju arābu dirhemu depozīts. Sauleskalna trešajā depozītā konstatēta villaine, kuru varēja izmantot vismaz dažu depozīta lietu ietišanai. Asotes un Celmiņu depozītos ir bronzas spirālītes vai gredzentiņi, kas varētu būt no villainēm, bet sīkāku datu par pašām villainēm nav. Auduma, varbūt maisa, paliekas konstatētas pie Kābeļu dzintara depozīta. Deviņos depozītos (Bulduru, Dandāles, Vaiņodes, Kokumuižas pirmajā, Nāvessalas, Rīgas, Grobiņas, Lēdurgas pirmajā un Ipšu depozītā), starp tiem trijos apšaubāmos, bija māla trauki, kuros glabātas monētas vai sīkākas rotas. Arī abu Kokumuižas, Rūsīšu un Tīras purva depozītu dzeramajos ragos varēja ievietot sīkākas rotas, lai gan vairāk ticams, ka tiem bijusi sakrāla nozīme. Pie Ķivutkalna pirmā depozīta bronzas rotām saglabājušās koksnes paliekas. Ķentes apmetnes rotkaļa depozīts atradās nelielā koka šķirstiņā. Ap šķirstiņu atrastās, šķiet, ādas paliekas varēja būt šī šķirstiņa detaļas,²⁸ bet oglītes radušās, mītnēm sadegot. Raušu

DEPOZĪTU PIEDERĪBA UN VĒRTĪBA

Ja vietējo senlietu depoziāts atrasts dzīves vietā, kapulaukā vai arī to tuvumā, depoziātu pētnieki parasti to uzskata par vietējo iedzīvotāju īpašumu.¹ Uzskats par depoziātiem kā par ceļojošo tirgoņu — svešzemnieku īpašumu arī ir dzīvs: attiecībā uz monētu depoziātiem šo uzskatu pauž sīkstākie normāņu teorijas aizstāvji.²

Latvijas bronzas laikmeta četri depoziāti (Kalēju, abi Ķivutkalna un Kalnēju depoziāti), kā rāda senlietu analīze,³ pieder baltiem, turpretī Laveru depoziāts atrasts somugru teritorijā. Depoziātos pārstāvēti vīriešu ieroči un darbarīki, kā arī vīriešu un sievietes rotas. Ievērojot sociālekonomiskos apsvērumus, tāpat arī spriežot pēc senlietu daudzuma depoziātos, kā arī pēc to vērtības, jāsecina, ka depoziāti pieder tēva ģints iekārtas kopienām. Kalēju depoziātā ir septiņi kaujas cirvji un divas aprocas, un ir ziņas vēl par pieciem kara cirvjiem. Trīs vai vairāk senlietu ir pārējos bronzas laikmeta depoziātos. Vismazāk senlietu (uzmavas cirvis un šķēpa gals) ir Kalnēju depoziātā, kas varētu būt kādas kopienas vecākā apbruņojums. Tā kā Kalēju depoziāta cirvju lielākā daļa nav lietota, depoziāts saistāms ar kopienas kalēju vai pat tirgotāju. Tolaik bronzas priekšmetu vērtība bija ļoti liela un ievestais metāls dārgs, tāpēc bronzas lietu bija maz. Lietuvā no šī laika ir trīs vai četri,⁴ Igaunijā viens un Somijā septiņi⁵ depoziāti.

Latvijas teritorijā 1.—4. gs. notiek tēva ģints iekārtas sairums. No šī laika zināmi tikai romiešu monētu depoziāti.⁶ No 11 šādiem depoziātiem (6.—16. nr.) septiņi ir šaubīgi. Samērā drošajos

depozītos ir nedaudz monētu, tās galvenokārt bronzas; no Kažzemnieku depoziāta saglabājušies divi sudraba denāri, pārējās monētas zudušas, Daugavpils depoziāta 34, Priedkalnu depoziāta ap 50,⁷ Bornsmindes depoziāta septiņas monētas. Pēdējie trīs depoziāti noglabāti 4. gs. Drošie depoziāti atrasti igauņu, latgaļu un zemgaļu teritorijā.⁸ Romiešu monētu depoziātu, tāpat atsevišķu monētu un romiešu senlietu izvietojumus⁹ rāda, ka tās pazinušas visas ciltis. Tanī pašā laikā Lietuvā zināmi 13 romiešu monētu depoziāti,¹⁰ bet Igaunijā — viens.

Tā kā romiešu monētu depoziāti nav prāvi un attiecināmi galvenokārt uz 4. gs., tāpat arī ievērojot tā laika sociālekonomiskos apstākļus, jāsecina, ka depoziāti bija atsevišķu cilvēku, galvenokārt saimju vecāko un bagāto, īpašums. Tā laika amatnieki un tirgotāji, caur kuru rokām bija gājušas depoziātu monētas, tāpat pieskaitāmi pie augstākā slāņa. Atsevišķas monētas, kā spriežams pēc apbedījumiem Rucavas Mazkatužos, Medzes Kapsēdē un Rietumlietuvā, liktas kā vīriešu, tā arī sieviešu un pat bērnu kapos.

Pārejas periodā uz šķiru sabiedrību (5.—9. gs.) Latvijas teritorijā dominē nevis monētu, bet gan dzelzs ieroču, darbarīku, bronzas un sudraba rotu depoziāti. No šī laika 31 depoziāta, kuru vidū seši ir apšaubāmi, monētas ir tikai piecos (Nr. 16[?], 42[?], 43, 44[?], 46). Šaubīgajā Jaunzemju depoziāta ir 125 romiešu bronzas monētas, bet pārējos četros monētu depoziātos — sudraba dirhemi. 5.—9. gs. depoziāti izplatīti visā Latvijā (124. att.). Visvairāk to gar Kurzemes jūrmalu, Zemgales dienvidu daļā, Daugavas baseinā, Vidzemes vidienē un Latgales austrumu daļā, kur visvairāk šā laikmeta pieminekļi.¹¹ Lietuvā no šī paša laika zināmi kādi 14 depoziāti (ieskaitot apšaubāmos), Igaunijā — pāri par 20.

Latvijas 5.—9. gs. depoziāti (16.—46. nr.) diezgan vienmērīgi sadalīti pa gadsimtiem: uz 5.—6. gs. attiecināmi 11, tikpat daudz uz 7.—8. gs. un apmēram deviņi uz 9. gs. Bez sudrablietu depoziātiem ir dzelzs, bronzas, akmens, koka un citu materiālu noguldījumi. Pēdējo visvairāk atklāts zemgaļu teritorijā un gar Daugavu.

Etniski 5.—9. gs. depoziāti dalās šādi: kuršu teritorijā ir trīs, zemgaļu — astoņi, sēļu teritorijā — divi, latgaļu teritorijā — 14, lībiešu un igauņu teritorijā — četri depoziāti.¹² Šo depoziātu etnisko piederību nosaka ne tikai tas, ka tie atrasti etniski noteiktos pieminekļos vai to tuvumā, bet lielā mērā arī depoziātu senlietas, kas raksturīgas attiecīgajām etniskajām grupām. Tomēr dažū, it īpaši monētu, depoziātu etnisko piederību var arī apstrīdēt, pieņemot, ka tos noslēpis kāds svešzemju tirgotājs. Tas varētu attiekties uz Grobiņas 7. gs. beigu saktām ar zalkšu galvu galiem, kas raksturīgas kuršu vīriešiem, lai gan apzeltītās stopasaktas dzīvnieku ornamenti ar stikliņiem ir skandināvu meistara darbs. Šinī laikā Grobiņā, kā liecina apmetne un skandināvu kapulauki Smukumos, Porānos un Priedainē, dzīvo skandināvi.

5.—6. gs. sakrālie ieroču un rotu depoziāti (abi Kokumuižas, Kalnmuizas un Vecmoku), kā arī tā paša laika ieroču un darbarīku depoziāts Mūkukalnā, spriežot pēc depoziātu rakstura, senlietu daudzuma un noguldīšanas apstākļiem, piederējuši pēc sociālā stāvokļa un nodarbošanās dažādiem ļaudīm. Kokumuižas pirmajā depoziātā ir kalēja, zemnieka un kara-

vīra inventārs, tur ir kā vīriešu, tā sieviešu rotas un darbarīki. Līdzīgs raksturs Kokumuižas otrajam depozītam, kurā gan nav kalēja inventāra un maz zemkopības rīku, toties daudz šķēpu galu, šķīlamakmeņu un sprādzu (48.—49. att.). Abu depozītu etnisko un sociālo piederību iespējams postulēt, salīdzinot tos ar atradumiem puskilometru attāļajā zemgaļu kapulaukā Grīnertos,¹³ kurā vīriešu un sieviešu kapa inventārs sasauca ar Kokumuižas depozītu lietām. Jādomā, ka Grīnertos apbedītajiem bijis sakars ar Kokumuižas depozītiem, kas, tāpat kā senlietām bagātie zemgaļu Kalnamuižas un Vecmoku depozīti, piederējuši vairākām saimēm. Kalnamuižas depozīta 87 senlietas un to piederība labi noskaidrojama, salīdzinot tās ar Tērvetes Stūru tā paša laika kapu inventāru. Piemēram, 15. kapā, kas datējams ap 500. g., bija vairoga dzelzs umbons, uzmavas šķēpa gals, uzmavas cirvis, nazis, izkopts, sprādzes, divas bronzas aproces un četri spirālgredzeni. Tas ir raksturīgs zemgaļu zemkopja un savas zemes sargātāja inventārs. Kāpslis starp Kalnamuižas ieroču depozīta senlietām un pieši Rūsīšu depozītā norāda, ka karotāji bijuši arī jātnieki.

Mūkukalna trešajā depozītā ir vīriešu (cirvji, šķēpi) un sieviešu (sirpji) lietas, pie tam pieci šķēpu gali un pieci sirpji liecina, ka depozītu pilskalna pakājē ap 500. g. ierakusi pilskalna apdzīvotāju prāvāka grupa. Depozīta un pilskalna senlietas ir raksturīgas latgaļiem; tās gan daudz neatšķiras no šī paša laika sēļu lietām.

Ķentes pilskalna depozīts, kura sastāvā divi šķīlamakmeņi, dzelzs sirpis un smailis, saistāms ar pilskalna iedzīvotāju ziedojumu, uzsākot varenā vaļņa būvi. Lai vaļņa koka nocietinājumi nedegtu un lai zemkopja darbs būtu netraucēts un veiksmīgs — tā bija visa kolektīva vēlme, kuru atspoguļo depozīts ar vīriešu (šķīlamakmeņi) un sieviešu (sirpis) lietām.

Rūsīšu kapulauka depozīts, kas noguldīts ugunsкура vietā un kura sastāvā 33 senlietas (52. att.), tāpat saistāms ar vairāku cilvēku grupu. To liecina ne tikai vīriešu un sieviešu inventārs depozītā, bet arī dažu lietu skaits, piemēram, piecas aproces, pieci naži. Nevienā šī laika zemgaļu kapā nav tik daudz vienādu lietu. Uz ziemeļaustrumiem no depozīta tika atsegts 7. kaps, bet depozīta tuvumā vairāki savrupatradumi no izpostītajiem skeletkapiem, kas, tāpat kā depozīts, attiecināmi uz 1. g. t. vidu.¹⁴ Daudzas lietas (bronzas stopasaktas, trīsšķautņu aproces, spirālgredzeni, dzelzs adatas ar konusveida galvu, izkaptis, kapļi, uzmavas šķēpu gali, naži) analogas depozīta lietām. Rūsīšu depozīts saistāms ar šiem kapiem un uzskatāms par zemgaļu ziedojumu ar funerālu raksturu.

Tiras purva depozīts (10., 13., 14., 19., 30.—33., 71. att.) ir bagāta kurša pateicība par sekmīgu kauju vai arī atpirkšanās no nāves un nelaimēm.¹⁵

Tā kā 5. gs. Piltenes apzeltītais sudraba kaklariņķis (44. att.) atrasts purvainā zemē 120 cm dziļumā lībiešu teritorijā vai lībiešu un kuršu robežzonā, tas acīmredzot bijis bagāta lībieša ziedojums purva dievībai. Kaklariņķu ziedojumiem purvos analogijas sastopamas skandināvu zemēs.

Pārējie 5.—9. gs. depozīti ar lielāku vai mazāku varbūtību pieskaitāmi pie ekonomisko depozītu kategorijas. Tos noguldījuši vietējie bagātnieki vai bagātas saimes. Lielu grupu sastāda sudrablietu depozīti (Lejaslepju, Ķīšukalna, Podžu, Lejaslūdu, Ikšķiles apkārtnes, Dumpju, Mūrnieku,

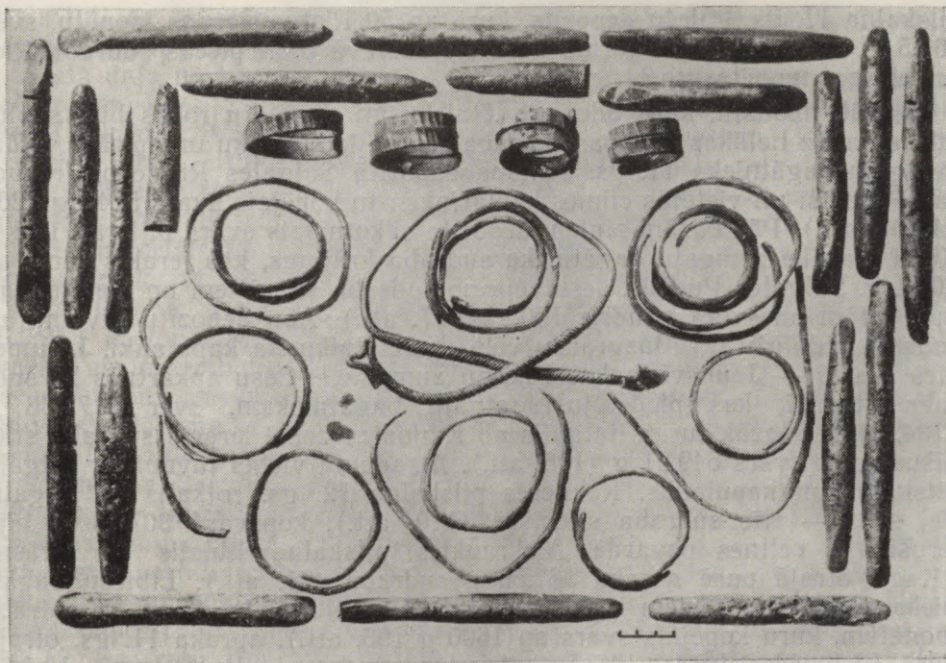
Saulišu, Baltinavas, Sauleskalna pirmais depoziāts), kuru sastāvā galvenokārt vietējo tipu kaklariņķi. Vienīgi Dumpju un Sauleskalna pirmajā depoziāta bez sudraba kaklariņķiem bija arī stopasaktas. Germāņiem, ķeltiem, slāviem un citām tautām dārgie sudraba vai zelta kaklariņķi bija dižciltības pazīme. Latvijas 5.—9. gs. kapos atrastie sudraba un apzeltītie kaklariņķi vai stopasaktas (šīs rotas raksturīgas arī depoziātiem) bija galvenokārt vīriešu rota. Šajos kapos bez tam vēl daudz citu labi darinātu lietu. Ruca-vas Ģeistautu 2. kapā 6. gs. mirušā personiskās dārglietas bija ieliktas pat speciālā šķirstiņā. Dārglietu īpašnieki bija karavadoņi, vecākie, svētnieki un citi nākamie feodāļi, kuri kopš 5. gs. greznojās ar sudraba un pat zelta vai apzeltītām rotām un dzīvoja kopā ar savām karadraudzēm parasti pilskalnās. Sudraba kaklariņķu un stopasaktu depoziāti atrasti latgaļu un sēļu (Mišķiņevas, Lejaslepiju, Kīšukalna, Lejaslūdu, Ikšķiles apkārtnes, Baltinavas, Sauleskalna, Mūrnieku, Saulišu depoziāts), zemgaļu (Podžu, Dumpju), kuršu (Grobiņas), libiešu un igauņu (Piltenes, Uņģenu) teritorijā.

Bez dārglietu depoziātiem sastopami mazvērtīgāki vietējo bronzas un dzelzs lietu depoziāti. Tā, Ķentes apmetnes 8. gs. bronzas lietu depoziāts ar divām pusgatavām lentveida aprocēm un divām bojātām manšetaPROCēm (68. att.) piederējis latgaļu rotkalim. Zemgaļu rotkaļa depoziāts ar 6. gs. gatavām un pusgatavām rotām zināms Lietuvā — Migoņos pie Pasvales.¹⁶ Zemgaļu saimei, kas dzīvojusi Mežotnes pilskalnā, piederēja 9. gs. sākumā pie nocietinājuma sienas ieraktais vīriešu un sieviešu bronzas rotu depoziāts (11., 70. att.). Latgaļu meitenes kādā nedrošības brīdī noglabāja savā dzīves vietā — Mūkukalna pilskalnā — bronzas rotas: ap 800. g. — kaklariņķi (69. att.) un ap 900. g. — divas manšetaPROCes, iemaucot tās vienu otrā (75. att.). Citu, mums nezināmu apsvērumu dēļ kāds latgaļu karotājs 9. gs. Sauleskalnā ieracis savu bultu maku ar 20 bultām (73. att.).

Kaut arī ap 900. g. noraktajā Uņģenu depoziāta ar dirhemiem un divām sudraba spirālēm (76. att.) svešzemju lietas, tas, šķiet, piederējis vietējam tirgotājam. Uņģenu tipa sudraba spirāles izplatītas no Skandināvijas līdz Urāliem un noderēja par maksāšanas līdzekli.¹⁷ Uņģenu depoziāta vienas aPROCes svars tāds, kāds raksturīgs vēlākiem sudraba stieņiem, proti, 101,49 g, otras — 306,30 g.

Uz agro feodālismu (10.—12. gs.) attiecināmi 62 depoziāti, no kuriem pieci apšaubāmi. Depoziātu ir divas reizes vairāk nekā iepriekšējā periodā. Dominē ekonomiskie, sevišķi monētu un sudraba stieņišu depoziāti, pēdējie sastāda $\frac{2}{3}$ no visiem krājumiem. Arī depoziātu sudraba svars gandrīz trīs reizes lielāks nekā iepriekšējā periodā. Depoziāti diezgan vienmērīgi sadalīti pa gadsimtiem: 11 — attiecināmi uz 10. gs., pieci uz laiku ap 1000. g., 21 — uz 11. gs., seši — uz laiku ap 1100. g., deviņi — uz 12. gs., četri — uz laiku ap 1200. g., seši — uz 10.—12. gs.

Kā rāda karte (124. att.), 10.—12. gs. depoziāti (47.—108. nr.) izplatīti visā Latvijā un etniskā ziņā sadalās šādi: kuršu teritorijā — deviņi, zemgaļu — astoņi, sēļu — viens, latgaļu — 24, libiešu un igauņu teritorijā — 20 depoziāti. Šo depoziātu etnisko piederību nosaka galvenokārt tas, ar kādu etniski zināmu pieminekli vai teritoriju depoziāts saistāms. Monētu un stieņišu depoziātiem etniskā piederība nav izteikta, jo vienmēr pastāv varbū-

20. att. Rijnieku sudrablietu depoziņa (63. nr.) daļa, kuru ieguvis muzejs, A 8959: 1—41.

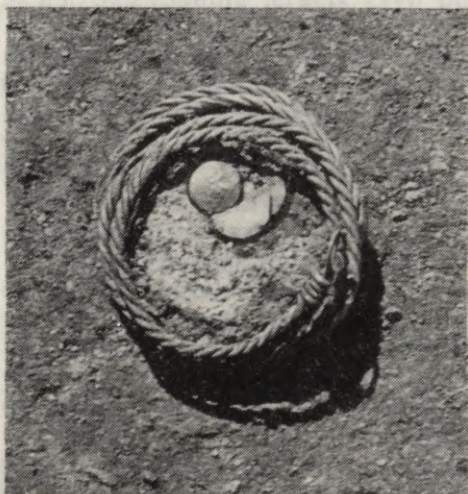
tība, ka senvietas tuvumā tos noslēpis svešzemju tirgotājs — skandināvs, krievs vai arī kāds no vietējiem, bet citai etniskai grupai piederīgiem tirgotājiem. Daži depoziņi, kas atrasti etniski jauktajos pieminekļos, var piederēt arī etniskajam mazākumam. Tā, Daugmalē bez pamatiedzīvotājiem lībiešiem bija zemgaļi, Rīgā bez lībiešiem mīta kurši, zemgaļi un sēļi, Aizkrauklē — lībieši un latgaļi, bet Koknesē kopā ar latgaļiem — sēļi un krievi.

10.—12. gs. depoziņi ir atsevišķu feodāļu, zemnieku, tirgotāju vai amatnieku īpašums. No Latvijas 18 monētu depoziņiem¹⁸ tikai piecu depoziņu (Nāvēssalas, Rīgas, Eversmuižas, Jaunmoku, Austrumlatvijas) svars pārsniedz puskilogramu. Smagākais no tiem ir 11. gs. sākumā ieraktais Eversmuižas depoziņš, kurā vismaz 1104 arābu un Rietumeiropas monētas. Tas atrasts latgaļu pilskalna un kapulauka tiešā tuvumā. Nāvēssalas depoziņš, kurā vismaz 311 sudraba dirhemu un piecas romiešu bronzas monētas (77.—78. att.), noguldīts 10. gs. pirmajā pusē apmetnes un kapulauka tiešā tuvumā un piederējis bagātam zemgalim.¹⁹

Monētu depoziņi Latvijas teritorijā visumā nav prāvi un piederējuši bagātņiem un tirgotājiem, bet sīkākie varēja būt turīgu zemnieku un amatnieku īpašums. Tā, lībiešu 10. gs. depoziņā Dundagas Kaņkumos bija 40 dirhemi, kuru kopējais svars 110,63 g, zemgaļu depoziņš no Staļģenes, kurā 16 Rietumeiropas 10.—11. gs. denāru, sver 21,94 g, Daugmales

pilskalna 11. gs. lībiešu depoziāts, kurā ap 50 Rietumeiropas monētu, sver 66,15 g, bet Laukskolas pirmā depoziāta sastāvā tikai piecas sudraba Rietumeiropas monētas no 11. gs.

Bagāto feodāļu, karavadoņu, svētnieku un tirgotāju rokās bija saplūdušas daudz lielākas vērtības sudraba stieņu, kaklariņķu un spirāļu veidā. Zemgaļu bagātnieka 11. gs. sākuma depoziātā Salgales Rijniekos ir sudraba stieniši un vietējās cilmes kaklariņķis; to kopējais svars 5749 g (20., 24., 90. att.). Pēc dažām ziņām, depoziāta sākotnējais svars bijis ap 11 kg. Kāda mazāka zemgaļu bagātnieka sudraba krājums, kas ierakts zemē ap 1000. g. Salgales Pudžās, sastāvēja no sudraba stienišiem un vietējās cilmes rotām un svēra gandrīz 1900 g (87. att.). Abu depoziātu tuvumā atrodas Lieldālūžu un Mazgraužu vēlā dzelzs laikmeta kapulauki, Lielupes otrā krastā — Jaunsvirlaukas Pūcēnu apmetne.²⁰ Cēsu apkārtnes 20 sudraba stieniši, kas piederējuši latgaļu bagātņiekam, sver 3172,36 g (104. att.). Mazāk turīgs latgalis no Kaunatas zemē ieracis sudraba stienišus, kuru svars 549,91 g (106. att.). Atradumu vietas tuvumā ir latgaļu pilskalns un kapulauks. Kokneses pilskalna 12. gs. rotkalis — latgalis vai sēlis — trīs sudraba stienišus (110. att.), kopsvarā 307,05 g, bija ierušinājis celtnes pavadā. Aizkraukles pilskalna lībietis pie krāsns 11. gs. otrajā pusē noraka 337,55 g sudraba (21. att.). Lībiešu bagātņieks no svešām zemēm iegūtās sudraba un zelta lietas kopā ar sudraba monētām, kuru kopējais svars ap 1600 g (93. att.), apraka 11. gs. otrajā pusē Lielvārdes Ipšās, lībiešu pilskalna un kapulauka tuvumā. Vairāk nekā kilogramu smago sudrablietu un monētu depoziātu 10. gs. ieraka kuršu bagātņieks Medzes Kuškos (79. att.), un 766 g smago stienišu depoziātu cits kuršu bagātņieks 11. gs. noglabāja Skrundas Ropjos (100. att.).

21. att. Aizkraukles pilskalna sudrablietu depoziāts (76. nr.) pēc atsegšanas, A 12300: 1—191.

Bez šiem bagāto feodāļu depoziātiem ir tādi, kuri piederēja brīvajiem zemniekiem vai to saimes locekļiem, kas nebūt nebija bagāti. 10. gs. savas bronzas rotas (80. att.) Asotes pilskalnā ieraka turpat dzīvojošā latgaļu meitene. Laukskolas pirmais depoziāts ar piecām monētām un otrs depoziāts ar dažām bronzas un dzelzs lietām koka šķirstiņā tāpat neizceļas ar savu vērtību. Iedzīvotāji pat savus dzelzs darbarīkus (lemešus, izkaptis, cirvjus, kapļus) dažreiz bija spiesti ierakt zemē. Tā to darīja latgaļu zemnieki Blomes Pērļukalnā (111. att.), Balvu Audekinos (116. att.), Bordovas ciemā (113. att.) un Jaungulbenes Mieriņos (123. att.). Toties Tērvetes pilskalnā starp celtņu drupām un graudiem zemē saglabājušies

trīs rituļi ar astoņām grezni apkaltām ādas jostām bija kāda Tērvetes bajāra vai pat paša valdnieka mantu krājums (118. att.).

Liela daļa no bronzas un sudraba stieniņiem un monētām nonāca rotkaļu rokās. 10.—12. gs. bronzas stieniņu krājumi no Jaunjelgavas apkārtnes (119. att.), Ventspils apkārtnes (120. att.), Stiebriem (121. att.) un Ērgaļiem (122. att.) ir sēļu, kuršu, lībiešu un latgaļu rotkaļu izejmateriāls, jo līdzīgu stieniņu nocirtumi atrasti rotkaļu darbnīcās pilskalnos un apmetnēs. Arī divas vara plāksnes Raušu trešajā depoziņā (112. att.) bija izejmateriāls 12. gs. lībiešu rotkalim. Toties Raušu ciema otrais depoziņs ir tipisks 11. gs. lībiešu kalēja noguldījums (99. att.).

Ap 1000. g. zemē noglabātajā Sauleskalna trešajā depoziņā (85.—86. att.) ir gan vīriešu, gan sieviešu rotas, zirglietas un ieroči, tirgotāja svariņi un importlietas (deniņu gredzeni, alvas stieniņi), latgaļu rotkaļu darinājumi un sieviešu izstrādājumi (villaine, keramika). Daudz depoziņā tādu izstrādājumu kā kaklariņķu un spirālgredzenu. Iespējams, ka noguldījums ir Sauleskalnā dzīvojošo latgaļu kulta kalpu īpašums.

Valmieras Brendiķu purva divas izgredtas miniatūrās koka laiviņas (89. att.) ir latgaļu zvejnieku un laivinieku ziedojs ap 1000. g., bet Gaviezes Ķaupu bronzas rotu depoziņs (108. att.), kas atrasts nosusinātā dīķa vietā, varbūt bijis 12. gs. kuršu ziedojs, kādi nav reti Kurzemes ūdeņos un purvos. Purvainā pļavā atrastais Turlavas Celmiņu kuršu 11. gs. depoziņs ar vīriešu un sieviešu lietām (101. att.) un lībiešu meiteņu 12. gs. rotu depoziņs, kas ierakts bronzas laikmeta kapu uzkalnā Salaspils Reznēs (18. att.), jāuzskata par kādas ģimenes un atsevišķas personas īpašumu.

Latvijas depoziņu materiālo vērtību grūti aprēķināt, jo trūkst vietējo salīdzināmo datu. Runājot par bronzas laikmeta bronzas lietu depoziņu vērtību, jāatceras, ka Latvijā iegūti vairāki tūkstoši bronzas laikmeta senlietu, no kurām tikai ap 130 ir darinātas no bronzas. Ievestā bronza, kura jau 2. g. t. p. m. ē. vidū apstrādāta uz vietas, bija rets metāls un bronzas izstrādājumi ļoti dārgi.

Romiešu monētu depoziņi Latvijā teritorijā (no 2. gs. beigām līdz 5. gs. sākumam) daļēji pildīja naudas funkcijas, daļēji, tāpat kā bij. Austrumprūsijā,²¹ bija izejmateriāls bronzas rotu darināšanai. Mūsu rīcībā ir dati, ko par romiešu monētām varēja nopirkt Romā un tās provincēs, taču uz Baltiju tie nav attiecināmi, jo šeit romiešu monētām cita loma un cita vērtība. Tomēr jāatzīmē, ka, pēc Plīnija Vecākā ziņām, no dzintara darinātā figūriņa bijusi dārgāka par cilvēku.²²

Vairāk pieturas punktu depoziņu vērtības noteikšanai ir no 1. g. t. otrās puses un 2. g. t. pirmajiem gadsimtiem. Tā, franku valsts laikā viens zobens bija līdzvērtīgs deviņu govju cenai, bet pilns jātnieka apbruņojums maksāja tikpat, cik 45 govis vai 15 zirgi.²³ Pēc franku «Ripuāriešu Likuma» (*Lex Ripuaria*) datiem, 7. gs. bruņu cepure maksāja tikpat, cik sešas govis, bruņas — cik 12 govis, zobens ar maksti — cik septiņas govis, kāju bruņas — cik sešas govis, kaujas zirgs — cik 12 govju, šķēps un vairogs — cik divas govis. Salīdzinājumam der atcerēties, ka Koku-muižas pirmajā depoziņā bija vairāki zobeni un ap 600 šķēpu galu, bet Kalnamuižas depoziņā viens zobens, 10 vairogu umboni un 54 šķēpu gali.

Ir ziņas, ka Piereinā 9. gs. 30 modiji (1 modijs = apmēram 60 litru) sāls maksāja apmēram vienu solidu, t. i., $\frac{1}{10}$ zirga vai $\frac{1}{5}$ vēšs,²⁴ respektīvi, zirgs maksāja ap 18 000 litru, bet vēsis — ap 9 000 litru sāls.

Pēc arāba Ibn Rostes ziņām, Volgas bulgāriem 2,5 sudraba dirhemi 10. gs. pirmajā pusē bija ekvivalents vienai caunādei.²⁵ Par Sāraju 9. gs. otrās puses depozīta 27 veseliem un 30 griežtiem (puses, trīsceturtdaļas vai fragmenti) dirhemiem, kuru kopējais svars ap 117 g, pie Volgas bulgāriem tātad varēja nopirkt 16—18 caunādas, bet par Nāvessalas 10. gs. pirmās puses depozīta 311 dirhemiem (64 veseli un 247 fragmentāri, galvenokārt puses), kuru svars pārsniedza puskilogramu, — ap 75 caunādas. Vēl lētākas tās bija Krievzemē. Daži aprēķini rāda, ka 11.—12. gs. latviešu cauna maksāja divus dirhemus, bet vāvere pielīdzināta dirhema pusei. Pēc arābu ceļotāja Garnati ziņām, kas bijis Rjazaņas zemē 12. gs., tur par vienu dirhemu pirka 18 vāverādiņas, bet, pēc Novgorodas 420. tāšu vēstules ziņām, aprēķināms, ka 13. gs. bebrāda tur maksājusi ap 13 g sudraba.²⁶

Pēc arābu tirgotāja Ibn Fadlana ziņām, uz Eiropu importētās slāvu sieviešu iemīlotās zaļās stikla krelles maksāja vienu dirhemu gabalā.²⁷ Tātad par 9. gs. otrās puses Sāraju depozīta dirhemiem varēja nopirkt kādas 36 stikla krelles, bet par Nāvessalas 10. gs. pirmās puses depozīta dirhemiem — ap 190 kreļļu.

Pēc Ibn Hordadbeha ziņām, 9. gs. visdārgākie — turku — vergi vidēji maksāja 300 dirhemu, bet tā bija paaugstināta vergu cena.²⁸ Kalpa vai verga vidējā cena Krievzemē bija ap 256 g sudraba.²⁹ Par Nāvessalas depozīta dirhemiem, pamatojoties uz B. Romanova datiem, Krievzemē varētu nopirkt divus vergus, bet, balstoties uz Ibn Hordadbeha datiem, tā tomēr nepietiktu vislabākā — turku — verga iegādei.

Zinot, ka krievu naudas grivnas vērtība bija 51,19 g sudraba un pamatojoties uz krievu rakstītajiem avotiem, aprēķināms, ka 11.—12. gs. Krievzemē kumeļš maksāja ap 102 g sudraba, ķēve — ap 61 g, vēsis — ap 51 g, govš — ap 44 g un auns vai sivēns — ap 2,5 g sudraba.³⁰ Ja šie aprēķini pareizi, tad par 5749 g smago Salgales Rijnieku 11. gs. sākuma sudraba krājumu Krievzemē varēja nopirkt 56 zirgus vai 141 govus, vai 2246 aunsus, vai arī tikpat sivēnus.

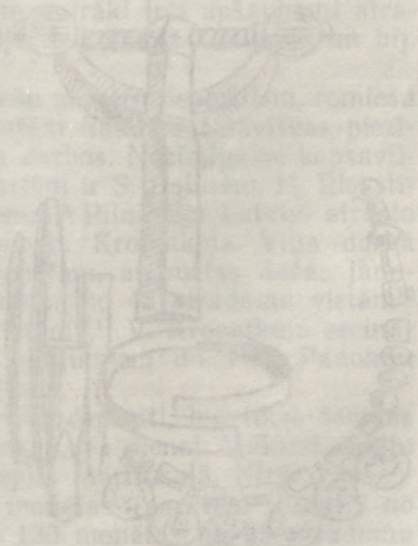
Saskaņā ar «Krievu Tiesu» un Novgorodas 12. gs. miera līgumu aprēķināms, ka 11. un 12. gs. par tirgotāja nogalināšanu bija jāmaksā soda nauda ap 2 kg sudraba, bet par kņaza karadraudzes locekļa nogalināšanu — ap 4 kg sudraba.³¹

Gotlandes zemes tiesību noteikumā paredzēts, ka guda nonāvēšana sodāma ar trim zelta markām, kas līdzinās 24 sudraba markām (skandināvu sudraba markas svars ap 204 g), turpretī neguda nogalināšana — ar 10 sudraba markām. Par guda nonāvēšanu tādejādi bija jāmaksā pāri par 4800 g sudraba, bet par neguda — ap 2000 g sudraba, respektīvi, gotlandieši savu dzīvību vērtēja turpat 2,5 reizes dārgāk.

Vēl pāris piemēru salīdzinājumam. Apspiežot 1212. g. Autines latgaļu un lībiešu sacelšanos un ieņemot Dabreļa pili, bīskaps Alberts pieprasīja no visa novada 100 ozeringus jeb 10 kg sudraba, kas, kā norāda hronists,

bija mērena summa sudraba.³² 1214. g. ziemā Beverīnas valdnieka Tāli-
valža dēli no igauņiem ieguva trīs Livonijas talentus lielu kara laupī-
jumu,³³ t. i., 20,4 kg sudraba. Jau nākamajā gadā igauņi iebruka Beve-
rīnā, sagūstīja Tālivaldi un, dzīvu cepinādami uz uguns, atņēma tam
50 ozerīngus — 5 kg sudraba. Pārējo Tālivaldis neuzrādīja.³⁴ Varbūt Cēsu
apkārtnē un Veišaros atrastie sudraba stienīšu depoziāti, kuru svars attie-
cīgi 3172,36 g un ap 1 kg, saistāmi ar šiem traģiskajiem notikumiem?

Zinot Latvijas depoziātu sudraba svaru, avotos minētā ozerīnga svaru
(ko identificē ar 100 g smagajiem sudraba stienīšiem³⁵), dažādu preču
cenu un soda naudas lielumu un visu to savstarpēji kombinējot, iespējams
iegūt aptuvenus datus par Latvijas depoziātu vērtību.

VIETĒJĀS UN IEVESTĀS DEPOZĪTU SENLIETAS UN DAŽI AR TIRDZNIECĪBU SAISTĪTIE JAUTĀJUMI

Bronzas laikmetā, kad Latvijas teritorijā attīstījās visas saimniecības nozares, radās dažu produktu pārpalikums: lopus, ādas, tāpat arī Kurzemes jūrmalas dzintaru apmainīja pret bronzu un bronzas lietām, kurām bij. Austrumprūsijā, Skandināvijā, Polijā un Krievijas centrālajā daļā bija daudz lielāka nozīme nekā Latvijā. Ar šīm un kaimiņu zemēm (Lietuvu, Igauniju, Somiju) Latvijas teritorijas iedzīvotājiem bijusi lielāka vai mazāka saskare,¹ lai gan bronzas lietas un pati bronza starpcilšu maiņas rezultātā te nokļuva galvenokārt no bij. Austrumprūsijas, retāk no Skandināvijas.

Analoģijas ar Latvijas bronzas laikmeta piecu depoziņu senlietām, dati par to izplatību un datējumi, kas sniegti iepriekš, palīdz risināt arī ar seno maiņu saistītos jautājumus. Atklājumi agrā bronzas laikmeta apmetnē Lagažā (Lubānas ezera baseinā)² un vēlā bronzas laikmeta pieminekļos Doles Kivutkalnā³ un Ikšķiles Vīnakalnā⁴ liek citādi skatīties uz bronzas lietu ievadumu. Vairāki priekšmeti, kas agrāk šķita ievesti, izrādījās darināti uz vietas pēc citu zemju paraugiem. Tā tas ir ar Kalēju depoziņa pusgatavajiem bronzas kaujas cirvjiem un aprocēm (34. att.: 1—9), kuriem tuvākās analoģijas rodama Austrumprūsijā. Varbūt neuzsainātie kaujas cirvi kādreiz bija domāti maiņai un tos pēc iegūšanas uzsaināja īpašnieks.

Latvijas depoziņu bronzas uznavas cirvjiem (35., 37. att.: 2, 38. att.: 1) ir baltiska forma un rotājums, kam tuvākās analoģijas rodama bij. Austrumprūsijā. Pāles Laveru cirvis (35. att.),

kaut arī atrasts somugriskajā teritorijā, ir baltisks,⁵ tātad ievests no dienvidu kaimiņiem. Uzmavas cirvju un citu priekšmetu māla lejamveidnes atrastas Doles Ķivutkalnā, Ikšķiles Vīnakalnā. Arī citas bronzas laikmeta depozītu lietas, kaut gan tām paralēles visvairāk Senprūsijā (kaklariņķi, adatas ar spirāles galvu), retāk — Skandināvijā, var izrādīties gatavotas uz vietas pēc svešiem paraugiem.

Latvijas teritorijas ciltis bija starpnieki bronzas un bronzas lietu izveidumam uz Igauniju.⁶ Vietējo cilšu ražojumu savstarpējā maiņā ietekmes un impulsi nāk galvenokārt no Latvijas dienvidu un sevišķi dienvidrietumu daļas. Kā rāda bronzas laikmeta pieminekļu un atradumu izvietojums, gar upēm, gar jūrmalas piekrasti, pa sauszemi sāk iezīmēties sakaru trases,⁷ tāpat kā paši priekšmeti, norādot uz zināmu regularitāti maiņā ar konkrētām zemēm un apgabaliem. Vai Latvijas teritorijā bronzas laikmetā notika maiņa kopienu ietvaros noteiktās reizēs un vietās, vai maiņai bija regulārs vai pusregulārs raksturs, vai tirgotājs, mainot savus darinājumus, pārvietojās jāšus vai ratos, vai arī pārvietojoties tika izmantots ūdens ceļš, to uz arheoloģiskā materiāla pamata pierādīt grūti. Iespējams, ka bronzas apstrādātāji bija arī maiņas galvenie veicēji kopienā. Kaut arī notika maiņa starp ciltīm un noteicēja bija kopiena, tomēr liela, ja ne galvenā nozīme, bija atsevišķām personām. Visticamāk, ka bronza ievesta no dienvidiem pa vēlāk pazīstamo «dzintara ceļu».

No senākā dzelzs laikmeta Latvijā depozītu nav. Par laika posmu no 2. līdz 11. gs. mūsu rīcībā ir 13 Latvijas depozītu (seši droši, septiņi apšaubāmi) ar 331 zināmu romiešu monētu, bet to bijis vairāk.⁸ Lietuvā reģistrēti 13 depozīti ar romiešu monētām un vairāki ļoti apšaubāmi atradumi, Igaunijā — viens, maz to arī Somijā, bet daudz Gotlandē un bij. Austrumprūsijā.

Par Latvijas teritorijā atrastajiem romiešu monētu depozītiem, romiešu monētām kapulaukos un par savrupatrastajām naudām atsevišķas piezīmes rodamas vairāku 19. un 20. gs. autoru darbos. Nozīmīgākie kopsavilkumi ar romiešu monētu atradumu vietu kartēm ir S. Bolinam, H. Riekstiņam, R. Šnore, H. Mooram un J. Graudonim.⁹ Pilnīgāko Latvijā atrasto romiešu monētu uzskaiti un analīzi veicis V. Kropotkins. Viņa darbā minēti 13 Latvijas depozīti ar romiešu monētām, atzīmētas dažas jauniešu monētas un uzskaitītas 463 monētas no 42 atradumu vietām¹⁰ (R. Šnore uzskaitījis 474 monētas no 42 vietām).¹¹ V. Kropotkina secinājumi dibinās uz jaunākajiem zinātnieku pētījumiem un visā Padomju Savienības teritorijā iegūto monētu apkopojumu.

Padomju laikā nav iegūti romiešu monētu depozīti, bet tikai deviņas atsevišķas monētas: trīs Mazkatužu kapulaukā, pa vienai Alūksnē, Ergļu Jaunākēnos, Kuldīgā, Rīgas tuvumā, Salaspils Mārtiņsalā, Nicā.

Latvijā atrastas pavisam 487 romiešu monētas (par tām ir dati) no 51 atradumu vietas. Samērā drošas ir ap 130 monētas no 22 atradumu vietām.¹² Romiešu monētas ir agrākie drošie naudas atradumi Latvijā.

Ir ziņas arī par senās Grieķijas monētu atradumiem Latvijā, bet tās pagaidām maz ticamas. Tomēr sengrieķu monētu atradumi Latvijā iespējami, jo, pirmkārt, par tirdznieciskajiem sakariem ar Grieķiju liecina Baltijas dzintara atradumi Grieķijā un bronzas ievadumi Baltijā. Otrkārt,

13 sengrieķu monētas ir četros Latvijas depozītos (Straupē — četras, Rīgā — divas, Vaiņodē — viena, Priedkalnos — sešas), lai gan tās visas apšaubāmas. Jaungulbenes Priedkalnu depozīta atradējs apliecināja, ka sengrieķu monētas atrastas kopā ar romiešu monētām. Norādītās atrašanās vietas tuvumā ir akmeņu krāvuma kapulauks un vairāki ar 1. g. t. p. m. ē. un mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem datējami atradumi. Treškārt, pēc M. Mihelberta informācijas, Lietuvā atrastas sengrieķu monētas četrās vietās (Varēnas rajonā Glūka ezera krastā, Jonavas rajonā Saleņikos, Silutē un Viļņā) un vismaz pāris no tām samērā drošas.

Romiešu monētas atrastas samērā vienmērīgi visā Latvijā, taču visvairāk Dienvidrietumlatvijā un gar Daugavu (depozītos, kapulaukos, dzīvesvietās, bet visvairāk kā savrupatradumi). Tas sakāms gan par drošajiem, gan par šaubīgajiem atradumiem.

Latvijas sešos drošajos depozītos ar romiešu monētām (62. lpp.) ir 58 bronzas un trīs sudraba monētas. To bijis vairāk, jo no Cesvaines Kazzemnieku un Jaungulbenes Priedkalnu depozītiem, pēc atradēju liecībām, vairākas monētas zudušas. Agrākā ir Marka Agripas (31.—12. g. p. m. ē.) monēta Priedkalnu depozītā, bet vēlākā — Valentiniāna I (364—375) monēta Bornsmindes depozītā. Spriežot pēc jaunākās monētas, Kazzemnieku depozīts noglabāts 2. gs. otrajā pusē, Daugavpils depozīts 4. gs. vidū, Priedkalnu depozīts 4. gs. vidū vai otrajā pusē, Bornsmindes depozīts 4. gs. otrajā pusē. Bez tam septiņas romiešu bronzas monētas bija divu vēlāk noguldīto depozītu sastāvā: piecas imperatora Proba (276—282) monētas, kas kaltas Aleksandrijā, atradās 10. gs. pirmās puses dirhemu depozītā Nāvessalā, bet viena Lucillas (†183. g.) monēta un viens nezināms kvinārijs bija 11. gs. pirmās puses Ciblas Eversmūižas dirhemu un Rietumeiropas monētu depozītā. Zināmu izbrīnu var izraisīt tas, ka kopā ar romiešu monētām ir 630—850 gadus jaunākas arābu un Rietumeiropas naudas. Tomēr šādi gadījumi pie mums un citās zemēs sastopami vairākkārt.¹³ Tas liecina, ka romiešu monētas nākušas no kāda senāka depozīta vai atraduma vietas un nokļuvušas otrreizējā lietošanā vai arī lietotas ilgus gadus.

Arī pārējos drošajos depozītos monētu diapazons plašs: Bornsmindē — ap 200 gadu, Daugavpilī — vismaz 320, Priedkalnos — 350—390 gadu, tikai Kazzemniekos — pāris gadu desmitu, bet no šī depozīta saglabājušās tikai divas monētas. Tas rāda, ka ievestās romiešu naudas krātas kā vērtība. Varbūt tāpēc Latvijā no šī laika nav lietu depozītu. Lietuvas depozītos kopā ar monētām ir vietējās rotas un vietējie māla podi, tāpat šo depozītu situācija apliecina to piederību vietējiem iedzīvotājiem, kas bagātības ieguva, reizēm mainot preces pret monētām. Tas attiecināms arī uz Latvijas teritoriju, kurai daudz kopēja ar kaimiņu zemi. Depozīti, tāpat kā atsevišķas monētas, atrasti ne tikai pie senajām sakaru trasēm (Daugavas ceļš, ceļš gar jūras piekrasti, Aiviekstes baseins), bet arī atālāk no tām.

Salīdzinot apskatītos drošos Latvijas depozītus ar septiņiem šaubīgajiem depozītiem, kuros ir 270 romiešu monētu (62. lpp.), to sastāvā redzam daudz kopēja. Tā, šaubīgajos depozītos ir tikai divi sudraba denāri (Rīgas depozītā), pārējie ir bronzas. Cetri no depozītiem (Bulduru, Rīgas,

Straupes, Vaiņodes) ir krāti ilgi, bet trim (Dandāles, Engures, Jaunzemju) monētu diapazons nepārsniedz 70 gadus. To noguldišanas laiks, spriežot pēc jaunākās monētas, ir 3. un 4. gs. Arī šaubīgajos depozītos romiešu monētu skaits parasti ir daži desmiti. Tikai septiņas monētas bija Bulduru depozītā, bet lielākais šaubīgais depozīts no Jaunzemjiem saturēja 125 monētas.

Depozītos, kapulaukos un savrupatradumos visvairāk ir 2. gs. monētu no Trajāna (98—117) līdz Komodam (176—192) ieskaitot un 3. gs. pirmās puses monētu no Elagabala (218—222) līdz Filipam Arābam (244—249) ieskaitot. Visvairāk kā drošajos, tā šaubīgajos depozītos un savrupatradumos ir Klaudija II (268—270) un Konstantija II (337—361) monētu — attiecīgi 44 un 64. Depozītu un savrupatradumu monētas visā 450 gadu diapazonā (no 1. g. t. p. m. ē. beigām līdz 4. gs. beigām) sadalās visai vienmēri.

Bez romiešu monētām Latvijā kuršu senkapos un somiskajos krāvumu kapos ir daudz krāsaino stikla un emaljēto krellu, kas nākušas no Romas rietumu un austrumu provincēm.¹⁴ No Dienvidkrievijas vai Donavas novada nākusi Kapsēdes māla lampiņa,¹⁵ droši vien no turienes ievesta arī šaubīgā 4. gs. Vaiņodes depozīta lampiņa. Profilētā bronzas loka saktiņa no Kapsēdes un emaljētās apaļās saktiņas no Piltenes un Iles Gailišiem attiecināmas uz 2. gs. beigām vai 3. gs. sākumu un ienākušas caur Klaipeņas novadu no Piereinas.¹⁶

Galvenais ceļš, pa kuru ieplūda romiešu monētas un lietas, bija daudzkārt aprakstītais t. s. dzintara ceļš.¹⁷ Tā izejas punkts bija Karnuntas pilsēta pie Donavas Panonijā (tag. Ungārijas teritorijā), liels tirdzniecības centrs un robežcietoksnis. Tālāk šis ceļš virzījās pāri Klodzko ielejai pa īsāko līniju uz Baltijas jūru: caur tagadējo Vroclavu, no turienes līdz Prosnas upei pie Kališas, tālāk pa Prosnas krastiem līdz tās lejasdaļai, šķērsojot Vartu, un gāja taisni līdz Vislas likumam Oseļsko apkārtnē (Bidgošcas tuvumā). No turienes ceļš turpinājās pa Vislas lejteces krastiem līdz Baltijas jūrai un pa piekrasti uz austrumiem līdz Sembijai.¹⁸ Tālāk šis sauszemes ceļš gāja pāri Klaipēdas novadam uz Kurzemes piekrasti. Šis ceļš lietots 1. gs., un to apliecina Plīnijs Vecākais, stāstīdams par kādu romiešu jātnieku, kurš Nerona laikā no Itālijas caur Karnuntu devies uz Baltijas jūras piekrasti pēc dzintara romiešu cirka izrotāšanai.¹⁹ Dzintars bija iecienīts Romas valstī. Akvilejas pilsētā pie Adrijas jūras dzintara apstrādes darbnīcās darināja visdažādākās lietišas, to lietoja arī kā zāles.

Kad Čehijā un daļēji Silēzijā izveidojās markomāņu cilšu apvienība un romieši sāka ar tiem karot, tirgotāji izmantoja citu ceļu — caur Morāvijas vārtiem. Šis Morāvijas ceļš no Karnuntas gāja pa Morāvas krastiem, pa Oderas augšteces krastiem, tagadējās Opoles apkārtnē šķērsoja Oderu un griezās gandrīz taisni uz Kališu, no kurienes jau pa iepriekš minēto veco trasi gāja uz Baltijas jūru.²⁰ Par to, ka no Sembijas šis ceļš veda pa Baltijas jūras piekrasti līdz Rietumlietuvai un Rietumkurzemes rajoniem, liecina jau minētie atradumi. Pa šo pašu ceļu ieplūda, vismaz daļēji, arī bronza. Dzintara ceļa zonā daudz dzintara atradumu, bet Karnuntā iegūtas vairākas t. s. prūšu sērijas acu saktas.²¹

Otrs tirdzniecības ceļš ar Baltiju bija jūras ceļš, kas veda no Reinas novada un Gallijas provincēm. Izejas punkts bija Utrehtas apkārtnē Holandē, no kurienes romiešu kuģi brauca apkārt Jitlandes pussalai līdz Vislas un Oderas grīvām un varbūt nokļuva arī Nemunas un Daugavas grīvā. Tā kā Nemunas un Daugavas baseinos samērā daudz romiešu importa lietu, šīs upes acimredzot bija minētā jūras ceļa turpinājums, kuru izmantoja jau 1.—2. gs.; 3. gs. vidū tā nozīme pieauga sakarā ar dzintara ceļa nozīmes mazināšanos. Kā rāda Lietuvas materiāli, jūras ceļš visintensīvāk izmantots 3. gs. otrajā pusē un 4. gs.²² Uz šo pašu laiku attiecināms arī vairums Latvijas stikla un emaljēto krellu,²³ kā arī pāri par 150 romiešu monētu (drošie un šaubīgie atradumi). Daļa no tām nākusi pa jūras ceļu.

Zināma nozīme bija arī austrumu tirdzniecības trasēm, kuras no Romas impērijas austrumu daļas pāri Melnās jūras piekrastes pilsētām — kolonijām gāja pa Dņepru, Prutu, Dienvidbugu un Dņestru. Baltijai nozīmīgākais bija Dņepras ceļš, kas Augšdņeprā pārgāja Nemunas un Daugavas trasēs. Arī šos ceļus iezīmē romiešu monētu vai lietu atradumi Baltkrievijā,²⁴ Nemunas augštecē un Daugavas krastos. Pa šo Dņepras—Daugavas ceļu varēja ienākt vēlās romiešu monētas vai pat depozīti (Konstantija II monēta Vecpilī, 4. gs. pirmās puses depozīts Daugavpils tuvumā). Pēc Romas impērijas sabrukuma pa šīm pašām trasēm risinājās sakari ar Bizantiju — balti bija ieinteresēti tās paturēt, jo pa šiem ceļiem ievada metālus. Daļa monētu pa Nemunu un Daugavu varēja nokļūt arī no Rietumbaltijas.

1.—4. gs. tirdzniecības ceļus un saskari ar Romas impērijas provincēm un citām zemēm sīkāk analizējis H. Moora, dodams arī shēmatisku tā laika ceļu karti.²⁵ Jaunākie romiešu monētu atradumi šo ceļu pastāvēšanu apstiprina. Tirdzniecība tagad kļuva par regulāru nepieciešamību. Senlietu ķīmiskās, tāpat spektrālās analīzes liecina, ka Baltijas un Senprūsijas bronzām bijis viens ieguves avots.²⁶ Romiešu monētu un senlietu piegādātāji bija svešzemju tirgotāji. Latvijas teritorijā, kur pastāvēja naturālā saimniecība, maiņas funkcijas veica saimju dižciltīgie vai nu paši, vai arī ar senprūšu, slāvu, gotu un ģermāņu cilšu starpniecību. Svarīga nozīme bija Daugavai, Ventai, Gaujai, Aiviekstei. Viens no maiņas centriem varēja būt kuršu teritorijā Dienvidrietumlatvijā, kur monētu skaits ir lielāks. Te svarīgāka nozīme nekā citās Latvijas teritorijas daļās bija dzintaram. Kā liecina importēto priekšmetu izplatība, par senām ostas vietām varēja būt Daugavas, Lielupes, Gaujas, Ventas un Salacas upju grīvas,²⁷ no kurienes preces ar vietējo starpnieku palīdzību nogādāja tālāk zemes iekšienē.

Par romiešu monētām, importa priekšmetiem un metālu visvairāk maksāts ar kažokādām, jo Viduslatvijās un Austrumlatvijās iedzīvotājiem sava dzintara nebija. Pēc Tacita ziņām, ģermāņi bija iecienījuši apģērba rotājumu ar kažokādām, kuras tie bieži dabūjuši no zemēm pāri «nepazīstamajai jūrai». Pie šīm zemēm varēja piederēt arī Austrumbaltija.²⁸ Daļu kažokzvēru, ko ieguva no ziemeļiem un ziemeļaustrumiem, ģermāņi un senprūši nodeva tālāk uz dienvidiem, bet ar baltu starpniecību importa priekšmeti un metāli tika nodoti igauņiem, somiem un citām ciltīm.

Pret metāliem un importa priekšmetiem mainītas arī lopu ādas, vasks, medus, varbūt vergi, lai gan tiešu pierādījumu tam nav. Spriežot pēc rakstītajiem avotiem, romieši no ģermāņiem tirdzniecības ceļā vai kā kara tribūtu ieguva zirgus, liellopus, liellopu ādas, zosu spalvas.²⁹ Latvijas iedzīvotāji, kuru galvenā nodarbošanās bija zemkopība un lopkopība, varēja mainīt arī minētās un citas līdzīgas preces.

Romas impērijas un Latvijas cilšu iedzīvotāju sociālekonomiskās attīstības līmenis bija atšķirīgs. Preču ražošana, kāda tā ir šķiru sabiedrībā ar izveidotām pilsētām, attīstītu amatniecību un profesionāliem tirgotājiem, Latvijā 1. g. t. pirmajā pusē nevarēja būt. Tirdzniecības sakariem bija naturālās maiņas raksturs. Romiešu monētas, kuras vispirms sāka lietot kaimiņi un tikai vēlāk arī attālāku zemju iedzīvotāji, Baltijā uzkrāja kā zināmu vērtību, nēsāja kā piekariņus, deva mirušajiem līdz kapā, izmantoja sudraba un bronzas rotu gatavošanai. Ievestās romiešu monētas un citas lietas kalpoja sabiedrības bagātākajiem slāņiem. Ja arī monētai bija naudas funkcijas, tad tikai dižciltīgo vidū un saskarē ar romiešu tirgoņiem.

Preču transports notika pa ūdeņiem un sauszemes ceļiem. Pa upēm brauca ar laivām, pa sauszemi — pārvietojās jāšus vai pajūgā. Iespējams, ka transportam izmantoja arī vergus.³⁰

Depozītu skaits strauji pieaug 5.—9. gs. Noglabātas tiek dažādas lietas, sevišķi sudraba un pat zelta rotas; šādi depozīti dominē par monētu depozītiem. No šā perioda 31 depozīta tikai 5 depozītos ir monētas (62. lpp.), pie kam šaubīgais Raunas Jaunzemju depozīts (jaunākā monēta Arkādija, 395—408) faktiski saistāms ar iepriekšējā perioda romiešu monētām, bet Svētciema Uņģenu depozīta arābu monētas ir kopā ar lietām.

Uz apskatāmo periodu attiecināmi vismaz seši no citām zemēm ievesti depozīti (Nr. 16?, 23, 42?, 43, 44?, 46), kā arī vairākas atsevišķas lietas. Tā, Istras Mišķiņevas 5.—6. gs. depozīta sudraba kaklariņķi (53. att.), kā rādīja šo kaklariņķu analīze (17., 18. lpp.), nākuši no Austrumlietuvas un Piedņepras. Lejaslepju 5.—6. gs. sudraba kaklariņķis ar iegarenajām fasetēm uz loka un atliekiem jeb kāšveida galiem (55. att.: 7) tāpat nācis no apgabaliem, kas atrodas uz dienvidiem un dienvidaustrumiem no Austrumlatvijas. No turienes varbūt nāk arī Baltinavas depozīta sudraba kaklariņķis ar seglu un kāša galiem un iegarenajām fasetēm uz loka (67. att.: 1). Ja arī kaklariņķis ir vietējais darinājums, tad iegarenās fasetes ir aizguvums no dienvidaustrumiem.

No dienvidiem, varbūt cauri Senprūsijai, nākusi bronzas sprādze, kurai zoslas smaile veidota dzīvnieka galvas veidā (49. att.: 1). Kokumuižas depozītos vairākas rotas, piemēram, stopasakta ar zvaigznes pēdu, tuvas Rietumlietuvas un senprūšu senlietām.

Apzeltītajam 5. gs. Piltenes sudraba kaklariņķim ar paresninātiem un šķērsgriezumā apaļiem galiem (27., 44. att.) analogijas rodamas Skandināvijā un Ziemeļvācijā. Līdzīgi sudraba un bronzas kaklariņķi un to varianti izplatīti Rietumbaltijā visā 1. g. t. otrajā pusē; izejas punkts tiem varētu būt hronoloģiski agrākais vietējais Piltenes eksemplārs, kam par paraugu nodereja citzemju kaklariņķi.

No Gotlandes ievestas Svētciena Uņģenu sudraba spirāles. Par t. s. Permas tipa spirāles (76. att.: 1) dzimteni M. Stenbergers un citi uzskata bij. Vjatkas un Permas guberņu, no kurienes šīs lietas kopā ar dirhemiem nogādātas uz Ziemeļrietumiem. H. Moora un E. Tenisons šīm spirālēm pirmparaugus saskata Baltijā,³¹ pie kam pēdējais domā, ka tie noderēja par maksāšanas līdzekli tirdzniecībā ar Piekamas apgabaliem, kas bija bagāti ar zvērādām.

Otrai Uņģenu sudraba apročveida spirālei ar atliekiem cilpu galiem (76. att.: 2) svars 101,49 g. Šādas aproces ar cilpu, S veida vai arī gliudiem galiem izplatītas Gotlandē, Dānijā, Latvijā, atbilst skandināvu svaru sistēmai un noderējušas par maksāšanas līdzekli.³² Somijā tās darinātas arī no bronzas.³³ M. Stenbergers domā, ka tās ievestas Gotlandē no austrumiem, jo vikingu laikā spirālaproces nav raksturīga ziemeļnieku rota, bet, tāpat kā t. s. Permas tipa eksemplāri, vismaz sākumā nākušas no Krievzemes,³⁴ lai gan arī tur tām agrāku paraugu nav. Tas, ka šīs aproces atrastas kopā ar Baltijai raksturīgām senlietām Kušķu depozītā un Laukskolas 2. un 30. kapā, bet it sevišķi šo aproču ilgā apgrozība Latvijas teritorijā un vēlo eksemplāru (ap 80 g) atšķirība svarā vedina domāt, ka daļa no tām gatavota Latvijā. Uņģenu, Kušķu un Gaiļu depozītos ir tipisks tā laika tirgotāja inventārs.

Par to, ka Latvijas teritorijā darinātās 5.—9. gs. senlietas sastopamas kaimiņu zemēs, ir daudz liecību. Tartu tuvumā Reolas depozītā ir zemaļu bronzas aproce,³⁵ Kardlas, Ūri, Villeveres, Kambjas un Vīras depozītos, kā arī Kirimē kapulauka atradumos — zemaļu kaklariņki, stopasaktas un aproces.³⁶ Kunilepas pūcessakta Igaunijā un Kapitonišķu pūcessakta Lietuvā (skat. līdzīgu saktu Sauleskalna pirmajā depozītā — 72. att.) ir ievadums no latgaļu zemes.³⁷ Sevišķi plaši izplatīti Latvijas teritorijā darinātie sudraba kaklariņki ar seglu un kāša galiem, kas nonākuši Gotlandē un Somijā,³⁸ Igaunijā un Krievzemē.³⁹

Taures Lejaslūdu un Ikšķiles apkārtnes depozītu 7. gs. sudraba kaklariņki ar lielām romba skaldnēm galos (61., 62. att.: 1) nākuši no sēļu vai zemaļu teritorijas, jo tie raksturīgi Dienvidlatvijai un Ziemeļlietuvai, kur iegūti 16 šādi eksemplāri. Tā kā kaklariņki nav atrasti kapos, iespējams, ka tie nav kalpojuši par kaklarotu, bet pildījuši dārgmetāla resp. vērtības funkcijas.⁴⁰

9. gs. otrajā pusē noglabāti arī agrākie sudraba dirhemu depozīti: divi šaubīgi — Grobiņas Ilģos un bijušajā Vidzemes guberņā (tuvāk vieta nav zināma), kā arī viens Lībagu Sārajos. Citi šī laika atradumi rāda, ka senie ceļi, pa kuriem agrāk ieplūda romiešu un Bizantijas izstrādājumi, izmantoti arī vēlāk. Agro Bizantijas un arābu monētu atradumu vietas izvietojušās Baltijas jūras tuvumā.⁴¹ Dirhemi nonākuši šeit, domājams, ar Gotlandes un Zviedrijas tirgotāju starpniecību. Gotlande un Birka, kurām bija cieši sakari ar Latvijas teritoriju, bija ievērojami tranzīttirdzniecības centri un īstas arābu monētu glabātavas. Tā, Gotlandē atrasti 9. gs. noguldītie 12, bet 10. gs. noguldītie — 74 dirhemu depozīti, bez tam 29 depozītos bez dirhemiem bija sudraba rotas.⁴²

Latvijas iedzīvotāju tirdznieciskie sakari ar slāviem 1. g. t. otrajā pusē sīkāk analizēti jau agrāk.⁴³ Krievzemē atrasti pat veseli Austrumbaltijas

rotu depozīti. Tā, Gorku un Uzminas depozītu 8.—9. gs. sudraba kaklariņķi ar seglu un kāša galiem ievesti no Austrumlatvijas vai Austrumlietuvās, kur tiem daudz analogiju un labi izsekojama šo kaklariņķu attīstība 7.—12. gs.

Tā kā kaimiņi cits ar citu satikās, tirgojās un mainīja preces, ir pamats kartografētos depozītus, kapulaukus un dzīvesvietas kartē shematiski savienot. Salīdzinot šādu karti ar 17. un 18. gs. kartēm (tolaik jaunus ceļus būvēja reti), nosacīti vilktās līnijas kartē sakrīt ar galveno ceļu virzieniem 17.—18. gs. kartē.⁴⁴ Vēl jo vairāk tas attiecināms uz 10.—12. gs. ceļu artērijām.⁴⁵ Tas pierāda dažu mūsdienu ceļu senumu; tādi ceļi ir Daugavas, Aiviekstes, Gaujas, Lielupes, Ventas ūdens un sauszemes ceļš, ceļš gar Kurzemes jūrmalu un cauri Kurzemes vidienei, Dobeles—Tērvetes—Mežotnes ceļš, ceļš no Zemgales vidienes uz Ziemeļaustrumkurzemi, Mežotnes—Daugmales ceļš, Augšzemes ceļš no Lietuvas uz Sēlpili vai Koknesi, ceļš no Kokneses vai Oliņkalna apkārtnes tieši uz Cēsīm vai arī caur Vidzemes augstieni uz Cēsu—Raunas apkārtni, Kokneses—Alūksnes ceļš, sauszemes un ūdens ceļš no Dienvidlatgales uz Ziemeļlatgali un citi. Atsevišķos rajonos pie šiem ceļiem koncentrējušās depozītu noguldīšanas vietas, kapulauki un dzīvesvietas, tur arī meklējami ekonomiskie un administratīvie centri. Tādi bija Dienvidkursā ap Rucavu un Grobiņu, Zemgales līdzenuma dienvidu daļā — Mežotnē, Tērvetē, Dobē, ap Dobeli, Daugmales un Pļavniekkalna rajonā, Aizkrauklē, Oliņkalna apkārtnē, ap Cēsīm un Raunu, Ludzā, ap Baltinavu, Sauleskalnu un Aglonu un vēl citur. Romas impērijas sabrukums un tautu stāigāšana samazināja, bet nepārtrauca importu no dienvidiem pa agrākiem tirdzniecības ceļiem. Pastiprinājās sakari ar Skandināviju un Krievzemi.

Apskatāmajā periodā, sevišķi tā otrajā pusē, maiņa kļuva par regulāru un tiešu tirdzniecību ar attālākiem apgabaliem un tirdzniecības centriem. Latviju apmeklēja profesionāli tirgotāji, tādi sāka veidoties arī no vietējo iedzīvotāju vidus. Plašāka kļuva jūras tirdzniecība.

Ievēda galvenokārt krāsainos metālus. Sākot ar 5. gs., daudz vairāk tiek importēts sudrabs un pat zelts. Dažādas izcilas ievestās rotas nēsā dižciltīgie un viņu piederīgie, tās ir viņu personiskais īpašums.

No Latvijas izvestas galvenokārt zvērādas, lopu ādas, lopi, vasks, medus, dzintars, vergi, daži krāsaino metālu izstrādājumi. Par zvērādu importu no Skandināvijas uz romiešu apgabaliem un Bizantiju 6. gs. runā Justiniāna I laika bizantiešu hronists Prokopijs.⁴⁶ Labi pazīstama austrumgotu ministra Kasiadora pateicības grāmata aistiem, kas ar īpašu sūtniecību bija pasnieguši dzintara dāvanu karalim Teoderiham viņa galmā Ravennā 6. gs.⁴⁷ Ķīnas 7. gs. un arābu 9. gs. rakstītie avoti runā par dzintaru, kas laikam gan būs atklūvis no Baltijas.⁴⁸

Kā šī tirdzniecība notikusi apskatāmajā un arī nākamajā periodā, ieskatu dod Egila sāga, kurā atstāstīta vikingu tirgošanās un sirošana Kursā 10. gs. sākumā.⁴⁹ Vispirms tika noslēgts divu nedēļu ilgs tirgošanās līgums, kas garantēja tirgotāju drošību. Kad līgums beidzās, tirgotāji pārvērtās par sirotājiem. Egils un viņa draudze iebruka kādā kuršu ciemā, bet tika sagūstīti. Naktī gūstekņi no ieslodzījuma izbēga, atbrīvoja gadu iepriekš sagūstītos dāņus, kas bija notiesāti par dreļļiem,

nogalināja kuršu vīrus un aizdedzināja ciemu. Egils ar nolaupīto sudrabu un citām vērtībām devās uz kuģi pie sava brāļa Torolva, lai pēc tam rudenī sirotu gar Dānijas krastiem. Egils nolaupītā sudraba aiznešanai izmantoja medus krūku. Jādomā, ka daļa Skandināvijas māla trauku, kurus uzskata par slāvu cilmes, nākuši no Latvijas. Tajos transportēja medu.

Tirdzniecības nozīme Latvijas teritorijā pieaug agrā feodālisma periodā; par to liecina arī 10.—12. gs. depozīti. No šī laika 62 depozītiem (iepriekšējā periodā 31) tikai kādos 18 depozītos ir vietējās, bet pārējās — ievestās vai vismaz daļēji ievestās lietas. Daudz plašāk tiek lietotas sadzīvē un sevišķi tirdzniecībā sudrabs un pat zelts. Ja 5.—9. gs. depozītos dārgmetālu kopējais svars sastāda nepilnus 10 kg, tad 10.—12. gs. tas ir gandrīz trīs reizes lielāks.

No 62 depozītiem, kas attiecināmi uz 10.—12. gs., monētas ir 28 depozītos, pie kam 15 no tiem ir tīrie monētu depozīti un 13 depozītos monētas ir kopā ar citām lietām (62.—65. lpp.). Tirdznieciskajos darījumos par maksāšanas līdzekli kalpoja bronzas un sudraba stieniši, kā arī apročveida spirāles, kas ir 23 depozītu sastāvā.

Arābu monētas zināmas Latvijas depozītos jau kopš 9. gs. Ir dati vismaz par 2059 sudraba dirhemiem 21 depozīta sastāvā (62.—65. lpp.). Par drošiem uzskatāmi 15 depozīti vismaz ar 1835 dirhemiem (Nr. 43, 46—51, 58, 64, 68—71, 75, 91), bet nedroši ir seši depozīti vismaz ar 222 dirhemiem (Nr. 42?, 44?, 52?, 53?, 54?, 81?). Ir ziņas, ka depozītos arābu monētu bijis vēl vairāk. Vairāki simti arābu monētu nāk no kapulaukiem, pilskalniem un atsevišķām atradumu vietām. Pavisam zināmas pāri par 60 atradumu vietas, galvenokārt Rietumlatvijā un Latvijas vidus daļā. Lietuvā dirhemu skaits nav liels, tie atrasti, pēc pēdējām ziņām, 13 vietās.⁵⁰ Igaunijas depozītos ir pāri par 5000 dirhemu.⁵¹ Baltkrievijā arābu monētas iegūtas 73 vietās, galvenokārt tās austrumu daļā.⁵² Visvairāk dirhemu senās Krievzemes ziemeļu daļā, arī Zviedrijā, sevišķi Gotlandē (pāri par 40 500).

Gandrīz visas arābu monētas ir sudraba, tikai atsevišķas — vara vai zelta. Viena zelta monēta iegūta arī Igaunijā, Haljalas kūdras purvā.⁵³

Pirmie dirhemi un depozīti Eiropā parādās 8. gs. beigās;⁵⁴ to skaits nav liels. Nav droši pierādāms, vai dirhemi šai laikā ienākuši Latvijas teritorijā. Ir gan vairākas 8. gs. monētas, kas parasti noguldītas kopā ar vēlākām monētām un senlietām (15. lpp.) vai arī kas atrastas vēlākos kapos. Jādomā, ka arābu naudas Latvijas teritorijā nelielā skaitā sāka ieplūst 8. gs. beigās, par to var liecināt tas, ka šeit jau kopš 7. gs. sastopami kauri gliemežvāki,⁵⁵ kuri daļēji nākuši pa tiem pašiem ceļiem kā dirhemi. Agrākie dirhemi un monētu depozīti (kopš 9. gs.) atrasti Latvijas rietumu daļā un Baltijas jūras piekrastē⁵⁶ (Sārajos, Ilģos, Uņģenos, Ventspilī, Talsos). Monētu ieplūdums pieauga 9. gs. otrajā pusē, vēl vairāk pastiprinājās 10. gs. pirmajā pusē un vidū, kad depozītu monētu sastāvs laika diapazona ziņā ir kompaktāks. Tagad arābu naudas ieplūda arī pa Volgas—Daugavas ceļu, nonākot tālāk zemes iekšienē. Uz 9. gs. attiecināmos atradumos dominē Omeijadu un Abasīdu, bet uz 10. gs. attiecināmos — Samanīdu dinastijas kalumi.⁵⁷ 10. gs. pēdējā ceturksnī

dirhemu ieplūdums Latvijā, tāpat kā visā Austrumeiropā, krasi samazinājās, jo sudraba ieguve musulmaņu Austrumos, kur notika dažādas iekšpolitiskas cīņas, panīka, līdz ar to dirhemu kalšana 11. gs. faktiski izbeidzās.

Kā rāda dirhemu depozītu topogrāfija Austrumeiropā, to galvenā straume plūda augšup pa Volgu. Šī Volgas ceļa sākums meklējams senajā Bulgārā pie Kamas upes grīvas; par Bulgāras kā seno «vārtu» nozīmi liecina arī tas, ka šeit kalti 10. gs. dirhemu atdarinājumi. Otrs tāds centrs varēja atrasties uz dienvidiem — Hazārijas stepēs.⁵⁸ Dirhemu lejāmām formiņām, kas atrastas pie Neveļas un vēl citās vietās, nav sakara ar pieminētajiem kaltajiem atdarinājumiem. Atdarinātie dirhemi zināmi arī Latvijā, piemēram, Nāvessalas, Kušķu, Eversmuižas un Austrumlatvijas depozītos, Daugmales pilskalnā.

Latvijā atrastie dirhemi kalti vairāk nekā 40 Vidusāzijas, Mazāzijas, Irānas, Irakas, Sīrijas un citu musulmaņu zemju pilsētās laikā no 698./699. līdz 1012./1013. g. Visplašāk (245 monētas) depozītos pārstāvēta Saša (Taškenta), Samarkanda (140), Bagdāde (28), Buhāra (21), Balha (15), Anderaba (14), Muhamedija (11). No pārējām apmēram 35 pilsētām monētu skaits ir krietni mazāks — no vienas līdz piecām. Atzīmējamās šādas kalšanas vietas: Amola, Arminija, Basra, Damaska, Džen-naba (?), Gurgana, Haleba, Ifrikija, Isfahana, Kūfa, Merva, Mosula, Nišapura, Nisibina, Suvara, Sindžara, Samarra, Širaza, Vasita u. c. Kaluma vietas noteiktas vairāk nekā 550 Latvijas depozītu dirhemiem. Dzīves vietās, kapulaukos un savrupatradumos iegūtie un noteiktie dirhemi tikai pavairo monētu skaitu, kas kaltas minētajās kaluma vietās.

Latvijas depozītu noteiktie dirhemi pēc dinastijām sadalās šādi: Omeijadu dinastijas monētas ir piecas, Safarīdu — sešas, Abasīdu — 100, Samanīdu — 577, Buveihīdu — 15, Volgas bulgāru — četras, Zijarīdu — deviņas, Hamdanīdu — sešas, Anderabas emīru — trīs, Ukailīdu — sešas, Marvanīdu — 12, Turkeštānas ilekhanu — sešas. Pēc šādiem datiem viegli aprēķināt procentuālās attiecības starp attiecīgo dinastiju kaltajām monētām. Samanīdu monētu ir 3,3 reizes vairāk nekā pārējo. Visvairāk — 214 — ir Samanīdu dinastijas valdnieka Ismaīla ibn Ahmeda (892—907) monētu eksemplāri, tad seko Mansura I (961—976) — 94, Ahmeda ibn Ismaīla (907—914) — 60, Nūha ibn Nasra (943—954) — 53 monētas. No Abasīdu dinastijas valdniekiem pirmajā vietā ar 17 monētām minams Mutavakils (847—861). Uz Latvijas depozītu monētām lasāmi ap 50 arābu valdnieku vārdi no dažādām dinastijām.

Latvijas depozītos dalīto (cirsto un griezto) dirhemu ir vairāk nekā veselo (apmēram 2 : 1), droši zināmi kādi 410 vesēlie dirhemi, bet dalītie — 1006. Pēdējie sastopami kopš 9. gs. un arī 10. gs. noguldītajos depozītos. Ar 11. gs. datējamu dalītu dirhemu Latvijā nav (maz to arī citur). Dalītie dirhemi gan sastopami kopā ar 10. gs. beigu—11. gs. beigu Rietumeiropas monētām un senlietām (Jaunzemju, Eversmuižas, Austrumlatvijas depozītā). Ir rakstītās ziņas, ka naudu sadalīja 8.—11. gs. jau Austrumos.⁵⁹ Domājams, ka svāra pareizai noteikšanai tirgotāji to darīja arī Latvijas teritorijā. Pierādījumam var minēt to faktu, ka cirstas vai grieztas tika ne tikai arābu, bet arī Rietumeiropas monētas, kuru

Austrumos nav. Parasts atradums ir arī cirstās senlietas un stieniši. Daļa cirsto un griezto dirhemu uzskatāmi par svara naudu, daļa — par izejmateriālu rotām, lai gan bieži vien tie pildījuši abas funkcijas. Kad svariņi naudas svēršanai nebija zināmi (tie Baltijā parādās 10. gs. otrajā pusē), monētas mainīja pēc skaita vai arī tās svēra svešzemnieku tirgoņi, kuriem svariņi bija pazīstami agrāk. Svariņu kausiņi, kas atvedināmi uz 10. gs. beigām vai uz laiku ap 1000. g., zināmi Sauleskalna trešajā depoziņā (86. att.: 18, 18^a). Sāraju depoziņā (jaunākais dirhems 863./864. g.) no 57 monētām 30 (52,63%) ir cirstas. Nāvessalas depoziņā (jaunākais dirhems 913./914. g.) no 311 monētām 247 (79,4%) ir cirstas, Kaņkumu depoziņā (jaunākais dirhems 914./915. g.) no 40 dirhemiem cirsti tikai pieci (12,5%), Kušķu depoziņā (jaunākais dirhems 952./953. g.) no 106 monētām cirstas 54 (50,94%), Eversmuīžas depoziņā (noglabāts 11. gs. sākumā) cirsto dirhemu pāri par 70%. Sajā depoziņā ir arī vismaz 248 Rietumeiropas monētas. Austrumlatvijas depoziņā, kurā 431 monēta un kas noguldīts 11. gs. beigās, no 194 dirhemiem 133 ir fragmentāri (68,05%), bet šajā depoziņā ir arī 237 Rietumeiropas monētas. Četriem no fragmentārajiem dirhemiem visapkārt apgriezta mala.

Starp depoziņu dirhemiem kādi 17 ir piekariņi (vismaz trim piekariņiem ir divi caurumiņi): Sārajos — trīs, Uņģenos — viens, Nāvessalā — trīs, Ipšās — viens, Austrumlatvijā — deviņi. Sāraju un Uņģenu depoziņos agrākie dirhempiekariņi ir no 698./699. un 710./711. g., lai gan šie depoziņi noguldīti 9. gs. otrajā pusē un ap 900. g. Dirhempiekariņi lietoti ļoti ilgi. Tā, deviņi dirhempiekariņi ir 11. gs. beigās noguldītajā Austrumlatvijas depoziņā un viens ir pat Pildas Bulišu 15.—16. gs. depoziņā. Tā kā dirhempiekariņi depoziņos parasti ir bez cilpiņām (cilpiņas paliekas ir Ipšu depoziņa dirhemiem), tie varēja atkārtoti izpildīt naudas funkcijas. Dirhemiem pievienotās cilpiņas ir rupjākas, parasti darinātas no bronzas un ne visai saskanīgas ar monētu. Tas vedina domāt, ka cilpiņas veidotas nevis monētu kalšanas, bet lietošanas vietās. Monētpiekariņi sastopami sieviešu un vīriešu kapos: sievietēm tie parasti rotās, bet vīriešiem monētas bez cilpiņām (dažreiz ar caurumiņu) atrastas makā u. tml. un parasti pilda citas funkcijas.

10. gs. pēdējā ceturksnī dirhemu skaits samazinās: depoziņos vismaz 94 monētas ir Samanīdu dinastijas valdnieka Mansura I (961—976), pēc tam dirhemu skaits strauji saplok. To vietā sāk ieplūst Rietumeiropas monētas. Sākumā to maz, un tās galvenokārt ir Vācijas ķeizaru Oto I, II un III (936—1002) un anglosakšu karaļa Etelreda II (978—1016) sudraba monētas. Šinī pašā laikā Latvijas teritorijā izplatās svariņi un atsvariņi naudas un dārgmetālu svēršanai un naudu pieņem parasti pēc svara. Veidojas vietējās naudas sistēmas, kas piemērojas citzemju paraugiem. Rietumeiropas monētas gūst pārsvaru tikai 11. gs. pirmajā pusē. Krievzemē tas notiek 11. gs. 20. gados.⁶⁰

Latvijas 19 drošajos depoziņos (Nr. 58, 64—78, 82, 91, 96) ir 2364 Rietumeiropas sudraba monētas, par kurām ir kādi dati (skat. 63.—65. lpp.). Dažos depoziņos monētu bijis vairāk, bet tās nav saglabājušās vai arī par tām nav sīkāku datu. Saubīgajā Kapsēdes depoziņā zināms tikai kopējais arābu un Rietumeiropas monētu skaits — 73. Līdzīgs stāvoklis ir ar

Eversmūižas depoziņa daļu — 144 monētām, kas kādreiz atradās Vitebskā.⁶¹ Daži simti Rietumeiropas monētu nāk no pilskalniem, kapulaukiem, atsevišķām un nedrošām atradumu vietām. Rietumeiropas monētas (pāri par 70 atradumu vietās) izplatītas galvenokārt Daugavas, Gaujas un Lielupes baseinos, mazāk Ventas baseinā, kur gan arī mazāk izrakumu. Bez tam monētu depoziņi un atsevišķi atradumi koncentrējas lielāko tirdzniecības un amatniecības centru tuvumā, t. i., ap Ludzu, Cēsīm, Turaidu, Jersiku, Asoti, Aizkraukli, Lielvārdi, Daugmali, Mežotni, Tērveti, Talsiem, kur atsegti arī attiecīgā laikmeta pieminekļi. Salīdzinot Rietumeiropas monētu izplatību ar dirhemu un sudraba stieniņu izplatību, vērojama līdzīga aina; sudraba stieniņu nav vienīgi Turaidā un Ludzā, bet jāpiezīmē, ka šajos senajos centros dzīves vietas pētītas vēl samērā vāji.

Kā rāda Liepājas rajona Jaunzemju depoziņš (jaunākā monēta Oto III, 983—1002) un daži citi atradumi, Rietumeiropas denāri Latvijā sāka ieplūst 10. gs. beigās, kad dirhemu straume beidzās. Iekšējam tirgum nauda bija nepieciešama, jo savu monētu Baltijā nebija. Daudz Rietumeiropas monētu ieplūda 11. gs. Sākumā tās ienāca kopā ar dirhemiem, bet pakāpeniski dirhemu skaits plok. Vienīgi Austrumlatvijas depoziņā (91. nr.), kurā jaunākā ir grāfa Egberta II (1068—1090) monēta, kopā ar 237 Rietumeiropas monētām (54,99%) ir arī 194 dirhemi (45,01%). Latvijas depoziņos no 10. gs. beigām līdz 11. gs. vidum Rietumeiropas monētu apmēram 5 reizes mazāk nekā depoziņos, kas noguldīti zemē no 11. gs. vidus līdz tā paša gadsimta beigām. Tikai nedaudzas Rietumeiropas monētas kaltas 12. gs., bet depoziņos to nav.

Latvijas depoziņos ar Rietumeiropas monētām visvairāk ir vācu, tad seko anglosakšu un atsevišķas citu zemju monētas, deviņos depoziņos kopā ar Rietumeiropas monētām ir pat dirhemi. Senākā monēta ir Eversmūižas depoziņā, tā ir Heinriha I Verdenā (Verdun) kaltais (919—936) denārs, bet jaunākā — Frīzijas markgrāfa Egberta II (1068—1090) denārs Makašēnu, Aizkraukles pilskalna, Brantu un Austrumlatvijas depoziņā.

Vairāk nekā uz 100 gadu laika posmu (no 10. gs. otrās puses līdz 11. gs. beigām) attiecināmos Latvijas depoziņos pārstāvētas pāri par 50 Rietumeiropas karaļu, arhibīskapu, bīskapu un grāfu ap 60 dažādās pilsētās kaltas monētas. Uz šo laika posmu attiecināmie atradumi pilskalnās un kapulaukos tikai mazliet papildina šo valdnieku un naudas kalšanas vietu skaitu.

No depoziņā 2364 Rietumeiropas monētām vairāk nekā 2150 ir Vācijas denāri. Igaunijā depoziņos ir vismaz 8489 Rietumeiropas monētas, arī to vairums kalts Vācijā,⁶² Lietuvā Rietumeiropas monētu skaits ir nenozīmīgs.⁶³ No Bavārijā kaltajām monētām Latvijas depoziņos ir Virčburgas un Regensburgas monētas. Visvairāk Latvijā, tāpat kā Krievzemē,⁶⁴ monētu ieplūda no Piereinas pilsētām — Ķelnes, Vormsas, Špeieras, Maincas, mazāk no Andernahas, Dinānas, Dortmundas, Duisburgas, Ksantenas, Mecas, Remagenas, Sinejas, Strasburgas, Verdenas. Piereinas monētas gāja caur Frīziju. Frīzija Latvijas depoziņos pārstāvēta ar Bolsvardas, Deventeras, Dokumas, Emdenas, Emnigheimas, Groningenas, Jeveras, Lēvardenas, Stavorenas, Utrehtas un Tilas monētām, kas attiecināmas galvenokārt uz 11. gs. vidu un otro pusi. Līdzīgs stāvoklis ir austrumslāvu

teritorijas ziemeļrietumu daļā, bet citāds — Gotlandē. Tas izskaidrojams ar jūras tirdzniecības ceļu no Frīzijas gar Baltijas piekrasti uz Krievzemi,⁶⁵ pa kuru plūda arī Anglijas un Dānijas monētas. Šis ceļš ne vienmēr šķērsoja Gotlandi. Uz to norāda arī vendku jeb sakšu feniņu samērā daudzie atradumi Latvijā, Igaunijā un Krievzemē, salīdzinot ar Skandināvijas zemēm un Somiju,⁶⁶ visvairāk — pāri par 48 000 — to Polijā.⁶⁷

No Saksijas monētām Latvijas depozītos pārstāvēta galvenokārt Magdeburga, bet ir arī naudas no Arnštates, Bardovikas, Erfurtes, Hildesheimas, Korvejas, Kvedlinburgas, Lineburgas, Merzeburgas, Štades, tāpat arī Oto un Adelheides denāri. Visticamāk, ka pēdējie kalti Oto III laikā (983—1002) Goslarā vai Magdeburgā, izmantojot galvenokārt Ramelsbergas sudrabu.⁶⁸ No Vācijas valdniekiem Latvijas depozītos visvairāk pārstāvēti grāfs Bruno III (1038—1057), karaļi Heinrihs II (1002—1024), Heinrihs III (1039—1056), Oto I, II un III (936—1002), Konrads II (1024—1039), bīskaps Bernolds (1027—1054), arhibīskapi Piligrims (1021—1036) un Lupolds (1051—1059).

Skaita ziņā otrajā vietā Latvijas depozītos ir Anglijā kaltās monētas — to nav mazāk par 140, t. i., gandrīz septiņpadsmitā daļa no visām Rietumeiropas monētām. Līdzīgs stāvoklis Krievzemē, bet daudz vairāk to ir Igaunijā. Visvairāk ir Etelreda II (978—1016) monētu, tad seko Knuta Lielā (1016—1035) monētas. Bez tam ir atsevišķas Harolda I (1035—1040), Harteknuta (1040—1042) un Eduarda Grēksūdzētāja (1042—1066) monētas. Anglijas monētas un to atdarinājumus sīki iztīrījis V. Potins.⁶⁹ Latvijas teritorijā kopējais Etelreda II monētu skaits tagad ir lielāks (pēc V. Potina — 80), jo nākušas klāt Reznu depozītā, Daugmales un Mežotnes izrakumos un citās vietās iegūtās monētas. Bez tam pievienojušās vēl dažas citas Anglijas valdnieku monētas, kā Eduarda Grēksūdzētāja no Siguldas Apiņiem un Daugmales, Knuta — no Nariņu un Kābeļu kapulaukiem un Daugmales. Agrākās Anglijas monētas ieplūdušas Latvijā 10. gs. beigās tūlīt pēc dirhemu straumes izbeigšanās. Tās kopā ar citām monētām vai lietām, sevišķi piekariņu veidā, Latvijā sastopamas līdz pat 12. gs. beigām (piemēram, Reznu depozītā).

Latvijas depozītos visvairāk Londonā kalto angļu monētu (Eversmūižas depozītā — 10, Lēdurgas pirmajā depozītā — viena, Ipšu — vismaz divas, Reznu — viena), citas pilsētas (Bāta, Eksetera, Ipsviča, Jorka, Lestera, Linkolna, Noriča, Totnesa) pārstāvētas tikai ar vienu vai dažām monētām. Eversmūižā ir monētas no deviņu Anglijas pilsētu naudas kaltevēm. Bez pieminētajām Anglijas naudas kalšanas vietām Latvijas depozītos vēl pārstāvētas tādas pilsētas kā Bedforda, Čestera, Duvra, Glostera, Hastingsa, Kenterberija, Luisa, Oksforda, Sauthemptona, Šrusberija, Vinčestera, Volingforda.

Latvijas depozītos ir 15 Skandināvijas un Dānijas monētu: Salaspils depozītā — viena, Ipšu — trīs, Straumju — viena, Lēdurgas otrajā — trīs, Klaukavas — divas, Brantu — divas, Aizkraukles pilskalna — trīs monētas. Ne vienmēr šīs monētas labi izdalāmas, jo, piemēram, karalis Knuts Lielais (1016—1035) reizē bija Anglijas, Dānijas un Norvēģijas valdnieks, bet Harteknuts (1035—1042) pārvaldīja Angliju un Dāniju. No

22. att. Vācijas sudraba denāri (1—2) no Straumju depoziņa (72. nr.), arābu sudraba dirhema puse (3) no Nāvessalas depoziņa (47. nr.) un lietais (4) un kaltais (5) sudraba stienītis no Grumaltu depoziņa (84. nr.).

Dānijas valdniekiem visbiežāk pārstāvēts Svens Estridsens (1047—1075): Straumju depoziņā — viena, Lēdurgas otrajā — divas, Klaukavas — viena, Brantu — viena, Aizkraukles pilskalnā — trīs Estridsena monētas. Pa vienai Harteknuta monētai ir Klaukavas un Brantu depoziņā. Abas Brantu depoziņa monētas kaltas Dānijas galvaspilsētā Roskillē. Skandināvu monētas vēl atrastas Daugmalē un Asotē. Vairākas Daugmales un Aizkraukles monētas kaltas Lundā. Dānijas un Skandināvijas monētas galvenokārt sastopamas Latvijas 11. gs. otrās puses depoziņos, lai gan parādās arī agrāk (piemēram, Salaspils depoziņā). Reti tās sastopamas arī citās zemēs.

Latvijas 11. gs. depoziņos sastopamas septiņas Čehijas un Morāvijas monētas: Eversmūižas depoziņā — trīs, Jaunmoku — divas, Cēsu apkārtnes — viena, Ipšu depoziņā — viena. Agrākās no tām Boleslava II (967—999), vēlākās — Bržetislava I (1034—1055) monētas. Vēlāki divi Prāgas graši (Venceslava II, 1278—1305) zināmi no Kazdangas Roņu ugunskaipa. Čehijas monētas kopā ar citām monētām nonākušas Latvijā galvenokārt caur Poliju un pa Baltijas jūru.

Latvijas 11. gs. depoziņos ir 11 Ungārijas monētas: viena Stefana (997—1038) ir Jaunmoku un divas — Lēdurgas otrajā depoziņā, trīs Andreja (1046—1061) ir Lēdurgas otrajā un viena — Klaukavas depoziņā, viena Salomona (1063—1074) un trīs nenoteiktas Ipšu depoziņā. Tās atrastas kopā ar citām monētām. Ungārijas monētu arī citur maz. Tāpat kā Čehijas monētas, tās izplatījās pakāpeniski no viena tirgus līdz otram, līdz nonāca rietumslāvu vai vācu zemēs un no turienes pa Baltijas jūru nokļuva Latvijā. Mazāk ticama šo monētu ieplūšana caur Krievzemi.

Latvijas teritorijā atrasti vairāki Rietumeiropas monētu atdarinājumi. Tā, Eversmūižas depoziņā ir 36 Etelreda II monētu atdarinājumi. Ir zināmi

vismaz divi Knuta Lielā monētu atdarinājumi, tāpat divi atdarinājumi pēc anglosakšu monētām Aizkraukles depozītā. Pēc jaunākajiem numismātu pētījumiem, šo naudu kaluma vietas varētu būt ārpus Anglijas — Skandināvijas zemēs. Depozītos (Ipšu, Straumju, Brantu, Aizkraukles pilskalna) un arī citos atradumos konstatēti Vācijas monētu atdarinājumi, kuru sīkāka analīze veicama nākotnē.

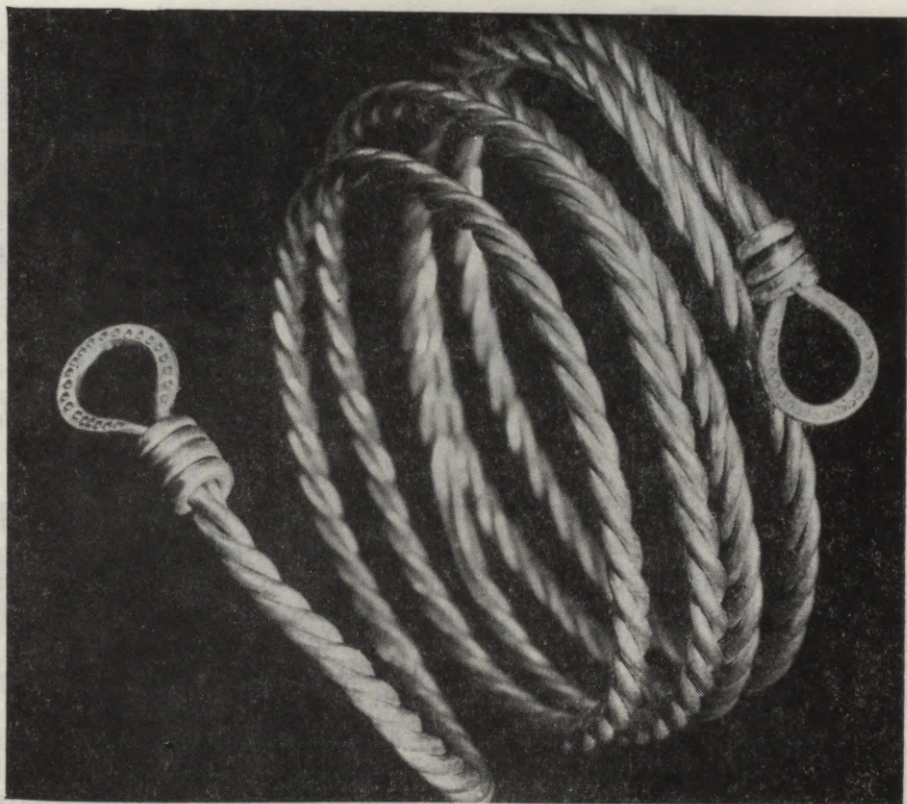
Rietumeiropas monētu atdarinājumi, bet biežāk oriģināli, nēsāti kā piekariņi. Tādi atrasti Lēdurgas otrajā un Reznu depozītā, Daugmales un Talsu pilskalnā, Tērvetes senpilsētā, Strantes, Allažu, Lazdiņu, Aizkraukles, Mārtiņsalas un Lubumuižas kapulaukos, Jaunatē. Monētpiekariņi parasti ir sieviešu rota. Dažreiz, kad cilpiņa notrūkusī, piekariņš kļūst atkal par monētu, kas kopā ar citām sastopama depozītos (Lēdurgas otrajā).

Rietumeiropas monētas parasti ir veselas, lai gan depozītos ir arī dalītās monētas (Eversmuižas, Ipšu, Straumju, Lēdurgas otrajā, Klaukavas, Brantu, Aizkraukles pilskalna depozītā). Tās izmantoja par svaru naudu un izejmateriālu sudraba rotām. Angļu un dāņu kaltās monētas ir kvalitatīvākas par vācu monētām.

Galvenais starpnieks Latvijas depozītos atrastajām monētām bija Gotlande.⁷⁰ Caur Gotlandi plūda liela daļa arābu un Rietumeiropas monētu. To apstiprina vairāku citu senlietu analīze, kā arī milzīgais monētu skaits — Gotlandes salā iegūts ap 93 500 veselu Austrumeiropas un Rietumeiropas monētu un ap 16 500 monētu fragmentu.⁷¹ Mazāka nozīme šai ziņā ir citām senajām tirdzniecības pilsētām — Haithabu, Birkai, Sigtunai, Volinai, Gdaņskai un Novgorodai; sakari ar šīm pilsētām vērojami arī arheoloģiskajā materiālā.

Ar tirdzniecību saistāmi iepriekš (II nodaļā) sīkāk aplūkoti bronzas un sudraba stieniši. Bronza atgriezumu vai stienišu veidā ievesta no Rietumeiropas un Dienvideiropas, kur ir attiecīgo metālu ieguves avoti. Tieši no kurienes bronza nākusi, pagaidām nav iespējams droši pateikt.

Sudrabs naudas, cirstu senlietu, kalnu un lietu stienišu veidā Latvijas teritorijā ieplūda kopš 10. gs. beigām galvenokārt no Rietumeiropas; ievadumi pārlieti un pārkalta arī uz vietas. Tā kā kopā ar sudraba naudas stienišiem Latvijas depozītos parasti atrastas nevis arābu, bet gan Rietumeiropas monētas, šo stienišu cilme saistāma ar Rietumiem. Bez tam Krievzemē stieniši parādās vēlāk nekā Rietumeiropā un Baltijā. Agrākie lietie un kaltie stieniši Latvijā iegūti tās rietumu daļā — Ventas un Lielupes ceļu tuvumā (Grobiņas, Ropju, Gaiļu, Rijnieku, Pudžu depozītā), kā arī Daugavas krastos (Šalaspils, Grumaltu, Ipšu, Klaukavas, Straumju depozītā). Tas, ka Gotlandes depozītos daudz līdzīgu stienišu, vedina domāt par Gotlandes starpniecības nozīmīgumu. Tomēr lieto stienišu svars, piemēram, Cēsu un Salacas purva depozītos, ir svārstīgs (103,50—230,16 g), pie kam 14 stieniši sver 140,6—169,0 g. Šo depozītu stienišu svars saskan ar Rietumu un Krievzemes stienišu svaru. Iegareni rombveidīgajam sudraba stienītim no Veišaru depozīta ir Cernigovas tipa stienišu forma, arī tā svars — 204,39 g — sasauca ar šo stienišu svaru. Latvijā atrastie 100—200 g smagie iegarenie lietie stieniši (parasti tie drusku smagāki) kalpoja par naudu lielu darījumu slēgšanai, tāpat noderēja bagātību uzkrāšanai. Kad 12. gs. monētu apgrozības apjoms sašaurinājās, to vietu

23. att. Sudraba apročveida spirāle no Aizkraukles pilskalna depoziāta (76. nr.), 11. gs., A 12300: 1.

ieņēma stienīši, bet sīkākus maksājumus izdarīja ar kauri gliemežvākiem, stikla krellēm, vāveru un caunu ādām u. tml. Daudzu Latvijas sudraba stienīšu svars precīzi atbilst vairāku Latvijas atsvariņu svaram (ap 102 g). Gandrīz tikpat daudz svēra sudraba apročveida spirāles no Uņģenu (76. att.: 2), Kušķu (79. att.: 1—4) un Gaiļu (88. att.: 1) depoziāta, kuras datējamās ar 900.—1000. g. Tās, tāpat kā lentveida apročēm līdzīgie kaltie sudraba stienīši (87. att.: 6, 90. att.: 7, 93. att.: 14, 100. att., 102. att.: 1 u. c.), uzskatāmas par senās naudas paveidu. Uzmaucot uz rokām vai izveidojot īpatnējus saišķus (23., 24. att.), šādi stienīši tirgotājiem bija ērti transportējami, bet bagātību uzkrājējiem — glabājami. Tas pats sakāms par spirālēs sagrieztajiem sudraba kaklariņķiem (skat. 76. att.: 2, 79. att.: 5, 83. att.: 1, 2, 87. att.: 3—5, 97. att.: 1), kuru svars ir attiecīgi 306,3; 403,8; 151,45; 101,2; 194,47; 191,785; 260,505; 187,07 g.

Latvijas 10 depoziātos bijuši vismaz 46 kaltie naudas stienīši (70., 71. lpp.). Bez tam vairāki zināmi Talsos, Tērvetē, Mežotnē un Aucē. Kaltie naudas stienīši ir apgrozībā Baltijā no 10. gs. beigām līdz 12. gs. Gotlandē to ir ap 412.⁷²

24. att. Rijnieku depoziņa (63. nr.) sudraba stienīšu saišķu (11. gs.) rekonstrukcija. Saišķi bija aptīti ar sudraba kaklariņķi.

10.—13. gs. aplūkojuši vairāki ārzemju un pirmspadomju arheologi un numismāti.⁷⁶ No padomju zinātniekiem nozīmīgākos pētījumus šajā jomā veikuši E. Snore⁷⁷ un sevišķi E. Mugurēvičs,⁷⁸ īpaši parādot sakarus ar seno Krievzemi. Kontaktus apstiprina arī depoziņu sastāvs, turklāt ne tikai monētas un stienīši, bet arī vairāki importēti priekšmeti.

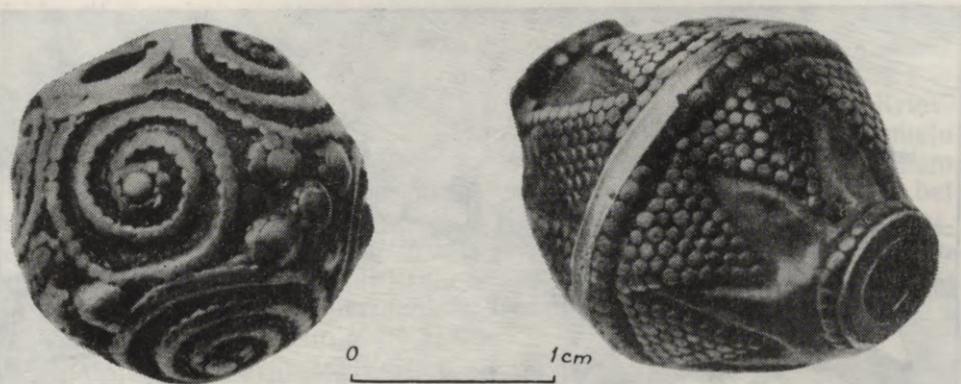
Jaunzemju (83. att.: 2) un Pudžu depoziņā (87. att.: 4, 5) spirālaprocēs sagrieztie kaklariņķi ar noplacinātiem galiem raksturīgi Rietumbaltijai, bet gar Kurzemes piekrasti vai caur Kurzemi tie nonākuši arī Gotlandē.

Ipšu depoziņa sudraba dobās krelles ar filigrānu un granulāciju, kā arī pītie kaklariņķi ar atliektiem galiem (93. att.: 1—11, 15, 16) nākuši no Krievzemes tieši pa Daugavu vai pa apkārteļu no jūras puses. J. Zaks uzskata, ka līdzīgi kaklariņķi, krelles un gredzeni, tāpat kā Permas tipa spirāles, varētu būt ievesti Polijā no Skandināvijas.⁷⁹ Ticamāk, ka lībiešu bagātņieks bija ieguvis lietas un monētas gan no austrumiem, gan rietumiem, pievienojis tām savas lībiskās lietas (dobto aproču gabalus) un māla podā salikto bagātību briesmu gadījumā noracis zemē. Sauleskalna trešā depoziņa sudraba deniņu gredzeni (86. att.: 17), pātagkāts (85. att.: 7), alvas stienīša gabali (85. att.: 8—8^c) nākuši pa ceļu, kas šķērsoja Austrumlatviju virzienā uz Pleskavu un Novgorodu. Tirgotāju šajā depoziņā pārstāv arī svariņi (86. att.: 18, 18a), kas ir vieni no agrākajiem Latvijā. Tāpat Kokneses un Reznu depoziņa stikla krelles nākušas, liekas, no austrumiem, lai gan līdzīgu krellu tehniskās analīzes īstu skaidrību šai jautājumā nedod. Dzintars un dzintara izstrādājumi Celmiņu (101. att.: 14—16) un milzīgais dzintara krājums Kābeļu depoziņā ir ievesti no Rietumbaltijas.

Depoziņu un pārējais arheoloģiskais un numismātiskais materiāls liecina, ka Latvijas austrumu daļai ir ciešāki sakari ar Krievzemi, bet rie-

Sudrabu naudas, cirstā sudraba vai stienīšu veidā uz Baltiju un citām zemēm, kur sudraba rūdu nebija, eksportēja ar sudraba rūdām bagātās zemes. Pazīstamas ir sudraba raktuves Karamazaras rajonā pie Sašas (Taškentas) kopš 8. gs., Kanimansuras, Džerkamaras, Dželtimas, Kandžalas raktuves.⁷³ Baltijai kopš 10. gs. beigām sevišķi nozīmīgs bija Vācijas sudrabs no Ramelsbergas raktuvenēm pie Goslaras, Vācijā zināmas arī citas senās raktuves.⁷⁴ Mazāka nozīme Anglijas, Ungārijas, Čehijas un Zviedrijas sudraba raktuvenēm.⁷⁵

Latvijas kontaktus ar citām zemēm un tirdzniecības ceļu trases

25. att. Ipšu depoziņa (71. nr.) sudraba krelles, 11. gs., CVVM 58192.

tumu daļai un Rīgas jūras līča piekrastei — ar Rietumiem, sevišķi ar Gotlandi un Zviedrijas cietzemi, Somiju, rietumslāvu un Vācijas apgabaliem Baltijas jūras piekrastē. Latvijas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis un vispirmām kārtām Daugavas starptautiskā tirdzniecības ceļa atrašanās Latvijas teritorijā ir par iemeslu tam, ka šejienes darinājumi bieži sastopami citās Baltijas zemēs. Caur Latvijas teritoriju tur nokļuvušas arī daudzas citu zemju lietas.

Liecību par ceļu izmantošanu sniedz arheoloģisko laivu atradumi. Ap 1000 gadu vecā Brendiķu laiviņa būtībā ir pēc formas un izmēriem ātras un viegla jūras un upju laivas ar mazu iegrimi grebta kopija (89. att.). Tādās varēja pārvietoties arī tirgotāji. Par vietējā 12. gs. beigu tirdzniecības kuģa izmēriem un formu labu liecību sniedz senās Rīdzenes ostā 6,5 m dziļumā atsegtais ap 16 m garais ozolkoka kuģis un līdzīgie tirdzniecības kuģi Visbijā un Gdaņskā, ar kuriem varēja viegli šķērsot Baltijas jūru.⁸⁰ Braucienam izmantoti arī plosti. Pa sauszemes ceļiem tirgotāji pārvietoja jāšus, ratos un ragavās, bet siktirgotāji — arī kājām.

Lai gan līdz šim apskatījām galvenokārt importu un tirdzniecības trases ar citām zemēm, galvenā nozīme tirdzniecībā bija vietējiem tirgotājiem, vietējiem tirdzniecības centriem un vietējām ostām. Depozītu un importlietu koncentrēšanās lielākos centros pie galvenajiem tirdzniecības ceļiem, kā arī zemes iekšienē ir viens no pierādījumiem tam. Vietējais profesionālais tirgotājs — dižciltīgo slāņa pārstāvis — izdalījās 10. gs. beigās, kad izplatītākā bija tirgošanās starp partneriem, pie kam braucieni uz citām zemēm bija kolektīvi. Tirgotāji pēc vietējo iedzīvotāju tradīcijām un paražām ar svariņiem, atsvariņiem, naudas makiem, importlietām un vietējās cilmes senlietām apbedīti gandrīz vai katrā lielākā Latvijas 10.—12. gs. kapulaukā. To, ka depoziņu sastāva veidošanā sava nozīme bijusi arī tirgotājiem, liecina ne tikai depoziņu dzīves vietās vai to tuvumā, bet arī tas, ka depoziņos kopā ar importlietām ir vietējie darinājumi.

Pastiprināta rosība tirdzniecībā, lielu tirdzniecības un amatniecības centru (Daugmales, Mežotnes, Tērvetes, Talsu, Kokneses, Jersikas,

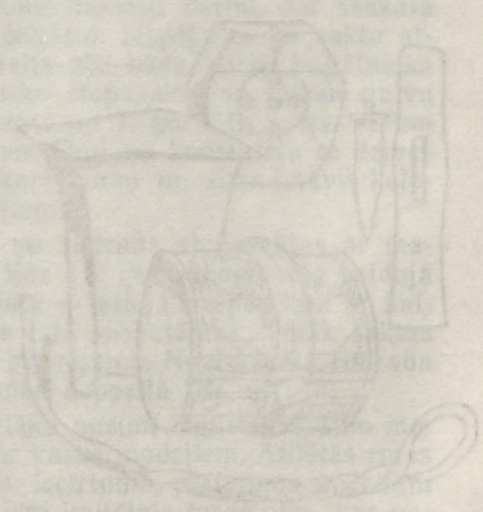
26. att. Daugmales senpilsētas rietumu daļa un pilskalns ap 1100. g. V. Urtāna rekonstrukcija, B. Vaskas zīmējums.

Aizkraukles, Ludzas, Turaidas) veidošanās, tirgotāja specializēšanās un izdalīšanās no bagāto slāņa, svaru un naudas sistēmas veidošanās — tas viss saistāms ar 10. gs., sevišķi ar gadsimta beigām, un turpinājās līdz vācu iebrukumam.

Viens no 10.—12. gs. rosīgākajiem tranzitirdzniecības centriem Baltijā bija Daugmale (26. att.). Daugmales pilskalns ar senpilsētu un ostu izveidojās divu ceļu krustojumā Daugavas kreisajā krastā Rīgas tuvumā. Tirgus vieta atradās pie senpilsētas vārtiem; šai vietā iegūts vairāk importlietu, svariņu daļu un tirdzniecības atribūtu nekā citur. Jādomā, ka tirgi notikuši noteiktās dienās. No vairāk nekā 16 000 Daugmales senlietām apmēram devītā daļa ir importa vai arī ar tirdzniecību saistīti priekšmeti. Daugmalē atklāts arī Rietumeiropas monētu depozīts, kurā pāri par 50 monētām (98. att.), bez tam te iegūtas 96 citas monētas (arābu, Bizantijas, Rietumeiropas), vismaz 60 atsvariņu un 18 saliekamo svariņu daļas. Atsvariņu svars un attiecīgais saulišu skaits vienā un otrā pusē standartizēts. Ap 8,5 g smagiem atsvariņiem ir pa vienai saulītei, divas reizes smagākiem ir pa divām, trīs reizes smagākiem — pa trim, četras reizes smagākiem — pa četrām un piecas reizes smagākiem — pa piecām saulītēm katrā pusē. Vislielākie sver ap 102 g un ap 111 g, resp., divpadsmit un trīspadsmit reižu vairāk par 8,5 g smago atsvariņu. Daugmalē atrasti arī sikāki atsvariņi, pakavsaktu magonpogaļas un citi sīki

priekšmeti, kas kalpojuši par atsvariņiem. Pamatojoties uz Daugmalē atrasto atsvariņu plašo materiālu, secināms, ka to svars resp. svaru sistēma atbilst skandināvu svaru sistēmai: 1 marka (204 g) = 8 ēres (1 ēre = = 25,5 g) = 24 artugi (1 artugs = 8,5 g). Pēdējā labi saskan arī ar Krievzemes svaru sistēmu. Marka un tās iedalījums 8 ērēs attiecībā uz ziemeļu zemēm angļu rakstu avotos apstiprināts jau 9. gs. beigās.⁸¹ Pēc citiem datiem, skandināvu marka rakstītajos avotos minēta 11. gs. vidū,⁸² bet Rīgā markas svaru sistēmu oficiāli apstiprināja bīskaps Alberts 13. gs. sākumā.⁸³ Pieminēsim, ka daudzu Latvijas sudraba stienišu un apročveida spirāļu svars labi iekļaujas minētajā svaru sistēmā. Tajā pašā laikā smagās preces tika svērtas ar bezmeniem. Bezmeni vai to daļas iegūti Raušu otrajā depozītā, Koknesē un Mārtiņsalā.

Pamatojoties uz arheoloģiskajām un rakstu liecībām, konstatējams, ka agrajā feodālismā Latvijā ievada galvenokārt bronzu, sudraba monētas un stienišus, dārgus audumus, vadmalu, damascētus zobenus un šķēpu galus, sāli, stikla krelles, šifera izstrādājumus, kauri gliemežvākus, bet izveda lopus, ādas, labību, medu, vasku, zvērādas, metāla izstrādājumus un dzintaru.⁸⁴

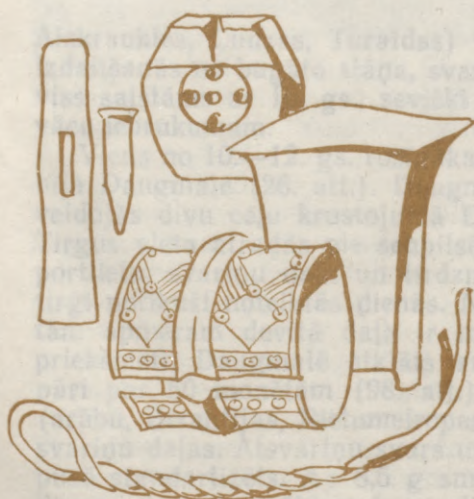

DEPOZĪTU SENLIETU DARINĀŠANAS TEHNIKA UN DAŽI AMATNIECĪBAS JAUTĀJUMI

Latvijas depoziņu materiāls sniedz ziņāmu ieskatu par metāla un koka senlietu, kā arī par vilnas tērpu darināšanu. Fragmentāri dati gūstami par akmens, kaula un dzintara senlietu gatavošanu.

No krāsainajiem metāliem Latvijas depoziņu sastāvā konstatējama bronza, sudrabs, alva, zelts un to sakausējumi,¹ no tiem gatavoti dažādi priekšmeti vai to sastāvdaļas. Bronzas, sudraba un zelta apstrādes tehniskie paņēmieni, darbarīki un ierīces bija līdzīgi, un kalējs varēja darboties ar dažādiem krāsainiem metāliem.

Krāsaino metālu apstrādē izšķiramas šādas galvenās tehnikas: liešana, kalšana un stieples vilkšana. Bronzas un dzelzs laikmetā līdz 1. g. t. vidum senlietu darināšanā dominē liešana. Bronzas apstrādes konstatēšana Lagāžas apmetnē pie Lubānas ezera,² tāpat arī Priekuļu Kalēju depoziņa (1300.—1100. g. p. m. ē.) pusgatavie bronzas kaujas cirvji liecina par bronzas vietējo apstrādi jau bronzas laikmeta pirmajā pusē. No septiņiem kaujas cirvjiem četri vai pieci nav bijuši lietošanā: tiem labi redzamas lējuma šuves, asmens nav asināts, cirvjiem ir līdzīga forma, rotājums, lielums un svars. Tie atlieti divpusīgās akmens vai māla veidnēs, ieliekot kātcauruma vietā serdeni. Iespējams, ka cirvjiem izmantota viena veidne, kurā ielēja izkausēto bronzu tieši no tīģeļa. Agrākie tīģeļi bija blodveida, sekli un ar plašu virsmu, to tilpums 30—175 cm³. Lielākajos tīģeļos varēja izkausēt ap 1,5 kg bronzas, bet, tā kā tīģeļos bronzas kausējums sniedzās līdz pusei vai drusku augstāk par

pusi (tas redzams pēc apkusuma līnijas), tad vienā paņēmienā varēja izkausēt līdz 1 kg bronzas.³ Tā kā Nortikenas tipa cirvja svars ap 150 g, depoziņu uzdevas cirvju svars 80—123 g, Kalnēju depoziņa uzdevas šķēpa svars 34,25 g, bet bronzas aproces svars ap 50 g, no viena tiģeļa varēja atliet 3—4 Nortikenas tipa cirvjus vai 4—7 neliela izmēra uzdevas cirvjus, vai ap 15 uzdevas šķēpu galu, vai arī ap 10 aproču. Bronzas pārpalikumi tika izmantoti kā jēlmateriāls nākamajiem lējumiem. Bronzas laikmeta depoziņu lietas visbiežāk tomēr atlietas pēc vaska modeļiem. Tā veidoti agrākie kaklariņķi un aproces arī mūsu ēras 1. g. t. Masīvie liete 5.—9. gs. sudraba kaklariņķi ar paresninātiem, šķērsgriezumā apaļiem (44., 59., 60. att.) vai skaldņotiem galiem nav tik atsperīgi kā vēlākie kaltie. To agrākie tipi varētu būt ievesti, bet vēlākie ir vietējie.

Atlieti arī masīvi 5.—6. gs. sudraba kaklariņķi ar paresninātiem, skaldņotiem galiem (55. att.: 1—4, 6). Skaldnes šo kaklariņķu vaska modeļiem izveidotas, nogriežot galus, bet sažmaugas — saspiežot ar pirkstiem. To, ka daļa šādu kaklariņķu atlieta, rāda Ķentes pilskalna kaklariņķa metalogrāfiskā analīze.⁴

Gaistošajās veidnēs atlietas bronzas un sudraba stopasaktas (45. att.: 1—5, 52. att.: 2, 63., 70. att.: 1, 87. att.: 7). Par Grobiņas 7. gs. stopasaktām ar zalkšu galvu galiem ir plaša literatūra.⁵ Sudraba stopasakta (63. att.: 2), tāpat līdzīgā 9. gs. sākuma bronzas sakta (70. att.: 1) darināta Latvijā. Domas dalās par apzeltīto Grobiņas bronzas stopasaktu ar zalkšu galvām, zvēru motīvu, piekniedēto adatturi un zilo stikliņu ielikumu uz pēdas, loka un stiegras (63. att.: 1). Pēc formas tā ir baltiska, vienīgi zvēru motīvs šādā izveidojumā Latvijā ir svešs. Skandināvu zvēru stila pētnieki šo saktu neuzskata par skandināviešu darbu, bet saskata tajā ziemeļģermāņu 6. gs. mākslas stila ietekmi. Iespējams, ka saktu atlējis Kurzemē dzīvojošs skandināvu rotkalis pēc kāda kuršu bagātnieka pasūtījuma, par paraugu ņemdams kursisko stopasaktu ar zalkšu galvu galiem. Šī versija ticama, jo Rietumkuzemē no 7. gs. līdz 9. gs. vidum vairākās vietās dzīvoja skandināvi, pie kam Grobiņā konstatēta to dzīves vieta un trīs kapulauki. Savstarpējie sakari kuršu un skandināvu kolonistu arheoloģiskajā materiālā ir konstatējami.⁶

Pēc vaska modeļiem atlietās bronzas un sudraba stopasaktas ar magoņpogaļu galiem darinātas laikā no 7. līdz 11. gs. Sākumā tās veidoja ar reljefām rievām t. s. slīpgrebuma tehnikā — atlēja un pēc tam ar kalniņu izgreda rievās. Grebjamā rika pēdas labi saskatāmas. Vēlāk saktas noplacinājās un slīpgrebuma vietā lietoja gravējumu. Noplacinātā sudraba stopasakta ar magoņpogaļu galiem ir Pudžu depoziņā (87. att.: 7).

Lai gan 1. g. t. otrajā pusē arvien lielāku nozīmi iegūst krāsaino metālu kalšana, tomēr joprojām atlēja arī pēc vaska modeļiem. Atlietās rotas izrotāja ar kalumu, tordējuma, gravējuma, iecirtuma, platējuma un citām tehnikām. Liekas, ka vairākiem kaklariņķiem imitētais tordējums, kas parādās jau 3. gs., iegūts, griežot apaļu stieni starp divām dzelzs plāksnēm, kam slīps iegriezums.⁷ Pēc tam šo rotu galus izveidoja kaluma tehnikā (62. att.: 2, 3, 65. att.: 1, 81., 82. att., 87. att.: 1, 8, 9, 90. att.: 1).

Liešanas tehnikā darinātas rotadatas (56. att.: 1—6, 101. att.: 12, 13,

18. att.). Novgorodas rotu tehnoloģiskā izpēte parādīja, ka krustadatas atlietas akmens veidnēs.⁸ Lējuma tehnikā veidotas arī depoziņu pakav-saktas (70. att.: 3—5, 96. att., 101. att.: 10, 11), aproces (101. att.: 7—9, 108. att.: 2—11), daži apkalumi (Tērvetes pilskalna depoziņa jostām), sprādzes (49. att.: 1, 2).

Sikākās un masveidā ražotās rotas sāka atliet pēc progresīvāka paņē-miena izturīgākajās akmens veidnēs, izmantoja arī māla, bronzas, pat koka, kaula un raga veidnes. Bronzas un koka veidnēs atlēja alvas vai alvas un svina sakausējumus, kam kušanas temperatūra ļoti zema. Saules-kalna trešajā depoziņā saglabājies alvas stienītis (85. att.: 8—8°). Vien-pusīgās un divpusīgās akmens veidnes ar 8.—9. gs. kļuva sarežģītākas. Kā rāda daudzie atradumi un arī pusfabrikāti, akmens veidnēs 11.—12. gs. atlieti jostu apkalumi, piekariņi, pogas, gredzeni, granulas, stieniņi u. c. Atrastajās veidnēs atlietās sudraba un bronzas lietas ir samērā retas, jo galvenokārt lieti alvas un svina kaušējumi, kas zemē iznikst.⁹ Konstatēts, ka baltu zemēs atrasto romiešu bronzas¹⁰ un sudraba¹¹ monētu sastāvs ir apmēram tāds pats kā tā laika bronzas un sudraba lietu sastāvs. Arī Latvijā metālu apstrādātāji ne tikai krāsainos metālus, bet arī monētas pārkausēja. To apstiprina bronzas un sudraba lieto stieniņu tipoloģiskās analīzes un atrastās vienpusīgās stieniņu lejamveidnes Āraišu ezera mītnē, Ķentes, Oliņkalna un Talsu pilskalnās, kā arī vēl agrākās māla veidnes dažādu stieniņu atliešanai.¹² Stieniņi lieti atklātajās māla veidnēs, tāpēc tiem viena puse ieraukta.

Līdz ar krāsaino metālu liešanu, kam sekoja retuša un sikāka apdare, bija izplatīta arī kalšana — gan aukstā, gan arī kalšana ar vēlāku atkvē-lināšanu apmēram 600°C temperatūrā. To apstiprina kā senlietu mikro-struktūras uzņēmumi, tā mūsdienu rotkaļu — senlietu atdarinātāju — darba paņēmieni. Rotu kalšana dominēja 1. g. t. otrajā pusē. Tomēr kal-šanas un liešanas tehnikas ne tikai pastāvēja līdztekus, bet bieži vien tika pielietotas vienās rotas izgatavošanā. Tā, darinot stopasaktas ar noplac-inātu pēdu (64. att.: 3), lietota liešana un kalšana, to stiegra ir fasetēta, rotājums iegravēts vai ieštancēts, ap asi apvīta spirāle.

Kaklariņķiem ar īstu vai imitētu loka tordējumu seglu un kāšu gali ir kalti, fasetes un ornamentu ieštancēti vai iegravēti (65. att.: 1, 67., 81., 82. att., 87. att.: 1, 8, 9, 90. att.: 1), izmantoti arī citi tehniski paņēmieni. Tā paša laika kaklariņķi ar noplacinātiem galiem veidoti no saliekta stieņa, kam gali ar veseri noplacināti un galos ar cirtni izveidotas fasetes vai gravējumi ar kaltiņu (64. att.: 2, 69. att., 86. att.: 5, 6).

7.—8. gs. sudraba kaklariņķi ar lielām barokālām rombveida skaldnēm (61. att., 62. att.: 1, 65. att.: 2, 66. att.: 1, 2) parasti kalti. Skaldnes vei-doja ar blīvokļiem, kuru darba galā bija rombs ar izceltu viduslīniju, bet sažmaugas kala ar veseriem. Skaldņu malas apvīlēja — vilējuma pēdas labi redzamas.

Lai iegūtu tordējumu, kaklariņķiem ar četrskaldņu galiem (55. att.: 4) stieniņa vienu galu iespīlēja un ar speciālu dzelzs ierīci grieza ap asi jeb tordēja. Šis paņēmiens bija zināms jau bronzas laikmetā (36. att.: 1), to turpināja lietot līdz 13. gs. Lai izveidotu vienmērīgu tordējumu, priekš-

27. att. Piltenes depozīta (17. nr.) apzeltītā sudraba kaklariņķa daļa, 5. gs., CVVM 58201. Palielināta apmēram divas reizes.

mets bija vairākkārt jāatkvēlina. Viens šī tipa zelta kaklariņķis ir Kārdlas 6. gs. depozītā (Tartu tuvumā).¹³ Šī depozīta senlietas, arī ar zeltu platētā gredzenotā stopasakta, ir zemgaliskas. Tātad zemgaļu rotkaļi jau 6. gs. darināja ne tikai masīvās bronzas un sudraba, bet arī zelta rotas. Tehniskā ziņā tas nesagādāja grūtības, jo zeltu apstrādāja līdzīgi sudrabam un bronzi.

Loks kaklariņķiem ar cilpas vai pogas un kāša galiem, vai abiem kāša vai krukļu galiem (64. att.: 1, 66. att.: 3) ir nevienmērīgi tordēts. Šādi kaklariņķi raksturīgi zemgaļiem 6.—10. gs.

No apdares viedokļa interesi izraisa vairāki aproču tipi. Manšetveida aproces kala kopš 7. gs. no plāksnes, dobo šķautni izveidoja uz speciāla modeļa vai paliktņa ar attiecīgo gropi (68. att., 75. att., 86. att.: 8). Uz aprocēm iegravēti dažādi trīsinātās līnijas veidojumi. Trīsinātā līnija parādās uz rotām jau 6. gs.: uz aprocēm ar trīsstūra griezumu un stopasaktām ar trīsstūra pēdu. Vēlāk šis rotājums vērojams daudzām rotām: uz Baltinavas kaklariņķu segliem (67. att.), uz Dumpju kaklariņķa (64. att.: 2). Tas ir iemīļotākais raksts līdz 12. gs. ieskaitot. Pārmaiņus spiežot un virzot uz priekšu kaltiņa asmens galu, veidojās trīsinātās līnijas dažādās kombinācijās (75. att., 86. att.: 8). To papildināja ar speciāliem blīvokļiem ieštancētas saulītes. Talsu pilskalnā atrasts bronzas blīvoklis saulīšu veidošanai mīksta materiāla virsmā. Tīras purva bronzas kaltiņš ar izrotātu koka spalvu (71. att.: 8) noderīgs rotājuma veidošanai mīkstā materiālā.

Blīvokļi parasti ir dzelzs vai tērauda, ar norūdītu galu, kuros ievēdoti aplīši, pusaplīši, trīsstūrīši, punktiņi, rombiņi, četrstūrīši, zvaigznītes u. c. (28. att.). Šiem ģeometriskajiem elementiem latviešu etnogrāfijā, mitoloģijā un folklorā ir savi apzīmējumi — saulīte, mēnestiņš, jumtiņš, zvaigznīte, zalktis u. c. Metāla blīvokļi lietoti jau 1. g. t. sākumā; ar laiku tie kļūst aizvien dažādāki. Blīvokļus izmantoja 11. gs. kalto dobto aproču ar sašaurinātajiem galiem rotāšanai (93. att.: 12, 13). Šis aproces kala speciālā gropē. Ar blīvokļu palīdzību rotātas arī nupat minēto aproču pēcteces — kaltās aproces ar paplašinātu vidu (115. att.: 1, 2). Uz tām ir zobratīņa veidoto rakstu pēdas. Uz platajām aprocēm vidusdaļā ir izdobta šķautne, bet pie gala iegravēts pinums. Gravēto rakstu galvenie elementi ir taisna un slīpa līnija, skujiņa, tīkliņš, līklocis, trīsinātā līnija, pinums (28. att.).

Bronzas zvaniņus un līdzīgos darinājumus (86. att.: 15—16) 7.—11. gs. gatavoja Austrumlatvijas rotkaļi: apaļu bronzas plāksnīti ar izgrieztu sektoru aplieca ap veidni un malas sakaldināja. Šie zvaniņi un zvaniņu nēsāšanas veids ietekmējuši arī igauņu, somu, lietuviešu un slāvu zvaniņu nēsāšanas veidu.³⁴ Tādi atrasti pat Gotlandē un Staraja Ladogā. Zvaniņus, tāpat kā zvārgulišus, dažreiz arī atlēja.

Kad 5. gs. Latvijas teritorijā sāka apstrādāt dārgmetālus, parādījās jauni tehniski paņēmieni — dārgmetālu plāšana un platēšana. Sudraba vai zelta gabaliņu uzlika uz laktas un plāja ar veseri placinātāju — virzienā no vidus uz ārpusi. Tādā veidā ieguva līdz 0,05 cm biezas plāksnītes. No tām nogrieza vai nocirta vajadzīgās formas gabalu un izrotāja to. Plāksnītes aplieca vai pielodēja pie rotām un sadzīves priekšmetiem. Laikā no 5. līdz 12. gs. platētas daudzas vietējās rotas: šķēršotās stopasaktas (70. att.: 2), pūcessaktas (72. att.), krustadatas un pat pakavsaktas (101. att.: 10, 13). Dzeramajiem ragiem ir bronzas un sudraba platējums. Platēšana ar sudrabu un zeltu sākumā izplatītāka bija Dienvidkurzemē un Zemgalē, no kurienes tā pārņemta tālāk uz ziemeļiem un austrumiem. Kurši un zemgaļi to savukārt patapināja no Klaipēdas novada un bij. senprūšu teritorijas. Plātās sudraba, zelta un bronzas plāksnītes kopš 5. gs. izrotāja, izmantojot speciālus blīvokļus ar rievīņu, saulīti vai punktiņu galā. Plānās plāksnītes lika uz elastīgas masas spilventiņa (piķis, svins, vasks), kas parasti bija novietots uz koka paliktņa. Ar blīvokļiem iespieda vai iesita plāksnītē attiecīgus rakstus no kreisās puses. Izveidojās īpatnēja tehnika — vietējo rotu platēšana (parasti ar sudrabu), kuras raksti imitēja filigrānu un granulāciju. Dažreiz, rotājot vienu rotu, izdarīja vairākus simtus sitienu vai iespiedumu. Zemgaļu meistars Mežotnes pilskalna depoziāta 8.—9. gs. šķēršotās stopasaktas, bet latgaļu meistars 9. gs. Sauleskalna depoziāta pūcessaktas izveidošanā izmantojis bronzu, sudrabu, dzelzi, alvu, lietojot atlējuma, kalšanas, plāšanas, platēšanas, cilpošanas, gravēšanas, lodēšanas, caurumiņu izsišanas, metāla griešanas, stieplu veidošanas un vēl citu tehniku. Bez tam pūcessaktas inkrustēja ar ziliem stikliņiem. Mūsdienu juvelieri šādas saktas modelēšanai patērētu vairākas dienas.

Svarīgs tehnisks paņēmieni bija stieples izgatavošana. Sākumā stieples lēja un kala. Lietās stieples bija trauslas. Kaltās stieples veidoja uz

laktas vai īpašā metāla gropē.¹⁵ Ar kalto stiepli, kas parasti nebija vienmērīga, aptina kaklariņķiem galus (48. att.: 3, 53. att., 67. att.: 3, 4), no tām veidoja spirālaproces (70. att.: 6, 7, 80. att.: 5) un spirālgredzenus (45. att.: 14, 52. att.: 8—10, 80. att.: 3, 7, 86. att.: 1—4), kā arī darināja citus priekšmetus. Spirālgredzenus veidoja, iepriekš ugunī sakarsēto stiepli aptinot ap apaļu koku vai stieni.

Trīs stieples savijot, izveidoti 10.—11. gs. kaklariņķi un tiem līdzīgās apročveida spirāles (79. att.: 5, 83. att.: 1, 2, 87. att.: 2—5, 97. att.: 1) no šķērsgriezumā apaļām stieplēm. Ar vairāku stieplīšu īpatnēju sapinumu priekšpusē darināti 11.—13. gs. bronzas, sudraba un zelta gredzeni (93. att.: 25, 115. att.: 3). Pēc savišanas vai sapišanas gredzenu galus sakaldināja vai saliedēja, izveidojot Latvijai raksturīgos bezizmēra gredzenus ar pamīšus saejošiem galiem. Arī vītajiem kaklariņķiem un apročēm gali sakaldināti (83. att.: 1, 2, 87. att.: 4, 5), bet ievestajiem kaklariņķiem (93. att.: 15, 16) tie saliedēti. Saliedēja, divas metāla daļas sakarsējot līdz kvēlei un savienojot ar vesera sitieniem.¹⁶ Dažreiz pinumu atdzīvināja cauri ejošais filigrāns (115. att.: 3).

Kaļot nav iespējams izveidot garu stiepli ar mazu un regulāru diametru. Tādu stiepli izgatavoja, velkot metāla stieni caur speciāla dzelzskalibra koniskajiem caurumiņiem, kā to juvelieri dara vēl tagad: kalibru nostiprināja, saņēma stienīša galu ar knieblēm un vilka vispirms caur lieliem, tad pakāpeniski caur mazākiem caurumiņiem. Stiepli dažkārt torēja vai savija. Stieplu aptinumi ap 10.—12. gs. zobenu un dunču rokturiem ir vairākus metrus gari. Baltu zemēs stieples vilkšana konstatēta jau 4.—5. gs.,¹⁷ Skandināvijā — vēl agrāk.¹⁸ Garākas stieples ar lielāku diametru stiepa ar speciālas rotējošās ierīces palīdzību, kāda zināma etnogrāfiskajā materiālā.¹⁹

Dažreiz smalkas stieplītes un sīkas granulas lietoja rotu darināšanai, izveidojot īpatnējo filigrāna un granulācijas tehniku. Tā Dienvidrietumlatvijas teritorijā konstatējama jau 3.—4. gs. tutulām, kuru darināšanas centrs bija Senprūsijā. So tutulu plašā izplatība Latvijā (pāri par 30 tutulu), kā arī atšķirība to detaļās vedina domāt par vēlāko tutulu vietējo cilmi. To darināšana tehniski ļoti sarežģīta un liecina par augstu vietējo juvelieru mākslu jau 5. un 6. gs.²⁰ Granulācijas un filigrāna paraugi Latvijas arheoloģiskajā materiālā ir reti. To vietā izveidojās un 5.—11. gs. izplatījās jau minētā īpatnējā platējuma tehnika ar granulācijas un filigrāna imitāciju (72. att., 101. att.: 13).

3. gs. vietējie rotkaļi sāk pielietot alvošanu. Apsudrabošana un apzeltīšana plaši ieviesās 1. g. t. vidū. Tās tehnika aprakstīta vairākkārt.²¹ Apzeltītas rotas ir arī depozītos (27., 44. att., 63. att.: 1, 86. att.: 14). Sauleskalna trešajā depozītā uz ādas jostām ir alvotu (alvas?) un sudrabotu apkalumu paliekas, apsudraboti apkalumi ir Raušu otrajā depozītā. Apzeltītu priekšmetu Latvijā ir mazāk nekā alvotu vai apsudrabotu.

Krāsaino metālu apstrādē izmantota lodēšana. Sudraba platējums uz daudzām lietām ir pielodēts un lodējuma vietas kļūst redzamas, kad nokritis platējums. Lodēšana notika ar tiem pašiem paņēmieniem kā citās zemēs.²²

Inkrustācija ar bronzu un sudrabu vai zeltu Latvijā pazīstama kopš 10.—11. gs. uz zobeniem, šķēpu galiem, cirvjiem, zirglietām, slēdzenēm, atslēgām, nažiem. Melnā metāla vai bronzas priekšmetos ievērojama rievīgas vai attiecīgo rotājumu un iespieda tur vara, bronzas, sudraba vai zelta pavedienus. Visu to viegli karsēja, sakaldināja un noslīpēja. Bez ievestajiem inkrustētajiem ieročiem labi zināmi arī vietējie darinājumi: zirglietas, slēdzenes, naži.

Ieskatu par dārglietu kvalitāti sniedz Proves valdes dati. Visām Latvijas zelta lietām, kas darinātas pirms 13. gs., ir augsts zelta sastāvs, bet dažām pēc 13. gs. darinātajām ir arī zema raudze. No pārbaudītajām 305 sudraba lietām un sudraba stienīšiem, kas veidoti līdz 13. gs., zema raudze tikai 10 senlietām, pie kam divas no tām darinātas 6.—7. gs. (60. att.) un astoņas sīkākas lietas (Krimuldas pakavsakta, Talsu pilskalna trīs sakusumi, Daugmales divi piekariņi un Pūteļu divi piekariņi) attiecināmas uz 11.—13. gs. No sudraba monētām, kas kaltas līdz 13. gs., zema raudze tikai nedaudzām, daudz vairāk šādu naudu pēc 13. gs. Pēc 13. gs. zemas raudzes sudrablietu ir vairāk nekā pirms 13. gs.

Analizējot divus raksturīgus vietējas cilmes kaklariņķus, konstatēts, ka Lejasklepera 6. gs. kaklariņķis ar tordētiem četrskaldņu galiem²³ sastāvēja no 84% sudraba, 9,7% vara un 6,3% telūra,²⁴ bet Rijnieku depoziņa 11. gs. kaklariņķa ar seglu un kāša galiem (90. att.: 1) sastāvā bija 93,73% sudraba, 0,42% zelta, 1,33% vara un 4,52% citu piejaukumu.²⁵ Analizējot 16 kaltos un lietos sudraba stienīšus (11.—14. gs.), izrādījās, ka 15 stienīšos bija 79,62—95,92% sudraba (vienā 14. gs. stienītī bija 71,62% sudraba), 0,14—1,41% zelta un 3,31—19,97% vara (vienā 14. gs. stienītī bija 26,20% vara).²⁶

Sudrabam piejauca varu tāpēc, ka tas atvieglo rotkaļa darbu, bet neietekmē krāsu. Mūsdienās sudrablietas gatavo ar līdzīgu sastāvu. Arī mīkstajam un plastiskajam zeltam, lai tas kļūtu cietāks, bet nezaudētu sīkstumu, piekausē nedaudz sudraba, niķeļa, vara un platīna. Tīrs sudrabs un zelts ir mīksti, tos viegli var kalt, plāt un stiept.

Latvijas bronzas senlietas analizētas samērā plaši.²⁷ Izdarītas arī depoziņu bronzas stienīšu ķīmiskās un spektrālās analīzes. Ērgaļu depoziņa viena stienīša īpatnējais svars 8,87, tas satur 70,82% vara, 17,32% svina, 10,75% cinka, 0,99% dzelzs.²⁸ Otram bronzas stienītim īpatnējais svars 8,83, tas satur 71,27% vara, kā arī svinu, cinku, dzelzi, alvu (?).²⁹ Bez tam spektrālā analīze izdarīta vēl diviem stienīšiem no Ērgaļu un diviem no Stiebru depoziņa.³⁰ Depoziņu stienīšu, tāpat kā citu bronzas izstrādājumu sastāvs raksturīgs Latvijas, Senprūsijas, Moščinas un Brestrišinas metālu areālam.³¹

Krāsaino metālu izstrādājumu analīze rāda, ka vietējie rotkaļi jau sen bija iepazinušies ar krāsaino metālu un to kausējumu īpašībām, kuras tagad tika pamatotas zinātniski.

Nav pierādījumu, ka bijuši rotkaļi, kas gatavojuši tikai zelta un sudraba lietas. Galvenais rotkaļu materiāls bija bronza, bet tie paši amatnieki, kas apstrādāja bronzu, apstrādāja arī sudrabu, zeltu, alvu un, cik tas rotām bija nepieciešams, arī dzelzi. Tāpēc vienai rotai izmantoti 2

28. att. Ornamantu motīvi uz depozītu rotām.

un 3, un pat 4 metāli, atsegtajās rotkaļu darbnīcās ir dažādu metālu atgriezumi.

Par rotkaļu darbarīkiem var spriest pēc apstrādē atstātajām pēdām metālā un pēc pašu rīku atradumiem. Ka rotkaļi pazinuši cirkuli, liecina svaru kausiņu rotājums (86. att.: 18, 18a), bet, ka strādājuši ar lineālu, — manšetveida aproču malu (75. att.) rotājums.

Materiāli par rotkaļu darbarīkiem un darbnīcām jau daļēji publicēti.³² Māla, akmens un metāla veidnes, māla tiģeļi un lejamie kausiņi, knaibles, lielākas un mazākas laktiņas, dažādi veseri, cirtņi un kalti, tērauda vīles, bronzas un dzelzs pincetes, blīvokļi, caurumsitņi un dažādas ierīces sniedz labu ieskatu par Latvijas seno rotkaļu darbu.

Latvijas rotkaļu veidotie darinājumi atšķiras no slāvu, vācu, skandināvu un somugru lietām. Senlietu formu un ornamentu ziņā to darinātās lietas vistuvākās ir lietuviešu un senprūšu, mazāk — lībiešu un igauņu darinājumiem. Rotājumā dominē ģeometriskais ornaments, kas turpina attīstīties, balstoties uz vietējām tūkstošgadīgajām tradīcijām (28. att.). Rotu virsma ar rakstiem nav pārblīvota un nav arī tik noteikta kā skandināviem vai slāviem, lielā cieņā simetrija.³³ Zvēru, putnu un augu motīvi rotājumā reti, pie kam pirmie visplašāk pārstāvēti piekariņos. Aizguvumu vairāk igauņiem un lībiešiem. Savi izcili rotkaļi bija kā kuršiem, zemgaļiem, latgaļiem un sēļiem, tā arī lībiešiem. Vairāki rotkaļu centri pastāvēja ļoti ilgi: Dienvidrietumlatvijā ap Rucavu un Grobiņu un Zemgales līdzenuma dienvidu daļā ap Tērveti jau no mūsu ēras sākuma. 1. g. t. vidū kā nozīmīgs rotkaļu centrs izceļas Pļavniekkalns pie Rīgas. Kopš 7.—8. gs. rotu darināšanas centri veidojās Ludzā, Sauleskalna apkārtnē, Aizkrauklē, Mežotnē—Salgalē. 10.—12. gs. minētie centri turpina pastāvēt, bet īpaši izceļas kuršu (Talsu, Ivandes—Užavas) un lībiešu (Siguldas—Krimuldas—Turaidas, Daugmales ar apkārtni) rotkaļi. Rotkaļa amats tika mantots. Ķentes, Talsu pilskalnā un citās izrakumu vietās rotkaļu darbnīcas atklātas dažādos slāņos aptuveni tajā pašā vietā. Dažkārt vienā kapā divām analogām senlietām ir dažāda apdare. Iespējams, ka vienu no tām gatavojis meistars, otro — māceklis.

Interesanti salīdzināt rotkaļu izstrādājumus, kas atrasti kapulaukā Ludzā, un 12 km attāļajā Pildas Nukšu kapulaukā vai arī senajā

Aizkrauklē un 10 km attāļajos Lejasbitēnos. Šie pieminekļi ir plaši pētīti. Vērojama atšķirība starp seno pilsētu (Aizkraukles, Ludzas) un lauku (Nukšu, Lejasbitēnu) rotām: pilsētu rotās ir vairāk sudraba, zelta, tās darinātas ar sarežģītākiem tehniskiem paņēmieniem, izstrādājumi ir labākas kvalitātes. Lauku labākās rotas, piemēram, karavīra aproces, darinātas amatniecības centros.

Par senās Latvijas zeltu un sudrabu zināmu ieskatu sniedz svešzemnieku un sirotāju uzrakstītās ziņas. Brēmenes arhibīskaps Rimberts stāsta, kā 854. g. kurši sakāva dāņu iebrucējus: «Puse no dāņu ļaudīm palika nokauta uz kaujas lauka, pusi no to kuģiem viņi izlaupija, savācot zeltu, sudrabu un daudz cita laupījuma.»³⁴ Nākošajā gadā Kursā iebruka zviedru karalis Olavs, ieņēma Jūrpili jeb Ezerpili («Saeborg»), domājams, tagadējo Grobiņu, pēc tam aplenca Apūli tagadējā Ziemeļrietumlietuvā, kurā atradās 15 000 kuršu karotāju. Noslēdzot līgumu, kurši atdeva ne tikai visu to zeltu un ieročus, ko iepriekšējā gadā tie bija ieguvuši kā laupījumu no dāņiem, bet arī pusmārciņas sudraba par ikkatru šajā pilsētā iegūtu vīru, kā arī agrāko kunga tiesu un 30 ķilniekus.³⁵

Saksis Gramatiķis Hadinga sāgā min dāņu vikinga Hadinga teiksmainos sirojumus Baltijā. Hadingš ar kara viltību ieņēmis Daugavas pilsētu,³⁶ sagūstījis karali Anduānu un pieprasīja no viņa atlīdzību zeltā.³⁷

Pazīstamajā Egila Skalagrimsona sāgā stāstīts, kā 10. gs. sākumā vikingi Egils un Torolvs tirgojās un siroja Kursā. Ar nolauptu sudrabu viens no sirotājiem piepildīja veselu medus krūku. Salaupīto sudrabu un citas mantas viņi novietoja uz kuģa un pēc tam devās sirot pa Dānijas krastiem.³⁸

Ingvara sāga vēstī par zviedru karaļa Olava dēlu sirojumu uz Zemgali. Zviedri ar zemgaļu zeltu, sudrabu un citām mantām devušies atpakaļ.³⁹

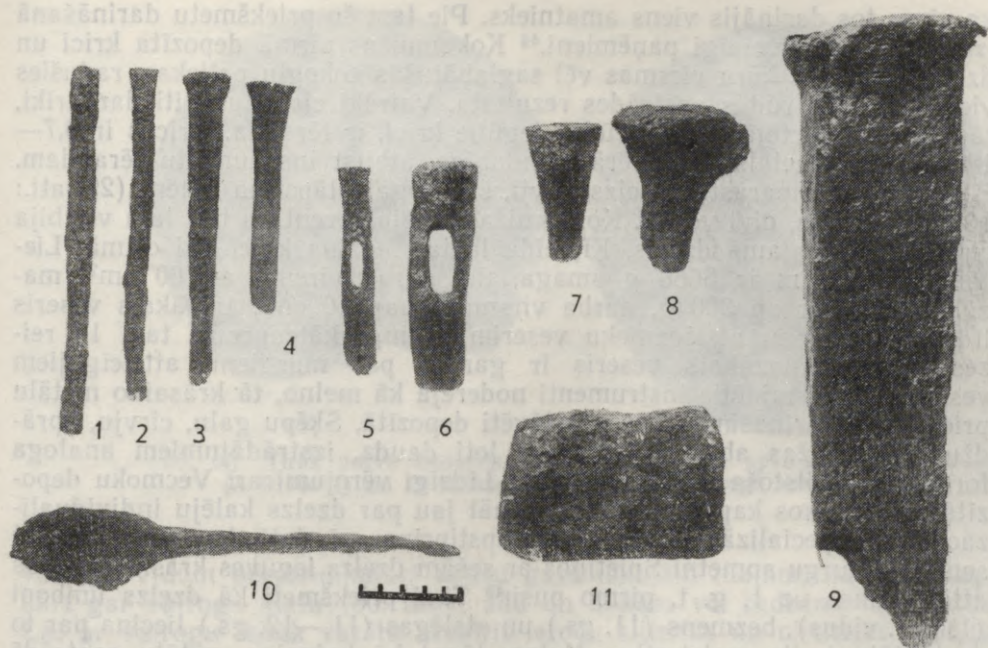
Brēmenes kanoniķis Ādams (ap 1075.—1081. g.) raksta, ka kuršiem esot daudz zelta un labi zirgi.⁴⁰

Latviešu Indriķis savā hronikā vēstī, ka 1209. g., iekarojot latgaļu centru Jersiku, vācu karaspēks «savāca daudz laupījuma, paņemdams no visiem pilsētas kaktiem drēbes un sudrabu, un purpuru, un daudz lopu; un no baznīcām zvanus un svētbildes, un citus ornamentus, un naudu...»⁴¹

Sprīžot pēc pāvesta sūtņa Alnas Balduīna sūdzības un pāvesta Gregora IX prasības, Zobenbrāļu ordenis Latvijā un Igaunijā kara pirmajos 30 gados iedzīvotājiem nelikumīgi atņēmis 9000 kg sudraba.⁴²

Sakarā ar visu minēto, domājams, ka daudzās latviešu tautas dziesmas par zeltu un sudrabu apdzied reālas lietas un ka tajās neizskan tikai sapņi par pārtikušu dzīvi.

Par to, ka baltiem zelts un sudrabs pazīstams jau sirmā senatnē, liecina valodas dati. Senajiem latviešiem, lietuviešiem un prūšiem bija kopīgs zelta nosaukums (latviešu v. *ausas*, lietuvju v. *auksas*, senprūšu v. *auksis*). Šis vārds sastopams latviešu tautas dziesmās, kā arī vietvārdos: Auskalēji, Ausukalēji, Auskaļi. Arī vairāki citi Latvijas toponīmi saistīti ar zelta kalšanu. Senajiem baltiem kopīgs arī sudraba nosaukums (latviešu v. *sudrabs* jeb *sidrabs*, lietuvju v. *sidabras*, senprūšu v. *siraplis*). Tas bieži

29. att. Kokumižas pirmais depoziāts (18. nr.). Kalēja 5. gs. beigū dzelzs rīki: 1—4 — cirtņi; 5, 6 — veseri; 7—9 — laktas; 10 — lāpstīņa kokoglēm; 11 — kaļamā dzelzs.

figurē tautas dziesmās, sastopams vietvārdos. Izcilajam Sēpilam novada pilskalnam ir Sudrabkalna nosaukums, bet pazīstamā zemgaļu pils, kas 1290. g. kā pēdējā padevās vācu iebrucējiem, saucās Sidrabene.

13. gs. vācu iebrucēji pakāpeniski iekaroja un izpostīja Latvijas teritoriju un pakļāva vietējos iedzīvotājus. Tika iznīcināti arī amatniecības un tirdzniecības centri, krāsaino metālu apstrādes attīstība varmācīgi pārtraukta. Par to liecina rakstītie avoti. Arī arheoloģiskajā materiālā vietējo iedzīvotāju dārglietu atradumi ir niecīgi, to apdare un forma zaudējusi agrāko spožumu.

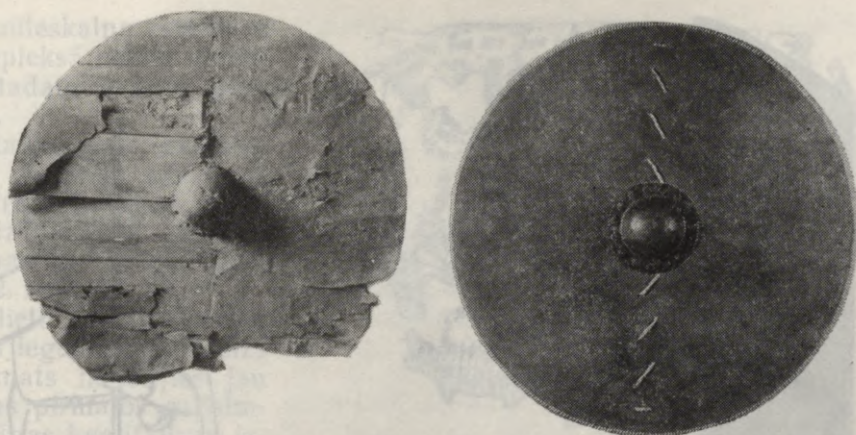
Melno metālu ieguvu un apstrādi senajā Latvijas teritorijā pētījuši vairāki arheologi un citu zinātņu speciālisti.⁴³ Latvijas depoziāti šajā jomā sniedz tikai dažas jaunas liecības.

Depoziātos pārstāvēti 39 dzelzs un tērauda darbarīku un ieroču tipi un 16 cita rakstura produkcijas veidi — rotas, sprādzes, atslēgas, apkalumi, gredzeni, važiņas, līceņi, stieples, krici, dzelzs sārņi. Šie atradumi sastāda apmēram piekto daļu no depoziātu senlietām. Nozīmīgākie ir kalēja rīki Kokumižas pirmajā (29. att.) un Raušu otrajā (99. att.) depoziātā, kas datējami attiecīgi ar 5. gs. beigām un 11. gs. Depoziātu melno metālu senlietas ir vietējā produkcija, jo līdzīgas lietas atrastas tuvējos kapulaukos un dzīvesvietās, un tās atšķiras no svešzemju darinājumiem. Kokumižas pirmajā depoziātā bija ap 1100 (19 dažādi tipi), bet Raušu otrajā depoziātā — 43 dzelzs un tērauda priekšmeti (18 dažādi tipi). Grūti iedomāties,

ka visus tos darinājis viens amatnieks. Pie tam šo priekšmetu darināšanā izmantoti daudzveidīgi paņēmieni.⁴⁴ Kokumuižas pirmā depozīta krici un dzelzs sārņi, uz kuru virsmas vēl saglabājušās kokogļu paliekas, radušies vietējās purvu rūdas apstrādes rezultātā. Vairāki cirvji un citi darbarīki, tāpat kā no vietējās purvu rūdas iegūtie krici, ir tērauda. Kricos ir 0,7—1% oglekļa, metāls ir samērā viendabīgs, atbilst instrumentu tēraudam. Blakus tiem ir parastās dzelzs cirvji, šķēpu gali, lāpstīņa oglēm (29. att.: 10), trīs laktas, divi veseri. Kokumuižas kalēja inventārā bez tam vēl bija cirtņi, viles, kaļamā dzelzs. Ķīļveida laktas iedzina klucī vai celmā. Lielākā no laktām ir 5660 g smaga, tās darba virsma ap 60 cm², mazākās svars ir ap 300 g, darba virsma — ap 10 cm². Lielākais veseris līdzīgs mūsdienu atslēdznieku veserim, vienīgi kātcaurums tam 1,6 reizes garāks. Mazākais veseris ir garāks par mūsdienu attiecīgajiem veseriem. Visi minētie instrumenti noderēja kā melno, tā krāsaino metālu priekšmetu darināšanai, kas pārstāvēti depozītā. Šķēpu galu, cirvju, sprādzu Kokumuižas abos depozītos ir ļoti daudz, izstrādājumiem analoga forma un atbilstoša kaluma tehnika. Līdzīgi vērojumi arī Vecmoku depozītā un vairākos kapulaukos. Var runāt jau par dzelzs kalēju individualizāciju un specializāciju. So domu apstiprina arī dati, kas gūti, izpētot seno metalurgu apmetni Spietiņos ar sešām dzelzs ieguves krāsnīm, kuras attiecināmas uz 1. g. t. pirmo pusi.⁴⁵ Tādi priekšmeti kā dzelzs umboni (1. g. t. vidus), bezmens (11. gs.) un atslēgas (11.—12. gs.) liecina par to darinātāju izcilu meistarību. Melno, tāpat kā krāsaino metālu apstrādē pieredzes ceļā bija izstrādājušies daudzi paņēmieni un apgūtas darbarīku formas, kas saglabājušās vēl šodien (dzelzs un tērauda ieguve, pareiza to izvēle, rūdīšana un atkvēlināšana, cementēšana, metāla piemetināšana, cirvju, veseru, lemešu, laužņu formas). Kokumuižas pirmajā depozītā daži cirvji pārkalta no kapļiem, Mūkukalna trešajā depozītā nazis izveidots no nodiluša sirpja (51. att.: 6), bet Pērļukalna 12. gs. depozītā kaplis pārkalts no plasmens cirvja (111. att.: 3). Pārstrādei ir domāti fragmentārie cirvji Raušu otrajā depozītā. Tātad melno metālu vērtēja augstu un velti neizniekoja.

Atrastie dzelzs sārņi un krici daudzās senajās dzīvesvietās un īpatnējie dzelzs un tērauda izstrādājumi liecina, ka dzelzs ieguvē un tās apstrādē darbojušies meistari visos lielākajos centros un daudzās mazākās apmetnēs jau kopš mūsu ēras sākuma. Mazkatužos 3. gs. kapā un Rūsīšos 5. gs. kapā bija guldīti senie kalēji ar saviem instrumentiem, liecinot par dzelzs kalēja amata izdališanos. Kalējs droši vien bija arī meistars dzelzs ieguvē no purva rūdas un savu pieredzi nodeva pēctečiem. Agrajā feodālismā, kā liecina Raušu ciema kalēja depozīts (99. att.), kalēja rīki un izstrādājumi ir vēl sarežģītāki un neatšķiras no slāvu un skandināvu rīkiem un izstrādājumiem.

Koka lietu darināšanai un apstrādei dažus datus var smelt Tiras purva, Brendiķu un Raušu depozītu materiālā. No Tiras purva atradumiem vispirms minams egles dēlišu apaļais vairogs ar puslodesveida umbonu no bērza māzerpuna (14., 30. att.).⁴⁶ Par vairoga saturkokiem noderēja šķeltie kociņi, no kuriem saglabājušies deviņi fragmenti, daži ar naglu caurumiņiem. Dēliši no abām pusēm apšūti ar ādu, pie kam apšuvums gājis pāri

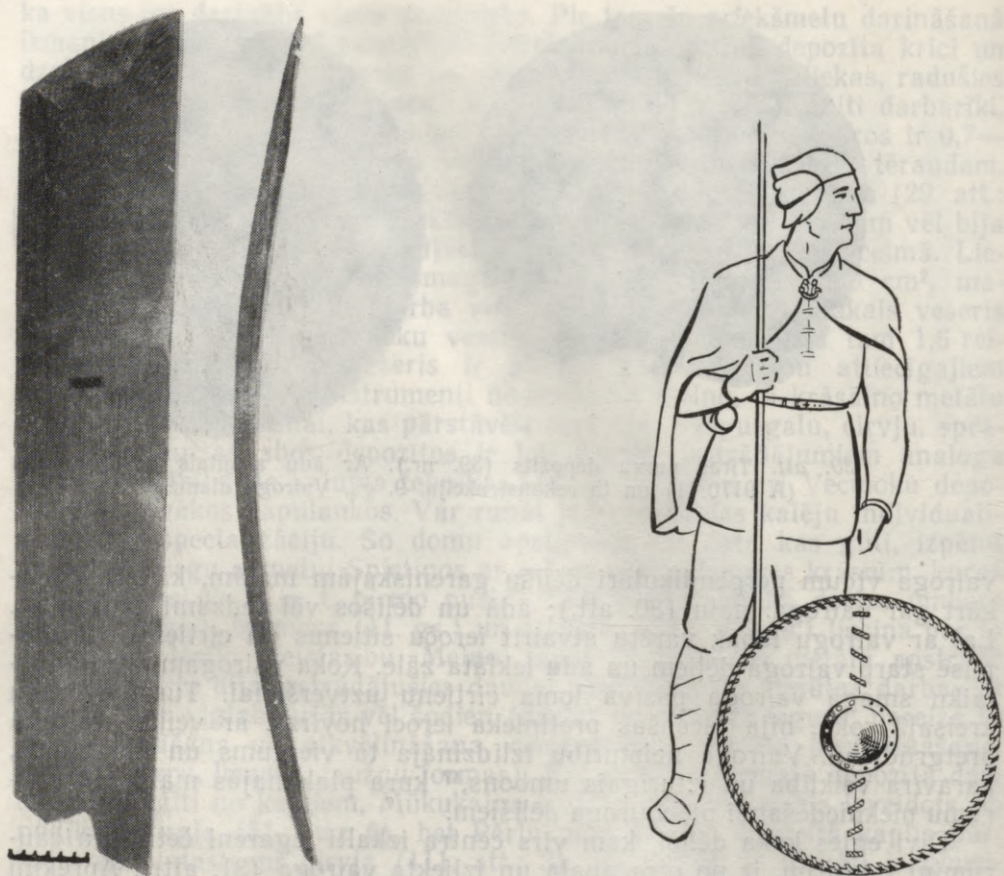
30. att. Tiras purva depozīts (39. nr.). Ar ādu apšūtais koka vairogs (A 9170: 1) un tā rekonstrukcija. 9. gs. Vairoga diametrs ap 90 cm.

vairoga vidum perpendikulāri dēlišu gareniskajām malām, kā arī visapkārt gar vairoga malu (30. att.); ādā un dēlišos vēl redzami caurumiņi. Lai ar vairogu labāk varētu atvairīt ieroču sitienus un cirtienus, priekšpusē starp vairoga dēļiem un ādu ieklāta zāle. Koka vairogam nav viduslaiku smagā vairoga pasīvā loma cirtieņu uztveršanai. Turot vairogu kreisajā rokā, bija jācenšas pretinieka ieroci novirzīt ar veiklu vairoga pretgrūdienu. Vairoga neizturību izlīdzināja tā vieglums un kustīgums, karavīra veiklība un izturīgais umbons,⁴⁷ kura plakanajās malās 14 caurumu piekniedēšanai pie vairoga dēļiņiem.

Divi egles koka dēļiņi, kam virs centra izkalti iegareni četrstūra caurumiņi rokturim, ir no otra apaļa un izliekta vairoga (31. att.). Aprēķini rāda, ka plakanā vairoga diametrs ap 90 cm, bet izliektā — 73 cm.

Koka apstrādē plaši izmantoti dažādi cirvji, dobuļošana un ieciršanai — vesercērte (99. att.: 6), bet baļķu iezīmēšanai un kaķēšanai — «kaķis», kas pazīstams jau vidējā dzelzs laikmetā. Bronzas kaltniņš ar rotāto koka spalvu (71. att.: 8) izmantots koka vai kāda cita mīksta materiāla sīkākā apdarē, bet daudzie cirvji un naži bija parastākais mājsaimniecības un koka apdares inventārs. Brendiķu purva laiviņas (89. att.) izgredšanai lietots greblis, bet apdarei un ornamentēšanai — nazis un kaltniņš. Pēc formas līdzīgas laivas būvētas arī no dēļiem, pievienojot tām buras, stūri un airus. Brendiķu laiviņas noguldīšanas laikā, t. i., ap 1000. g., buras, stūri un airus plaši lietoja Baltijas jūras braucēji.

Tiras purva 9. gs. depozīta tekstiliju tehniskā analīze liecina par labi attīstītu aušanas un apģērba gatavošanas prasmi. Aušana notikusi aušamajos stāvos un ar celiem. Izmantota šķeterēta un nešķeterēta vilnas dzija, kas krāsota dažādās krāsās ar dabiskajiem krāsošanas līdzekļiem. Izšķirama brūna un zila krāsa. Celaines austas rakstainas un bez rakstiem (10. att.: 2).⁴⁸ Vilnas audumi austi vienkārtnī un četrnīšu triniņi — diagonāli un skujoti, konstatēts arī rūtains audums (10. att.: 5).⁴⁹ Dažos

31. att. Tīras purva depoziāts (39. nr.). Izliktā vairoga dēlis (A 9170: 2) no priekšas un sāniem. 9. gs.

32. att. Kuršu karavīrs 9. gs. V. Urtāna rekonstrukcija pēc Tīras purva depoziāta materiāliem; T. Jankevica zīmējums.

audumos ieauti cirtoti vilnas kušķi, vairākiem ir vēluma pazīmes. Auduma malas noslēgšanai izmantota ripsa auduma josla, kas, sabiezinot audumu, dod stingru, vīlei līdzīgu noslēgumu. Veidotas arī viles. Labi pazīstama lāpišana: kāju sietavas salāpītas vairākās vietās (10. att.: 6) ar vilnas dziju (71. att.: 11). Depozītā no vilnas dzijas pavedieniem veidotas pinītes (10. att.: 1), no apauda un ripsa malas velkiem sagrieztas resnas auklas (10. att.: 3) u. tml.

Tīras purva tekstiliju atradumi ļauj samērā pilnīgi rekonstruēt 9. gs. kuršu vīrieša virsējo apģērbu (32. att.).⁵⁰

Pamatojoties uz Sauleskalna trešo depoziātu, kur ir villaines paliekas un dažādas rotas, iespējams aptuveni rekonstruēt arī latgaļu sieviešu tērpa augšdaļu un rotas ap 1000. g. Sauleskalna sievietes tērps varēja atgādināt 10. gs. Aizkalnes 2. kapa⁵¹ vai Lejasbitēnu 410. kapa⁵² tērpus.

Tikai Sauleskalna sievietes rotu kompleksā nebija vainadzīņa, rotadatu un kauri gliemežvāku.

Par kaula, raga, akmens, dzintara, māla un ādas vietējo apstrādi Latvijas depozīti sniedz daudz fragmentārākas ziņas; šie izstrādājumi iztirzāti 2. nodaļā.

Metāllietu analīze rāda, ka dzelzs ieguvēja un dzelzs kalēja amats nodalījies jau mūsu ēras pirmajos gadsimtos. Svarīgas kvalitatīvas izmaiņas un specializācija, piemēram, damascēto šķēpu galu un zobenu gatavošanā, notika 1. g. t. beigās un 2. g. t.

sākumā.⁵³ Tajā pašā laikā ieviesās jauni tehniski paņēmieni, podnieka ripas, apaļo dzirnakmeņu, virpas, tecilas un stieplu velkamās ierīces darbināšanai⁵⁴ tika izmantots rotējamais princips. Krāsaino metālu vietējai apstrādei bija senas tradīcijas, bet jaunu pakāpi tā sasniedza 1. g. t. vidū, kad tika darinātas ne tikai izcilas bronzas, bet arī sudraba un pat zelta lietas. Rotkaļa amats, tāpat kā tirgotāja profesija, īsti nodalījās 10. gs. beigās, kad Latvijas teritorijā sākās feodālisms. Šīs atziņas apstiprina Latvijas depozītu analīze.

*

Vietējo iedzīvotāju materiālās un garīgās kultūras attīstību pārtrauca vācu krustnešu iebrukums. Kopš 13. gs. arī depozītu vēsturē sākas jauns laikmets.

Lielu pārsvaru gūst ekonomiskie depozīti, kas satur karos un briesmās noslēptās vērtības, kā arī mājas uzkrājumus. Visbiežāk to sastāvā ir sudraba monētas un stieniši, retāk rotas, darbarīki un ieroči.

Sakrālie jeb ziedojuama depozīti, kuru pamatā reliģiskie jeb kulta motīvi, pēc kristīgās ticības izplatīšanās un nostiprināšanās kļūst reti. Mārīšsalas pils izrakumos kādā 13. gs. pavardā atsegts 20 sudraba feniņu, bet Asotes pilskalna upurbēdes dibenā — sešu Zviedrijas sudraba brakteātu ziedojums 13. gs. pirmajā pusē. Parasti ziedojuama depozītos lietu maz, tām nav izcilas materiālās vērtības, un to sakrālais raksturs ne vienmēr izšķiram.

No ekonomiskajiem depozītiem jāatzīmē Ikšķiles pili atsegtais 35—40 Kalmārā kaltu zviedru brakteātu depozīts, kas bija noslēpts zem akmens kāpnēm pēc 1205. g., kad visa mūra pils piederēja vāciešiem. Arheoloģiskajos izrakumos monētu depozīti bez tam vēl iegūti Aizkraukles Lejasziedos (Livonijas kara laika zemnieka iekrājums ādas makā) un

33. att. Tiras purva depozīts (39. nr.). Ādas maks (1) ar vītu astru valdziņu (A 9170: 10) un ādas siksnīņas (2) (A 9170: 6). 9. gs.

Kokneses mūra pilī (kolekcionāra depozīts ar dažādām sudraba un zelta naudām, kas kaltas laikā no 1550. līdz 1686. g.).

Vairākos depozītos monētu skaits itin prāvs. Tā, piemēram, Rēzeknes rajona Ružinas ciemā atrastais depozīts saturēja 2002 (jaunākā 1564. g.) monētas, Lēdurgas Burtņiekos atrastais — 4473 (jaunākā 1624. g.), Stienes Lejasaniņās — 2344 (jaunākā 1655. g.), Priekuļu Kalnaūbelēs — 4892 (jaunākā 1656. g.), Aizkujas Dreikās — 3466 (jaunākā 1659. g.), Stelpes Silgaiļos — 2864 (jaunākā 1659. g.) utt. Pēc monētu skaita lielākais depozīts ir 1964. g. Kokneses Kalnazveņģos izartais 13.—15. gs. monētu depozīts, no kura saglabājušās 5390 sudraba monētas un divi gredzeni.

Ja numismāti (R. Ceplīte, V. Zobiņa, K. Pelda, A. Molvigins) daudz pūļu veltījuši Latvijas jaunāko monētu depozītu noteikšanai, tad šī laika senlietu depozīti nav pat uzskaitīti.

Ar vietējiem feodāļiem un bagātniekiem saistāmi 13.—15. gs. sudraba stienīšu depozīti Valtaiņu Zaļkalnos, Auros, Rīgā, Litenes Podniekos, Smiltenes Ruckas muižā. Dažreiz šādi naudas stienīši ir kopā ar sudraba monētām (Suntažu Lielgrotos un Briežu krogā, Rēznes Voskānos).

Šķiet, 13. gs. cīņu liecinieks ir Pļaviņu dzelzs dzelkšņu jeb ezišu (ap 1000 gabali) noglabājums. Dzelkšņi minēti Indriķa hronikā 1206. un 1210. g. Vācieši šādus dzelkšņus izmētāja pa ceļiem, lai zirgi un cilvēki savainotu uz tiem kājas.

Uz attīstīto feodālismu attiecināms Raušu apmetnes izrakumos atsegtais dažādu darbarīku depozīts, kā arī Raunas Veckažokos izartie noglabājumi: pirmajā no tiem uznavas smailis, cirvis, rauknis, izkaptis, iemauktu laužņi, zirga un vērša pakavi, bet otrajā — kalts, trīs spījarkla lemeši, divas vērstuves. Uz vēlāko laiku attiecināms Salaspils Laukskolas depozīts, kurā spījarkla lemesis un trīs dažādas dolomīta laužamās cērtes.

Atzīmējami 17. gs. sudraba un apzeltīto rotu depozīti, kas piederējuši turīgām latviešu dzimtām, lai gan rotas darinājuši pilsētu juvelieri. Līgatnes Ķempju depozītā bija astoņas saktas, piekariņi, 14 gredzeni, krelles, Katlakalna Mazjumpravas depozītā bija septiņas saktas, četri gredzeni, piekariņš un sleņģene.

Tanī pašā laikā zināmi daudz nabadzīgāki noglabājumi. Tā, Jērcēnu Siliņos atrastas tāsi ietītas divas 16. gs. sudraba pakavsaktas, bet Lēdurgas Ceriņos — trīs bronzas saktas.

Depozīti, par kuriem daudz nostāstu un rakstīto liecību, ir interesants un neaizstājams vēstures avots.

DEPOZĪTU APRAKSTS¹

1. Kalēji, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, LVM R 60, R 61, A 8428: 1—3, A 8714, A 9094: 1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Šturms 1936, 58., 59., 98., 137., 143. lpp.; Граудонис 1967, 80., 94., 95. lpp.; XXVI tab.

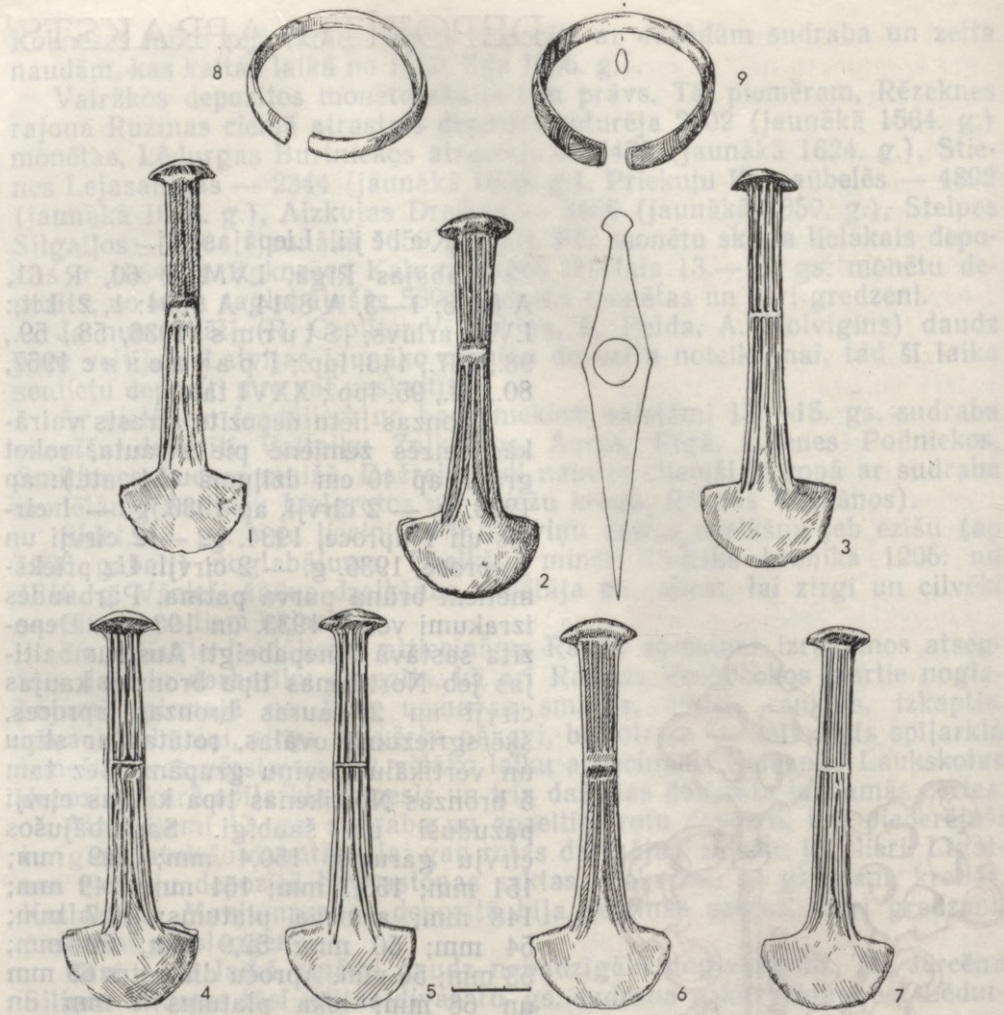
Bronzas lietu depoziāts atrasts vairākās reizēs zemienē pie strauta, rokot grāvi, ap 40 cm dziļumā (34. att.): ap 1913. g. — 2 cirvji, ap 1930. g. — 1 cirvis un 1 aproce, 1934. g. — 2 cirvji un 1 aproce, 1936. g. — 2 cirvji. Uz priekšmetiem brūna purva patina. Pārbaudes izrakumi veikti 1933. un 1934. g. Depozīta sastāvā 7 nepabeigti Austrumbaltijas jeb Nortikenas tipa bronzas kaujas cirvji un 2 šauras bronzas aproces, šķērsriezumā ovālas, rotātas ar slīpu un vertikālu rievīņu grupām. Bez tam 5 bronzas Nortikenas tipa kaujas cirvji pazuduši un šaubīgi. Saglabājušos cirvju garums: 150,4 mm; 149 mm; 151 mm; 153,7 mm; 151 mm; 149 mm; 148 mm; asmeņa platums: 48,7 mm; 54 mm; 50 mm; 52,9 mm; 50 mm; 53 mm; 50 mm. Aproču diametrs 69 mm un 68 mm; loka platums 9 mm un 7 mm. — 1300.—1100. g. p. m. ē.

2. Laveri, Limbažu raj.

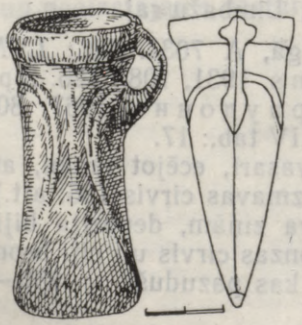
Glabājas Rīgā, A 7031. Lit.: LVM arhīvs; Šturms 1931, 108., 125. lpp.; III tab.: 1; Граудонис 1967, 80., 81., 97. lpp.; XXIV tab.: 17.

1926. g. pavasarī, ecējot lauku, atrasts bronzas uznavas cirvis (35. att.). Pēc LVU arhīva ziņām, depoziāta bijis otrs, līdzīgs bronzas cirvis un citi bronzas priekšmeti, kas pazuduši. — 950.—750. g. p. m. ē.

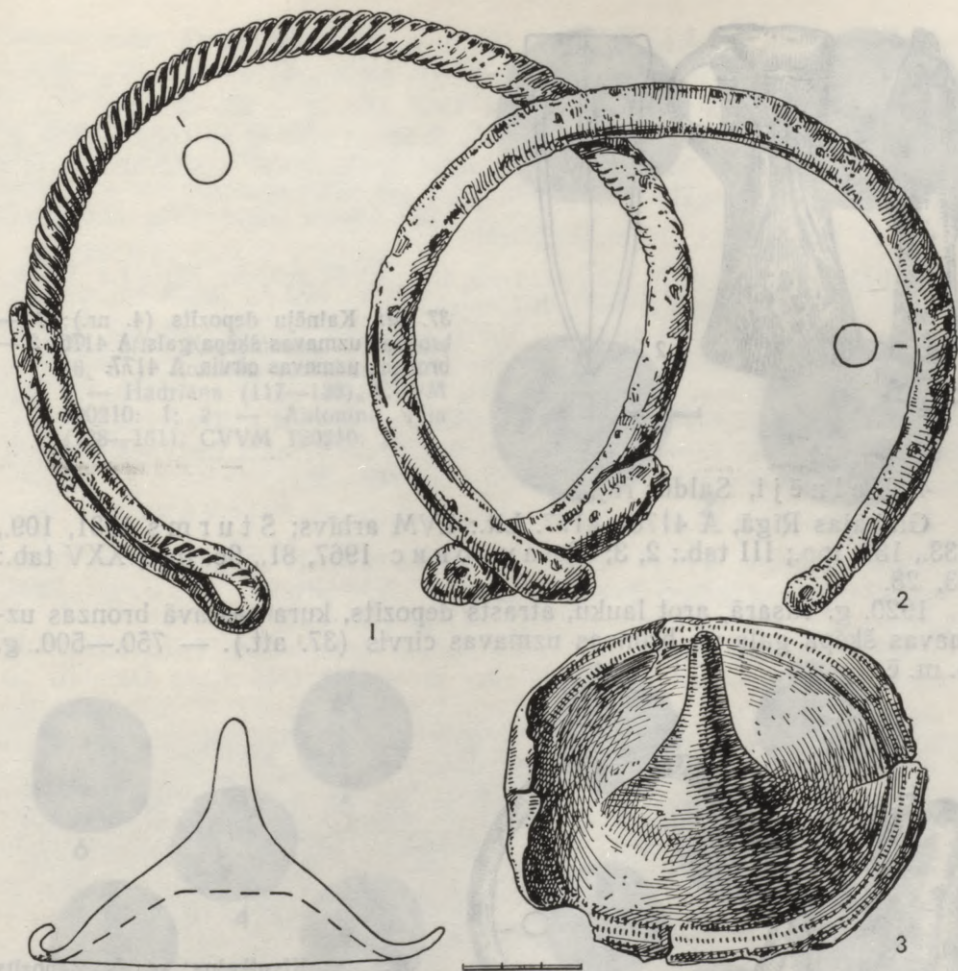

34. att. Kalēju depoziits (1. nr.): 1-7 —
 bronzas cirvi, R 60, A 8161, A 8428: 2,
 R 61, A 9094: 1, A 8428: 1, A 9094: 2;
 8, 9 — bronzas aproces, A 8428: 4, A 8714.

35. att. Laveru depoziits (2. nr.) Bronzas
 uzmavas cirvis, A 7031.

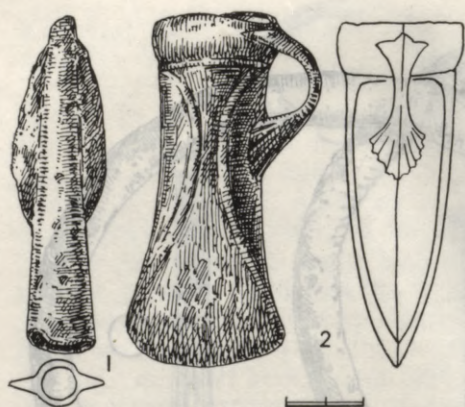

36. att. Ķivutkalna pirmais depoziāts (3. nr.): 1, 2 — bronzas kaklariņķi, VI 120: 1887, 1888; 3 — bronzas tutula, VI 120: 1889.

3. Ķivutkalna pirmais depoziāts, Doles salā, Rīgas raj.

Glabājas Rīgā, VI 120: 1887—1889. Lit.: VI arhīvs; Граудонис 1967, 163. lpp.; 1968, 269. lpp.; Latvijas PSR arheoloģija 1974, 69., 83. lpp.

1966. g. oktobrī Ķivutkalna pilskalna dienvidrietumu daļā VI laukumā 6. kārtā 160—168 cm dziļumā atklāts degušu bronzas lietu depoziāts. Tas atradās kulta celtnes ugunsкура vietā kopā ar degušiem graudiem. Depoziātā 2 kaklariņķi, tutula (36. att.) un diadēma, pēdējā sadrupa. Tutula atradās pašā apakšā. Pie senlietām bija vērojamas koksnes paliekas. Apdegušie un patinējušies priekšmeti, kas atradās zem izdegušiem sārtajiem māliem otrā slāņa dibenā, saglabājušies slikti. — 7.—6. gs. p. m. ē.

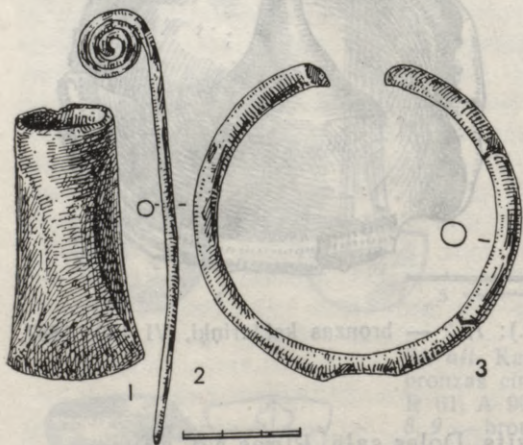

37. att. Kalnēju depoziāts (4. nr.): 1 —
bronzas uznavas šķēpa gals, A 4176; 2 —
bronzas uznavas cirvis, A 4177.

4. Kalnēji, Saldus raj.

Glabājas Rīgā, A 4176—4177. Lit.: LVM arhīvs; Šturms 1931, 109., 133., 137. lpp.; III tab.: 2, 3; Граудонис 1967, 81., 96. lpp.; XXV tab.: 23, 28.

1920. g. vasarā, arot lauku, atrasts depoziāts, kura sastāvā bronzas uznavas šķēpa gals un bronzas uznavas cirvis (37. att.). — 750.—500. g. p. m. ē.

38. att. Kivutkalna otrais depoziāts
(5. nr.): 1 — bronzas uznavas cirvis,
VI 120: 1150; 2 — bronzas rotadāta,
VI 120: 1151; 3 — bronzas aprobe,
VI 120: 1152.

5. Kivutkalna otrais depoziāts, Doles salā, Rīgas raj.

Glabājas Rīgā, VI 120: 1950—1952. Lit.: VI arhīvs; Граудонис 1968, 269. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 69., 83. lpp.; 26. tab.: 3.

1967. g. 17. maijā Kivutkalna pilskalna dienvidrietumu daļā, IV izrakumu laukuma profilā, 80—92 cm dziļumā, atklāts depoziāts, kura sastāvā bronzas uznavas cirvis ar kāta paliekām, bronzas rotadāta ar plakanspirāles galvu un šķērsriezumā apaļa, pārlūzusi bronzas aprobe (38. att.). — 1. g. t. vidus p. m. ē.

39. att. Kazzemnieku depoziāts
(6. nr.). Romiešu sudraba denāri:
1 — Hadriāna (117—138), CVVM
120210: 1; 2 — Antonīna Pija
(138—161), CVVM 120210: 2.

40. att. Bulduru depoziāts (7. nr.?). Romiešu bronžas monētas un vara stienītis
(averss un reverss): 1 — Hadriāna (117—138), CVVM 120192: 1; 2, 3 — Ko-
moda (176—192), CVVM 120192: 2, 3; 4, 5 — Lucija Vera (161—169), CVVM
120192: 4, 5; 6 — Decija Trajāna (249—251), CVVM 120192: 6; 7 — neno-
teikta, CVVM 120192: 7; 8 — vara stienītis, CVVM 120192: 8.

6. Kazzemnieki, Madonas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 120210: 1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1929^a, 170. lpp.; XLIII tab.; Кропоткин 1961, 102. lpp.; 23.—25. att.

Romiešu sudraba un bronzas monētu depoziāts atrasts ap 1888.—1889. g. uzkalnā, kādā laukā, vedot mālus. Saglabājušies tikai 2 sudraba denāri (39. att.): Hadriāna (117—138) un Antonina Pija (138—161).

7. (?) Bulduri, Jūrmalas pilsēta.

Glabājas Rīgā, CVVM 120192: 1—8. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1929^a, 169. lpp.; Кропоткин 1961, 101. lpp.

Depoziāts atrasts ap 1875. g. māla trauciņā, rokot Lielupes labajā krastā. Monētas noteica R. Snore. Depoziāta sastāvā 7 bronzas romiešu monētas (1 — Hadriāna, 2 — Komoda, 2 — Lucija Vera, 1 — Decija Trajāna, 1 — nenoteikta) un liets vara stienītis (40. att.). Trauciņš nav saglabājies. Depoziāts šaubīgs. Pēc citām ziņām, tas izrakts Lielupes kreisajā krastā. Jaunākā monēta — Decija Trajāna (249—251).

8. (?) Dandāle, Jelgavas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 120193: 1—27, A 8173. 17 monētas vācu fašistiskās okupācijas gados pazudušas. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1929^a, 170. lpp.; Кропоткин 1961, 18., 101. lpp.; 23.—25. att.

1914. g., rokot tranšejas, atrasti bilona antoniniāni (sīkbronzā) un bronzas statuete māla podiņā Lielupes kreisajā krastā starp Dandāli un

41. att. Dandāles depoziāts (8. nr.?). Romiešu bilona antoniniāni (sīkbronzā) un bronzas statuete (CVVM 120193: 1—27, A 8173).

Vecsvirlauku. Depozīts muzejā nonāca divās reizēs: vispirms 27 romiešu monētas un statuete, kas atrastas 1914. g., pēc tam 17 romiešu monētas, kas atrastas it kā 1918. g. Monētas noteica F. Jākobsons, precizēja R. Šnore, V. Kropotkins. Depozīts šaubīgs. Tajā 44 bronzas monētas — 2 Galliēna (253—268) (1 zudusi) un 42 — Klaudija II (268—270) (16 zudušas) — un bronzas statuete, labā roka pie pleca nolauzta, augstums 75 mm (41. att.). Māla podiņš nav saglabājies.

9. (?) Straupe, Cēsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 110122—110148, V_{II} 2097—2101. Lit.: LVM arhīvs; Мора 1929^a, 172. lpp.; Крoпoткин 1961, 102. lpp.

Depozīts atrasts pirms 1923. g. 7. jūlija (kad to nopirka muzejs) Lielstraupes muižā. Tajā 32 bronzas monētas: 1 — Augusta Oktaviāna, 1 — Proba?, 1 — Lucija Vera, 1 — Komoda, 1 — Antonina Pija, 23 nenoteiktas (1.—3. gs.), 4 — nenoteiktas antikās, vienai caurumiņš piekāršanai. Depozīts šaubīgs. Jaunākā monēta — Proba (?) (276—282).

10. Daugavpils tuvumā, Daugavpils raj.

Glabājas līdz 1938. g. 25. maijam Rīgā, PV 23663—23696, pēc tam Daugavpils muzejā, no kurienes vācu fašistiskās okupācijas gados pazudis. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 86., 87., 91., 92. lpp.; 1. att. (86. lpp.); Крoпoткин 1961, 19., 101., 102. lpp.; 4., 23.—25. att.

42. att. Daugavpils depozīta (10. nr.) 34 romiešu bronzas monētas.

Romiešu monētu depozīts (42. att.) atrasts 1935. g. Daugavpils tuvumā, Daugavas labajā krastā. Monētas noteica R. Šnore. Depozīta sastāvā 34 bronzas monētas no 1. gs. p. m. ē. līdz 4. gs. (lielā, vidējā un sīkbronzā): 2 — Marka Agripas, 2 — Augusta Oktaviāna, 2 — Klaudija I, 3 — Vespasiāna, 4 — Domitiāna, 6 — Hadriāna, 1 — Antonina Pija, 1 — Lucija Vera, 3 — Marka Aurēlija, 3 — Faustīnas Jaunākās, 1 — Lucillas, 1 — Aleksandra Severa, 1 — Filipa Arāba, 1 — Volusiāna, 1 — Diokletiāna, 1 — Konstantīna I, 1 — nenoteikta. Jaunākā monēta — Konstantīna I (306—337).

11. (?) Rīgā, Gorkija ielā.

Glabājas Rīgā, CVVM 93596, 93597, 103791, 109869—109877. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Кропоткин 1961, 102. lpp.

Depozīts atrasts 1921. g., rokot stabu. Depozīta sastāvā 12 monētas — 10 romiešu 1.—4. gs. (8 bronzas un 2 sudraba) un 2 antīkās (1 bronzas un 1 sudraba). Depozīts šaubīgs. Jaunākā monēta — Konstantīna I (306—337).

12. (?) Vaiņode, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 120191: 1—15. Lit.: LVM arhīvs; Мoога 1929^a, 173. lpp.; Кропоткин 1961, 101. lpp.

Depozīts atrasts ap 1910. g., būvējot Vaiņodes—Bātas šoseju. Depozīta sastāvā 14 romiešu bronzas monētas (1 — Augusta, 1 — Hadriāna, 4 — Marka Aurēlija, 2 — Faustīnas II?, 1 — Komoda, 2 — Krispīnas, 3 — Konstantija II), 1 antīkā bronzas monēta un romiešu eļļas lampiņa, pēdējā nav saglabājusies. Depozīts šaubīgs. Jaunākā monēta — Konstantija II (337—361).

13. Priedkalni, Gulbenes raj.

17 monētas glabājas Rīgā, CVVM 120189: 1—17, pārējās nav saglabājušās. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Кропоткин 1961, 102. lpp.; 23.—25. att.

Bronzas monētu depozīts atrasts ap 1914. g. kaudzītē starp akmeņiem, divu pēdu dziļumā, rokot mājai pamatus (ap 50 monētas, saglabājušās 7), un 1918.—1920. g., apstrādājot tīrumu (10 monētas). Saglabājušās monētas sliktā stāvoklī: 1 — Marka Agripas, 2 — Augusta, 1 — Germanika, 1 — Klaudija I, 1 — Faustīnas Jaunākās (?), 1 — Konstantīna I, 1 — Konstantija II, 3 — romiešu, nenoteiktas, 6 — antīkās monētas, nenoteiktas (piejauktas?). Līdzās atraduma vietai ir kapulauks. Jaunākā monēta — Konstantija II (337—361).

14. Bornsminde, Bauskas raj.

Depozīta glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: Мoога 1929^a, 169. lpp.; Кропоткин 1961, 101. lpp.

Romiešu monētu depozīts atrasts ap 1823. g. Bornsmindes muižā. 1823. g. tas dāvināts Kurzemes Provincas muzejam Jelgavā. Depozītā

1 sudraba monēta (Marka Aurēlija) un 6 bronzas monētas (1 — Klaudija II, 2 — Aureliāna, 1 — Maksimiāna, 1 — Krispa, 1 — Valentiniāna I). Tuvumā ir kapulauks. Jaunākā monēta — Valentiniāna I (364—375).

15. (?) Marijas kalniņš, Engurē, Tukuma raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 120190: 1—42. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Кропоткин 1961, 19., 103. lpp.; 23.—25. att.

Depozīts atrasts pirms 1923. g. 25. septembra (kad to nopirka muzejs) Marijas kalniņā Engurē. Depozīts šaubīgs. Tā sastāvā 42 romiešu bronzas monētas: 3 — Konstantīna I, 1 — Konstantīna II, 4 — Konstantija II, 3 — Valenta, 31 — nenoteikta. Monētas noteica R. Snore. Jaunākā monēta — Valenta (364—378). Tuvumā iegūta savrupa romiešu monēta un Bizantijas zelta solīds (Anastasija I), kas gājis zudumā.

16. (?) Jaunzemji, Cēsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 120188: 1—125. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1929^a, 171. lpp.; Кропоткин 1961, 19., 103. lpp.; 23.—25. att.; Urtāns 1964, 40., 44., 63., 68., 70., 73., 74. lpp.; 6. att.

Depozīts atrasts ap 1920. g., ceļot Jaunzemju māju. Monētas muzejs nopirka 1923. un 1924. g. Depozīts šaubīgs. Tā sastāvā 125 romiešu sīkās bronzas monētas: 1 — Konstanta I, 7 — Konstantija Galla, 55 — Konstantija II, 1 — Valenta, 1 — Arkādija, 57 — tuvāk nenoteiktas, 3 — nenoskaidrotas (43. att.). Jaunākā monēta — Arkādija (395—408). 300—400 m uz rietumiem no Jaunzemju mājām ir akmeņu krāvums.

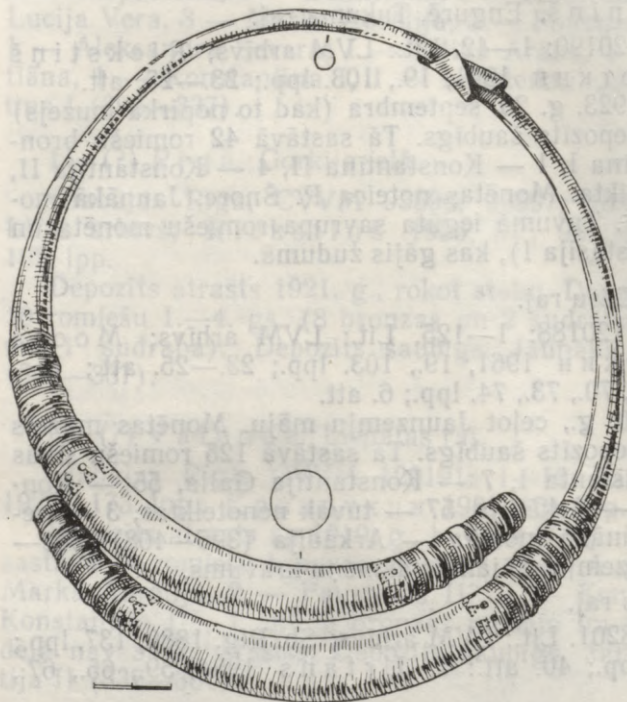
17. Piltene, Ventspils raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58201. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rig. 1880, 137. lpp.; Moora 1938, 338., 341. lpp.; 40. att.: 1; Urtāns 1964, 59., 65., 67., 72. lpp.; 31. att.

43. att. Jaunzemju depozīta daļa (16. nr.?). Romiešu bronzas monētas: 1 — Konstantija II (337—361), CVVM 120188: 100; 2 — Konstantija Galla (351—354), CVVM 120188: 85; 3 — Konstanta I (337—350), CVVM 120188: 83; 4 — Valenta (364—378), CVVM 120188: 94; 5 — Arkādija (395—408), CVVM 120188: 101.

Masīvu apzeltītu un izrotātu sudraba kaklariņķi ar pamīšus saejošiem, paresninātiem, šķērsgriezumā apaļiem galiem (27., 44. att.) atrada 1870. g. aprīlī, rokot grāvi Piltenes mežniecībā purvainā vietā, ap 120 cm dziļumā. Kaklariņķa svars 593,64 g. — 5. gs.

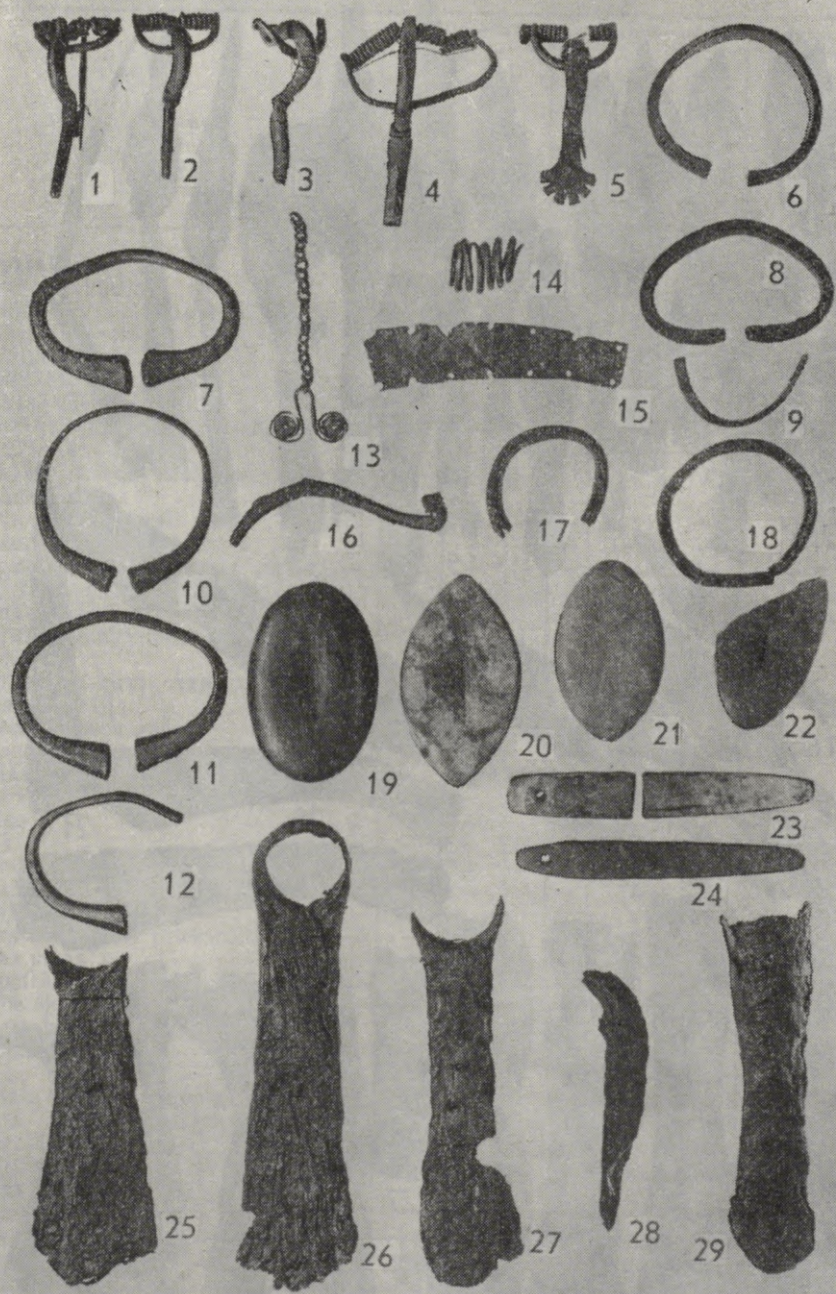
44. att. Piltenes depoziāts (17. nr.). Apzeltītais sudraba kaklariņķis, CVVM 58201.

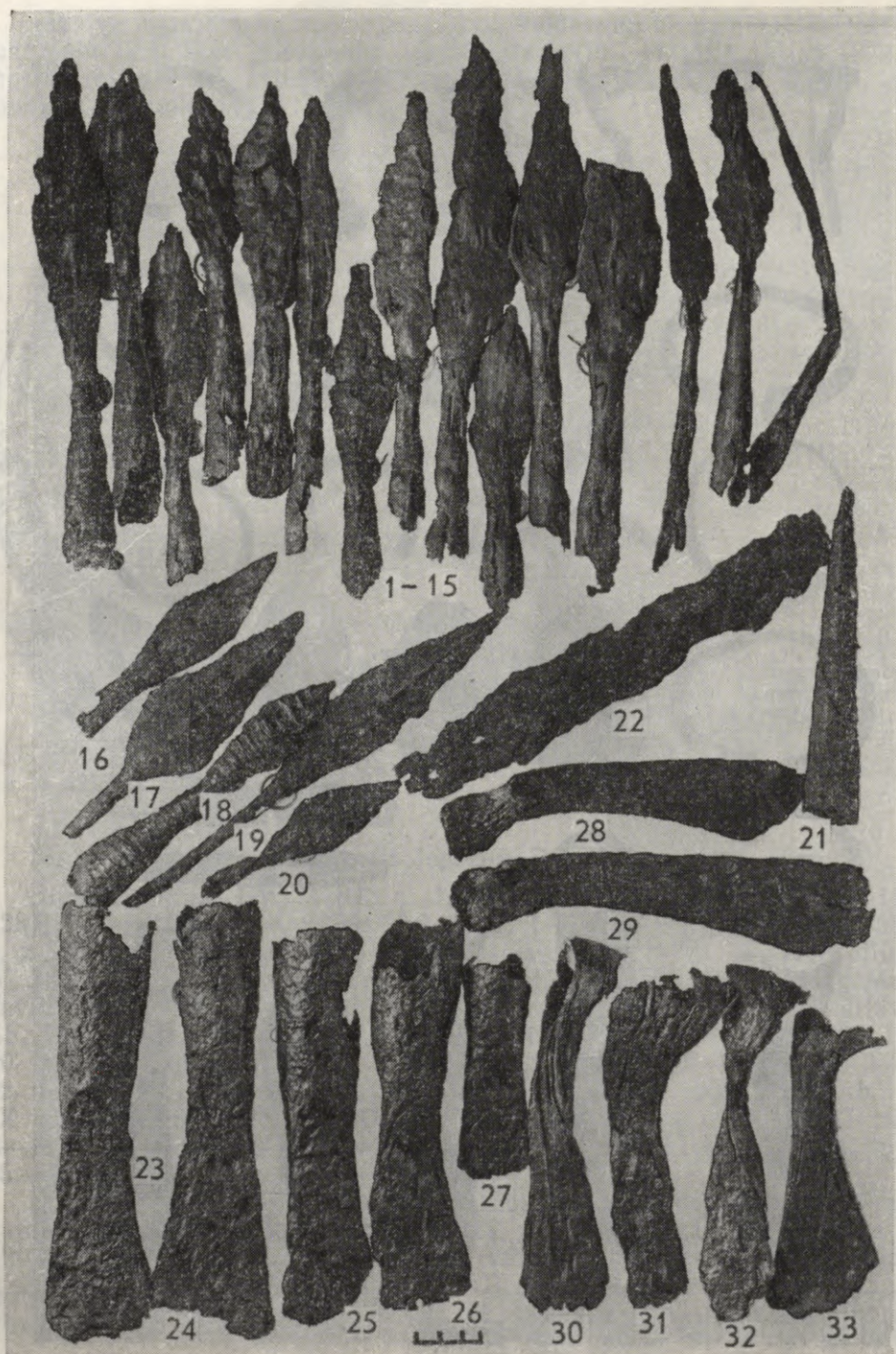
18. Kokumuižas pirmais depoziāts, Dobeles raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 64376: 1—469; Jelgavā, JM II 1280: 1—111, 1281: 1—28, 1282: 1—4, 1283: 1, 2, 1284: 1—155, 3536, 3537: 1—8, 3538: 1, 2, 3539, 3919: 1—6, 4096—4097; Helsinkos, HM 2021: 64—71; Tallinā, AI 1097; Kopenhāģenas Nacionālajā muzejā (4 dzelzs fragmenti); Maskavā, Valsts vēstures muzejā (1 eksemplārs, pazudis). Lit.: LVM arhīvs; Sb. Kurl. 1869, 20., 26.—29. lpp.; 1870, 4., 40. lpp.; RK 1896, 16., 19., 20. lpp. (250., 309.—311. nr.); 2. tab.: 38, 39, 3. tab.: 10—12, 5. tab.: 3—5, 22. tab.: 7—9; Moora 1929^a, 71.—78., 176.—179. lpp.; VIII tab.: 5, IX tab.: 2, 4—6, XI tab.: 5, XXVII tab.: 5, 6, XXX tab.: 7, 8, XXXI tab.: 8—11 u. c.; Urtāns 1964, 40., 55., 56., 61., 62., 64., 65., 67.—74. lpp.; 25.—27. att.

Depoziāts (29., 45.—47. att.) atrasts 1869. g., padziļinot grāvi zemā purvainā vietā, agrākās Kokumuižas tīrumā, pilskalna pakājē. Tas ierakts ap 120 cm² lielā bedrē, ap 45 cm dziļumā. Vēlāk te izrakumus veica A. Bilen-

45. att. Kokumuižas pirmais depoziāts (18. nr.). Bronzas rotas, dzelzs un akmens darbarīki.

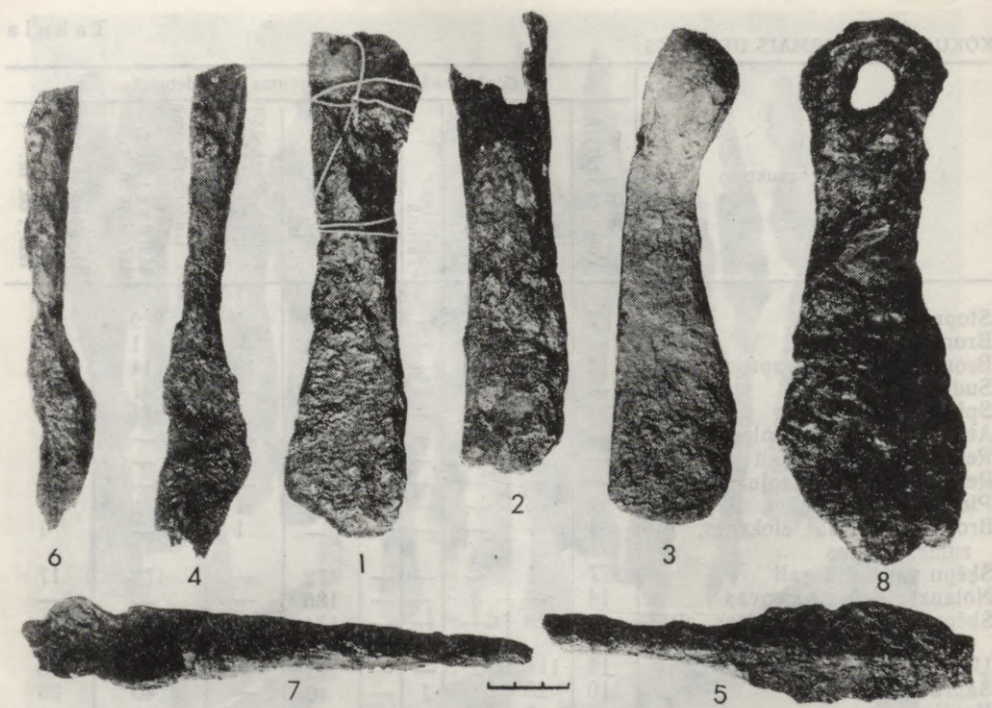

Senlietu nosaukums	Glabāšanās vieta, ziņojums par depozi								
	glabājas LPSR Vēstures muzejā	glabājas Jelgavas muzejā	glabājas Helsinkos	glabājas Talinā	glabājas Kopenhāgenā	Pagaidu ziņojums par depoz. — Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.	Pēc Sb. Kurl. 1870 4. lpp., glabājas Jelgavas muzejā	I. Undseta piezīme par senlietām. — Undset 1882, 167. lpp. u. c.	H. Mooras sen- lietu apraksts. — Moor 1929a, 66. nr.
Stopasaktas	7	—	—	—	—	9	7	9	7
Bronzas kaklariņķi	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Bronzas un dzelzs aproces	12	—	—	—	—	14	13	14	12
Sudraba aproces	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Spirālgredzeni	1	—	—	—	—	2	3	«daži»	3
Atritinātas spirālstieples	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Resnāki stieplu gabali	—	—	—	—	—	5	—	—	1
Resni sudraba stieplu gabali	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Piekariņi ar važiņām	1	—	—	—	—	—	1	1	1
Bronzas skārda sloksnes, ga- rums 4 collas	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Šķēpu vai bultu gali	277	291	—	—	—	472	—	472	17
Nolauztu šķēpu uznavas	14	—	3	—	—	186	—	—	—
Šķēpu gali un uznavas cirvji 67 rūsas pikās	—	18	—	—	—	134	—	—	—
Uznavas cirvji	15	111	2	—	—	131	—	131	48
Saurasmens cirvji	10	28	1	1	—	40	—	40	25
Kapļi	5	2	1	—	—	13	—	13	6
Saurasmens cirvji, kapļi un uz- navas cirvji	—	—	—	—	—	14	—	—	—
Zobenu asmens gabali	2	5	—	—	—	6	—	6	3
Zobenu rokturi (?)	—	—	—	—	—	3	—	nav	—
Laktas	3	—	—	—	—	1	—	1	2
Veseri	2	—	—	—	—	2	—	«daži»	2
Cērtes	1	—	—	—	—	1	—	«dažas»	—
Vīles	—	—	—	—	—	—	—	«dažas»	—
Dažādi nenoteikti asi priekšmeti	35	—	1	—	—	28	—	—	—
Bronzas un dzelzs plāksnītes, sartinātas	—	—	—	—	—	6	—	—	—
Rūsas pārveidoti priekšmeti	—	—	—	—	—	47	—	—	—
Rūsas pikas	—	—	—	—	—	90	—	—	—
Neapstrādātas dzelzs gabali	5	—	—	—	—	3	—	—	—
Ovālie šķīlamakmeņi	36	—	—	—	—	40	40	ap 60	47
Šķīlamakmeņu fragmenti	11	—	—	—	—	9	7	—	—
Galodas	15	—	—	—	—	2	—	«zināms skaits»	12
Bronzas dzeramo ragu apkalumi	6	—	—	—	—	—	—	—	4
Dzelzs kokogļu lāpstiņa, 124 g	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Dzelzs cirtņi	8	1	—	—	—	—	—	—	2
Dzelzs sirpji	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Dzelzs fragmenti	—	—	—	—	4	—	—	—	—
Dzelzs naži	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Kopā:	469	456	8	1	4	1263	72	—	196

46. att. Kokumuižas pirmais depozi (18. nr.).

Dzelzs šķēpu gali, zobena asmens daļa, uznavas un kātcauruma cirvji.

47. att. Kokumuižas pirmais depozičs (18. nr.). Dzelzs priekšmeti, kas glabājas Somijas Nacionālajā muzejā: 1, 2 — uzmavas cirvji, HM 2021: 64, 65; 3 — šaursmens kātcauruma cirvis, HM 2021: 66; 4—6 — uzmavas šķēpu gali, HM 2021: 67—69; 7 — uzmavas kalts, HM 2021: 70; 8 — kaplis, HM 2021: 71.

šteinš. Daļa priekšmetu pazudusi, ziņas ir par vairāk nekā 1260 lietām. Depozičta svars ap 120 kg. Daļa priekšmetu salauzta, daļa degusi. Tuvumā atrasts Kokumuižas otrais depozičs, ir 2 pilskalni un Grinertu kapulauks. — 5. gs. beigas.

19. Kokumuižas (Līgotņu) otrais depozičs, Dobeles raj.

Glabājas Rīgā, A 7027: 1—138. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1931, 473.—478. lpp.: I—II tab.; Moora 1938, 312., 313., 671., 690. lpp.; Urtāns 1964, 40., 55.—59., 61., 64., 65., 67.—74. lpp.; 28., 29. att.

Depozičs atrasts 1929. g. augustā, rokot grāvi zemienē, Līgotņu māju zemē Mežakalna pilskalna pakājē, 45—60 cm dziļumā (16. att.). Depozičtā bija ap 130 galvenokārt salauztas vai degušas lietas (48., 49. att.): sudraba kaklariņķa daļa, bronzas aproce ar vāļu galiem, dzeramā raga bronzas apmale, 2 bronzas un 23 dzelzs sprādzes, 2 dzelzs gredzeni, nagla, šķīlamdzelzs, 9 dzelzs naži, 41 dzelzs uzmavas šķēpa gals, dzelzs uzmavas cirvis, nenosakāmi dzelzs un kaula fragmenti, dzelzs važiņa, 9 ovālie šķīlamakmeņi, 9 akmens galodas, smilšakmens vērppjamais skriemelis, 4 kaula zīles, 4 kaula ķemmišu fragmenti, fragmentārs kaula celu dēlītis, kaula ripa, 12 kalcinēti kauli. Depozičta svars ap 16 kg. Ap 50 m attālumā

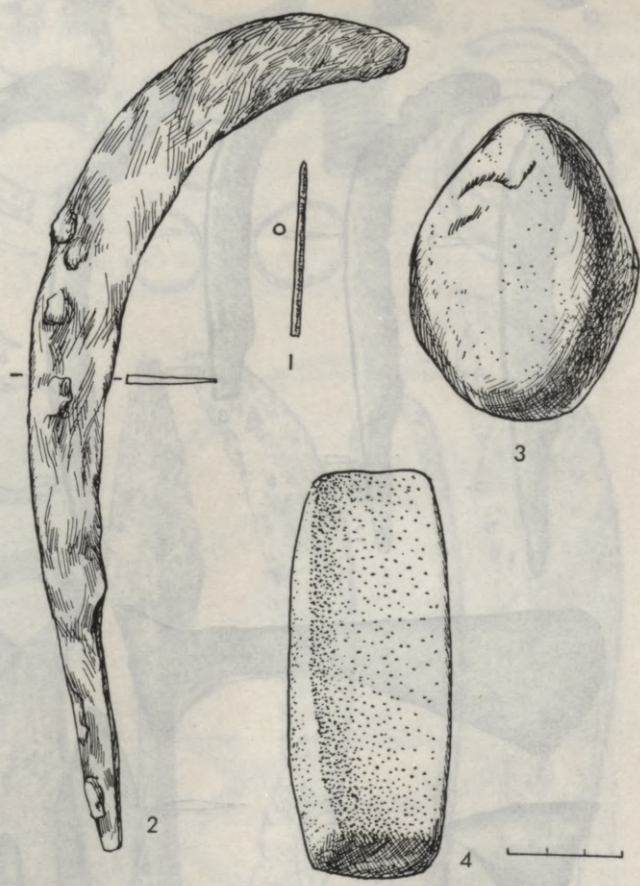

48. att. Kõkumuižas otrais depozīts (19. nr.): 1 — bronzas aproce, A 7027: 1; 2 — dzeramā raga bronzas apmale, A 7027: 41; 3 — sudraba kaklariņķa daļa, CVVM 58234; 4—12 — kaula lietu fragmenti, A 7027: 134, 135, 114, 4, 110, 111, 117, 5; 13 — smilšakmens vērpjamais skriemelis, A 7027: 51; 14—22 — šķiļamakmeņi, A 7027: 50, 49, 3, 48, 42, 45, 46, 2, 60; 23—28 — smilšakmens galodas, A 7027: 52, 54, 56, 58, 61, 59.

49. att. Kokumuižas otrais depoziits (19. nr.): 1, 2 — bronzas sprādzes, A 7027: 21, 7; 3—17, 21 — dzelzs sprādzes, A 7027: 121, 24, 8, 10, 18, 23, 13, 19, 15, 9, 14, 20, 11, 22, 25, 26; 18 — sprādzes bronzas adata, A 7027: 31; 19, 20 — dzelzs riņķi, A 7027: 136, 34; 22 — šķīlamdzelzs, A 7027: 40; 23—25 — dzelzs naži, A 7027: 106, 42, 104; 26 — dzelzs uzmavas cirvis, A 7027: 103; 27—34 — dzelzs šķēpu gali, A 7027: 72, 64, 65, 70, 62, 69, 68, 66.

50. att. Ķentes pilskalna depozīts (20. nr.): 1 — dzelzs smailis, VI 31: 1441; 2 — dzelzs sirpis, VI 31: 1442; 3, 4 — šķīlamakmeņi, VI 31: 1443, 1444.

atrasts Kokumuižas pirmais depozīts, līdzās atrodas 2 pilskalni un Grīnertu kapulauks. — 5. gs. beigas.

20. Ķentes pilskalns, Ogres raj.

Glabājas Rīgā, VI 31: 1441—1444. Lit.: VI arhīvs; Urtāns 1964, 41., 54., 55., 65., 71., 72. lpp.; 24. att.

Depozīts atrasts 1958. g. 38 cm dziļumā, pilskalna II dienvidu vaļņa austrumu nogāzē vienā no 1. slāņa kārtām (50. att.). Depozītā dzelzs smailis, dzelzs sirpis, ovāls un iegareni četrstūrainis šķīlamakmens. — Ap 500. g.

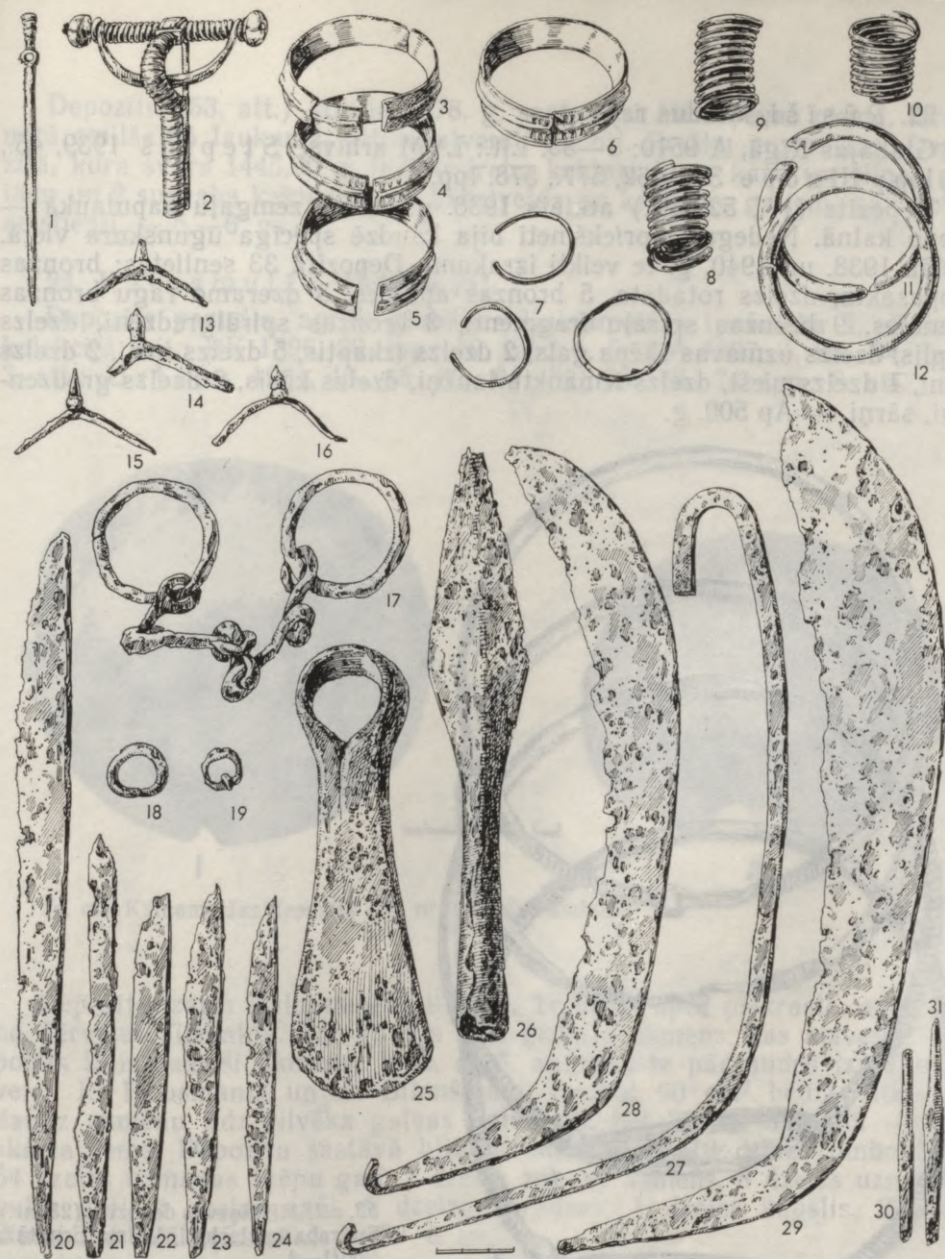
21. Mūkukalna pilskalna trešais depozīts, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 163184: 1000—1013. Lit.: VI arhīvs; Graudonis 1964, 76., 78.—84. lpp.; 1., 5.—9. att.

Depozīts (15., 51. att.) atrasts 1962. g. 23. augustā izrakumu laikā pilskalna ziemeļu nogāzē XXVI laukumā, 52—70 cm dziļumā, starp akmeņiem. Depozītā ir 5 dzelzs uznavas šķēpu gali, 2 dzelzs šaurasmens cirvji ar olveida kātcaurumu, 5 dzelzs sirpji, 2 dzelzs naži. — Ap 500. g.

51. att. Mūkukalna trešais depozīts (21. nr.): 1—5 — dzelzs sirpji, CVVM 163184: 1002, 1003, 1009, 1012, 1001; 6, 7 — dzelzs naži, CVVM 163184: 1010, 1005; 8, 9 — dzelzs cirvji, CVVM 163184: 1013, 1004; 10—14 — dzelzs uzmavas šķēpu gali, CVVM 163184: 1007, 1011, 1006, 1008, 1000.

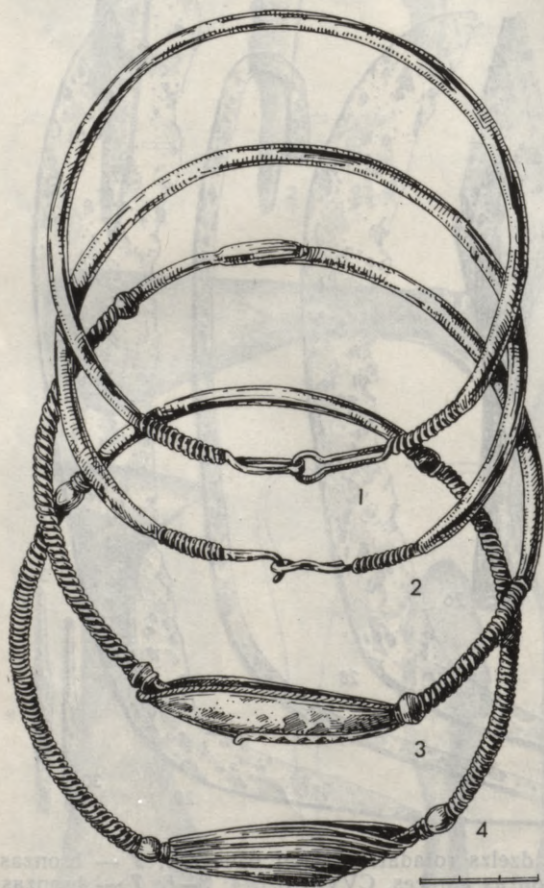

52. att. Rūsišu depozīts (22. nr.): 1 — dzelzs rotadata, CVVM 62644: 2; 2 — bronzas stopasakta, CVVM 62644: 1; 3—6 — bronzas aproces, CVVM 62644: 3—6; 7 — bronzas spirāļu fragmenti, CVVM 62644: 10; 8—10 — bronzas spirālgredzeni, CVVM 62644: 11—13; 11, 12 — dzeramo ragu bronzas apmales, CVVM 62644: 8, 9; 13—16 — dzelzs pieši, CVVM 62644: 25—28; 17 — dzelzs iemauktu laužņi, CVVM 62644: 29; 18, 19 — dzelzs riņķi, CVVM 62644: 30, 31; 20—24 — dzelzs duncis un naži, CVVM 62644: 18—22; 25 — dzelzs kaplis, CVVM 62644: 14; 26 — dzelzs šķēpa gals, CVVM 62644: 15; 27 — dzelzs kāsis, CVVM 62644: 32; 28, 29 — dzelzs izkaptis, CVVM 62644: 16, 17; 30, 31 — dzelzs ileni, CVVM 62644: 23, 24.

22. Rūsīši, Saldus raj.

Glabājas Rīgā, A 9510: 1—33. Lit.: LVM arhīvs; Stepiņš 1939, 45., 46. lpp.; Шноре Э. 1962, 577., 578. lpp.

Depozīts (17., 52. att.) atklāts 1938. g. martā zemgaļu kapulaukā — Liepu kalnā. Nedegušie priekšmeti bija kaudzē spēcīga ugunsкура vietā. Vēlāk 1938. un 1940. g. te veikti izrakumi. Depozītā 33 senlietas: bronzas stopasakta, dzelzs rotadata, 5 bronzas aproces, 3 dzeramo ragu bronzas apmales, 9 bronzas spirāļu fragmenti, 3 bronzas spirālgredzeni, dzelzs kaplis, dzelzs uzmavas šķēpa gals, 2 dzelzs izkaptis, 5 dzelzs naži, 2 dzelzs īleni, 4 dzelzs pieši, dzelzs iemauktu laužņi, dzelzs kāsis, 2 dzelzs gredzenīti, sārņi. — Āp 500. g.

53. att. Mišķiņevas depozīts (23. nr.).
Sudraba kaklariņķi, Valsts Ermitāža
966/1—4.

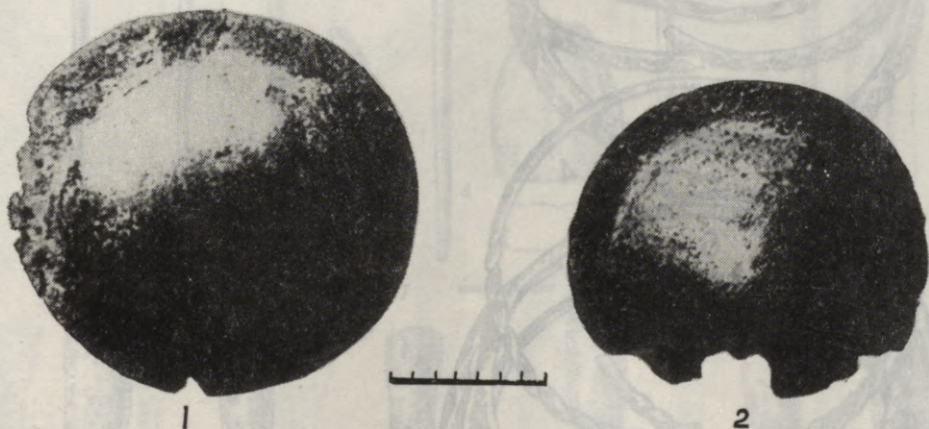
23. Mišķiņeva, Ludzas raj.

Glabājas Ļeņingradā, Ermitāžā 966/1—4. Lit.: Ļeņingradas Ermitāžas arhīvs; Мат. по арх. России 1890, 50. lpp.; VIII tab.: 1, 3, 10, 11; Мора 1938, 315.—319. lpp.; 39. att.; Уртāns 1964, 51., 63., 68., 71., 73. lpp.; 20. att.

Depozītu (53. att.) atrada 1878. g. septembrī Mišķiņevas ciemā, izraknātā smilšainā laukumā, ceturtdaļversti no bij. Frešku pusmuižas. Depozītā, kura svars 1445,90 g, ir 2 sudraba kaklariņķi ar kāša un cilpas galiem un 2 sudraba kaklariņķi ar karotveida un kāšveida galiem, gali aptīti ar stiepli. — 5.—6. gs.

24. Kalnamuiža, Dobeles raj.

Depozīts pazudis, agrāk glabājies Kalnamuižas īpašnieka L. Pālena kolekcijā. Lit.: RK 1896, 20. lpp.; 12. tab.: 4, 5; SM 1937, 4, 93., 94. lpp.; 3. att.; Urtāns 1964, 40., 45., 62., 64., 69., 70., 72., 74. lpp.; 8. att.

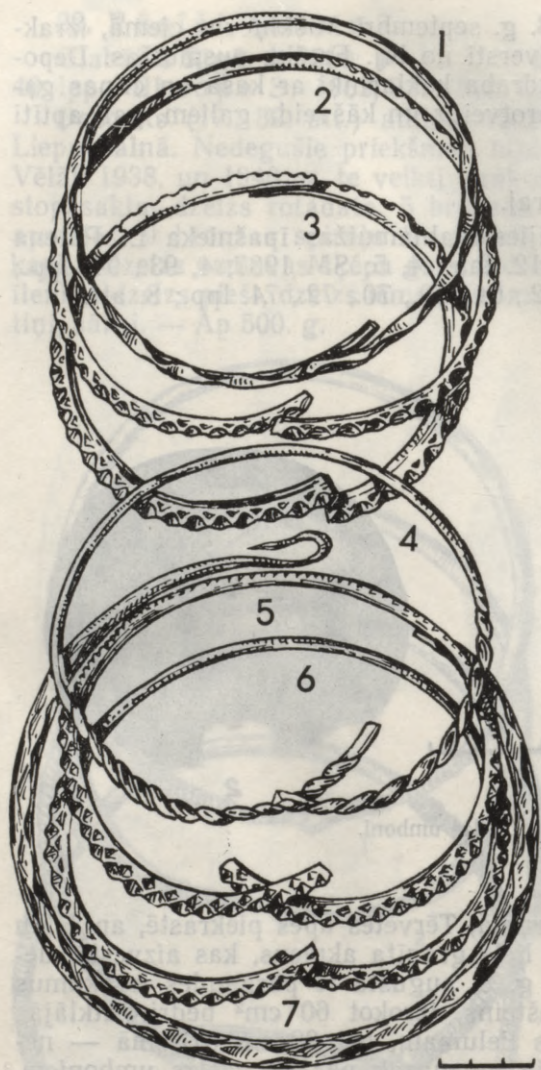
54. att. Kalnamuižas depozīts (24. nr.). Dzelzs umboni.

Depozīts izarts Kalnamuižas tīrumā, Tērvetes upes piekrastē, ap 1 km no Tērvetes pilskalna. Tur gulējis liels granīta akmens, kas aizvests; depozīts bijis zem šī akmens. 1892. g. 8. augustā te pārbaudes izrakumus veica R. Hausmanis un A. Bilenšteins, izrokot 60 cm² bedri. Atklājās daudz akmeņu līdz cilvēka galvas lielumam, bet 30 cm dziļumā — neskartā zeme. Depozīta sastāvā bija ne mazāk par 10 dzelzs umboniem, 54 dzelzs uznavas šķēpu gali, 1 dzelzs zobena asmens, 8 dzelzs uznavas bultu gali, 4 dzelzs naži, 9 dzelzs sprādzes, 1 dzelzs kāpslis. Zināmi 2 umbonu attēli (54. att.). — 5.—6. gs.

25. Lejaslepji, Madonas raj.

Glabājas Rīgā, A 8300: 1—6, A 9050. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1938, 319., 346., 347., 691., 692. lpp.; Urtāns 1964, 40., 51., 52., 63., 68., 71., 73. lpp.; 21. att.

Depozītu (55. att.), kura svars 1092,61 g, atrada ap 1905. g. Lejaslepju māju zemē. 1934. g. jūnijā tur izdarīti pārbaudes izrakumi. Depozītā 7 sudraba kaklariņķi: 5 ar paresninātiem un fasetētiem galiem, 1 ar tordē-

55. att. Lejaslepju depoziits (25. nr.).
Sudraba kaklariņķi, CVVM 58003,
58006, 58007, 58002, 58005, 58004,
58001.

tiem galiem, 1 ar tievākiem galiem, viscaur sekli fasetēts, ar kāšveida galu, otra gala trūkst. — 5.—6. gs.

26. Vecmokas, Tukuma raj.

Glabājas Jelgavā, KPM 2056: 1—21, 2057: 1—24, 2058: 1—11, dažu priekšmetu muzejā nav. Lit.: PSRS ZA Arheoloģijas institūta arhīvs Leningradā, 1. fonds, 1908. g., 293. lieta, 443, 444. lp.; Moora 1929^a, 179. lpp.; 1938, 572. lpp.; Sammlung 1939, 16. lpp.; 12. tab.: 1, 2, 12,

56. att. Vecmoku depoziits (26. nr.): 1-6 — bronzas rotadatas, KPM 2056: 15, 19, 20, 14, 21, 13; 7 — bronzas kaklariņka gals, KPM 2056: 16; 8 — šķilam-akmens, KPM 2056: 17; 9 — smilšakmens galoda, KPM 2056: 18; 10-21 — dzelzs uzmayas cirvji, KPM 2056: 1-12.

57. att. Vecmoku depoziits (26. nr.). Dzelzs uznavas šķēpu gali, KPM 2057: 1—24.

58. att. Vecmoku depoziāts (26. nr.). Dzelzs izkaptis, KPM 2058: 1—11.

13; 13. tab.: 6, 7; Urtāns 1964, 40., 41., 59., 61., 64., 69., 72., 73. lpp.; 32.—34. att.

Depoziāts (56.—58. att.) izarts 1908. g. Skamaņu pilskalna pakājē. Daļa priekšmetu salauzta, viens šķēpa gals dēdzis. Depoziātā ir 56 priekšmeti: 12 dzelzs uznavas cirvji, 6 bronzas rotadatas, bronzas kaklariņķa gals, ovālais šķīlamakmens, galoda, 24 dzelzs uznavas šķēpu gali, 4 veselas un 7 fragmentāras izkaptis. — 6. gs.

27. (?) *Ķīšukalna*, Ludzas raj.

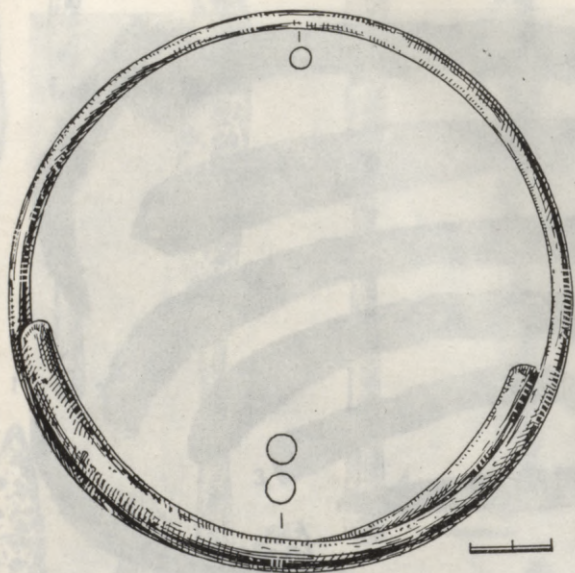
Glabājas Rīgā, CVVM 58265. Lit.: LVM arhīvs; Urtāns 1964, 40., 51., 61., 71. lpp.; 19. att.

Sudraba kaklariņķis ar pasesninātiem galiem, kura diametrs 144 mm un svars 173,20 g (59. att.), izarts ap 1939. g. *Ķīšukalna* pilskalna pakājē. Salauzts 3 daļās, vēlāk saladēts. — 6.—7. gs.

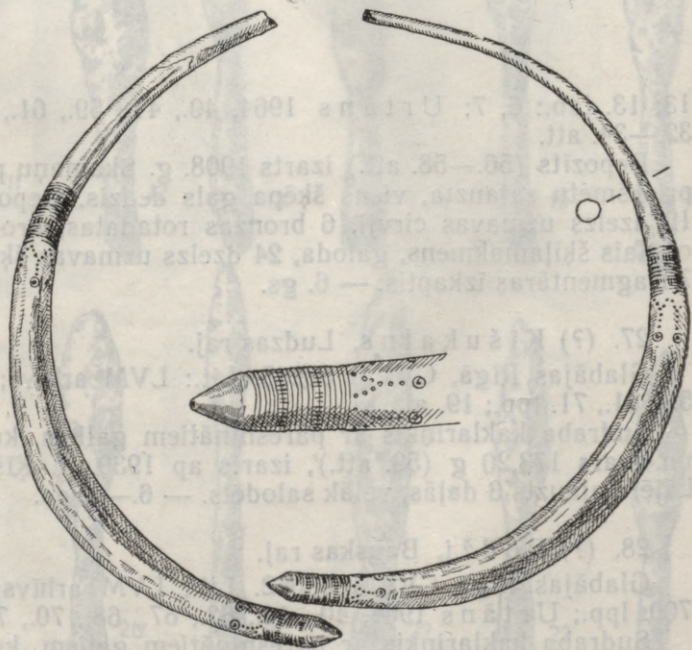
28. (?) *Podži*, Bauskas raj.

Glabājas Rīgā CVVM 58062. Lit.: LVM arhīvs; Moora 1938, 341., 700. lpp.; Urtāns 1964, 40., 44., 63., 67., 68., 70., 73. lpp.; 5. att.

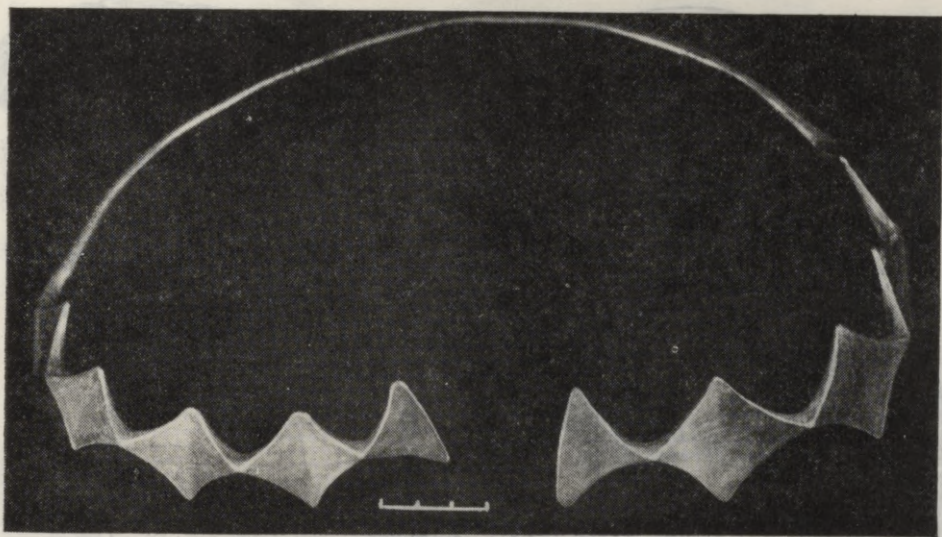
Sudraba kaklariņķis ar pasesninātiem galiem, kura diametrs 163 mm un svars 322,77 g (60. att.), atrasts 20. gs. 20. gados. *Podži* atrodas Ceraukstes labajā stāvajā krastā. — 6.—7. gs.

59. att. Kīšukalna depozīts
(27. nr.?). Sudraba kaklariņķis,
CVVM 58265.

60. att. Podžu depozīts
(28. nr.?). Sudraba kakla-
riņķis, CVVM 58062.

61. att. Lejaslūdu depoziāts (29. nr.). Sudraba kaklariņķis, CVVM 58060.

29. Lejaslūdi, Cēsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58060. Lit.: LVM arhīvs; Šnore R. 1936, 48. lpp.; Ūrtāns 1964, 40., 45., 63., 70. lpp.; 7. att.

Sudraba kaklariņķis ar skaldņotiem rombu galiem, kura diametrs 264 mm un svars 252,50 g (61. att.), 1924. vai 1925. g. atrasts, rokot zemi pļavmalā. — 7. gs.

30. Ikšķīles apkārtne, Ogres raj.

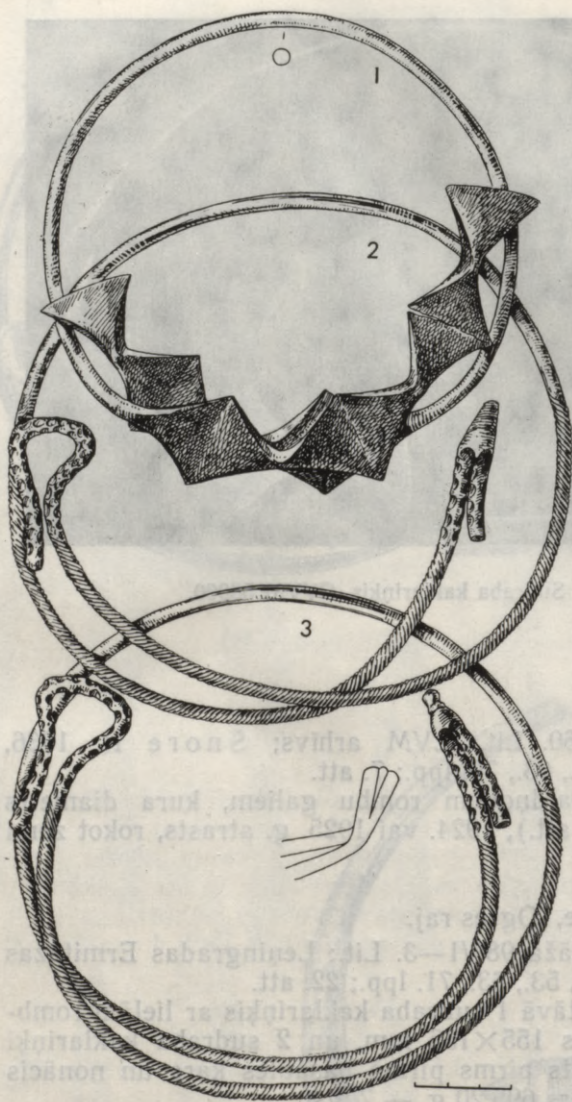
Glabājas Ļeņingradā, Ermitāžā 987/1—3. Lit.: Ļeņingradas Ermitāžas arhīvs; Ūrtāns 1964, 40., 52., 53., 63., 71. lpp.; 22. att.

Depoziāts (62. att.), kura sastāvā 1 sudraba kaklariņķis ar lielām rombveida skaldnēm galos, diametrs 155×155 mm, un 2 sudraba kaklariņķi ar segļu un kāša galiem, atrasts pirms pirmā pasaules kara un nonācis Ermitāžā. Depoziāta kopējais svars 695,20 g. — 7. gs.

31. (?) Grobiņa, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58214, 64387. Lit.: LVM arhīvs; RK 1896, 23. lpp.; 6. tab.: 7, 9; Kleemann 1935, 1.—6. lpp.; 1.a, b, c un 2.a, b att.; Ūrtāns 1964, 49., 71. lpp.; 15., 16. att.

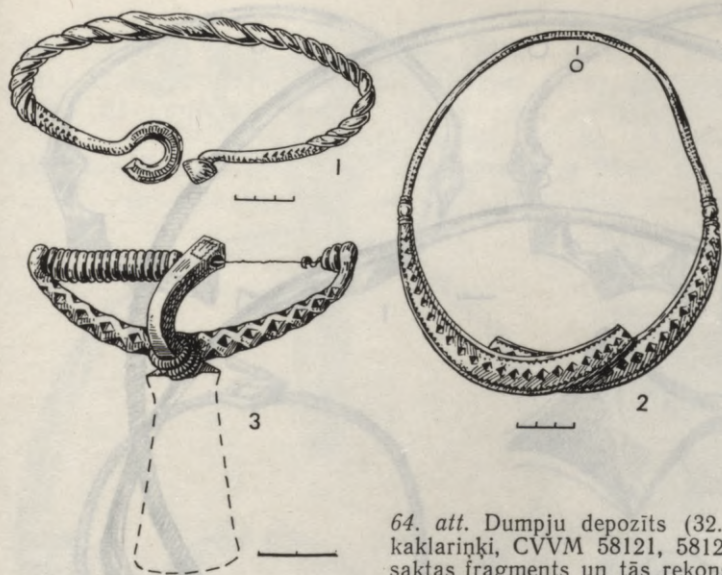
Depoziātu (63. att.) atrada 1831. g. pie Grobiņas. Tā sastāvā sudraba stopasakta ar zalkšu galvu galiem, svars 154,57 g, un līdzīga apzeltīta bronza stopasakta, rotāta ar zvēru motīviem un 18 ziliem stikliņiem. Grobiņā un apkārtņē zināmi vairāki šī laika kapulauki un dzīves vietas. — 7. gs. beigas.

62. att. Ikšķiles apkārtnes depozīts
(30. nr.). Sudraba kaklariņķi, Valsts
Ermitāža 987/1, 2, 3.

63. att. Grobiņas depozīts (31. nr.): 1 — ap-
zeltīta bronzas stopasakta, CVVM 64387; 2 —
sudraba stopasakta, CVVM 58214.

64. att. Dumpju depoziits (32. nr.): 1, 2 — sudraba kaklariņķi, CVVM 58121, 58122; 3 — sudraba stopasaktas fragments un tās rekonstrukcija, CVVM 58123.

32. Dumpji, Bauskas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58121—58123. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rīg. 1898, 40., 41., 118. lpp.; RK 1930, 109. lpp.; 25. tab.: 2, 26. tab.: 3; Urtāns 1964, 40., 42., 43., 63., 68., 70. lpp.; 2. att.

Depozīts (64. att.) izarts 1897. g. pavasarī Dumpju māju laukā. Vēlāk te veikti pārbaudes izrakumi. Depozītā, kura sudraba svars 563,30 g, ir 2 sudraba kaklariņķi un fragmentāra sudraba stopasakta. Tuvumā ir zemgaļu kapulauks. — Ap 700. g.

33. Mūrnieki, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 163258: 1, 2. Lit.: VI arhīvs; Urtāns 1964, 41., 45., 46., 63., 70. lpp.; 9. att.

Depozīts (65. att.) atrasts 1937. g. Susējas labajā krastā, klajā laukā, 22 m uz ziemeļaustrumiem no upes un 320 m uz rietumiem no Uņķēnu mājām, kur sena apmetne. Depozītā, kura svars 554 g, ir sudraba kaklariņķis ar segļu un kāša galiem, diametrs 245 mm, svars 245,70 g, un sudraba kaklariņķis ar lielām rombveida skaldnēm galos, diametrs 240 × 250 mm, svars 308,2 g. — Ap 700. g.

34. Saulītes, Jēkabpils raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58211—58213. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Kurl. 1882, 23., 24. lpp.; I tab.; RK 1896, 60., 61. lpp.; 16. tab.: 8; Sammlung 1939, 16. lpp.; 15. tab.; Urtāns 1964, 46., 63., 66., 68., 70. u. c. lpp.; 10. att.

Depozīts (66. att.) atrasts 1882. g. 21. maijā, rokot nelielā sūneklī linu mārkū, dienvidos no Saulīšu mājām, ap 3 km uz dienvidiem no Vārnavas un ap 100 m no purva. Sudraba kaklariņķi gulēja viens zem otra smil-

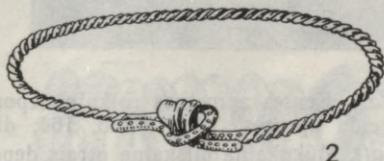
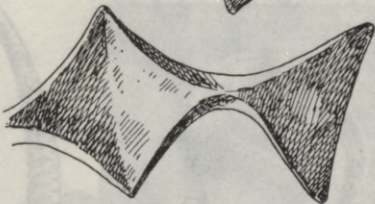
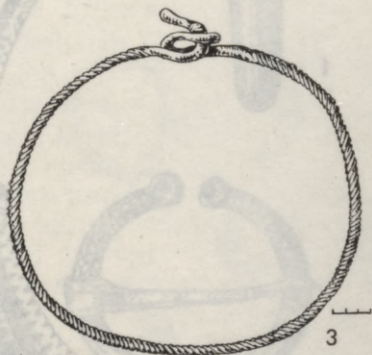
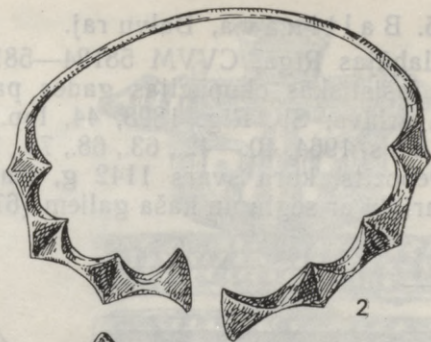
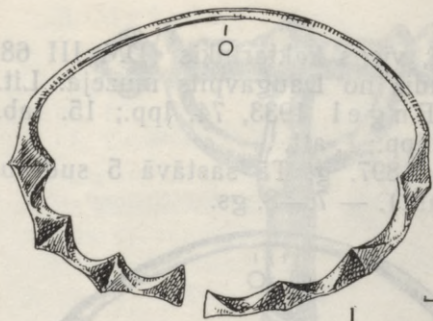

65. att. Mūrnieku depoziāts (33. nr.): 1, 2 — sudraba kaklariņķi, CVVM 163258: 1, 2.

šainā zemē 45 cm dziļi. Depozītā, kura svars 1438,8 g, ir 2 kaklariņķi ar 3,5 lielām rombveida skaldnēm galos (diametrs 237×296 mm un 238×327 mm, svars 702,65 un 430,20 g) un kaklariņķis ar kāša un kruķa galiem un imitētu loka tordējumu (diametrs 243×272 mm, svars 305,95 g). — Ap 700. g.

66. att. Saulišu depoziāts (34. nr.): 1—3 — sudraba kaklariņķi, CVVM 58211—58213.

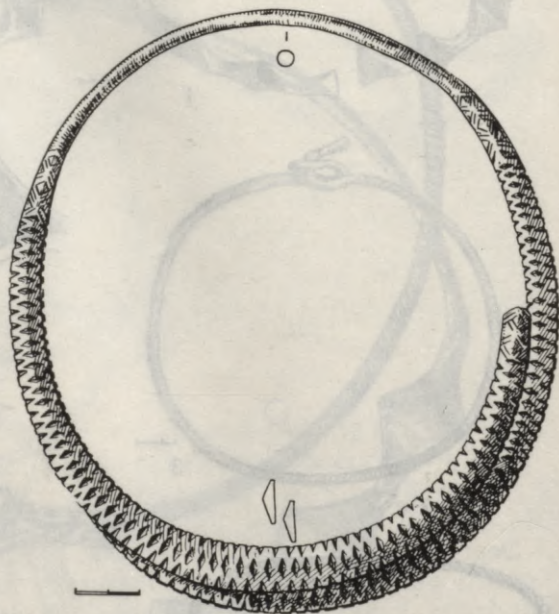
67. att. Baltinavas depoziāts (35. nr.): 1—5 — sudraba kaklariņķi, CVVM 58124—58127, DM III 68.

35. Baltinava, Balvu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58124—58127, viens kaklariņķis (DM III 68) vācu fašistiskās okupācijas gados pazudis no Daugavpils muzeja. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rīg. 1898, 44. lpp.; Engel 1933, 74. lpp.; 15. tab.; Urtāns 1964, 40.—42., 63., 68., 70., 72. lpp.; 1. att.

Depozīts, kura svars 1142 g, izarts 1897. g. Tā sastāvā 5 sudraba kaklariņķi ar seglu un kāša galiem (67. att.). — 7.—8. gs.

68. att. Ķentes apmetnes rotkaļa depoziāts (36. nr.) pēc atsegšanas: divas bronzas manšetveida aproces, VI 31: 163, 164; divi bronzas apročveida stieniši, VI 31: 165, 166.
69. att. Mūkukalna pilskalna otrais depoziāts (37. nr.). Bronzas kaklariņķis, CVVM 163184: 748.

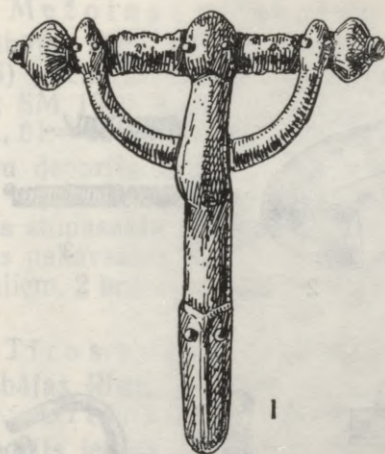
36. Ķentes apmetne, Ogres raj.

Glabājas Rīgā, VI 31: 163—166. Lit.: VI arhīvs; Urtāns 1964, 41., 54., 61.—63., 67., 68., 71.—73. lpp.; 23. att.

Depozītu atklāja 1958. g. 21. jūlijā Ķentes dienvidu apmetnes 9.^a izrakumu laukumā 1. kārtā, 7—14 cm dziļumā (68. att.). Tas atradās 15 cm garā, 10—12 cm platā un ap 10 cm augstā koka šķirstiņā. Depozītā ir 2 viena otrā ielikta bronzas manšetaproces, to tuvumā 2 bronzas lentveida sagataves. — 8. gs.

37. Mūkukalna pilskalna otrais depoziāts, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 163184: 748. Lit.: VI arhīvs; Graudonis 1964, 75.—78., 83., lpp.; 1., 4. att.; Urtāns 1964, 41., 53., 61.—63., 68., 71., 72. lpp.

1

2

3

4

5

6

7

70. att. Mežotnes pilskalna depoziāts (38. nr.): 1 — bronzas stopasakta, CVVM 64609: 1; 2 — bronzas šķēršotā stopasakta ar sudraba platējumu, CVVM 64609: 2; 3—5 — bronzas pakavsaktas, CVVM 64609: 4, 5, 3; 6, 7 — bronzas spirālaproces, CVVM 64609: 7, 6.

Depozītu — bronzas kaklariņķi ar noplacinātiem galiem — atklāja 1961. g. 24. jūlijā Mūkukalna pilskalna izrakumos, 68 cm dziļumā, norokot XVII izrakumu laukuma 3. kārtu un noņemot 2. kārtā attīrītos akmeņus (69. att.). Kaklariņķis gulēja slīpi zem plienakmens plāksnes ar mūsu ēras sākumu datējamā akmeņu valnī pilskalna dienvidrietumu daļā. — Ap 800. g.

71. att. Tiras purva depoziĳts (39. nr.): 1 — bronzas pakavsakta, A 9170: 5; 2 — bronzas aproce, A 9170: 21; 3 — bronzas spirālĳtes, A 9170: 22; 4 — bronzas apkalumi, A 9170: 23; 5 — bronzas sprādze, A 9170: 24; 6 — bronzas dubultcilpiņa, A 9170: 22; 7 — dzelzs riņķis, A 9170: 25; 8 — bronzas kaltiņš ar koka spalū, A 9170: 19; 9 — dzeramais rags, A 9170: 20; 10 — koka sa-spraudes, A 9170: 4; 11 — vilnas dzĳjas kamols, A 9170: 11.

38. Mežotnes pilskalns, Bauskas raj.

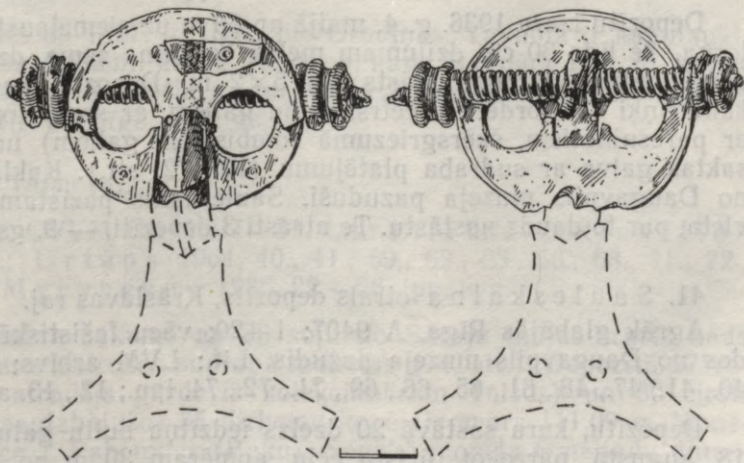
Glabājas Rīgā, CVVM 64609: 2, 3, 6, 7, pārējās lietas (CVVM 64609: 1, 4, 5) vācu fašistiskās okupācijas gados gājušas zudumā. Lit.: LVM arhīvs; SM 1939, 4, 36.—38. lpp.; 21., 22. att.; Urtāns 1964, 40., 41., 43., 44., 61.—63., 67., 68., 70., 72.—74. lpp.; 3., 4. att.

Rotu depoziāts atrasts 1939. g. 6. septembrī Mežotnes pilskalna izrakumos vaļņa 10. slānī pie aizsargsienas drupām (11., 70. att.). Depozītā bronzas stopasakta ar zalkšu galvu galiem, bronzas šķēršotā stopasakta, bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem, 2 bronzas pakavsaktas ar skal-dņu galiem, 2 bronzas spirālaproces. — 9. gs. sākums.

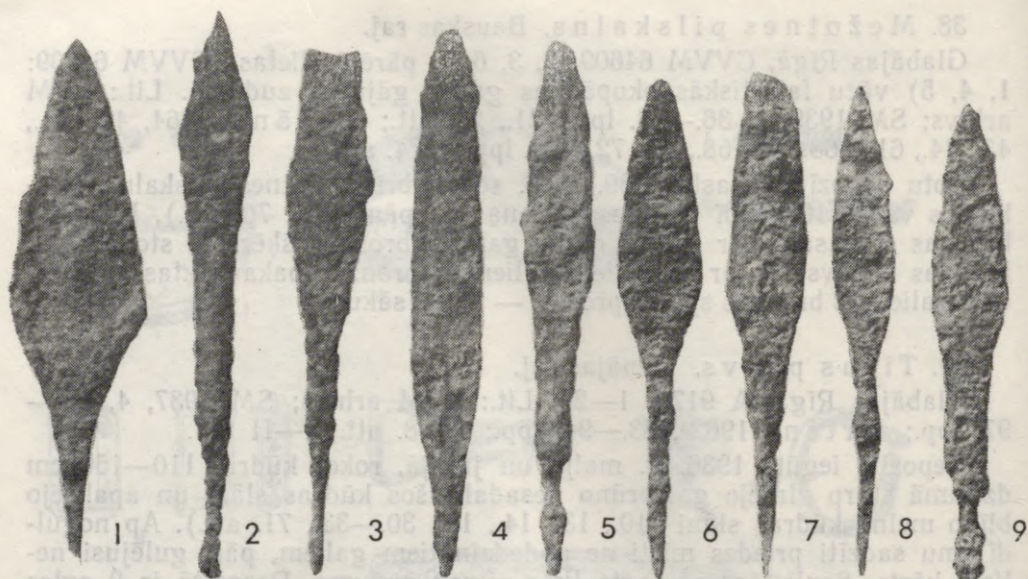
39. Tīras purvs, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, A 9170: 1—28. Lit.: LVM arhīvs; SM 1937, 4, 94.—97. lpp.; Urtāns 1962^a, 83.—94. lpp.; 1.—8. att.; I—II tab.

Depozīts iegūts 1936. g. maijā un jūnijā, rokot kūdru, 110—150 cm dziļumā starp virsējo gaišbrūno nesadalījušos kūdras slāni un apakšējo blīvo melno kūdras slāni (10., 13., 14., 19., 30.—33., 71. att.). Ap noguldījumu sadzīti priedes mieti ar apdedzinātiem galiem, pāri gulējusi neliela kārts. Senlietām pārsegts liels vilnas audums. Depozītā ir 2 egles dēlīšu vairogi un dzelzs umbons, 31 lapu koka maikstiņu fragments, 10 koka saspraudes (?), 9 mieti, bronzas pakavsakta ar atrotītiem galiem, bronzas kaltiņš ar koka spalvu, bronzas aproce, 2 bronzas spirāļītes un cilpiņa, 2 bronzas apkalumi, bronzas sprādze, dzelzs riņķis, ādas maks un 3 ādas siksnīņas, vilnas diegu kamols, pīnīte un 9 vilnas celu audumu fragmenti, vilnas audumi, kāju sietavas, vilnas apavi, dzeramais rags. — 9. gs.

72. att. Sauleskalna pirmais depoziāts (40. nr.). Fragmentāras pūcesaktas priekšpuse un mugurpuse un rekonstrukcija, A 8889: 4.

73. att. Sauleskalna otrais depoziāts (41. nr.).

40. Sauleskalna pirmais depoziāts, Krāslavas raj.

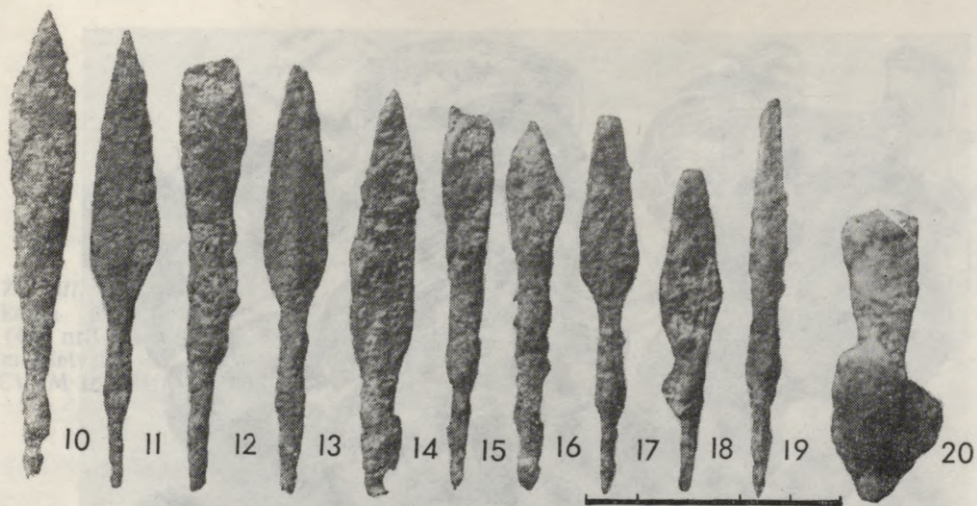
Glabājas Rīgā, A 8889: 4; 3 sudraba kaklariņķi (A 8889: 1—3) pazuduši. Lit.: LVM arhīvs; Pieminekļu izstāde 1936, 14. lpp.; Urtāns 1964, 40., 41., 46., 47., 61., 62., 65.—68., 71., 73. lpp.; 11., 12. att.

Depozītu izara 1936. g. 4. maijā ap 50 m uz ziemeļaustrumiem no skatu torņa. Te līdz 30 cm dziļumam melna sodrainā zeme, dziļāk akmeņi. Tuvumā nelielu akmeņu klāsts, ap 5×2 m. Depozīta sastāvā 3 sudraba kaklariņķi (ar tordētiem četrskaldņu galiem, ar segļu un kāša galiem un ar paresninātiem, šķērsriezumā rombiskiem galiem) un bronzas pūcesaktas galva ar sudraba platējumu (12., 72. att.). Kaklariņķi kara laikā no Daugavpils muzeja pazuduši. Sauleskalns pazīstams kā sena kulta vieta, par to daudz nostāstu. Te atrasti 3 depoziāti. — 9. gs.

41. Sauleskalna otrais depoziāts, Krāslavas raj.

Agrāk glabājas Rīgā, A 9407: 1—20; vācu fašistiskās okupācijas gados no Daugavpils muzeja pazudis. Lit.: LVM arhīvs; Urtāns 1964, 40., 41., 47., 48., 61., 65., 66., 69., 71., 72., 74. lpp.; 12., 13. att.

Depozītu, kura sastāvā 20 dzelzs iedzītņa bultu galu, atrada 1937. g. 18. augustā, pārrokot tūristu ceļu, apmēram 30 m no skatu torņa (12., 73. att.). Pēc depoziāta dāvinātāja ziņām, bultu gali bija kopā, visi likti vienā virzienā, ap 30 cm dziļumā. Par Sauleskalnu daudz nostāstu kā par kulta vietu un mantu glabātavu. Te iegūti 3 depoziāti. — 9. gs.

1—20 — dzelzs bultu gali, A 9407: 1—20.

42. (?) Iļģi, Liepājas raj.

Agrāk glabājās Jelgavas muzejā, pazudis. Lit.: Frank 1908, 341. lpp. (624.—626. nr.), 380. lpp. (846.—848. nr.), 387. lpp.; Марков 1910, 15. lpp. (85. nr.); Urtāns 1964, 40., 41., 49., 63., 68., 71., 73. lpp.; Мугуревич 1965, 22.—25. lpp. u. c.

Depozīts atrasts ap 1827. g. Iļģos pie Grobiņas. Tuvumā ir kapulauki. Depozītā 3 sudraba dirhemi: kalifa Mamuna, kalts Bagdādē 833. g., kalifa Vasika, kalts Samarrā 844./845. g., un kalifa Mutavakila, kalts Bagdādē 852./853. g. Depozīts šaubīgs. — 9. gs.

43. Sāraji, Talsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 101126: 1—51. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Urtāns 1964, 40., 41., 59., 62., 63., 66., 68., 71., 72., 74. lpp.; 30. att.; Мугуревич 1965, 22.—26. lpp. u. c.

1930. g. novembra sākumā ap 30 soļu no Sāraju mājas izarts kāds «muckulis», no kura izbirušas sudraba monētas (74. att.). Depozītā 27 veseli (2 monētas atradējs pārdevis kolekcionāram Talsos) un 30 cirsti dirhemi. Muzejā saglabājušos 55 dirhemu kopējais svars 111,09 g. Monētas 1947. g. noteica J. Pahomovs (Baku). Senākā monēta Omeijadu dinastijas, kalta Basrā 698./699. g., jaunākā — nocirstā dirhema puse ir Abasīdu dinastijas, kalta 863./864. g. 2 monētām ir pa vienam, bet 1 monētai — 2 caurumiņi piekāršanai. Starp cirstajiem dirhemiem ir puses,

74. att. Sāraju depoziāts (43. nr.). Sudraba arābu dirhemi, CVVM 101126: 1—51.

ceturtdaļas, astotdaļas un fragmenti. No 57 monētām 4 ir Omeijādu un 41 Abasīdu dinastijas, 12 nenoteiktas. Dirhemi kalti: Basrā — 1, Damaskā — 1, Kūfā — 2, Balhā — 2, Šašā — 2, Samarkandā — 2, Muhamedijā — 5, Bagdādē — 16, Vasiā — 1. — 9. gs. otrā puse.

44. (?) Bij. Vidzemes guberņa.

Depoziāta glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: Френ 1847, 30. lpp. (27. nr.); Марков 1910, 20., 21. lpp. (117. nr.); Мугуревич 1965, 22. lpp.

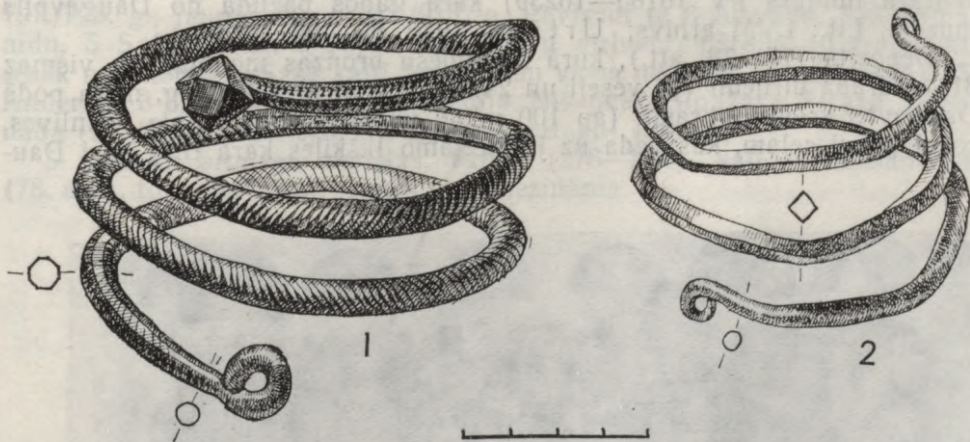
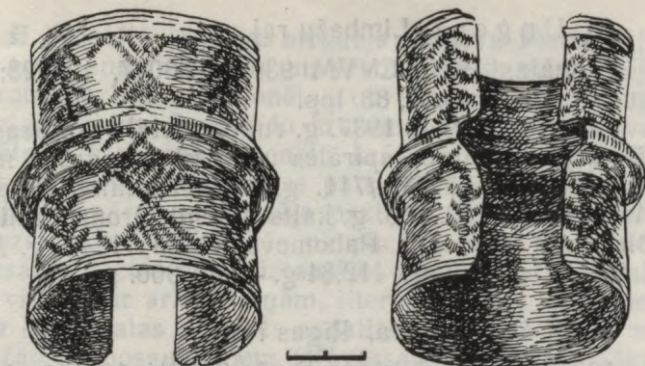
Bij. Vidzemes guberņā ne vēlāk par 1828. g. vienā vietā izraktas 38 Kūfā monētas, kas glabājās privātā kolekcijā. Kolekcijas īpašnieks vairākas no tām nodeva K. Frēnam noteikšanai. Noteiktie dirhemi kalti laikā no 751. līdz 872. g., ir piederīgi Abasīdu dinastijas 10 kalīfiem un 2 Tahirīdu emīriem. Tie kalti Kūfā, Samarrā, Bagdādē, Basrā, Nisibinā, Harunabadā, Arminijā, Muhamedijā, Isfahanā, Zerendžā, Nišapurā, Mervā, Balhā, Samarkandā. Šī depoziāta 8 dirhemi agrāk glabājās Zinātņu akadēmijā Pēterburgā.

45. Mūkukalna pilskalna pirmais depoziāts, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 163184: 709^a, 709^b. Lit.: VI arhīvs, Graudonis 1964, 75.—77., 82.—84. lpp.; 1.—3. att.

Depoziāts atklāts 1961. g. 1. jūlijā izrakumos 40 cm dziļumā, pilskalna

75. att. Mūkukalna pils-
kalna pirmais depoziāts
(45. nr.). Divas bronzas
manšetveida aproces,
CVVM 163184: 709^a, 709^b.

76. att. Uņģenu depoziāts
(46. nr.): 1, 2 — sudraba
apročveida spirāles, CVVM
93046, 93047; 3 — sudraba
dirhempiekariņš, Omeijadu,
kalts Vasiā 710./711. g.,
CVVM 101128: 1 (palieli-
nāts); 4 — sudraba dirhems,
Abasīdu, kalts Muhamedijā
792./793. g., CVVM 101128: 2
(palielināts).

dienvidrietumu galā, 1. g. t. pirmās puses akmeņu valnī, XVII izrakumu
laukuma 2. kārtā. Depozitā ir 2 viena otrā samauktas, izrotātas bronzas
manšetveida aproces ar dobu un izceltu vidus šķautni (75. att.). — Ap
900. g.

46. Uņģeni, Limbažu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93046—93047, 101128: 1, 2. Lit.: Мырыев и ч 1965, 22.—25., 83. lpp.

Depozītu atrada 1937. g. rudenī netālu no jūras kartupeļu laukā. Depozītā bija 2 sudraba spirāles un it kā 6 sudraba monētas, no pēdējām saglabājies Vasitā 710./711. g. kalts anonīms Omeijadu dirhempiekars un Muhamedijā 792./793. g. kalts Abasiidu troņmantnieka Muhameda dirhems. Dirhemus noteica J. Pahomovs (Baku) 1947. g. Muzejā esošo 4 sudraba lietu (76. att.) svars 412,84 g. — Ap 900. g.

47. Nāvessala, Rīgas raj.

160 dirhemi glabājas Rīgā, CVVM 101116: 1—160. LVM arhīvā bez tam ir 5 romiešu monētu un 96 dirhemu attēli. Šī depozīta 55 dirhemi (inventāra numurs PV 16185—16239) kara gados pazuda no Daugavpils muzeja. Lit.: LVM arhīvs; Urtāns 1970, 89.—99. lpp.

Depozīts (77., 78. att.), kurā 5 romiešu bronzas monētas un vismaz 311 sudraba dirhemi (64 veseli un 247 cirsti), atrasts 1915. g. māla podā Daugavas kreisajā krastā (ap 100 m no upes) Nāvessalā pie Jaunlīves, rokot grāvi ceļam, kas veda uz jaunceļamo Ikšķiles kara tiltu pāri Dau-

77. att. Nāvessalas depozīts (47. nr.): 160 sudraba dirhemi, CVVM 101116: 1—160.

gavai. 160 dirhemus no šī depozīta 1924. g. atradējs pārdeva Pieminekļu valdei. Saglabājušās atradēja sniegtās ziņas un vēstule. 1930. g. atradēja dēls piedāvāja pirkt 5 romiešu bronzas monētas un 96 dirhemus, sniegdamas par atradumu līdzīgas ziņas. Šo naudu krājumu muzejs neieguva, bet tas tika nofotografēts. Trešo arābu monētu krājumu (55 dirhemi), kuru, pēc ziņām, atradis līdzīgos apstākļos tas pats atradējs, Pieminekļu valdei Rīgā 1936. g. 8. jūnijā pārdeva atradēja paziņā.² Šis krājums pazuda no Daugavpils muzeja vācu fašistiskās okupācijas laikā. Apskatot varbūtējās depozīta atrašanas vietas dabā, iztaujājot vietējos senos iedzīvotājus un konfrontējot visu to ar arhīva ziņām, literatūru un paša depozīta analīzi, jāsecina, ka Nāvessalas depozīts sadalīts vismaz 3 daļās un literatūrā figurēja ar dažādiem nosaukumiem (Nāvessalas depozīts, Ikšķiles muižas depozīts u. c.) kā 3 atsevišķi depozīti.

160 sudraba dirhemi (77. att.) — 37 veseli un 123 cirsti. Senākais no 797./798. g., jaunākais no 912./913. g. Pavisam te 6 Abasīdu, 136 Samanīdu, 5 Safarīdu un 3 Anderabas emīru dirhemi, pārējie 10 fragmenti sīkāk nav noteikti. Šašā kalti 59 (no tiem viens nedrošs), Samarkandā 25, Anderabā 3 un pa vienam Muhamedijā, Nišapurā, Sindžarā, Širazā, Dženabā (?). Monētas noteica J. Pahomovs (Baku) 1947. g.

5 romiešu bronzas monētas, Proba (276—282), kaltas Aleksandrijā (78. att.), to tagadējā atrašanās vieta nezināma.

78. att. Nāvessalas depozīts (47. nr.): 5 romiešu bronzas monētas, Proba (276—282), kaltas Aleksandrijā, un 96 sudraba dirhemi.

96 sudraba dirhemi (78. att.) — 7 veseli un 89 puses. Senākie no 847/848?/849? g. un 887./888. vai 890./891. g., jaunākā monēta no 913./914. g. Pavisam te 2 Abasīdu (viena šaubīga) un 94 Samanīdu monētas. No 7 veselajiem dirhemiem 3 malā caurumiņi. Kaluma vieta noteikta 61 dirhemam: Šašā — 41 (no tiem 6 ar jautājumu), Samarkandā — 12, Balhā — 4, Anderabā — 3, Mervā — 1. Monētu tagadējā atrašanās vieta nav zināma. Naudas pēc attēliem noteica Ļeņingradas Ermitāžas numismāts I. Dobrovoļskis 1969. g.

55 sudraba dirhemi: 20 veseli, 34 puses un 1 siks fragments. Monētu tagadējā atrašanās vieta nav zināma.

Depozīta atraduma vietas tuvumā ir apmetne un kapulauks. Jaunākā monēta no 913./914. g.

48. Kaņkumi, Talsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 101127: 1—27, CVVM 163458, 1 dirhems, kas glabājās Dundagas vidusskolas muzejā, pazudis. Lit.: LVM arhīvs; Пахомов 1949, 49. lpp.; Мугуревич 1965, 22.—26. lpp.

Depozīts, kurā bija — 40 sudraba dirhemi (35 veseli, 5 cirsti), atrasts 1933. g., rokot kartupeļiem bedri. Monētas noteica J. Pahomovs (Baku) 1947. g. un vienu A. Bikovs (Ļeņingrada). Depozītā 5 Abasīdu, 34 Samanīdu un 1 nenoteikta (pazaudēta) monēta. Kaluma vieta noteikta 34 monētām: Šaša — 25, Samarkanda — 7, Bagdāde — 1, Arminija — 1. Valdnieki noteikti 36 naudām: Ismaīls ibn Ahmeds — 22, Ahmeds ibn Ismaīls — 10, Nasrs ibn Ahmeds — 1, Mustains — 1, Mutavakils — 1, MuktaDIRS — 1.

Depozīta 39 monētu svars 110,63 g. Kaņkumos ir arī kapulauks. Depozīta senākā monēta no 862./863. g., jaunākā — no 914./915. g.

49. Rīga.

Glabājas Maskavā, ГИМ 95384. Lit.: Valsts Vēstures muzeja (Maskava) arhīvs; Мец, Мельникова 1960, 80. lpp.; Мугуревич 1965, 22.—24. lpp.

Depozīts, kurā ap 300 sudraba dirhemu, atrasts 1950. g., attīrot jauncelāmās ēkas būvbedri. Monētas atradās māla podiņā. Muzejā tās nav nonākušas un tikušas pārkausētas. 1957. g. Valsts Vēstures muzejs Maskavā saņēma 1 sudraba dirhemu, kuru noteica S. Jaņina. Monēta ir Samanīda Nūha ibn Nasra, kalta Samarkandā 944./945. g.

50. Grobiņas tuvumā, Liepājas raj.

Glabāšanās vieta nav zināma, 8 monētas agrāk glabājās Jelgavas muzejā. Lit.: Sendungen I 1818, 70. lpp.; Jahresverhandlungen 1822, 395.—400. lpp.; IV tab.; Frank 1908, 380., 392., 393. lpp.; Марков 1910, 14., 15. lpp. (82. nr.); Мугуревич 1965, 23.—26. lpp.

Depozītu, kurā māla pods ar pāri par 100 arābu sudraba dirhemiem (daudzi pārcirsti uz pusēm) un sudraba stienīti, atrada 1796. g. Grobiņas tuvumā valsts zemē. Depozīts nonāca Jelgavas juveliera rokās pārkausēšanai. Kolekcionāri izglāba ap 20 monētu, no kurām 8 glabājās Jelgavas

muzejā. Monētas noteica Silvestrs de Sasī (Parīze) un K. Frēns (Pēterburga).

5 Abasīdu dirhemi: Mahdī Muhameda, kalts Muhamedijā 766. g., līdzīgs, tikai mazāks, Muhameda, kalts Bagdādē 7?? g., kalifa Mahdī (775—785), kalts laikam Abasijā, Mamuna, kalts Samarkandā 812./813. g. un kalts Bagdādē (Madinetessalamā). 2 Samanīdu dirhemi: Mutasida Bilaha Ismaīla, kalts Šašā 902. g., un Rasi Bilaha Nasra, kalts Samarkandā 935. g., 1 Buveihīdu dirhems, kalts Bagdādē 946. g.

51. Kušķi, Liepājas raj.

Glabājas Maskavā, Valsts vēstures muzejā, ГИМ 36217, 36225, monētas, kas agrāk glabājās Jelgavas muzejā, pazudušas. Lit.: Valsts vēstures muzeja (Maskava) arhīvs (1896. g. lieta, 190. nr.); Sb. Kurl. 1897, 4.—6. lpp.; Hausmann 1903, 1.—7. lpp. (pielikums); Frank 1908, 338.—340., 380., 393. lpp.; Марков 1910, 138. lpp. (12. nr.); Мугуревич 1965, 22.—26. lpp.

Depozītu, kurā 5 sudraba spirālaproces (79. att.) un 106 sudraba dirhemi (53 veseli un 53 cirsti), atrada 1896. g. septembrī. Aproču svars 795,23 g. Monētas noteica V. Tizenhauzens: 1 Abasīdu, kalta Bagdādē 856./857. g., 1 Safarīdu, kalta Širazā 895./896. g., 23 Samanīdu, kaltas Šašā, 14 Samanīdu, kaltas Samarkandā, 2 Samanīdu, kaltas Balhā, 1 Samanīdu, kalta Anderabā, 2 Samanīdu, kaltas Nišapurā, 1 Samanīdu, kalta Muhamedijā, 3 Samanīdu, kaltas Buhārā, 5 Samanīdu dirhemu atdarinājumi, 53 cirsti dirhemi, galvenokārt Samanīdu. Vecākā monēta no 856./857. g., jaunākā — 955./956. g.

52. (?) Rīgas apkārtne.

Glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: Френ 1847, 30. lpp. (26. nr.); Марков 1910, 20. lpp. (116. nr.).

Rīgā 1826. g. ģenerālkonsuls Heidekens nopirka 5 arābu dirhemus, kuri atrasti acīmredzot kaut kur netālu no Rīgas. Monētas noteica K. Frēns. Depozīts šaubīgs. Tā sastāvā 4 Abasīdu dirhemi, kalti 754.—850. g. Bagdādē un Kūfā, un 1 Ukailīdu dirhems, kalts Mosulā 998. g.(?).

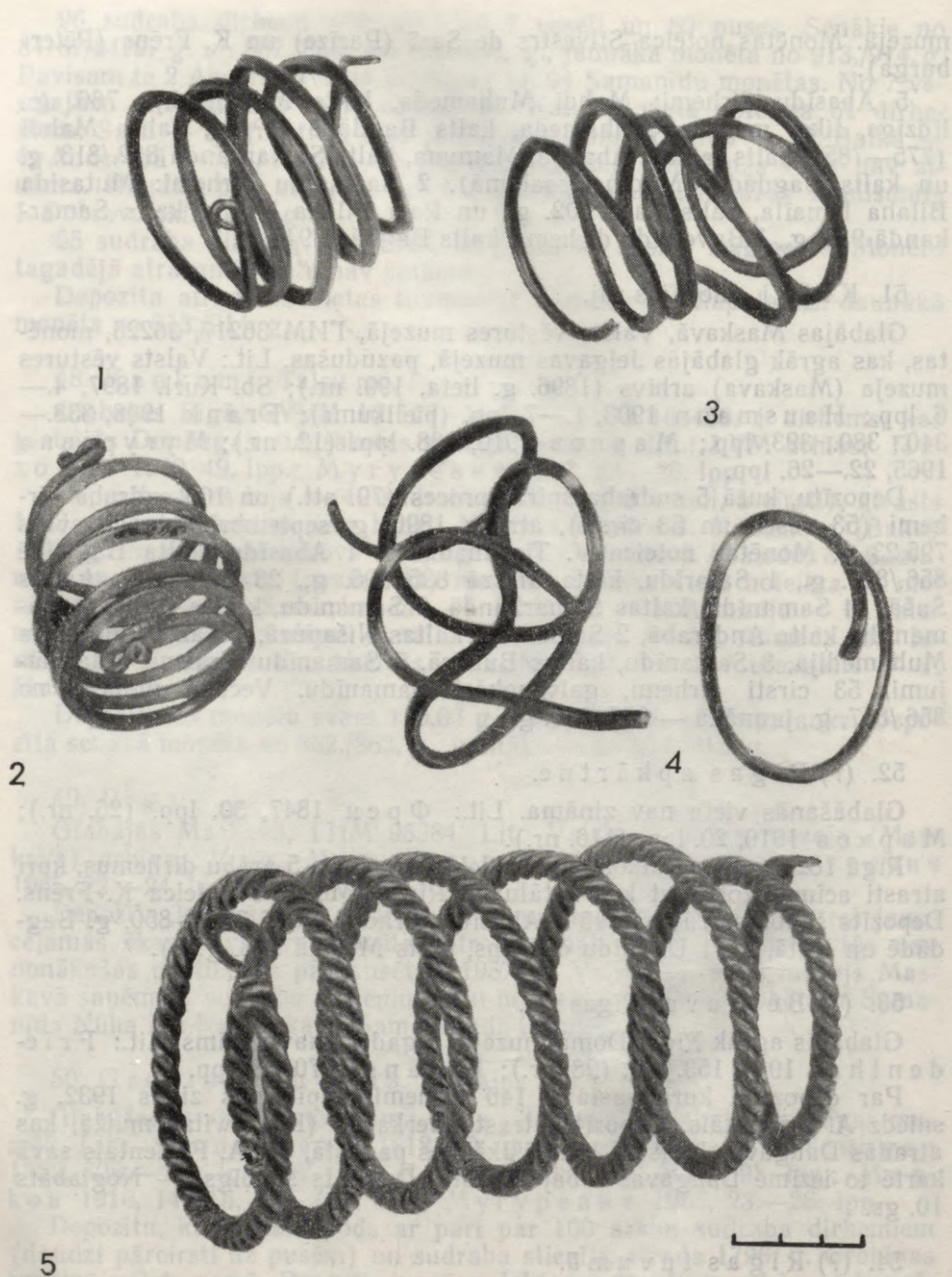
53. (?) Berkava, Rīgas raj.

Glabājās agrāk Rīgā, Doma muzejā, tagad — nav zināms. Lit.: Friedenthal 1934, 153. lpp. (98. nr.); Urtāns 1970, 98. lpp.

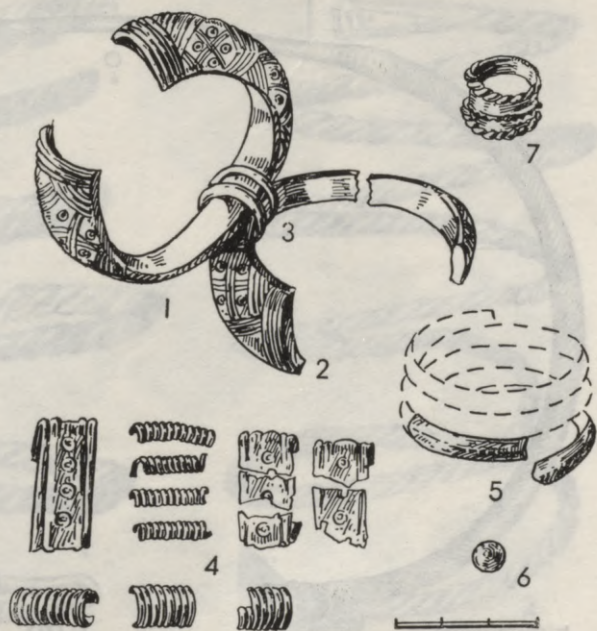
Par depozītu, kura sastāvā 140 dirhemi, nepilnīgas ziņas 1932. g. sniedz A. Fridentāls. Depozīts atrasts Berkavas (Borkowitz) muižā, kas atradās Daugavas kreisajā krastā Ikšķiles pagastā, bet A. Fridentāls savā kartē to iezīmē Daugavas labajā krastā. Depozīts šaubīgs. — Noglabāts 10. gs.

54. (?) Rīgas tuvumā.

Glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: Френ 1847, 29. lpp. (24. nr.); Марков 1910, 21. lpp. (118. nr.); Urtāns 1970, 98. lpp.

79. att. Kušķu depozīts (51. nr.). Sudraba apročveida spirāles: 1—4 — ГИМ 36217, 850; 5 — ГИМ 36225, 851.

80. att. Asotes pilskalna depoziāts (55. nr.). Bronzas rotas: 1, 2 — aproces; 3, 7 — spirālgredzeni; 4 — vainaga fragmenti; 5 — spirālaproces fragments; 6 — apkalums, VI 15: 797—801.

Bij. Vidzemes guberņā Rīgas pilsētas tuvumā ap 1790. g. izraktas 36 Kūfas monētas. Par to ziņots 1794. g. vēstulē. Depozīts šaubīgs.

55. Asotes pilskalns, Jēkabpils raj.

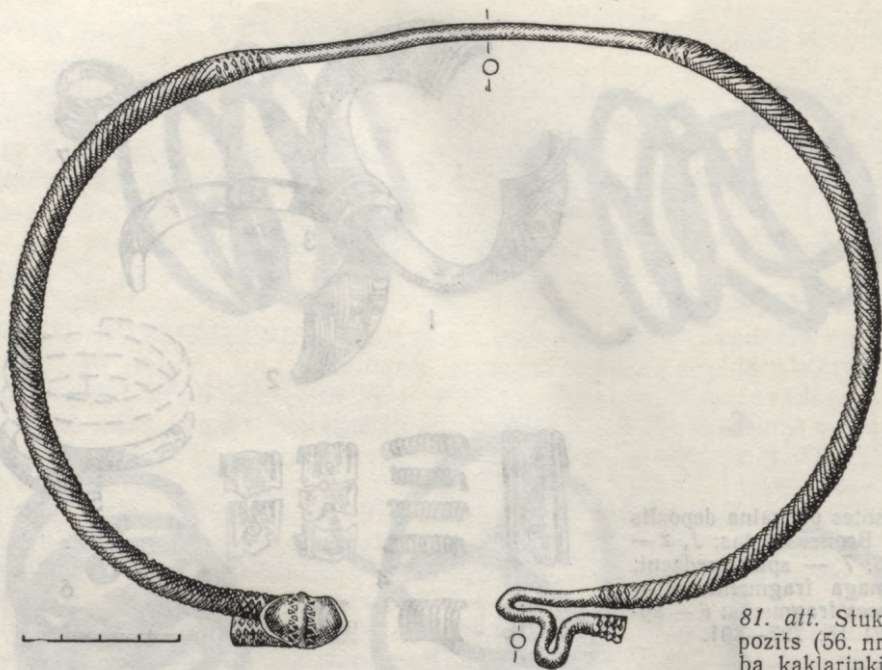
Glabājas Rīgā, VI 15: 797—801, 838. Lit.: VI arhīvs; Шноре Э. 1961, 19., 20. lpp.; 18., 23. att.

Depozītu (80. att.) atklāja 1953. g. izrakumos pilskalna ziemeļaustrumu daļā B laukumā zem vaļņa uzbēruma melnā 10. slāņa virsmā, nelielā bedrītē 44/45 f kvadrātā, 244 cm dziļumā. Zemē ieraktās bronzas rotas degušas un bojātas. Depozītā ir 2 lentveida aproces ar paplašinātiem, dobiem galiem, uz tām uzvērts spirālgredzens ar vidus plāksnīti, lentveida vainaga starpskārdītes, spirālaproces fragmenti, spirālītes, četrstūrainš, dobs apkalums. Otrs spirālgredzens ar vidus plāksnīti (80. att.: 7) atrasts 2,5—3 m tālāk un par 22 cm seklāk, tas nav dedzis un depozītam var arī nepiederēt. — 10. gs.

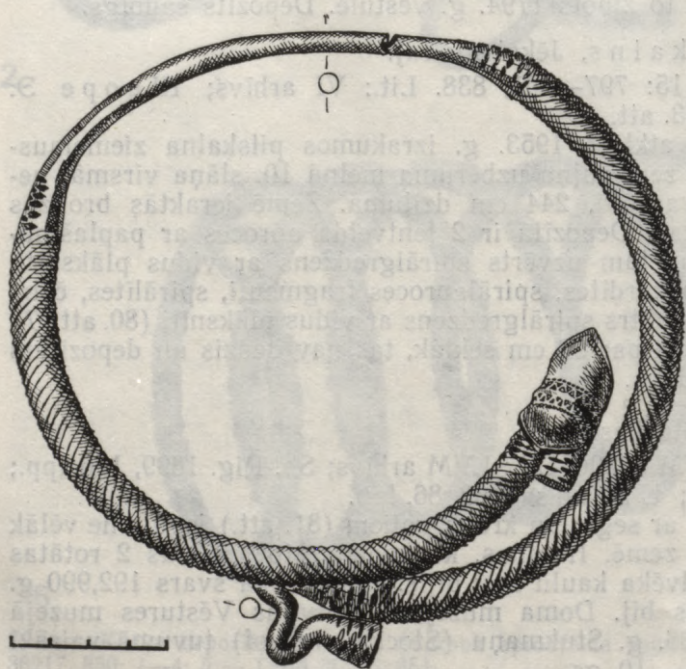
56. Stukmaņi, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58206. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rig. 1899, 176. lpp.; LKS 1937, XLVI tab.: 2; Urtāns 1962, 86. lpp.

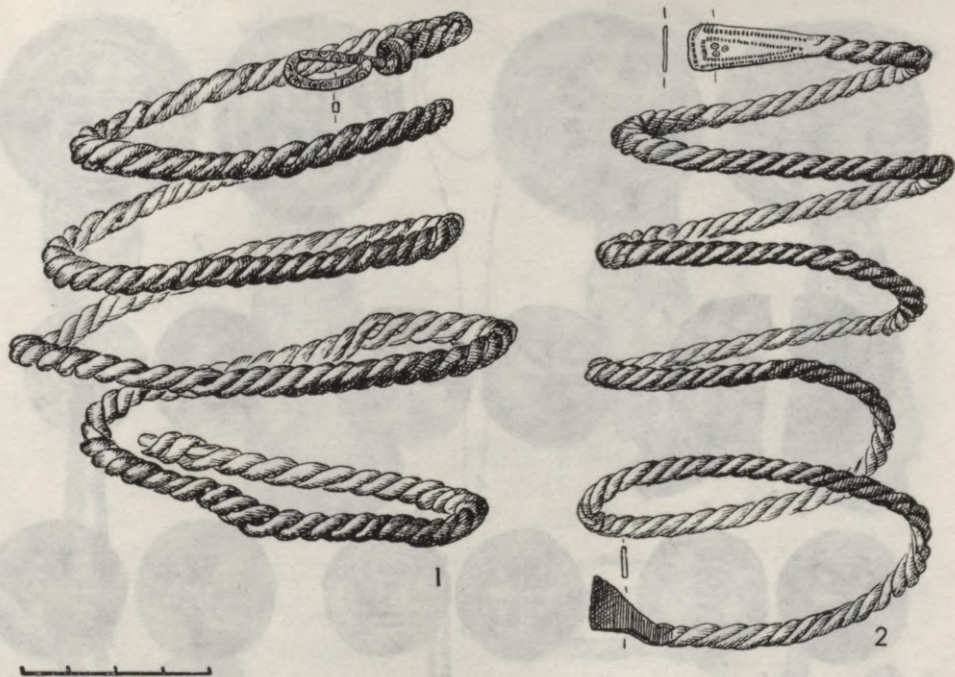
Sudraba kaklariņķis ar seglu un kruķa galiem (81. att.) iegūts ne vēlāk par 1896. g. smilšainā zemē. Ir ziņas, ka kopā ar to atrastas 2 rotātas bronzas aproces, bet cilvēka kaulu nav bijis. Kaklariņķa svārs 192,990 g. 1896. g. tas uzdāvināts bij. Doma muzejam. Latvijas Vēstures muzejā kaklariņķis nonācis 1936. g. Stukmaņu (Stockmannshof) tuvumā vairāki kapulauki un pilskalni. — 10. gs.

81. att. Stukmaņu depo-
zīts (56. nr.). Sudra-
ba kaklariņķis, CVVM
58206.

82. att. Kalnaliepiņu
depozīts (57. nr.).
Sudraba kaklariņķis,
CVVM 58203.

83. att. Jaunzemju depoziāts (58. nr.).
Sudraba apročveida spirāles, CVVM 58008, 58009.

57. Kalnaliepiņi, Madonas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58203. Lit.: VRVM arhīvs (Akcesiju grāmata); LVM arhīvs; Sb. Rig. 1909, 12. lpp.; Ebert 1914, 52., 75. lpp.; 56. att.; Urtāns 1962, 86. lpp.; 13. att.

Sudraba kaklariņķis ar seglu un kāša galiem (82. att.) atrasts zem veca ozola, ogļu paliekās. Rota, kuras svars 462,27 g, 1909. g. uzdāvināta bij. Doma muzejam. — 10. gs.

58. Jaunzemji, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58008—58017. Lit.: LVM arhīvs; Urtāns 1962, 94. lpp.; 26. att.: 2, 3; Мугуревич 1965, 22.—25., 27. u. c. lpp.

Depozītu (83., 84. att.) atrada 1936. g. Jaunzemju māju laukā, izceļot ap 1 m augstu un 2 m platu zemā vietā iegrimušu akmeni. Depozītā ir 2 sudraba apročveida spirāles, veidotas no kaklariņķiem, 2 veseli Samanīda Ahmeda ibn Ismaīla Šašā 904./905. g. un Samarkandā 913./914. g. kalti sudraba dirhemi, Samanīda Nūha ibn Nasra Šašā (?) 917./918 g. (?) kaltā dirhema puse, 10.—11. gs. kalti 5 Vācijas sudraba denāri. Senākā monēta Oto I (936—973), kalta Ņelnē, jaunākā monēta Oto III (983—1002), kalta Maincā. Dirhemus noteica J. Pahomovs (Baku) 1947. g., Rietumeiropas monētas — R. Šnore. Depozīta svars 265,05 g. — Ap 1000. g.,

84. att. Jaunzemeju depoziits (58. nr.): 1—3 — 10. gs. sudraba dirhemi, CVVM 58010, 58013, 58014; 4—8 — 10.—11. gs. Vācijas sudraba denāri, CVVM 58011, 58012, 58015—58017.

59. Sauleskalna trešais depoziits, Krāslavas raj.

Glabājas Rīgā, A 8400: 1—7, 15—17, 22—25, 27—29, 33—37, 41, 42, 44—54, 56—58, 60, 61, 64, 65, 75, 77—80. Pārējās lietas gājušas zudumā fašistiskās okupācijas gados no Daugavpils muzeja. Lit.: LVM arhivs (J. Jaunzema izrakumu pārskats); Šnore R. 1938^a, 71. lpp.; Anisimova 1957, 255., 256. lpp.; Urtāns 1964, 47., 65., 66., 72. lpp.

Depozītu (12., 85., 86. att.) atklāja 1934. g., ceļot skatu torni; racēji ap 17 m uz dienvidaustrumiem no torņa 25 cm dziļumā uzdūrās bronzas kaklariņķiem un paziņoja par to Pieminekļu valdei Rīgā. Šai vietā sākti izrakumi. Strādnieki grāvi jau bija ierakuši līdz 55 cm dziļumam, un daļa senlietu — kaklariņķi, villaine, svariņi, keramika — bija izņemtas. Mālā iezīmējās apaļas bedres kontūras, kuru diametrs 45 cm. Drīz nāca redzamas ar linu auklu apsietas 2 bronzas aproces, zirga laužņi, pātagkāts, bronzas pakavsaktas u. c. Bedres dibenā (diametrs 35 cm) 80 cm dziļumā gulēja 3 dzelzs cirvji, vēl dziļāk — 2—3 kārtās bērza tāsīs. Izrakumu laukums 3×3 m rādīja, ka zem 25 cm biežās aramkārtas bija sarkans māls. Ogļu vai kaulu nebija, tikai pie depoziita 15—20 cm dziļumā gulēja 7 nelieli akmeņi, to diametrs ap 20 cm. Sauleskalns pazīstams kā kulta un pulcēšanās vieta. Te atrodas apmetne, tuvumā pilskalni un kapu-

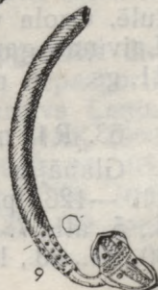
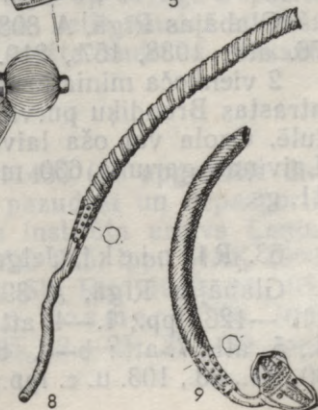
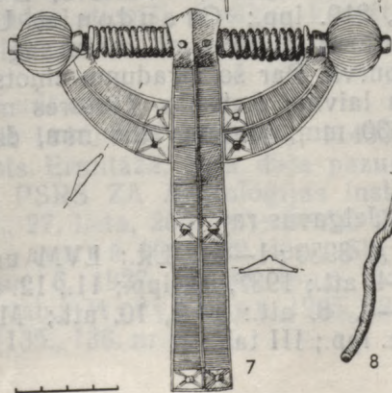
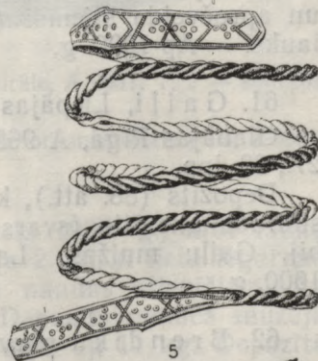
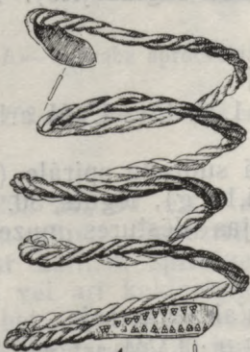
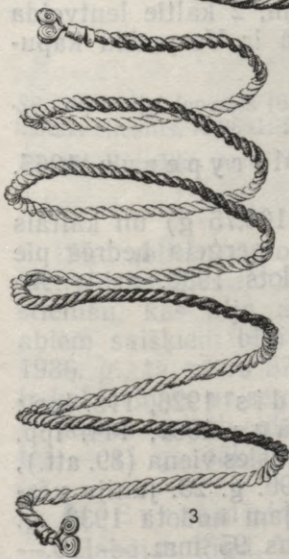
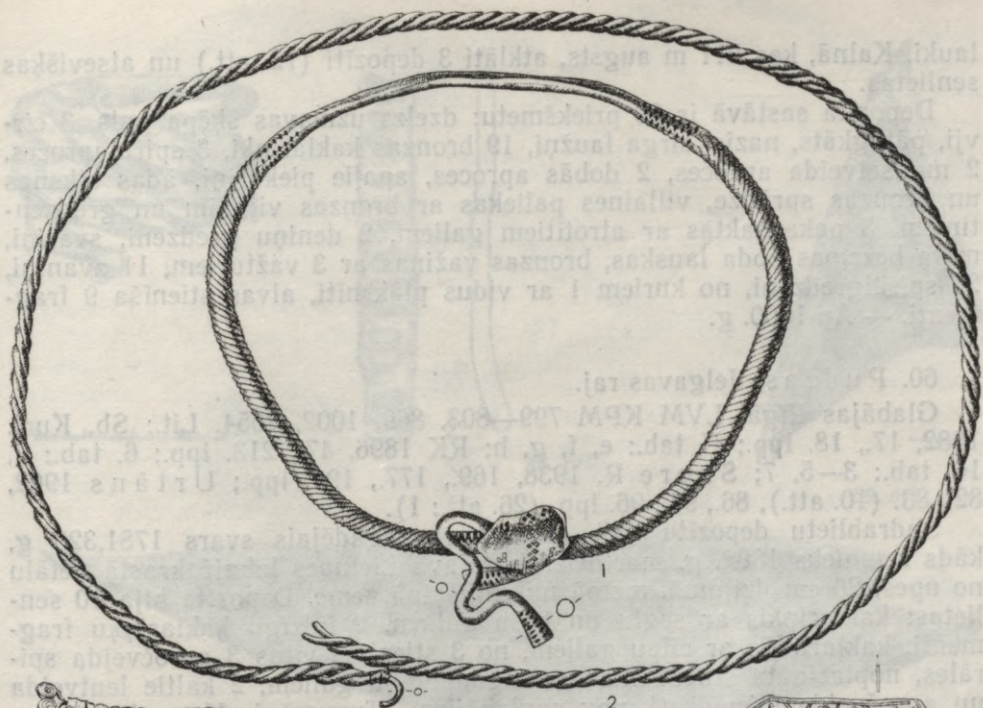

85. att. Sauleskalna trešais depoziits (59. nr.): 1 — dzelzs šķēpa gals, A 8400: 1; 2—4 — dzelzs šaurasmens cirvji, A 8400: 2—4; 5 — dzelzs laužņi, A 8400: 7; 6 — dzelzs nazis, A 8400: 6; 7 — dzelzs pātagkāts, A 8400: 5; 8—8^c — alvas stieniņa gabali, A 8400: 77; 9 — māla trauka daļa, A 8400: 45; 10 — vīto auklu gabali, A 8400: 34; 11 — ādas siksnu gabali ar bronzas un alvas apkalumiem, A 8400: 33.

86. att. Sauleskalna trešais depozīts (59. nr.): 1—4 — bronzas spirālgredzeni, A 8400: 67, 54, 58, 51; 5—7 — bronzas kaklariņķi, A 8400: 22, 23, 17; 8, 9 — bronzas aproces, A 8400: 29, 37; 10, 11 — bronzas trapecveida piekariņi, A 8400: 48, 49; 12, 12^a, 12^b — bronzas spirālītes, A 8400: 35; 13 — bronzas gredzentiņi, A 8400: 34; 14 — apzeltīts apkalums, A 8400: 33; 15, 15^a, 16 — bronzas zvaniņi, A 8400: 50, 48; 17 — bronzas deniņu gredzens, A 8400: 41; 18, 18^a — bronzas svariņu kausiņi, A 8400: 44; 19 — bronzas važiņas, A 8400: 19.

87. att. Pudžu depozīta (60. nr.) sudrablietas: 1, 2 — kaklariņķi, KPM 799, 2054; 3—5 — apročveida spirāles, KPM 800, 801, 802; 6 — kaltais apročveida stienītis, KPM 803; 7 — stopasakta, KPM 869; 8, 9 — kaklariņķu gali, KPM 1002.

lauki. Kalnā, kas 211 m augsts, atklāti 3 depozi (12. att.) un atsevišķas senlietas.

Depozīta sastāvā ir 80 priekšmetu: dzelzs uznavas šķēpa gals, 3 cirvji, pātagkāts, nazis, zirga laužņi, 19 bronzas kaklariņķi, 3 spirālaproces, 2 manšetveida aproces, 2 dobās aproces, apaļie piekariņi, ādas siksnas un bronzas sprādze, villaines paliekas ar bronzas vijiņām un gredzenītiem, 3 pakavsaktas ar atroģitiem galiem, 2 deniņu gredzeni, svariņi, māla bezripas poda lauskas, bronzas vaģiņas ar 3 vaģturiem, 11 zvaniņi, 25 spirālgredzeni, no kuriem 1 ar vidus plāksnīti, alvas stienģša 9 fragmenti. — Ap 1000. g.

60. P u d ņ a s, Jelgavas raj.

Glabājas Rģģā, LVM KPM 799—803, 869, 1002, 2054. Lit.: Sb. Kurl. 1882, 17., 18. lpp.; II tab.: e, f, g, h; RK 1896, 47., 213. lpp.; 6. tab.: 5, 16. tab.: 3—5, 7; Šnore R. 1938, 169., 177., 194. lpp.; Urtāns 1962, 82., 83. (10. att.), 86., 94., 96. lpp. (26. att.: 1).

Sudrablietu depoģitu (87. att.), kura tagadģjais svars 1781,325 g, kāds zemnieks 1882. g. martā izraka pļavā Lielupes labajā krastā netālu no upes, 20 cm dziļumā, melnā un smilģšainā zemē. Depoģitā bija 10 senlietas: kaklariņķis ar seglu un kāģša galiem, 2 lģdzģgu kaklariņķu fragmenti, kaklariņķis ar cilpu galiem, no 3 stieplēm vģtas 3 aproģveida spirāles, noplacināta stopasakta ar magoņpogaļu galiem, 2 kaltie lentveida un aproģveida stienģģi (1 nav saglabāģies). Tuvumā ir Vecpuģģu kapulauks. — Ap 1000. g.

61. G a i ģ i, Liepājas raj.

Glabājas Rģģā, A 9651 : 1, 2. Lit.: LVM arģģivs; Мугуревич 1965, 27., 83. lpp.

Depoģģts (88. att.), kurā sudraba spirāle (svars 108,75 g) un kaltais sudraba stienģģis (svars 24,12 g), iegģģts 30. gados merģģļa bedrģs pie bij. Gaiģu muiģas. Latvijas Vģstures muzejā nodots 1938. g. — Ap 1000. g.

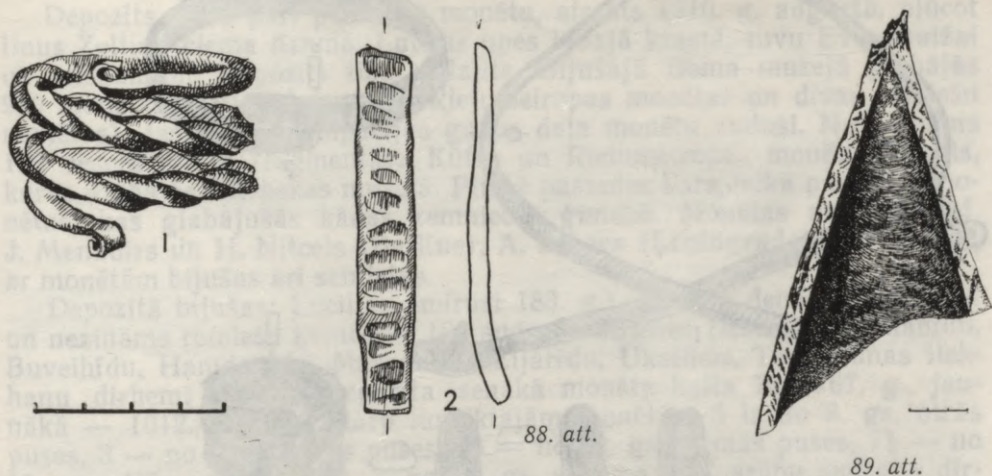
62. B r e n d i ģ u purvs, Valmieras raj.

Glabājas Rģģā, A 8088. Lit.: LVM arģģivs; Balodis 1926, 116. lpp.; 76. att.; 1938, 157., 210. lpp.; Graudonis, Urtāns 1961, 144. lpp.

2 vienkoģa miniatģras laiviņas, no kurām saglabāģusies viena (89. att.), atrastas Brendģģu purvā. Par šo atradumu ziģģots 1896. g. 23. jģnģija vēstulģ. Ozola vai oģģa laiviņa Latvijas Vģstures muzejam nodota 1933. g. Laiviņas garums 630 mm, platums 158 mm, dziļums 95 mm. — 10.—11. gs.

63. R i j n i e k i, Jelgavas raj.

Glabājas Rģģā, A 8959 : 1—41. Lit.: LVM arģģivs; Šnore R. 1936^a, 119.—126. lpp.; 1.—4. att.; 1937, 38. lpp.; 11., 12. att.; 1938, 172. u. c. lpp.; 4., 5. att., 7. att.: b—f, 8. att.: a—c, 10. att.; Мугуревич 1965, 27., 30., 31., 33., 103. u. c. lpp.; III tab.: 1.

88. att. Gaiļu depoziāts (61. nr.): 1 — sudraba apročveida spirāle, A 9651: 1; 2 — sudraba kaltais stienītis, A 9651: 2.

89. att. Brendiķu purva depoziāta (62. nr.) koka laiviņa un tās ornamentētais gals, A 8088.

Sudrablietu depoziāts (20., 24., 90. att.) atrasts 1936. g., arot lauku dienvidrietumos no Rijnieku mājām. Depoziātā bija 2 saišķi lieto iegareno stienišu, kas bija aptīti ar kaltiem spirālveida naudas stienišiem. Ap abiem saišķiem bija aptīts vēl arī kaklariņķis. Depoziāts nonāca muzejā 1936. g., tā svars 5749 g, bet sākotnējais svars bijis ap 11 kg. Depoziātā ir kaklariņķis ar seglu un kāša galiem, 20 iegarenie lietie naudas stieniši, 19 kaltie spirālveida naudas stieniši, 2 sikas kausēta sudraba plāksnītes. — 11. gs. sākums.

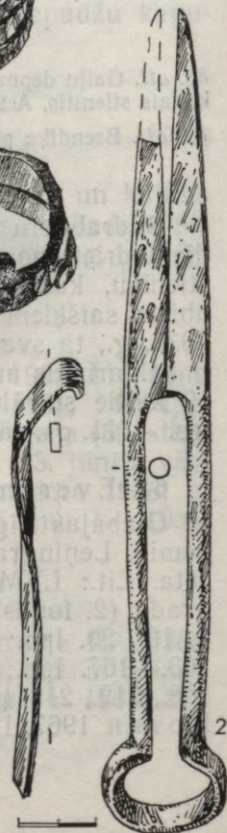
64. Eversmuiža, Ludzas raj.

Glabājas Rīgā, VRVM 11441 (64 monētas), 11433 (28 apgriezti dirhemi), Ļeņingradā, Valsts Ermitāžā, liela daļa pazudusi un depasportizēta. Lit.: LVM arhīvs; PSRS ZA Arheoloģijas institūta arhīvs Ļeņingradā (2. fonds, 1927. g., 27. lieta, 205. lp.); ЗРАО 265. lpp.; ИАК 1903, 5, 19., 20. lpp.; Змигородский 1911, 29. lpp.; Sb. Rig. 1912, 94., 95., 163.—167. lpp.; ТК вып. 6, 1927, 1.—58. lpp.; Vasmer 1936, 190., 198., 212., 218. lpp.; VIII tab.; Мугуревич 1965, 22.—25., 27.—29. lpp.; Потин 1967, 127. lpp. (135., 136. nr.).

90. att. Rijnieku depozīta (63. nr.) sudrablietas: 1 — kakla-
rinķis, A 8959: 1; 2—6 — lietištie stieniņi, A 8959: 10, 12, 20, 19,
4; 7—10 — kaltie stieniņi, A 8959: 22, 23, 26, 28.

91. att. Salaspils depozīts (65. nr.): 1 — sudraba kaltais
stieniņš, DM I 795; 2 — dzelzs dzirkles, DM I 796.

Depozīts, kurā pāri par 1100 monētu, atrasts 1910. g. augustā, plūcot linus Zeltiņu ciema tīrumā, Ludzas upes labajā krastā, tuvu Eversmuižai un pilskalnam. Depozīts tika sadalīts. Bijušajā Doma muzejā glabājās 960 monētas (710 dirhemi, 248 Rietumeiropas monētas un divas romiešu monētas), fašistiskās okupācijas gados daļa monētu zudusi. Nav zināms 123 veselu un 14 fragmentāru Kūfas un Rietumeiropas monētu liktenis, kuras glabājās Vitebskas muzejā. Pirmā pasaules kara laikā pazuda 7 monētas, kas glabājušās kādas zemnieces ģimenē. Monētas noteica prof. J. Menadīrs un H. Nitcels (Berlīne), A. Bikovs (Ļeņingrada). Pēc ziņām, ar monētām bijušas arī senlietas.

Depozītā bijušas: Lucillas (mirusi 183. g.) romiešu denāra ceturtdaļa un nezināms romiešu kvinārijs; 153 sudraba dirhemi (Abasīdu, Samanīdu, Buveihīdu, Hamdanīdu, Marvanīdu, Zijarīdu, Ukailīdu, Turkestanas ilekhanu dirhemi u. c.). Depozīta senākā monēta kalta 766./767. g., jaunākā — 1012./1013. g. Starp noteiktajām monētām 3 ir no 8. gs. otrās puses, 3 — no 9. gs. otrās puses, 56 — no 10. gs. pirmās puses, 71 — no 10. gs. otrās puses un 20 — no 11. gs. sākuma; 557 arābu sudraba dirhemi, nenoteikti, galvenokārt fragmenti; 248 Rietumeiropas 10.—11. gs. sudraba monētas: 43 veselas un 51 fragmentāra Anglijas (Etelreda II, 978—1016; Knuta, 1016—1035), no tām 40 atdarinājumi; 112 veselas un 30 fragmentāras Vācijas (Heinriha I, 919—936, Verdena; Heinriha II, 1002—1024, Mainca u. c.); 3 Čehijas monētas (Boleslava II, 967—999; Oldržiha, 1012—1034); 3 veselas vendkas un 1 fragmentāra u. c.

10 veselas un 14 fragmentāras Rietumeiropas un Kūfas sudraba monētas, agrāk glabājās Vitebskā.

113 Rietumeiropas un arābu sudraba monētas, kas agrāk glabājās Vitebskā un kurām atraduma vieta «Zeltiņi».

Depozīts noglabāts 11. gs. pirmajā pusē.

65. Salaspils, Rīgas raj.

Glabājas Rīgā, LVM DM I 795, 796, monētas gājušas zudumā vai depasportizētas bij. Doma muzejā Rīgā. Lit.: Kruse 1859, 28. lpp., III a—c; Sb. Rig. 1880, 139. lpp.; RK 1896, 62. lpp. (489. nr.), 213. lpp.; 21. tab.: 33, 23. tab.: 18; Ильин 1921, 5., 35. lpp. (141. nr.); Spore R. 1938, 168., 176., 178., 194. lpp.; 1. att.: a, 10. att.; Потин 1967, 124., 125. lpp. (122. nr.).

Depozīts (91. att.) atrasts ap 1841. g. Salaspilī, dārzā pie bij. muižas ēkām. Tā sastāvā sudraba kaltais stienītis (garums 125 mm, platums 6—7 mm, biezums 2—3 mm, svars 22,10 g), dzelzs dzirkles un 8 sudraba monētas: 6 Anglijas, Etelreda II, 978—1016, un Knuta, 1016—1035, un 2 Vācijas ķeizaru Oto, 936—1002. Tuvumā ir vairāki lībiešu ciemi un kapulauki. — 11. gs. pirmā puse.

66. Staļģene, Jelgavas raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 101124:1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Graudonis, Urtāns 1961, 128. lpp.; Потин 1967, 128. lpp. (142. nr.)

Depozīts atrasts 1922. g. rudenī māla gabalā, rokot kartupeļus bij. Staļģenes muižas laukos. Latvijas Vēstures muzejā tas nonāca 1924. g. Depozīta 16 sudraba monētu svars 21,94 g. Tā sastāvā 12 Vācijas denāri, Oto III, 983—1002, un Adelheides (mir. 996. g.), kalti Ķelnē un Maincā(?), 1 Vācijas denārs, arhibīskapa Piligrima, 1021—1036, kalts Andernahā, un 3 Vācijas denāri, 10.—11. gs. — 11. gs. pirmā puse.

67. Laukskolas pirmais depozīts, Rīgas raj.³

Glabājas Rīgā, VI 128 : 2701—2705. Lit.: LVI arhīvs; Zariņa 1970, 74. lpp.

Depozīts, kurā 5 sudraba monētas, atrasts 1969. g. jūlijā Laukskolas apmetnē, Daugavas labajā krastā. Monētas gulēja pavarda (159. objekta) dienvidu malas pamatā cita virs citas stabiņā, 60 cm dziļumā. Monētas noteica R. Ceplīte. Depozītā 1 anglosakšu penijs, Harolda I, 1035—1040, 3 Vācijas denāri, Heinriha III, 1039—1056, kalti Vormsā, Špeierā un Maincā, 1 Frīzijas denārs, grāfa Bruno III, 1038—1057, kalts Dokumā. — 11. gs. vidus.

68. Jaunmokas, Tukuma raj.

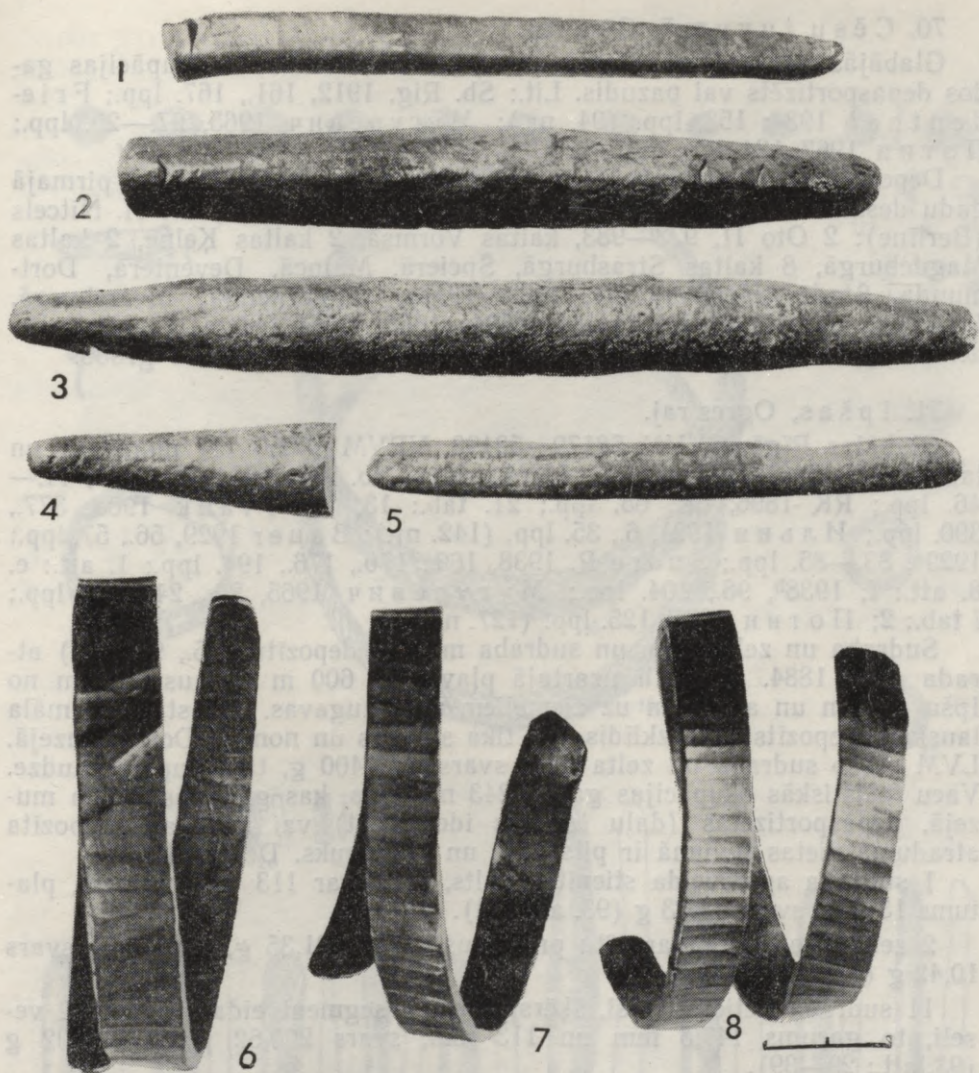
Daļa monētu glabājas Rīgā, VRVM 15060, pārējās zudušas vai depasportizētas. Lit.: LVM arhīvs; VRVM arhīvs (1889. g. 11. janvāra ieraksts Akcesiju grāmatā); Sb. Rig. 1888, 70.—72. lpp.; Марков 1910, 15. lpp. (83. nr.); Friedenthal 1934, 154. lpp. (103. nr.); Мугуревич 1965, 27., 28. lpp.; Потин 1967, 127. lpp. (140. nr.).

Sudraba monētu depozīts atrasts Jaunmoku muižā 1887. g. rudenī. Tajā 360, pēc citām ziņām — 418, bet pēc R. Fasmera — 420 sudraba monētu⁴: 418 Rietumeiropas un 2 Kūfas monētas. Depozīts izklīdis. Pēc A. Fridentāla ziņām, 61 (62) monēta⁵ agrāk glabājās Rīgā, Doma muzejā, tās pēdējā kara laikā depasportizētas vai zudušas. Izdevās identificēt 3 denārus un 1 dirhemu. Depozīta atrašanās vietas tuvumā ir Jaunmoku kapulauks ar agrā feodālisma senlietām. No depozīta zināmas 7 Anglijas monētas, galvenokārt Knuta, 1016—1035, 50 Vācijas monētas, Oto I—III, 936—1002, kaltas Ķelnē, un abata Rutgarda, 1046—1050, kaltas Korvejā, 2 Čehijas monētas, Boleslava II vai III, 967—1002, un Bržetislava I, 1034—1055, 1 Ungārijas monēta, Stefana, 997—1038, un 1 vai 2 dirhemi. — 11. gs. vidus.

69. Lēdurgas pirmais depozīts, Limbažu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93094 : 1—6, 93635, viens lietais un viens kaltais sudraba stienītis gājuši zudumā. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rig. 1903, 58., 89., 90. lpp.; Ильин 1921, 6., 35. lpp. (143. nr.); Вауер 1929, 55. lpp. (107. nr.); 1929^a, 83., 85. lpp. (13. nr.); Snore R. 1938, 170., 194. lpp.; 2. att.: a, b, c; 1938^b, 98., 99. lpp.; 6. att.; Мугуревич 1965, 27., 30. lpp.; III tab.: 2; Потин 1967, 123. lpp. (113. nr.).

Depozīts (92. att.) izarts 1903. g. Lēdurgas muižas laukā, ap 100 soļu uz austrumiem no ēkām. 1922. g. 8 sudraba stienišus un 1 monētu, kuru svars 104,51 g, nopirka Latvijas Vēstures muzejs. Trīs apročveida kaltie stieniši bijuši spirālveidā cieši aptīti ap 5 lietiem stienišiem. Lietas it kā

92. att. Lēdurgas pirmais depoziāts (69. nr.): 1—5 — sudraba lietie stienīši, CVVM 93094: 2, VII 817, CVVM 93094: 1, 4, 3; 6—8 — sudraba kaltie stienīši, CVVM 93094: 5, 6, VII 822.

atradušās podiņā. Depozīta atrašanas vietas tuvumā iegūts otrs depoziāts, ir arī citi atradumi. Depozītā bija 1 vesels un 4 fragmentāri sudraba lietie stienīši, 3 sudraba apročveida kaltie stienīši, anglosakšu sudraba penijs, Etelreda II, 978—1016, kalts Londonā, 1 Vācijas sudraba denārs, kalts laikam kādā no Lejasreinas pilsētām 11. gs., 1 sudraba dirhems. Abas pēdējās monētas pazudušas. — 11. gs.

70. Cēsu tuvumā, Cēsu raj.

Glabājās agrāk Rīgā, Doma muzejā, vācu fašistiskās okupācijas gados depasportizēts vai pazudis. Lit.: Sb. Rig. 1912, 161., 167. lpp.; Friedenthal 1934, 153. lpp. (94. nr.); Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; Потин 1967, 124. lpp. (115. nr.).

Depozīts, kura sastāvā 16 sudraba monētas, atrasts 20. gs. pirmajā gadu desmitā. Tās 1912. g. noteica J. Menadīrs (Berlīne) un H. Nitcels (Berlīne): 2 Oto II, 973—983, kaltas Vormsā, 2 kaltas Ķelnē, 2 kaltas Magdeburgā, 8 kaltas Strasburgā, Speierā, Maincā, Deventerā, Dortmundā, Štadē (Heinriha III, 1039—1056), Hildesheimā, Merzeburgā, 1 Čehijas monēta, Bržetislava I, 1034—1055, kalta Prāgā, 1 arābu dirhema rupjš atdarinājums. Jaunākā monēta Heinriha III, 1039—1056.

71. Ipšas, Ogres raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 58179—58198, VRVM 15060 (57 monētas) un laikam arī 15061: 1—105. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Rig. 1884, 35.—38., 44.—46. lpp.; RK 1896, 64., 65. lpp.; 21. tab.: 13, 14; Frank 1908, 377., 390. lpp.; Ильин 1921, 6., 35. lpp. (142. nr.); Bauer 1929, 56., 57. lpp.; 1929^a, 83.—85. lpp.; Šnore R. 1938, 169., 170., 176., 194. lpp.; 1. att.: e, 8. att.: f; 1938^b, 98., 104. lpp.; Мугуревич 1965, 22., 24.—30. lpp.; I tab.: 2; Потин 1967, 125. lpp. (127. nr.).

Sudraba un zelta lietu un sudraba monētu depozītu (25., 93. att.) atrada gans 1884. g. aprīlī uzartajā pļavā, ap 600 m uz austrumiem no Ipšu mājām un ap 1 km uz ziemeļiem no Daugavas. Atrastas arī māla lauskas. Depozīts bija izklīdis, bet tika savākts un nonāca Doma muzejā. LVM esošo sudraba un zelta lietu svars ap 1400 g, tām augsta raudze. Vācu fašistiskās okupācijas gados 243 monētas, kas glabājās Doma muzejā, depasportizētas (daļu izdevās identificēt) vai zudušas. Depozīta atraduma vietas tuvumā ir pilskalns un kapulauks. Depozītā bija:

1 sudraba apročveida stienītis, kalts, rotāts ar 113 trīsstūriņiem, platums 13 mm, svars 44,33 g (93. att.: 14).

2 zelta gredzeni, 1 ar vītu priekšpusi, svars 21,35 g, 1 rievots, svars 10,42 g (93. att.: 24, 25).

11 sudraba lietie stienīši, šķērsriezumā segmentveida, no tiem 2 veseli, to garums 147,5 mm un 113 mm, svars 200,62 g un 116,02 g (93. att.: 29—39).

2 sudraba pītie kaklariņķi ar noplacinātiem galiem, viens gals atliekts un ar caurumiņu, otrs — atlūzis (93. att.: 15, 16).

11 sudraba dobās krelles ar filigrānu un granulāciju, to garums 11—20 mm, diametrs 12—16 mm (93. att.: 1—11).

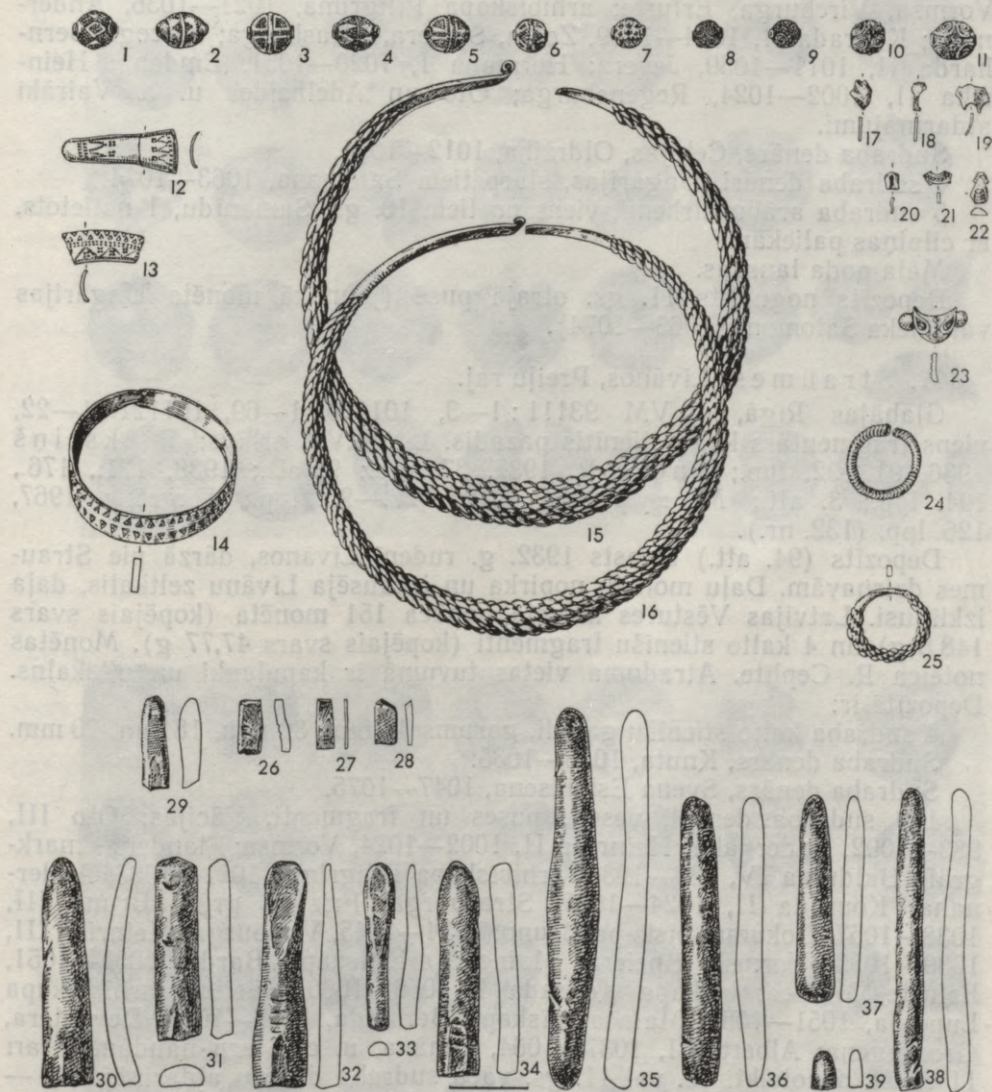
3 kaltu sudraba stienīšu fragmenti, garums 21 mm, 19,5 mm, 16,5 mm; platums 9 mm, 7,5 mm, 8,5 mm (93. att.: 26—28).

2 sudraba dobo aproču fragmenti (93. att.: 12, 13).

6 sudraba rotu fragmenti, 3 no tiem apzeltīti (93. att.: 17—22).

Sudraba lunulveida apkalums, apzeltīts (93. att.: 23).

10 sudraba peniji, Anglijas, no tiem Etelreda II, 978—1016, Londona; Knuta, 1016—1035, Linkolna un Londona; Harolda I, 1035—1040, Jorka.

93. att. Ipšu depoziits (71. nr.): 1—11 — sudraba krelles, CVVM 58192; 12, 13 — sudraba dobo aproču fragmenti, CVVM 58197; 2, 1; 14 — sudraba apročveida kaltais stienitis, CVVM 58179; 15, 16 — sudraba pītie kaklariņķi, CVVM 58191, 58190; 17—19 — sudraba rotu fragmenti; 20—22 — apzeltīto sudraba rotu fragmenti; 23 — apzeltītais sudraba apkalums, CVVM 58198; 24, 25 — zelta gredzeni, CVVM 58181, 58180; 26—28 — sudraba kalto stieniņu fragmenti, CVVM 58196: 1, 2, 3; 29—39 — sudraba lietie stieniši, CVVM 58183, 58182, 58184—58189, 58193, 58195, 58194.

3 sudraba denāri, Dānijas.

220 sudraba Vācijas denāri, starp tiem bīskapa Adalberta III, 1047—1072, Meca; Heinriha III, 1039—1056, Duisburga, Hildesheima, Speiera, Vormsa, Vircburga, Erfurte; arhibīskapa Piligrima, 1021—1036, Andernaha; Konrada II, 1024—1039, Zosta, Speiera, Strasburga; hercoga Bernharda II, 1011—1059, Jevera; Hermaņa I, 1020—1051, Emdena; Heinriha II, 1002—1024, Regensburga; Oto un Adelheides u. c. Vairāki atdarinājumi.

Sudraba denārs, Čehijas, Oldržiha, 1012—1034.

4 sudraba denāri, Ungārijas, starp tiem Salomona, 1063—1074.

5 sudraba arābu dirhemi, viens no tiem 10. gs. Samanīdu, 1 nolietots, ar cilpiņas paliekām.

Māla poda lauskas.

Depozīts noguldīts 11. gs. otrajā pusē (jaunākā monēta Ungārijas valdnieka Salomona, 1063—1074).

72. Straumes, Līvānos, Preiļu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93111:1—3, 101120:1—69, 101121:1—22, viens fragmentārs kalts stienītis pazudis. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Šnore R. 1937, 37. lpp.; 9. att.; 1938, 171., 176., 194. lpp.; 3. att.; Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; Потин 1967, 126. lpp. (132. nr.).

Depozīts (94. att.) atrasts 1932. g. rudenī Līvānos, dārzā pie Straumes dzirnavām. Daļu monētu nopirka un izkausēja Līvānu zeltkalis, daļa izklīdusi. Latvijas Vēstures muzejā nonāca 151 monēta (kopējais svars 148,8 g) un 4 kalto stieniņu fragmenti (kopējais svars 47,77 g). Monētas noteica R. Ceplīte. Atraduma vietas tuvumā ir kapulauki un pilskalns. Depozītā ir:

4 sudraba kalto stieniņu gabali, garums 45 mm, 32 mm, 18 mm, 70 mm.

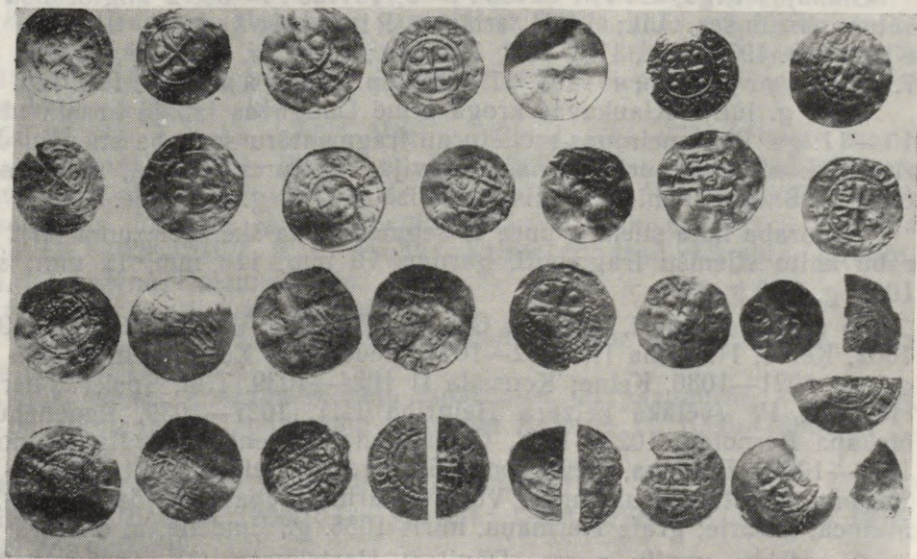
Sudraba denārs, Knuta, 1016—1035.

Sudraba denārs, Svena Estridsena, 1047—1075.

149 sudraba denāri, veseli, puses un fragmenti, Vācijas: Oto III, 983—1002, Andernaha; Heinriha II, 1002—1024, Vormsa; Flandrijas markgrāfa Balduīna IV, 987—1036; arhibīskapa Piligrima, 1021—1036, Andernaha; Konrada II, 1024—1039, Strasburga; Frīzijas grāfa Bruno III, 1038—1057, Dokuma; bīskapa Bruno, 1034—1045, Vircburga; Heinriha III, 1039—1056, Vormsa, Speiera, Mainca; arhibīskapa Bardo, 1031—1051, Erfurte, Mainca; bīskapa Konrada I, 1056—1060, Speiera; arhibīskapa Lupolda, 1051—1059, Mainca; bīskapa Bernolda, 1027—1054, Deventera, Groningena; Alberta II, 1037—1064, Dināna, u. c. Starp naudām ir arī 11 tuvāk nenoteikti 10. vai 11. gs. vācu sudraba denāru atdarinājumi. — 11. gs. otrā puse (jaunākā monēta Svena Estridsena, 1047—1075).

73. Lēdurgas otrais depozīts, Limbažu raj.

— Glabājas Rīgā, CVVM 101122:1—97, 101123:1—10, daļa pazudusi. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Šnore R. 1937, 36., 37. lpp.; 10. att.; Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; II tab.: 4; Потин 1967, 123., 124. lpp.

94. att. Straumju depoziĳts (72. nr.). Rietumeiropas sudraba monĕtu depoziĳta daļa (averss un reverss).

1931. g. jūlijā, būvējot kūts cementa klonu, 2—3 pēdu dziļumā izraka Rietumeiropas sudraba monētu depoziātu. Latvijas Vēstures muzejā nonāca 340 monētas, kuras noteica R. Šnore. Tuvumā iegūts otrs depoziāts, ir arī citi atradumi. Depozitā ir:

15 sudraba monētas, Anglijas: 4 Etelreda II, 978—1016; 9 Knuta, 1016—1035; 1 Harolda I, 1035—1040; 1 Eduarda Grēksūdžētāja, 1042—1066. Vienai Knuta monētai 1 caurumiņš, citai 2 caurumiņi, bet vienai puse nogriezta.

317 sudraba monētas, Vācijas: Oto I, 936—973, Ķelne; Oto III, 983—1002, Ķelne, Vormsa, Vircburga; Heinriha II, 1002—1024, Deventera, Vormsa, Lježa; bīskapa Bernolda, 1027—1054, Deventera; Frīzijas grāfa Bruno III, 1038—1057, Stavorena; Konrada II, 1024—1039, Mainca, Duisburga, Speiera; arhibīskapa Lupolda, 1051—1059, Mainca; Heinriha III, 1039—1056, Mainca, Vormsa, Speiera; bīskapa Teoderiha II, Meca; bīskapa Konrada I, 1056—1060, Špeiera, u. c. Vienai monētai 1, otrai 2 caurumiņi. Viena monēta — Frīzijas denāra atdarinājums.

2 sudraba monētas, Dānijas: Svena Estridsena, 1047—1075, vienai puse nogriezta un ir caurumiņš.

5 sudraba monētas, Ungārijas: 2 Stefana, 997—1038; 3 Andreja, 1046—1061.

1 sudraba vendka (pēc V. Potina). — 11. gs. otrā puse (jaunākā monēta Svena Estridsena, 1047—1075).

74. Klaukava, Jēkabpils raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93105:1—3, 101125:1—38, 2 anglosakšu monētas pazudušas. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91.—93. lpp.; Šnore R. 1938, 171., 176., 192., 194. lpp.; 1. att.: f, g; 1938^b, 98., 99. lpp.; 7. att.; Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; Потин 1967, 126. lpp.

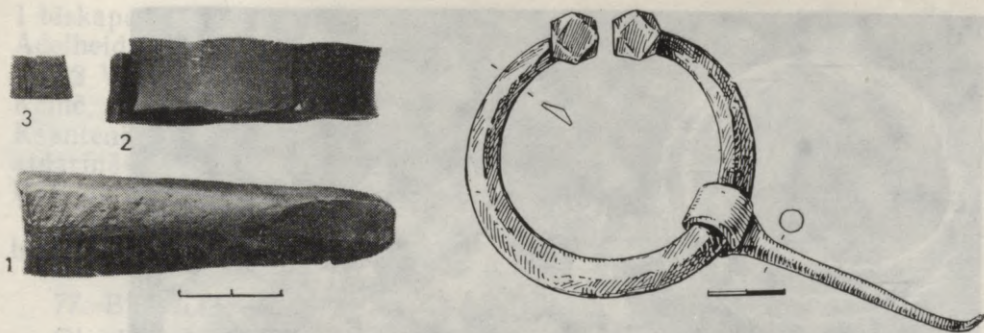
1934. g. jūlijā Klaukavas kroga zemē Daugavas labajā krastā atrada 10.—11. gs. Rietumeiropas monētu un fragmentāru sudraba stienišu depoziātu (95. att.). Depozitā nonāca Latvijas Vēstures muzejā, monētas noteica R. Šnore, stienišus ķīmiski analizēja 1948. g. H. Gode.

1 sudraba lieta stieniša puse ar segmentveida šķērsgriezumu un 2 sudraba kalto stienišu fragmenti, garums 73 mm, 118 mm, 12 mm; svars 104,7 g, 55,9 g, 3,1 g.

55 sudraba denāri, Vācijas: Oto II, 973—983, Vormsa; Oto III, 983—1002, Ķelne; Heinriha II, 1002—1024, Deventera, Ķelne; arhibīskapa Piligrima, 1021—1036, Ķelne; Konrada II 1024—1039, Tīla, Speiera; hercoga Heinriha IV (vēlākā keizara Heinriha III), 1027—1039, Regensburga; bīskapa Bernolda, 1027—1054, Groningena, Deventera; grāfa Bruno III, 1038—1057, Dokuma, Lēvardena, Stavorena; Heinriha III, 1039—1056, Špeiera, Arnštate, Duisburga, Vormsa; arhibīskapa Lupolda, 1051—1059, Mainca, Erfurte; grāfa Hermaņa, miris 1086. g., Ēmdena, u. c.

2 sudraba peniju puses, Dānijas: Harteknuta (?), 1035—1042, un Svena Estridsena, 1047—1075.

Sudraba denārs, Ungārijas — Andreja I, 1046—1061.

95. att. Klaukavas depoziāts (74. nr.): 1 — sudraba lietais stienītis, CVVM 93105: 1; 2—3 — sudraba kaltie stienīši, CVVM 93105: 2, 3.

96. att. Makašēnu depoziāts (75. nr.). Sudraba pakavsakta, Valsts Ermitāža 968/1.

Sudraba penija puse un vesels penijs, Anglijas: Knuta, 1016—1035, Londona, un Eduarda Grēksūdzētāja, 1042—1066, Solsberija, pazuduši. — 11. gs. otrā puse (jaunākā monēta grāfa Hermaņa, miris 1086. g.).

75. Makašēni, Rēzeknes raj.

Agrāk glabājās Ļeņingradas Ermitāžā, saglabājusies sudraba pakavsakta. Lit.: PSRS ZA Arheoloģijas institūta Ļeņingradas nodaļas un Ļeņingradas Ermitāžas arhīvi; Bauer 1929, 58.—60. lpp. (115. nr.); Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; Потин 1967, 126. lpp. (134. nr.).

1883. g. augustā Makašēnu pagastā uz lauka kāds zemnieks atrada lielu sudraba monētu un rotu depoziātu; depoziāts izklīdis. Daļa depoziāta nonāca Ermitāžā, kur monētas depasportizētas vai pārkausētas, saglabājusies sudraba pakavsakta.

120 (119?) sudraba denāri, Vācijas: Oto I, 936—973; Frīzijas markgrāfa Egberta II, 1068—1090, u. c., kalti Ķelnē, Stavorenā, Emnigheimā, Bolsvardā, Dokumā, Vinsumā u. c. (pēc V. Potina). Pēc ziņām PSRS ZA Arheoloģijas institūta arhīvā Ļeņingradā, te bija arī Frīzijas grāfa Bruno III, 1038—1057, u. c. naudas, kaltas Emdenā, Utrehtā, Groningenā, Lēvardenā, Dokumā, Lērā.

3(4?) sudraba dirhemi, Kūfas.

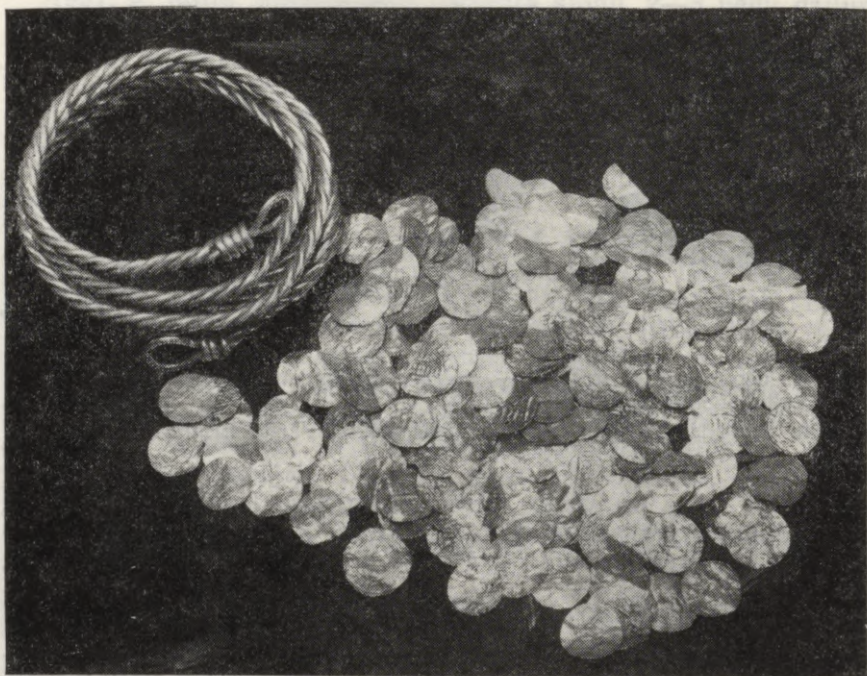
2 sudraba pakavsaktas ar skaldņotiem galiem, saglabājusies viena sakta (96. att.).

Lielāks skaits sudraba monētu izpārdotas un pazudušas. — 11. gs. otrā puse (viena no jaunākajām monētām Egberta II, 1068—1090).

76. Aizkraukles pilskalns, Stučas raj.

Glabājas Rīgā, A 12300:1—191. Lit.: LVM arhīvs; Urtāns 1976, 88., 89. lpp.; 17. att.

1975. g. 23. jūnijā arheoloģiskajos izrakumos Aizkraukles pilskalna centrālajā daļā X laukumā 2. kārtā, 30—35 cm dziļumā, 13/14f₃₀ kvadrātā pie 54. krāsns ziemeļu malas atklāja sudrablietu depoziātu (21.,

97. att. Aizkraukles pilskalna depozīts (76. nr.). Sudraba apročveida spirāle, A 12300: 1, un 190 Rietumeiropas sudraba veselās un cirstās monētas, A 12300: 2—191.

97. att.). Tas gulēja pelnainā zemē. Spirāles vidū sabērtas 190 veselās un grieztās Rietumeiropas monētas, to svars 150,48 g. Monētas noteica V. Zobiņa un T. Berga.

Sudraba apročveida spirāle ar noplacinātiem cilpu galiem, vīta no 3 šķēsgriezumā apaļām stieplēm, 5 vijas, diametrs 110 mm, svars 187,07 g (23. att.).

Anglijas penija puse, Knuta, 1016—1035.

3 Dānijas denāri, 1 vesels un 2 puses, Svena Estridsena, 1047—1075, Lunda, Slagelsē.

2 atdarinājumi pēc anglosakšu monētām.

84 Frīzijas denāri, veseli un cirsti; 29 grāfa Bruno III, 1038—1057, Bolsvarda, Dokuma, Lēvardena, Stavorena; 21 bīskapa Bernolda, 1027—1054, Deventera, Groningena, Utrehta; Konrada II, 1024—1039, Deventera; 7 Hermaņa I, 1020—1051, Emdena; 6 grāfa Hermaņa, miris 1086. g., Emdena, Jevera; hercoga Bernharda II, 1011—1059, Jevera; Heinriha II, 1002—1024, Utrehta; 2 bīskapa Adelbolda, 1010—1027, Utrehta; 11 bīskapa Vilhelma de Pontes, 1054—1076, Groningena, Utrehta; grāfa Egberta II, 1068—1090, Dokuma; 3 denāri, kalti Tilā, 1 atdarinājums.

17 Saksijas denāri: 1 kalts ap 1050. g. Bardovikā; 2 arhibīskapa Bardo, 1031—1051, Erfurte; 3 arhibīskapa Lupolda, 1051—1059, Erfurte;

1 bīskapa Gotharda, 1022—1038, Hildesheima; 2 veseli un 1 puse, Oto un Adelheides, un 7 atdarinājumi.

92 Vācijas 10.—11. gs. denāri, veseli un fragmentāri, kalti Flandrijā, Ķelnē, Vormsā, Remagenā, Strasburgā, Andernahā, Maincā, Duisburgā, Ksantenā, Špeierā, Sinejā, Dinānā u. c. Starp monētām 5 Ķelnes denāru atdarinājumi, 11. gs. Agrākā monēta Oto I, 936—973, Ķelne, vēlākā — bīskapa Lupolda, 1051—1059, Mainca.

Depozīts noguldīts 11. gs. otrajā pusē (jaunākā monēta — grāfa Egberta II, 1068—1090, Dokuma).

77. Branti, Cēsu raj.

Glabājās agrāk Rīgā, Doma muzejā, kur atrodas tagad — nav zināms. Lit.: Sb. Rīg., 1903, 134.—137. lpp.; Мугуревич 1965, 27.—29. lpp.; Потин 1967, 124. lpp. (120. nr.).

1903. g. maijā pie Brantu mājām izara 89 sudraba monētu un 6 bronzas spirālīšu depozītu. Tas nonāca Doma muzejā Rīgā, vācu fašistiskās okupācijas gados depasportizēts vai pazudis. Monētas noteica H. Johumens, prof. Menadīrs (Berlīne) un P. Haubergs (Kopenhāgena).

Anglijas penijs, Knuta, 1016—1035.

2 Dānijas denāri, Harteknuta, 1035—1042, Roskille, un Svena Estridsena, 1047—1075, Roskille.

96 Vācijas denāri, no tiem 1 pārļauzts, bet kopsaderīgs un 2 fragmenti: Oto III, 983—1002, Ķelne; Heinriha II, 1002—1024, Ķelne, Vircburga; Pfalcas grāfa Hermaņa II, 1036—1056, Ķelne; arhibīskapa Piligrima, 1021—1036, Andernaha; Frīzijas grāfa Bruno III, 1038—1057; Frīzijas grāfa Egberta II, 1068—1090; Heinriha III, 1039—1056, Utrehta, Mainca, Špeiera, Vormsa, Erfurte; bīskapa Bernolda, 1027—1054, Groningena, Deventera; grāfa Hermaņa, miris 1086. g., Emdena; grāfa Udo I, 1034—1057, Štade; Morica denārs, Magdeburga; Konrada II, 1024—1039, Mainca, Špeiera; arhibīskapa Lupolda, 1051—1059, Mainca; arhibīskapa Bardo, 1031—1051, Mainca; bīskapa Konrada I, 1056—1060, Špeiera; bīskapa denārs bez valdnieka vārda, Augsburga; hercoga Heinriha IV (vēlākā ķeizara Heinriha III), 1027—1039, Regensburga; Oto un Adelheides denārs; 2 Oto un Adelheides denāru atdarinājumi; 3 Lejasreinas monētu atdarinājumi; 3 Ķelnes denāru atdarinājumi, 4 kalumi pēc Giteldes monētām; 7 atdarinājumi; 12 Vācijas denāri, no tiem 7 veseli un 5 fragmenti, 10.—11. gs.

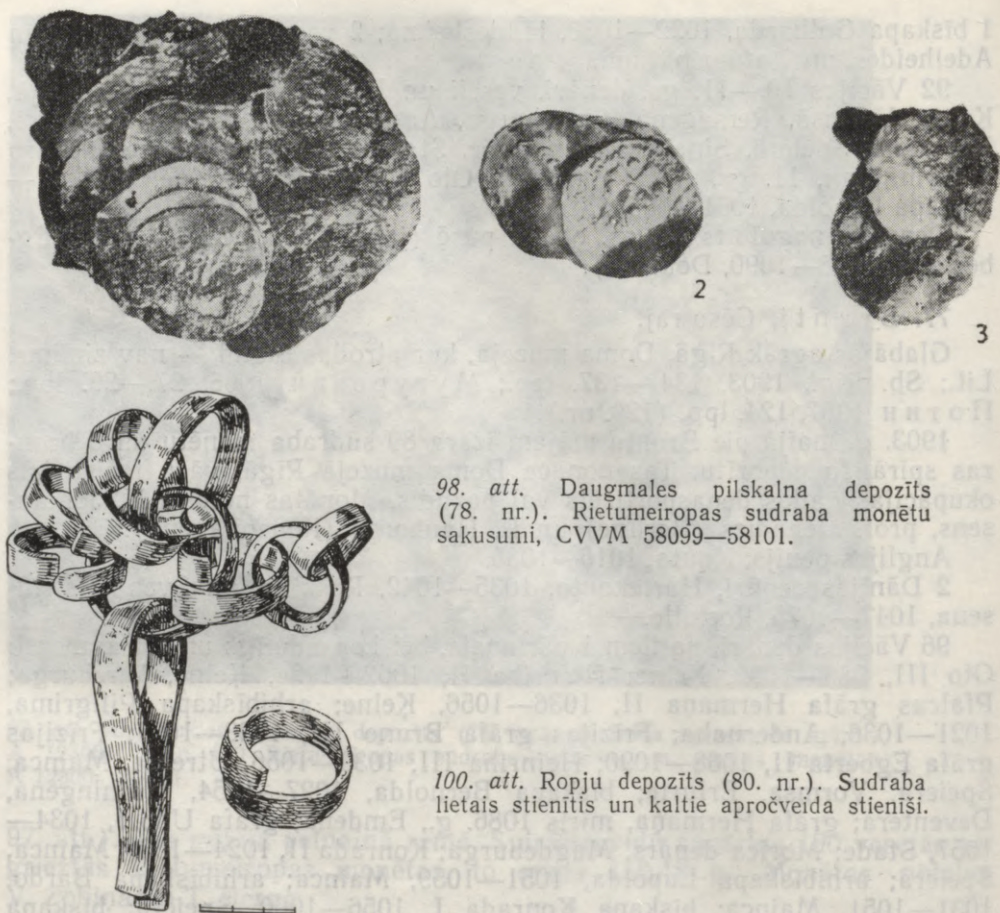
6 bronzas rotu spirālītes.

Depozīts noguldīts 11. gs. otrajā pusē (jaunākā monēta — Frīzijas grāfa Egberta II, 1068—1090).

78. Daugmales pilskalns, Rīgas raj.⁶

Glabājas Rīgā, CVVM 58099—58101. Lit.: LVM arhīvs; SM 1936.1, 49. lpp.; 12. att.: 13; Urtāns 1962, 76. lpp.; 3. att.: 5—7; Потин 1967, 125. lpp.

1936. g. 6. septembrī arheoloģiskajos izrakumos Daugmales pilskalna ziemeļrietumu daļā laukuma A₁ mītņu slānī atklāja sudraba monētu sakusumu: 3 pikās bija pāri par 50 monētu, daudzas bija fragmentāras,

98. att. Daugmales pilskalna depoziits (78. nr.). Rietumeiropas sudraba monētu sakusumi, CVVM 58099—58101.

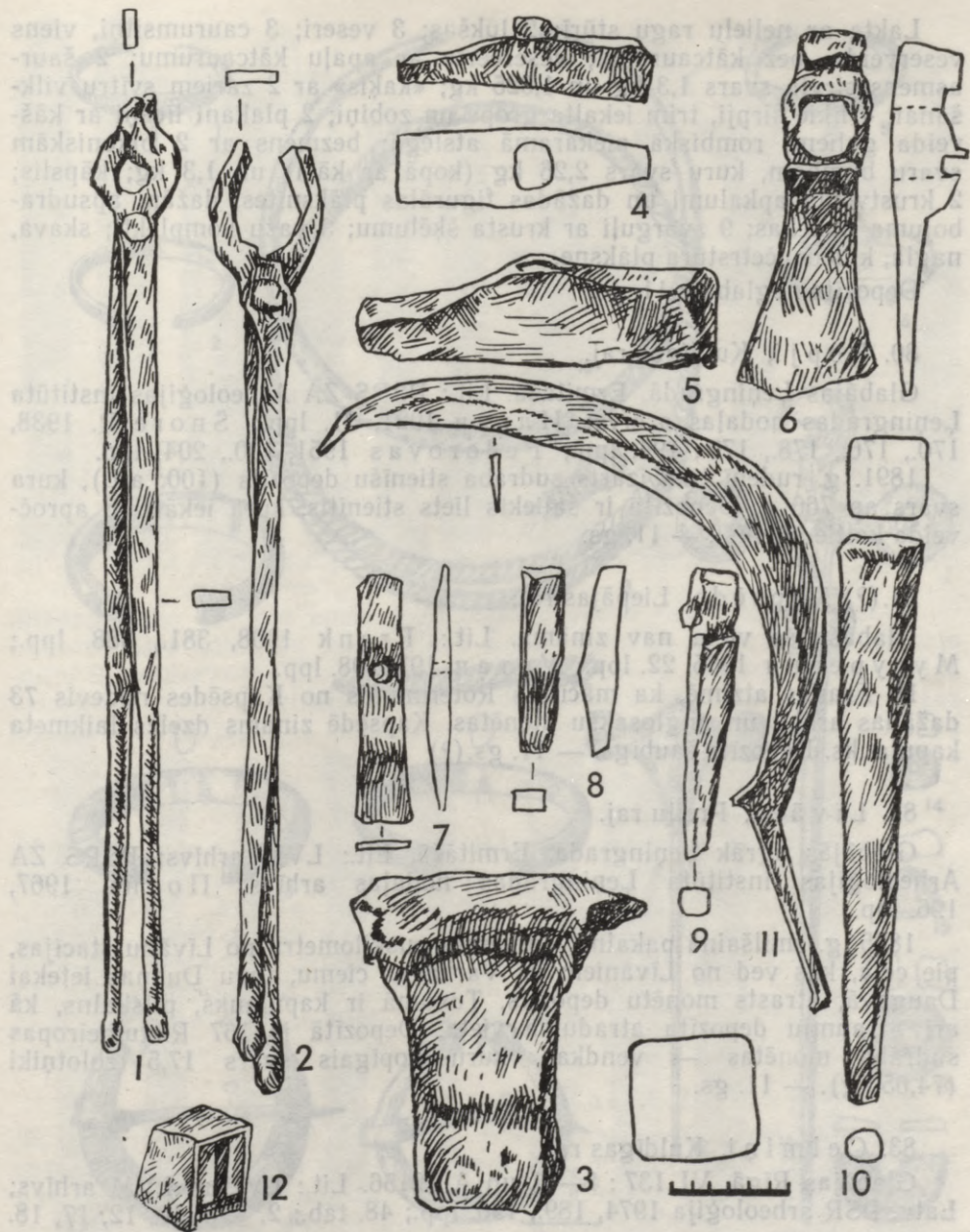
100. att. Ropju depoziits (80. nr.). Sudraba lietais stienītis un kaltie apročveida stieniši.

saliektas un nenosakāmas (98. att.). Depoziita svars 66,15 g. 3 Vācijas monētas noteica R. Šnore: bīskapa Teoderiha II, 1005—1046, Meca; Frīzijas grāfa Bruno III, 1038—1057; bīskapa Ramberta, 1024—1039, Verdēna. (Numismāte T. Berga Ramberta monētu apšauība.) Redzamas arī Vācijas valdnieku Oto, 936—1002, un Konrada II, 1024—1039, monētas.

79. R a u š u otrais depoziits, Rīgas raj.⁷

Glabājas Rīgā, VI 145: 1643—1685. Lit.: VI arhīvs; Daiga 1971, 16.—19. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 14., 15., 194., 234. lpp. u. c.; 68. tab.: 2, 72. tab.

1970. g. septembrī Raušu lībiešu apmetnes izrakumos Doles salā 7,5 m no Daugavas kraujas atklāja kalēja depoziitu (99. att.). Tas gulēja ap 60 cm dziļi uz pamatzemes, uz rietumiem no 270. pavarda. Depoziits bija novietots vienkocī (pie lietām koksnes paliekas), vidū liekot trauslākos priekšmetus. Depoziitā ir 40 dzelzs priekšmetu:

99. att. Raušu otrais depozīts (79. nr.). Kalēja dzelzs rīki un izstrādājumi:
 1, 2 — lūkšas, VI 145: 1645, 1644; 3 — lakta, VI 145: 1643; 4, 5, 7 — veseri,
 VI 145: 1647, 1646, 1648; 6 — vesercērte, VI 145: 1652; 8—10 — caurumsitņi,
 VI 145: 1651, 1650, 1649; 11 — sirpis, VI 145: 1659; 12 — atslēga, VI 145:
 1668.

Lakta ar nelielu ragu stūrī; 2 lūkšas; 3 veseri; 3 caurumsitņi, viens veserveida, bez kātcauruma; vesercērte ar apaļu kātcaurumu; 2 šaurasmens cirvji, svars 1,3 kg un 1,025 kg; «kaķis» ar 2 zariem svītru vilkšanai; 4 līkie sirpji, trim iekalta grope un zobīņi; 2 plakani līceņi ar kāšveida galiem; rombiskā piekaramā atslēga; bezmens ar 2 bikoniskām svaru bumbām, kuru svars 2,26 kg (kopā ar kāsi) un 1,3 kg; kāpslis; 2 krustveida apkalumi un dažādas figurālas plāksnītes, dažām apsudrabojuma paliekas; 9 zvārguļi ar krusta šķēlumu; 3 važu komplekti; skava, nagla, kniede, četrstūra plāksne.

Depozīts noglabāts 11. gs.

80. Ropji, Kuldīgas raj.

Glabājas Ļeņingradā, Ermitāžā. Lit.: PSRS ZA Arheoloģijas institūta Ļeņingradas nodaļas arhīvs; Ильин 1921, 31. lpp.; Шпоре R. 1938, 170., 176., 178., 179., 194. lpp.; Fedorovas 1951, 190., 204. lpp.

1891. g. rudenī tika izarts sudraba stienīšu depozīts (100. att.), kura svars ap 766 g. Depozītā ir saliekts liets stienītis, kurā iekārti 8 apročveida kaltie stienīši. — 11. gs.

81.(?) Kapsēde, Liepājas raj.

Glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: Frank 1908, 381., 388. lpp.; Мугуревич 1965, 22. lpp.; Уртан 1970, 98. lpp.

H. Franks atzīmē, ka mācītājs Rotermunds no Kapsēdes nodevis 73 dažādas arābu un anglosakšu monētas. Kapsēdē zināms dzelzs laikmeta kapulauks. Depozīts šaubīgs. — 11. gs.(?)

82. Līvāni, Preiļu raj.

Glabājās agrāk Ļeņingradā, Ermitāžā. Lit.: LVM arhīvs; PSRS ZA Arheoloģijas institūta Ļeņingradas nodaļas arhīvs; Потин 1967, 126. lpp.

1875. g. smilšainā pakalnā, apmēram puskilometru no Līvānu stacijas, pie ceļa, kas ved no Līvāniem uz Varkavas ciemu, tuvu Dubnas ietekai Daugavā, atrasts monētu depozīts. Tuvumā ir kapulauks, pilskalns, kā arī Straumju depozīta atraduma vieta. Depozītā ir 167 Rietumeiropas sudraba monētas — vendkas, kuru kopīgais svars 17,5 zolotņiki (74,655 g). — 11. gs.

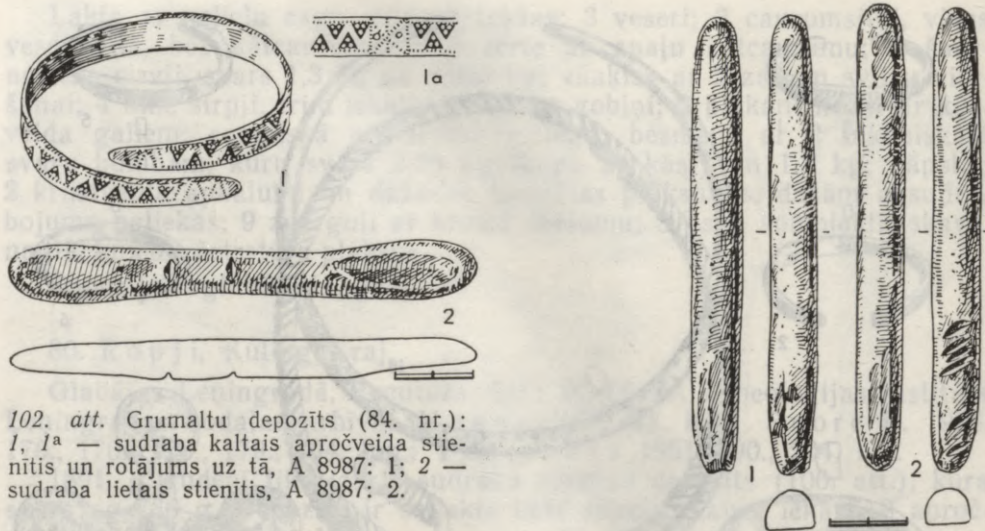
83. Celmiņi, Kuldīgas raj.

Glabājas Rīgā, VI 137:1—17 un A 12156. Lit.: LVI un LVM arhīvs; Latv. PSR arheoloģija 1974, 189., 190. lpp.; 48. tab.: 2, 4, 5, 10, 12, 17, 18.

1936. g. 20. septembrī, arot purvainu pļavu, ap 3 km uz dienvidrietumiem no Celmiņu mājām, 20—30 cm dziļumā atklāts depozīts (101. att.). Depozīta senlietām brūna patina, tās 1961. gadā nodotas ZA Vēstures institūtam un Latvijas PSR Vēstures muzejam. 4 km no atraduma vietas ir Basu pilskalns.

101. att. Celmiņu depoziits (83. nr.): 1, 2, 5-9 — bronzas aproces, VI 137: 7-13; 3, 4, 18 — bronzas kaklariņķi, VI 137: 1, 2, A 12156; 10, 11 — bronzas pakavsaktas, 137: 5, 6; 12, 13 — bronzas rotadatas, VI 137: 4, 3; 14-16 — dzintara krelle, neapstrādāts dzintars, vērpjamais skriemelis, VI 137: 15, 16, 14; 17 — plienakmens vērpjamais skriemelis, VI 137: 17.

102. att. Grumaltu depoziāts (84. nr.):
1, 1^a — sudraba kaltais apročveida stienītis un rotājums uz tā, A 8987: 1; 2 — sudraba lietais stienītis, A 8987: 2.

103. att. Spārnu pilskalna depoziāts (85. nr.). Sudraba lietais stieniši, JM KPM 1734: 1,2.

Depozitā ir 2 veseli bronzas kaklariņķi, viens vīts, ar cilpu galiem, otrs ar ornamentētu, šķērsgriezumā ovālu loku, un trešā vītā bronzas kaklariņķa fragments, 7 bronzas aproces, 2 bronzas pakavsaktas, 2 bronzas rotadatas, dzintara krelle, gabals un skriemelis, akmens skriemeļa puse. Bronzas spirālītes, važiņu posmi, riņķīši u. c. pazaudēti. — 11. gs. beigas.

84. Grumalti, Rīgas raj.

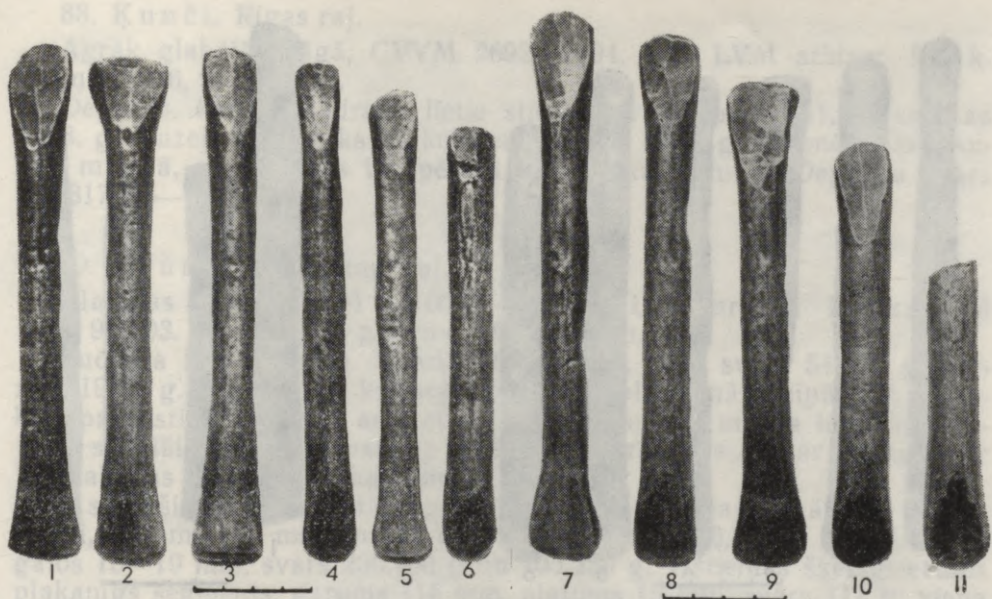
Glabājas Rīgā, A 8987: 1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Šnore R. 1938, 183. lpp.; 6. att.: c, d, 8. att.: e, 10. att.; Urtāns 1962, 74. lpp.; 2. att.

126,2 g smagais sudrablietu depoziāts (22. att.: 4, 5, 102. att.) 1936. g.(?) atrasts Mārtiņsalā. Tuvumā ir libiešu dzīves vietas un kapulauki. Depozitā ir rotāts kalts apročveida stienītis, tā diametrs 65 mm, platums 9 mm, svars 26,30 g, un lietais stienītis, šķērsgriezumā trapecveida, ar 2 iecirtumiem virspusē, garums 119 mm, platums 11—14 mm, biezums 6—10 mm, svars 99,9 g. — 11.—12. gs.

85. Spārnu pilskalns, Dobeles raj.

Glabājas Jelgavas muzejā, KPM 1734: 1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Sb. Kurl. 1896, 20. lpp.; RK 1896, 218. lpp.; Ильин 1921, 32. lpp.; Bauer 1929^a, 87., 89. lpp.; Sammlung 1939, 23. lpp.; 29. tab.: 25, 26; Fedorovas 1951, 204., 205. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 233. lpp.

1894. un 1895. g. Spārnu pilskalna dienvidrietumu nogāzē vaļņa tuvumā zemnieks atklāja depoziātu (103. att.), kura sastāvā 2 sudraba lietais stieniši, šķērsgriezumā segmentveida, viens gluds, otram 6 iecirtumi, garums 117 mm un 121 mm, platums 12 mm un 12 mm, biezums 11 mm un 10 mm, svars 99,51 g un 104,92 g. — 11.—12. gs.

104. att. Cēsu apkārtnes depoziāts (86. nr.). Sudraba liete stieniši, CVVM 93095, 93096: 1—5, 93097: 1—5, 93099: 1—5, 93103: 1—5. 11. un 21. stienītis no dažādām kolekcijām, bet ir saderīgi.

105. att. Salacas purva depoziāts (87. nr.). Sudraba lietie stieniši, CVVM 93098: 1—6.
 106. att. Kaunatas depoziāts (89. nr.). Sudraba lietie stieniši, CVVM 93100: 1—4.

86. Cēsu apkārtnē, Cēsu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93095, 93096: 1—5, 93097: 1—5, 93099: 1—5, 93103: 1—5. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.; Vanķina 1959, 66. lpp.

Sudraba lieto stienišu depoziātu (104. att.) muzejs ieguva no diviem kolekcionāriem piecās reizēs (no 1922. g. 9. decembra līdz 1928. g. 16. maijam). Sākotnēji šķita, ka stieniši ir no 3 depoziātiem, taču stienišu forma, faktūra, svars, atraduma vieta un viena saderīga stieniša daļa atrašanās pie abiem kolekcionāriem liecināja, ka tie nāk no viena un tā paša depoziāta. Tā svars 3172,360 g. Depoziātā ir 20 lietie stieniši, šķērsgrīzumā segmentveida, ar paplatinātiem un noplacinātiem galiem, garums 137—177 mm, platums vidū 14,0—16,5 mm, platums galos 14—27 mm, svars 121,450—207,9 g. — 11.—12. gs.

87. Salacaspurvs, Limbažu raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93098: 1—6. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 93. lpp.; Мугуревич 1965, 27. lpp.

Sudraba lieto stienišu depoziāts (105. att.) 1923. g. nopirkts no kolekcionāra. Tā īsteni ir depoziāta daļa (svars 965,35 g), kas atrasta «Salacā, purvu pošot, zem vecām siekstām». Depoziātā ir 6 lietie stieniši, šķērsgrīzumā segmentveida, ar paplatinātiem un noplacinātiem galiem, garums 144—170 mm, platums vidū 12—16 mm, galos 11,5—22 mm, svars 140,6—194,6 g. — 11.—12. gs.

88. K u n č i, Rīgas raj.

Agrāk glabājās Rīgā, CVVM 2692—2694. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 92. lpp.

Depozīts, kurā 3 sudraba lietie stienīši (viens pārlūzis), atrasts ap 1878. g. Muzejs to nopirka no kolekcionāra un 1940. g. deponēja Daugavpils muzejā, no kurienes tas pēdējā kara laikā pazudis. Depozīta svars 317,817 g. — 11.—12. gs.

89. K a u n a t a, Rēzeknes raj.

Glabājas Rīgā, CVVM 93100:1—4. Lit.: LVM arhīvs; Riekstiņš 1936, 91., 93. lpp.; Мугуревич 1965, 27. lpp.

Sudraba lieto stienīšu depozītu (106. att.), kura svars 549,91 g, muzejs 1923. g. nopircis no kolekcionāra. Pēc kolekcionāra ziņām, 2 mazākie apaļie stienīši atrasti arot ap 1913. g. Kaunatas miesta tīrumā, pārējie 2 stienīši atrasti turpat ap 1893. g. Atrašanas vietas tuvumā ir Vecslabadas pilskalns un kapulauks.

2 stienīši šķērsriezumā segmentveida, to gali paplatināti un noplacināti, garums 159 mm un 116 mm, platums vidū 16,5 mm un 13,5 mm, galos 18—19 mm, svars 230,160 g un 105,250 g; 1 stienīša šķērsriezums plakanīgs segments, garums 116 mm, platums 15 mm, svars 111 g; viena stienīša šķērsriezums noapaļots segments, viens gals šaurāks, garums 129 mm, platums vidū 13 mm, galos 9 mm un 12 mm, svars 103,5 g. — 11.—12. gs.

90. K ā b e l e s, Ogres raj.

Glabājas Rīgā, VI 180:136. Lit.: Daiga 1973, 33., 34. lpp.

1972. g. rudenī Kābeļu apmetnē Daugavas labajā krastā, austrumos no strautiņa ietekas Daugavā, uz māla pamatzemes atklāja ap 25 kg smagu neapstrādātu, daļēji deguša dzintara depozītu, kas bija izkliedēts 40×20 m plašā teritorijā. Bez tam daļa dzintara gājusi bojā. Dzintars glabājies pamatzemē ieraktā bedrē vai pagrabā zem celtnes. Kad tā degusi, virsējais dzintars apdedzis un apkūsis. Dzintars galvenokārt sārtos toņos — no gaiši sārtas līdz ķiršu krāsai, no sīkām drumslām līdz 10 cm lieliem gabaliem. Pie dzintara konstatētas auduma paliekas, tuvumā iegūta uz podnieka ripas darināta keramika, dažas krama šķilas, dzelzs bultas gals. — 11.—12. gs.

91. A u s t r u m l a t v i j a.

Glabājās agrāk Tartu, P. Rezvova kolekcijā. Lit.: Vasmer 1936, 155.—224. lpp.; VIII tab.; Жаммер 1952, 141. lpp. (197.^a nr.); Мугуревич 1965, 22.—26. lpp.; Потин 1967, 128. lpp.

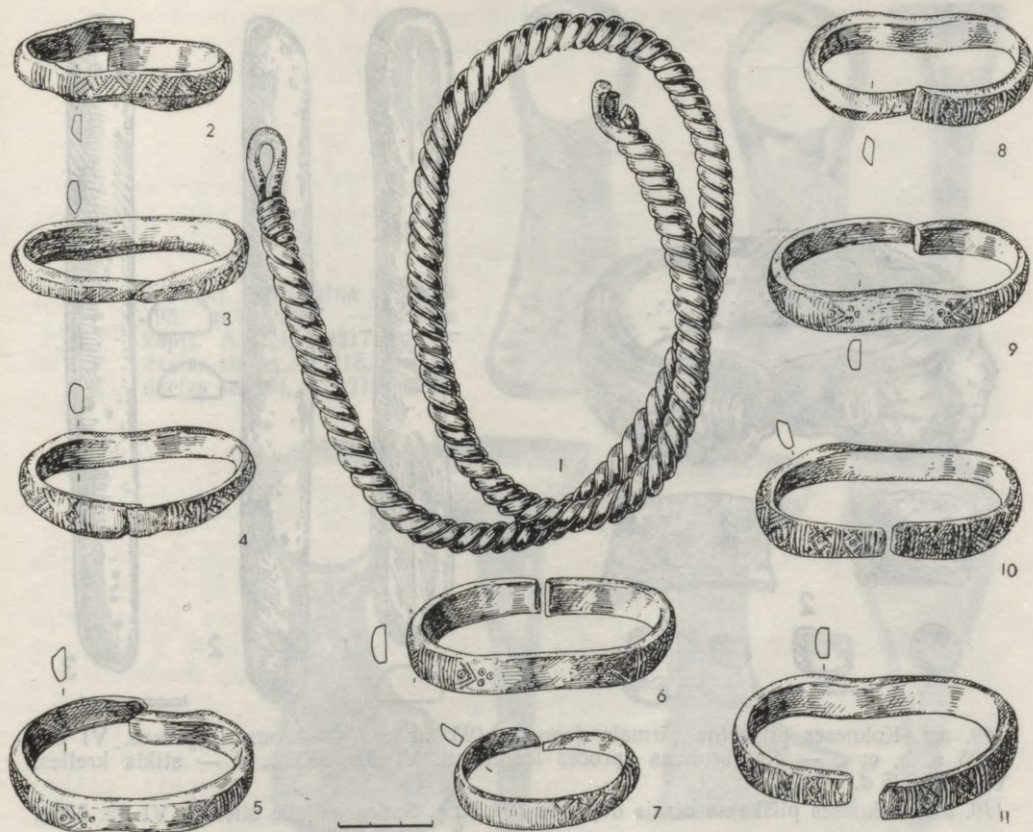
Sudraba monētu depozītā 194 dirhemi (107. att.) un 237 Rietumeiropas monētas. Depozīts piederējis Tartu tirgotājam P. Rezvovam. Dirhemus pēc fotogrāfijām noteica R. Fasmers, bet Rietumeiropas monētas — P. Rezvovs. Pēc R. Fasmera, depozīts atrasts Austrumlatvijā un varētu būt divu depozītu apvienojums.

107. att. Austrumlatvi-
jas depozīts (91. nr.).
Sudraba dirhemi, 9.—
10. gs.

194 dirhemi, 61 vesels un 133 fragmentāri (1 apgriezta malā), 9 dirhemiem ir caurumiņi. Depozītā ir 10 Abasīdu, 4 Buveihīdu, 5 Zijarīdu, 156 Samanīdu, 4 Volgas bulgāru, 6 slikti saglabājušies un noteikti dirhemi. Noteikti 177 dirhemi, nenosakāmi — 17. No 9. gs. otrās puses ir 15, no 10. gs. pirmās puses — 52, no 10. gs. otrās puses — 110 dirhemi. Senākais ir Mutamida, kalts Isfahanā(?) 876./877. g., jaunākais — Nūha II, kalts Sašā 980./981. g.

231 Vācijas denārs. Senākās 2 monētas — Oto II, 973—983, Vormsa, bet jaunākā monēta — grāfa Egberta II, 1068—1090. Bez tam ir Oto III, 983—1002, Ķelne; Heinriha II, 1002—1024, Ķelne, Tila, Vormsa; grāfa

108. att. Ķaupu depoziāts (92. nr.): 1 — bronzas kaklariņķis, A 7019: 1, 2; 2—11 — bronzas aproces, A 7019: 3—12.

Bruno III, 1038—1057, Bolsvarda, Dokuma, Lēvardena, Stavorena; grāfa Egberta II, 1068—1090, Bolsvarda, Dokuma, Stavorena; Heinriha III, 1039—1056, Utrehta, Mainca, Špeiera, Vormsa; bīskapa Bernolda, 1027—1054, Utrehta, Groningena, Deventera; Saksijas hercoga Ordulfa vai Oto, 1059—1071; hercoga Ordulfa brāļa Hermaņa, miris 1086, Emdena; arhibīskapa Bardo, 1031—1051, Mainca; 14 Adelheides monētas u. c.

Depoziāts noguldīts 11. gs. beigās.

92. Ķaupi, Liepājas raj.

Glabājas Rīgā, A 7019: 1—12. Lit.: LVM arhīvs; Šnore R. 1938^a, 62. lpp.

1920. g. sākumā ap 200 m uz ziemeļaustrumiem no Ķaupu mājām izarts bronzas rotu depoziāts. Agrāk te bija dīķis. Senlietu tuvumā un apkārtne nav atrasti ne skeleti, ne arī pelnu vai ogļu paliekas. Muzejs no Ķaupu māju saimnieka 1930. g. nopirka bronzas kaklariņķi ar cilpu

109. att. Kokneses pilskalna pirmais depoziāts (93. nr.): 1 — bronzas aprocis, VI 62: 5305 a, b, c; 2 — divi bronzas aprocis fragmenti, VI 62: 5305 ē; 3 — stikla krelles, VI 62: 5305 d.

110. att. Kokneses pilskalna otrais depoziāts (94. nr.). Sudraba lietie stieniāši, VI 62: 5364.

galiem un 10 bronzas lentveida aprocis (108. att.); pārejās senlietas nozaudētas vai pārkaltas. — 12. gs. sākums.

93. Kokneses pilskalna pirmais depoziāts, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, VI 62: 5305 a, b, c, ē, d. Lit.: VI arhīvs.

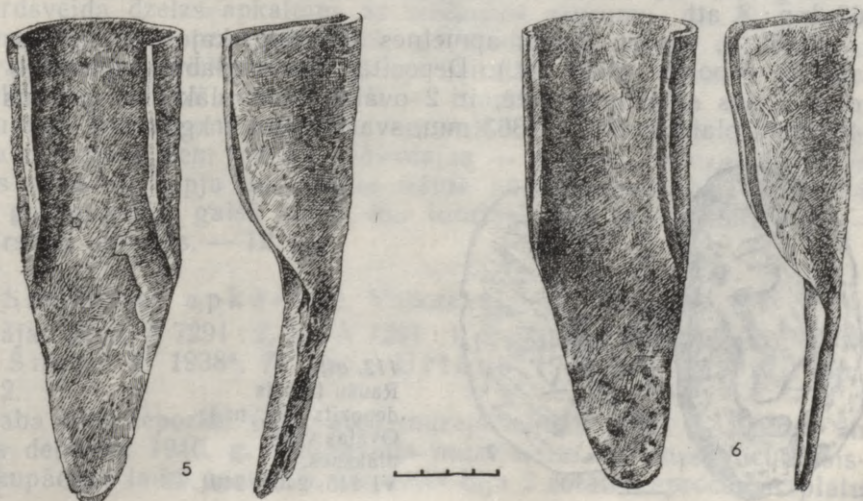
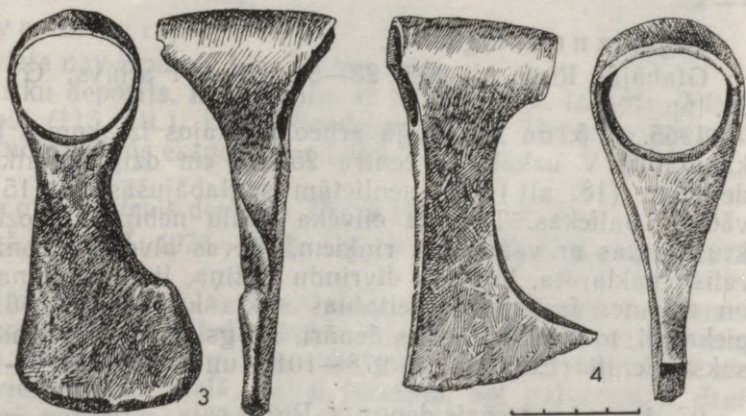
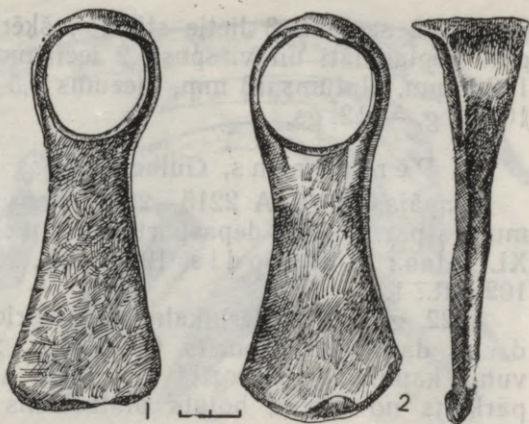
1965. g. 20. augustā arheoloģiskajos izrakumos Kokneses pilskalnā IX izrakumu laukumā 266 cm dziļumā atklāja rotu depoziātu (109. att.). Ap depoziātu un starp aprocēm bija deguāas stikla krelles un pelni. Depoziāts ierakts zem 7. slāņa celtnes stūra, tas atradās zem akmens. Depoziātā ir 4 bronzas apdeguāas lentveida aprocis, vienai no tām deģenerēti zvērgalvu gali un noapaļota, izcelta vidus šķautne, 3 veselas (1 ar zelta foliju) un 2 dzeltenu krellu puses, vairākas deguāas un sadrupuāas. — 12. gs.

94. Kokneses pilskalna otrais depoziāts, Stučkas raj.

Glabājas Rīgā, VI 62: 5364. Lit.: VI arhīvs; Стубавс 1966, 171.— 174. lpp.; 1. att.

1965. g. 21. augustā arheoloģiskajos izrakumos Kokneses pilskalnā, IX izrakumu laukumā, rotkaļa pavardā atklāja sudraba stieniāšu depoziātu (110. att.), kura svars 307,052 g. Depoziāts ierakts 8. slānī 275 cm dzi-

111. att. Pērjūkalna depozīts
(95. nr.): 1—3 — dzelzs
kapļi, A 2215—2217; 4 —
dzelzs cirvis, A 2218; 5, 6 —
dzelzs lemeši, A 2219, 2220.

lumā. Tā sastāvā 3 lietie stieniši, šķērsgriezumā segmentveida, vienam gali noplacināti un virspusē 2 iecirtumi, garums 121,7 mm, 131,2 mm, 123,3 mm, platums 13 mm, biezums 8,5—9 mm, svars 102,69 g, 102,48 g, 101,88 g. — 12. gs.

95. Pērļukalns, Gulbenes raj.

Glabājas Rīgā, A 2215—2220, viens lemesis (A 2221) no Daugavpils muzeja pazudis vai depasportizēts. Lit.: LVM arhīvs; LKS 1937, XXII lpp.; XLIX tab.: 9; Balodis 1938, 160., 205. lpp.; Moora 1952, 152. lpp.; 102. att.: 1.

1922. g. rudenī Pērļukalna dienvidrietumu daļā zem akmeņiem atklāts dzelzs darbarīku depozīts (111. att.). Šajā uzkalnā ir arī akmeņu krāvuma kapulauks. Depozītā ir 3 kapļi ar apaļu kātcaurumu, viens kaplis pārkalts no cirvja, bojāts platasmens cirvis, 3 asimetriski lemeši. — 12. gs.

96. Reznēs, Rīgas raj.

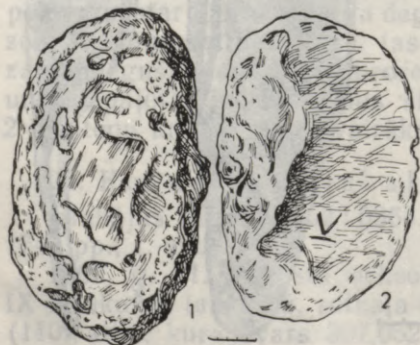
Glabājas Rīgā, VI 133:23—36. Lit.: VI arhīvs; Graudonis 1970, 21. lpp.

1965. g. 5. un 25. jūnijā arheoloģiskajos izrakumos bronzas laikmeta kapulaukā V uzkalniņa centrā 25—30 cm dziļumā atklāja libiešu rotu depozītu (18. att.). Ap senlietām saglabājušās 15×15 cm lielas kriju vāceles paliekas. Tuvumā cilvēka kaulu nebija. Depozītā ir 2 bronzas krustadatas ar važiņu un riņķiem, galvas alvotas, bronzas divrindu spirālišu kaklarota, bronzas divrindu važiņa, linu un vilnas diegu paliekas un celaines fragments, zeltainas stikla krelles puse, 6 sudraba monētpiekariņi, to vidū 3 Vācijas denāri, 11. gs., Rietumeiropas monēta, 2 anglosakšu peniji (Etelreda II, 978—1016, un Knuta, 1016—1035). — 12. gs.

97. Raušu trešais depozīts, Rīgas raj.

Glabājas Rīgā, VI 145:2400, 2401. Lit.: VI arhīvs; Daiga 1972, 61., 62. lpp.; 3. att.

1971. g. vasarā Raušu apmetnes arheoloģiskajos izrakumos pavardā atklāja depozītu (112. att.). Depozītā, kas noglabāts apmetnes rietumu daļā Doles salas piekrastē, ir 2 ovālas vara plāksnes, garums 520 un 465 mm, platums 315 un 363 mm, svars 18 un 7 kg. — 12. gs.

112. att.
Raušu trešais
depozīts (97. nr.).
Ovālas vara
plāksnes,
VI 145: 2400, 2401.

113. att. Bordovas depoziits (98. nr.). Zemkopības dzelzs darbarīki: 1 — kaplis, 2 — izkaptis, 3, 4 — likie sirpji, 5, 6 — lemeši.

98. Bordova, Balvu raj.

Glabāšanās vieta nav zināma. Lit.: LVM arhīvs.

Dzelzs darbarīku depoziits, kurā kaplis ar kātcaurumu, izkaptis, 2 likie sirpji un 2 lemeši (113. att.), izarts Bordovas ciemā. Depoziits apzināts 1939. g. jūnijā etnogrāfiskās ekspedīcijas laikā. — 12. gs.

99. Laukskolas otrais depoziits, Rīgas raj.

Glabājas Rīgā, VI 128 : 4973—4978. Lit.: VI arhīvs; Zariņa 1973, 78. lpp.

1972. g. 8. jūnijā Laukskolas kapulauka arheoloģiskajos izrakumos 50—70 cm dziļumā atklāja apkalta koka šķirstiņa paliekas ar bronzas rotām (114. att.). Padziļinot 1. g. t. pirmās puses celtnes vietu (356. objektu), tās dienvidaustrumu malā, daļēji tumšajā, bet galvenokārt dzeltenajā pamatzemē parādījās caurslēdzamās atslēgas virsējā plāksne ar 3 atsperes locekļiem, tās aizmugures puse sadrupusi. Virs atslēgas at-rasts sirdsveida dzelzs apkalums ar slēdzenes caurumu, tur bija arī 3 dzelzs naglas un bronzas piekariņš — balodītis. 5—8 cm dziļāk, tieši zem aprakstītajiem priekšmetiem, gulēja šķirstiņa dzelzs rokturis ar kok-snes paliekām, zem tā rietumu galā — bronzas lunulveida važturis ar rupja auduma vai pinuma atliekām, zem važtura — plāns koka dēlītis no šķirstiņa pamatnes, zem roktura vidusdaļas — 3 dobas bronzas rozetītes cita virs citas ar rupja un smalka nātņa auduma paliekām. Apakšējā senlietu grupa gulēja gaišā smiltī, kur tumšāks 30×30 cm plankums — koka šķirstiņa paliekas. — 12. gs.

100. Smiltenes apkārtnē, Valkas raj.

Glabājas Rīgā, A 7291 : 2, bet A 7291 : 1, 3 gājušas zudumā. Lit.: LVM arhīvs; Šnore R. 1938^a, 71. lpp.; Urtāns 1962, 87., 88., 91. lpp.; 17. att.: 2.

Sudraba rotu depoziitu (115. att.) muzejs ieguvis 1930. g. Aproce un gredzens deponēti 1940. g. Daugavpils muzejā, no kurienes vācu fašistiskās okupācijas laikā pazuduši. Depozītā bija 2 rotātas aproces ar platu

114. att. Laukskolas otrais depoziĳs (99. nr.): 1—3 — dzelzs apkalumi, atslēga un šķirstiņa rokturis, VI 128: 4976, 4977, 4978; 4 — dzelzs naglas, VI 128; 5 — bronzas vaĳturis, VI 128: 4974; 6 — bronzas piekarinš, VI 128: 4975; 7 — dobas bronzas skārda rozetiĳtes, VI 128: 4973.

vidu, vienas diametrs 68 mm, svars 29,925 g, un masivs pirksta gredzens ar pītu priekšpusi, pinumā ielikta vīta stieple, gredzena diametrs 30 mm. — Ap 1200. g.

101. Audekini, Balvu raj.

Glabājas Rīgā, A 10144, pārējās lietas pazudušas. Lit.: LVM arhīvs. 1926. g. zem celma saknēm atrasts dzelzs lietu depoziĳs: vienkopus gulēja platasmens cirvis ar apaĳu kātcaurumu (116. att.), 3 izkaptis un

115. att. Smiltenes apkārtnes sudraba rotu depozīts (100. nr.):
1, 2 — aproces, A 7291: 2, 1;
3 — gredzens, A 7291: 3.

116. att. Audekinu depozīta (101. nr.) dzelzs cirvis, A 10144.

117. att. Veišaru depozīta (102. nr.) sudraba stienītis.

3 lemeši. Uzglabājies tikai cirvis, kuru 1939. g. 1. jūnijā līdz ar ziņām muzejs ieguva no atradēja. — Ap 1200. g.

102. Veišari, Cēsu raj.

Glabājās Rīgā, bij. Doma muzejā 1 sudraba stienītis, pārējie 3 sudraba stieniņi gājuši zudumā. Lit.: LVM arhīvs; RK 1896, 218. lpp., (1209. nr.); 33. tab.: 15; Ильин 1921, 33. lpp. (135. nr.); Bauer 1929^a, 116, 117. lpp. (98. nr.); Мугуревич 1965, 27., 30. lpp.

1893. g., rokot zemi ap 300 m uz rietumiem no Veišaru mājām, 8 pēdu dziļumā atrasts sudraba stieniņu depozīts. Rombveida stienītis, kura garums 123 mm, platums 37 mm, svars 204,39 g (117. att.), 1896. g. nonāca bij. Doma muzejā, bet gājis zudumā. Pēc dažām ziņām, depozītā bijuši vēl 3 sudraba stieniņi, divi no tiem it kā 2 reizes smagāki par to, kas saglabājies. Atraduma vietas nosaukums publikācijās bieži sagrozīts. — Ap 1200. g.

118. att. Tērvetes pilskalna depozīta (103. nr.) jostas.

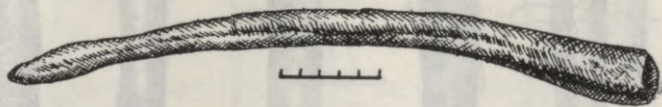
103. Tērvetes pilskalns, Dobeles raj.

Glabājas Rīgā, VI 24: 414—416. Lit.: VI arhīvs; Brīvkalne 1964, 100., 101. lpp.; 19. un 20. att.

1957. g. 5. jūlijā Tērvetes pilskalna arheoloģiskajos izrakumos B izrakumu laukuma 3. slānī 1,5 m dziļumā atklāti 3 ādas jostu rituļi (118. att.). Tie gulēja tumšā, oglēm un graudiem bagātā zemē. Pirmajā ritulī bija 2 ādas jostas, viena ar robotiem bronzas apkalumiem, otra ar bronzas dzīvniekveida apkalumiem, jostu daļas platētas ar sudrabu. Otrajā ritulī bija 4 ādas jostas, 2 ar bronzas dzīvniekveida apkalumiem, kas platēti ar sudrabu, un 2 ar zvaigžņveida bronzas apkalumiem, āda apliekta ap bērza tāss sloksni. Trešajā ritulī bija 2 ādas jostas ar robotiem bronzas apkalumiem, kas platēti ar sudrabu. — Ap 1200. g.

104. (?) Jaunjelgavas tuvumā, Stučkas raj.

Glabājas viens bronzas stienītis, liekas, Londonā, Britu muzejā, pārējie gājuši zudumā. Lit.: Bähr 1850, 45., 61. lpp.; XVIII tab.: 15; Sb. GEG 1871, 39. lpp.; Sb. Rig. 1905, 68. lpp.

119. att. Jaunjelgavas depoziāta (104. nr.?) bronzas stienītis.

1830. g. Daugavas tuvumā pie Jaunjelgavas klajā laukā atrasti 7 vienāda lieluma un formas bronzas stieņi. Viens no tiem nonāca J. Bēra kolekcijā un pēc tam Britu muzejā (119. att.). Tas ir mazliet liekts, ar tievāku vienu galu, garums 39,15 cm. Depozīts šaubīgs. Atraduma vietas tuvumā ir kapulauki un Aizkraukles pilskalns. — 10.—12. gs.

105. Ventspils apkārtnē, Ventspils raj.

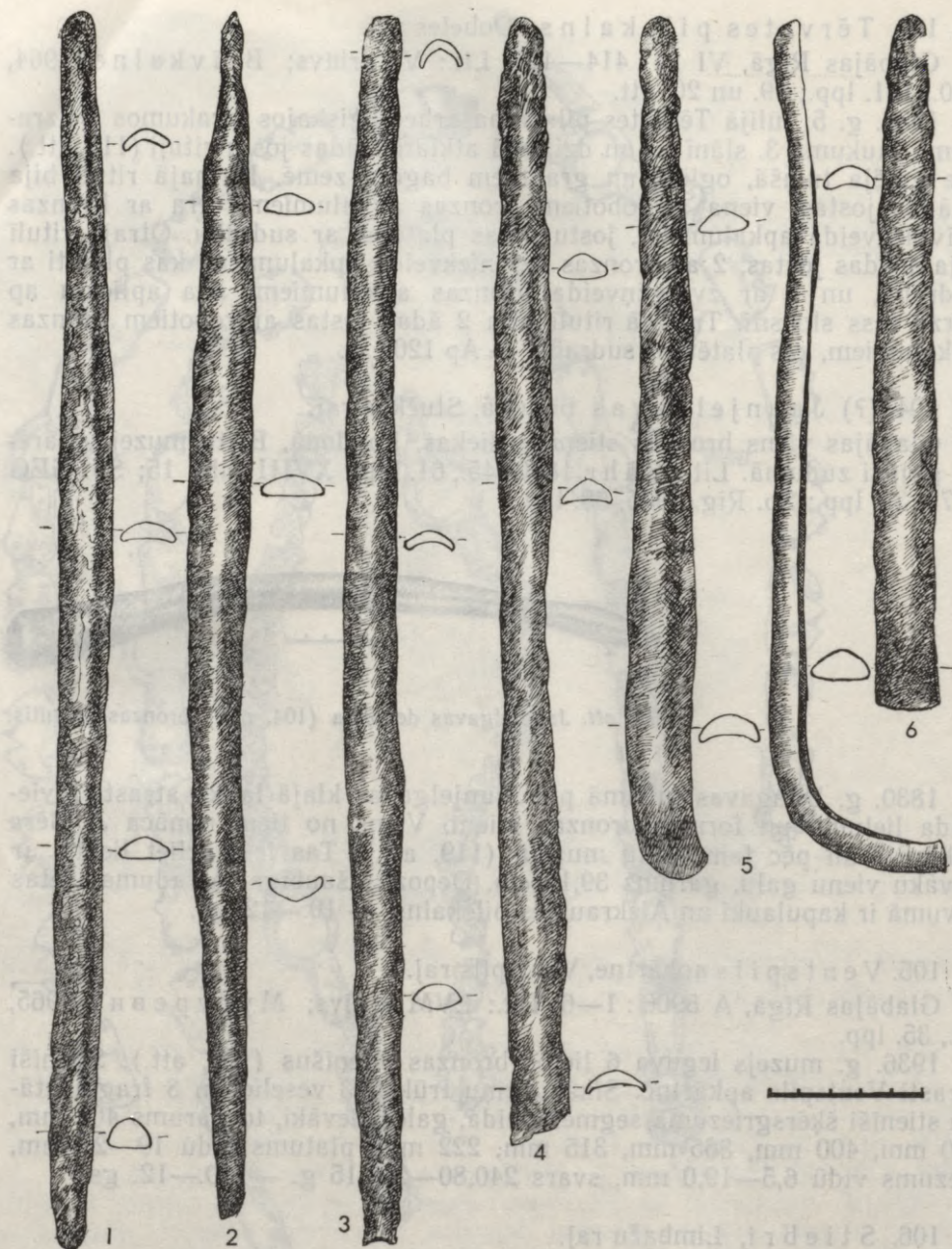
Glabājas Rīgā, A 8906: 1—6. Lit.: LVM arhīvs; Мугуревич 1965, 34., 35. lpp.

1936. g. muzejs ieguva 6 lietus bronzas stienīšus (120. att.). Stienīši atrasti Ventspils apkārtņē. Sīkāku ziņu trūkst. 3 veseli un 3 fragmentārie stienīši šķēsgriezumā segmentveida, galos tievāki, to garums 402 mm, 390 mm, 400 mm, 365 mm, 315 mm, 222 mm, platums vidū 19—21 mm, biezums vidū 6,5—19,0 mm, svars 240,80—284,15 g. — 10.—12. gs.

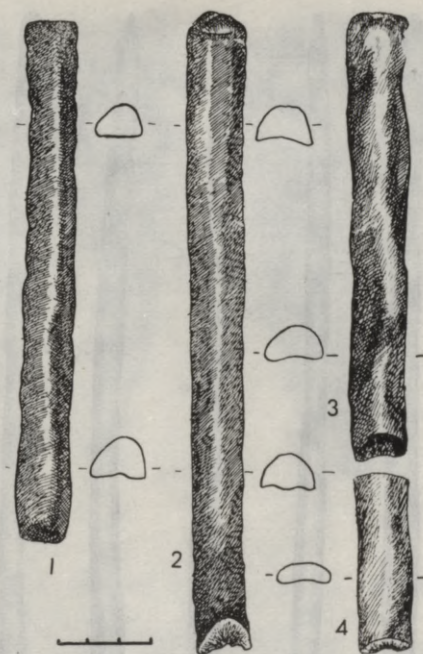
106. Stiebri, Limbažu raj.

Glabājas Rīgā, A 5794, 8203, 11152: 1, 2, citi pazuduši. Lit.: LVM arhīvs; Šturms 1932, 46. lpp.; Мугуревич 1965, 34., 35. lpp.

Ap 1923. g. un vēlāk Stiebru māju robežās 1—2 m augstā paugurā — Tomāžkalnā (arī Tamoškalns) pie taisnstūrī (55×10 m) sakrautiem laukakmeņiem vairākkārt uzarti ap 30 bronzas lietie stienīši, no tiem muzejā

120. att. Ventpils apkārtnes depoziāts (105. nr.). Bronzas stieniši, A 8906: 1—6.

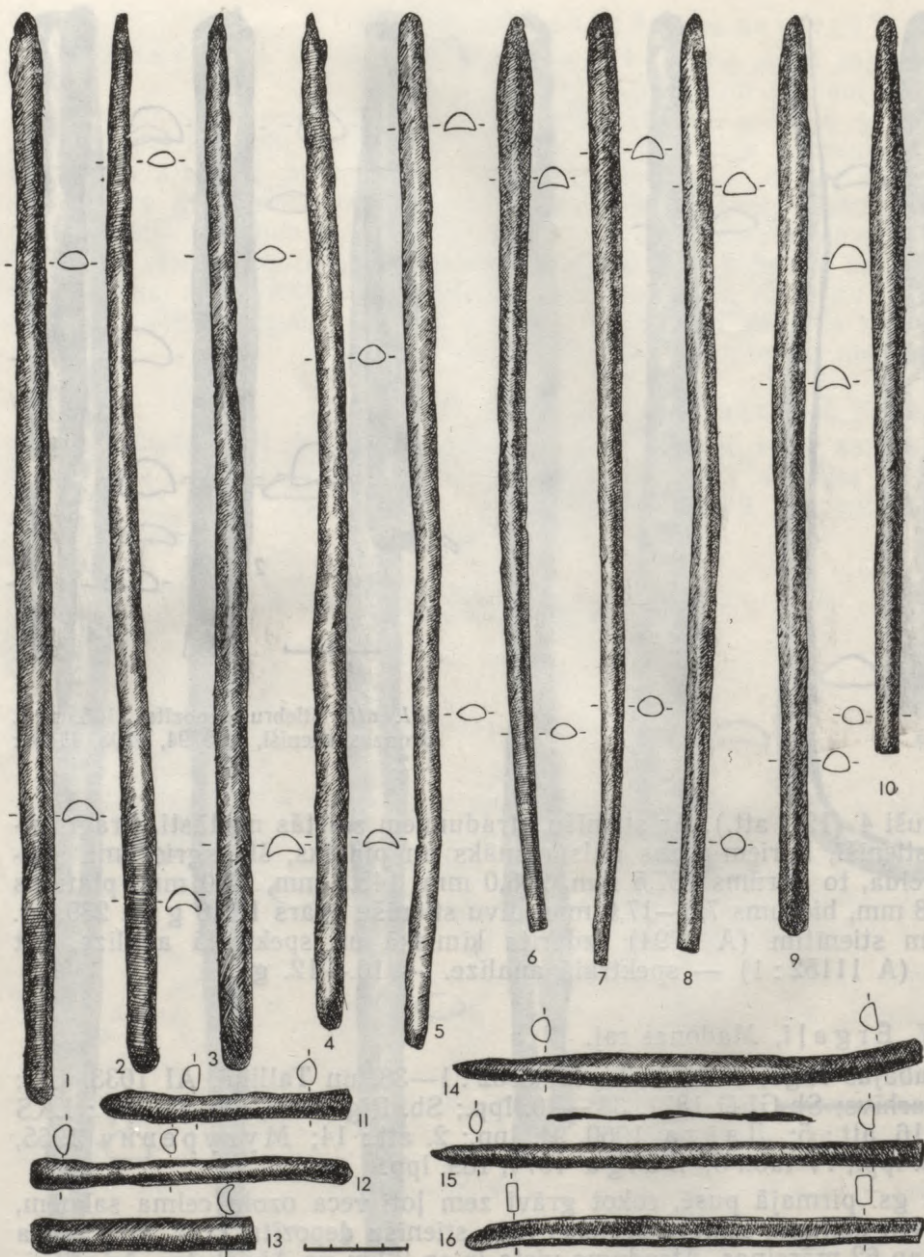
121. att. Stiebru depoziits (106. nr.).
Bronzas stieniši, A 5794, 8203, 11152:
1, 2.

nonākuši 4 (121. att.). Ar stienišu atradumiem saistās nostāsti. Fragmentārie stieniši, kuriem viens gals resnāks un platāks, šķērsgriezumā segmentveida, to garums 167,5 mm, 206,0 mm, 145,5 mm, 57,0 mm, platums 16—18 mm, biezums 7,5—17,0 mm, divu stienišu svars 175,0 g un 239,8 g. Vienam stienītim (A 5794) izdarīta ķīmiskā un spektrālā analīze, bet otram (A 11152:1) — spektrālā analīze. — 10.—12. gs.

107. Ērgaļi, Madonas raj.

Glabājas Rīgā, A 7442:1—12, 8032:1—38, un Tallinā, AI 1033. Lit.: LVM arhīvs; Sb GEG 1871, 38.—40. lpp.; Sb. Rig. 1905, 68., 72. lpp.; LKS 1937, 16. att.: 5; Даўга 1960, 91. lpp.; 2. att.: 14; Мугуревич 1965, 34., 35. lpp.; IV tab.: 3; Daiga 1974, 189. lpp.

19. gs. pirmajā pusē, rokot grāvi zem ļoti veca ozola celma saknēm, ap 90 cm dziļumā atklāja bronzas lieto stienišu depoziitu (122. att.), kura svars ap 62 mārciņas. Atraduma vieta ir ap 2 km no Aiviekstes. Ar stienišiem it kā bijuši bronzas riņķi. Saglabājies 51 stienītis, pārējie pārkausēti vai zuduši. Visiem stienišiem ir brūngani zaļgana patina. Vairākiem izdarītas ķīmiskās un spektrālās analīzes. Veselie un fragmentārie stieniši šķērsgriezumā segmentveida, tikai viens — trapeceveida. Stienišu garums 85—350 mm, platums 6—16 mm, svars 30—256 g. — 10.—12. gs.

122. att. Ergaļu depoziāts (107. nr.). Bronzas stieniši, A 7442: 5, 6, 7, 4, 1, 2, 9, 8, 3, A 8032: 2, 36, 35, 37, 19, 32, 14.

123. att. Mieriņu depoziāts
(108. nr.). Dzelzs lemeši,
A 9111: 1, 2.

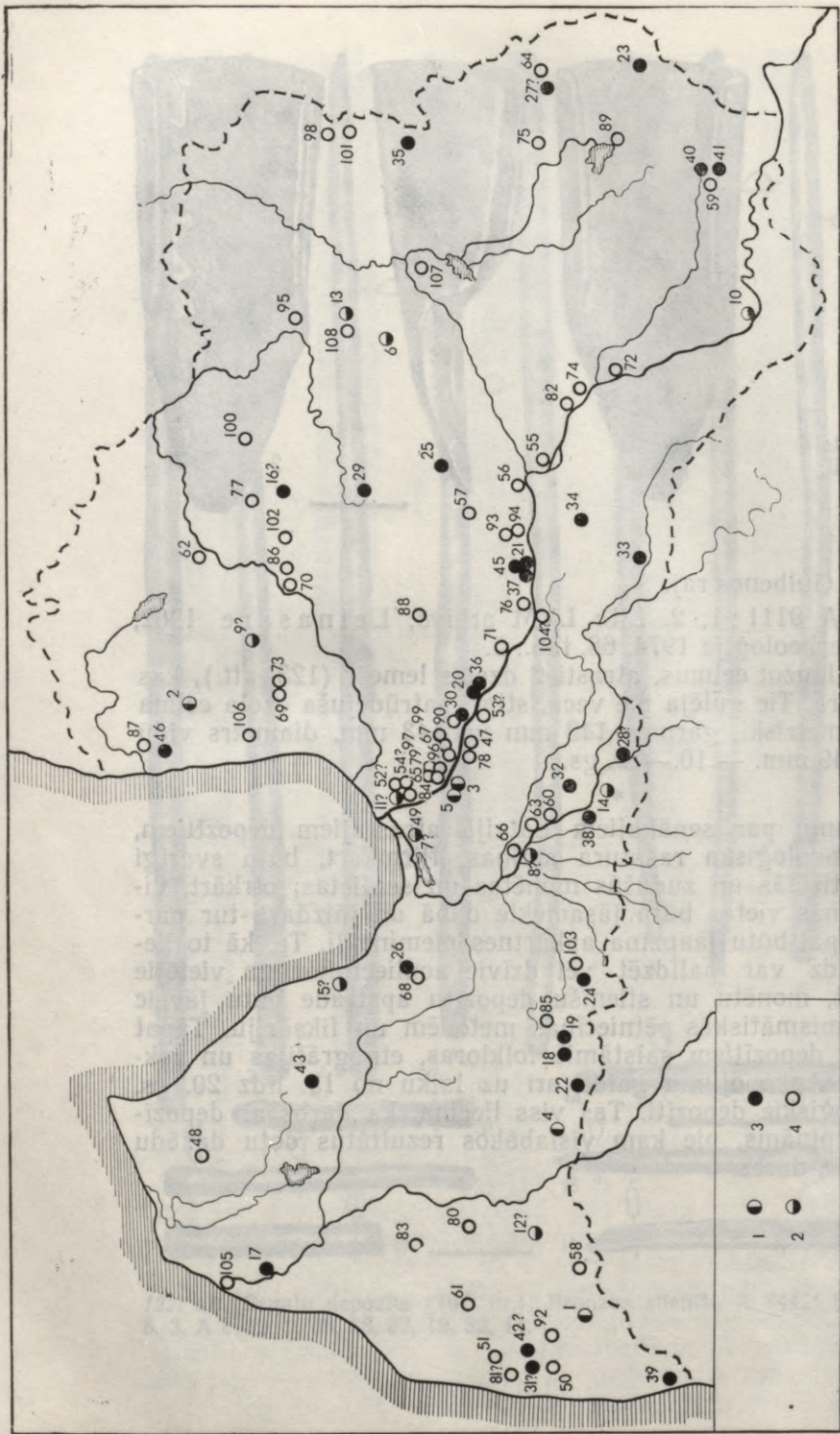
108. Mieriņi, Gulbenes raj.

Glabājas Rīgā, A 9111: 1, 2. Lit.: LVM arhīvs; Leinasare 1962, 51. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 68. tab.: 5.

1930. g. oktobrī, laužot celmus, atrasti 2 dzelzs lemeši (123. att.), kas bija iebīdīti viens otrā. Tie gulēja pie veca, stipri satrūdējuša ozola celma saknēm. Lemeši asimetriski, garums 142 mm un 143 mm, diametrs vidū 62×45 mm un 63×49 mm. — 10.—12. gs.

*

Nobeidzot pētījumu par senākajiem Latvijā atrastajiem depoziātiem, radušās dažas metodoloģiska rakstura atziņas. Pirmkārt, būtu svarīgi identificēt depasportizētās un zudušās monētas un senlietas; otrkārt, visas depoziātu atrašanās vietas būtu jāsameklē dabā un jāizdara tur pārbaudes izrakumi, tāpat būtu jāapzina apkārtnes pieminekļi. Te, kā to liecina pieredze, daudz var palīdzēt vēl dzīvie aculiecinieki un vietējie iedzīvotāji. Treškārt, monētu un stieniņu depoziātu apstrāde būtu jāveic numismātam ar numismātiskās pētniecības metodēm un fiksāciju. Tāpat būtu jāvērtējami ar depoziātiem saistāmie folkloras, etnogrāfijas un rakstīto avotu dotumi. Apkopojumu gaida arī uz laiku no 13. līdz 20. gs. attiecināmie arheoloģiskie depoziāti. Tas viss liecina, ka darbs ar depoziātiem nākotnē ir turpināms, pie kam vislabākos rezultātus dotu dažādu speciālistu kolektīvais darbs.

124. att. Senākie depoziiti Latvijā: 1 — bronzas laikmeta depoziiti (1—5); 2 — agrā dzelzs laikmeta depoziiti (6—15); 3 — vidējā dzelzs laikmeta depoziiti (16—46); 4 — vēlā dzelzs laikmeta depoziiti (47—108); ? — šaubīgs depoziiti.

1 — Kalēļu, 2 — Laveru, 3 — Kivutkalna pirmās, 4 — Kainēļu, 5 — Kivutkalna otrās, 6 — Kazzemnieku, 7 — Bulduru, 8 — Dandāles, 9 — Straupes, 10 — Daugavpils tuvuma, 11 — Rīgas, Gorkiņa ielā, 12 — Valpodes, 13 — Priedkalnu, 14 — Bornsmīndes, 15 — Marijas kalniņa pie Engures, 16 — Jaunzemju, 17 — Piltēnes, 18 — Kokumuizas pirmās, 19 — Kokumuizas otrās, 20 — Kentes pilskalna, 21 — Mūkukalna pilskalna trešās, 22 — Rūsīšu, 23 — Mišķipevas, 24 — Kalnamuižas, 25 — Lejasleļu, 26 — Vecmoku, 27 — Kīšukalna, 28 — Podžu, 29 — Lejaslūdu, 30 — Iksķīles apkārtnes, 31 — Grobiņas, 32 — Dumpļu, 33 — Mūrnieku, 34 — Saulīšu, 35 — Baltinavas, 36 — Kentes apmetnes, 37 — Mūkukalna pilskalna otrās, 38 — Mežotnes pilskalna, 39 — Tīras purva, 40 — Sauleskalna pirmās, 41 — Sauleskalna otrās, 42 — Ilģu, 43 — Sāraju, 44 — bij. Vidzemes gubernas, 45 — Mūkukalna pilskalna pirmās, 46 — Upēnu, 47 — Nāvesšālas, 48 — Kaņķumu, 49 — Rīgas, 50 — Grobiņas tuvuma, 51 — Kušķu, 52 — Rīgas apkārtnes, 53 — Berkavas, 54 — Rīgas tuvuma, 55 — Asotes pilskalna, 56 — Stukmaņu, 57 — Katnālepiņu, 58 — Jaunzemju, 59 — Sauleskalna trešās, 60 — Podžu, 61 — Gaiļu, 62 — Brendiņu purva, 63 — Rījnīeku, 64 — Eversmuizas, 65 — Salaspils, 66 — Stalģenes, 67 — Laukskolas pirmās, 68 — Jaunmoku, 69 — Lēdurgas pirmās, 70 — Cēsu tuvuma, 71 — Ipšu, 72 — Straumju, 73 — Lēdurgas pirmās, 74 — Klaukavas, 75 — Makašēnu, 76 — Aizkraukles pilskalna, 77 — Brantū, 78 — Daugmales pilskalna, 79 — Rausu otrās, 80 — Ropju, 81 — Kapsēdes, 82 — Livānu, 83 — Celmiņu, 84 — Grumaltu, 85 — Spārnu pilskalna, 86 — Cēsu apkārtnes, 87 — Salacas purva, 88 — Kūnču, 89 — Kaunatas, 90 — Kābeļu, 91 — Austrumlatvijas, 92 — Kaupju, 93 — Kokneses pilskalna pirmās, 94 — Kokneses pilskalna otrās, 95 — Pērļukalna, 96 — Rezu, 97 — Rausu tresšās, 98 — Bordovas, 99 — Laukskolas otrās, 100 — Smiltēnes apkārtnes, 101 — Audeķinu, 102 — Veišaru, 103 — Tervetes pilskalna, 104 — Jaunpelgavas tuvuma, 105 — Ventspils apkārtnes, 106 — Stiebru, 107 — Ergaļu, 108 — Mierpju.

Depozītu pētniecības vēsture

- ¹ Френ 1847, 29. lpp.; Марков 1910, 21. lpp.
- ² Sb. Kurl. 1818, 1819.
- ³ Jahresverhandlungen 1822, 395.—400. lpp.; IV tab.
- ⁴ Arndt 1753, 332. lpp.
- ⁵ Hupel 1777, 324. lpp.
- ⁶ Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.
- ⁷ RK 1896, 12. tab.: 4, 5.
- ⁸ Buchholtz, Spreckelsen 1914; Nr. 16c, 16h, 17g, 17h, 22c, 48, 59, 68, 97, 101, 208, 210, 226, 238, 465, 481, 511, 764, 771, 785, 815, 878, 937, 938, 940, 1051, 1081, 1083, 1211, 1230, 1251, 1263, 1310, 1327, 1350, 1354, 1357 u. c.
- ⁹ RK 1896, XII, XIII, XXIV, XXVIII, 213. u. c. lpp.; Nr. 309—312, 328, 329, 426, 485, 489, 497, 1209, 1210.
- ¹⁰ Sitzka 1896.
- ¹¹ Hausmann 1909, 34., 35. lpp.; 1911, 371., 372. lpp.; 1914, 97.—116. lpp.
- ¹² Montelius 1877, 481. u. sek. lpp.; Френ 1847, 28.—30. lpp.; Kruse 1859, 28. lpp.; 33., 36. tab.; Undset 1882, 167.—171. lpp.; Ebert 1913, 544.—546., 552., 554. u. c. lpp.; 1914, 28., 42., 62., 63., 75. lpp.
- ¹³ Sb. Kurl. (1823. gada 4. jūlijā); Sendungen I, 66. lpp. (piezīme); Kruse 1842, Beilage «D», 5., 6. lpp.; 1844, 30. lpp.; Wiberg 1867, 30. lpp.; RK 1896, XIII lpp.
- ¹⁴ Френ 1847, 28.—30. lpp.; Frank 1908, 311.—486. lpp.; Марков 1910.
- ¹⁵ Sb. Rīg. 1903, 134.—137. lpp.; ИАК 1904, 9, Прибавление, 22. lpp.
- ¹⁶ ЗРАО 265. lpp.; ИАК 1903, 5, 19.—20. lpp.; Змигродский 1911, 29. lpp.; ИАК 1912, 46, Прибавление, 41. lpp.; Sb. Rīg. 1912, 163.—167. lpp.
- ¹⁷ Sb. Rīg. 1912, 161., 167. lpp.
- ¹⁸ Sb. Rīg. 1888, 70.—72. lpp.; 1889, 27. lpp.; Марков 1910, 15. lpp.; Arne 1914, 77. lpp.
- ¹⁹ RK 1896, 213.—219. lpp.; 33. tab.
- ²⁰ Sb. Rīg. 1903, 58., 89., 90. lpp.
- ²¹ Sb. Rīg. 1884, 35.—38., 44.—46. lpp.; 1885, 5. lpp.; RK 1896, 64., 65. lpp., 21. tab.: 13, 14; Frank 1908, 377., 390. lpp.
- ²² Urtāns 1970, 89.—99. lpp.
- ²³ Riekstiņš 1936, 85.—93. lpp.; Snore R. 1936, 46.—48. lpp. u. c. (Nr. 129—136, 145, 200, 288, 304); 1938, 168.—196. lpp.; 1938^a, 45., 57., 61., 62., 70.—72. u. sek. lpp.
- ²⁴ Sturms 1931, 106., 122., 123., 139. lpp.; I tab.: 4, 5; 1936, 58., 59., 98., 137., 143. lpp.
- ²⁵ Moora 1929^a, 169.—173. lpp.; 1938, 578.—586. lpp.
- ²⁶ Riekstiņš 1931, 473.—478. lpp.; I un II tab.
- ²⁷ Stepiņš 1939, 45., 46. lpp.
- ²⁸ Snore R. 1936^a, 119.—126. lpp.
- ²⁹ Snore R. 1937, 27.—40. lpp.
- ³⁰ Ильин 1921; Bolin 1926; Bauer 1929; 1930; 1929^a; 1931; Фасмер 1933; Vasmer 1934, 155.—224. lpp.; Friedenthal 1934, 142.—154. lpp. u. c.
- ³¹ Snore R. 1936^a, 119.—126. lpp.; 1938, 168.—196. lpp.; 1938^b, 94.—110. lpp.
- ³² Balodis 1938, 117. lpp.
- ³³ Brīvkalne 1944, 50. lpp., 26. att.
- ³⁴ Moora 1952, 94., 95., 103., 104., 106., 107., 110. lpp.; Latv. PSR vēst. I 1953, 26., 28., 30., 32., 46.—48. u. c. lpp.; Anisimova 1957, 254.—259. lpp.; 1959, 245., 246., 253.—256. lpp.; Vanķina 1959, 22., 30., 35., 36., 43.—46., 65., 66. lpp.; Ванкина, Уртан 1967, 30., 42., 49.—51., 89. lpp.; Загича 1970, 74. lpp.; 1973, 78. lpp.
- ³⁵ Граудонис 1967, 80., 81., 94.—97., 163. lpp.; XXIV tab.: 17, XXV tab.: 23, 28, XXVI tab.
- ³⁶ Graudonis 1964, 75.—84. lpp.
- ³⁷ Daiga 1971, 16.—19. lpp.; Дайга, Шноре 1971, 339., 340. lpp.; Daiga 1972, 61., 62. lpp.
- ³⁸ Daiga 1973, 33., 34. lpp.; Дайга 1973, 386. lpp.
- ³⁹ Кропоткин 1951, 241.—281. lpp.; 1954, 152.—180. lpp.; 1961; 1962, 39. lpp.
- ⁴⁰ Diemžel V. Kropotkina darbos ir neprecizitātes. Piemēram, Daugavpils depozītā ir 34 monētas (V. Kropotkins pieskaitījis tām arī trīs Vespasiāna

- vidējās bronzas monētas), Klaudija I vietā minēts Klaudijs II, Volusiāna monēta nav lielā, bet gan vidējā bronza, Konstantīna I monēta nav vidējā bronza, bet gan sīkbronza, Kazzemnieku depoziātā nav tikai sudraba, bet arī bronzas monētas, t. s. Ikšķiles muižas lauku, bet patiesībā Nāvessalas depoziātā ir ne divas, bet piecas romiešu bronzas monētas, bez tam sajaukti vietu nosaukumi, gadu skaitļi.
- ⁴¹ Anteins 1960, 11.—14. lpp.
⁴² Mугурēvičs 1961, 11.—24. lpp.; Мугуревич 1965, 22.—31. u. c. lpp.
⁴³ Friedenthal 1934, 153. lpp.
⁴⁴ Марков 1910, 21. lpp.
⁴⁵ Pieminekļu izstāde 1936, 18. lpp.; Latvijas PSR Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvs (tuvāk par to skat.: 168.—170. lpp.).
⁴⁶ Потин 1967, 126. lpp.
⁴⁷ Змигородский 1911, 29. lpp.; Потин 1967, 127. lpp.
⁴⁸ Skat. 88. depoziātu 201. lpp.
⁴⁹ Потин 1967, 123.—128. lpp.
⁵⁰ Потин 1968.
⁵¹ Diemžēl darbā ieviesušās vairākas neprecizitātes. Tā, Lēdurgas otrajā depoziātā ir piecas (divas Stefana un trīs Andreja) un nevis divas Ungārijas monētas, Salaspils depoziātā ir nevis vairāki, bet viens sudraba stienītis un ne 14, bet gan astoņas sudraba monētas, no Vīpes Kļaukavas depoziāta zināmas nevis 58, bet 60 monētas (Vācijas monētas nevis 53, bet 55); neprecizitātes personvārdu un vietvārdu rakstībā, Aizkraukle minēta Tukuma un nevis Stučkas rajonā; no Straumju depoziāta zināmi nevis 3, bet 4 sudraba kalto stieniņu gabali. Viens un tas pats depoziāts (no Rēzeknes rajona Makašēniem) sarakstos minēts divas reizes: vienreiz kā Makašēnu, otrreiz — kā Ludzas rajona u. tml.
- ⁵² Федоров 1949, 64.—75. lpp.; 1949^a, 114., 115. lpp.; Fedorovas 1951, 181.—229. lpp.
⁵³ Snore R. 1938^b, 94.—110. lpp.
⁵⁴ Уртан 1961, 218.—223. lpp.; Уртāns 1962, 69.—108. lpp.; 1962^a, 83.—94. lpp.; 1970, 89.—99. lpp.
⁵⁵ Graudonis, Urtāns 1961, 124.—133. lpp.; Urtāns 1964, 39.—74. lpp.; Уртан 1971.
⁵⁶ Latv. PSR arheoloģija 1974, 14., 15., 64., 65., 69., 83., 108., 111., 139., 151., 152., 194., 233., 234., 253., 254. lpp. u. c.
⁵⁷ Пахомов 1949, 49. lpp.
⁵⁸ Шноре Э. 1961, 19., 20. lpp.; 18., 23. att.
⁵⁹ Стубавс 1966, 171.—174. lpp.
⁶⁰ Уртāns 1961, 42., 48., 57. lpp.
⁶¹ Шноре Э. 1962, 577., 578. lpp.
⁶² Balodis 1940; 1948, 317.—365. lpp.; Gimbutas 1963, 123., 146., 148., 166. lpp. u. c.; Ozols 1971, 117., 121., 124., 167., 202., 203. lpp.
⁶³ Jammer 1952.
⁶⁴ Albrecht 1959.
⁶⁵ Stenberger 1958, 232. u. c. lpp.
⁶⁶ Nerman 1942.

Depoziātu sastāvs

(Hronoloģija, tipoloģija, izplatība)

- ¹ Янин 1956, 68. lpp.; Кропоткин 1961; 1962; Потин 1968, 15. lpp.
² Корзухина 1954, 15. lpp.; skat. «hronoloģisko korektīvu» pie 12., 13., 18., 36. depoziāta.
³ Tōnissōn 1962; skat. «hronoloģisko korektīvu» pie 5.—8., 13., 14., 17., 21., 24., 34., 38., 43., 51., 54., 60., 62., 63., 76.—78., 89., 105., 112., 120. u. c. depoziātiem.
⁴ Radoměrský 1955 (pēc Потин 1968, 16. lpp.).
⁵ Потин 1968, 16. lpp.
⁶ Моога 1938, 119., 147., 151., 155., 312., 313., 315.—319., 338., 341., 346., 347., 431., 432., 525., 526., 572., 671., 690.—692., 700. u. c. lpp.
⁷ Уртāns 1962^a, 83.—94. lpp.
⁸ Graudonis 1964, 75.—84. lpp.
⁹ Snore R. 1936^a, 119.—126. lpp.
¹⁰ Graudonis 1967, 30. lpp.; Граудонис 1967, 163. lpp.
¹¹ Шноре Э. 1961, 19., 20. lpp.
¹² Zariņa 1960, 79., 80. lpp.
¹³ R. Rozenfeldta (Maskava) informācija.
¹⁴ Мугуревич 1965, 92. lpp.; 40. att.
¹⁵ Gaerte 1929, 97. lpp.; 66. att.: a (99. lpp.), 67. att. (100. lpp.).

- 16 Bohnsack 1940, 26., 27. lpp.; 8. att.
- 17 Kostrzewski 1966, 87., 175. lpp.; 47. att.: c (88. lpp.).
- 18 Graudonis 1967, 30. lpp.; Граудонис 1967, 163. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 69. lpp.
- 19 Moora 1938, 317., 318. lpp.
- 20 Turpat; Trummal 1960, 10. lpp.; LAB 319. lpp.; Urtāns 1968, 74. lpp.
- 21 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 272., 278. nr.
- 22 Moora 1938, 317.—319., 346., 347. lpp.
- 23 LAB 319. lpp.
- 24 Urtāns 1964, 60. lpp.
- 25 Moora 1938, 312., 313. lpp.
- 26 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 106.—109., 124., 130., 261. att.; LAB 205. lpp.
- 27 Moora 1938, 317. lpp.; Puzinas 1938, 221. lpp.
- 28 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 124., 261. un 130. att.
- 29 Turpat, 284. nr.
- 30 Urtāns 1962, 77.—79. lpp.
- 31 Moora 1938, 322.—343., 347., 348. lpp.
- 32 Moora 1938, 341. lpp.
- 33 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 294. att.
- 34 Urtāns 1961, 46. lpp.; 4. att.
- 35 Moora 1938, 341. lpp.
- 36 Moora 1929, 141.—143. lpp.
- 37 LAB 320. lpp.
- 38 Urtāns 1961, 42., 57. lpp.
- 39 Urtāns 1962, 79., 80. lpp.
- 40 LAB 323. lpp.
- 41 Moora 1938, 343.—345. lpp.
- 42 Turpat, 346., 347. lpp.
- 43 Urtāns 1962, 79., 80. lpp.; 22. att.: 2, 3 (92. lpp.).
- 44 Brīvkalne 1964, 98. lpp.; 16. att.: 11, 17. att.
- 45 Volkaitē-Kulikauskienē 1958, 116., 117. lpp.
- 46 Urtāns 1962, 84., 85. lpp.
- 47 Moora 1938, 345.—347. lpp.
- 48 Urtāns 1961, 41., 42. lpp.
- 49 Karnups 1929, 9. att.
- 50 LAB 321., 322., 461. lpp.
- 51 Kivikoski 1947, 428. att.; 48. lpp.; U. Salo informācija.
- 52 Urtāns 1968, 81. lpp.; 18. att.: 8.
- 53 AI 2019: 1—2; 3842.
- 54 Urtāns 1964, 42., 43. lpp.
- 55 Moora 1952, 104. lpp.
- 56 Mērdzenes Dzēves, A 9004: 19; Aizkraukles 11. kapā, A 10566: 11, 12.
- 57 Urtāns 1964, 53. lpp.; Graudonis 1964, 78. lpp.
- 58 Шноре Э. 1957, 27. lpp.; I tab.: 1, XV tab., XVI tab.: 2, XVII tab.: 1, 2, XXII tab.: 2.
- 59 Urtāns 1961, 41., 42. lpp.
- 60 Šnore R. 1936^a, 119., 120. lpp.; 2. att.
- 61 Moora 1929, 153. lpp.; Tõnisson 1962, 144. nr., 207., 208., 254. lpp.; XXVIII tab.: 2; Stenberger 1947, 73. lpp. (192. nr.); 132. att.: 6; Stenberger 1958, 92. lpp.
- 62 L. Nakaites informācija.
- 63 Tõnisson 1962, 254. lpp.
- 64 Karnups 1929, 119.—121. lpp.
- 65 Szukiewicz 1900, 6. lpp.; 3. att.
- 66 Karnups 1929, 134.—136. lpp.; 7. att.; Moora 1929, 151. lpp.; II tab.: 3.
- 67 LAB 324., 325., 469., 470. lpp.; 224. att.: 2, 225., 337. att.
- 68 Шноре Э. 1957, 35. lpp.; I tab.: 6.
- 69 Stenberger 1958, 133. lpp.
- 70 Tallgren 1925, 91. lpp.; Karnups 1929, 130., 132.—134., 138. lpp.; Kivikoski 1939, 175., 176. lpp.; Moora 1929, 148.—150. lpp.; Stenberger 1958, 95., 96. lpp.; LAB 325., 468., 469. lpp.
- 71 Moora 1929, 149., 150. lpp.
- 72 Šauļu rajona Nedauki, glabājas Šauļu Vēstures un etnogrāfijas muzejā, inv. Nr. 474.
- 73 Stenberger 1958, 95. lpp.
- 74 Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.
- 75 Undset 1882, 167. lpp.
- 76 Kokumuižas otrā depoziā bronza kaklariņķis ar sudraba stieples aptinumu pieskaitīts pie sudraba kaklariņķiem.
- 77 Riekstiņš 1931, 476., 477. lpp.
- 78 LAB 471. lpp.
- 79 Stenberger 1947, 69., 171., 250. att.: 9—25, 261. att.: 7—14; 1958, 12. att.: 2, 24. att.: 1, 40. att.: 17—19 u. c.
- 80 Gaerte 1929, 281., 288. att.
- 81 Корзухина 1954, LX tab.
- 82 Kiersnowscy 1959, II tab.
- 83 Tõnisson 1962, XXVII tab.: 1, 2.
- 84 Граудонис 1967, XX tab.: 11, 12.
- 85 Turpat, 98. lpp.
- 86 Moora 1938, 200.—205. lpp.; LAB 339. lpp.; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 326. att.
- 87 Šnore R. 1930, 68., 69. lpp.; XI tab.: 17, 19, XII tab.: 16—25; Moora 1938, 219. lpp.
- 88 Moora 1938, 220. lpp.

- 89 Moora 1938, 205., 206. lpp.
90 Urtāns 1964, 60. lpp.
91 Snore R. 1930, 70. lpp.; XIII tab.: 12, 13, 17, 19, XIV tab.: 11.
92 Turpat, 72. lpp.; XV tab.: 11—13, XVI tab.: 10.
93 Neriman 1929, 167. lpp.
94 Kiwull 1911, I tab.: 5 a, b.
95 Snore R. 1930, 77. lpp.
96 Kiwull 1911, 3., 17. lpp.
97 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 462. att.
98 Седова 1959, 240. lpp.; 5. att.: 1, 3.
99 Selirand 1962, 144., 145. lpp.; XVII tab.: 2; 11. att.; Kustin 1958, 56. lpp.; II tab.: 1 (vēlāka).
100 Tallgren 1925, 79. lpp.; Мугуревич 1965, 94., 95. lpp.
101 Selirand 1962, 162. lpp.
102 Седова 1959, 240. lpp.; 5. att.: 2.
103 Serplite 1970, 54. lpp.
104 Moora 1938, 119., 144., 147.—149., 151., 155. lpp.
105 Turpat, 119. lpp.
106 Turpat, 148.—150. lpp.
107 LAB 327., 329. lpp.; 232. att.
108 Schmiedehelm 1924, 18., 19., 34. lpp.; 3.—5. att.
109 Urtāns 1962, 87. lpp.; 16. att.
110 LAB 336. lpp.; 236. att.: 4, 237. att.; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 307. att.
111 Urtāns 1962^b, 40., 41. lpp.; IV tab.: 1, 2, XXII tab.: 3, XXIV tab.: 1.
112 Kemke 1914, 27. u. c. lpp.; Åberg 1919, 96., 144. lpp.; 132., 198. att.; Kleemann 1935., 1.—6. lpp.; 1., 2. att.; Brīvkalne 1944, 13.—20. lpp.
113 Kleemann 1935, 3. lpp.; Moora 1952, 95. lpp.
114 Kleemann 1935, 5. lpp.; Moora 1952, 94. lpp.
115 Tallgren 1925, 12. lpp.; 23. att.
116 SM 1939, 4, 38. lpp.; 22. att.: 1.
117 Puzinas 1938, 285. lpp.; 76. att.; LAB 336., 337. lpp.; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 418., 421. att.
118 Nakaitē 1959, 64. lpp.
119 Urtāns 1970^a, 61. att.; 62. lpp.
120 Snore E. 1936, 70. lpp.; 7. att.: 6.
121 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 418. att.
122 LAB 475. lpp.
123 Tallgren 1925, 62. lpp.; 82. att.
124 Kivikoski 1947, 46. lpp.
125 Kivikoski 1939, 86., 87. lpp.; 7. att.
126 Redlich 1933, 305.—308. lpp.; Urtāns 1961, 39.—59. lpp.; Ozols 1964, 75.—101. lpp.
127 LAB 331., 475. lpp.; 235., 342. att.; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 410.—415. att.
128 SM 1939, 4, 38. lpp.; 22. att.: 2.
129 Åberg 1919, 140., 141. lpp.; 195. att.
130 Nagevičius 1935, 14. lpp.; I tab.: 6.
131 Brīvkalne 1944, 20.—24. lpp.
132 Urtāns 1962^a, 85. lpp.
133 Tallgren 1925, 12. lpp.
134 Salmo 1956, 54. lpp.
135 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 430., 439. att.; LAB 477. lpp.; 345. att.
136 Salmo 1956, 47.—50. lpp.
137 Седова 1959, 244. lpp.; 6. att.: 13, 16.
138 Salmo 1956, 54. lpp.
139 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 425.—429. att.; LAB 478. lpp.
140 Salmo 1956, 57. lpp.
141 Седова 1959, 245. lpp.
142 Урбанавичюс 1967, 21. lpp.
143 Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 165., 166., 168., 241., 242. att.
144 Salmo 1956, 23. u. c. lpp.; Urtāns 1962^a, 85. lpp.
145 Moora 1938, 256., 257. lpp.
146 Шноре Э. 1961, V tab.: 12, 17.
147 Нукшинский могильник 1957, II tab.: 14, 15, III tab.: 4, IV tab.: 2, XIV tab.: 1 u. c.
148 Zaubes Bērzmuižas 3. kapā ar 14. gs. sudraba brakteātiem.
149 Urtāns 1970^b, 64., 65. lpp.
150 Mugurēvičs 1970, 56. lpp.
151 Шноре Э. 1961, 46. lpp.; V tab.: 15.
152 Нукшинский могильник 1957, 63., 88. lpp.; III tab.: 9.
153 Gaerte 1929, 76. lpp.; 50. att.: a.
154 Gimbutas 1965, 419., 425. lpp.; 275. att.: 7, 281. att.: 4.
155 Latv. PSR arheologija 1974, 69., 83. lpp.
156 Moora 1938, 434. lpp.; LAB 344. lpp.
157 Moora 1929^a, 73., 74. lpp.; XXVII tab.: 6; 1938, 434., 435. lpp.; 55. att., 57. att.: 1.
158 Moora 1938, 443. lpp.
159 LAB 346. lpp.
160 Moora 1929^a, 74., 75. lpp.
161 Moora 1938, 426.—429. lpp.
162 Turpat, 444. lpp.
163 Urtāns 1964, 54. lpp.
164 Graudonis 1964, 75.—77. lpp.
165 Ванкина, Уртан 1967, 44. att.: 1.
166 Kulikauskienē, Rimantienē

- 1958, 343., 344., 500. att.; LAB 346., 490., 491. lpp.; 364. att.
- 167 Urtāns 1962^a, 85.—88. lpp.
- 168 Шноре Э. 1961, 19., 20. lpp.; 23. att.: 1.
- 169 Moora 1938, 423.—425. lpp.; 52. att.
- 170 Ванкина, Уртан 1967, 44. att.: 2.
- 171 Urtāns 1962^b, VI tab.: 9, 10.
- 172 Urtāns 1962, 87., 88. lpp.; 17. att.
- 173 Tõnisson 1962, 204. lpp.; 27. att.: 3, 4.
- 174 Turpat, 27. att.: 5, 26. att.: 2, 4—6.
- 175 LKS 1937, XXXVII tab.: 13; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 511., 518. att.
- 176 LKS 1937, XXXVII tab.: 11, 12; LAB 497. lpp.
- 177 Нукшинский могильник 1957, 26., 27. lpp.; VI tab.: 3, 9, 12, 14, 17.
- 178 LAB 496. lpp.; Kulikauskienē, Rimantienē 1958, 505., 511. att.
- 179 Ievads latviešu tautas tēpu vēsturē, 62., 64. lpp.; 57. att.
- 180 Шноре Э. 1961, IV tab.: 15.
- 181 Brīvkalne 1944, 31. lpp.
- 182 Шноре Э. 1961., 19., 20. lpp.; 23. att.
- 183 Stenberger 1958, 127., 128. lpp.
- 184 Skovmand 1942, 34., 43. lpp.; 4. att.
- 185 Kivikoski 1939, 103. lpp.
- 186 Moora 1929, 158. lpp.
- 187 Karnups 1929, 132. lpp. u. c.
- 188 Stenberger 1958, 130., 131. lpp.
- 189 Stenberger 1947, 101. lpp.; 53. att.; 1958, 131., 132. lpp.
- 190 Glabājās Daugavpils muzejā, inv. nr.: DA 57.
- 191 Stenberger 1958, 132. lpp.
- 192 Turpat, 132., 133. lpp.
- 193 Aspelin, 1015. att.
- 194 Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.; Undset 1882, 167. u. c. lpp.
- 195 Sb. Rig. 1899, 176. lpp.
- 196 Viens no gredzeniem (80. att.: 7) at-rasts par 2,5—5 m tālāk un par 22 cm seklāk nekā depoziāts, tāpēc tas depo-zītām pieskaitāms ar zināmu iebildi.
- 197 Нукшинский могильник 1957, II tab.: 18.
- 198 Moora 1938, 462. lpp.
- 199 Шноре Э. 1961, VI tab.: 40, 54.
- 200 Dobeles Šķerstainos 20. kapā, Zvirg-zdenes Kivtos 62. kapā, savrup-atradums Bunkasmuižas kapulaukā (A 8138: 15) u. c.
- 201 Stenberger 1947, 91.—95., 97.—101. att.; 1958, 138. lpp.
- 202 SM 1936, 1, 48., 49. lpp.; 12. att.: 11, 12.
- 203 Шноре Э. 1961, VI tab.: 53.
- 204 Urtāns 1962, 94. lpp.; 27. att.: 1—6.
- 205 Ir ziņas, ka vēl viens sudraba gre-dzens bijis Eversmuižas depoziātā, taču ziņas nav drošas un gredzens nav saglabājies.
- 206 Gaerte 1929, 76., 100. lpp.; 50. att.: f, g, h, 76. att.: f; Sturms 1936, 14. tab.: d.
- 207 Moora 1938, 475., 477. lpp.; 70. att.: 3, 4; 1938^a, 447.—454. lpp.
- 208 Gaerte 1929, 100. lpp.; 76. att.: f.
- 209 Moora 1938, 473.—475. lpp.
- 210 Urtāns 1962^a, 85., 86. lpp.
- 211 Nerman 1958, 33. tab.: 184; 142. lpp.
- 212 Gaerte 1929, 271. att.: g.
- 213 A 8400: 32.
- 214 Vairākas apaļu sudraba podziņu rin-das saglabājušās uz Ludvigovas kapu-lauka vainadziņa, kam tāšu pamatne. Viena, šķiet, sudraba, podziņa ar nelī-dzenu virspusi ir arī Sauleskalna tre-šajā depoziātā.
- 215 Brīvkalne 1964, 100. lpp.; 20. att.
- 216 Sb. Kurl. 1892, 25., 26. lpp., pielikums 70. lpp.; RK 1896, 20. lpp.
- 217 Moora 1938, 479. lpp.; XXX tab.: 8.
- 218 Urtāns 1962^a, 85., 86. lpp.; I tab.: 4.
- 219 Nerman 1935, 13. lpp., te arī no-rādes uz attiecīgo literatūru.
- 220 Nerman 1958, 154. lpp.
- 221 Urtāns 1962^a, 86. lpp.
- 222 Saglabājies viens sudraba apaļš apka-lums un vairāku bronzas vai alvas apaļo apkalumu paliekas un nospie-dumi ādā.
- 223 Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.
- 224 Ziņojums LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvā.
- 225 Urtāns 1962^a, 85.—87. lpp.
- 226 Gaerte 1929, 271. att.: g.
- 227 Moora 1938, 348. lpp.
- 228 Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.
- 229 Sal.: Aspelin 1884, 1853. att.; Moora 1929^a, 76. lpp.; 1938, 525. lpp.
- 230 Snore E. 1937, 84., 88. lpp.; 2. att.: 3 (86. lpp.); A 9034: 7.
- 231 Sturms 1931, 109., 137. lpp.; III tab.: 2; aprakstu, attēlu un svai-gākās literatūras uzskaitījumu skat.: Граудонис 1967, 81., 96. lpp.; XXV tab.: 23.
- 232 Kursīšu Kalnēji, A 4176; Vecauces Jurgaiši, A 945; Zlēku pārceltuve, DM III 38; Salaspils Parumba, A 9643: 3.
- 233 Moora 1929^a, 72., 76. lpp.; 5. att.; 1938, 518., 520.—523. lpp.

- ²³⁴ Graudonis 1964, 81.—83. lpp.; 8. att.
²³⁵ Stepiņš 1939, 57. lpp.; 10. att.: 8; CVVM 63086: 2.
²³⁶ Sb. Kurl. 1892, 25. lpp.
²³⁷ Stepiņš 1939, 57., 60., 62. lpp.; 10. att.: 9.
²³⁸ Turpat, 62. lpp.
²³⁹ LAB 312. lpp.; 214. att.: 5.
²⁴⁰ Sb. Kurl. 1892, 70. lpp.
²⁴¹ Sb. Kurl. 1869, 21. lpp.
²⁴² Моога 1938, 525, 526. lpp.; Ур-тан 1961, 218., 219. lpp.
²⁴³ Медведев 1959, 13. att.: 18.
²⁴⁴ Kivikoski 1951, 812., 813. att.
²⁴⁵ Apals 1970, 27. lpp.
²⁴⁶ LVM VI 54: 415.
²⁴⁷ VI 31: 995.
²⁴⁸ Arbman 1940, 10.—12. tab.; 1943, XI, XV, XVII lpp.
²⁴⁹ Urtāns 1964, 48. lpp.; 13. att.
²⁵⁰ Par Nortikenas tipa cirvjiem tos dēvē pēc depoziāta atraduma vietas bij. Austrumprūsijā, Nortikenā.
²⁵¹ Kiliān 1955, karte, 12. nr.
²⁵² Gimbutas 1965, 297. att. Kartē nav atzīmēts Parumbas cirvis. Kalēju cirvji atzīmēti kā nākuši no divām atradumu vietām.
²⁵³ Šturms 1936, 58.—60. lpp.; Ванкина 1960, 157. lpp.; Gimbutas 1965, 419., 422. u. sek. lpp.; Граудонис 1967, 80. lpp.
²⁵⁴ Моога 1929^a, 72., 76. lpp.; 7. att.; XXXV tab.: 1, 2; 1938, 490., 495.—498. lpp.
²⁵⁵ Graudonis 1964, 79.—81. lpp.; 6. un 7. att.
²⁵⁶ Atgāzis 1964, 108.—110. lpp.; 1. att.: 3, 4, 7.
²⁵⁷ Daiga 1971, 17., 18. lpp.
²⁵⁸ Шноре Э. 1961, XIV tab.: 23.
²⁵⁹ Нукшинский могильник 1957, IX tab.: 15.
²⁶⁰ RK 1930, 48. tab.: 4, A 3059.
²⁶¹ Колчин 1959, 25. lpp.; 9. att.: A.
²⁶² Par otru Laveru bronzas uzmavas cirvi ir tikai ziņas.
²⁶³ Šturms 1931, 108., 109., 125., 133. lpp.; III tab.: 1, 3; Ванкина 1962, 32., 33. lpp.; Граудонис 1967, 80., 81., 96, 97. lpp.; XXIV tab.: 17, XXV tab.: 28.
²⁶⁴ A. Vaska konstatējums un informācija.
²⁶⁵ Моога 1929^a, 75., 76. lpp.; 6. att.; 1938, 498.—508. lpp.
²⁶⁶ Уртан 1961, 217.—219. lpp.; 2. att.: 12.
²⁶⁷ Turpat, 219. lpp.; 4. att.
²⁶⁸ Моога 1938, 525., 526. lpp.
²⁶⁹ Urtāns 1962^a, 87. lpp.
²⁷⁰ Graudonis 1960, 21. lpp.; I tab.: 6.
²⁷¹ Kulikauskienē, Rimantiēnē 1966, 12. un 16. att.
²⁷² Шноре Э. 1962, 577. lpp.
²⁷³ Kulikauskienē, Rimantiēnē 1966, 222. att.
²⁷⁴ KPM 2034: 12.
²⁷⁵ Arbman 1940, 20. tab.: 1a, 1b, 21. tab.
²⁷⁶ Kulikauskienē, Rimantiēnē 1966, rekonstrukcijas Nr. 98, 101, 102, 115, 116, 119, 126, 130, 131, 134 u. c.
²⁷⁷ Daiga 1971, 16., 18. lpp.
²⁷⁸ Колчин 1959, 78.—80. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 239. lpp.; 71. tab.: 6.
²⁷⁹ Шноре Э. 1962, 577., 578. lpp.
²⁸⁰ Graudonis 1960, 19., 21. lpp.; I tab.: 9.
²⁸¹ Kivikoski 1951, 26. lpp.; 907. att.
²⁸² Antanavičius 1975, 188.—194. lpp.
²⁸³ Граудонис 1967, 92. lpp.; XVIII tab.: 10, 11, XX tab.: 23.
²⁸⁴ Latv. PSR arheoloģija 1974, 235. lpp.
²⁸⁵ Atgāzis 1964, 3. att.: 3.
²⁸⁶ Brīvkalne 1964, 10. att.: 8.
²⁸⁷ Atgāzis 1964, 115., 116. lpp.; 4. att.: 3.
²⁸⁸ Leinasare 1962, 51. lpp.
²⁸⁹ Шноре Э. 1961, 91. lpp.; 118. att.
²⁹⁰ Brīvkalne 1964, 100. lpp.
²⁹¹ Моога 1938, 529.—531. lpp.
²⁹² Brīvkalne 1964, 95. lpp.; 11. att.
²⁹³ Atgāzis 1966, 107., 108. lpp.
²⁹⁴ Моога 1929^a, 76. lpp.; 6. att.: 13.
²⁹⁵ Моога 1938, 534. lpp.; Graudonis 1964, 82. lpp.
²⁹⁶ Dumpe 1964, 18., 19. lpp.
²⁹⁷ Latv. PSR arheoloģija 1974, 236. lpp.
²⁹⁸ Urtāns 1969, 89. lpp.; 63. att.: 7, 8.
²⁹⁹ Dumpe 1964, 32. lpp.
³⁰⁰ SM 1937, 4, 93. lpp.; 1. att.: 8; Уртан 1961, 218. lpp.; 2. att.: 12.
³⁰¹ Snore R. 1938^a, 77., 78. lpp.; 14. att.: 10.
³⁰² A 7579: 65, 66.
³⁰³ Snore R. 1930, 68.—70. lpp.; Моога 1938, 206. lpp.
³⁰⁴ Моога 1938, 532. lpp.
³⁰⁵ Zvārdes Grīnertos izkopts atradās kājgalī starp virieša un sievietes kapu, ko datē ar 600. g. Izrakumu autore to pieskaita sievietes kapā inventāram (Snore E. 1937, 84., 85., 88. lpp.; 1. att., 3. att.: 7).
³⁰⁶ Моога 1938, 545. lpp.
³⁰⁷ Стубавс 1966, 171. lpp.; VIII tab.: 7.
³⁰⁸ Urtāns 1962, 101., 102. lpp.; 31. att.

- 309 Daiga 1971, 16., 18. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 234., 253., 255. lpp.
- 310 Stepinš 1939, 58., 62. lpp.
- 311 Urtāns 1962, 102. lpp.; 32. att.
- 312 Daiga 1971, 16., 18. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 72. tab.: 1, 2.
- 313 Daiga 1971, 16.—18. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 72. tab.: 8—10.
- 314 Moora 1938, 547. lpp.
- 315 CVVM 64376 (KPM 660:422).
- 316 VI 31: 1396; Stubavs 1957, 24. lpp.; I tab.: 1; Anteins 1960, 16., 17. lpp.; 31. att.: 5, 40. att.
- 317 Brīvkalne 1964, 96. lpp.
- 318 Antoniewicz 1962, 214., 221. lpp.; 2. att.: 1.
- 319 Kivikoski 1947, 72. att.; Salo 1968, 168., 169. lpp.; 39. tab.: 1.
- 320 RK 1896, 28. tab.: 20, 21; Tallgren 1925, I tab.: 14, 15.
- 321 Aspelin 1877—1884, 1095. att.
- 322 Anteins 1960, 11., 12. lpp.
- 323 Daiga 1972, 61., 62. lpp.; 3. att.
- 324 Daiga 1973, 33., 34. lpp.
- 325 Daiga 1971, 17., 18. lpp.
- 326 Latv. PSR arheoloģija 1974, 154., 238. lpp.; 36. tab.: 4, 70. tab.: 5, 10.
- 327 Urtāns 1962^a, 85., 86., 94. lpp.; I tab.: 8.
- 328 Līdz 25 cm garumam ir naži, bet garāki par 25 cm tiek uzskatīti par zobeniem.
- 329 Moora 1938, 544. lpp.
- 330 A 10404: 7; A 7118: 1; KPM 2067: 9^b.
- 331 A 10723: 6; A 7443: 9, 10; A 9918: 4 u. c.
- 332 Moora 1929^a, XXXIX tab.: 1.
- 333 Шноре Э., Цимермане 1966, 179. lpp.; 1. att.: 21.
- 334 IX izrakumu laukuma 12^a. slānī un 13. slānī. VI 62: 6081, 6104.
- 335 VI 31: 927.
- 336 VI 42: 66.
- 337 Apals 1969, 20., 22. lpp.
- 338 Kurrik 1925, 93. un I lpp.
- 339 Urtāns 1962^a, 87., 91. lpp.
- 340 Urtāns 1962^b, 42., 81. lpp.; VII tab.
- 341 Geijer 1938, 146. lpp.; Wikinger 1968, 1., 3., 5. att. (204., 205. lpp.).
- 342 Ozola 1939, 81. lpp.
- 343 Kulikauskienē, Rimantiene 1958, 566. att.: 1966, 35. att.
- 344 Wikinger 1968, 3. att. (204. lpp.), 4.—6. att. (205. lpp.).
- 345 Нукшинский могильник 1957, XI tab.: 2, 6, 7, XII tab.: 2, 3.
- 346 Šturms 1950, 67. lpp.; IV tab.
- 347 Apals 1969, 20., 22. lpp.
- 348 Stubavs 1963, 13. lpp.
- 349 Rīga 1965, 18. lpp.
- 350 Urtāns 1962^a, 84., 90., 91., 94. lpp.
- 351 Daži norādījumi ir par keramiku Mūkukalna trešajā depozītā un Stalģenes depozītā, bet šie dati nedroši.
- 352 Latv. PSR arheoloģija 1974, 155. lpp.; 36. tab.: 13.
- 353 Kokumuižas pirmajā depozītā ir četri apmaļu fragmenti, domājams, no trim dzeramajiem ragiem, Kokumuižas otrajā depozītā ir viens dzeramā raga bronzas apmales fragments, Rūsišu depozītā ir viena vesela bronzas apmale un divi fragmenti, kas varētu būt no viena dzeramā raga.
- 354 Urtāns 1962^a, 85.—87. lpp.; I tab.: 9 (92. lpp.).
- 355 Moora 1938, 481. lpp.
- 356 Balodis 1938, rekonstrukcija 131. lpp.; A 7254: 1—4.
- 357 Latv. PSR arheoloģija 1974, 239. lpp.
- 358 Nerman 1958, 38., 40., 144., 146. lpp.; 31., 32. tab.
- 359 Moora 1929^a, 174.—183. lpp.; XXXIX tab.: 5—15; 1938, 569.—574. lpp.; 84. att.: 2.
- 360 Стубавс 1965, 11. lpp.
- 361 Moora 1938, 549. lpp.
- 362 Nerman 1958, 144., 177. lpp.; 4. tab.: 33.
- 363 Kivikoski 1947, 60. lpp.; 604. att.
- 364 SM 1936, 2, 48. un sek. lpp.; 2. att.; Moora 1938, 586., 587. lpp.; 86. att.
- 365 Moora 1932, 34., 35. lpp.; 29. att.
- 366 Стубавс 1959, I tab.: 21.
- 367 SM 1936, 4, 99. lpp.; 10. un 11. att.: 9, 10; A 9964: 3917, 8371.
- 368 Kivikoski 1947, 21. lpp.; 8. tab.: 63, 64.
- 369 Ванкина, Уртан 1967, 48. lpp.; A 7579: 8.
- 370 Ievads latviešu tautas tērpju vēsturē, 79., 80. lpp.; 77. att.; A 3485, A 606, A 7092: 4.
- 371 Kulikauskas 1957, 149. lpp.
- 372 Kunicka-Okuliczowa 1959, 124.—126. lpp.; I—V tab.
- 373 Daiga 1971, 16.—18. lpp.
- 374 Стубавс 1966, 171., 173. lpp.; VIII tab.: 9, 8.
- 375 Вähr 1850, 45. lpp.
- 376 Дайга 1960, 79., 81., 82., 84., 86. lpp.
- 377 DM 2572.
- 378 Mugurēvičs 1969, 45. lpp.
- 379 Stubavs 1957, 26. lpp.
- 380 CVVM 64844 (DM I 364).
- 381 Рындина 1963, 207. lpp.; 2. att.: 1.
- 382 Igaunijā esošo Ērgaļu stienīti (AI 1033) analizēja A. Lits (skat. Sb. GEG 1871, 39. lpp.). Latvijas PSR Vēstu-

- res muzeja vienu Ērgaļu stienīti analīzēja K. Avots (skat. Latvijas PSR Vēstures muzeja arhīvā). Divus Ērgaļu stienīšus (A 7442:4^a, A 8032) un divus Stiebru stienīšus (A 5794:a, b) analizēja Dz. Hoferte (skat. Daiga 1974, 189. lpp.).
- ³⁸³ Ильин 1921, 31. lpp. (122. nr.)
- ³⁸⁴ Iŗšu depoziŗta (jaunākā monēŗta 1063.—1074. g.) stienītis, CVVM 58188.
- ³⁸⁵ Grumaltu depoziŗtā (A 8987:2), kopā ar aproŗveida kalŗo stienīŗi.
- ³⁸⁶ Bauer 1929^a, 82. lpp.; Stenberger 1958, 230. lpp.
- ³⁸⁷ Потин 1968, 86. lpp.
- ³⁸⁸ Spore R. 1936^a, 123. lpp.
- ³⁸⁹ Turpat, 125. lpp.
- ³⁹⁰ Kulikauskienē 1955, 135.,

136. lpp.; 7. att.; LAB 412.—415. lpp.; 290. att.
- ³⁹¹ Стубавс 1966, 171., 172. lpp.; 1. att.
- ³⁹² Daŗos gadījumos, piemēŗam, Sunŗaŗu Brieŗu kroŗā un Lielgroŗos, šādi stienīŗi ir kopā ar 13.—15. gs. monēŗtām.
- ³⁹³ LAB 290. att.: 1.
- ³⁹⁴ Karazija 1932, XXVII tab.: 1—4.
- ³⁹⁵ Stenberger 1947; 1958.
- ³⁹⁶ Корзухина 1954.
- ³⁹⁷ Hausmann 1914^a, XVIII tab.
- ³⁹⁸ Корзухина 1954, 28., 29., 133. lpp.; LVI tab.: 17.
- ³⁹⁹ Bauer 1929^a, 116.—119. lpp.; II tab.: 95 A.
- ⁴⁰⁰ Медведев 1963, 112. lpp.
- ⁴⁰¹ Karazija 1932, 22., 25. lpp.; XXXIII tab.: 1—3, XXXIV tab.: 5—9, XXXV tab.: 2—5, 7, 8, 10.

Depoziŗtu noglabāŗanas iemesli

- ¹ Корзухина 1954, 32.—36. lpp.
- ² Рыбаков 1948, 100. lpp.; 1953, 63. lpp.
- ³ Tõnisson 1962, 251. u. c. lpp.; te minēŗi arī ziedoŗumi un citi depoziŗti.
- ⁴ Nerman 1935, 127.—129. lpp.
- ⁵ Stenberger 1958, 307. u. c. lpp.
- ⁶ Потин 1968, 12., 13. lpp.
- ⁷ Stenberger 1958, 307.—320. lpp.
- ⁸ Turpat, 311. lpp.
- ⁹ Граудонис 1968, 269. lpp.
- ¹⁰ Brivkalne 1960, 68. lpp., 6.—8. att.
- ¹¹ Stenberger 1958, 311. lpp.
- ¹² SLVA 1937, 2.—21. lpp.
- ¹³ Indriŗa hronika XIX, 3, XXIII, 10.
- ¹⁴ Riekstiņš 1925, 366. lpp.
- ¹⁵ Urtāns J. 1974, 71.—73. lpp.
- ¹⁶ Latv. PSR arheoloŗija 1974, 69. lpp.
- ¹⁷ SLVA 1937, 3.—5. lpp.
- ¹⁸ Hoľubowicz 1956, 298. lpp.
- ¹⁹ Pār Ventīŗu mani veda, —
Ko Ventai ziedu devu?
Plostam devu raibus cimds,
Ventai vara gredzentiņŗu.
LTD VII, 2217
Es iesviedu vara tauri
Tekoŗā upīŗē:
Kam māsiņas man neauga,
Kam neņēma panākstos.
LTD X, 4509

Nedzer manis kumeliņš
Neziedotu ūdentiņŗu —
Metu mārku upīŗē,
Lai dzer manis kumeliņš.

FS 1696, 6390
Sk. arī LTD X 4291, 4292,
4510 u. c.

- ²⁰ Stepiņš 1964, 17., 18., 61. lpp.
- ²¹ Граудонис 1967, 163. lpp.; Latv. PSR arheoloŗija 1974, 69. lpp.
- ²² Стубавс 1965, 11. lpp.
- ²³ Граудонис 1964, 80., 83. lpp.
- ²⁴ Kirimē un Jūŗu senlietu depoziŗti Igaunijā pēŗ noguldījuma veida, laika un senlietām lidzīgi zemgaļu ieroŗu depoziŗtiem. M. Smīdehelme un A. Talgrens uzskata, ka tie ir funerāla rakstura.
- ²⁵ Arī Blomes Pēŗļukalna 12. gs. darbarīku depoziŗts, lai gan atrasts akmeņu krāŗumā, kur bija arī vēlākas lietas, tomēr nav uzskatāms par sakrālu depoziŗtu. Lidzīgi jāŗraktē Laukskolas kapulauka koka šķirstiņš ar lietām.
- ²⁶ Atskaņu hronika 1936, 4689.—4696. rinda.
- ²⁷ Turpat, 3399.—3401. un 3880.—3887. rinda.
- ²⁸ 10. gs. monēŗu depoziŗts ar ādu apvilktā koka šķirstiņā atrasts Borkovas kapulaukā bijuŗajā Rjazaņas guberņā (skat. Корзухина 1954, 13. lpp.).

Depoziŗtu piederība un vēŗtība

- ¹ Корзухина 1954, 48.—51. lpp.; Потин 1962, 183.—211. lpp.; 1968, 24.—32. lpp.; Tõnisson 1962, 259. lpp.; Михельбертас 1965,

12., 13., 21. lpp.; 1972, 55., 58., 77., 263. lpp.; Salmo 1948, 415. lpp.; Stenberger 1958, 15.—17., 250., 313. u. c. lpp.; I un II plāns.

- ² Citēts pēc Потин 1968, 25., 26. lpp.
³ Latv. PSR arheoloģija 1974, 92. lpp. (karte).
⁴ LAB 107. lpp.
⁵ Meinander 1954, 9. lpp.
⁶ Saubīgais depoziāts no Raunas Jaunzemjiem varētu būt noguldīts 5. gs. sākumā, jo tajā jaunākā monēta Arkādija (395—408).
⁷ Saglabājušās tikai 17, no kurām sešas antikās monētas varētu būt depoziātam pieklīdušas.
⁸ Моора 1952, 43. att.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 37. un 56. att.
⁹ Latv. PSR arheoloģija 1974, 121. lpp. (karte).
¹⁰ Михельбертас 1965, 12. lpp.; Michelbertas 1972, 52., 60., 61. lpp.
¹¹ Urtāns 1964, 60., 72. lpp.; 35. att.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 59. att.
¹² Latgaļiem pieskaitīts 9. gs. otrās puses sudraba dirhemu depoziāts, kas izrakts bij. Vidzemes guberņā, kuras teritorijā tolaik dzīvoja latgaļi, igauņi un lībieši.
¹³ Snore E. 1937, 84.—90. lpp.
¹⁴ Stepiņš 1939, 48.—52., 62. lpp.
¹⁵ Urtāns 1962^a, 88., 89. lpp.
¹⁶ Volkaitē-Kulikauskienē 1958, 115., 116. lpp.
¹⁷ Sienberger 1958, 123.—130. lpp.; Tōnisson 1962, 210., 254.—255. lpp.; Рябцевич 1965, 124.—128. lpp.
¹⁸ Launkalnes Brantu monētu depoziātā bijušas arī sešas bronzas spirālītes.
¹⁹ Urtāns 1970, 97. lpp.
²⁰ Latv. PSR arheoloģija 1974, 234. lpp.
²¹ Bezenberger 1904, XVIII—XX lpp.; Gaerte 1929, 212. lpp.
²² Snore R. 1937, 29. lpp.
²³ Dellbrück 1923, 3., 4. lpp.
²⁴ Becker-Dillingen 1935, 457. lpp.; citēts pēc: Zak 1962, 198., 199. lpp.
²⁵ Jacob 1887, 35. lpp.
²⁶ Янин 1975, 205., 187. lpp.
²⁷ Lewicki 1953, 118. lpp.
²⁸ SA 1958, 2, 321. lpp.
²⁹ Романов 1948, 372. lpp.
³⁰ Янин 1956, 38., 47., 48. lpp.
³¹ Turpat, 44., 45. lpp.
³² Indriķa hronika, XVI, 4.
³³ Turpat, XVIII, 5.
³⁴ Turpat, XIX, 3.
³⁵ Snore R. 1938^b, 109., 110. lpp.

Vietējās un ievestās depoziātu senlietas un daži ar tirdzniecību saistītie jautājumi

- ¹ Граудонис 1967, 133., 134. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 90. lpp.
² Лозе 1972, 63., 73. lpp.
³ Граудонис 1967, 29.—31. lpp.; 1968, 22.—24. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 26. tab.: 3—5, 8.
⁴ Граудонис 1968^a, 57., 59. lpp.
⁵ Šturms 1931, 125. lpp.
⁶ Шмидехельм 1955, 185. lpp.
⁷ Граудонис 1967, 134. lpp.
⁸ Tā kā daži romiešu monētu depoziāti ir pārāk apšaubāmi (Lejasbārta, Rīga, kas glabājas Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā, Vecpils, Jelgava u. c.), tie netiek tuvāk analizēti.
⁹ Bolin 1926, 203.—240. lpp.; Riekstiņš 1936, 85.—87., 91., 92., 95., 96. lpp.; 1. un 2. karte. Snore R. 1937, 27.—32. lpp.; 1.—3. att.; Моора 1929^a, 169.—173. lpp.; XLIII tab.: 1938, 578.—586. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 121. lpp.
¹⁰ Кропоткин 1961, 101.—103. lpp.
¹¹ Snore R. 1937, 28. lpp.
¹² Pie H. Mooras minētajām 15 drošajām atradumu vietām jāpieskaita vēl septiņas: Alūksne, Ērgļu Jaunākēni, Kuldīga, Salaspils Mārtiņsala, Eversmuīza, Ogres Rasas, Nīca.
¹³ Urtāns 1970, 90., 91. lpp.
¹⁴ Моора 1938, 364., 365. lpp.
¹⁵ SM 1936, 2, 52. lpp.; Моора 1938, 586., 587. lpp.
¹⁶ Моора 1938, 587.—592. lpp.
¹⁷ Michelbertas 1972, 65.—69., 264., 265. lpp.
¹⁸ Majewski 1949, 22., 23. lpp.
¹⁹ Historia Naturalis, XXXVIII, 15.
²⁰ Majewski 1949, 22., 23. lpp.
²¹ SM 1936, 2, 57. lpp.; Puzinas 1950, 196. lpp.
²² Михельбертас 1965, 15. lpp.; Michelbertas 1972, 70., 265. lpp.
²³ Моора 1938, 362. lpp.
²⁴ Побаль 1964, 127., 128. lpp.; Рябцевич 1968, 18.—20. lpp.
²⁵ Моора 1938, 641.—653. lpp.; 91. att.
²⁶ Черных, Хоферте, Барцева 1969, 112., 118. lpp.
²⁷ Моора 1938, 649. lpp.
²⁸ Turpat 642. lpp.; Gimbutas 1963, 122. lpp.

- 29 Jungklaus 1924, 103. lpp.; Bolin 1927, 129. lpp. (citēts pēc Moora 1938, 643. lpp.).
- 30 Кропоткин 1961, 33. lpp.
- 31 Moora 1929, 158. lpp.; Tõnisson 1962, 210. lpp.
- 32 Lundström 1973, 90.—92. lpp.; 2., 4., 6.—8. att.
- 33 Kiviköski 1951, 687. att. (teksts 8. lpp.).
- 34 Stenberger 1958, 129., 130. lpp.
- 35 Moora 1962, 350. lpp.
- 36 Schmiedehelm 1934, 225., 226. lpp.
- 37 Urtāns 1961, 42., 55. lpp.; III tab.: 26, 25.
- 38 Urtāns 1964, 68. lpp.
- 39 Urtāns 1968, 80. lpp.
- 40 Накайте 1967, 18., 19. lpp.
- 41 Mugurēvičs 1961, 13. lpp.
- 42 Stenberger 1958, 361., 362. lpp.
- 43 Urtāns 1968, 73.—82. lpp.
- 44 Moora 1938, 91. att.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 121. lpp. (karte), 134., 135. lpp. (karte).
- 45 Latv. PSR arheoloģija 1974, 270. lpp. (karte).
- 46 Jankuhn 1962, 825. lpp.
- 47 SLVA 1937, 2. lpp.
- 48 Вилинбахов 1963, 127. lpp.
- 49 SLVA 1937, 8.—10. lpp.
- 50 Puzinas 1938, VII karte (15 atradumu vietas); Volkaitē-Kulikauskienē 1970, 89. lpp.; Kuncienē 1972, 174., 178. lpp.
- 51 Tõnisson 1962, 240.—249. lpp.; kopējais dirhemu skaits te 4842+x, pie kam x ietver sevī diezgan lielu skaitu monētu. Pēc 1975. g. datiem, Igaunijā iegūts ap 6000 monētu.
- 52 Рябцевич 1965, 123. lpp. (karte).
- 53 Tallgren 1925, 84. lpp.; 110. att.
- 54 Янин 1956, 84. lpp.; Stenberger 1958, 251. lpp.; Kiersnowski 1962, 43. lpp.; Рябцевич 1968, 20. lpp.; Спасский 1970, 40. lpp.
- 55 Мугуревич 1962, 38., 39., 50. lpp.; Urtāns 1968, 75., 76., 84. lpp.
- 56 Мугуревич 1965, 23. lpp.
- 57 Фасмер 1933, 478. lpp.
- 58 Спасский 1970, 40. lpp.
- 59 Янин 1956, 72., 73. lpp.
- 60 Turpat, 153. lpp.
- 61 Змигродский 1911, 29. lpp.
- 62 Tõnisson 1962, 240.—249. lpp.; klāt pieskaitāmas vēl 73 monētas no Tartu apkārtnes depozīta un 20 monētas no Keilas depozīta.
- 63 Volkaitē-Kulikauskienē 1970, 102. lpp.
- 64 Потин 1968, 167. lpp.
- 65 Snore R. 1937, 36. lpp.; Мугуревич 1965, 29. lpp.
- 66 Потин 1968, 174.—177. lpp.
- 67 Turpat, 177. lpp.
- 68 Turpat, 168., 170. lpp.
- 69 Turpat, 107.—123., 125.—126. lpp.
- 70 Snore R. 1937, 36. lpp.; Мугуревич 1965, 29. lpp.
- 71 Stenberger 1958, 247. lpp.
- 72 Turpat, 231. lpp.
- 73 Максимов 1970, 33.—44. lpp.
- 74 Turpat, 61., 70.—72., 76.—78. lpp.; Потин 1968, 41. lpp.
- 75 Потин 1968, 43.—45. lpp.; Максимов 1970, 45.—50., 66. u. c. lpp.
- 76 Arne 1914, 112.—117. lpp.; Nerman 1929; Jakimowicz 1931, 251.—266. lpp.; Nerman 1938, 469.—477. lpp.; Balodis 1939, 5.—20. lpp.; 1948, 317.—365. lpp.; Snore R. 1937, 32.—41. lpp.; 1938, 192.—193. lpp.
- 77 Шноре Э. 1961, 121.—125. lpp.; 1969, 145.—157. lpp.
- 78 Мугуревич 1965; Latv. PSR arheoloģija 1974, 267.—272. lpp.
- 79 Zak 1963, 253., 256., 257., 260., 289., 300. u. c. lpp.
- 80 Skolis 1964, 97.—110. lpp.
- 81 Lundström 1973, 90. lpp.
- 82 Kiersnowski 1962, 97. lpp.
- 83 Земзарис 1955, 209. lpp.
- 84 Moora, Лиги 1969, 21.—24. lpp.

Depozītu senlietu darināšanas tehnika un daži amatniecības jautājumi

- 1 Kamēr nav izdarītas analīzes, grūti atšķirt dažus metālus un to sakausējumus — tombaku, bilonu u. c. Tāpēc termini «bronzā», «varš», tāpat kā «dzelzs» un «tērauds», ir zināmā mērā nosacīti.
- 2 Лозе 1972, 63. lpp.
- 3 Дайга 1960, 82. lpp.
- 4 Urtāns 1962, 79. lpp.; 7. att.
- 5 Kleemann 1935, 1.—6. lpp.

- 6 Nerman 1958, 177., 178. lpp.
- 7 Stenberger 1958, 267. lpp.
- 8 Рындина 1963, 259. lpp.
- 9 Moora 1963, 362., 363. lpp.
- 10 Bezenberger 1904, XVIII—XX lpp.
- 11 Glazer, Okulicz 1955, 411. u. c. lpp.
- 12 Дайга 1960, 79.—81. u. c. lpp.
- 13 Hausmann 1914, 99.—101. lpp.

- ¹⁴ Urtāns 1970^b, 64.—75. lpp.
¹⁵ Рынди́на 1963, 209.—212. lpp.
¹⁶ Stenberger 1958, 264., 265. lpp.
¹⁷ Glazer, Okulicz 1955, 309.—311. lpp.
¹⁸ Stenberger 1958, 265., 266. lpp.
¹⁹ Рыбаков 1948, 331. lpp.
²⁰ Urtāns 1962, 94., 95. lpp.; 28. att.
²¹ Рыбаков 1948, 324. lpp.; Рынди́на 1963, 263., 264. lpp.; Urtāns 1962, 97., 98. lpp.
²² Рыбаков 1948, 332., 333. lpp.; Рынди́на 1963, 264. lpp.
²³ Analogs kaklarinķis ir Lejaslepju depozítā (55. att.: 4).
²⁴ Moore 1929^a, 69. lpp.
²⁵ Kīmiķa H. Godes analīze 1948. g.
²⁶ Tas pats.
²⁷ Daiga 1962, 47.—65. lpp.; Черных, Хоферте, Барцева 1969, 109.—120. lpp.; Daiga 1974, 189. lpp.; Hoferte 1974, 240., 241. lpp.
²⁸ AI 1033, T. Līta analīze.
²⁹ Analizēts 1931. g.
³⁰ Analīzi veica 1969. g. D. Hoferte; Daiga 1974, 189. lpp.
³¹ Черных, Хоферте, Барцева 1969, 112.—119. lpp.
³² Stubavs 1957, 24.—28. lpp.; Anteins 1960^a, 45.—50. lpp.; Даига 1960, 78.—92. lpp.; Шноре Э. 1961, 103.—109. lpp.; Urtāns 1962, 69.—108. lpp.; Граудонис 1967, 126., 127. lpp.; Daiga, Grosvalds 1964, 7.—22. lpp.; Latv. PSR arheoloģija 1974, 153., 154., 167., 255., 256. u. c. lpp.
³³ Par lietuviešu dārgmetālu izstrādājumu tehniku un ornamentu, kas ļoti tuvi Latvijas materiāliem, ziņas sniedz lietuviešu arheoloģe L. Nakaitē (sk. Nakaitē 1966, 70.—84. lpp.).
³⁴ SLVA 1937, 3. lpp.
³⁵ Turpat, 3.—4. lpp.
³⁶ Tā varētu būt identificējama ar Daugmali (skat. Urtāns 1969, 96. lpp.).
³⁷ SLVA 1937, 6. lpp.
³⁸ Turpat, 8.—10. lpp.
³⁹ Turpat, 10. lpp.
⁴⁰ Turpat, 12. lpp.
⁴¹ Indriķa hronika XIII, 4.
⁴² Svābe 1940, 241. lpp.
⁴³ Snore E. 1957, 15.—20. lpp.; Stubavs, 1957, 21.—24. lpp.; Anteins 1957, 177.—202. lpp.; 1960, 3.—60. lpp.; Шноре Э. 1961, 96.—103. lpp.; Daiga 1964, 23.—27. lpp.; Антейн 1964, 65.—81. lpp.; Daiga 1971, 16.—19. lpp.
⁴⁴ Anteins 1960, 11.—14. lpp.
⁴⁵ Daiga 1964, 23.—37. lpp.
⁴⁶ Уртан 1961, 221.—223. lpp.; 6. att.; Urtāns 1962^a, 83., 84. un sek. lpp., 4.—6. att.
⁴⁷ SM 1937, 4, 95., 97. lpp.
⁴⁸ Celaiņu fragmenti iegūti jau 6. gs. kāpā Liekņos un 8. gs. kāpos Kalniešos. Celu dēliši ir jau kopš 5. gs. (48. att.: 6).
⁴⁹ Audumus pārbaudīja A. Zariņa.
⁵⁰ Urtāns, 1962^a, 90., 91. lpp.
⁵¹ Zariņa, 1970^a, 106. lpp.
⁵² Urtāns 1970^a, 63. att. (64. lpp.).
⁵³ Anteins 1962, 44.—46. lpp.; Sturms 1936^a, 114. lpp.
⁵⁴ Urtāns 1959, 27.—32. lpp.

Depozītu apraksts

- ¹ Depozītu apraksts dots hronoloģiskā secībā, par pamatu ņemot depozīta noguldīšanas laiku. Sniegtas īsas ziņas, arhīvu dati un nozīmīgākā bibliogrāfija. Jautājumu zīme pie depozīta numura nozīmē, ka depozīts šaubīgs. Depozītu hronoloģija izstrādāta 2. nodaļā.
² Kopā ar dirhemiem pārdotas vairākas senlietas, kas nepieder depozītam, kā arī 8 vara monētas, starp kurām 3 romiešu un viena arābu (CVVM 170195—170198). Iespējams, ka vara monētas ir no Nāvessalas depozīta, taču droša pierādījuma nav, tāpēc Nāvessalas depozītā tās netiek ietvertas.
³ Laukskolas apmetnē bez tam atrasti deguši un salīpuši cits virs cita 3 sudraba dirhemi (viens vesels un divi griezti), Samanīdu, 10. gs., bet depozītu skaitā tie nav ietverti.
⁴ Sb. GEG 1936, 212., 213. lpp.
⁵ Sb. Rig. 1936, 154. lpp.
⁶ Daugmales senpilsētā ugunskurā bez tam atrastas 4 degušas un salīpušas Vācijas 11. gs. sudraba monētas, bet depozītu skaitā šīs atradums nav ietverts.
⁷ Raušu pirmais depozīts (Daiga 1971, 18. lpp.) atrasts 1969. g. apmetnes austrumu daļā, VIII laukumā, 20—25 cm lielā pamatzemes bedrē. Tā sastāvā dzelzs lemesis, sirpja vai izkaptas daļa, 2 cirvju pieti, stienītis, rotkaļa cirtnis, uzmava, 3 zirga ledus pieši, 47 naglas un 220 kniedes vai to daļas. Depozīts attiecināms uz 13. gs., tāpēc šajā darbā nav ietverts.

Saīsinājumi un izmantotā literatūra

- A — Latvijas PSR vēstures muzeja (Rīgā) Arheoloģijas nodaļas senlietu šifrs.
- AE — Arheoloģija un etnogrāfija. R., 1957—
- AI — Igaunijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta (Tallinā) arheoloģijas senlietu šifrs.
- ASM — Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem. R., 1972—
- CS — Congressus secundus Archaeologorum Balticorum Rigaе, 19.—23. VIII 1930. Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. 1. sēj., 1., 2. papildinājums. R., 1931, 1936.
- CVVM — Latvijas PSR Vēstures muzeja (Rīgā) eksponātu šifrs.
- DM — bij. Doma muzeja (Rīgā) kolekcijas (atrodas LPSR Vēstures muzejā) šifrs.
- ILKI — Iš Lietuvių kultūros istorijos, 1—4. Vilnius, 1958—1964.
- Jahresverhandlungen 1822 — Jahresverhandlungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst. Mitau, 1822, 2.
- JM — Jelgavas G. Eliasa Vēstures un mākslas muzeja senlietu šifrs.
- KPM — bij. Kurzemes provinces muzeja (Jelgavā) senlietu šifrs.
- LAB — Kulikauskas P., Kuli-kauskienē R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961, 563 psl.
- LAM — Latviešu aizvēstures materiāli, 1. R., 1930.
- LTD — Latvju tautas dainas. Sast. R. Klauštīņš, red. J. Endze-ļins. 1.—12. sēj. R., 1928—1932.
- LVM — Latvijas PSR Vēstures muzejs (Rīgā).
- LVMR — Latvijas PSR Vēstures muzeja Raksti. R. 1962—
- LVU ZR — Latvijas Valsts universitātes Zinātniskie raksti. R., 1956—
- MA Darb. — Lietuvos TSR Mokslų akadēmijos Darbai. A serija. Vilnius, 1955—
- Mitteilungen... — Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, 1—25. R., 1840—1937.
- PV — bij. Pieminekļu valde (Rīgā).
- R — Latvijas PSR Vēstures muzeja (Rīgā) Arheoloģijas nodaļas senlietu šifrs (bij. Rieksta kolekcija).
- R. — Rīga.
- RT — Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltītai... gada arheoloģiskiem izrakumiem un etnogrāfiskai ekspedīcijai Latvijas PSR teritorijā. R., 1959—1971.
- Sb. GEG — Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1861—1923. Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1924—1938. Tartu (Dorpat), 1861—1940.
- Sb. Kurl. — Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus den Jahren 1850—1935/1936. Mitau, R., 1850—1937.
- Sb. Rig. — Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertums-kunde der Ostseeprovinzen Russlands aus den Jahren 1873—1934. R., 1874—1936.
- Sendungen — Sendungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst. Mitau 1840—1847.
- SLVA 1937 — Senās Latvijas vēstures avoti, 1. R., 1937. 214 lpp.
- SM — Senatne un Māksla. R., 1936—1940.
- SMYA — Suomen Muinaismuistoyhdistyk-sen Aikakauskirja. Helsinki, 1874—
- VI — Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūts.
- VRVM — Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja senlietu šifrs.
- ZA Vēst — Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstis. R. 1947—
- AO — Археологические открытия. М., 1967—
- ВДИ — Вестник древней истории. М., 1937—

- ГИМ — Государственный исторический музей (Москва).
- ГЭ — Государственный Эрмитаж (Ленинград).
- ЗРАО — Записки императорского Русского археологического общества. Новая серия. Спб., 1897, т. 9, вып. 1, 2.
- ИАК — Известия Археологической комиссии, 1—65. Спб., 1901—1918.
- КСИИМК (sākot ar 81. numuru — КСИА) — Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры АН СССР. М.—Л., 1939—
- Л. — Ленинград.
М. — Москва.
- МИА — Материалы и исследования по археологии СССР. М.—Л., 1940—
- МИАЛ — Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР. 1—2. Р., 1957—1961.
- ОИАК — Отчет императорской Археологической комиссии за 1882—1888 годы. Спб., 1891.
Р. — Рига.
- СА — Советская археология. М., 1957—
- ТНК — Труды нумизматической комиссии Рос. Академии истории материальной культуры. Л., 1921—1927.
- ТПОКЭ — Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции. 1—2. М., 1959.
- MARKSS K. Kapitāls. Politiskās ekonomijas kritika. 1. R., 1973. 728 lpp.
- ENGELSS F. Ģimenes, privātpašuma un valsts izcelšanās. R., 1970. 288 lpp.
- LEŅINS V. I. Valsts un revolūcija. Marksisma mācība par valsti un proletariāta uzdevumi revolūcijā. — Raksti, 25. sēj. R., 1951, 349.—452. lpp.
- ÅBERG 1919 — Åberg N. Ostpreußen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala, 1919. 175 S.
- ALBRECHT 1959 — Albrecht G. Das Münzwesen im Niederlothringischen und Friesischen Raum vom 10. bis zum beginnenden 12. Jahrhundert. — «Numismatische Studien», Hamburg, 1959, H. 6. 213 S.
- ANTANAVICIUS 1957 — Antanavičius J. Geležiniai žirgo aprangos dirbiniai. — «Krašotyra», Vilnius, 1975, 188.—194. psl.
- ANTEINS 1957 — Anteins A. Par melnā metāla iegūšanu un apstrādāšanu senajā Latvijā. — LVU ZR, 1957, 13. sēj., 177.—202. lpp.
- ANTEINS 1959 — Anteins A. Krāsainie metāli un sakausējumi. R., 1959. 117 lpp.
- ANTEINS 1960 — Anteins A. Dzelzs un tērauda izstrādājumu struktūras, īpatnības un izgatavošanas tehnoloģija senajā Latvijā (līdz 13. gs.). — AE, 1960, 2, 3.—60. lpp.
- ANTEINS 1960^a — Anteins A. Latvijas senās akmens lejamās veidnes. — ZA Vēst, 1960, 3, 45.—50. lpp.
- ANTEINS 1962 — Anteins A. Senās Latvijas damascēta tērauda šķēpu gali. — AE, 1962, 4, 33.—46. lpp.
- ANTONIEWICZ 1962 — Antoniewicz J. Odkrycie grobu rolnika jaćwieskiego z narzędziami produkcji z okresu rzymskiego. — «Rocznik Białostocki», Białystok, 1962, t. 3, s. 205—223.
- AŅISIMOVA 1957 — Aņisimova V. Sociāli ekonomisko attiecību attīstība Latvijas PSR teritorijā m. ē. 1. gadu tūkstoši. — LVU ZR, 1957, 16. sēj., 241.—263. lpp.
- AŅISIMOVA 1959 — Aņisimova V. Maiņas attīstība Latvijas PSR teritorijā m. ē. 1. gadu tūkstoši. — LVU ZR, 1959, 26. sēj., 241.—262. lpp.
- APALS 1969 — Apals J. Hidroarheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1968. g. — RT 1968. R., 1969, 19.—22. lpp.
- APALS 1970 — Apals J. Arheoloģiskie izrakumi Āraišu ezera pili 1969. gadā. — RT 1969. R., 1970, 24.—28. lpp.
- ARBMAN 1940 — Arbman H. Birka, 1. Die Gräber, Tafeln. Uppsala, 1940. 8 S.
- ARBMAN 1943 — Arbman H. Birka, 1. Die Gräber, Text. Uppsala, 1943. 529 S.
- ARNDT 1753 — Arndt J. Der Liefländischen Chronik Anderer Theil von Liefland unter seinen Herren Meistern... Halle, 1753, S. 314—325.
- ARNE 1914 — Arne T. J. La Suede et l'Orient. Uppsala, 1914. 243 p.
- ASPELIN — Aspelin J. R. Antiquités du Nord finno-ougrien. Helsinki, 1877—1884.
- ATGĀZIS 1964 — Atgāzis M. Latgaļu 9.—12. gs. cirvji. — AE, 1964, 6, 105.—125. lpp.

- ATGAZIS 1966 — Atgāzis M. Jaunas arheoloģisko izrakumu liecības par dravniecību senajā Latvijā. — Dabas un vēstures kalendārs 1967. R., 1966, 106.—109. lpp.
- Atskaņu hronika 1936 — Atskaņu hronika. Ditleba Alnpeķes «Rīmju hronika». Atdzejojis J. Saiva. R., 1936. 300 lpp.
- BALODIS 1926 — Balodis F. Vēlais dzelzs laikmets. — Latvijas arhαιoloģija. R., 1926, 70.—125. lpp.
- BALODIS 1938 — Balodis F. Latviešu vēsture. 1. sēj. 1. d. R., 1938. 215 lpp.
- BALODIS 1939 — Balodis F. Latviešu starptautiskie sakari ap 1000. gadu pēc Kristus. — «Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls», 1939, 1, 5.—20. lpp.
- BALODIS 1940 — Balodis F. Det äldsta Lettland. Uppsala, 1940. 240 s.
- BALODIS 1948 — Balodis F. Handelswege nach dem Osten und die Wikinger in Russland. — «Antikvariska studier», Stockholm, 1948, 3, S. 317—365.
- BAUER 1929, 1930 — Bauer N. Die russischen Funde abendländischer Münzen des 11. und 12. Jahrhunderts. — «Zeitschrift für Numismatik», Berlin, 1929, 1930, Bd. 39, 40, S. 1—187, S. 188—228.
- BAUER 1929^a, 1931 — Bauer N. Die Silber- und Goldbarren des russischen Mittelalters. — «Numismatische Zeitschrift», Wien, 1929, 1931, Bd. 22, 24, S. 77—120, S. 61—100.
- BÄHR 1850 — Bähr J. K. Die Gräber der Liven. Dresden, 1850. 67 S.
- BEZZENBERGER 1904 — Bezenberger A. Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreussens. Königsberg, 1904. 108 S.
- BOHNSACK 1940 — Bohnsack D. Einige neue Bronzefunde aus Gr. Hubnicken, Kreis Samland. — «Alt-Preußen», Königsberg, 1940, 2, S. 22—27.
- BOLIN 1926 — Bolin St. Fynden av romerska mynt i det fria Germanien. — «Studier i romerska och äldre germansk historia», Lund, 1926, 4, 331+216 s.
- BRIVKALNE 1944 — Brīvkalne E. Mežotnes pilskalna depozīts. Magistra darbs. R., 1944. 50 lpp. (Glabājas LPSR Vēstures muzejā).
- BRIVKALNE 1960 — Brīvkalne E. Rakstītās ziņas un arheoloģiskās liecības par 9.—13. gs. Mežotni. — AE, 1960, 2, 61.—78. lpp.
- BRIVKALNE 1964 — Brīvkalne E. Daži amatniecības darinājumi Tērvetes pilskalnā. — AE, 1964, 6, 85.—104. lpp.
- BUCHHOLTZ, SPRECKELSEN 1914 — Buchholtz A., Spreckelsen A. Bibliographie der Archäologie Liv-, Est- und Kurlands von den Anfängen bis 1913. — «Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte». R., 1914, S. 296—415.
- CEPLITE 1970 — Ceplīte R. XVII gs. dālderu un rotas lietu depozīts Ceraukstes Bangās. — Muzeji un kultūras pieminekļi. R., 1970, 44.—54. lpp.
- DAIGA 1962 — Daiga J. Krāsaino metālu ķīmiskais sastāvs Latvijā 6.—13. gs. — AE, 1962, 4, 47.—65. lpp.
- DAIGA 1964 — Daiga J. Dzelzs ieguves krāsnis Sēlpils Spietīņu apmetnē. — AE, 1964, 6, 23.—37. lpp.
- DAIGA 1971 — Daiga J. Doles Raušu kalēja depozīts. — RT 1970. R., 1971, 16.—19. lpp.
- DAIGA 1972 — Daiga J. Izrakumi Raušu lībiešu ciemā 1971. gadā. — ASM 1971. R., 1972, 60.—64. lpp.
- DAIGA 1973 — Daiga J. Kābeļu apmetne. — ASM 1972. R., 1973, 30.—34. lpp.
- DAIGA 1974 — Daiga J. Karavīra aprobe. — AE, 1974, 11, 174.—197. lpp.
- DAIGA, GROSVALDS 1964 — Daiga J., Grosvalds I. Senākie tīģeļi Latvijā. — AE, 1964, 6, 7.—22. lpp.
- DELLBRÜCK 1923 — Dellbrück H. Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. Das Mittelalter. Berlin, 1923. VIII u. 708 S.
- DUMPE 1964 — Dumpe L. Ražas novākšanas veidu attīstība Latvijā. R., 1964. 228 lpp. (LVMR. Etnogrāfija).
- EBERT 1913 — Ebert M. Die baltischen Provinzen Kurland, Livland,

- Estland, 1913 — «Praehistorische Zeitschrift», Leipzig, 1913, Bd. 5, H. 3/4, S. 498—559.
- EBERT 1914 — Ebert M. Führer durch die vor- und frühgeschichtliche Sammlung des Dommuseums. R., 1914. 81 S.
- ENGEL 1933 — Engel C. Führer durch die vorgeschichtliche Sammlung des Dommuseums. R., 1933. 89 S.
- FEDOROVAS 1951 — Fedorovas G. B. Lobių su Lietuvos lydiniais ir monetomis topografija. — «Lietuvos istorijos instituto darbai», Vilnius, 1951, 1, 181.—229. psl.
- FRANK 1908 — Frank H. Die baltisch-arabischen Fundmünzen. — Mitteilungen..., R., 1908, 18, S. 311—486.
- FRÄHN 1841 — Frähn Chr. M. Topographische Uebersicht der Ausgrabungen von altem arabischem Gelde in Rußland. — Bulletin historique-philologique de l'Acad. Imp. des Sc. de St.-Pét., Petersburg, 1841, S. 326—340.
- FRIEDENTHAL 1934 — Friedenthal A. Baltische Münzfunde des 9.—12. Jahrhunderts an der Hand einer Münzfundkarte. — Sb. Rig. 1934. R., 1936, S. 142—154.
- GAERTE 1929 — Gaerte W. Urgeschichte Ostpreußens. Königsberg, 1929. 406 S.
- GEIJER 1938 — Geijer A. Birka, 3. Die Textilfunde aus den Gräbern. Uppsala, 1938. 191 S.
- GIMBUTAS 1963 — Gimbutas M. The Balts. New York, 1963. 286 p.
- GIMBUTAS 1965 — Gimbutas M. Bronze age cultures in Central and Eastern Europe. Paris—The Hague—London, 1965. 681 p.
- GLAZER, OKULICZ 1955 — Glazer W., Okulicz J. Wyniki metaloznawczych i technologicznych analiz ozdób metalowych z cmentarzyska w miejscowości Netta, pow. Augustów. — «Wiadomości Archeologiczne», Warszawa, 1955, t. 22, 2 zeszyt. 3—4.
- GRAUDONIS 1960 — Graudonis J. Arheologiskie izrakumi Auru Agrāriešu kapulaukā. — ZA Vēst, 1960, 6, 13.—28. lpp.
- GRAUDONIS 1964 — Graudonis J. Mūkukalna depozīti. — AE, 1964, 6, 75.—84. lpp.
- GRAUDONIS 1967 — Graudonis J. Kivutkalna arheologiskie izrakumi 1966. gadā. — RT 1966. R., 1967, 29.—31. lpp.
- GRAUDONIS 1968 — Graudonis J. Doles Kivutkalna arheologisko izrakumu rezultāti. — RT 1967. R., 1968, 21.—25. lpp.
- GRAUDONIS 1968^a — Graudonis J. Nocietinātā apmetne Vīnalkalnā. — RT 1967. R., 1968, 57.—59. lpp.
- GRAUDONIS 1969 — Graudonis J. Arheologisko pieminekļu apzināšana Augšzemē. — RT 1968. R., 1969, 35.—39. lpp.
- GRAUDONIS 1970 — Graudonis J. Reznu kapulauks. — RT 1969. R., 1970, 20.—23. lpp.
- GRAUDONIS, URTĀNS 1961 — Graudonis J., Urtāns V. Senatnes pēdās. R., 1961. 180 lpp.
- HAUSMANN 1903 — Hausmann R. Der Silberfund von Kuschke. — Sb. Kurl. 1902, Mitau, 1903, S. 1—7 (Beilagen).
- HAUSMANN 1909 — Hausmann R. Übersicht über die archäologische Forschung in den Ostseeprovinzen in letzten Jahrzehnt. — Arbeiten des ersten Baltischen Historikertages zu Riga 1908. R., 1909, S. 1—52.
- HAUSMANN 1911 — Hausmann R. Prähistorische Archäologie. — Baltische Landeskunde. R., 1911, S. 355—406.
- HAUSMANN 1914 — Hausmann R. Der Depotfund von Dorpat. — Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. R., 1914, S. 97—116.
- HAUSMANN 1914^a — Hausmann R. Der Silberfund von Mehn tack in Estland. — Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. R., 1914, S. 158—167.
- HOFERTE 1974 — Hoferte Dz. Dažu bronzas krustīņveida piekarīņu spektrālās analīzes rezultāti. — AE, 1974, 11, 240., 241. lpp.
- HOLUBOWICZ 1956 — Holubowicz W. Opole w wiekach X—XIII. Katowice, 1956.

- HUPEL 1777 — Hupel A. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland. R., 1777, 2.
- Ievads latviešu tautas tēpu vēsturē. R., 1936. 256 lpp.
- INDRIKA hronika — Indriķa Livonijas hronika. Tulkojis J. Krīpēns. R., 1936. 231 lpp.
- JACOB 1887 — Jacob G. Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter. Leipzig, 1887. 154 S.
- JAKIMOWICZ 1931 — Jakimowicz R. Über die Herkunft der Hacksilberfunde. — CS 1931, S. 251—266.
- JAMMER 1952 — Jammer V. Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sachsen (10. und 11. Jahrhundert). — «Numismatische Studien», Hamburg, 1952, H. 3/4. 172 S.
- JANKUHN 1962 — Jankuhn H. Das Abendland und Nordeuropa. Düsseldorf, 1962.
- KARAZIJA 1932 — Karazija P. 1930. m. Vilniaus lobis. Vilnius, 1932. 39 psl.
- KARNUPS 1929 — Karnups A. Die Haupttypen der lettischen Halsringe in der jüngeren Eisenzeit. — Sb. GEG 1928, Dorpat, 1929, S. 116—140.
- KEMKE 1914 — Kemke H. Kritische Betrachtungen über Tischlers Periode E der ostpreussischen Gräberfelderzeit. — «Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia», Königsberg, 1914, 23, Teil 1, S. 1—57.
- KIERSNOWSCY 1959 — Kiersnowscy T. i R. Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Warszawa—Wrocław, 1959. 134 s.
- KIERSNOWSKI 1962 — Kiersnowski R. Początki pieniądza polskiego. Warszawa, 1962. 196 s.
- KILIAN 1955 — Kilian L. Hafküstenskultur und Ursprung der Balten. Bonn, 1955. 320 S.
- KIVIKOSKI 1939 — Kivikoski E. Die Eisenzeit im Auralußgebiet. Helsinki 1939. 268 S. (SMYA, 43).
- KIVIKOSKI 1947 — Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands, 1. Porvoo—Helsinki, 1947. 60 S.
- KIVIKOSKI 1951 — Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands, 2. Porvoo—Helsinki, 1951. 46 S.
- KIWULL 1911 — Kiwull E. Gewandreste und Bronzefunde aus einem lettischen Gräberfelde der jüngeren Eisenzeit bei Wenden. — «Mitteilungen aus der livländischen Geschichte», Riga, 1911, 21, H. 1, S. 1—29.
- KLEEMANN 1935 — Kleemann O. Die beiden Fibeln von Grobin. — Sb. Kurl. 1934, Jelgava, 1935, S. 1—6.
- KOSTRZEWSKI 1966 — Kostorzewski J. Pradzieje Pomorza. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1966. 200 s.
- KRUSE 1842 — Kruse Fr. Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der christlichen Religion in den Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements. Dorpat, 1842. 26 S.
- KRUSE 1844 — Kruse Fr. Russische Alterthümer. Dorpat—Leipzig, 1844. XIV u. 62 S.
- KRUSE 1859 — Kruse Fr. Necrolivonica od. Geschichte und Alterthümer Liv-, Esth- u. Curlands Griechischen, Römischen, Byzantinischen, Nortmannischen oder Waräger-Russischen, Fränkischen, Angelsächsischen, Anglodänischen Ursprungs. Nachtrag. Leipzig, 1859. 38 S.
- KULIKAUSKAS 1957 — Kulikauskas P. Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne. — MA Darb., 1957, 2, 141.—151. psl.
- KULIKAUSKIENĒ 1955 — Volkaitė-Kulikauskienė R. Klasinės visuomenės susidarymas Lietuvoje. — Учёные записки. Серия историко-филологического факультета Вильнюсского Государственного университета, Вильнюс, 1955, 120.—138. psl.
- KULIKAUSKIENĒ, RIMANTIENĒ 1958 — Kulikauskienė R., Rimantienė R. Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai, 1. Vilnius, 1958. 360 psl.
- KULIKAUSKIENĒ, RIMANTIENĒ 1966 — Kulikauskienė R., Rimantienė R. Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai, 2. Vilnius, 1966. 164 psl.
- KUNCINIENĒ 1972 — Kuncienė O. Prekybiniai ryšiai IX—XII amžiais. — Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai

- I—XIIIa. Vilnius, 1972, 149.—254., 279.—285. psl.
- KUNICKA-OKULICZOWA 1959 — Kunicka-Okuliczowa L. Wczesnośredniowieczne zabawki i gry z Gdańska. — Gdańsk wczesnośredniowieczny, 1. Gdańsk, 1959, s. 107—143.
- KURRIK 1931 — Kurrik H. Kõlavõõ Eestis. — «Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat», Tartu, 1931, 7, lk. 93—124, I—IV.
- KUSTIN 1958 — Kustin A. Kalmistu XIII—XIV sajandist Karjas Saaremaal. — «Известия Академии наук Эстонской ССР. Серия общественных наук», 1958, 1, с. 47—57.
- Latv. PSR arheoloģija 1974 — Latvijas PSR arheoloģija. R., 1974. 376 lpp.
- Latv. PSR vēst. 1, 1953 — Latvijas PSR vēsture, 1. sēj. R., 1953. 532 lpp.
- LEINASARE 1962 — Leinasare I. Zemkopība un zemkopības darba rīki Latvijā klaušu saimniecības sairuma laikā. R., 1962. 168 lpp.
- LEWICKI 1953 — Lewicki T. O cenach niektórych towarów na rynkach wschodniej Europy w IX—XI w. — «Kwartalnik Historii Kultury Materialnej», Warszawa, 1953, 1—2, s. 112—132.
- LKS 1937 — Latviešu kultūra senatnē. R., 1937. 127 lpp.
- LUNDSTRÖM 1973 — Lundström L. Bitsilver och betalningsringar. Stockholm, 1973. 111 s.
- MAJEWSKI 1949 — Majewski K. Importy rzymskie na ziemiach sło-wiańskich. Wrocław, 1949.
- MEINANDER 1954 — Meinander C. F. Die Bronzezeit in Finnland. Helsinki, 1954. 242 S.
- MICHELBERTAS 1972 — Michelbertas M. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija. — Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a. Vilnius, 1972, 5.—125., 255.—275. psl.
- MONTELIUS 1877 — Montelius O. Sur le premier âge du fer dans les provinces baltiques de la Russie et en Pologne. — Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques. Budapest, 1877.
- MOORA 1929 — Moora H. Bemerkungen über einige ostbaltische Schmucksachen der jüngeren Eisenzeit, I. — Sb. GEG 1928. Dorpat, 1929, S. 141—170.
- MOORA 1929^a — Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. 1. Die Funde. Tartu—Dorpat, 1929. 194 S.
- MOORA 1932 — Moora H. Die Vorzeit Estlands. Tartu, 1932. 91 S.
- MOORA 1938 — Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. 2. Analyse. Tartu, 1938. 749 S.
- MOORA 1938^a — Moora H. Tutuli de l'âge du fer romain dans la région de la Baltique orientale. — Litterarum Societas Esthonica 1838—1938. Liber Saecularis, 2. Tartu, 1938, S. 447—454.
- MOORA 1952 — Moora H. Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālisma sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. R., 1952. 171 lpp.
- MUGUREVIČS 1961 — Mugurēvičs E. Numismātiskais materiāls par Latvijas tirdzniecības ceļiem IX—XIII gadsimtos. — ZA Vēst, 1961, 1, 11.—24. lpp.
- MUGUREVIČS 1969 — Mugurēvičs E. Arheoloģiskie izrakumi Mārtiņsalā 1968. g. — RT 1968. R., 1969, 41.—45. lpp.
- MUGUREVIČS 1970 — Mugurēvičs E. Arheoloģiskie izrakumi Mārtiņsalā 1969. gadā — RT 1969. R., 1970, 54.—56. lpp.
- NAGEVICIUS 1935 — Nagevičius V. Mūsu pajūrio medžiaginė kultūra VIII—XIII amž. — «Senovė», Kaunas, 1935, 4, 3.—124. psl.
- NAKAITE 1959 — Nakaitė L. Senovės Lietuvių sidabriniai papuošalai. — ILKI, 2. Vilnius, 1959, 54.—71. psl.
- NAKAITE 1966 — Nakaitė L. Auk-sakalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu. — MA Darb., 1966, 3, 67.—84. psl.
- NERMAN 1929 — Nerman B. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbalticum in der jüngeren Eisenzeit. Stockholm, 1929. 185 S.
- NERMAN 1935 — Nerman B. Die Völkerwanderungszeit Gotlands. Stockholm, 1935. 136 S.

- NERMAN 1938 — Nerman B. Einige auf Gotland gefundene ostbaltische Gegenstände der jüngeren Eisenzeit. — Litterarum Societas Esthonica 1838—1938. Liber Saecularis, 2. Tartu, 1938, S. 469—477.
- NERMAN 1942 — Nerman B. Sveriges första storhetstid. Stockholm, 1942. 256 S.
- NERMAN 1958 — Nerman B. Grobin—Seeburg. Stockholm, 1958. 200 S.
- OZOLA 1939 — Ozols K. Senie latviešu audumi. — SM, 1939, 2, 76.—101. lpp.
- OZOLS 1964 — Ozols J. Die völkerwanderungszeitliche Eulenfibel. — «Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte», 1964, 4, S. 75—101.
- OZOLS 1971 — Ozols J. Die vor- und frühgeschichtlichen Burgen Semgallens. — «Commentationes Balticae», Bonn, 1971, 14/15, S. 107—213.
- Pieminekļu izstāde 1936. — 1936. gadā izrakto pieminekļu izstāde. R., 1936. 39 lpp.
- PUZINAS 1938 — Puzinas J. Naujasių proistorinių tyrinėjimų duomenys. Kaunas, 1938. 132 psl. («Senovė», 4).
- PUZINAS 1950 — Puzinas J. Die Flügelfibeln in Litauen und ihre Bedeutung für die Handelsgeschichte. — Ur- und Frühgeschichte als historische Wissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von Ernst Wahle. Heidelberg, 1950, S. 189—199.
- RADOMĚRSKÝ 1955 — Radoměrský P. Obol mrtvých u Slovanů v Cechách a na Moravě. — «Sborník Národního musea v Praze (A)», 1955, sv. 9, seš. 2.
- REDLICH 1933 — Redlich C. Über die Herkunft der lettländischen Eulenfibel. — «Praehistorische Zeitschrift», Leipzig—Berlin, 1933, 24, S. 305—308.
- RIEKSTIŅŠ 1925 — Riekstiņš H. Etnogrāfiski materiāli no Suntažu pagasta. — «Latvijas Saule», R., 1925, 34, 366. lpp.
- RIEKSTIŅŠ 1931 — Riekstiņš H. Der zweite Depotfund von Kokumuža. — CS 1931, S. 473—478.
- RIEKSTIŅŠ 1936 — Riekstiņš H. 1935. g. ieguvumi numismātikā. — SM, 1936, 1, 85.—98. lpp.
- Rīga 1965 — Rīga. Apcerējumi par pilsetas vēsturi. R., 1965. 280 lpp.
- RK 1896 — Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. R., 1896, LXXXV u. 255 S.
- RK 1930 — Katalog der Ausstellung zur Konferenz Baltischer Archäologen in Riga 1930. R., 1930, 176 S.
- SALMO 1948 — Salmo H. Deutsche Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finnlands. Helsinki, 1948. 447 S. (SMYA, 42.).
- SALMO 1956 — Salmo H. Finnische Hufeisenfibel. Helsinki, 1956. 106 S. (SMYA, 56).
- SALO 1968 — Salo U. Die frührömische Zeit in Finnland. Helsinki, 1968. 249 S. (SMYA, 67).
- SAMMLUNG — Die vorgeschichtliche Sammlung des Kurzemer (Kurländischen) Provinzialmuseums zu Jelgava (Mitau) 1818—1938. R., 1939. 23 S.
- SCHMIEDEHELM 1924 — Schmiedehelm M. Der Fund von Kirimäe in Estland. — SMYA, Helsinki, 1924, 35:1, S. 119—164.
- SCHMIEDEHELM 1934 — Schmiedehelm M. Keskmise rauaaja aareleide Kambjast. — «Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat», Tartu, 1934, 9—10, lk. 212—224.
- SELIRAND 1962 — Selirand J. Kaberla maa-alune kalmistu (13.—17. sajand.) — Muistsed kalmed ja aarded. Tallinn, 1962, lk. 131—168.
- SITZKA 1896 — Sitzka J. Archäologische Karte von Liv-, Est- und Kurland. Jurjew (Dorpat), 1896. 40 S.
- SKOLIS 1964 — Skolis J. Senais Rīgas kuģis. — «Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR», R., 1964, 6, 97.—110. lpp.
- SKOVMAND 1942 — Skovmand R. De danske skattenfund fra vikingetiden og den aeldste middelalder indtil omkring 1150. — Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie. København, 1942.
- STENBERGER 1947 — Stenberger M. Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, 2. Lund, 1947. 271 S.
- STENBERGER 1958 — Stenberger M. Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, 1. Stockholm, 1958. 383 S.

- STEPINŠ 1939 — Stepiņš P. Senkapi «Liepu kalnā» Rubas pag. Rūšišos—Debešos, Jelgavas apr. — SM, 1939, 1, 45.—63. lpp.
- STEPINŠ 1964 — Stepiņš P. Liepājas novadpētniecības muzeja arheoloģiskie izrakumi 1963. gadā. — RT 1963. R., 1964, 16.—18., 59.—61. lpp.
- STUBAVS 1957 — Stubavs A. Amatniecība 6.—8. gs. pēc arheoloģiskiem atradumiem Ķentes pilskalnā un apmetnē. — AE, 1957, 1, 21.—50. lpp.
- STUBAVS 1963 — Stubavs A. Arheoloģiskie izrakumi Koknesē 1962. gadā. — RT 1962. R., 1963, 12.—14. lpp.
- SZUKIEWICZ 1900 — Szukiewicz W. Kurhany ciałopalne w Pomusiu. — «Światowit», Warszawa, 1900, t. 2.
- ŠNORE E. 1936 — Šnore E. «Kaķa kapi» Mērdzenes pag. Dzērvju ciemā. — SM, 1936, 2, 62.—71. lpp.
- ŠNORE E. 1937 — Šnore E. Jauni vidējā dzelzs laikmeta kapu atradumi Zemgalē. — SM, 1937, 3, 84.—90. lpp.
- ŠNORE E. 1957 — Šnore E. Asotes pilskalna krāsnis. — AE, 1957, 1, 5.—20. lpp.
- ŠNORE R. 1930 — Šnore R. Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. — LAM, 39.—108. lpp.
- ŠNORE R. 1936 — Šnore R. Latvijas aizvēstures kartes. — CS 1936. 63 lpp.
- ŠNORE R. 1936^a — Šnore R. 11. gs. sudraba depoziāts Salgales Rijniekos. — SM, 1936, 4, 119.—126. lpp.
- ŠNORE R. 1937 — Šnore R. Seno monētu atradumi Latvijā. — Vēstures atziņas un tēlojumi. R., 1937, 27.—44. lpp.
- ŠNORE R. 1938 — Šnore R. Zur Typologie der frühen Silberbarren in Lettland. — Pirmā Baltijas vēsturieku konference Rīgā, 16.—20. VIII 1937. R., 1938, 168.—196. lpp.
- ŠNORE R. 1938^a — Šnore R. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados. — SM, 1938, 4, 39.—96. lpp.
- ŠNORE R. 1938^b — Šnore R. Par vēlā dzelzs laikmeta sudraba atradumiem Latvijā. — SM, 1938, 2, 94.—110. lpp.
- ŠNORE R. 1938^e — Šnore R. Trešais kapu uzkalniņš 2.—6. gs. kapulaukā Īles Gailišos. — SM, 1938, 3, 59.—81. lpp.
- ŠTURMS 1931 — Šturms Ed. Die bronzezeitlichen Funde in Lettland. — CS 1931, S. 103—144.
- ŠTURMS 1932 — Šturms Ed. 1931. g. ieguvumi arhaioloģijā. — «Izglītības Ministrijas Mēnesraksts», 1932, 1, 36.—47. lpp.
- ŠTURMS 1936 — Šturms Ed. Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum. Berlin—Leipzig, 1936. 155 S.
- ŠTURMS 1936^a — Šturms Ed. Kūrsu zobenī. — SM, 1936, 4, 106.—116. lpp.
- ŠTURMS 1950 — Šturms Ed. Die Ausgrabungen in Rutzau und Bauske. — Ur- und Frühgeschichte als historische Wissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von Ernst Wahle. Heidelberg, 1950, S. 63—75.
- TALLGREN 1925 — Tallgren A. M. Zur Archäologie Eestis, 2 (von 500 bis etwa 1250 n. Chr.). Dorpat, 1925. 204 S.
- TŌNISSON 1962 — Tõnisson E. Eesti aardeleidud 9.—13. sajandist. — Muistsed kalmed ja aarded. Tallinn, 1962, lk. 182—274.
- TRUMMAL 1960 — Trummal V. Slaavi-vene elemendid Kaagu-Eesti materiaalses kultuuris (kumi XIII sajandi alguseni). — «Eesti NSV ajaloo küsimusi», Tartu, 1960, 1, lk. 3—40.
- UNDSET 1882 — Undset I. Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa. Hamburg, 1882. 524 S.
- URTĀNS J. 1974 — Urtāns J. Seno pagānisko kulta vietu arheoloģiskā izpēte. — ASM 1973. R., 1974, 71.—74. lpp.
- URTĀNS 1959 — Urtāns V. Jaunieviestās rotējamās ierīces Latvijas teritorijā ap 1000. gadu. — ZA Vēst, 1959, 8, 27.—32. lpp.
- URTĀNS 1961 — Urtāns V. Pūces sakta. — AE, 1961, 3, 39.—59. lpp.
- URTĀNS 1962 — Urtāns V. Sudraba un zelta apstrāde senajā Latvijā (līdz 13. gs.). — «Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR», R., 1962, 3, 69.—108. lpp.

- URTĀNS 1962^a — Urtāns V. Tīras purva depoziits. — LVMR, Arheoloģija. R., 1962, 83.—94. lpp.
- URTĀNS 1962^b — Urtāns V. Kalniešu otrais kapulauks. — LVMR, Arheoloģija. R., 1962, 37.—82. lpp.
- URTĀNS 1964 — Urtāns V. Latvijas 5.—9. gs. depoziiti. — AE, 1964, 6, 39.—74. lpp.
- URTĀNS 1968 — Urtāns V. Latvijas iedzīvotāju sakari ar slāviem I g. t. otrajā pusē. — AE, 1968, 8, 65.—85. lpp.
- URTĀNS 1969 — Urtāns V. Arheoloģiskie pētījumi Daugmalē. — Muzeji un kultūras pieminekļi. R., 1969, 89.—96. lpp.
- URTĀNS 1970 — Urtāns V. Jauni dati par Nāvessalas depoziitu. — ZA Vēst, 1970, 1, 89.—99. lpp.
- URTĀNS 1970^a — Urtāns V. Arheoloģiskās rekonstrukcijas Latvijas PSR Vēstures muzeja ekspozīcijā. — Muzeji un kultūras pieminekļi. R., 1970, 61.—65. lpp.
- URTĀNS 1970^b — Urtāns V. Bronzas zvaniņu rotas VII—XI gs. — ZA Vēst, 1970, 8, 64.—75. lpp.
- URTĀNS 1976 — Urtāns V. Pētījumi Aizkraukles pilskalnā, priekšpili un Lejasžagaru kapulaukā 1975. gadā. — ASM 1975. R., 1976, 87.—91. lpp.
- VANKINA 1959 — Vankina L. Latvijas senatne. Ceļvedis pa Latvijas PSR Vēstures muzeja ekspozīciju. R., 1959. 76 lpp.
- VASMER 1934 — Vasmer R. Ein neuer Münzfund des elften Jahrhunderts in estnischem Privatbesitz. — Sb. GEG 1934. Tartu, 1936, S. 155—224.
- VOLKAITĒ-KULIKAUSKIENĒ 1958 — Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai. Vilnius, 1958. 183 psl.
- VOLKAITĒ-KULIKAUSKIENĒ 1970 — Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais. Vilnius, 1970. 296 psl.
- WERNER 1935 — Werner J. Münzdatierte austrasische Grabfunde. Berlin—Leipzig, 1935.
- WIBERG 1867 — Wiberg C. F. Der Einfluß der klassischen Völker auf den Norden durch den Handelsverkehr. Hamburg, 1867, VIII u. 136 S.
- WIKINGER 1968 — Die Wikinger. Essen, 1968. 288 S.
- ZARIŅA 1960 — Zariņa A. Latgaļu vainagi laikā no 6. līdz 13. gadsimtam. — AE, 1960, 2, 79.—95. lpp.
- ZARIŅA 1970 — Zariņa A. Arheoloģiskie izrakumi Salaspils Laukskolā 1969. gadā. — RT 1969. R., 1970, 73.—76. lpp.
- ZARIŅA 1970^a — Zariņa A. Seno latgaļu apģērbs 7.—13. gs. R., 1970, 216 lpp.
- ZARIŅA 1973 — Zariņa A. Izrakumi Salaspils Laukskolā 1972. gadā. — ASM 1972. R., 1973, 76.—80. lpp.
- ZAK 1962 — Zak J. Studia nad kontaktami handlowymi społeczeństw zachodniosłowiańskich ze skandynawskimi od VI do VIII w. n. e. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1962. 323 s.
- ZAK 1963 — Zak J. «Importy» skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku. Poznań, 1963. 306 s.
- АНТЕЙН 1964 — Антейн А. К. К истории применения печей для производства черных металлов в Латвии (по данным литературы). — «Из истории техники Латвийской ССР». Рига, 1964, вып. 5, с. 65—81.
- ВАНКИНА 1960 — Ванкина Л. В. Новейшие находки эпохи бронзы на территории Латвийской ССР. — СА, 1960, № 3, с. 153—161.
- ВАНКИНА 1962 — Ванкина Л. В. Находки бронзовых изделий эпохи бронзы на территории Латвийской ССР. — Труды Музея истории Латвийской ССР. Археология. Рига, 1962, с. 28—36.
- ВАНКИНА, УРТАН 1967 — Ванкина Л. В., Уртан В. А. Латвия в древности. Путеводитель по экспозиции Музея истории Латвийской ССР. Рига, 1967. 104 с.
- ВИЛИНБАХОВ 1963 — Вилинбахов В. В. Балтийско-волжский путь. — СА, 1963, № 3, с. 126—135.
- ГРАУДОНИС 1967 — Граудонис Я. Я. Латвия в эпоху поздней бронзы и раннего железа. Рига, 1967. 164 с.

- ГРАУДОНИС 1968 — Граудонис Я. Я. Поселение и могильник Кивуткалнс. — АО 1967. М., 1968, с. 269—270.
- ДАЙГА 1960 — Дайга И. В. К вопросу о литейных формах и литейном деле на территории Латвии (до XIII в.). — СА, 1960, № 3, с. 78—92.
- ДАЙГА 1973 — Дайга И. В. Кабельское поселение. — АО 1972. М., 1973, с. 386.
- ДАЙГА, ШНОРЕ 1971 — Дайга И., Шноре Э. Раскопки селища у хут. Рауши на острове Доле. — АО 1970. М., 1971, с. 339—340.
- ЗЕМЗАРИС 1955 — Земзарис Я. К. Метрология Латвии в период феодальной раздробленности и развитого феодализма (XIII—XVI вв.). — «Проблемы источниковедения», М., 1955, вып. 4, с. 177—222.
- ЗМИГРОДСКИЙ 1911 — Змигродский К. А. Каталог монет и медалей Музея Витебской ученой архивной комиссии. Витебск, 1911.
- ИЛЬИН 1921 — Ильин А. А. Топография кладов серебряных и золотых слитков. Петербург, 1921. 62 с.
- КОЛЧИН 1959 — Колчин Б. А. Железообрабатывающее ремесло Новгорода Великого (Продукция, технология). — МИА, М., 1959, 65, с. 7—120.
- КОРЗУХИНА 1954 — Корзухина Г. Ф. Русские клады IX—XIII вв. М.—Л., 1954. 156 с.
- КРОПОТКИН 1951 — Кропоткин В. В. Клады римских монет в Восточной Европе. — ВДИ, 1951, № 4, с. 241—281.
- КРОПОТКИН 1954 — Кропоткин В. В. Топография римских и ранневизантийских монет на территории СССР. — ВДИ, 1954, № 3, с. 152—180.
- КРОПОТКИН 1961 — Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР. М., 1961. 136 с. (Археология СССР. Свод археологических источников. Г 4—4).
- КРОПОТКИН 1962 — Кропоткин В. В. Клады византийских монет на территории СССР. М., 1962. 64 с. (Археология СССР. Свод археологических источников. Е 4—4).
- ЛОЗЕ 1972 — Лозе И. Стоянка Лагажа (Лубанская низменность). — «Известия АН Латвийской ССР», 1972, № 6, с. 57—73.
- МАКСИМОВ 1970 — Максимов М. М. Очерк о серебре. М., 1970. 143 с.
- МАРКОВ 1910 — Марков А. Топография кладов восточных монет (сасанидских и куфических). Спб., 1910. 148 с.
- МЕДВЕДЕВ 1959 — Медведев А. Ф. Оружие Новгорода Великого. — МИА, М., 1959, 65, с. 121—191.
- МЕДВЕДЕВ 1963 — Медведев А. Ф. О новгородских гривнах серебра. — СА, 1963, № 2, с. 107—120.
- МЕЦ, МЕЛЬНИКОВА 1960 — Мец Н. Д., Мельникова А. С. Клады монет (зарегистрированные Государственным историческим музеем в 1955—1958 гг.). — Ежегодник Государственного исторического музея. М., 1960, с. 52—89.
- МИХЕЛЬБЕРТАС 1965 — Михельбертас М. М. Римский импорт в Литве. Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. истор. наук. Вильнюс, 1965. 29 с.
- МООРА 1962 — Моора Х. Клад V века, найденный в Реола близ гора Тарту. — «Swiatowit», Warszawa, 1962, t. 24, s. 343—351.
- МООРА 1963 — Моора Х. Об оловянных украшениях и их изготовлении в Прибалтике. — Munera Archaeologica Josephi Kostrzewski. Poznań, 1963, s. 355—367.
- МООРА, ЛИГИ 1969 — Моора Х., Лиги Х. Хозяйство и общественный строй народов Прибалтики в начале XIII века. Таллин, 1969. 72 с.
- МУГУРЕВИЧ 1962 — Мугуревич Э. Находки раковин каури на территории Латвии. — «Известия АН Латвийской ССР», 1962, № 7, с. 37—52.
- МУГУРЕВИЧ 1965 — Мугуревич Э. С. Восточная Латвия и соседние земли в X—XIII вв. Рига, 1965. 144 с.

- НАКАЙТЕ 1967 — Накайте Л. Серебро в археологических материалах Литвы (I—XII вв.). Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. истор. наук. Вильнюс, 1967. 29 с.
- ПАХОМОВ 1949 — Пахомов Е. А. Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа, вып. 5. Баку, 1949. 64 с.
- ПОБАЛЬ 1964 — Побаль Л. Д. Римские монеты на территории БССР. — «Известия АН Белорусской ССР», 1964, № 2, с. 127—128.
- ПОТИН 1962 — Потин В. М. Находки западноевропейских монет на территории Древней Руси и древнерусские поселения. — «Нумизматика и эпиграфика», М., 1962, вып. 3, с. 183—211.
- ПОТИН 1967 — Потин В. М. Топография находок западноевропейских монет X—XIII вв. на территории Древней Руси. — «Труды Государственного Эрмитажа. Нумизматика», Л., 1967, вып. 3, с. 106—194.
- ПОТИН 1968 — Потин В. М. Древняя Русь и европейские государства в X—XIII вв. Л., 1968. 240 с.
- РОМАНОВ 1948 — Романов Б. А. Деньги и денежное обращение. — История культуры Древней Руси. М.—Л., 1948, с. 370—396.
- РЫБАКОВ 1948 — Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. М., 1948. 792 с.
- РЫБАКОВ 1953 — Рыбаков Б. А. Древние русы. — СА, 1953, вып. 17, с. 23—104.
- РЫНДИНА 1963 — Рындина Н. Технология производства новгородских ювелиров X—XV вв. — МИА, М., 1963, 117, с. 200—268.
- РЯБЦЕВИЧ 1965 — Рябцевич В. Н. Два монетно-вещевых клада IX в. из Витебской области. — «Нумизматика и эпиграфика», М., 1965, вып. 5, с. 121—160.
- РЯБЦЕВИЧ 1968 — Рябцевич В. Н. О чем рассказывают монеты. Минск, 1968. 254 с.
- СЕДОВА 1959 — Седова М. В. Ювелирные изделия древнего Новгорода (X—XV вв.). — МИА, М., 1959, 65, с. 223—261.
- СПАССКИЙ 1970 — Спасский И. Г. Русская монетная система. Л., 1970. 256 с.
- СТУБАВС 1959 — Стубавс А. Раскопки городища Кентескалнс в 1954—1956 гг. — ТПОКЭ, 1. М., 1959, с. 186—221.
- СТУБАВС 1965 — Стубавс А. Я. Городище и селище Кентескалнс — археологический памятник периода перехода от первобытнообщинного строя к классовому обществу Латвии. Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. истор. наук. Рига, 1965. 40 с.
- СТУБАВС 1966 — Стубавс А. Некоторые археологические находки 11—13 веков из городища Кокнесе. — От эпохи бронзы до раннего феодализма. Таллин, 1966, с. 166—174.
- УРБАНАВИЧЮС 1967 — Урбанавичюс В. Материальная и духовная культура сельского населения Литвы в XIV—XVII вв. Вильнюс, 1967. 29 с.
- УРТАН 1961 — Уртан В. А. Древние щиты на территории Латвийской ССР. — СА, 1961, № 1, с. 216—224.
- УРТАН 1971 — Уртан В. А. Латвийские клады (до 1200 года), как исторический источник. Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. истор. наук. М., 1971. 36 с.
- ФАСМЕР 1933 — Фасмер Р. Р. Об издании новой топографии находок куфических монет в Восточной Европе. — «Известия АН СССР. Отд. обществ. наук», 1933, № 6—7, с. 473—484.
- ФЕДОРОВ 1949 — Федоров Г. Б. Топография кладов с литовскими слитками и монетами. — КСИИМК, 1949, вып. 29, с. 64—75.
- ФЕДОРОВ 1949^a — Федоров Г. Б. Классификация литовских слитков и монет. — КСИИМК, 1949, вып. 29, с. 114—115.
- ФРЕН 1847 — Френ. О восточных монетах, находимых в России. — В кн.: Савельев П. С. Мухамеданская нумизматика в отношении к русской истории, 1. Спб., 1846.

ЧЕРНЫХ, ХОФЕРТЕ, БАРЦЕВА 1969 — Черных Е. Н., Хоферте Д. Б., Барцева Т. Б. Металлургические группы цветного металла I тысячелетия н. э. из Прибалтики. — КСИА, 1969, вып. 119, с. 109—120.

ШМИДЕХЕЛЬМ 1955 — Шмидехельм М. Х. Археологические памятники периода разложения родового строя на северо-востоке Эстонии. Таллин, 1955. 270 с.

ШНОРЕ Э. 1957 — Шноре Э. Д. Нукшинский могильник. Рига, 1957. 151 с. (МИАЛ, 1).

ШНОРЕ Э. 1961 — Шноре Э. Д. Асотское городище. Рига, 1961. 235 с. (МИАЛ, 2).

ШНОРЕ Э. 1962 — Шноре Э. Д. Шпоры городища Асоте и их место в классификации шпор. — «Swiatowit», Warszawa, 1962, t. 24, s. 577—585.

ШНОРЕ Э. 1969 — Шноре Э. Д. Латгалославянские контакты на территории Восточной Латвии во второй половине I и начале II тысячелетия н. э. — «Acta Baltico-Slavica», Bialystok, 1969, 6, s. 145—157.

ШНОРЕ Э., ЦИМЕРМАНЕ 1966 — Шноре Э., Цимермане И. Поселение и могильник в Кивты (Восточная Латвия). — От эпохи бронзы до раннего феодализма. Таллин, 1966, с. 175—186.

ЯНИН 1956 — Янин В. Л. Денежно-весовые системы русского средневековья. Домонгольский период. М., 1956. 207 с.

ЯНИН 1975 — Янин В. Л. Я послал тебе бересту... 2-е изд. М., 1975. 237 с.

Древнейшие клады на территории Латвии (до 1200 г.)

Резюме

Настоящая работа написана на основе изучения 108 кладов (91 достоверный и 17 сомнительных), которые найдены на территории Латвийской ССР до 1975 г. и хранятся в различных музеях республики и других мест. Утраченные и депаспортизированные клады (их около 30%) проанализированы на основании архивных данных и публикаций, а также опросов свидетелей. По получении новых данных автор неоднократно прибегал к осмотру мест находок кладов, опрашивал свидетелей.

Хронологически работа охватывает период продолжительностью около 2500 лет — с 1300—1100 гг. до н. э. (древнейший клад из Калеи Лиепайского района) до 1200 г. н. э., т. е. до вторжения немецких крестоносцев.

Известные на территории Латвии 108 кладов (рис. 124), в составе которых было более 7000 предметов, обнаружены в основном при обработке земли (при раскопках — 20). Время зарытия кладов определяется на основе новейших монет или инвентаря, причем для некоторых кладов (Унгены, Резнес) учитывается хронологический корректив.

К эпохе бронзы (1500—500 гг. до н. э.) принадлежат 5 кладов (№ 1—5). В их составе — оружие, предметы украшения.

К раннему железному веку (I—IV вв.) относятся 10 кладов римских монет (№ 6—15), из них 4 достоверных (Казземниeki, Даугавпилс, Приедкалны, Борнсминде) и 6 сомнительных. Помимо того 125 римских монет было в составе сомнительного Яунземского клада (начало V в.), 5 римских монет, чеканенных в Александрии, — Навессалаского клада арабских дирхемов (начало X в.), 2 римские монеты — Эверсмуйжского клада арабских и западноевропейских монет (начало XI в.).

К среднему железному веку (V—IX вв.) относится 31 клад (№ 16—46), из них 6 не вполне достоверных. В кладах теперь встречаются также серебряные и даже золотые украшения, особенно шейные гривны, разные бронзовые украшения, появляются и большие смешанные клады, в которых преобладают оружие и орудия труда. Начиная с IX в. зарывают клады с арабскими дирхемами.

Период раннего феодализма, или поздний железный век (X—XII вв.), представлен 62 кладами (№ 47—108), из которых 5 сомнительны. В X в. преобладают клады арабских дирхемов, а в XI в. арабские монеты смешаны с западноевропейскими, с серебряными и золотыми украшениями и денежными слитками. К XI в. относятся как небольшие, так и крупные клады с монетами и денежными слитками. Наряду с кладами, состоящими из драгоценностей, имеются клады с более дешевыми украшениями, железными орудиями труда, культовыми и бытовыми предметами, а также смешанные клады.

Всего в монографии рассмотрено 2250 предметов, относящихся к 169 типам и вариантам, и 4982 монет — античных (преимущественно римских), арабских и западноевропейских.

Головные украшения представлены в кладах в трех видах. Это диадема VII—VI вв. до н. э. (Кивуткалнс I), лентовидный веночек латгалки X в. н. э. (Асоте, рис. 80 : 4) и 2 бронзовых височных кольца конца X в. (Саулескалнс III, рис. 86 : 17).

В числе **шейных украшений** — 71 шейная гривна (28 бронзовых и 43 серебряные, всего 18 типов), ожерелья из бус, монет и бронзовых спиралек.

Шейные гривны (рис. 1) являются типичным предметом украшения на всей территории Прибалтики. Бронзовая гривна с загнутыми концами и крученой дугой (Кивуткалнс I, рис. 36 : 1) второй четверти I тысячел. до н. э. имеет много аналогий в бывшей Восточной Пруссии. К этому же времени относится бронзовый экземпляр с отверстием на конце (Кивуткалнс I, рис. 36 : 2). Две серебряные шейные гривны с костылевидными и петельчатыми концами середины I тысячел. н. э. (Мишкинева, рис. 53 : 1, 2) характерны для территорий к югу и юго-востоку от Латвии. Фрагмент кольчатой гривны с петельчатыми и костылевидными концами, обвитый серебряной проволокой (Кокумуйжа II, рис. 48 : 3), датируется концом V в. Две серебряные шейные гривны с ложковидными концами середины I тысячел. (Мишкинева, рис. 53 : 3, 4) типичны для Восточной Литвы, где зарегистрировано более 50 экземпляров III—V вв. Серебряная шейная гривна с костылевидными и крюковидными концами, датируемая концом VII—началом VIII в. (Саулитес, рис. 66 : 3), напоминает гривну из Драустине в Литве. Серебряные шейные гривны четырех вариантов с утолщенными концами имеются в 4 кладах и по многочисленным аналогиям в Западной Прибалтике и других местах датируются V в. (Пилтене, рис. 27, 44), VI—VII вв. (Кишукалнс, рис. 59; Поджи, рис. 60) и IX в. (Саулескалнс I). Шейные гривны с фасетированными концами типичны для VI в. (5 серебряных экземпляров в Леяслепи, рис. 55 : 1—3, 5, 6). Они известны по крайней мере по 11 местонахождениям на территории Латвии и трем — в Северной Литве. Этот же тип, но с большими ромбовидными гранями на концах или с перехватами, представлен 5 серебряными экземплярами (Леяслюды, рис. 61; окрестности Икшкиле, рис. 62 : 1; Мурниеки, рис. 65 : 2; два из Саулитес, рис. 66 : 1, 2). Они типичны для средней части Южной Латвии (6 экземпляров) и Северной Литвы (14 экземпляров) и бытуют с конца VI до начала VIII в. Крученые четырехгранные концы имеет гривна VI в. из Леяслепи (рис. 55 : 4) и гривна IX в. из первого Саулескалнского клада. Всего в Латвии найдено 6 таких серебряных гривен, в Литве — 1, в Эстонии же — одна подобная гривна VI в. из золота (Кардла). У восточных балтов они бытуют и развиваются с начала VI до XII в. Самые популярные — пластинчатые гривны (1 серебряная из Думпьи, рис. 64 : 2; 1 бронзовая из Мукукалнс II, рис. 69; 9 бронзовых из Саулескалнс III, рис. 86:5, 6) и гривны с седловидными и костылевидными концами (9 бронзовых из Саулескалнс III и 14 серебряных из разных кладов). Время их бытования — VII—XII вв. В Восточной Прибалтике известно несколько сот таких украшений; отсюда они завозились в Древнюю Русь, Скандинавию и Финляндию. Витые шейные гривны с конусами на конце, датируемые концом X—началом XI в. (Саулескалнс III), типичны для Восточной Латвии и Литвы, а витые гривны с петельчатыми концами (Пуджас, рис. 87 : 2, Целмини, рис. 101 : 3; Кяупи, рис. 108 : 1) распространены на территории всей Прибалтики, Финляндии, Польши. В Латвии они бытуют с конца X до начала XIII в. Две серебряные плетеные шейные гривны с уплощенными концами второй половины XI в. (Ишшас, рис. 93 : 15, 16) являются импортом из славянских земель.

В качестве **ожерелий** использовались бусы — костяные (конец V в. — Кокумуйжа II, рис. 48 : 11), янтарные и серебряные (XI в. — Целмини, рис. 101 : 14; Ишшас, рис. 25, 93 : 1—11), бронзовые и стеклянные (XII в. — Резнес, Кокнесе I, рис. 109 : 3). Ожерелье из двух рядов нанизанных на льняную нитку бронзовых спиралек констатировано в кладе XII в. из Резнес, в котором были и монеты-подвески XI в.

В материалах латвийских кладов имеются 1 железная и 11 бронзовых **булавок**. В их числе булавка с плоской спиральной головкой середины I тысячел. до н. э. (Кивут-

калнс II, рис. 38 : 2), железная булавка с профилированной конусовидной головкой середины I тысячел. н. э. (Русиши, рис. 52 : 1), булавка с грибовидной головкой и 3 булавки с треугольной головкой VI в. (Вецмокас, рис. 56 : 3—6), булавка с треугольной головкой и крестовидная булавка с серебряной плакировкой XI в. (Целмини, рис. 101 : 12, 13), 2 крестовидные булавки с серебряной плакировкой XII в. (Резнес, рис. 18); кроме того, 2 булавки из Вецмоковского клада VI в. с отломанными головками, очевидно, имели треугольные головки (рис. 56 : 1, 2).

Мужчины обычно скрепляли одежду одной, женщины — двумя булавками.

Фибулы из кладов подразделяются на две большие группы — арбалетовидные и подкововидные (рис. 2).

Из 17 арбалетовидных фибул 3 — серебряные и 14 — бронзовых. Одна из бронзовых фибул, с ужевидными головками, VII в. (Гробиня, рис. 63 : 1), позолочена, а две — с накладным серебром: перекладчатая фибула начала IX в. (Межотне, рис. 70 : 2) и совообразная фибула IX в. (Саулескалнс I, рис. 72). Арбалетовидные фибулы с отлитым иглодержателем, с отогнутой ножкой, со звездчатой ножкой (конец V в. — Кокумуйжа I, рис. 45 : 1—5) и с украшенными насечкой ножкой и дужкой (середина I тысячел. — Русиши, рис. 52 : 2) — средней величины, сделаны из бронзы. Фибулы с уплощенной и отогнутой ножкой (конец VII—начало VIII в. — Думпьи, рис. 64 : 3) были характерны для земгалов, латгалов и селов и распространены в Средней и Восточной Латвии и в Литве. Арбалетовидные фибулы с ужевидными концами VII—начала IX в. (Гробиня, рис. 63 : 1, 2; Межотне, рис. 70 : 1) распространены главным образом на территории куршей. Уплощенные арбалетовидные фибулы с прямой насечкой и концами в виде маковых головок (ок. 1000 г. — Пуджас, рис. 87 : 7) типичны в X—XI вв. для Западной Литвы и территории куршей и земгалов, но достигали территорий ливов, латгалов, эстов и финнов. Совообразная фибула IX в. известна по первому Саулескалнскому кладу (рис. 72). Всего в Прибалтике в настоящее время зарегистрировано 32 экземпляра совообразных фибул VII—IX вв.

В материалах латвийских кладов известно 12 подкововидных фибул, из которых 2 — серебряные, 9 — бронзовых и 1 — бронзовая с серебряной плакировкой. Среди этих фибул — 6 бронзовых экземпляров с завернутыми концами IX—XII вв. (Межотне, рис. 70 : 5; Тираспурвс, рис. 71 : 1; 1 из Резнес, 3 из Саулескалнс III), 2 бронзовые фибулы с гранеными концами начала IX в. (Межотне, рис. 70 : 3, 4), 2 серебряные фибулы с гранеными концами второй половины XI в. (Макашены, рис. 96), 1 бронзовая фибула с четырехугольными концами и серебряной плакировкой и 1 бронзовая фибула с концами в виде маковых головок XI в. (Целмини, рис. 101 : 10, 11). В Прибалтике подкововидные фибулы известны уже с начала нашей эры. Эмалированные подкововидные фибулы бытуют в Прибалтике, Финляндии, Польше и Скандинавии вплоть до VI в., затем следует лакуна примерно в 200 лет, и подкововидные фибулы появляются снова только в VIII в.

Подвески представлены в латвийских кладах в виде очковидных спиралей конца V и конца X в. (Кокумуйжа I, рис. 45 : 13; Саулескалнс III), трапециевидных подвесок конца X в. (рис. 86 : 10, 11, 16), дисковидной подвески конца X в. (Саулескалнс III), 30 монет-подвесок, колокольчиков, колпачков, бубенчиков, украшений из цепочек, птички. Трапециевидные подвески бытуют на территории Латвии в VIII—XIV вв. и даже имеются на курземских этнографических наплечных платках. Арабские и западноевропейские монеты-подвески из инвентаря кладов и погребений бытовали по 50, 100 лет и даже по несколько столетий (Унгены, Ипшас, Навессала, Резнес и др.), поэтому к их датировке следует подходить осторожно. 11 бронзо-

вых колокольчиков и 12 колокольчиковидных колпачков с трапециевидными язычками (рис. 86 : 15—16) входят в инвентарь третьего Саулескалнского клада (конец X в.). Колокольчики и колпачки на территории Латвии известны по крайней мере по 55 памятникам VII—XI вв. С X в. колокольчики были вытеснены бубенчиками. Колокольчиковидные колпачки с язычками обычно присутствуют в инвентаре латгалских женских и детских захоронений X—XI вв. Украшения из цепочек с цепедержателями и колокольчиками на конце известны на территории латгалов и селов уже с VII в. Птичка-голубь (Лаукскола II, рис. 114 : 6) типична для XII—XIII вв.

В кладах найдено 83 браслета (65 бронзовых и 18 серебряных, рис. 3), датируемых временем начиная с последней четверти II тысячел. до н. э. (Калеи, рис. 34 : 8, 9) и кончая 1200 г. (окрестности Смилтене, рис. 115 : 1, 2). Некоторые типы характерны для отдельных этнических групп: например, полые браслеты с суженными концами, украшенные насечкой из прямых черточек, — для латгалов и селов (Саулескалнс III, рис. 86 : 9); браслеты с треугольным сечением и выступающей гранью — для земгалов V—VI вв. (Кокумуйжа I, рис. 45 : 6, 8; Русиши, рис. 52 : 3—6); лентовидные браслеты так наз. куршского типа — для куршей XI—XII вв. (Целмини, рис. 101 : 7—9; Кяупи, рис. 108 : 2—11); полые браслеты с суженными концами — для ливов (Ипшас, рис. 93 : 12, 13). Последние бытуют с конца X до начала XII в., в XII и особенно XIII вв. середина их становится все шире и тоньше (окрестности Смилтене, рис. 115 : 1, 2). Манжетовидные браслеты (Кенте, рис. 68; Мукукалнс I, рис. 75; Саулескалнс III, рис. 86 : 8) известны с VII или даже VI в. Образовались они от браслетов с гранью посередине и бытовали до XI в. на территории латгалов и земгалов (они известны также по примерно 20 памятникам Литвы, главным образом ее северной части). Браслеты служили предметом украшения, а некоторые типы серебряных спиралей IX/X—XII вв. (Унгены, Кушки, Яунземь, Пуджас, Гайли, Айскраукльское городище) исполняли также функции денег. В кладах Латвии можно выделить 14 типов бронзовых и 4 типа серебряных браслетов.

В кладах представлено 5 типов перстней (рис. 4), но вообще в Латвии известно втрое большее количество типов. Из 35 перстней 30 — бронзовые спиральные V—X вв. (Кокумуйжа I, рис. 45 : 14; Русиши, рис. 52 : 8—10; Саулескалнс III, рис. 86 : 1—3), 2 — бронзовые спиральные с пластинчатой серединой X—XI вв. (Асоте, рис. 80 : 3, 7; Саулескалнс III, рис. 86 : 4), 1 — золотой рубчатый и 1 — золотой с перевитой передней частью второй половины XI в. (Ипшас, рис. 93 : 24, 25), 1 — серебряный с плетеной передней частью конца XII в. (окрестности Смилтене, рис. 115 : 3).

Среди инвентаря кладов — 45 пряжек или поясов: бронзовая тутулообразная пряжка конца бронзового века (Кивуткалнс I, рис. 36 : 3), 32 железные пряжки V—VI вв., большинство из них — овальные, с утолщенной передней частью Кокумуйжа II, рис. 49 : 3—17, 21; Калнамуйжа), 4 бронзовые пряжки V—X вв. (Кокумуйжа II, рис. 49 : 1, 2; Тираспурс, рис. 71 : 5; Саулескалнс III), и 8 окованных кожаных поясов с пряжками XII в., орнаментированными насечками (Тервете, рис. 118). Тутулообразные пряжки являлись составной частью женской одежды, а прочими пряжками и окованными кожаными поясами, как свидетельствует материал могильников, пользовались главным образом мужчины.

Оковки, проволоки, кольца, цепочки, спиральки и колечки присутствуют в нескольких кладах V—XII вв. Имеются позолоченные (Саулескалнс III, рис. 86 : 14; Ипшас, рис. 93 : 23), серебряные (Тираспурс) и бронзовые пластинки или оковки, проволочки из разного металла (Кокумуйжа I и II, Эверсмуйжа, Лаукскола II) и кольца.

Оружие представлено в кладах 8 мечами V—VI вв. или их деталями (Кокумуйжа I, рис. 46 : 22; Русиши, рис. 52 : 20; Калнамуйжа), 10 железными умбонами VI в. (Калнамуйжа, рис. 54) и умбоном из березового напльва и 2 деревянными щитами первой половины IX в. (Тираспурвс, рис. 14, 30, 31).

Бронзовые и железные **топоры, наконечники копий и стрел** являются наиболее распространенным видом орудий труда и оружия; они употреблялись как в хозяйстве (топоры), так и на охоте и на войне (рис. 5, 6).

Бронзовые проушные топоры нортикенского типа (восточного варианта) известны по кладу из Кален (рис. 34 : 1—7). Здесь было 7 или даже 13 экземпляров (часть топоров не закончена). Известно 16 местонахождений топоров нортикенского типа в бывшей Восточной Пруссии, Западной Литве, Северной Польше и Южной Латвии, причем их восточный вариант датируется 1300/1250—1100 гг. до н. э. По крайней мере на 1500 лет моложе узколезвийные проушные топоры (Кокумуйжа I, рис. 46 : 28—33, рис. 47 : 3; Мукукалнс III, рис. 51 : 8, 9). Более ранние имеют круглый проух, более поздние — яйцевидный. Хронологически более поздними (конец X в.) являются 3 топора из третьего Саулескалнского клада (рис. 85 : 2—4) и 2 топора из второго Раушского клада (XI в.) Два железных широколезвийных топора с круглым проухом относятся к XII в. (Перлюкалнс, рис. 111 : 4; Аудекини, рис. 116). Аналогии последним можно найти на городище Асоте и в Новгороде.

Бронзовые втульчатые топоры, или кельты, которые представлены в кладах 3 экземплярами, относящимися к первой половине и середине I тысячел. до н. э. (Лавери, рис. 35; Калнеи, рис. 37 : 2; Кивуткалнс II, рис. 38 : 1), распространены в странах у Балтийского моря. Железные втульчатые топоры представлены в кладах V—VI вв. 141 экземпляром (Кокумуйжа I и II, рис. 45 : 29, рис. 46 : 23—27, рис. 47 : 1, 2, рис. 49 : 26; Вецмокас, рис. 56 : 10—21). Более ранние — короткие, довольно прямые, с клиновидным лезвием, которое редко бывает шире втулки. Более поздние имеют лезвие, которое гораздо длиннее втулки, бока у них втянуты, лезвие — с закругленными углами. Проушные железные топоры наиболее характерны для латгалов и селов, а втульчатые — для земгалов и куршей, но они имеются и на территории ливов и эстов. В Латвии они появляются еще до нашей эры и, так же как и в Литве, бытуют весьма продолжительное время — до IX в.

Единственный бронзовый втульчатый наконечник копья обнаружен в кладах 750—500 гг. до н. э. (Калнеи, рис. 37 : 1). Из 12 известных в Латвии бронзовых наконечников копий к этому же времени относятся еще три. Около 700 железных наконечников копий из 6 кладов относятся к V—VI вв. (Кокумуйжа I и II, рис. 46 : 1—21, рис. 47 : 4—6, рис. 49 : 27—34; Мукукалнс III, рис. 51 : 10—14; Русиши, рис. 52 : 26; Калнамуйжа; Вецмокас, рис. 57 : 1—24). Более поздние имеют стройную втулку и небольшое перо или же сделаны в форме ивового листа. Самый поздний наконечник копья, конца X в., входит в состав третьего Саулескалнского клада (рис. 85 : 1). Имеются данные, что в Калнамуйжском клада часть втульчатых наконечников копий была снабжена шипами, но они не сохранились. Такие наконечники копий известны земгалам с середины I тысячел. н. э.

В составе кладов было 28 железных наконечников стрел — 8 втульчатых VI в. (Калнамуйжа) и 20 черешковых IX в. (Саулескалнс II, рис. 73), но все они утрачены. Саулескалнские стрелы близки по форме к наконечникам копий VIII—IX вв. Аналогии имеются в Арайши, Мукукалнсе, Кенте, в Бирке (Швеция) и Финляндии. В латвийских могильниках наконечников стрел почти нет, на городищах же и в посадах периода раннего феодализма их находят в большом количестве.

Конское снаряжение вкладах представлено удилами, оковками, бубенчиками, стременами, кнутовищем. Пятидольные удила середины I тысячел. н. э. (Русиши, рис. 52 : 17) и двудольные удила конца X в. (Саулескалнс III, рис. 85 : 5) имеют аналогии в погребениях Южной Латвии и Литвы. Окованные кожаные ремни и треугольный кожаный предмет (Саулескалнс III) могут быть остатками кожаной уздечки, какие обнаружены и реконструированы в Бирке и в Вершвай (Литва). В кладе XI в. (Рауши II) имеются разные железные оковки (некоторые посеребрены), 9 железных бубенчиков с крестовидным разрезом, цепи-путы. Одно железное стремя было в составе Қалнамујжского клада VI в., другое — второго Раушского клада XI в., а 4 небольшие железные шпоры середины I тысячел. н. э. — клада из Русиши (рис. 52 : 13—16). Подобные шпоры добыты в Гайлиши, Кенте, Аграриеша. Кнутовища, сходные с саулескалнским (рис. 85 : 7), известны в Латвии (5 экземпляров), в Гнездовском могильнике, в Финляндии, Южном Приладожье, в курганах Восточной Литвы. Все они относятся к IX—XI вв.

Земледельческие и скотоводческие орудия труда (рис. 7) представлены сошниками, мотыгами, серпами, косарями, косами, ножницами, втульчатыми долотами. Найденные в составе кладов 10 железных сошников — X—XII вв. — 3 асимметричных из Перлюкалнса (рис. III : 5, 6), по 2 асимметричных из Миерини (рис. 123) и Бордова (рис. 113 : 5, 6) и 3 утраченных из Аудекини — принадлежали двузубой сохе. Аналогии имеются в Новгороде, Старой Ладогe и Скандинавии. Всего в латвийском археологическом материале известно около 40 сошников. 18 железных проушных мотыг обнаружены в 2кладах середины I тысячел. н. э. (Кокумујжа I, рис. 45 : 25—27, рис. 47 : 8; Русиши, рис. 52 : 25) и в Перлюкалнском (рис. III : 1—3) и Бордовском (рис. 113 : 1)кладах XII в.

Вкладах известно 7 серпов или косарей середины I тысячел. н. э. (городище Кенте — рис. 50 : 2 и Мукукалнс III — рис. 51 : 1—5; Кокумујжа I, рис. 45 : 28). По положению лезвия они делятся на два типа (лезвие согнуто сразу за черешком или спинка и черешок серпа образуют прямую линию), которые существуют параллельно. Третий тип — большие гнутые серпы XI—XII вв. — представлен 6 экземплярами (Рауши II, рис. 99 : 11; Бордова, рис. 113 : 3, 4). Серпы и косари характерны для восточной и северной частей Латвии. В Западной Латвии функции серпа выполняла коса (Русиши, рис. 52 : 28, 29; Вецмокас, рис. 58). Косы раньше всего — в III в. — появляются у куршей, в V в. они заимствуются земгалами и ливами, а на два столетия позже — западными латгалами и селами. В Восточной Латвии косы редки и в последующее время, но тем не менее имеются вкладах XII в. (Бордова, рис. 113 : 2; Аудекини).

Единственные пружинные ножницы, с округлой дугой, обнаружены в кладе XI в. (Саласпилс, рис. 91 : 2). Появляются ножницы в III в. Еще в недавнем прошлом подобными ножницами крестьяне стригли овец, кроили одежду, обрезали волосы. Ножницы сопровождают женские погребения, мужские — лишь изредка.

Втульчатыми железными долотами V—VI вв. (Кокумујжа I, рис. 47 : 7; Вецмокас) в стволах деревьев вырубались отверстия для пчел и выполнялись другие работы.

Инструментарий кузнеца — 3 наковальни с клинообразным нижним концом, 2 молота, зубила, напильники, лопатка для разрыхления углей, крицы — представлен в кладе конца V в. (Кокумујжа I, рис. 29). Несколько криц и кусков шлака имеются также в Русишском кладе. Особенно разнообразный кузнечный инвентарь представлен во втором Раушском кладе XI в. (рис. 99): наковальня с рогом и клинообразным нижним концом (6,5 кг), кричные и кузнечные клещи, кувалда (1,8 кг), 2 молота, 3 пробой-

ника. Аналогии таким инструментам, которыми мог пользоваться и ювелир, хорошо известны в Латвии и на соседних территориях уже с первых веков нашей эры. Две овальные медные плиты XII в., весом 18 и 7 кг (Рауши III, рис. 112), являются сырьем ливского ювелира.

23 железных ножа V—X вв. (Кокумуйжа I и II, Мукукалнс III, Русиши, Калнамуйжа, Саулескалнс III), железное тесло (рис. 99:6) и драчка XI в. (Рауши II), как и бронзовое долото первой половины IX в. (Тираспурвс, рис. 71:8), являются мужскими орудиями труда.

Оселки удлиненной, в сечении плоской формы V—VI вв. (Кокумуйжа I и II, рис. 45:23, 24, рис. 48:23—28; Вецмокас, рис. 56:9), обычно из кварцита, шифера или песчаника, являются характерным мужским орудием.

Орудия труда для изготовления одежды и части одежды представлены в 7кладах. Пряслица из песчаника конца V в. (Кокумуйжа II, рис. 48:13), янтаря и мергеля XI в. (Целмини, рис. 101:16, 17) — плоские, дисковидные; это типичное женское орудие. Костяная дощечка для изготовления поясов конца V в. (Кокумуйжа II, рис. 48:6), почти квадратная, имела 4 отверстия около углов и одно посередине. Сходные дощечки обнаружены на нескольких городищах. Шилья и острия имеются в инвентаре Русишского (рис. 52:30, 31) и Кентеского (рис. 50:1) кладов середины I тысячел. н. в.

По деталям шерстяной одежды из Тираспурвского клада (головной убор, плащ, обмотки для ног, обувь типа сандалий или постол, рис. 10) можно реконструировать одежду куршского воина IX в. (рис. 32). Остатки наплечного платка «виллайне», концы которого украшены 10 чередующимися рядами колечек, имеются в третьем Саулескалнском клада (конец X в.). По остаткам наплечного платка и украшениям можно реконструировать и верхнюю одежду латгалки ок. 1000 г. Набор одежды дополняют обнаруженные плетеные пояски, плетенки (рис. 10:1, 2), деревянные крючки-пуговицы (рис. 71:10), шерстяные и льняные нити и клубок шерстяных ниток (рис. 71:11), дающие также представление о технике ткачества.

Среди **бытовых предметов** (рис. 8) — 9 глиняных лепных сосудов III—X вв. (рис. 85:9), 7 ритонов V—IX вв. (рис. 45:17, 18, рис. 48:2, рис. 52:11, 12, рис. 71:9), крюк (рис. 52:27), дужки от ведер или котлов примерно 500 г. и XI в. (Русиши, Рауши II), кресало с расширенной серединой и отогнутыми концами (рис. 49:22), костяные гребни конца V в., кожаный кошелек первой половины IX в. (Тираспурвс, рис. 33) и 59 каменных огнив (58 овальных — рис. 45:19—22, рис. 48:14—22, рис. 50:3, рис. 56:8 — и одно в форме удлиненного четырехугольника — рис. 50:4). По аналогиям в мужских погребениях эти огнива (из кварца, кварцита или песчаника) датируются V—VI вв. (Кокумуйжа I и II, городище Кенте, Вецмокас). Такие огнива распространены в землях бассейна Балтийского моря начиная с нашей эры. К бытовым предметам можно причислить также железный замок (рис. 99:12), 3 комплекта цепей XI в. (Рауши II), окованный сундучок конца XII в. (Лаукскола II, рис. 114:1—3).

К категории **культовых предметов** отнесены бронзовая статуэтка (рис. 41:28) из сомнительного Дандальского клада второй половины III в. и 2 деревянные лодочки из Брендикского торфяника (ок. 1000 г., рис. 89).

По материалам кладов можно проследить сношения как с соседними, так и с более отдаленными территориями. В качестве примера можно назвать клад необработанного янтаря весом около 25 кг (Кабелес, XI—XII вв.), а также слитки: один медный слиток (рис. 40:8), 94 бронзовых слитка (7 из окрестностей Яунелгавы, рис. 119; 6 из окрест-

ностей Вентспилса, рис. 120; 30 из Стиебри, рис. 121; 51 из Эргали, рис. 122), 78 литых серебряных слитков из 13 кладов, ромбовидный серебряный слиток черниговского типа (Вейшари, ок. 1200 г., рис. 117; три, по-видимому подобных, не сохранились) и 46 кованых серебряных слитков из 10 кладов (табл. на с. 66—71). На основе аналогий, найденных совместно со слитками монет, а также химического, спектрального и типологического анализа данные слитки (рис. 9) можно датировать более точно.

В латвийских кладах представлены античные, арабские и западноевропейские монеты — около 4400 в достоверных и 580 в сомнительных кладах (табл. на с. 62—65). Несколько античных греческих монет входило в состав четырех сомнительных кладов. Римские монеты (сохранились или известны по описаниям кладов), числом 61, обнаружены в 4 достоверных кладах II—IV вв., а также в 2 более поздних кладах (Навессала — начало X в., Эверсмуйжа — начало XI в.). В сомнительных кладах имелось около 270 римских монет. В 15 достоверных кладах IX—XI вв. найдено по меньшей мере 1835 арабских серебряных дирхемов. Кроме того, 6 сомнительных кладов содержали не менее 222 дирхемов. Западноевропейские серебряные монеты (числом 2364) известны из 19 достоверных кладов X—XI вв.*

Многообразные причины зарытия латвийских кладов можно свести к двум главным, т. е. подразделить клады на две категории: 1) экономические и 2) сакральные, или жертвенные. Обе категории кладов встречаются уже в эпоху бронзы. Что же касается сакральных кладов, то с распространением христианства число таких кладов резко уменьшается. Предметы из менее ценного материала чаще входят в состав сакральных кладов, а монеты и драгоценности — экономических.

Больше всего кладов обнаружено там, где особенно велика концентрация памятников соответствующего периода. Свыше 70% кладов найдено в местожительствах и на могильниках или же поблизости от них. В болотах, болотистых местах или низинах клады были зарыты в 10 случаях, в глинистой почве были найдены зарытыми два клада — римских монет (Казземниеки) и серебряных предметов (Гайли). Клады залегали на глубине 7—150 см от первоначальной поверхности земли. В очагах было обнаружено 5 кладов, с огнем соприкасались семь, возле укреплений вала обнаружено три, над или под камнями или подле них — десять, под пнями старых деревьев — три. Логически следует принять, что те клады (в особенности драгоценности), которые по окончании войны или неприятельского набега предполагалось изъять из земли, обычно зарывались в обозначенных или хорошо заметных местах. Только о 21 из 108 латвийских кладов имеются сведения, что они были найдены в какой-либо упаковке или же вместе с керамикой, остатками одежды, берестой и лубом.

Четыре из пяти латвийских кладов эпохи бронзы принадлежат балтскому населению, а пятый (из Лавери) обнаружен на финно-угорской территории. Все они содержат мужское оружие и орудия труда, а также женские и мужские украшения. Отдельные небольшие клады оружия (Калнеи, Лавери) могли принадлежать старейшинам общины, а крупные — патриархальной общине в целом. Поскольку в Калейском кладе большая часть топоров в употреблении не была, клад следует связывать с общинным кузнецом.

В первой половине I тысячел. н. э. на территории Латвии происходит распад патриархальной общины. От этого времени до нас дошли только небольшие клады (в основном III—IV вв.) римских монет, в подавляющем большинстве медных. Эти клады явля-

* Находки монет, а также весовая система на территории Латвии (в связи с наличием в кладах весов (Саулескалнс III, рис. 86 : 18, 18а), безмена XI в. (Рауши II) и гирек) более подробно рассматриваются на с. 100—113.

лись собственностью старейшин больших семей и знати. Ремесленников и торговцев того времени, через руки которых проходили монеты, также следует причислить к высшему слою общины.

В период перехода к классовому обществу (V—IX вв.) на территории Латвии доминируют клады оружия, орудий труда, бронзовых и серебряных украшений. Из 31 клада данного периода только в 4 кладах IX в. имеются монеты — арабские дирхемы. На территории куршей известны 3 клада, земгалов — 8, латгалов — 14, селов — 2, ливов и эстов — 4. Крупные сакральные клады оружия, орудий труда и украшений принадлежали различным по социальному положению и занятиям людям. Сакральный характер носит, в частности, клад из торфяника Тираспурве, который был закопан богатым куршем в виде благодарности за благоприятный исход сражения. Прочие клады V—VI вв. следует причислить к категории экономических, принадлежавших местным богатым семьям или отдельным лицам. Клад бронзовых необработанных и испорченных вещей VIII в. из селища Кенте (рис. 68) был зарыт латгальским ювелиром. Проживавшей на городище Межотне семье земгалов принадлежал зарытый в начале IX в. возле стены укрепления клад мужских и женских украшений (рис. 70). Латгальские девушки в минуту опасности спрятали на городище Мукукалнс свои бронзовые украшения (рис. 69, 75).

К эпохе раннего феодализма (X—XII вв.) относятся 62 клада, в основном экономические, в которых много монет и серебряных слитков. Клады X—XII вв. обнаружены по всей Латвии: на территории куршей — 9, земгалов — 8, селов — 1, латгалов — 24, ливов и эстов — 20 кладов. Они представляют собой имущество отдельных феодалов, торговцев, ремесленников и свободных крестьян. Из 18 кладов, содержащих исключительно монеты, только пять весили более чем по 0,5 кг. Самый тяжелый из них — зарытый в начале XI в. Эверсмуйжский клад арабских и западноевропейских монет — содержал по меньшей мере 1104 монеты. Он был обнаружен в непосредственной близости от городища и могильника латгалов. Небольшие клады монет (90—100 г) были собственностью крестьян и ремесленников. В руки богатых феодалов стекались гораздо большие богатства. Клад земгала из Рийниeki (начало XI в.) включал серебряные слитки и шейную гривну общим весом 5749 г. Во второй половине XI в. богатый лив зарыл вблизи могильника и городища в Ипшас иноземные серебряные и золотые вещи и монеты общим весом 1600 г. Запас янтаря у ливского торговца из селища в Кабелес весил около 25 кг.

Своеобразный третий Саулескалнский клад (ок. 1000 г., рис. 85, 86) содержал мужские и женские украшения, конское снаряжение, оружие, весы и привозные височные кольца, слиток олова, изделия латгальских ювелиров и женские рукоделия (наплечный платок, лепной горшок). Холм Саулескалнс по меньшей мере уже в IX в. считался у латгалов священным местом, где совершались действия, связанные с культом, и где также жили жрецы, которые участвовали в зарытии нескольких кладов.

Материальную ценность и стоимость латвийских кладов вычислить трудно. Во Франкском государстве цена меча равнялась цене 9 коров, а полное вооружение всадника стоило столько же, сколько 45 коров или 15 лошадей. Для сравнения следует вспомнить, что в первом Кокумуйжском кладе было несколько мечей и около 600 наконечников копий, в Калнаумуйжском кладе — 1 меч, 10 умбонов щитов и 54 наконечника копий. Исходя из того, что вес русской гривны составлял 51,19 г, а также на основании русских письменных источников можно высчитать, что за Рийниекский клад начала XI в. (рис. 20) на Руси можно было купить 56 лошадей, или 141 корову, или 2246 баранов, или столько же поросят.

По сведениям араба Ибн-Росте, волжские булгары в первой половине X в. приравнивали 2,5 серебряного дирхема к одной куньей шкурке, очень высоко ценившейся ими. Следовательно, за 27 целых и 30 разрубленных дирхемов клада IX в. из Сарая общим весом около 117 г у волжских булгар можно было бы купить 16—18 куньих шкурок, а за 311 дирхемов (64 целых и 247 фрагментарных) Навессалаского клада, вес которого превышал 0,5 кг, — около 75 куньих шкурок. На Руси кунью шкурку можно было купить даже за 1 дирхем. По некоторым расчетам, латвийская кунья шкурка в XI—XII вв. стоила 2 дирхема, а беличья — полдирхема.

По сведениям Ибн-Фадлана, популярные у славянских женщин бусы из зеленого стекла стоили 1 дирхем за штуку. Следовательно, за дирхемы Сарайского клада второй половины IX в. можно было купить 36 стеклянных бус, а за дирхемы Навессалаского клада первой половины X в. — около 190 бус.

Уже в эпоху бронзы на территории Латвии возник излишек некоторых продуктов (скот, шкуры, янтарь Курземского побережья), в результате межплеменного обмена (за бронзу и бронзовые изделия, которые вернее всего ввозились с юга по известному позднее «янтарному пути») попадавший в соседние страны. Некоторые предметы, прежде считавшиеся привезенными из бывшей Восточной Пруссии, реже — из Скандинавии, оказались изготовленными на месте по иноземным образцам; речь идет, например, о топорах нортикенского типа (в Калейском кладе имеются незаконченные экземпляры), кельтах, браслетах (найлены литейные формы).

Общее количество найденных в Латвии (также и помимо кладов) римских монет составляет 487 экземпляров из 51 местонахождения, причем достоверными можно считать около 130 монет из 22 местонахождений. Монеты находили по всей Латвии, но особенно они распространены в юго-западной ее части и вдоль р. Даугава. Самая ранняя достоверная монета — Марка Агриппы (31—12 гг. до н. э.), самая поздняя — Валентиниана I (364—375 гг.). В двух кладах римские монеты были зарыты вместе с арабскими и западноевропейскими монетами. Это указывает на то, что римские монеты уже побывали в составе какого-то более древнего клада и оказались в употреблении вторично. Хронологический диапазон монет из прочих достоверных кладов также весьма широк: в кладе из Борнминде — около 200 лет, из Даугавпилса — по меньшей мере 320 лет, из Приедкалны — 350—390 лет. Римские монеты собирали как определенную ценность. Клады и отдельные монеты находят не только у древних трасс, по которым осуществлялись связи (путь по р. Даугава, вдоль морского побережья, бассейн р. Айвиексте), но и в отдалении от них. Преобладают монеты II в. — от Траяна (98—117 гг.) до Коммода (176—192 гг.), а также и первой половины III в. — от Элагабала (218—222 гг.) до Филиппа Араба (244—249 гг.), но из отдельных императоров шире всего представлены Клавдий II (268—270 гг.) — 44 монеты — и Константин II (337—361 гг.) — 64 монеты. Главным путем, по которому поступали римские монеты и предметы, был «янтарный путь». Второй путь, по которому протекала торговля римских провинций с Прибалтикой, был морским — из Рейнской области и галльских провинций, особенно во второй половине III в. и в IV в.

Торговля в Прибалтике стала регулярной необходимостью. Химический и спектральный анализ древностей свидетельствует о том, что прибалтийская и восточнопрусская бронза — одинакового происхождения. Торговые связи носили характер натурального обмена. Если же монета и исполняла функции денег, то только среди знатных людей и при контакте с римскими торговцами. Транспорт товаров осуществлялся как по водным, так и по сухопутным путям.

В V—IX вв. из других стран было завезено содержимое по крайней мере 6 кладов

(Яунземь, Мишкинева, Сараи и др.). Во второй половине IX в. были зарыты и самые ранние клады дирхемов (Ильги, Сараи). Латвийские древности этого времени и даже целые клады предметов, привезенных из Латвии, известны в Эстонии (Кардла, Ури, Вилевере, Камбья, Вийра), Литве, на о. Готланд, в Финляндии, в славянских землях (Горки, Узьмино). Направление главных дорог в это время совпадало с трассами предыдущего периода и X—XIII вв. Это доказывает древность некоторых путей, сохранившихся до нашего времени, например вдоль р. Даугава, вдоль Курземского побережья и через центральную часть Курземе. В отдельных районах возле дорог, которые выделяются концентрацией кладов и других памятников, и следует искать экономические и административные центры.

В рассматриваемый период, особенно во второй его половине, когда усилились связи со Скандинавией и Русью, обмен не только стал регулярным, но и превратился в непосредственную торговлю с отдаленными областями и торговыми центрами. Латвия, прежде всего благодаря водному пути по Даугаве, приобретала важное значение в международной торговле — как территория, через которую осуществлялся в определенной степени транзит между Западной Европой и арабским Востоком, между Скандинавией и Византией.

Из кладов, относящихся к периоду раннего феодализма (X—XII вв.), большинство содержит импортированные арабские и западноевропейские серебряные монеты и предметы. Если общий вес драгоценностей в кладах V—IX вв. составил неполных 10 кг, то в кладах X—XII вв. он почти втрое больше. Монеты имеются в 28 кладах, причем 13 кладов содержат и другие предметы. С торговлей тесно связаны бронзовые и серебряные слитки и спирали, которые служили средством платежа и входят в состав 23 кладов, а также клад янтаря. Только 18 кладов содержали исключительно местные древности.

Имеются данные о 2059 арабских дирхемах, входивших в состав 21 клада. Несколько сот дирхемов обнаружено на могильниках, городищах и селищах и как случайные находки. Всего на территории Латвии известно более 60 их местонахождений. Дирхемы начали поступать сюда в небольшом количестве уже с конца VIII в.; весьма интенсивным их приток был во второй половине IX в. и в первой половине и середине X в., в конце же X в. он резко сократился. Определено место чеканки более чем 550 дирхемов из латвийских кладов. Вообще обнаруженные в Латвии дирхемы чеканены в более чем 40 городах в период с 698/99 по 1012/13 г. Шире всего в кладах представлены Шаш (245 монет), Самарканд (около 140), Багдад (28), Бухара, Балх, Андераб, Мухаммедия и др. На дирхемах из латвийских кладов можно встретить около 50 имен арабских правителей 13 династий. Монет Саманидов в этих кладах в 3,3 раза больше, чем других; чаще всего встречаются монеты Исмаила I ибн Ахмеда (892—907 гг.), затем — Мансура I (961—976 гг.), Ахмеда ибн Исмаила (907—914 гг.), Нуха ибн Насра (943—954 гг.).

Разрубленных на части дирхемов в кладах приблизительно вдвое больше, чем целых. Пока не были известны веса для взвешивания серебра (на территории Латвии они появляются во второй половине X в.), монеты меняли по количеству или же их взвешивали иноземные купцы.

В конце X в. в Латвию вместо дирхемов начинают поступать западноевропейские монеты, главным образом немецкие — императоров Оттона I, II и III (936—1002 гг.), а также англосаксонские — короля Этельреда II (978—1016 гг.). В состав 20 латвийских кладов входят 2364 западноевропейские серебряные монеты. Несколько сот монет найдено в других памятниках. Всего известно более 70 местонахождений западно-

европейских монет X — XII вв., главным образом в бассейнах рек Даугава, Гауя и Лиелупе и вблизи уже известных торговых и ремесленных центров. В XII в. западноевропейские монеты стали очень редки.

Преобладающую часть западноевропейских монет в кладах составляют немецкие. Самая древняя из монет — Генриха I (919—936 гг.), чеканенная в Вердэне. Больше всего монет поступило из прирейнских городов — Кельна, Вормса, Шпейера, Майнца — по-видимому, через Фрисландию, которая представлена монетами Девентера, Доккюма, Гронингена и др. Среди саксонских монет больше всего чеканенных в Магдебурге, но имеются и монеты из Эрфурта, Арнштадта, Гильдесхайма и других городов. Из числа германских правителей наиболее широко представлены граф Бруно III (1038—1057 гг.), императоры Генрих II (1002—1024 гг.), Генрих III (1039—1056 гг.).

Чеканенные в Англии монеты занимают в кладах второе место, составляя, однако, лишь менее $\frac{1}{17}$ всех западноевропейских монет. Численно преобладают монеты Этельреда II (978—1016 гг.) и Канута (1016—1035 гг.). Больше всего среди них монет, чеканенных в Лондоне

В составе латвийских кладов имеются еще 15 скандинавских и датских, 7 чешских и моравских и 11 венгерских монет, которые найдены только совместно с другими монетами.

Серебро в виде западноевропейских монет, разрубленных на части предметов, кованых и литых слитков поступало с конца X в., главным образом из Западной Европы. Ранние литые и кованые слитки были найдены в западной части Латвии, а также по берегам р. Даугава. Однако вес 14 слитков (140,6—169 г) и ромбовидный слиток черниговского типа весом 199,2 г в кладе из Вейшари свидетельствуют и о восточном влиянии.

К слиткам близки по весу серебряные спирали 900—1000 гг. Их, так же как и сходные с лентовидными браслетами серебряные кованые слитки, можно считать одной из разновидностей древнейших денег, употреблявшихся при крупных сделках. В 10 латвийских кладах содержится по меньшей мере 46 кованых слитков. Они были в обращении в Прибалтике с конца X в. до XII в. (табл. на с. 70, 71).

Контакты Латвии с другими странами в X—XII вв. были обоюдными, но восточная часть Латвии была теснее связана с Древней Русью, а западная часть и побережье Рижского залива — с Западом, особенно с о. Готланд.

Основное место в торговле принадлежало местным торговцам. Концентрация кладов и предметов импорта в важных центрах у главных торговых путей и также внутри страны служит одним из доказательств этого. Местный торговец-профессионал выделяется из рядов знати в конце X в. Значительное оживление в торговле, выделение профессии купца, образование денежной и весовой системы — весь этот процесс начался в X в. и продолжался вплоть до вторжения немецких крестоносцев.

Что касается техники изготовления древностей из кладов, то следует отметить, что металлические предметы на территории Латвии в эпоху бронзы и железа, вплоть до середины I тысячел. н. э., изготовлялись главным образом литьем. Боевые топоры нортикенского типа из Калейского клада, например, отлиты в двусторонней каменной или глиняной форме. Отлиты все ранние шейные гривны, арбалетовидные фибулы, браслеты.

Во второй половине I тысячел. н. э. отлитые изделия дополняются изделиями с чеканкой, тордировкой, гравировкой, насечкой. Имитация тордировки известна уже в III в., обработка серебра и золота — в V в., техника зерни и скани — также в V в. Мелкие предметы украшения массового производства, особенно из оловянно-свинцовых сплавов, отливались в более прочных каменных формах с VIII/IX в. Обнаружение односторончатых литейных форм для слитков в Кенте, Арайши, Олинькалксе и Талсы свидетельствует

о местной переплавке цветных металлов. Слитки отливались в открытых формах, поэтому одна плоскость у слитков гладкая, а другая — вогнутая. Наряду с литьем была распространена как холодная ковка, так и ковка с последующим отжигом при температуре около 600°. Пример кованных изделий — серебряные шейные гривны VII—VIII вв. с большими ромбовидными гранями и пластинчатые шейные гривны VII—XII вв. Часто применялось кручение стержня вокруг его оси. В III в. местные ювелиры стали прибегать к лужению.

Гравировка известна уже с бронзового века, а пуансонная техника — с начала I тысячел. н. э. В VI в. появляется зигзаговидный орнамент, который гравировали, попеременно нажимая и подвигая вперед края лезвия долотца. Для изготовления своеобразных колокольчиков и колпачков VII—XI вв., какие имеются в третьем Саулескалнском кладе, круглую бронзовую пластинку с вырезанным сектором обертывали вокруг болванки, а края ее загибали (рис. 86 : 15, 16).

Проволоку вначале ковали или отливали, позднее волочили. В X/XI в. волочение толстой проволоки производилось при помощи специального барабана. Для изготовления спиральных перстней раскаленную в огне проволоку обертывали вокруг круглого деревянного стержня.

Покрытие предметов серебряными или золотыми пластинками практиковалось начиная с V в. и продолжалось до XII в. На пластинках пуансонами с левой стороны выбивался орнамент, и таким образом получалась имитация зерни и скани, столь типичная для Латвии и Литвы. Пластинки обертывали вокруг предмета, а позднее стали припаявать. Начиная с X/XI в. тонкие пластинки обрабатывали и тиснением, с применением специальных штампов или матриц, так что процесс плоско-рельефной чеканки механизировался (часть блюшек в Терветском кладе XII в.). Посеребрение и позолота применялись с середины I тысячел. н. э. Инкрустация бронзой и серебром или золотом известна в XI в.

По данным пробирной палаты, все изготовленные до XIII в. золотые и почти все (295 из 305) серебряные предметы, найденные в Латвии, имеют высокое содержание золота и серебра. Анализ 16 литых и кованных серебряных слитков XI—XIV вв. показал, что 15 слитков содержали серебра 79,62—95,92% (в одном слитке XIV в. серебра было 71,62%), золота — 0,14—1,41% и меди — 3,31—19,97% (один слиток XIV в. содержал меди 26,20%). В химическом составе бронзовых слитков из Эргальского и Стиебрского кладов преобладает медь (70—71%), остальные компоненты — свинец, цинк, в небольшой степени — также железо, олово. Этот состав типичен для бронзы Латвии, Древней Пруссии, Белоруссии.

Некоторые украшения из кладов весьма сложны. Латгальские ювелиры, например, изготавливая в VII—IX вв. совообразные фибулы (рис. 72), употребляли бронзу, серебро, железо, олово и применяли литье, ковку, плоско-рельефную чеканку, гравировку, плакировку, паяние, прибегали к резке металла, изготовлению проволоки, выбиванию отверстий, инкрустации синими стеклышками. Хорошее представление о работе латвийских ювелиров дают тигли, глиняные, каменные и металлические формочки, льячки, щипцы, наковальни, различные молоты, зубила и долота, напильники, пинцеты, пуансоны, пробойники, матрицы, разнообразные устройства и раскопанные мастерские. По следам обработки на металле, например, видно, что в конце X в. знали циркуль (чашечка от весов в третьем Саулескалнском кладе), зубчатое колесико для нанесения орнамента, а еще много раньше — линейку (линии по краям манжетовидных браслетов).

В латвийских кладах представлено 39 типов железных и стальных орудий труда и оружия и 16 видов иных изделий. Крицы и шлак, на поверхности которых еще сохра-

нились остатки древесного угля, появились в результате обработки местной болотной руды. Крицы содержали углерод в количестве 0,7—1%, металл сравнительно однороден, типа инструментальной стали. Поселение древних металлургов первой половины I тысячел. н. э. в Спиетыни с 6 железодельными печами, такие предметы из кладов, как железные умбоны и мечи середины I тысячел. и безмен XI в., свидетельствуют о развитом кузнечном деле и освоении многих приемов обработки металлов.

Данные об обработке дерева дают материалы кладов из торфяника Тираспурвс, Брендикского торфяника, второго Раушского клада и др. Удалось реконструировать два круглых деревянных щита IX в. из еловых досочек: один — выпуклый, без умбона, диаметром 73 см, другой — плоский, обшитый кожей, диаметром около 90 см, с умбоном из березового напыла (рис. 30). Миниатюрная культовая лодочка из Брендикского торфяника (ок. 1000 г.) дает представление о форме реальных лодок, какими пользовались на водных путях Прибалтики. Теслом XI в. из второго Раушского клада можно было изготовлять и лодки, но в то же время оно могло употребляться и как молот. Образцом прикладного искусства может служить деревянная шкатулка с железными оковками конца XII в. из второго Лауксколского клада (рис. 114 : 1—3).

Нормальное развитие материальной и духовной культуры местного населения территории Латвии было прервано в конце XII—XIII в. вторжением немецких крестоносцев. В истории латвийских кладов это время также явилось началом нового периода.

Die ältesten Verwahrfunde Lettlands (bis 1200)

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit ist das Ergebnis einer Untersuchung von 108 (91 sicheren und 17 zweifelhaften) in Lettland gehobenen und in verschiedenen Museen aufbewahrten Verwahrfunden. Nicht erhaltene und deponierte Funde, die etwa 30 Prozent der Gesamtzahl ausmachen, werden anhand von Archivmaterial, Veröffentlichungen und Augenzeugenberichten analysiert.

Chronologisch umfaßt die Arbeit einen Zeitraum von etwa 2500 Jahren, nämlich vom 13.—11. Jh. v. u. Z. (ältester Verwahrschatz aus Kalēji, Rayon Liepāja) bis etwa 1200 u. Z., d. h. bis zur Kreuzritterinvasion.

Das Studium der Verwahrfunde in Lettland begann vor mehr als 180 Jahren. Die ersten Funde dieser Art waren, soweit bekannt, eine 1790 bei Riga aufgedeckte Sammlung arabischer Münzen sowie ein 1796 in der Nähe von Grobiņa ausgegrabener Topf mit arabischen Dirhemen und einem Silberbarren. Der Fund von Grobiņa wurde 1822 als erster Depotfund Lettlands in der wissenschaftlichen Literatur erwähnt.

Von insgesamt 108 in Lettland gehobenen Verwahrfunden, die nicht weniger als 7000 Gegenstände enthalten, wurden die meisten bei der Feldbestellung und 20 bei archäologischen Grabungen aufgedeckt. Für die Bestimmung des Verwehrzeitpunkts sind die jüngsten der gefundenen Münzen oder anderen Bodentalertümer maßgebend; in manchen Fällen, z. B. bei den Verwahrfunden von Uņģeni und Reznēs, erwies sich eine chronologische Korrektur als notwendig.

Aus der Bronzezeit (1500—500 v.u.Z.) stammen 5 Verwahrfunde (Nr. 1—5), die hauptsächlich Waffen und Schmuck enthalten.

Der Früheisenzeit (1.—4. Jh.) gehören 10 Depotfunde mit römischen Münzen an (Nr. 6—15), darunter 4 sichere (Kazzemnieki, Daugavpils, Priedkalni, Bornsminde) und 6 zweifelhafte. 125 römische Münzen gehören zum zweifelhaften Verwahrfund von Jaunzemji aus dem Beginn des 5. Jh. Der hauptsächlich aus arabischen Dirhemen bestehende Depotfund Nāvessala (Anfang des 10. Jh.) enthält 5 in Alexandrien geprägte römische Münzen und derjenige von Eversmūiža (Beginn des 11. Jh.) neben arabischen und westeuropäischen auch 2 römische Münzen.

In die mittlere Eisenzeit (5.—9. Jh.) werden 31 Depotfunde datiert (Nr. 16—46), von denen 6 nicht ganz sicher sind. In Beständen der Verwahrschätze dieser Zeit findet man Silber- und Goldzierat, insbesondere Halsringe, sowie verschiedenartigen Bronzeschmuck. Bemerkenswert sind große Verwahrfunde gemischten Inhalts, die vorwiegend aus Waffen und Arbeitsgeräten bestehen. Seit dem 9. Jh. findet man auch arabische Dirheme.

Die Periode des Frühfeudalismus bzw. die Späteisenzeit (10.—12. Jh.) ist in Lettland durch 62 Verwahrfunde (Nr. 47—108) vertreten, von denen 5 zweifelhaft sind. Im 10. Jh. überwiegen Münzfunde mit arabischen Dirhemen, im 11. Jh. solche mit einem gemischten Bestand von arabischen und westeuropäischen Münzen, Silber- und Goldzierat sowie Silberbarren. Aus dem 11. und 12. Jh. stammen kleinere und größere Depotfunde mit Münzen und Silberbarren. Neben kostbaren Schatzfunden gibt es auch solche, die

billigeren Zierat, Eisenwerkzeuge sowie Kult- und Wirtschaftsgeräte enthalten. Auch gemischte Verwahrfunde kommen vor.

In der vorliegenden Arbeit werden insgesamt 2250 in Verwahrfunden enthaltene Bodenaltertümer, die 169 Typen und Varianten angehören, sowie 4982 antike (vorwiegend römische), arabische und westeuropäische Münzen behandelt.

An **Kopfschmuck** enthalten die Verwahrfunde Lettlands ein Diadem aus dem 7. oder 6. Jh. v. u. Z. (Ķivutkalns I), ein lettgallisches Stirnband aus dem 10. Jh. u. Z. (Asote, Abb. 84: 4) und zwei bronzene Schläfenringe aus dem Ende des 10. Jh. (Sauleskalns III, Abb. 86: 17).

Halsschmuck ist durch 71 Halsringe (28 aus Bronze und 43 aus Silber, insgesamt 18 Typen) sowie durch Halsketten aus Perlen, Münzen und Bronzespinalen vertreten.

Die Halsringe (Abb. 1) sind ein im gesamtem Ostbaltikum verbreiteter Schmuck. Zum gewundenen Bronze-Halsring mit umgeschlagenen Enden aus dem zweiten Viertel des 1. Jahrtausends v. u. Z. (Ķivutkalns I, Abb. 36: 1) gibt es zahlreiche Entsprechungen im ehemaligen Ostpreußen. Aus der gleichen Periode stammt ein am Ende durchlöcherteres bronzenes Exemplar (Ķivutkalns I, Abb. 36: 2). Zwei silberne Halsringe mit Krücken- und Ösenenden aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. (Miškiņeva, Abb. 53: 1, 2) sind für die Gebiete südlich und südöstlich von Lettland charakteristisch. Ebensolche Enden mit Silberdrahtumwicklung hat ein Halsring (Kokumiža II, Abb. 48: 3) aus dem Ende des 5. Jh. Zwei silberne Halsringe mit Löffelenden aus der Mitte des 1. Jahrtausends (Miškiņeva, Abb. 53: 3, 4) sind für Ostlitauen charakteristisch, wo mehr als 50 derartige Exemplare aus dem 3. bis 5. Jh. gefunden wurden. Ein silberner Halsring mit Krücken- und Hakenenden, der in die Wende vom 7. zum 8. Jh. datiert wird (Saulites, Abb. 66: 3), erinnert an ein Exemplar aus Draustines (Litauen). Silberne Halsringe mit verdickten Enden, die in vier Varianten in verschiedenen Verwahrfunden vorkommen, werden anhand von zahlreichen im Westbaltikum und andernorts festgestellten Entsprechungen in das 5. Jh. (Piltene, Abb. 27, 44), das 6.—7. Jh. (Ķišukalns, Abb. 59; Podži, Abb. 60) und das 9. Jh. (Sauleskalns I) datiert. Halsringe mit facettierten Enden (5 silberne Exemplare aus Lejaslepji, Abb. 55: 1—3, 5, 6) sind für das 6. Jh. charakteristisch und aus mindestens 11 Fundstätten in Lettland und 3 Fundorten in Litauen bekannt. Vom gleichen Typus sind 5 silberne Exemplare mit rhombisch facettierten Enden (Lejaslūdi, Abb. 61; Umgebung von Ikšķīle, Abb. 62: 1; Mūrnieki, Abb. 65: 2; Saulites Abb. 66: 1, 2). Sie sind für den zentralen Teil Südlettlands (6 Exemplare) und Nordlitauen (14 Exemplare) charakteristisch und werden vom Ende des 6. Jh. bis zum Beginn des 8. Jh. angetroffen. Gewundene vierkantige Enden hat ein Halsring aus dem 6. Jh. (Lejaslepji, Abb. 55: 4), desgleichen ein Exemplar aus dem 9. Jh. (Sauleskalns I). Insgesamt wurden in Lettland 6 und in Litauen 1 silberner Halsring dieser Art gefunden; in Estland (Kardla) ist ein aus dem 6. Jh. stammendes Exemplar in Gold bekannt. Halsringe dieses Typs sind bei den Ostbalten vom Beginn des 6. Jh. bis zum 12. Jh. verbreitet. Am populärsten sind Halsringe mit verbreiterten Enden (ein silberner aus Dumpji, Abb. 64: 2; ein bronzener aus Mūkukalns II, Abb. 69; 9 bronzene aus Sauleskalns III, Abb. 86: 5, 6) sowie Halsringe mit Sattel- und Krückenenden (9 bronzene aus Sauleskalns III und 14 silberne aus verschiedenen Verwahrfunden). Im Ostbaltikum sind mehrere Hundert solcher Halsringe aus dem 7. bis 12. Jh. verzeichnet; von hier gelangten sie auch nach Rußland, Skandinavien und Finnland. Gewundene Halsringe mit Kegelstollen an den Enden (Sauleskalns III) sind am Ausgang des 10. und zu Beginn des 11. Jh. im östlichen Lettland und Litauen, gewundene mit Ösenenden (Pudzas, Abb. 87: 2; Celmiņi, Abb. 101: 3; Ķaupi, Abb. 108: 1) im gesamten Ostbaltikum,

in Finnland und Polen verbreitet; in Lettland trifft man sie vom Ende des 10. bis zum Beginn des 13. Jh. an. Zwei geflochtene silberne Halsringe mit abgeflachten Enden aus der 2. Hälfte des 11. Jh. (Ipšas, Abb. 93: 15, 16) sind aus slawischen Gebieten importiert.

Halsketten wurden aus Knochen- (Ende des 5. Jh. — Kokumuiža II, Abb. 48: 11), Bernstein-, Silber- (11. Jh. — Celmiņi, Abb. 101: 14; Ipšas, Abb. 25, 93: 1—11) sowie Bronze- und Glasperlen (12. Jh. — Reznes, Koknese I, Abb. 109: 3) hergestellt. Eine zweireihige Halskette aus Bronzespiralen, die auf einen Leinfaden aufgereiht waren, wurde im Verwahrfund von Reznes (12. Jh.) gehoben; daselbst befanden sich auch Münzanhänger aus dem 11. Jh.

Unter den in den Verwahrfunden Lettlands zum Vorschein gekommenen **Nadeln** gibt es eine Eisennadel mit profiliertem Kegelkopf aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. (Rūsiši, Abb. 52: 1) sowie 11 Bronzenadeln, darunter eine mit flachem spiralförmigem Kopf aus der Mitte des 1. Jahrtausends v. u. Z. (Ķivutkalns II, Abb. 38: 2), ferner eine Nadel mit Pilzkopf, 3 Nadeln mit Dreieckkopf aus dem 6. Jh. (Vecmokas, Abb. 56: 3—6), eine Nadel mit Dreieckkopf sowie eine kreuzförmige, mit Silber plattierte Nadel aus dem 11. Jh. (Celmiņi, Abb. 101: 12, 13), zwei kreuzförmige, mit Silber plattierte Nadeln aus dem 12. Jh. (Reznes, Abb. 18), ferner zwei Nadeln aus dem 6. Jh. mit abgebrochenem Kopf, der wahrscheinlich ein Dreieckkopf war (Vecmokas, Abb. 56: 1, 2).

Die **Fibeln** in den Verwahrfunden Lettlands kann man in zwei große Gruppen — Armbrustfibeln und Hufeisenfibeln — einteilen (Abb. 2).

Die Gesamtzahl der **Armbrustfibeln** beträgt 17, von ihnen sind 3 aus Silber und 14 aus Bronze. Eine Bronzefibel aus dem 7. Jh. mit Schlangenkopf (Grobiņa, Abb. 63: 1) ist vergoldet, während 2 andere — eine Sprossenfibel aus dem Beginn des 9. Jh. (Mežotne, Abb. 70: 2) und 1 Eulenzfibel aus dem 9. Jh. (Sauleskalns I, Abb. 72) mit Silber plattiert sind. Zu erwähnen sind ferner bronzene Armbrustfibeln mit gegossener Nadelscheide und umgeschlagenem bzw. Sternfuß (Ende des 5. Jh. — Kokumuiža I, Abb. 45: 1—5) sowie mit geriefeltem Fuß und Bügel (Mitte des 1. Jahrtausends — Rūsiši, Abb. 52: 2). Bei den Sengallen, Lettgallen und Selen in Mittel- und Ostlettland sowie in Litauen waren am Ende des 7. Jh. und zu Beginn des 8. Jh. Fibeln mit abgeflachtem umgeschlagenem Fuß (Dumpji, Abb. 64: 3) verbreitet. Armbrustfibeln mit Schlangenenenden (vom Ende des 7. Jh. bis zum Beginn des 9. Jh. — Grobiņa, Abb. 63: 1, 2; Mežotne, Abb. 70: 1) findet man vorwiegend bei den Kuren. Abgeflachte geriefelte Armbrustfibeln mit Mohnknopfenenden (Pudžas, Abb. 87: 7) waren im 10.—11. Jh. besonders in Westlitauen sowie bei den Kuren und Sengallen verbreitet; man trifft sie aber auch bei den Liven, Lettgallen, Esten und Finnen an. Eine aus dem 9. Jh. stammende Eulenzfibel wurde in Sauleskalns I gefunden (Abb. 72). Insgesamt sind bisher im Ostbaltikum 32 Eulenzfibeln aus dem 7.—9. Jh. verzeichnet.

In den Beständen der Verwahrfunde Lettlands gibt es 12 **Hufeisenfibeln**, darunter 2 silberne, 9 bronzene und 1 bronzene mit Silberplattierung. Im einzelnen sind zu erwähnen: 6 Bronzefibeln mit umgeschlagenen Enden aus dem 9.—12. Jh. (Mežotne, Abb. 70: 5; Tiraspurvs, Abb. 71: 1; 1 Fibel aus Reznes sowie 3 Exemplare aus Sauleskalns III), 2 Bronzefibeln mit facettierten Enden aus dem Beginn des 9. Jh. (Mežotne, Abb. 70: 3, 4), 2 Silberfibeln mit facettierten Enden aus der 2. Hälfte des 11. Jh. (Makašēni, Abb. 96), eine Bronzefibel mit viereckigen Enden und Silberplattierung sowie eine weitere mit Mohnknopfenenden aus dem 11. Jh. (Celmiņi, Abb. 101: 10, 11). Hufeisenfibeln gibt es im Ostbaltikum seit dem Beginn unserer Zeitrechnung. Emaillierte Hufeisenfibeln findet man auch in Finnland, Polen und Skandinavien bis in das 6. Jh.

Anschließend folgt eine etwa 200jährige Lücke, und erst im 8. Jh. treten aufs neue Hufeisenfibeln in Erscheinung.

Anhänger sind in den Verwahrfunden Lettlands durch Brillenspiralen aus dem Ende des 5. und dem Ende des 10. Jh. (Kokumuiža I, Abb. 45: 13; Sauleskalns III), trapezförmige Anhänger aus dem Ende des 10. Jh. (Abb. 86: 10, 11, 16), einen scheibenförmigen Anhänger aus dem Ende des 10. Jh. (Sauleskalns III) sowie durch 30 Münz-, Glöckchen-, Käppchen-, Schellen-, Kettchen- und Vogelanhänger vertreten. Trapezförmige Anhänger gibt es in Lettland vom 8. bis zum 14. Jh.; sie werden auch auf kurländischen ethnographischen Schultertüchern (*villaine*) angetroffen. Da arabische und westeuropäische Münzen aus dem Inventar von Depot- und Grabfunden oft jahrzehnte- und sogar jahrhundertlang als Anhänger in Gebrauch waren (Uņģeni, Ipšas, Nāvēsala, Reznes u. a.), sind sie mit Vorsicht zu datieren. 11 Bronze-glöckchen und 12 glockenartige Käppchen mit trapezförmigen Anhängern (Abb. 86: 15—16) gehören zum Inventar des Verwahrfundes von Sauleskalns III (Ende des 10. Jh.). Glöckchen- und Käppchenanhänger sind in Lettland aus nicht weniger als 55 Bodendenkmälern bekannt. Im 10. Jh. wurden die Glöckchen durch Schellen verdrängt. Glockenartige Käppchen mit Anhängern trifft man häufig in lettgallischen Frauen- und Kindergrabstätten des 10.—11. Jh.; Kettchenanhänger mit Glöckchen sind bei den Lettgallen und Selen bereits seit dem 7. Jh. bekannt. Im 12.—13. Jh. ist die Taubenfigur (Laukskola II, Abb. 114: 6) ein charakteristisches Detail.

Die Zahl der **Armringe** in den Verwahrfunden beträgt 83 (65 bronzene und 18 silberne, Abb. 3). Sie umfassen einen Zeitraum vom letzten Viertel des 11. Jahrtausends v. u. Z. (Kalēji, Abb. 34: 8, 9) bis etwa um das Jahr 1200 (Umgebung von Smiltene, Abb. 115: 1, 2). Einige Typen sind für bestimmte ethnische Gruppen charakteristisch, so z. B. hohlwandige geriefelte Armringe mit verschmälerten Enden für die Lettgallen und Selen (Sauleskalns III, Abb. 86: 9), dreikantige mit hervortretendem Mittelgrat für die Sengallen im 5.—6. Jh. (Kokumuiža I, Abb. 45: 6, 8; Rūsīši, Abb. 52: 3—6), bandartige vom sogenannten kurischen Typus für die Kuren im 11.—12. Jh. (Celmiņi, Abb. 101: 7—9; Ķaupi, Abb. 108: 2—11), hohlwandige mit verschmälerten Enden für die Liven (Ipšas, Abb. 93: 12, 13). Der letztgenannte Typus ist vom Ende des 10. Jh. bis zum Beginn des 12. Jh. verbreitet. Im 12., besonders aber im 13. Jh. bildet sich bei diesen Armringen ein immer breiter und dünner werdender Mittelschild aus (Umgebung von Smiltene, Abb. 115: 1, 2). Manschettenförmige Armringe (Ķente, Abb. 68; Mūkukalns I, Abb. 75; Sauleskalns III, Abb. 86: 8), die sich aus den Armringen mit hervortretendem Mittelgrat entwickelten, trifft man vom 6.—7. bis zum 11. Jh. bei den Lettgallen und Sengallen sowie in etwa 20 Bodendenkmälern Litauens, vor allem seines nördlichen Teils an. Die Armbänder dienten im allgemeinen als Zierat, doch erfüllten einige Typen von Spiralaringen im 9./10. bis 12. Jh. (Uņģeni, Kušķi, Jaunzemji, Pudžas, Gaiļi, Burgberg Aizkraukle) auch die Funktion des Geldes. In den Verwahrfunden Lettlands können 14 Typen von bronzenen und 4 Typen von silbernen Armringen unterschieden werden.

In den Verwahrfunden sind 5 Typen von **Fingerringen** vertreten; die Gesamtzahl der in Lettland bekannten Typen ist dreimal größer. Von insgesamt 35 Ringen sind 30 Bronzespiralringe aus dem 5. bis 10. Jh. (Kokumuiža I, Abb. 45: 14; Rūsīši, Abb. 52: 8—10; Sauleskalns III, Abb. 86: 1—3). Außerdem gibt es zwei Bronzespiralringe mit Mittelschild aus dem 10.—11. Jh. (Asote, Abb. 80: 3, 7; Sauleskalns III, Abb. 86: 4), einen gerippten Goldring, einen Goldring mit gewundenem Oberteil, aus

der zweiten Hälfte des 11. Jh. (Ipšas, Abb. 93: 24, 25) und einen Silberring mit geflochtenem Oberteil aus dem Ende des 12. Jh. (Umgebung von Smiltene, Abb. 115: 3).

Im Inventar der Verwahrfunde gibt es 45 **Schnallen** oder **Gürtel**: eine tutulusförmige Bronzeschnalle aus der Endperiode der Bronzezeit (Ķivutkalns I, Abb. 36: 3), 32 größtenteils ovale eiserne Schnallen mit verdicktem Vorderteil aus dem 5. bis 6. Jh. (Kokumuiža II, Abb. 49: 3—17, 21; Kalnamuiža), 4 Bronzeschnallen aus dem 5. bis 10. Jh. (Kokumuiža II, Abb. 49: 1, 2; Tiraspurvs, Abb. 71: 5; Sauleskalns III) sowie 8 Ledergürtel mit Beschlägen und geriefelten Schnallen aus dem 12. Jh. (Tērvete, Abb. 118). Tutulusförmige Schnallen waren ein Bestandteil der Frauentracht, während sonstige Schnallen und mit Beschlägen versehene Ledergürtel, wie Grabfunde bestätigen, hauptsächlich von Männern getragen wurden.

Beschläge, Drähte, Ringe, Kettchen, Spiralen und Ringelchen kommen in einigen Verwahrfunden des 5. bis 12. Jh. vor. Unter diesen Funden gibt es vergoldete (Sauleskalns III, Abb. 86: 14; Ipšas, Abb. 93: 23), silberne (Tiras purvs) und bronzene Plättchen bzw. Beschläge, Drähte aus verschiedenem Metall (Kokumuiža I und II, Eversmuiža, Laukskola II) und Ringe.

An **Waffen** enthielten die Verwahrfunde Lettlands 8 Schwerter aus dem 5.—6. Jh. bzw. deren Fragmente (Kokumuiža I, Abb. 46: 22; Rūsiši, Abb. 52: 20; Kalnamuiža), ferner 10 eiserne Schildbuckel aus dem 6. Jh. (Kalnamuiža, Abb. 54), einen Schildbuckel aus Birkenmaserholz und zwei Holzschilde aus der ersten Hälfte des 9. Jh. (Tiraspurvs, Abb. 14, 30, 31). Die verbreitetsten Arbeits-, Jagd- und Kriegsgewehre waren **Bronze- und Eisenäxte** sowie **Lanzen- und Pfeilspitzen** (Abb. 5, 6).

Bronzene Äxte mit Schaftloch vom Nortiken-Typus (östliche Variante) wurden im Verwahrfund von Kalēji (Abb. 34: 1—7) aufgedeckt, der 7 oder sogar 13 Exemplare enthielt (ein Teil der Äxte ist unvollendet). Bekannt sind 16 Fundstätten von Äxten dieses Typs im ehemaligen Ostpreußen, Westlitauen, Nordpolen und Südlettland; ihre östliche Variante wird in das 13.—12. Jh. v. u. Z. datiert. Mindestens anderthalbtausend Jahre jünger sind die Schmaläxte mit Schaftloch (Kokumuiža I, Abb. 46: 28—33; 47: 3; Mūkukalns III, Abb. 51: 8, 9). Die älteren Exemplare haben ein rundes, die jüngeren ein eiförmiges Schaftloch. Zu den letzteren gehören drei Äxte aus Sauleskalns III (Ende des 10. Jh.) und zwei Äxte aus Rauši II (11. Jh.). Zwei eiserne Breitäxte mit rundem Schaftloch stammen aus dem 12. Jh. (Pērjukalns, Abb. 111: 4; Audekini, Abb. 116). Entsprechungen dazu gibt es im Burgberg Asote und in Nowgorod.

Die im baltischen Raum verbreiteten bronzenen Tüllenäxte sind in den Verwahrfunden durch drei Exemplare aus der ersten Hälfte und der Mitte des 1. Jahrtausends v. u. Z. vertreten (Laveri, Abb. 35; Kalnēji, Abb. 37: 2; Ķivutkalns II, Abb. 38: 1). Die Zahl der eisernen Tüllenäxte in Verwahrfunden aus dem 5.—6. Jh. beläuft sich auf 141 (Kokumuiža I und II, Abb. 45: 29; 46: 23—27; 47: 1, 2; 49: 26; Vecmokas, Abb. 56: 10—21). Die älteren Exemplare sind kurz, verhältnismäßig gerade, mit keilförmigem Blatt, das selten breiter ist als die Tülle. Bei den späteren ist die Schneide bedeutend länger als die Tülle und an den Ecken abgerundet. Eiserne Äxte mit Schaftloch sind vornehmlich für die Lettgallen und Selen, Tüllenäxte für die Semgallen und Kuren charakteristisch, doch findet man Tüllenäxte auch auf livischem und estnischem Gebiet. In Lettland treten sie noch vor Beginn unserer Zeitrechnung in Erscheinung und werden wie in Litauen bis in das 8. Jh. hinein angetroffen.

Die einzige in einem Verwahrfund aufgedeckte bronzene Lanzenspitze mit Tülle stammt aus den Jahren 750—500 v. u. Z. (Kalnēji, Abb. 37: 1). Insgesamt sind in Lettland 12 Exemplare solcher Lanzenspitzen bekannt, von denen drei in die genannte

Periode datiert werden. Etwa 700 eiserne Lanzen spitzen aus 6 Verwahrfunden gehören in das 5.—6. Jh. (Kokumuiža I und II, Abb. 46: 1—21; 47: 4—6; 49: 27—34; Mūkukalns III, Abb. 51: 10—14; Rūsīši, Abb. 52: 26; Kalnamuiža, Vecmokas, Abb. 57). Die jüngeren Exemplare haben eine schmale Tülle und mitunter die Form eines Weidenblattes. Das späteste Exemplar stammt aus dem Verwahrfund Sauleskalns III (Abb. 85: 1). Es liegen Nachrichten vor, daß ein Teil der nicht erhaltenen Tüllen-Lanzenspitzen im Verwahrfund von Kalnamuiža mit Widerhaken versehen war. Solche Lanzenspitzen sind den Sengallen seit der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. bekannt.

In Verwahrfunden befanden sich 28 eiserne Pfeilspitzen — 8 mit Tülle aus dem 6. Jh. (Kalnamuiža) und 20 mit Angel aus dem 9. Jh. (Sauleskalns II, Abb. 73), doch sind sie sämtlich verlorengegangen. Die Pfeilspitzen von Sauleskalns haben eine den Speerspitzen des 8.—9. Jh. ähnliche Form. Entsprechungen gibt es in Āraiši, Mūkukalns und Ķente sowie in Birka (Schweden) und Finnland. In den Gräberfeldern Lettlands findet man nur sehr wenig Pfeilspitzen, doch sind sie in großer Zahl in den Burgbergen und Siedlungen der Epoche des Frühfeudalismus anzutreffen.

Pferdegeschirr ist in den Verwahrfunden durch Gebisse, Beschläge, Schellen, Steigbügel und Peitschenstock vertreten. Zu den fünfteiligen Gebissen aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. (Rūsīši, Abb. 52: 7) und den zweiteiligen Gebissen aus dem Ende des 10. Jh. (Sauleskalns III, Abb. 85: 5) gibt es Entsprechungen in Gräberfunden Südlettlands und Litauens. Lederriemen mit Beschlägen und ein dreieckiges Lederstück (Sauleskalns III) dürften als Überreste eines ledernen Zaumes anzusehen sein. Ähnliche Details wurden auch in Birka und in Veršvai (Litauen) gefunden und rekonstruiert. Der Verwahrfund in Rauši II (11. Jh.) enthielt verschiedenartige Beschläge, von denen einige versilbert waren, 9 eiserne Schellen mit kreuzförmigem Ausschnitt sowie Ketten, die als Fesseln benutzt wurden. Einen eisernen Zaum entdeckte man im Verwahrfund Kalnamuiža (6. Jh.) und einen weiteren in Rauši II (11. Jh.). Vier kleine Eisen sporen aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. wurden im Verwahrfund von Rūsīši (Abb. 52: 13—16) aufgedeckt. Ähnliche Sporen gibt es auch in Gailīši, Ķente und Agrāriēši. Zu dem Peitschenstock von Sauleskalns III (Abb. 85: 7) gibt es Entsprechungen in Lettland (5 Exemplare), im Gräberfeld von Gnezdovo, in Finnland, im Gebiet südlich des Ladogasees und in den Hügelgräbern Ostlitauens, die sämtlich aus dem 9. bis 11. Jh. stammen.

Ackerbau- und Viehzuchtgeräte (Abb. 7) sind in den Verwahrfunden durch Pflugschare, Hacken, Sicheln, Hackmesser, Sensen, Scheren und Tüllenmeißel vertreten. Es wurden 10 Pflugschare aus dem 10. bis 12. Jh. gefunden, und zwar drei asymmetrische in Pērļukalns (Abb. 111: 5, 6), je zwei asymmetrische in Mieriņi (Abb. 123) und Bordova (Abb. 113: 5, 6) sowie drei, die später verlorengingen, in Audekīni. Sie alle gehörten zweisecharigen Hakenpflügen an. Entsprechungen gibt es in Nowgorod, Staraja Ladoga und Skandinavien. Im archäologischen Fundstoff Lettlands sind insgesamt etwa 40 Pflugschare vertreten. 18 eiserne Hakenpflüge wurden in zwei Verwahrfunden aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. (Kokumuiža I, Abb. 45: 25—27; 47: 8; Rūsīši, Abb. 52: 25) sowie in den Verwahrfunden des 12. Jh. von Pērļukalns (Abb. 111: 1—3) und Bordova (Abb. 113: 1) gehoben.

Insgesamt 7 Sichel und Hackmesser aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. enthielten die Verwahrfunde im Burgberg Ķente (Abb. 50: 2), Mūkukalns III (Abb. 51: 1—5) und Kokumuiža I (Abb. 45: 28). Bei den Sichel n lassen sich zwei Typen unterscheiden; bei dem einen beginnt die Krümmung der Klinge unmittelbar hinter der Angel, während beim anderen der Klingentrücken und die Angel eine gerade Linie bilden.

Beide Typen bestehen nebeneinander. Einen dritten Typus stellen große gekrümmte Sicheln aus dem 11. bis 12. Jh. dar, von denen 6 Exemplare gefunden wurden (Rauši II, Abb. 99: 11; Bordova, Abb. 113: 3, 4). Sicheln und Hackmesser sind für den östlichen und nördlichen Teil Lettlands charakteristisch; in Westlettland dagegen waren Sensen gebräuchlich (Rūsīši, Abb. 52: 28, 29; Vecmokas, Abb. 58). Am frühesten, und zwar im 3. Jh. findet man Sensen bei den Kuren; im 5. Jh. werden sie von den Semgallen und Liven, zwei Jahrhunderte später von den westlichen Lettgallen und Selen übernommen. In Ostlettland sind Sensen selten, doch kommen sie in Verwahrfunden des 12. Jh. vor (Bordova, Abb. 113: 2; Audekini).

Die einzige in einem Verwahrfund aufgedeckte Schere (mit Feder und rundlichem Bügel) stammt aus dem 11. Jh. (Salaspils, Abb. 91: 2). Scheren findet man in Lettland seit dem 3. Jh. u. Z.

Eiserne Meißel mit Tülle (Kokumuiža I, Abb. 47: 7) dienten im 5.—6. Jh. zum Aushöhlen von Baumstämmen u. dgl.

Das **Instrumentarium einer Schmiedewerkstatt** — 3 Ambosse mit keilförmigem Unterteil, 2 Hämmer, mehrere Meißel und Feilen, ein Schüreisen und Deule wurden in einem Verwahrfund aus dem Ende des 5. Jh. (Kokumuiža I, Abb. 29) aufgedeckt. Mehrere Deule und Schlackenreste gibt es auch im Verwahrfund von Rūsīši. Besonders reichhaltig ist das Schmiedeinventar im Verwahrfund von Rauši II (11. Jh., Abb. 99): ein Amboß mit Horn und keilförmigem Unterteil (6,5 kg), Deul- und Schmiedezangen, ein Hauhammer (1,8 kg), 2 Hämmer, 3 Locheisen. Entsprechungen zu diesem Instrumentarium, das auch einem Juwelier gehören konnte, sind in Lettland und den anliegenden Gebieten bereits seit den ersten Jahrhunderten u. Z. bekannt. Zwei 18 und 7 kg schwere ovale Kupferplatten aus dem 12. Jh. (Rauši III, Abb. 112) dienten einem livischen Juwelier als Werkstoffvorrat.

23 eiserne Messer aus dem 5.—10. Jh. (Kokumuiža I und II, Mūkukalns III, Rūsīši, Kalnamuiža, Sauleskalns III), eine eiserne Dechsel (Abb. 99: 6) und eine sogenannte Katze aus dem 11. Jh. (Rauši II) sowie ein bronzener Meißel aus der ersten Hälfte des 9. Jh. (Tiraspurvs, Abb. 71: 8) sind charakteristische Männerwerkzeuge.

Schleifsteine von verlängerter, flacher Form aus dem 5.—6. Jh. (Kokumuiža I und II, Abb. 45: 23, 24; 48: 23—28; Vecmokas, Abb. 56: 9), meist aus Quarzit, Schiefer oder Sandstein, sind ebenfalls ein charakteristisches Männerwerkzeug.

Werkzeuge zur Kleiderherstellung und Trachtenteile gibt es in 7 Verwahrfunden. Flache scheibenförmige Spinnwirtel aus Sandstein (Ende des 5. Jh. — Kokumuiža II, Abb. 48: 13) sowie aus Bernstein und Mergel (11. Jh. — Celmiņi, Abb. 101: 16, 17) sind ein charakteristisches Werkzeug der Frauen. Ein fast quadratförmiges Knochenbrettchen zur Gürtelherstellung aus dem Ende des 5. Jh. (Kokumuiža II, Abb. 48: 6) hatte vier Löcher an den Ecken und eins in der Mitte. Ähnliche Brettchen wurden auch in einigen Burgbergen gefunden. Ahlen und Pfriemen gibt es im Inventar der Verwahrfunde von Rūsīši (Abb. 52: 30, 31) und Kēnte (Abb. 50: 1) aus der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z.

Anhand der Details einer wollenen Tracht aus dem Verwahrfund von Tiraspurvs (Kopfbedeckung, Umhang, Wadenbinden, sandalenartiges Schuhwerk, Abb. 10) kann man die Tracht eines kurischen Kriegers aus dem 9. Jh. rekonstruieren (Abb. 32). Die Überreste eines Schultertuchs (villaine) aus dem 10. Jh. mit zehn Reihen von Ringornamenten an den Enden wurden in Sauleskalns III gefunden; sie ermöglichen die Rekonstruktion einer lettgallischen Frauentracht etwa aus dem Jahr 1000. Es wurden auch geflochtene Gürtel und sonstiges Flechtwerk (Abb. 10: 1, 2), hölzerne Haken-

knöpfe (Abb. 71: 10), Woll- und Leinfäden sowie ein Wollgarnknäuel (Abb. 71: 11) aufgedeckt.

Unter dem gefundenen **Hausrat** (Abb. 8) gibt es 9 handgeformte Tongefäße aus dem 3. bis 10. Jh. (Abb. 85: 9), 7 Trinkhörner aus dem 5. bis 9. Jh., (Abb. 45: 17, 18; 48: 2; 52: 11, 12; 71: 9), Eimer- und Kesselbügel aus der Zeit um das Jahr 500 und dem 11. Jh. (Rūši, Rauši II), einen Feuerstahl mit verbreiteter Mitte und umgebogenen Enden (Abb. 49: 22), Knochenkämme aus dem Ende des 5. Jh., einen Lederbeutel aus der ersten Hälfte des 9. Jh. (Tīras purvs, Abb. 33) und 59 Feuerschlagsteine aus Quarz, Quarzit und Sandstein, darunter 58 ovale (Abb. 45: 19—22; 48: 14—22; 50: 3; 56: 8) und einen älteren in Form eines länglichen Rechtecks (Abb. 50: 4). Anhand von Entsprechungen in Männergräbern werden diese Feuerschlagsteine in das 5. bis 6. Jh. datiert (Kokumuiža I und II, Burgberg Kēte, Vecmokas); ihresgleichen gibt es in den Ostseeländern seit dem Beginn unserer Zeitrechnung. Zum Hausrat können auch ein eisernes Schloß (Abb. 99: 12), drei Ketten aus dem 11. Jh. (Rauši II) und eine eisenbeschlagene Truhe aus dem Ende des 12. Jh. (Laukskola II, Abb. 114: 1—3) gerechnet werden.

Zur Kategorie der **Kultgegenstände** gehören eine bronzene Statuette (Abb. 41: 28) aus dem zweifelhaften Verwahrfund von Dandāle (zweite Hälfte des 3. Jh.) und zwei kleine Holzboote aus dem Torfmoor von Brendiķi (etwa um das Jahr 1000, Abb. 89).

Anhand des Inventars von Verwahrfunden lassen sich Schlüsse auf Beziehungen zur Bevölkerung benachbarter und entfernterer Gebiete ziehen. Als Beispiel sei der Verwahrfund von Kābeles (11. bis 12. Jh.) genannt, der etwa 25 Kilogramm unbearbeiteten Bernsteins enthielt. Aufschlußreich sind auch die **Barrenfunde**: ein Kupferbarren (Abb. 40: 8), 94 Bronzebarren (7 aus der Umgebung von Jaunjelgava, Abb. 119, 6 aus der Umgebung von Ventspils, Abb. 120; 30 aus Stiebri, Abb. 121; 51 aus Ērgaļi, Abb. 122), 78 gegossene Silberbarren aus 13 Verwahrfunden, ein rhombischer Silberbarren vom Tschernigov-Typus (Veišari, etwa um das Jahr 1200, Abb. 117; drei andere, vermutlich ähnliche, haben sich nicht erhalten) sowie 46 geschmiedete Silberbarren aus 10 Verwahrfunden (s. Aufstellung auf S. 66—71). Die genauere Datierung dieser Barren (Abb. 9) erfolgt anhand von Entsprechungen und Begleitfunden (insbesondere von Münzen) sowie aufgrund von chemischer und Spektralanalyse und typologischen Befunden.

Die Zahl der in den Schatzfunden enthaltenen antiken, arabischen und westeuropäischen **Münzen** beläuft sich auf etwa 4980, und zwar stammen ungefähr 4400 Münzen aus sicheren und 580 aus zweifelhaften Depots (s. die Aufstellung auf S. 62—65). Einige altgriechische Münzen wurden im Inventar von 4 zweifelhaften Depotfunden festgestellt. 61 römische Münzen, die teils erhalten, teils aus Fundbeschreibungen bekannt sind, wurden in 4 sicheren Verwahrschätzen aus dem 2. bis 4. Jh. sowie 2 späteren Verwahrfunden (Nāvessala — Beginn des 10. Jh., Eversmūiža — Anfang des 11. Jh.) aufgedeckt. Aus zweifelhaften Depotfunden stammen etwa 270 römische Münzen. 15 sichere Verwahrschätze aus dem 9. bis 11. Jh. enthielten nicht weniger als 1835 arabische Silberdirheme. Außerdem gibt es zumindest 222 Dirheme in 6 zweifelhaften Depots. Westeuropäische Silbermünzen (2364 an Zahl) sind aus 19 sicheren Schatzfunden des 10. bis 11. Jh. bekannt.¹

¹ Die Münzfunde sowie die Gewichtseinheiten in Lettland werden im Hinblick auf die in Verwahrfunden gehobenen **Waagen** (Sauleskalns III, Abb. 86: 18, 18a; Rauši II) und Gewichte auf S. 100—113 einer ausführlicheren Betrachtung unterzogen.

Je nach den Gründen für ihre Anlage kann man die Verwahrschätze in zwei Hauptgruppen einteilen: 1) wirtschaftliche und 2) sakrale. Beide Arten von Verwahrschätzen werden bereits in der Bronzezeit angetroffen. Sakrale Verwahrschätze wurden nach der Verbreitung des Christentums nur selten angelegt. Sie enthalten meist weniger wertvolles Material als die wirtschaftlichen Depots, die häufig aus Münzen und Wertsachen bestehen.

Die meisten Verwahrfunde sind dort aufgedeckt worden, wo die Konzentration von Bodendenkmälern der jeweiligen Periode am stärksten ist. Mehr als 70% wurden in oder an Siedlungen bzw. Gräberfeldern gefunden. In Sümpfen und sumpfigen Niederungen waren 10, in lehmigen Böden 2 Depotschätze vergraben, von denen der eine (Kazzemnieki) römische Münzen, der andere (Gaiļi) Silbergerät enthielt. Die Verwahrschätze waren 7 bis 150 cm tief unter der ursprünglichen Bodenfläche vergraben. Fünf von ihnen lagen in Herdstellen, 7 waren angebrannt, 3 befanden sich an Befestigungswällen, 10 unter Steinen und 3 unter alten Baumstümpfen. Logischerweise muß angenommen werden, daß der Verwahror, insbesondere von Wertsachen, die nach Beendigung der Kriegshandlungen wieder ausgegraben werden sollten, deutlich gekennzeichnet war. Aus der Zahl von 108 Verwahrfunden in Lettland ist nur von 21 bekannt, daß sie in einer Verpackung oder zusammen mit Tonscherben, Stoffresten, Birkenrinde oder Bast gefunden wurden.

Von 5 Verwahrfunden der Bronzezeit stammen 4 aus Gebieten mit baltischer Bevölkerung und nur einer (Laveri) aus dem finnisch-ugrischen Siedlungsgebiet. Alle enthalten Waffen und Werkzeuge, die von Männern benutzt wurden, sowie weiblichen und männlichen Schmuck. Einzelne kleine Waffendepots (Kalnēji, Laveri) dürften Eigentum der Gemeindeältesten, größere dagegen Gemeindebesitz gewesen sein. Der Verwahrfund von Kalēji, der größtenteils unbenutzte Äxte enthielt, darf mit einem Gemeindegewerksmeister in Verbindung gebracht werden.

Die erste Hälfte des 1. Jahrtausends u. Z. ist in Lettland eine Periode des Zerfalls der patriarchalischen Gemeindeordnung. Aus dieser Periode (hauptsächlich aus dem 3. bis 4. Jh.) haben sich nur kleinere Verwahrfunde mit (vorwiegend kupfernen) römischen Münzen erhalten, die Eigentum der Sippenältesten und der Vornehmen waren. Auch Handwerker und Händler, durch deren Vermittlung die Münzen ins Land kamen, müssen zur Oberschicht der Gemeinde gerechnet werden.

In der Periode des Überganges zur Klassengesellschaft (5. bis 9. Jh.) enthalten die Verwahrfunde in Lettland vorwiegend Waffen und Werkzeuge sowie Bronze- und Silberschmuck. Von insgesamt 31 Verwahrfunden dieser Periode enthielten nur 4 Depots aus dem 9. Jh. Münzen, und zwar arabische Dirheme. Im kurischen Siedlungsgebiet wurden 3, im semgallischen 8, im lettgallischen 14, im selischen 2, im livischen und estnischen 4 Verwahrfunde aufgedeckt. Sakralen Charakter hatte der Verwahrschatz von Tirās purvs, der von einem reichen Kuren zum Dank für den günstigen Ausgang einer Schlacht gestiftet wurde. Andere von reichen Familien oder Einzelpersonen angelegte Depots gehören zur Gruppe der wirtschaftlichen Verwahrschätze. In der Siedlung Kēnte (8. Jh.) wurde ein Verwahrschatz aufgedeckt (Abb. 68), der teils unfertigen, teils beschädigten Bronzeschmuck enthielt; er dürfte von einem lettgallischen Juwelier stammen. Einer semgallischen Familie aus dem Burgberg Mežotne gehörte ein zu Beginn des 9. Jh. am Schutzwall des Burgberges vergrabener Schatz mit Männer- und Frauenerzeugnissen (Abb. 70). Im Burgberg Mūkukalns verbargen in einem Augenblick der Gefahr lettgallische Mädchen ihren Bronzeschmuck (Abb. 69, 75).

Aus der Epoche des Frühfeudalismus (10. bis 12. Jh.) stammen 62 vorwiegend wirtschaftliche Verwahrkunde, die zahlreiche Münzen und Silberbarren enthalten und in ganz Lettland gefunden wurden: im kurischen Siedlungsgebiet 9, im semgallischen 8, im selischen 1, im lettgallischen 24, im livischen und estnischen 20. Es handelt sich hierbei um das Eigentum von Feudalherren, Händlern, Handwerkern und freien Bauern. Von 18 Depotfunden, die ausschließlich Münzen enthielten, wogen nur 5 mehr als 0,5 kg. Am schwersten war der aus dem Beginn des 11. Jh. stammende Verwahrschatz von Eversmuīža, der nicht weniger als 1104 arabische und westeuropäische Münzen enthielt. Er wurde in unmittelbarer Nähe eines lettgallischen Burgberges und Gräberfeldes entdeckt. Kleine, 90—100 g wiegende Münzdepots waren Eigentum von Bauern und Handwerkern. Das Depot eines begüterten Semgallen aus Rijnieki (Beginn des 11. Jh.), der Silberbarren und einen Halsring enthielt, wog 5749 g. In der zweiten Hälfte des 11. Jh. vergrub ein reicher Live in der Nähe des Gräberfeldes und Burgberges Ipšas fremdländisches Silber- und Goldgerät sowie Münzen mit einem Gesamtgewicht von 1600 g. Der Bernsteinvorrat eines livischen Händlers aus der Siedlung Kābeles wog an die 25 kg.

Der eigenartige Verwahrfund von Sauleskalns III (etwa aus dem Jahr 1000, Abb. 85, 86) enthielt Männer- und Frauenschmuck, Pferdegeschirr, Waffen, Waagen, importierte Schläfenringe, einen Zinnbarren, lettgallische Juweliererzeugnisse und weibliche Handarbeiten (ein Schultertuch, einen handgeformten Lehmtopf). Der Hügel Sauleskalns war seit dem 9. Jh. eine Kultstätte der Lettgallen, und hier wurden mit Beteiligung von Priestern mehrere Schätze vergraben.

Den Wert der Verwahrkunde Lettlands abzuschätzen ist nicht leicht. Während des Mittelalters kostete im Frankenreich ein Schwert ebensoviel wie 9 Kühe, und eine komplette Reiterausrüstung war ebensoviel wert wie 45 Kühe oder 15 Pferde.

Zum Vergleich sei daran erinnert, daß der Verwahrfund von Kokumuīža I mehrere Schwerter und etwa 600 Lanzenspitzen, derjenige von Kalnamuīža ein Schwert, 10 Schildbuckel und 54 Lanzenspitzen enthielt. Wenn man berücksichtigt, daß eine russische Griwna 51,19 g wog, läßt sich anhand russischer schriftlicher Quellen berechnen, daß man für den Verwahrschatz von Rijnieki (Abb. 20) zu Beginn des 11. Jh. in Rußland 56 Pferde, 141 Kühe oder 2246 Hammel bzw. Ferkel kaufen konnte.

Nach den Angaben des Arabers Ibn Roste setzten die Wolgabulgaren in der ersten Hälfte des 10. Jh. den Wert von 2,5 Silberdirhemen demjenigen eines Marderfells gleich. Folglich konnte man bei ihnen für den Verwahrschatz von Sāraji (9. Jh.), der 27 ganze und 30 fragmentarische Dirheme mit einem Gesamtgewicht von 117 g enthielt, 16 bis 18 Marderfelle und für den über 0,5 kg wiegenden Verwahrschatz von Nāvessala mit 311 (64 ganzen und 247 fragmentarischen) Dirhemen etwa 75 Marderfelle kaufen. In Rußland wurde ein Marderfell sogar für einen Dirhem feilgeboten. In Lettland kostete nach einigen Angaben ein Marderfell im 11.—12. Jh. zwei Dirheme und ein Eichhornfell einen halben Dirhem.

Nach den Angaben von Ibn Fadlan kostete eine grüne Glasperle von der Art, wie sie von slawischen Frauen gern für Halsketten benutzt wurden, einen Dirhem. Somit konnte man für die Dirheme des Verwahrschatzen von Sāraji (zweite Hälfte des 9. Jh.) 36 und für diejenigen von Nāvessala (erste Hälfte des 10. Jh.) etwa 190 Glasperlen kaufen.

Bereits in der Bronzezeit gab es in Lettland einen gewissen Überschuß an einigen Erzeugnissen (Vieh, Felle, Bernstein), gegen die man im Fernhandel Bronze und Bronzeerzeugnisse eintauschte. Manche Gegenstände, von denen man früher annahm, sie

seien aus den Gebieten der Altpreußen oder aus Skandinavien eingeführt worden, wurden an Ort und Stelle nach fremdländischen Mustern hergestellt, so z. B. die Äxte vom Nortiken-Typus (im Verwahrfund von Kalēji gibt es unvollendete Exemplare) und Armringe, deren Gußformen gefunden wurden.

Die Zahl der in Lettland in insgesamt 51 Fundstellen (nicht nur Depotfunden) aufgedeckten römischen Münzen beträgt 487; aus dieser Anzahl können etwa 130 Münzen aus 22 Fundorten als sicher gelten. Besonders häufig sind Münzfunde im südwestlichen Teil Lettlands und an der Daugava. Die älteste sichere Münze ist von Marcus Agrippa (31—12 v. u. Z.), die späteste von Valentinianus I. (364—375) geprägt. In zwei Verwahrschätzen waren römische Münzen zusammen mit arabischen und westeuropäischen vergraben. Man kann daraus schließen, daß die römischen Münzen bereits einem früheren Verwahrschatz angehört hatten und zum zweitenmal vergraben wurden. Der chronologische Rahmen von anderen sicheren Depotfunden ist ebenfalls recht breit; z. B. umfaßt der Verwahrschatz von Bornsminde etwa 200 Jahre, derjenige von Daugavpils nicht weniger als 320, der von Priedkalni 350—390 Jahre. Münzen in Verwah- und Einzelfunden wurden nicht nur an den alten Handelsstraßen (der Daugava-Wasserstraße, der Meeresküste, an der Aiviekste), sondern auch in größerer Entfernung von ihnen geborgen. Die meisten Münzen stammen aus dem 2. Jh. — von Trajanus (98—117) bis Commodus (176—192) sowie aus der ersten Hälfte des 3. Jh. — von Elagabal (218—222) bis Philippus Arabus (244—249); Claudius II (268—270) ist durch 44 Exemplare und Constantius II. (337—361) durch 64 Exemplare vertreten. Römische Münzen gelangten ins Ostbaltikum hauptsächlich über die sogenannte Bernsteinstraße sowie in geringerem Umfang (vornehmlich in der zweiten Hälfte des 3. und im 4. Jh.) übers Meer aus dem Rheinland und den gallischen Provinzen. Mit der Zeit erhielt der Handel im Ostbaltikum einen regelmäßigen Charakter; davon zeugen chemische und spektralanalytische Befunde, denen zufolge die im Ostbaltikum und in Ostpreußen gefundene Bronze ein und denselben Ursprung hatte. Allgemein war Tauschhandel üblich. Eine Geldfunktion hatten die Münzen nur im Verkehr zwischen Vornehmen und beim unmittelbarem Kontakt mit römischen Händlern.

Das Inventar von mindestens 6 Verwahrfunden aus dem 5. bis 9. Jh. (Jaunzemji, Mišķņeva, Sārāji u. a.) war aus anderen Ländern importiert. Aus der zweiten Hälfte des 9. Jh. stammen auch die ältesten Dirhem-Depots (Iļģi, Sārāji). Die Haupthandelsstraßen dieser Zeit waren dieselben wie in der vorhergehenden Periode und im 10.—13. Jh., somit waren einige noch heute benutzte Verkehrswege — die Daugava entlang, längs der Küste von Kurzeme und durch die Innengebiete von Kurzeme — bereits in sehr alter Zeit bekannt. Dort, wo sich an diesen Straßen Verwahrfunde und andere Bodenaltertümer häufen, sind auch die wirtschaftlichen und Verwaltungszentren jener Zeit zu suchen.

Mit der Zeit, insbesondere durch den Ausbau der Beziehungen zu Skandinavien und Rußland, verwandelten sich die Tauschbeziehungen in einen regelrechten Fernhandel. Vor allem dank der Daugava-Handelsstraße gewann Lettland eine wichtige Bedeutung im Transithandel zwischen Westeuropa und dem arabischen Osten, zwischen Skandinavien und Byzanz.

Die Mehrzahl der Depotfunde aus der Periode des Frühfeudalismus (10.—12. Jh.) enthält importierte arabische und westeuropäische Silbermünzen und anderes Silber. Während das Gesamtgewicht der Wertsachen in den Schatzfunden aus dem 5. bis 10. Jh. nicht ganz 10 kg beträgt, ist es in denjenigen des 10. bis 12. Jh. fast dreimal größer. Münzen wurden in 28 Depots gefunden, von denen 13 auch andere Gegenstände enthielten. Mit der Entwicklung des Handels wächst die Zahl der Bronze- und Silber-

barren und der Spiralen aus diesen Materialien; sie dienten als Zahlungsmittel und sind in 23 Depotfunden enthalten. Auch einen Bernsteinschatz gibt es unter den Funden. Nur 18 Verwahrfunde enthielten ausschließlich lokale Bodenaltertümer.

In 21 Depotfunden wurden 2059 arabische Dirheme geborgen. Einige Hundert Dirheme stammen aus Gräberfeldern, Burgbergen, Siedlungen und zufälligen Einzel-funden. Insgesamt sind in Lettland über 60 Fundstätten arabischer Dirheme bekannt. In geringer Zahl treten sie hier bereits seit dem Ende des 8. Jh. in Erscheinung. Der Zustrom verstärkt sich in der zweiten Hälfte des 9. Jh. sowie in der ersten Hälfte und Mitte des 10. Jh.; Ende des 10. Jh. ebbt er wieder ab. In bezug auf mehr als 550 Dirheme konnte der Prägungsort festgestellt werden, und zwar wurden die in Lettland gefundenen Dirheme in der Zeit zwischen 698/699 und 1012/1013 in mehr als 40 Städten geprägt: 245 Münzen in Schasch, etwa 140 in Samarkand, 28 in Bagdad und eine weitere Anzahl in Buchara, Balch, Anderab, Muhammedia und andernorts. Auf den Dirhemem aus den Depotfunden Lettlands sind die Namen von etwa 50 arabischen Herrschern aus 13 Dynastien zu lesen. Münzen der Samaniden sind 3,3mal häufiger als die übrigen. Am häufigsten trifft man Ismael I. Ibn Ahmed (892—907), Mansur I. (961—976), Ahmed Ibn Ismael (907—914) und Nuh Ibn Nasr (943—954).

Die Zahl der fragmentarischen Dirheme beträgt etwa das Doppelte der ganzen. Solange es in Lettland keine Silberwaagen gab (sie treten erst in der zweiten Hälfte des 10. Jh. in Erscheinung), tauschte man die Münzen stückweise oder ließ sie von ausländischen Kaufleuten wägen.

Ende des 10. Jh. begannen in Lettland statt der Dirheme westeuropäische Münzen einzusickern, hauptsächlich deutsche (Otto I., II. und III., 936—1002), in geringerem Maße angelsächsische (Ethelred II., 978—1016). In insgesamt 20 Depots wurden 2364 westeuropäische Münzen und in etwa 50 anderen Bodendenkmälern ebenfalls mehrere Hundert westeuropäische Münzen gefunden. Die Fundstätten befinden sich hauptsächlich im Stromgebiet der Daugava, Gauja und Lielupe sowie in der Nähe von bekannten Handels- und Handwerkszentren. Im 12. Jh. sind westeuropäische Münzen selten.

Die älteste in Lettland gefundene deutsche Münze ist von Heinrich I. (919—936), geprägt in Verdun. Die meisten deutschen Münzen sind in rheinischen Städten — Köln, Worms, Speyer, Mainz — geprägt. Friesland ist als Prägungsort mit den Städten Groningen, Dewenter und Dokkum vertreten, während sächsische Münzen größtenteils in Magdeburg, seltener in Erfurt, Arnstadt, Hildesheim und anderen Städten geprägt sind. Von den deutschen Fürsten treten als Münzherren am häufigsten Graf Bruno III. (1038—1057) sowie die Kaiser Heinrich II. (1002—1024) und Heinrich III. (1039—1056) in Erscheinung.

In England geprägte Münzen stehen in den Schatzfunden zahlenmäßig an zweiter Stelle; sie bilden allerdings kaum den siebzehnten Teil aller westeuropäischen Münzen. Am häufigsten sind Münzen von Ethelred II. (978—1016) und Kanut (1016—1035). Die meisten englischen Münzen sind in London geprägt.

Im Inventar der Depotfunde Lettlands gibt es ferner 15 skandinavische und dänische, 7 tschechische und mährische sowie 11 ungarische Münzen, die in allen Fällen zusammen mit anderen Münzen gefunden wurden.

Silber wurde seit dem Ende des 10. Jh. in der Form von Münzen, Bruchsilber und Barren hauptsächlich aus Westeuropa eingeführt. Die ältesten Guß- und Schmiedebarren wurden in Westlettland und an der Daugava gefunden, doch läßt das Gewicht (140,6—169 g) von 14 Barren sowie ein 199,2 g schwerer rhombischer Barren vom Tschernigov-Typus aus dem Depotfund von Veišari auch auf östliche Einflüsse schließen.

Den Barren stehen gewichtmäßig Silberspiralen aus den Jahren 900—1000 nahe; man kann sie, ebenso wie die an bandförmige Armringe erinnernden geschmiedeten Silberbarren, als eine Urform des Geldes betrachten. In 10 Schatzfunden Lettlands sind nicht weniger als 46 geschmiedete Silberbarren von der Art enthalten, wie sie im Ostbaltikum vom 10. bis zum 12. Jh. in Umlauf waren.

Lettland unterhielt im 10.—12. Jh. Beziehungen sowohl zu Ost- als auch zu Westeuropa; hierbei tendierte Ostlettland mehr zu Rußland, die westlichen Gebiete und die Küstengebiete dagegen zu Westeuropa, insbesondere zur Insel Gotland.

Die Schlüsselpositionen im Handel hatten örtliche Händler inne; ein Beweis dafür ist unter anderem die Konzentration der Schatzfunde und Importwaren in wichtigen Zentren an den Haupthandelsstraßen sowie im Inneren des Landes. Berufsmäßige Händler treten als besondere Gruppe der Vornehmen seit dem Ende des 10. Jh. auf. Die im 10. Jh. einsetzende Belegung des Handels, das Auftreten der Kaufmannschaft als besonderer Berufsgruppe, die Ausbildung des Geld- und Gewichtssystems wurden durch die Kreuzritterinvasion unterbrochen.

Unter den Metallgegenständen aus den Verwahrkunden der Bronze- und Eisenzeit bis zur Mitte des 1. Jahrtausends u. Z. überwiegt die Gußware. So wurden beispielsweise die Streitäxte vom Nortiken-Typus aus dem Verwahrfund von Kalēji in zweiteiligen Stein- oder Lehmformen gegossen. Im Gußverfahren sind auch alle frühen Halsringe, Armbrustfibeln und Armringe hergestellt.

In der zweiten Hälfte des 1. Jahrtausends u. Z. gibt es neben der einfachen Gußware auch geprägte, gewundene, gravierte und geriefelte Erzeugnisse. Imitierte Windungen sind bereits im 3. Jh., die Silber- und Goldschmiedekunst im 5. Jh. und die Filigran- und Granuliertchnik ebenfalls im 5. Jh. bekannt. Kleinere Schmucksachen, insbesondere aus Blei- und Zinnlegierungen, wurden seit dem 8.—9. Jh. in haltbaren Steinformen gegossen. In Kēte, Āraiši, Oliņkalns und Talsi aufgedeckte Gußformen für Barren zeugen davon, daß hier Buntmetall gegossen wurde.

Neben der Gußtechnik war auch die Kaltschmiedetechnik sowie das Schmieden mit anschließendem Ausglühen bei etwa 600° üblich. Geschmiedet sind beispielsweise die silbernen Halsringe mit großen rhombischen Facetten (7.—8. Jh.) sowie die Halsringe mit abgeflachten Enden aus dem 7. bis 12. Jh. Häufig wurde auch die Tordierungstechnik angewandt. Seit dem 3. Jh. wird das Verzinnen angewandt.

Das Gravieren ist bereits seit der Bronzezeit und das Stanzen mit Preßstempeln seit dem Beginn des 1. Jahrtausends u. Z. bekannt. Im 6. Jh. wird es üblich, Tremolierornamente mit kleinen Meißeln zu gravieren. Eigenartige Glöckchen und Kämpchen aus dem 7. bis 11. Jh. (Sauleskalns III) wurden hergestellt, indem man eine kreisrunde Bronzeplatte mit ausgeschnittenem Sektor um einen kleinen hutförmigen Holzblock bog und die Ränder aufstülpte (Abb. 86: 15, 16).

Draht wurde anfänglich geschmiedet oder gegossen, später gezogen. Im 10.—11. Jh. benutzte man zum Ziehen von dickem Draht ein trommelförmiges Gerät. Spiralfingerringe wurden hergestellt, indem man glühenden Draht um einen runden Holzstab wickelte.

Plattierung mit Silber und Gold war vom 5. bis zum 12. Jh. üblich. In die linke Plattenseite stanzte man ein Ornament und erhielt auf diese Weise eine Imitation der für Lettland und Litauen so charakteristischen Filigran- und Granuliertchnik. Die Platten wurden anfangs um das Werkstück gewickelt; in späterer Zeit ging man dazu über, sie anzulöten. Seit dem 10.—11. Jh. wurden dünne Platten auch mittels besonderer Stanzen oder Matern bearbeitet, was eine Mechanisierung des Prägungsverfahrens bedeutete (ein Teil der Blechplatten aus dem Verwahrfund von Tērvete, 12. Jh., Abb. 118).

Versilberung und Vergoldung wurden seit der Mitte des 1. Jahrtausends u. Z., Inkrustierung mit Bronze bzw. Silber oder Gold im 11. Jh. angewandt.

Wie eine vom Eichamt der Lettischen SSR an den Bodenfunden durchgeführte Untersuchung ergab, haben alle bis zum 13. Jh. hergestellten Gold- und fast alle Silber-sachen (295 von insgesamt 305), die in Lettland gefunden wurden, einen hohen Gold- bzw. Silbergehalt. 15 teils gegossene, teils geschmiedete Silberbarren aus dem 11. bis 13. Jh. enthielten 79,62—95,92% Silber, 0,14—1,41% Gold und 3,31—19,97% Kupfer, während in einem Barren aus dem 14. Jh. der Silbergehalt 71,62% und der Kupfergehalt 26,2% betrug. Die Bronzebarren aus den Verwahrkunden von Ērgaļi und Stiebri enthielten hauptsächlich Kupfer (70—71%), Blei, Zink sowie in geringen Mengen Eisen und Zinn. Eine solche Zusammensetzung ist im allgemeinen für die Bronze in Lettland, Altpreußen und Belorußland charakteristisch.

Manche Schmucksachen aus den Verwahrkunden sind recht kompliziert. So benutzten beispielsweise lettgallische Juweliere im 7.—9. Jh. bei der Herstellung von Eulenfibeln (Abb. 72) als Werkstoffe Bronze, Silber, Eisen und Zinn; die Bearbeitung erfolgte durch Gießen, Schmieden, Prägen, Gravieren, Plattieren, Löten, Schneiden, Stanzen und Inkrustieren von blauen Glasperlen.

Eine Vorstellung von den Arbeitsverfahren der lettländischen Juweliere vermitteln die gefundenen Werkstattgeräte: Tiegel, Gußformen aus Lehm, Stein und Metall, Gießpfannen, Zangen, Ambosse, verschiedenartige Hämmer, Meißel, Feilen, Pinzetten, Locheisen, Stanzen, Matern und anderes Inventar; es wurden auch komplette Werkstatteinrichtungen ausgegraben. Bearbeitungsspuren an Metallwaren lassen erkennen, daß Ende des 10. Jh. der Zirkel (Waagschale im Verwahrfund Sauleskalns III) sowie das gezahnte Ornamentierungsrad und noch viel früher das Lineal (Linien an den Rändern manschettenförmiger Armringe) bekannt waren.

Eisen- und Stahlerzeugnisse sind in den lettländischen Verwahrkunden durch 39 Typen von Werkzeugen und Waffen und 16 Arten von anderen Erzeugnissen vertreten. Deule und Schlacken mit Holzkohlenresten sind Zeugen der Verhüttung von Sumpferz, das in nahegelegenen Sümpfen gewonnen wurde. Die Deule enthalten 0,7 bis 1% Kohlenstoff; das Metall ist verhältnismäßig homogen und kann mit Werkzeugstahl verglichen werden. Von der Entwicklung des Schmiedehandwerks zeugen die Hüttenwerkersiedlung Spietiņi mit 6 Eisenöfen aus der ersten Hälfte des 1. Jahrtausends u. Z. sowie manche Erzeugnisse aus den Verwahrkunden, z. B. die eisernen Schildbuckel und Schwerter aus der Mitte des 1. Jahrtausends sowie eine Balkenwaage aus dem 11. Jh.

Über den Stand des Holzhandwerks geben die Verwahrkunde aus den Torfmooren Tiras purvs und Brendiķi, der Verwahrfund Rauši und andere Auskunft. Unter anderem gelang es, zwei Rundschilde aus Tannenbrettchen (9. Jh.) zu rekonstruieren. Der eine ist gewölbt, ohne Schildbuckel und hat einen Durchmesser von 73 cm; der andere, flach und mit Leder bezogen, ist bei einem Durchmesser von etwa 90 cm mit einem Buckel aus Birkenmaserholz versehen (Abb. 30). Die kleine, kultischen Zwecken dienende Bootfigur aus dem Torfmoor Brendiķi (etwa um das Jahr 1000) gibt uns eine Vorstellung von der Form der Boote; die auf den Wasserstraßen des Ostbaltikums verkehrten. Die in Rauši II gefundene Dechsel aus dem 11. Jh. konnte als Zimmermannsgerät beim Bootbau und als Hammer dienen. Vom Stand des Kunstgewerbes zeugt ein Holzschmuckkästchen mit Eisenbeschlag aus dem Ende des 12. Jh. (Laukskola II, Abb. 114: 1—3).

Die normale Entwicklung der Kultur der Bewohner Lettlands wurde am Ausgang des 12. und im 13. Jh. durch die Kreuzritterinvasion unterbrochen. Damit beginnt ein neuer Abschnitt in der Geschichte der Verwahrkunde Lettlands.

Latvijas depoziņu (līdz 1200. g.) atrašanās vietu alfabētiskais saraksts

(Jautājuma zīme pie depoziņa numura nozīmē, ka depoziņš šaubīgs)

Atrašanās vieta	Depo- ziņa numurs	Attēla numurs
Aizkraukles pilskalns, Stučas raj.	76	21; 23; 97
Asotes pilskalns, Jēkabpils raj.	55	80
Audekini, Balvu raj.	101	116
Austrumlatvija	91	107
Baltinava, Balvu raj.	35	67
Berkava, Rīgas raj.	53(?)	—
Bordova, Balvu raj.	98	113
Bornsminde, Bauskas raj.	14	—
Branti, Cēsu raj.	77	—
Brendiķu purvs, Valmieras raj.	62	89
Bulduri, Jūrmalas pilsēta	7(?)	40
Celmiņi, Kuldīgas raj.	83	101
Cēsu apkārtnē, Cēsu raj.	86	104
Cēsu tuvumā, Cēsu raj.	70	—
Dandāle, Jelgavas raj.	8(?)	41
Daugavpils tuvumā, Daugavpils raj.	10	42
Daugmales pilskalns, Rīgas raj.	78	26; 98
Dumpji, Bauskas raj.	32	64
Eversmuiža, Ludzas raj.	64	—
Ērgaļi, Madonas raj.	107	122
Gaiļi, Liepājas raj.	61	88
Grobiņa, Liepājas raj.	31(?)	63
Grobiņas tuvumā, Liepājas raj.	50	—
Grumalti, Rīgas raj.	84	22; 4, 5; 102
Ikšķiles apkārtnē, Ogres raj.	30	62
Iļģi, Liepājas raj.	42(?)	—
Ipšas, Ogres raj.	71	25; 93
Jaunjelgavas tuvumā, Stučas raj.	104(?)	119
Jaunmokas, Tukuma raj.	68	—
Jaunzemji, Cēsu raj.	16(?)	43
Jaunzemji, Liepājas raj.	58	83; 84
Kalēji, Liepājas raj.	1	34
Kalnāliepiņi, Madonas raj.	57	82
Kalnāmuiža, Dobeles raj.	24	54
Kalnēji, Saldus raj.	4	37
Kaņkumi, Talsu raj.	48	—
Kapsēde, Liepājas raj.	81(?)	—
Kaunata, Rēzeknes raj.	89	106
Kazzemnieki, Madonas raj.	6	39
Kābeles, Ogres raj.	90	—
Klaukava, Jēkabpils raj.	74	95
Kokneses pilskalns, pirmais depoziņš, Stučas raj.	93	109
Kokneses pilskalns, otrais depoziņš Stučas raj.	94	110

Atrašanas vieta	Depozīta numurs	Attēla numurs
Kokumuiža, pirmais depoziāts, Dobeles raj.	18	16; 29; 45—47
Kokumuiža (Līgotnes), otrais depoziāts, Dobeles raj.	19	16; 48; 49
Kušķi, Liepājas raj.	51	79
Ķaupi, Liepājas raj.	92	108
Ķentes apmetne, Ogres raj.	36	68
Ķentes pilskalns, Ogres raj.	20	50
Ķivutkalns, pirmais depoziāts, Rīgas raj.	3	36
Ķivutkalns, otrais depoziāts, Rīgas raj.	5	38
Ķīšukalns, Ludzas raj.	27(?)	59
Ķunči, Rīgas raj.	88	—
Laukskola, pirmais depoziāts, Rīgas raj.	67	—
Laukskola, otrais depoziāts, Rīgas raj.	99	114
Laveri, Limbažu raj.	2	35
Lejaslepji, Madonas raj.	25	55
Lejaslūdi, Cēsu raj.	29	61
Lēdurga, pirmais depoziāts, Limbažu raj.	69	92
Lēdurga, otrais depoziāts, Limbažu raj.	73	—
Livāni, Preiļu raj.	82	—
Makašēni, Rēzeknes raj.	75	96
Marijas kalniņš, Engurē, Tukuma raj.	15(?)	—
Mežotnes pilskalns, Bauskas raj.	38	11; 70
Mieriņi, Gulbenes raj.	108	123
Mišķiņeva, Ludzas raj.	23	53
Mūkukalna pilskalns, pirmais depoziāts, Stučkas raj.	45	75
Mūkukalna pilskalns, otrais depoziāts, Stučkas raj.	37	69
Mūkukalna pilskalns, trešais depoziāts, Stučkas raj.	21	15; 51
Mūrnieki, Stučkas raj.	33	65
Nāvēssala, Rīgas raj.	47	22; 3; 77; 78
Pērļukalns, Gulbenes raj.	95	111
Piltene, Ventpils raj.	17	27; 44
Podži, Bauskas raj.	28(?)	60
Priedkalni, Gulbenes raj.	13	—
Pudžas, Jelgavas raj.	60	87
Rauši, otrais depoziāts, Rīgas raj.	79	99
Rauši, trešais depoziāts, Rīgas raj.	97	112
Reznes, Rīgas raj.	96	18
Rijnieki, Jelgavas raj.	63	20; 24; 90
Rīga	49	—
Rīga, Gorkija ielā	11(?)	—
Rīgas apkārtne	52(?)	—
Rīgas tuvumā	54(?)	—
Ropji, Kuldīgas raj.	80	100
Rūsiši, Saldus raj.	22	17; 52
Salacas purvs, Limbažu raj.	87	105
Salaspils, Rīgas raj.	65	91
Sauleskalns, pirmais depoziāts, Krāslavas raj.	40	12; 72
Sauleskalns, otrais depoziāts, Krāslavas raj.	41	12; 73
Sauleskalns, trešais depoziāts, Krāslavas raj.	59	12; 85; 86
Saulītes, Jēkabpils raj.	34	66

Atrašanas vieta	Depozīta numurs	Attēla numurs
Sāraji, Talsu raj.	43	74
Smiltenes apkārtnē, Valkas raj.	100	115
Spārnu pilskalns, Dobeles raj.	85	103
Stalģene, Jelgavas raj.	66	—
Stiebri, Limbažu raj.	106	121
Straumes, Līvānos, Preiļu raj.	72	22: 1, 2; 94
Straupe, Cēsu raj.	9(?)	—
Stukmaņi, Stučkas raj.	56	81
Tērvetes pilskalns, Dobeles raj.	103	118
Tiras purvs, Liepājas raj.	39	10; 13; 14; 19; 30; 31; 33; 71
Uņģeni, Limbažu raj.	46	76
Vaiņode, Liepājas raj.	12(?)	—
Vecmokas, Tukuma raj.	26	56—58
Veišari, Cēsu raj.	102	117
Ventspils apkārtnē, Ventspils raj.	105	120
Vidzemes guberņa	44(?)	—

Valdnieki (dinastijas), kuru valdīšanas laikā kaltas Latvijas depoziņu monētas

- Abasīdi, *dinastija* (749—1258) — 102, 103, 165—170, 171, 183, 202
 Adalberts III, *biskaps* (1047—1072) — 188
 Adelbolts, *biskaps* (1010—1027) — 192
 Adelheide, Oto I sieva (mir. 996) — 106, 184, 188, 193, 203,
 Ahmeds II ibn Ismaīls, *samanīds* (907—914) — 103, 170, 175, 250, 265
 Alberts II, *grāfs* (1037—1064) — 188
 Aleksandrs Severs (222—235) — 136
 Anastasijs I (491—518) — 137
 Andrejs (1046—1061) — 107, 190
 Antonīns Pijs (138—161) — 133—136
 Arkādijs (395—408) — 99, 137
 Augusts (27. g. p. m. ē. — m. ē. 14. g.) — 135, 136
 Aureliāns (270—275) — 137
 Balduīns IV, *markgrāfs* (987—1036) — 188
 Bardo, *arhibiskaps* (1031—1051) — 188, 192, 193, 203
 Bernhards II, *hercogs* (1011—1059) — 188, 192
 Bernolds, *biskaps* (1027—1054) — 106, 188, 190, 192, 193, 203
 Boleslavs II (967—999) — 107, 183, 184
 Boleslavs III (999—1002) — 184
 Bruno, *biskaps* (1034—1045) — 188
 Bruno III, *grāfs* (1038—1057) — 106, 184, 188, 190—194, 203, 251, 265
 Bržetislavs I (1034—1055) — 107, 184, 186
 Buveihīdi, *dinastija* (932—1062) — 103, 171, 183, 202
 Decijs Trajāns (249—251) — 61, 133, 134
 Diokletiāns (284—305) — 136
 Domitiāns (81—96) — 136
 Eduards Grēksūdžētājs (1042—1066) — 106, 190, 191
 Egberts II, *markgrāfs* (1068—1090) — 22, 29, 37, 105, 191—193, 202, 203
 Elagabals (218—222) — 97, 249, 264
 Etelreds II (978—1016) — 25, 104, 106, 107, 183, 185, 186, 188, 190, 206, 250, 251, 265
 Faustīna Jaunākā (mir. 176) — 136
 Faustīna II ? — 136
 Filips Arābs (244—249) — 91, 97, 136, 249, 264
 Galliēns (253—268) — 135
 Gerhards (1192—1216), *monēta atrasia kapā* — 35
 Germaniks (15. g. p. m. ē. — m. ē. 19. g.) — 136
 Gothards, *biskaps* (1022—1038) — 193
 Hadriāns (117—138) — 133, 134, 136
 Hamdanīdi, *dinastija* (905—1004) — 103, 183
 Harolds I (1035—1040) — 106, 184, 186, 190
 Harteknuts (1035—1042) — 106, 107, 190, 193
 Heinrihs I (919—936) — 105, 183, 251, 265
 Heinrihs II (1002—1024) — 106, 183, 188, 190, 192, 193, 202, 251, 265
 Heinrihs IV, *hercogs* (1027—1039), *vēlāk ķeizars Heinrihs III* (1039—1056) — 106, 184, 186, 188, 190, 193, 203, 251, 265
 Hermanis I (1020—1051) — 188, 192
 Hermanis II (1036—1056) — 193
 Hermanis, *grāfs* (mir. 1086) — 190—193, 203
 Ismaīls I ibn Ahmeds, *samanīds* (892—907) — 103, 170, 250, 265
 Justiniāns I (ap 483—565) — 101
 Klaudijs I (41—54) — 136, 137
 Klaudijs II (268—270) — 60, 97, 135, 137, 249, 264
 Knuts (1016—1035) — 24, 106, 107, 183, 184, 186, 188, 190—193, 206, 251, 265

* Rādītājos nav ietilpinātas avotu norādēs un literatūras sarakstā minētās personas un ģeogrāfiskie nosaukumi.

- Komods (176—192) — 97, 133—136, 249, 264
 Konrads I, *biskaps* (1056—1060) — 188, 190, 193
 Konrads II (1024—1039) — 106, 188, 190, 192—194
 Konstantijs II (337—361) — 59, 97, 98, 136, 137, 249, 264
 Konstantijs Galls (351—354) — 137
 Konstantīns I (306—337) — 136, 137
 Konstantīns II (337—340) — 137
 Konstants I (337—350) — 137
 Krisps (317—326) — 137
 Krispina — 136
 Lucijs Vers (161—169) — 133—136
 Lucilla (mir. 183) — 31, 96, 136, 183
 Lupolds, *arhibiskaps* (1051—1059) — 106, 188, 190, 192, 193
 Mahdi, *abasids* (775—785) — 171
 Mahdi Muhameds, *abasids* — 171
 Maksimiāns (284—305) — 137
 Mamuns, *abasids* (813—833) — 165, 171
 Mansurs I, *samanids* (961—976) — 103, 104, 250, 265
 Marks Agripa (31.—12. g. p. m. ē.) — 96, 136, 249, 264
 Marks Aurēlijs (161—180) — 136, 137
 Marvanīdi, *dinastija* (983—1085) — 103, 183
 Muhameds, *abasids* — 171
 Muktaḍīrs, *abasids* (908—932) — 170
 Mustāins, *abasids* (862—866) — 170
 Mutamids, *abasids* (870—892) — 202
 Mutavakils, *abasids* (847—861) — 103, 165, 170
 Mutasids Bilahs Ismaīls, *samanids* — 171
 Nasrs II ibn Ahmeds, *samanids* (914—943) — 170, 175
 Nerons (54—68) — 97
 Nūhs I ibn Nasrs, *samanids* (943—954) — 103, 170, 250, 265
 Nūhs II ibn Mansurs, *samanids* (976—997) — 202
 Oktaviāns *skat.* Augusts
 Oldržihs (1012—1034) — 183, 188
 Omeijādi, *dinastija* (661—750) — 102, 103, 165—168
 Ordulfs, *hercogs* (1059—1071) — 203
 Oto I (936—973) — 104, 106, 175, 183, 184, 188, 190—193, 250, 265
 Oto II (973—983) — 104, 106, 183, 184, 186, 190, 202, 250, 265
 Oto III (983—1002) — 22, 37, 38, 104, 105, 106, 175, 183, 184, 188, 190, 193, 202, 250, 265
 Oto un Adelheide — 106, 184, 188, 193
 Piligrims, *arhibiskaps* (1021—1036) — 106, 184, 188, 190, 193
 Probs (276—282) — 96, 135, 169
 Ramberts, *biskaps* (1024—1039) — 194
 Rasi Bilahs Nasrs, *samanids* — 171
 Rutgards, *abats* (1046—1050) — 184
 Safarīdi, *dinastija* (867—ap 1495) — 103, 169, 171
 Salomons (1063—1074) — 22, 23, 34, 39, 107, 188
 Samanīdi, *dinastija* (819—1005) — 37, 102—104, 169—171, 175, 183, 188, 202, 250, 265
 Stefans (997—1038) — 107, 184, 190
 Svens Estridsens (1047—1075) — 107, 188, 190, 192, 193
 Tahirīdi, *dinastija* (821—873) — 166
 Teoderihs II, *biskaps* (1005—1046) — 190, 194
 Trajāns (98—117) — 97, 249, 264
 Udo I, *grāfs* (1034—1057) — 193
 Ukailīdi, *dinastija* (ap 990—1096) — 103, 171, 183
 Valentiniāns I (364—375) — 96, 137, 249, 264
 Valents (364—378) — 137
 Vasiks, *abasids* (842—847) — 165
 Venceslavs II (1278—1305), *monēta at-rasta kapulaukā* — 107
 Vespasiāns (69—79) — 136
 Vilhelms de Ponte, *biskaps* (1054—1076) — 192
 Volusiāns (251—253) — 136
 Zijarīdi, *dinastija* (927—ap 1090) — 103, 183, 202

Pārējās grāmatā minētās personas

- Ādams, Brēmenes — 122
 Alberts — 92, 113
 Albrehts G. — 13
 Anduāns — 122
 Anteins A. — 11
 Aņisimova V. — 176
 Arnts J. G. — 7
 Balduīns, Alnas — 122

- Balodis F. — 10, 180, 206
 Balodis L. — 6
 Bauers N. — 14, 71, 184, 186, 191, 198, 209
 Becenbergers A. — 16
 Berga T. — 192, 194
 Bērs J. — 61, 211
 Bikovs A. — 12, 170, 183

- Bilēnšteins A. — 8, 138, 149
 Bolins S. — 95
 Bonzaks D. — 16
 Brīvkalne E. — 27, 211
 Buhholcs A. — 8, 9
 Ceplite R. — 12, 128, 184, 188
Dabrelis — 92
 Daiga J. — 11, 194, 201, 206, 213
 Dobrovoļskis I. — 12, 170
 Eberts M. — 175
 Egils Skalagrimsons — 101, 102, 122
 Engels K. — 16, 160
 ibn Fadlans — 92, 249, 263
 Fasmers R. — 14, 181, 184, 201
 Fjodorovs G. — 12, 196, 198
 Franks H. — 8, 165, 170, 171, 186, 196
 Frēns K. — 7, 8, 166, 171
 Frīdentāls A. — 171, 184, 186
Garnati — 92
 Gērte V. — 16
 Gimbuta M. — 45
 Gode H. — 190
 Graudonis J. — 10, 11, 16, 44, 95, 129,
 131, 132, 145, 160, 166, 180, 183, 206
Gregors IX — 122
Hadings — 122
 Haubergs P. — 193
 Hausmanis R. — 8, 44, 149, 171
 Heidekens — 171
 ibn Hordadbehs — 92
 Hupels A. — 7
 Iljins A. — 183, 184, 186, 196, 198, 209
 Ingvars — 122
 Jākobsons F. — 135
 Jammere V. — 13, 201
 Jankevics T. — 126
 Jaņina S. — 170
 Jaņins V. — 14
 Jāņkalniņa M. — 6
 Jaunzems J. — 176
 Johumsens H. — 193
Kasiodors — 101
 Kemke H. — 27
 Kilians L. — 45
 Kīvikoski E. — 27, 37
 Klēmanis O. — 27, 155
 Korzuhina G. — 14, 70—72
 Kostševskis J. — 16
 Kropotkins V. — 11, 14, 95, 134—137
 Kruze F. — 183
 Latviešu Indriķis — 76, 122, 128
 Leinasare I. — 215
 Lubgāne A. — 6
 Markovs A. — 8, 14, 165, 166, 170, 171,
 184
 Meca N. — 170
 Medvedevs F. — 71
 Meļņikova A. — 170
 Menadīrs J. — 183, 186, 193
 Mihelberts M. — 96
 Molvigins A. — 128
 Moora H. — 10, 17, 18, 20—22, 25, 26,
 37, 40, 44, 49, 52, 58, 95, 98, 100, 134—
 138, 141, 142, 148—150, 153, 206
Moricis — 193
 Mugurēvičs E. — 11, 110, 165, 166, 168,
 170, 171, 175, 180, 181, 184, 186, 188,
 190—193, 196, 200, 201, 209, 211, 213
Nermans B. — 13, 42, 72
Nitcels H. — 183, 186
Obergs N. — 27
Olavs — 122
Orlovs S. — 48
Pahomovs J. — 12, 165, 168—170, 175
Pālens L. — 8, 149
Pelda K. — 128
Plīnijs Vecākais — 91, 97
Potins V. — 12, 14, 72, 92, 106, 181, 183,
 184, 186, 188, 190—193, 196, 201
Prokopijs, bizantiešu hronists — 101
Pseidomaurikijs — 72
Rezvovs P. — 65, 201
Ribakovs B. — 72
Riekstiņš H. — 10, 95, 135—137, 142, 165,
 183, 188, 190, 200, 201
Rimberts — 77, 122
Romanovs B. — 92
Roste — 92, 248, 263
Rotermunds — 196
Saksis Gramatiķis — 122
Sašī Silvestrs, de — 7, 171
Spicins A. — 153
Stenbergers M. — 13, 38, 69, 72, 100
Stepiņš P. — 10, 148
Stubavs A. — 35, 204
Svarīdals — 72
Snore E. — 110, 148, 173
Snore R. — 10, 12, 95, 134—137, 155, 175,
 176, 180, 183, 184, 186, 188, 190, 194,
 196, 198, 203, 207
Sturms E. — 10, 129, 132, 211
Tacits — 98
Talgrēns A. — 27
Tālivaldis — 93
Tenisons E. — 14, 72, 100
Teoderihs — 101
Tizenhauzens V. — 171
Tolstojs I. — 14
Torolvs — 102, 122
Torstens — 72
Undsets I. — 52, 141
Urtāns V. — 112, 126, 137, 138, 142, 145,
 148, 149, 153, 155, 157, 160, 163—165,
 168, 171, 173, 175, 176, 180, 183, 191,
 193, 196, 198, 207
Vankina L. — 200
Vaska B. — 6, 112
Viress A. — 48
Zaņina A. — 184, 207
Zmigrodskis K. — 181
Zobiņa V. — 128, 192
Zaks J. — 110

Ģeogrāfisko nosaukumu saraksts

Saisinājumi: *apm* — apmetne, *dpz* — depozīts, *kpl* — kapulauks, *kps* — kapsēta, *kulta v.* — kulta vieta, *m. pils* — mūra pils, *plsk* — pilskalns, *sa* — savrupatradums; *skat.* — skatīt.

- Abasija, tag. Tunīsijā — 171
 Adrijas jūra — 97
 Aglona, Preiļu raj. — 101
 Agrārieši, Dobeles raj. *kpl* — 39, 47, 48, 58, 245, 259
 Ainava, Cēsu raj. *kpl* — 35
 Aiviekste, upe — 96, 98, 101, 213, 249, 264
 Aizelkšņi, Balvu raj. *kpl* — 49
 Aizezeri, Rēzeknes raj. *kpl* — 40
 Aizkalne, Preiļu raj. *apm, kpl* — 31, 126
 Aizkraukle, Stučkas raj. *apm, dpz, kpl, kps, kulta v., m. pils, plsk, sa* — 22, 25, 27, 31, 37, 50—52, 58, 60, 64, 74, 78, 89, 90, 105—107, 109, 112, 121, 122, 191, 192, 211, 216, 243, 257
 Akatova, Demidovas raj., Smoļenskas apgabālā *apm, kpl, plsk* — 31
 Akvileja, pilsēta Itālijā — 97
 Aleksandrija, pilsēta Ēģiptē — 96, 169, 240, 254
 Allaži (Saknītes un Atvasītes), Rīgas raj. *kpl* — 107
 Almāles purvs, Kuldīgas raj. *sa* — 78
 Amola, pilsēta Irānā — 103
 Anderaba, pilsēta Irānā — 103, 169—171, 250, 265
 Andernaha, pilsēta Piereinā — 184, 188, 193
 Anduļi, Kretingas raj., Lietuvas PSR *kpl, plsk* — 18
 Andziņi, Saldus raj. *kpl* — 54
 Anglija — 106, 107, 110, 183, 184, 186, 190—193, 251, 265
 Apīņi, Rīgas raj. *sa* — 106
 Apūle, Skodas raj., Lietuvas PSR *kpl, plsk* — 77, 122
 Āraiši, Cēsu raj. *ezermītne, m. pils* — 45, 54, 55, 57, 59, 116, 244, 251, 259, 266
 Arāji, Liepājas raj. *kpl* — 54
 Arefina, Počinokas raj., Smoļenskas apgabālā *apm, kpl* — 31
 Arminija, tag. Armēnija — 103, 166, 170
 Arnštate, pilsēta Saksijā — 106, 190, 251, 265
 Asote, Jēkabpils raj. *apm, dpz, kpl, plsk* — 12, 16, 29, 30, 34—36, 39, 40—43, 46, 49, 51, 54, 55, 74, 83, 84, 104, 107, 127, 173, 216, 240, 243, 244, 255, 258
 Auce, Dobeles raj. *kpl, sa* — 109
 Audekini, Balvu raj. *dpz* — 46, 48—50, 82, 90, 208, 209, 216, 244, 245, 258—260
 Augsburga, pilsēta Bavārijā — 193
 Augšdņepra — 17, 21
 Augšzeme — 101
 Auri, Dobeles raj. *dpz* — 68, 128
 Auskalēji, Rīgas raj. — 122
 Auskaļi, Saldus raj. — 122
 Austrumbaltija — 20, 21, 22, 29, 58, 98, 100, 129, 241, 255, 256, 264, 266, 267
 Austrumeiropa — 64, 102, 107, 266
 Austrumi — 103, 104, 250, 264
 Austrumlatvija — 10, 11, 18—22, 26, 31, 46, 51, 79, 89, 98, 99, 101—105, 111, 118, 201, 202, 216, 241, 242, 245, 256, 260, 266
 Austrumlietuva — 17—21, 26, 48, 99, 101, 241, 245, 255, 259
 Austrumpomerānija — 32, 76
 Austrumprūsija, bij. — 16, 18, 26, 32, 45, 91, 94, 222, 244, 249, 255, 258, 264
 Ausukalēji, Kuldīgas raj. — 122
 Autīne, Vidzemē — 92
 Auzeļi, Bauskas raj. *apm, plsk* — 52
 Bagdāde (Madinetessalama), pilsēta Irākā — 103, 165, 166, 170, 171, 250, 265
 Baku, Azerbaidžānas PSR — 12, 165, 168—170, 175
 Bakupi, Liepājas raj. *kpl* — 77
 Baldiņi, Ogres raj. *kulta v.* — 76
 Balha, pilsēta Afganistānā — 103, 166, 170, 171, 250, 265
 Baltija — 9, 16, 17, 20, 22, 25, 28—30, 32, 36, 37, 59, 61, 69, 91, 98—100, 104, 105, 107, 108, 110—112, 122, 241, 242, 249, 251, 253
 Baltijas jūra — 97, 100, 102, 106, 107, 111, 125, 244, 246

- Baltinava, Balvu raj. *dpz* — 21, 99, 101, 117, 158, 160, 216
- Baltkrievija (Baltkrievijas PSR) — 20, 21, 31, 102, 252, 267
- Bāļas, Dobeles raj. *kpl* — 25, 43, 44
- Bangas, Bauskas raj. *dpz* — 26
- Bardovika, pilsēta Saksijā — 106, 192
- Basra, pilsēta Irakā — 103, 165, 166
- Basu pilskalns, Kuldīgas raj. — 196
- Baški, Liepājas raj. *kpl* — 77
- Bāta, Liepājas raj. — 136
- Bāta, pilsēta Anglijā — 106
- Bavārija — 105
- Bāzēnu purvs, Liepājas raj. *sa* — 78
- Bendiglaukena, bij. Austrumprūsijā — 18
- Berkava, Rīgas raj. *dpz* — 9, 10, 12, 62, 171, 216
- Berlīne — 183, 186, 193
- Beverīna, Vidzemē — 93
- Bidgošča, pilsēta Polijā — 97
- Birka, viduslaiku pilsēta Zviedrijā — 45, 47, 108, 244, 245, 259
- Bizantija — 10, 98, 100, 101, 137, 250, 264
- Bohēmija — 17
- Boķi, Jēkabpils raj. *kpl* — 19, 21, 35, 43, 45
- Bolsvarda, pilsēta Frīzijā — 105, 191, 192, 203
- Bordova, Balvu raj. *dpz* — 48—50, 90, 207, 216, 245, 259, 260
- Borkova, KPFSR *kpl* — 224
- Borkowitz, skat. Berkava
- Bornsminde, Bauskas raj. *dpz* — 8, 62, 86, 96, 136, 216, 240, 249, 254, 264
- Botelsa, Gotlandē *dpz* — 38
- Botersa, Gotlandē *dpz* — 22
- Branti, Cēsu raj. *dpz* — 9, 43, 64, 107, 193, 216, 225
- Braslava, Krāslavas raj. *plsk* — 75
- Brēmene, pilsēta Saksijā — 122
- Brendiķu purvs, Valmieras raj. *dpz* — 60, 77, 81, 91, 111, 124, 125, 180, 181, 216, 246, 253, 261, 267
- Bresttrišina, Baltkrievijas PSR *kpl* — 120
- Briežu krogs, Ogres raj. *dpz* — 69, 70, 128
- Brocēnu ezers, Saldus raj. *sa* — 78
- Brūveri, Liepājas raj. *svētavots* — 78
- Buhāra, Uzbekijas PSR — 103, 171, 250, 265
- Bulduri, Jūrmalas pilsēta *dpz* — 9, 57, 60, 62, 74, 83, 96, 97, 133, 134, 216
- Bulgāra, viduslaiku pilsēta pie Volgas — 103
- Buliši, Ludzas raj. *dpz* — 15, 104
- Bunkasmuiža, Liepājas raj. *kpl* — 28
- Burtņieki, Limbažu raj. *dpz* — 128
- Celmiņi, Kuldīgas raj. *dpz* — 22, 23, 25, 29, 30, 35, 43; 53—55, 81, 83, 91, 111, 196, 197, 216, 241—243, 246, 255—257, 260
- Ceraukste, upe — 153
- Ceriņi, Limbažu raj. *dpz* — 128
- Cēsis, tuvumā un apkārtnē, Cēsu raj. *dpz, kpl, m. pils, plsk* — 9, 25, 31, 64, 66, 68—70, 93, 101, 107, 108, 186, 199, 200, 216
- Cibēni, Dobeles raj. *kpl* — 47, 54, 58
- Ciemalde, Jelgavas raj. *kpl, kulta v.* — 36
- Čehija (Čehoslovākija) — 15, 97, 107, 110, 183, 184, 186, 188
- Černigova, Ukrainas PSR — 71, 261, 265
- Cestera, pilsēta Anglijā — 106
- Dakteri, Rīgas raj. *kpl* — 34
- Damaska, pilsēta Sirijā — 103, 166
- Dandāle, Jelgavas raj. *dpz* — 9, 57, 60, 62, 74, 83, 97, 134, 216, 246, 261
- Dānija — 37, 100, 102, 106, 107, 122, 188, 190, 192, 193
- Daugava, upe — 25, 86, 98, 101, 102, 105, 108, 110, 112, 136, 168, 171, 184, 186, 190, 194, 196, 201, 211, 249—251, 264, 265
- Daugavas pilsēta — 122
- Daugavpils, Daugavpils raj. *dpz* — 62, 70, 86, 96, 98, 135, 136, 160, 164, 168, 169, 176, 201, 206, 207, 216, 217, 240, 249, 254, 264
- Daugmale, Rīgas raj. *apm, dpz, plsk* — 10, 12, 19, 24, 25, 29, 31, 40, 41, 48, 50, 51, 53, 55, 58, 64, 74, 78, 89, 101, 103, 105—107, 111—113, 120, 121, 193, 194, 216
- Daumena, bij. Austrumprūsijā *kpl* — 27
- Deventera, pilsēta Frīzijā — 105, 186, 188, 190, 192, 193, 203, 251, 265
- Diduļi, Jelgavas raj. *kpl* — 10
- Dienvidaustromigaunija — 17
- Dienvidbuga, upe — 98
- Dienvideiropa — 108
- Dienvidkrievija — 17, 97
- Dienvidkurša — 101, 118
- Dienvidlatgalē — 28, 101
- Dienvidlatvija — 100, 119, 241, 244, 245, 255, 258, 259
- Dienvidrietumlatvija — 18, 27, 98, 121
- Dienvidzengale — 18, 26
- Dināna (Dinant), pilsēta tag. Beļģijā — 105, 188, 193
- Diri, Liepājas raj. *kpl* — 54
- Dižņieku purvs, Talsu raj. *sa* — 78
- Dņepra, upe — 98
- Dņestra, upe — 98

- Dobeles raj. *apm, m. pils, plsk* — 101
- Dokuma, pilsēta Frīzijā — 105, 184, 188, 190—193, 203, 251, 265
- Doles sala, Rīgas raj. — 131, 132, 194, 206
- Dortmunda, pilsēta Piereinā — 105, 186
- Draustīne, Dotnuvas raj., Lietuvas PSR — 18, 241, 255
- Dreikas, Madonas raj. *dpz* — 128
- Drīviņi, Liepājas raj. *kpl* — 77
- Dubna, upe — 196
- Duisburga, pilsēta Piereinā — 105, 188, 190, 193
- Dumpji, Bauskas raj. *dpz* — 20, 26, 37, 87, 88, 117, 157, 216, 241, 242, 255, 256
- Dundaga, Talsu raj. — 170
- Durbe, ezers un upe, Liepājas raj. *sa* — 78
- Duvra, pilsēta Anglijā — 106
- Dzērvēs, Ludzas raj. *kpl* — 27
- Dželtīma, sudraba raktuves Vidusāzijā — 110
- Džennaba (?) — 103, 169
- Džerkamara, sudraba raktuves Vidusāzijā — 110
- Eiropa — 30, 102
- Eksetera, pilsēta Anglijā — 106
- Emdena, pilsēta Frīzijā — 105, 188, 190—193, 203
- Emnigheima, pilsēta Frīzijā — 105, 191
- Engure, *skat.* Marijas kalniņš
- Erfurte, pilsēta Saksijā — 106, 188, 190, 192, 193, 251, 265
- Ērgaļi, Madonas raj. *dpz* — 60, 61, 82, 84, 91, 120, 213, 214, 216, 246, 252, 261, 267
- Eversmuiža, Ludzas raj. *dpz, kpl, plsk* — 8, 9, 12, 42, 62, 64, 89, 96, 103—107, 181, 183, 216, 240, 243, 247, 248, 254, 258, 261, 263
- Ezerpils, *skat.* Jūrpils
- Flandrija — 188, 193
- Franku valsts — 248, 263
- Freški, Ludzas raj. — 149
- Fricenes mežniecība, bij. Austrumprūsijā *kpl* — 16
- Frīzija — 29, 105, 106, 184, 188, 190—194, 251, 265
- Gailīši, Dobeles raj. *kpl* — 40, 43, 44, 47, 48, 50, 58, 97, 245, 259
- Gaiļi, Liepājas raj. *dpz* — 36, 37, 70, 71, 81, 100, 108, 109, 180, 181, 216, 243, 247, 257, 262
- Gallija — 98
- Gauja, upe — 23, 25, 98, 101, 105, 250, 265
- Gbeņa, Baltkrievijas PSR *kpl* — 16
- Gdaņska, pilsēta Polijā — 60, 108, 111
- Gintelišķe, Lietuvas PSR *kpl* — 29
- Gitelde, pilsēta Saksijā — 193
- Glostera, pilsēta Anglijā — 106
- Glūka ezers, Varēnas raj., Lietuvas PSR *sa* — 96
- Gņezdova, Smoļenskas tuvumā *apm, kpl, plsk* — 48, 245, 259
- Gorki, Lugas raj., Ļeņingradas apgabālā *dpz* — 101, 250
- Goslara, pilsēta Saksijā — 106, 110
- Gotlande — 22, 23, 25, 31, 34, 37, 39, 40, 42, 64, 70, 72, 82, 92, 95, 100, 102, 106—110, 118, 250, 251, 266
- Grauzi, Lietuvas PSR *kpl* — 23, 65, 69
- Gravēni, Madonas raj. *sa* — 68
- Griekija — 95
- Grīnerti, Dobeles raj. *kpl* — 26, 39, 43, 44, 87, 142
- Grobiņa, Liepājas raj. *apm, dpz, kpl, plsk* — 7, 8, 26—28, 40, 57—59, 62, 64, 66, 74, 83, 86, 88, 108, 115, 116, 121, 122, 155, 156, 165, 170, 216, 242, 254, 256
- Groningena, pilsēta Frīzijā — 105, 188, 190—193, 203, 251, 265
- Groti, Valkas raj. *sa* — 68
- Grumalti, Rīgas raj. *dpz* — 65, 66, 70, 71, 108, 198, 216
- Grumbļi, bij. Austrumprūsijā — 18
- Gurgana, pilsēta Irānā — 103
- Ģeistauti, Liepājas raj. *kpl* — 27, 43, 54, 58, 77, 88
- Haithabu, viduslaiku pilsēta Slezvigā — 108
- Haleba, pilsēta Sīrijā — 103
- Haljālas purvs, Igaunijas PSR *sa* — 102
- Halliste, Pērnavas raj., Igaunijas PSR — 54
- Harunabada, pilsēta Armēnijā — 166
- Hastingsa, pilsēta Anglijā — 106
- Hatiņa, Smoļenskas apgabalā *kpl* — 31
- Hazarija — 103
- Helsinki — 8, 138, 141
- Hildesheima, pilsēta Saksijā — 106, 186, 188, 193, 251, 265
- Holande — 98
- Hubnikena, bij. Austrumprūsijā *dpz* — 16
- Hummuli, Igaunijas PSR *dpz* — 20
- Ifrikija, tag. Tunīzija — 103
- Igaunija (Igaunijas PSR) — 5, 18—21, 24—27, 31, 34, 47, 72, 79, 82, 85, 86,

- 95, 100, 102, 105, 106, 122, 241, 250, 255
- Īkšķīle, Ogres raj. *apm, dpz, kps, kulta v., m. pils* — 19, 21, 40, 52, 87, 88, 100, 127, 155, 156, 168, 169, 171, 216, 241, 255
- Ikuldas ezers, Cēsu raj. *kpl* — 15
- Ilģi, Liepājas raj. *dpz* — 8, 62, 100, 102, 165, 216, 249, 264
- Impilte, Kretingas raj., Lietuvas PSR *plsk* — 77
- Ipsviča, pilsēta Anglijā — 106
- Ipšas, Ogres raj. *dpz* — 10, 22, 24, 31, 34, 39, 42, 57, 64, 65, 70, 71, 74, 83, 90, 104, 106—108, 110, 186, 187, 216, 241—243, 248, 256—258, 263
- Iraka — 103
- Irāna — 103
- Isfahana, pilsēta Irānā — 103, 166, 202
- Ivande, Kuldīgas raj. — 121
- Ivaši, Limbažu raj. *kpl* — 40
- Jarceva, Smolenskas apgabālā *kpl* — 31
- Jāņogānas, Dobeles raj. *kpl* — 17
- Jaunākēni, Madonas raj. *apm, kpl* — 95
- Jaunate, Valmieras raj. *sa* — 107
- Jaungulbene, Gulbenes raj. *sa* — 32
- Jaunjelgavas tuvumā, Stučas raj. *dpz* — 60, 61, 91, 211, 216, 246, 261
- Jaunlīve, Rīgas raj. *apm* — 168
- Jaunmokas, Tukuma raj. *dpz* — 9, 62, 89, 107, 184, 216
- Jaunpiebalga, Cēsu raj. *kpl* — 16
- Jaunsieksātes purvs, Kuldīgas raj. *sa* — 78
- Jaunzemji, Cēsu raj. *dpz, kpl* — 9, 22, 37, 62, 74, 82, 86, 97, 99, 103, 137, 216, 240, 249, 254, 264
- Jaunzemji, Liepājas raj. *dpz* — 38, 105, 110, 175, 176, 216, 243, 249, 257
- Jaunzemji, Rīgas raj. *kpl* — 28, 54
- Jelgava — 5, 8, 43, 63, 136, 138, 141, 150, 153, 165, 170, 171, 198
- Jersika, Preiļu raj. *apm, kpl, plsk, sa* — 38, 49, 105, 111, 122
- Jevera, pilsēta Saksijā — 105, 188, 192
- Jēgeri, Dobeles raj. *kpl* — 25
- Jitlandes pussala — 98
- Jorka, pilsēta Anglijā — 106, 186
- Jostininki, Panevežas raj., Lietuvas PSR — 17
- Jūrmalas pilsēta — 134
- Jūrpils (Grobiņa?) — 122
- Jusi, Rēzeknes raj. *kpl* — 31
- Kābeles, Ogres raj. *apm, dpz, kpl* — 11, 40, 53, 57, 76, 81, 83, 106, 111, 201, 216, 248, 263
- Kaķu ezers, Kuldīgas raj. *sa* — 78
- Kalavere, Harju raj., Igaunijas PSR *dpz* — 34
- Kalēji, Liepājas raj. *dpz* — 8, 10, 32, 35, 76, 81, 85, 94, 114, 129, 130, 216, 240, 243, 244, 247, 249, 251, 254, 257, 258, 262, 264, 266
- Kališa, pilsēta Polijā — 97
- Kalmāra, pilsēta Zviedrijā — 127
- Kalnabrici, Cēsu raj. *kpl* — 43, 45
- Kalnaliepiņi, Madonas raj. *dpz* — 21, 174, 175, 216
- Kalnamiuža, Dobeles raj. *dpz* — 8, 41, 43—45, 47, 48, 53, 79, 86, 87, 91, 149, 216, 243—246, 248, 258—260, 263
- Kalnaūbeles, Cēsu raj. *dpz* — 128
- Kalnaziedi, Stučas raj. *plsk, kulta v.* — 59
- Kalnazveņģi, Stučas raj. *dpz* — 128
- Kalnēji, Saldus raj. *dpz* — 10, 43, 46, 85, 115, 132, 244, 247, 258, 262
- Kalnieši, Stučas raj. *kpl* — 33, 34, 44, 55
- Kalniņi, Liepājas raj. — 27
- Kalnišķi, Arogālas raj., Lietuvas PSR — 17
- Kāma, upe — 103
- Kambja, Igaunijas PSR *dpz* — 100, 250
- Kāmpi, Cēsu raj. *kpl* — 59
- Kandžala, sudraba raktuves Vidusāzijā — 110
- Kanimansura, sudraba raktuves Vidusāzijā — 110
- Kaņkumi, Talsu raj. *dpz* — 12, 62, 89, 104, 170, 216
- Kapitonišķi, Kaišadores raj., Lietuvas PSR *kpl* — 28, 100
- Kaplava, Stučas raj. *kpl* — 36
- Kapsēde, Liepājas raj. *dpz, kpl* — 8, 59, 64, 97, 104, 196, 216
- Kapsēta (Durbes), Liepājas raj. — 28
- Karamazara, sudraba raktuves Taškentas tuvumā — 110
- Kardla, Igaunijas PSR *dpz* — 33, 100, 117, 241, 250, 255
- Karnunta, pilsēta senajā Panonijā — 97
- Katlundsa, Gotlandē *dpz* — 22
- Kaugars II, Cēsu raj. *kpl* — 50
- Kaunata, Rēzeknes raj. *dpz* — 68, 69, 70, 90, 200, 201, 216
- Kazzemnieki, Madonas raj. *dpz* — 62, 81, 86, 96, 133, 134, 216, 240, 247, 254, 262
- Kehale, Rakveres raj., Igaunijas PSR *dpz* — 34
- Kenterberija, pilsēta Anglijā — 106
- Kijeva — 24, 71

- Kirime, Igaunijas PSR *kpl* — 25, 33, 47, 100
- Kivti, Ludzas raj. *apm, kpl* — 16, 20, 30, 36, 52, 54
- Klaipēda, Lietuvas PSR — 25, 26, 97, 118
- Klauskava, Jēkabpils raj. *dpz* — 64—66, 70, 71, 106—108, 190, 191, 216
- Klodzko ieleja, Polijā — 97
- Koknese, Stučkas raj. *apm, dpz, kps, m. pils, plsk* — 24, 31, 35, 36, 38, 41, 51—54, 57, 58, 60, 65, 68, 69, 74, 81, 82, 90, 101, 111, 113, 127, 204, 216, 241, 256
- Kokumuiža, Dobeles raj. *dpz, plsk* — 7, 8, 10, 11, 17, 22, 23, 26, 30, 32, 33, 38—46, 49, 51—54, 57—59, 78, 79, 81, 83, 86, 87, 91, 99, 123, 124, 138, 141—144, 216, 241—246, 248, 255—261, 263
- Kopenhāgena — 8, 138, 141, 193
- Korveja, pilsēta Saksijā — 106, 184
- Krievija — 9, 94
- Krievzeme — 24, 92, 100—102, 104, 106—108, 110, 111, 113, 241, 249—251, 255, 263, 264, 266
- Krimulda, Rīgas raj. *kpl, m. pils, plsk* — 15, 120, 121
- Kristapiņi, Preiļu raj. *apm, kpl* — 59
- Ksantēna, pilsēta Piereinā — 193
- Kūfa, viduslaiku pilsēta Irakā — 103, 166, 171, 173, 183, 184, 191
- Kuldīga, Kuldīgas raj. *kpl, plsk, sa* — 95
- Kunda, Igaunijas PSR — 52
- Kunilepa, Igaunijas PSR — 27—29, 100
- Kurkijoku Lopoti, Somijā — 48
- Kurmaiči, Kretingas raj. *kpl* — 59
- Kursa — 22, 80, 101, 122
- Kurzeme — 8, 22, 30, 35, 50, 64, 80, 86, 91, 94, 101, 110, 116, 136, 249, 250, 264
- Kuški, Liepājas raj. *dpz* — 22, 36, 37, 62, 90, 100, 103, 104, 109, 171, 172, 216, 243, 257
- Kuzmina, Okas baseinā *kpl* — 17
- Kvedlinburga, pilsēta Saksijā — 106
- Ķauleiķi, Kretingas raj. Lietuvas PSR *kpl* — 26
- Ķaupi, Liepājas raj. *dpz* — 10, 22, 35, 81, 91, 203, 216, 241, 243, 255, 257
- Ķēdaiņu raj., Lietuvas PSR *kpl* — 25
- Ķelne, pilsēta Piereinā — 175, 184, 186, 190, 191, 193, 202, 251, 265
- Ķempji, Rīgas raj. *dpz* — 128
- Ķente, Ogrē, Ogres raj. *apm, dpz, plsk* — 33, 35, 44, 45, 48, 49, 51, 53, 54, 58, 59, 61, 74, 78, 81, 83, 84, 87, 115, 116, 121, 145, 160, 216, 243—246, 248, 251, 257, 259, 260—262, 266
- Ķērsēklītis, Rīgas raj. *sa* — 78
- Ķeveri, Cēsu raj. *kpl* — 28
- Ķīna — 101
- Ķišukalns, Ludzas raj. *apm, dpz, plsk* — 18, 54, 87, 88, 153, 154, 216, 241, 255
- Ķivutkalns, Rīgas raj. *dpz, kpl, plsk* — 16, 17, 24, 32, 40, 46, 73, 78, 81, 83, 85, 94, 95, 131, 132, 216, 240, 241, 243, 244, 255, 256, 258
- Ķunci, Rīgas raj. *dpz* — 9, 12, 65, 68, 70, 201, 216
- Ladoga, ezers — 29, 48, 52, 245, 259
- Lagaža, Balvu raj. *apm* — 94, 113
- Latgale — 52, 76
- Laugaji, Talsu raj. *kpl* — 25
- Laukskola, Rīgas raj. *apm, dpz, kpl* — 15, 24, 31, 34, 36, 37, 42, 51, 53, 58, 59, 62, 81, 84, 90, 100, 128, 184, 207, 208, 216, 227, 243, 246, 253, 257, 258, 261, 267
- Laukumuiža, Talsu raj. *kpl* — 15, 28, 40
- Laveri, Valmieras raj. *dpz* — 10, 46, 85, 94, 129, 130, 216, 244, 247, 258, 262
- Lazdiņi, Cēsu raj. *kpl* — 32, 59, 107
- Lazdiņi, Talsu raj. *kpl* — 43
- Lehavere, Igaunijas PSR *dpz, plsk* — 24
- Lejas, Liepājas raj. *kpl* — 77
- Lejasaniņas, Limbažu raj. *dpz* — 128
- Lejasbitēni, Stučkas raj. *apm, kpl* — 15, 19—21, 27—29, 33, 36, 39, 40, 57, 58, 122, 126
- Lejasdopeles, Stučkas raj. *kpl* — 31
- Lejaskleperis, Cēsu raj. *kpl* — 120
- Lejaslepji, Madonas raj. *dpz* — 10, 17, 19, 87, 88, 99, 149, 150, 216, 241, 255
- Lejaslūdi, Cēsu raj. *dpz* — 19, 87, 88, 100, 155, 216, 241, 255
- Lejasokēni, Ogres raj. *kpl* — 33
- Lejasreina — 185, 193
- Lejasziedi, Stučkas raj. *apm, dpz* — 127
- Lejasžagari, Stučkas raj. *kpl* — 59
- Letgaji, *skat.* Radzes
- Lēdurga, Limbažu raj. *dpz* — 9, 31, 57, 62, 64—66, 70, 71, 74, 83, 84, 106, 107, 184, 185, 188, 216
- Lēnes, Kuldīgas raj. *kpl* — 31
- Lēra, pilsēta Frizijā — 191
- Lestera, pilsēta Anglijā — 106
- Lēvardena, pilsēta Frizijā — 105, 190—192, 203
- Lībiešu upurālas, Limbažu raj. *kulta v.* — 76
- Līduveni, Tituvēnu raj., Lietuvas PSR — 18
- Liekņi, Dobeles raj. *kpl* — 54, 58
- Lielauce, Dobeles raj. — 25

- Lieldālūži, Jelgavas raj. *apm, kpl* — 90
 Lielgroti, Ogres raj. *dpz* — 69, 70, 128
 Lielplatone, Jelgavas raj. *kpl* — 26
 Lielstraupes muiža, *skat.* Straupe
 Lielupe, upe — 98, 101, 105, 108, 134,
 180, 250, 265
 Lielvārde, Ogres raj. *apm, kpl, plsk* — 40,
 105
 Liepāja, Liepājas raj. — 25
 Liepenes, Rīgas raj. *kpl* — 51
 Liepu kalns, Saldus raj. *kpl* — 148
 Lietuva — 12, 17, 18, 20, 21, 23, 25—31,
 33, 35, 36, 38, 41, 44, 47, 48, 50, 55,
 60, 85, 86, 88, 94—96, 98, 101, 102,
 105, 241, 242, 244, 245, 250, 252, 255—
 259, 266
 Līgotnes, Dobeles raj., *skat.* Kokumiža
dpz — 142, 216
 Līgumi, Sauļu raj., Lietuvas PSR — 18
 Lillaklintegorda, Gotlandē *dpz* — 22
 Lillavalla, Gotlandē *dpz* — 38
 Lineburga, pilsēta Saksijā — 106
 Linkolna, pilsēta Anglijā — 106, 186
 Linksmučī, Pakrojas raj. Lietuvas PSR
kpl — 23, 26
 Lintupi, Baltkrievijas PSR *kpl* — 22
 Līsas ezers, Gulbenes raj. *ezermitne* — 54,
 57
 Līvāni, Preiļu raj. *dpz* — 8, 10, 12, 64,
 188, 196, 216
 Livonija — 7, 93, 127
 Lježa, pilsēta tag. Beļģijā — 190
 Lokstene, Stučkas raj. *m. pils, plsk* — 50
 Londona — 106, 185, 186, 191, 211, 251,
 265
 Loša, Baltkrievijas PSR *kpl* — 22
 Lubānas ezers — 94, 114
 Lubumuiža, Valkas raj. *kpl* — 107
 Ludvigova, Preiļu raj. *apm, kpl* — 20
 Ludza, Ludzas raj. *kpl, kulta v., m. pils,*
plsk — 27, 101, 105, 112, 121, 122
 Ludza, upe — 182
 Luisa, pilsēta Anglijā — 106
 Lunda, pilsēta Zviedrijā — 107, 192
 Lužica *kpl* — 24

 Ļeņingrada — 5, 11, 12, 65, 148, 150, 155,
 170, 181, 183, 191, 196
 Ļubitina *kpl* — 16

 Madinetessalama, *skat.* Bagdāde
 Madona, Madonas raj. *kpl* — 59
 Magdeburga, pilsēta Saksijā — 106, 186,
 193, 251, 265
 Mainca, pilsēta Piereinā — 105, 175, 183,
 184, 188, 190, 193, 203, 251, 265
 Makašēni, Rēzeknes raj. *dpz* — 8, 10, 29,
 30, 64, 191, 216, 242, 256
 Malgorda, Gotlandē *dpz* — 38

 Marijas kalniņš, Engurē, Tukuma raj.
dpz — 9, 62, 97, 137, 216
 Mārtiņsala, Rīgas raj. *apm, dpz, kps,*
kulta v., m. pils, sa — 15, 24, 31, 34,
 36, 59, 61, 68, 95, 107, 113, 127, 198
 Maskava — 5, 8, 11, 138, 170, 171
 Maskava, Daugavpils raj. *kpl* — 28
 Maskeviciški, Preiļu raj. *kpl* — 47, 48, 259
 Mazāzija — 103
 Mazgrauži, Jelgavas raj. *kpl* — 90
 Mazjumprava, Rīgas raj. *dpz* — 128
 Mazkatuži, Liepājas raj. *kpl* — 50, 52, 58,
 77, 86, 95, 124
 Mazstraupe, Cēsu raj. *sa* — 40
 Mazūrija, apgabals Polijā — 16, 28
 Mazvēveri, Daugavpils raj. *sa* — 45
 Meca, pilsēta Lotringā — 105, 188, 190,
 194
 Melderiški, Jēkabpils raj. *kpl* — 50
 Melnā jūra — 98
 Meņģele, Ogres raj. *kpl* — 19, 25
 Merva, pilsēta Horasanā, tag. Turkmēni-
 jas PSR — 103, 166, 170
 Merzeburga, pilsēta Saksijā — 106, 186
 Mētaguze (Mēntaka), Igaunijas PSR,
dpz — 70
 Mežakalns, Dobeles raj. *plsk* — 142
 Meždāmnieki, Saldus raj. *kpl* — 26
 Mežotne, Bauskas raj. *apm, dpz, kpl,*
plsk — 10, 11, 26—30, 36, 52, 57, 58,
 60, 61, 73, 81—83, 88, 101, 105, 106,
 109, 111, 118, 121, 161, 163, 216, 242,
 248, 256, 262
 Mieriņi, Gulbenes raj. *dpz* — 48, 49, 74,
 82, 84, 90, 215, 216, 245, 259
 Migoņi, Lietuvas PSR *dpz* — 19, 88
 Mirošina, Polijā — 16
 Misijonorka Narovaja, Traku raj., Lietu-
 vas PSR *kpl* — 34
 Mišķiņeva, Ludzas raj. *dpz* — 17, 18, 88,
 99, 148, 149, 216, 241, 249, 255, 264
 Morāva, upe — 97
 Morāvija — 15, 97, 107
 Mosula, pilsēta Irakā — 103, 171
 Moščina, KPFSR *dpz, plsk* — 120
 Muhamedija, tag. Reja, pilsēta Irānā —
 103, 166—169, 171, 250, 265
 Mūkukalns, Stučkas raj. *dpz, plsk* — 11,
 15, 20, 24, 33, 44, 45, 48—50, 53, 74, 79,
 80, 81, 84, 88, 124, 145, 146, 160, 161,
 166, 167, 216, 241, 243—246, 248, 255,
 257—260, 262
 Mūrnieki, Stučkas raj. *dpz* — 11, 19, 21,
 87, 88, 157, 158, 216, 241, 255

 Nariņi, Ogres raj. *kpl* — 106
 Nauduševa, Balvu raj. *apm, kpl* — 39
 Nāvessala, Rīgas raj. *apm, dpz, kps* —
 9, 10, 12, 31, 57, 62, 74, 83, 89, 92, 96,

- 103, 104, 168, 169, 216, 240, 242, 247,
249, 254, 257, 261, 263
- Navesti, Igaunijas PSR *dpz* — 20
- Nemuna, upe — 98
- Nīca, Liepājas raj. *sa* — 95
- Nisibina, pilsēta Tigras augštecē, tag.
Turcijā — 103, 166
- Nišapura, pilsēta Irānā — 103, 166, 169,
171
- Nore, Gotlandē *dpz* — 22, 38
- Noriča, pilsēta Anglijā — 106
- Nortikena, bij. Austrumprūsijā — 45, 115,
129, 251, 258, 264, 266
- Norvēģija — 106
- Novgoroda — 25, 29, 30, 46, 48, 49, 60,
61, 92, 108, 111, 116, 244, 245, 258, 259
- Nukši, Ludzas raj. *apm, kpl* — 22, 30, 32,
35, 39, 46, 60, 121, 122
- Ņeveja, Pleskavas apgabālā — 103
- Odera, upe — 97, 98
- Odukalns, Ludzā, Ludzas raj. *kpl* — 27,
31, 33, 34, 36, 60
- Oksforda, pilsēta Anglijā — 106
- Oldenburga, pilsēta Saksijā — 35
- Oliņkalns, Stučkas raj. *plsk* — 61, 101,
116, 251, 266
- Oseļsko, Polijā — 97
- Osnabrika, pilsēta Saksijā — 35
- Ošbirzes, Talsu raj. *kpl* — 50, 59
- Oši, Dobeles raj. *kpl* — 19, 25, 28, 37,
40, 43, 47
- Painvere, Pērnavas raj. *dpz* — 34
- Pakalnieši, Madonas raj. *kpl* — 16
- Pali, Igaunijas PSR *dpz* — 33
- Pamūša, Lietuvas PSR *kpl* — 22
- Panonijs, apgabals tag. Ungārijā — 97
- Parīze — 7, 171
- Parumba, Rīgas raj. *sa* — 45
- Peipusa ezers — 21
- Pelistvere, Igaunijas PSR *dpz* — 17
- Perma, KPFSR — 37, 100, 114
- Pērļukalns, Gulbenes raj. *dpz, kpl* — 10,
46, 48, 49, 81, 90, 124, 205, 206, 216,
244, 245, 258, 259
- Pēterburga, tagad Ļeņingrada — 7, 8,
166, 171
- Pfalca, apgabals Piereinā — 193
- Piedņepra — 99
- Piereina — 92, 97, 105, 249
- Pievolve — 24
- Piltene, Ventspils raj. *dpz, sa* — 18, 77,
81, 87, 88, 97, 99, 115, 137, 138, 216,
241, 255
- Piščina, Smoļenskas apgabālā *kpl* — 31
- Plāteri—Spietiņi, Jēkabpils raj. *apm,
kpl* — 51
- Pleskava, KPFSR — 60, 111
- Pluci, Klaipēdas raj. *kpl* — 41, 42
- Pļaviņas, Stučkas raj. *dpz* — 128
- Pļavniekalns, Rīgas raj. *kpl* — 19, 25,
26, 33, 40, 50, 51, 59, 121
- Podbolotje *kpl* — 16
- Podiņi, Cēsu raj. *kpl* — 34
- Podnieki, Gulbenes raj. *dpz* — 69, 128
- Podži, Bauskas raj. *dpz* — 18, 87, 88, 153,
154, 216, 241, 255
- Polija — 22, 30, 31, 40, 52, 78, 94, 106,
107, 111, 241, 242, 244, 256
- Pope, Ventspils raj. *kpl* — 44
- Porāni, Liepājas raj. *kpl* — 86
- Prāga — 186
- Priedaine, Liepājas raj. *kpl* — 86
- Priedkalni, Gulbenes raj. *dpz, kpl* — 62,
96, 136, 216, 240, 249, 254, 264
- Priednieki, Ventspils raj. *apm, kpl, plsk* —
51, 59, 60
- Prišmanči, Kretingas raj., Lietuvas PSR
kpl — 25, 27, 28
- Prosna, upe — 97
- Pruta, upe — 98
- PSRS (Padomju Savienība) — 11, 12, 95,
150
- Pūcēni, Jelgavas raj. *apm* — 90
- Pudiķi, Alūksnes raj. *kpl* — 46
- Pudžas, Jelgavas raj. *dpz* — 8, 21—23,
27, 37—39, 70, 71, 90, 108, 110, 116,
178—180, 216, 241—243, 255—257
- Purmsāti, Liepājas raj. *kpl* — 25, 77
- Pūteļi, Rīgas raj. *kpl* — 120
- Radzes (senāk Letgaļi) Stučkas raj. *kpl* —
32, 48
- Ramelsberga, sudraba raktuves Saksijā —
106, 110
- Rasas, Ogres raj. *sa* — 225
- Raskumi, Cēsu raj. *kpl* — 41
- Rauna, Cēsu raj. *kpl, m. pils, plsk* —
41, 101
- Rauši, Rīgas raj. *apm, dpz, kpl* — 11, 31,
46—49, 51, 53, 57, 60, 74, 83, 91, 113,
119, 123, 124, 128, 194, 195, 206, 216,
244—247, 253, 258—261, 267
- Ravenna, pilsēta Itālijā — 101
- Regensburga, pilsēta Bavārijā — 105, 188,
190, 193
- Reina, upe — 98
- Reinas, Tukuma raj. *kpl* — 26
- Remagena, pilsēta Piereinā — 105, 193
- Remesi, Liepājas raj. *kpl* — 28, 34, 41
- Reņģe, Saldus raj. *kpl* — 52
- Reola, Tartu raj., Igaunijas PSR *dpz* —
100

- Reznas, Rīgas raj. *dpz, kpl* — 24—26, 29, 31, 32, 57, 60, 64, 80, 82, 84, 91, 106, 107, 111, 206, 216, 240—242, 254, 256, 257
 Rīdzene, senā upe Rīgā — 111
 Rietumbaltija — 20, 23, 26, 31, 37, 38, 98, 99, 110, 111, 241, 255
 Rietumbaltkrievija — 22
 Rietumeiropa — 8—12, 15, 24, 31, 51, 64, 65, 72, 89, 90, 96, 103—108, 175, 183, 184, 189, 190, 192, 194, 196, 201, 206, 250, 251, 264, 266
 Rietumi — 108, 111, 251
 Rietumkurzeme — 97, 116
 Rietumlatgale — 80
 Rietumlatvija — 29, 54, 79, 102, 245, 260, 265
 Rietumlietuva — 18, 23, 27, 45, 59, 86, 97, 99, 242, 244, 256, 258
 Rīga *apm, dpz, kps, kulta v., m. pils* — 5, 7—9, 11, 12, 49, 54, 57, 60, 62, 68, 74, 83, 89, 95, 96, 111—113, 121, 128, 129, 132, 134—137, 142, 145, 148, 149, 153, 155, 157, 160, 163, 164, 166, 168—170, 171, 173, 175, 176, 180, 181, 183, 184, 186, 188, 190, 191, 193, 194, 196, 198, 200, 201, 203, 204, 206—209, 211, 213, 215, 216, 225, 254, 266
 Rīga, Gorkija iela *dpz* — 62, 216
 Rīgas apkārtnē, *dpz* — 171, 216
 Rijnieki, Jelgavas raj. *dpz* — 9, 10, 15, 21, 64—66, 69—71, 84, 89, 90, 92, 108, 110, 120, 180—182, 216, 248, 263
 Rjazaņa, KPFSR — 92
 Roma — 48, 91, 97—99, 101
 Roņi, Liepājas raj. *kpl* — 107
 Ropji, Kuldīgas raj. *dpz* — 8, 65, 66, 70, 71, 90, 108, 194, 196, 216
 Roskille, pilsēta Dānijā — 107, 193
 Rucava, Liepājas raj. — 121
 Ruckas muiža, Cēsu raj. *dpz* — 68, 128
 Rūsiši, Saldus raj. *dpz, kpl* — 10, 12, 24, 26, 33, 39, 42—44, 46—50, 52—54, 57, 58, 80, 81, 83, 87, 124, 147, 148, 216, 242—246, 256—261
 Rusu Rags, Sirvintu raj., Lietuvas PSR *kpl* — 48
 Rušona ezers, Preiļu raj. *sa* — 78
 Ružina, Rēzeknes raj. *dpz* — 128

 Saksija — 106, 192, 203
 Salaca, upe — 98
 Salacas purvs, Limbažu raj. *dpz* — 65, 68—70, 81, 82, 108, 200, 216
 Salaspils, Rīgas raj. *apm, dpz, m. pils* — 51, 62, 70, 71, 106—108, 182, 183, 216, 245, 260
 Salenieki, Ludzas raj. *kpl* — 43, 50
 Salenieki, Janovas raj. Lietuvas PSR *sa* — 96
 Salgale, Jelgavas raj. — 121
 Samarkanda, Uzbekijas PSR — 103, 166, 169—171, 175, 250, 265
 Samarra, pilsēta Irakā — 103, 165, 166
 Sāraji, Talsu raj. *dpz* — 9, 10, 31, 57, 62, 74, 83, 92, 100, 102, 104, 165, 166, 216, 249, 263, 264
 Sauka, Jēkabpils raj. *apm, kpl, plsk* — 47
 Sauleskalns, Krāslavas raj. *apm, dpz, kulta v.* — 9, 10, 12, 16, 18—21, 27, 29—34, 36, 39, 41—45, 47, 48, 53, 55, 57, 60, 74, 75, 81, 83, 84, 88, 91, 100, 101, 104, 111, 116, 118, 119, 121, 126, 127, 163, 164, 176—178, 216, 240—248, 252, 255—261, 263, 266, 267
 Saulītes, Jēkabpils raj. *dpz* — 10, 19, 81, 88, 157, 158, 216, 241, 255
 Sauthemptonā, pilsēta Anglijā — 106
 Sēlpils, Jēkabpils raj. *apm, kpl, kps, m. pils, plsk* — 101, 123
 Sembija, apgabals Senprūsijā — 97
 Senprūsija — 18, 22, 24, 40, 41, 95, 98, 99, 119, 120, 252, 267
 Senēju Maceļi, Salčininku raj., Lietuvas PSR *kpl* — 47
 Sidrabene *plsk* — 123
 Sigtuna, viduslaiku pilsēta Zviedrijā — 108
 Sigulda, Rīgas raj. *kpl, m. pils, plsk* — 121
 Silēzija — 97
 Silgaiļi, Bauskas raj. *dpz* — 128
 Siliņi, Valkas raj. *dpz* — 128
 Simtēni, Cēsu raj. *kpl* — 18, 19, 50
 Sindžara, pilsēta Irakā — 103, 169
 Sineja, pilsēta tag. Beļģijā — 105, 193
 Sīrija — 103
 Skamani, Tukuma raj. — 79, 153
 Skandināvija — 15, 29, 30, 48, 49, 59, 61, 76, 77, 88, 94, 95, 99, 101, 102, 106, 107, 111, 119, 241, 242, 245, 249, 250, 255, 256, 259, 264
 Skone, apgabals Zviedrijā — 76
 Slagelsē, pilsēta Dānijā — 192
 Slate, Jēkabpils raj. *kpl* — 32, 45, 50
 Smiltaine, Ludzas raj. *kpl* — 36, 39
 Smiltenes apkārtnē, Valkas raj. *dpz* — 10, 34, 40, 207, 209, 216, 243, 257, 258
 Smoļenska, KPFSR — 24, 31
 Smukumi, Liepājas raj. *kpl* — 40
 Solsberija, pilsēta Anglijā — 191
 Somija — 18, 20—22, 25, 27, 29—31, 37, 45, 48, 52, 59, 85, 94, 95, 100, 106, 111, 142, 241, 242, 244, 245, 250, 255, 256, 259
 Spārnu kalns, Dobeles raj. *dpz, plsk* — 65, 66, 68, 74, 198, 216
 Spietīni, Jēkabpils raj. *apm, kpl* — 124, 253, 267

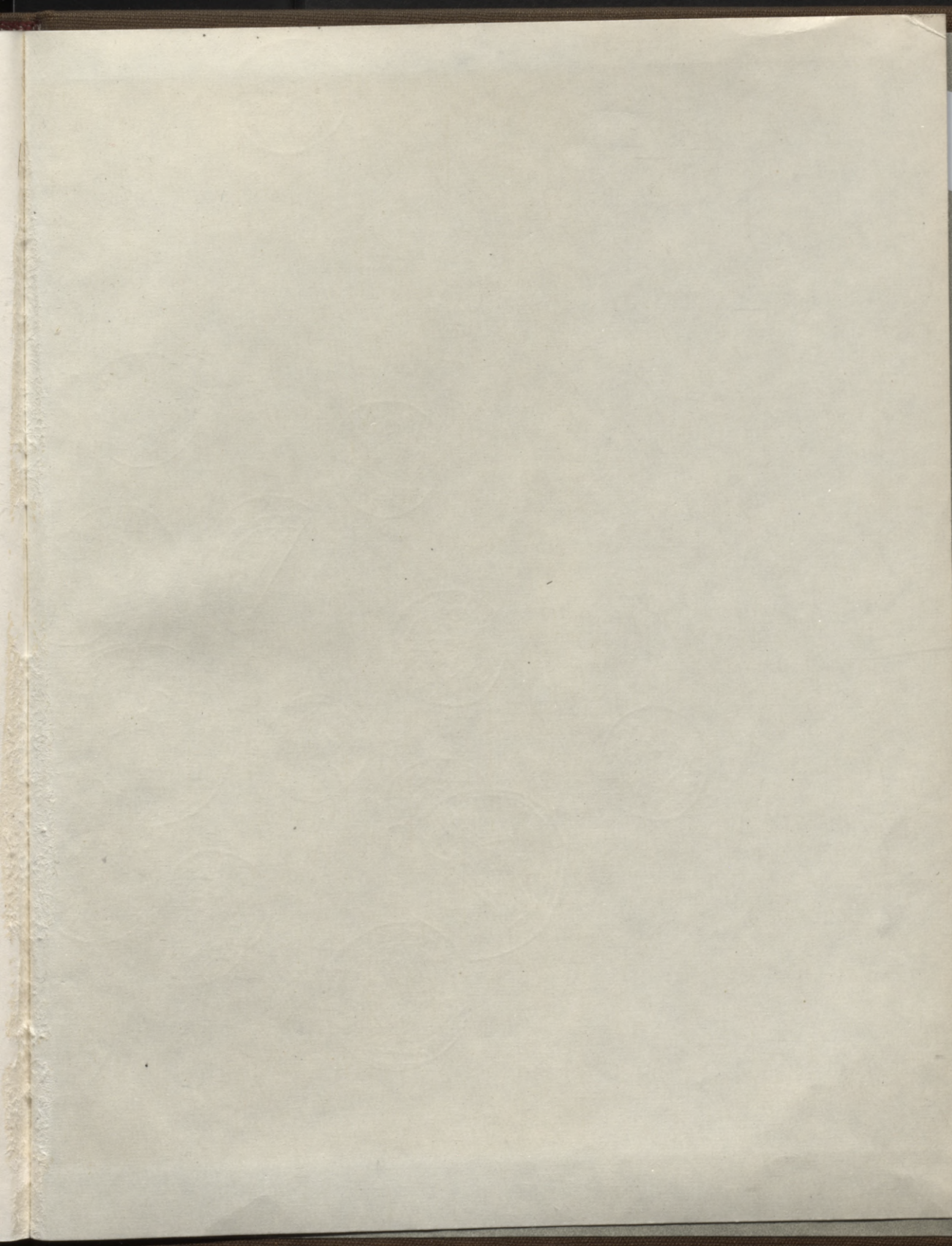
- Staļģene, Jelgavas raj. *dpz* — 62, 89, 183, 184, 216, 223
 Staraja Ladoga, pilskalns, viduslaiku pilsēta Ladogas ezera tuvumā — 16, 49, 118
 Stavorena, pilsēta Frīzijā — 105, 190—192, 203
 Stibu purvs, Liepājas raj. *sa* — 78
 Stiebri, Limbažu raj. *dpz* — 60, 61, 82, 91, 120, 211, 213, 216, 246, 252, 261, 267
 Stockmannshof, *skat.* Stukmaņi
 Strasburga, pilsēta Piereinā — 105, 186, 188, 193
 Straumes, Līvānos, Preiļu raj. *dpz* — 64, 70, 71, 106—108, 188, 189, 196, 216
 Straupe (Lielstraupes muiža), Cēsu raj. *dpz* — 9, 96, 97, 132, 216
 Striķi, Cēsu raj. *kpl* — 28, 40
 Stukmaņi (Stockmannshof), Stučkas raj. *dpz, plsk* — 21, 173, 174, 216
 Stūri, Dobeles raj. *kpl* — 39, 40, 47, 50, 54, 58, 87
 Sudrabkalns, Jēkabpils raj. *plsk* — 123
 Suislepe, Viljandi raj., Igaunijas PSR *dpz* — 34
 Suntaži, Ogres raj. — 76
 Susēja, upe — 157
 Suvara, viduslaiku bulgāru pilsēta pie Volgas — 103
 Svētupe, upe, Limbažu raj. — 76
 Šapnagi, Sauļu raj., Lietuvas PSR — 20
 Šaša, tagad Taškenta, Uzbekijas PSR — 103, 110, 166, 169—171, 175, 202, 250, 265
 Šauļi, Sauļu raj., Lietuvas PSR *kpl* — 25
 Šilute, Lietuvas PSR *sa* — 96
 Širaza, pilsēta Irānā — 103, 169, 171
 Šķērstaini, Dobeles raj. *kpl* — 25
 Špeiera, pilsēta Piereinā — 186, 188, 190, 193, 203, 251, 265
 Šrusberija, pilsēta Anglijā — 106
 Štade, pilsēta Saksijā — 106, 186, 193
 Šugailova, Demidovas raj. Smolenskas apgabalā *apm, kpl, plsk* — 31
 Švaicarija, Polijā *kpl* — 52

 Tallina — 5, 8, 11, 37, 49, 138, 141, 213
 Talsi, Talsu raj. *kpl, plsk* — 31, 51, 53, 61, 78, 102, 105, 107, 109, 111, 116, 117, 120, 121, 165, 251, 266
 Tartu, Tartu raj., Igaunijas PSR — 59, 65, 117, 201, 226
 Tērvete, Dobeles raj. *apm, dpz, kpl, kps, m. pils, plsk* — 19, 41, 48, 49, 52, 58, 61, 75, 79, 82, 90, 91, 101, 105, 107, 109, 111, 116, 121, 149, 210, 211, 216, 243, 252, 253, 258, 267
 Tērvete, upe — 149
 Tīla, pilsēta Frīzijā — 105, 190, 192, 202
 Tīras purvs, Liepājas raj. *dpz* — 10, 15, 28, 29, 34, 40, 41, 42, 46, 53, 55—59, 77, 78, 81—84, 117, 124—127, 162, 163, 216, 242—244, 246, 248, 256, 258, 260—262, 267
 Tomāžkalns (arī Tamoškalns), Limbažu raj. — 211
 Torma, Rakveres raj. Igaunijas PSR *dpz* — 34
 Totnesa, pilsēta Anglijā — 106
 Turaida, Rīgas raj. *m. pils, plsk* — 105, 112, 121
 Turkestāna — 103, 183

 Ungārija — 22, 23, 34, 39, 97, 107, 110, 184, 188, 190, 218
 Unģeni, Limbažu raj. *dpz* — 15, 31, 36, 37, 62, 88, 99, 100, 102, 104, 109, 167, 168, 216, 240, 242, 243, 254, 257
 Unķēni, Stučkas raj. *apm* — 157
 Urāli — 88
 Utrehta, pilsēta Frīzijā — 97, 105, 191—193, 203
 Ūri, Igaunijas PSR *dpz* — 100, 250
 Ūsiņi, Ogres raj. *kpl* — 18
 Uzmina, Gdovas raj. Pleskavas apgabalā *dpz* — 101, 250
 Užava, Ventpils raj. *apm* — 121
 Užpaļi, Zarasu raj., Lietuvas PSR — 17

 Vadakste, upe — 52
 Vaiņode, Liepājas raj. *dpz* — 59, 62, 74, 83, 96, 97, 136, 216
 Vampenieši, Rīgas raj. *apm, kpl* — 31, 54
 Varkava, Preiļu raj. — 196
 Varta, upe — 97
 Vasita, pilsēta Irakā — 103, 166, 167, 168
 Vācija — 11, 105—108, 110, 175, 176, 183—185, 188, 190, 191, 193, 194, 202, 206
 Vārnava, Jēkabpils raj. — 157
 Veckažoki, Cēsu raj. *dpz* — 128
 Vecmōkas, Tukuma raj. *dpz* — 17, 25, 44, 46, 49, 50, 54, 79, 86, 124, 150—153, 216, 242, 244—246, 256, 258—261
 Vecpils, Daugavpils raj. *m. pils, plsk, sa* — 98
 Vecpudži, Jelgavas raj. *kpl* — 180
 Vecslabada, Ludzas raj. *kpl, plsk* — 201
 Vecsvirlauka, Jelgavas raj. — 135
 Veišāri, Cēsu raj. *dpz* — 10, 68, 71, 93, 108, 209, 216, 247, 251, 261, 265
 Venta, upe — 98, 101, 105, 108
 Ventpils apkārtnē, Ventpils raj. *dpz.* — 60, 61, 91, 102, 211, 212, 216, 246, 261

Verdena, pilsēta Lotringā — 105, 183, 194,
251, 265
Veršvi, Kauņā, Lietuvas PSR *kpl* — 17,
245, 259
Vesceiti, bij. Austrumprūsijā — 28
Vēveri, Krāslavas raj. *kpl* — 31
Videļu ezers, Talsu raj. *sa* — 78
Vidusāzija — 103
Viduseiropa — 39
Viduskrievija — 17
Viduslatvija — 26, 98, 242, 256
Viduslietuva — 26, 27, 256
Vidzeme — 62, 86, 100, 101
Vidzemes guberņa *dpz* — 166, 173, 216
Vilkumuižas ezers, Talsos, Talsu raj.
kpl — 28, 78
Vilvere, Igaunijas PSR *dpz* — 100, 250
Viļņa — 69, 96
Vīnakaļns, Ogres raj. *plsk* — 94
Vinčestera, pilsēta Anglijā — 106
Vīnsuma, pilsēta Frīzijā — 191
Vīra, Igaunijas PSR *dpz* — 100, 250
Virčburga, Bavārijā — 105, 188, 190, 193
Virikila, Igaunijas PSR *dpz* — 17
Visbija, Gotlandē — 111
Visla, upe — 97
Višķi, Daugavpils raj. *kpl* — 47, 48
Vitebska, Baltkrievijas PSR — 18, 28,
105, 183
Vjatka, tagad Kirova, KPFSR — 100
Vladimira — 29
Volga, upe — 92, 102, 103, 202

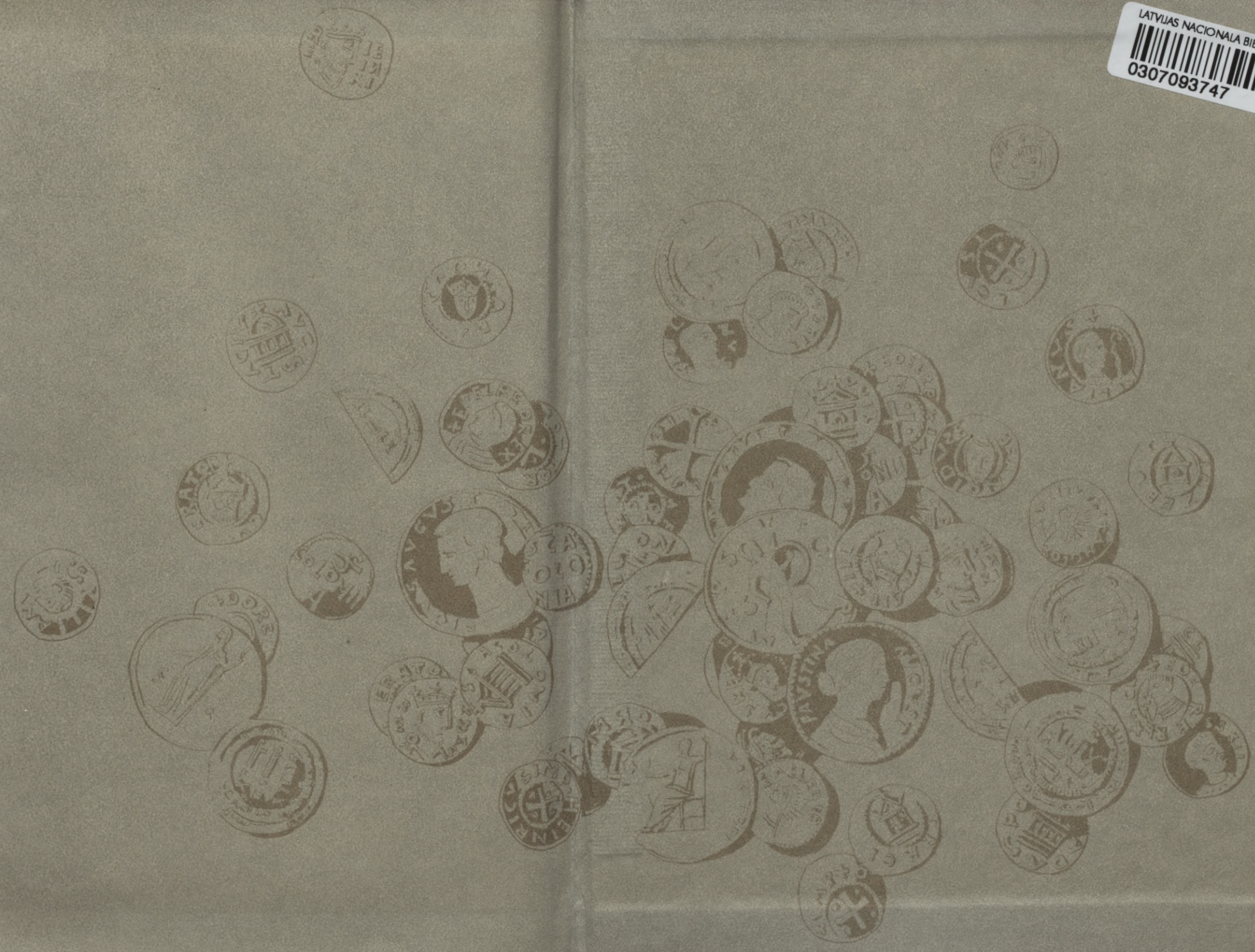
Volina, viduslaiku pilsēta Polijā — 108
Volingforda, pilsēta Anglijā — 106
Vormsa, pilsēta Piereinā — 105, 184, 186,
188, 190, 193, 202, 203, 251, 265
Voskāni, Rēzeknes raj. *dpz* — 128
Vroclava, pilsēta Polijā — 97

Zaborci, Baltkrievijas PSR *dpz* — 17, 18
Zaltes, Limbažu raj. *sa* — 68
Zaļkalni, Kuldīgas raj. *dpz* — 69, 128
Zaozerje, Rudņas raj. Smolenskas apga-
balā *apm, kpl* — 31
Zarubinci, Ukrainas PSR — 24
Zeltiņi, *skat.* Eversmuiža, Ludzas raj.
Zemgale — 20, 33, 50, 52, 80, 86, 101,
118, 121, 122
Zerendža, pilsēta Sistānas apgabalā, tag.
Afganistānā — 166
Zibenarve, Gotlandē *dpz* — 38
Ziedoņskola, Bauskas raj. *kpl* — 19
Ziemeļaustrumkurzeme — 101
Ziemeļeiropa — 39, 55
Ziemeļlietuva — 19, 27, 33, 100, 241, 255
Ziemeļpolija — 45, 258
Ziemeļrietumlietuva — 122
Zilupe, Ludzas raj. *sa* — 16
Zosta, pilsēta Saksijā — 188
Zvanulejas, Gulbenes raj. *kpl* — 49
Zviedrija — 21, 23, 38, 100, 102, 110, 111,
127, 244, 259

	Lpp.
Priekšvārds	5
DEPOZITU PETNIECĪBAS VĒSTURE	7
DEPOZITU SASTĀVS (Hronoloģija, tipoloģija, izplatība)	14
ROTAS	16
Galvasrotas	16
Kaklarotas	16
Kaklariņķi	16
Kreļļu rotas	23
Rotadatas	24
Saktas	26
Piekariņi, važturi, važiņrotas	30
Aproces	32
Gredzeni	39
Tutulas, sprādzes, ādas jostas	40
Apkalumi, stieples, riņķi, važiņas, spirāles, gredzentiņi	41
IEROCI	43
ZIRGLIETAS	47
ZEMKOPIBAS UN LOPKOPIBAS DARBARĪKI	48
AMATNIEKU DARBARĪKI	51
TERPA DAĻAS	55
IEDZĪVES UN KULTA PRIEKSMETI	57
TIRDZNIECĪBAS PRIEKSMETI	60
DEPOZITU NOGLABĀŠANAS IEMESLI	72
DEPOZITU PIEDERĪBA UN VĒRTĪBA	85
VIETĒJĀS UN IEVESTĀS DEPOZITU SENLIETAS UN DAŽI AR TIRDZNIECĪBU SAISTĪTIE JAUTĀJUMI	94
DEPOZITU SENLIETU DARINĀŠANAS TEHNĪKA UN DAŽI AMATNIECĪBAS JAUTĀJUMI	114
DEPOZĪTU APRAKSTS	129
AVOTU NORĀDES	217
SAISINĀJUMI UN IZMANTOTĀ LITERĀTŪRA	228
ДРЕВНЕЙШИЕ КЛАДЫ НА ТЕРРИТОРИИ ЛАТВИИ. РЕЗЮМЕ	240
DIE ÄLTESTEN VERWAHRFUNDE LETTLANDS. ZUSAMMENFASSUNG	254
LATVIJAS DEPOZĪTU (LIDZ 1200. G.) ATRĀŠANAS VIETU ALFABĒTĪSKAIS SARAKSTS	268
PERSONU RĀDĪTĀJS	271
ĢEOĢRĀFĪSKO NOSAUKUMU SARAKSTS	275

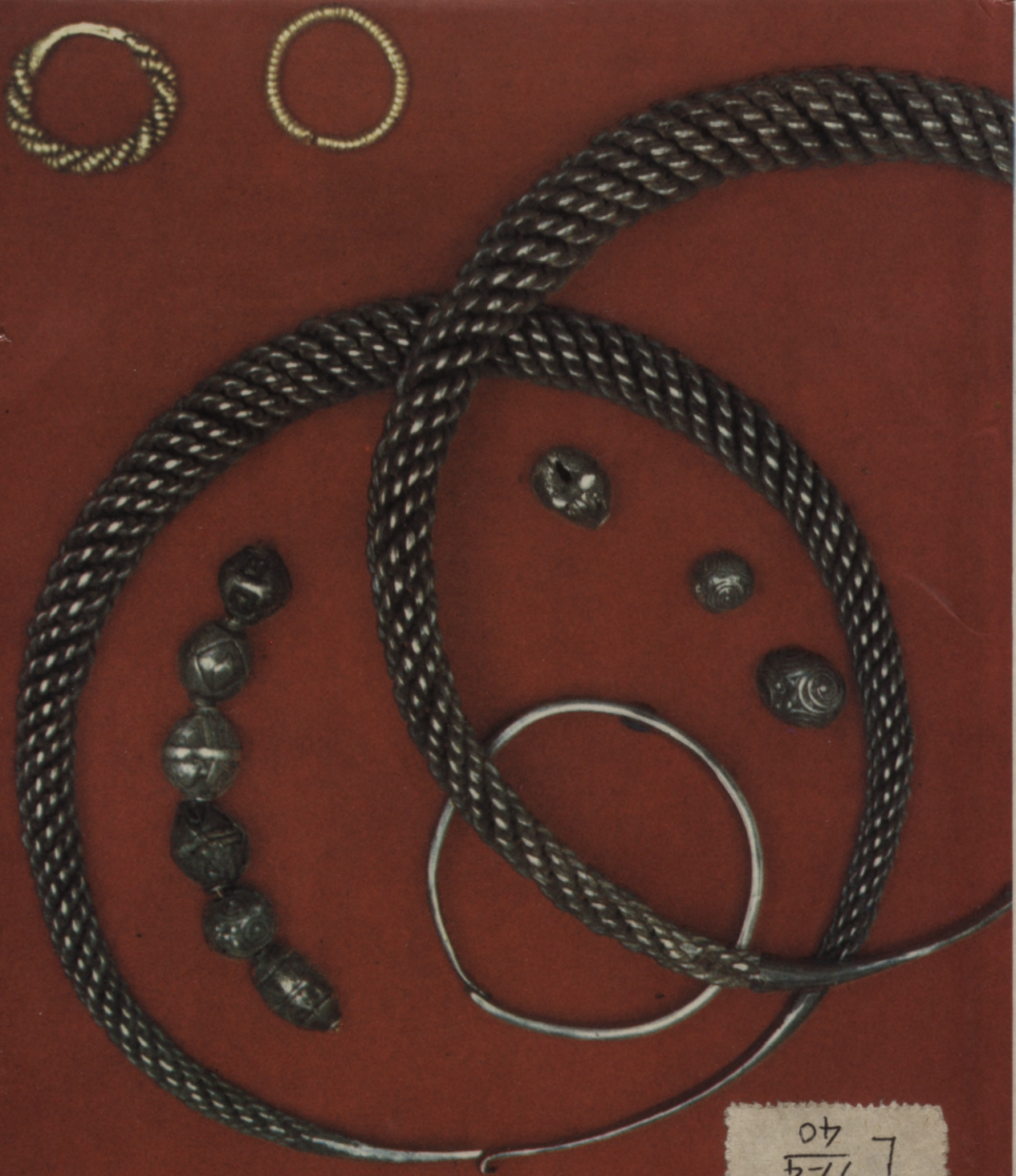

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA
0307093747

V. URTĀNS
SENĀKĪE DEPOZĪTI LATVIJĀ

L 77-4
40

V. URTĀNS
SENĀKĪE DEPOZĪTI LATVIJĀ